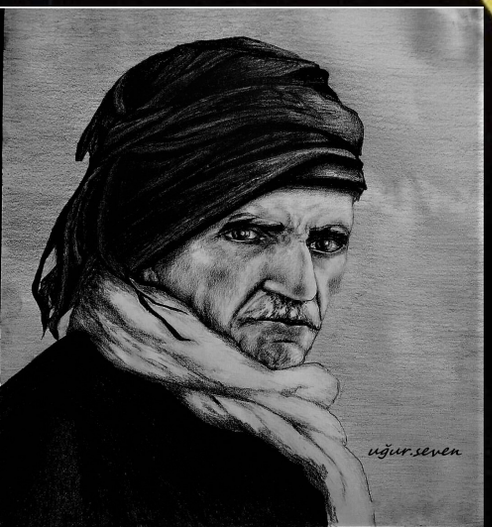
Mevkufât

MÜLTEKÂ TERCÜMESİ

Sadeleştiren

AHMED DAVUDOĞLU

SAĞLAM YAYINEVİ

Bu eserin bütün hakları SAĞLAM YAYINEVİ'*ne aittir.*
Kısmen de olsa taklid edenler, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa göre sorumludur

Eser adı	**MÜLTEKÂ-L- EBHÛR (MEVKÛFÂT)**
Müellifi	**İbrahim Halebî**
Şerheden	**Mehmed Mevkûfatî**
Sadeleştiren	**AHMED DAVUDOĞLU**
Baskıya Hazırlayan	**Şevket Gürel, Zülkarneyn Tatlılı**
Hattat	**Turan Sevgili**
Naşir	**Alaaddin Sağlam**

Baskı
Kayhan matbaa
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No:8/2 Topkapı
Tel: 0212 612 31 25
Sertifika No: 12156
Aralık 2013

SAĞLAM YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 19/1 Kat: 2 Cağaloğlu/istanbul
Tel: 212 513 67 70 - 527 52 79
www.saglamyayinevi.com.tr
e-sipariş: kitapaloku.com

MEVKÛFÂT

MÜLTEKÂ TERCÜMESİ

Yazar
İbrahim Halebî

Şerheden
Mehmed Mevkûfatî

Sadeleştiren
AHMED DAVUDOĞLU

Cilt : 4

TAM METİN İLAVELİ

SAĞLAM YAYINEVİ

ـ كِتَابُ الْحَجْرِ ـ

هُوَ مَنْعُ نَفَاذِ تَصَرُّفٍ قَوْلِيٍّ وَاَسْبَابُهُ الصِّغَرُ وَالْجُنُون وَالرِّقُّ. فَلاَ يَصِحُّ تَصَرُّفُ صَبِيٍّ اَوْ عَبْدٍ بِلاَ اِذْنِ وَلِيٍّ اَوْ سَيِّدٍ. وَلاَ تَصَرُّفُ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ بِحَالٍ وَمَنْ عَقَدَ مِنْهُمْ وَهُوَ يَعْقِلُهُ فَوَلِيُّهُ مُخَيَّرٌ بَيْنَ اَنْ يُجِيزَهُ اَوْ يَفْسَخَهُ. وَمَنْ اَتْلَف مِنْهُمْ شَيْئًا فَعَلَيْهِ ضَمَانُهُ. وَلاَ يَصِحُّ طَلاَقُ الصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ وَلاَ اِعْتَاقُهُمَا وَلاَ اِقْرَارُهُمَا. وَصَحَّ طَلاَقُ الْعَبْدِ وَاِقْرَارُهُ فِى حَقِّ نَفْسِهِ لاَفِى حَقِّ سَيِّدِهِ. فَلَوْ اَقَرَّ بِمَالٍ لَزِمَهُ بَعْدَ عِتْقِهِ وَاِنْ بِحَدٍّ اَوْ قَوَدٍ لَزِمَهُ فِى الْحَالِ. وَلاَ يُحْجَرُ عَلَى السَّفِيهِ وَاِنْ كَانَ مُبَذِّرًا. وَمَنْ بَلَغَ غَيْرَ رَشِيدٍ لاَيُسَلَّمُ اِلَيْهِ مَالُه مَالَمْ يَبْلُغْ سِتَّهُ خمْسًا وَعِشْرِينَ. فَاِذَا بَلَغَهَا دُفِعَ اِلَيْهِ وَاِنْ لَمْ يُونَس رُشْدُهُ وَاِنْ تَصَرَّف فِيهِ قَبْلَ ذٰلِكَ نَفَذَ. وَعِنْدَهُمَا يُحْجَرُ عَلَى السَّفِيهِ وَلاَ يُدْفَعُ اِلَيْهِ مَالُه مَالَمْ يُونَس رُشْدُهُ وَلاَ يَصِحُّ تَصَرُّفُهُ فِيهِ فَاِنْ بَاعَ لاَيَنفذ وَاِنْ فِيهِ مَصْلَحَةٌ اَجَازَهُ الْحَاكِمُ وَاِنْ اَعْتَقَ نَفَذَ وَسَعْى الْعَبْدُ فِى قِيمَتِهِ. وَاِنْ دَبَّرَ صَحَّ فَاِنْ مَات قَبْلَ رُشْدِهِ سعْى الْعَبْدُ فِى قِيمَتِهِ مُدَبَّرًا. وَيَصِحُّ تَزَوُّجُهُ بِمَهْرِ الْمِثْلِ وَاِنْ سمَّى اَكْثَرَ بَطَلَتِ الزِّيَادَةُ. وَتُخْرَجُ زَكَاةُ مَالِ السَّفِيهِ وَيُنْفَقُ مِنْهُ عَلَيْهِ وَعَلَى مَنْ تَلْزَمُهُ نَفَقَتُهُ. وَيَدْفَعُ الْقَاضِى قَدْرَ الزَّكَةِ اِلَيْهِ لِيُؤَدِّىَ بِنَفْسِهِ وَيُوكِّلُ عَلَيْهِ اَمِينًا اِلَى اَنْ يُؤَدِّيها فَاِنْ اَرَادَ حَجَّةَ الْاِسْلاَمِ لاَيُمْنَعُ مِنْهَا وَلاَ مِن عُمْرَةٍ وَاحِدَةٍ وَتُدْفَعُ نَفَقَتُهُ اِلَى ثِقَةٍ يُنْفِقُ عَلَيْهِ فِى الطَّرِيقِ لاَ اِلَيْهِ. وَتَصِحُّ مِنْهُ الْوَصِيَّةُ فِى الْقُرْبِ وَاَبْوَابِ الْخَيْرِ مِنَ الثُّلُثِ. وَيُحْجَرُ عَلَى الْمُفْتِيِّ الْمَاجِنِ وَالطَّبِيبِ الْجَاهِلِ وَالْمُكَارِى الْمُفْلِسِ اِتِّفَاقًا. وَلاَ يُحْجَرُ عَلَى فَاسِقٍ وَمُغَفَّلٍ اِذَا كَانَ مُصْلِحًا لِمَالِهِ وَعَلَى مَدْيُونٍ. وَلاَ يَبِيعُ الْقَاضِى مَالَهُ فِيهِ بَلْ يَحْبِسُهُ اَبَدًا حَتَّى يَبِيعَهُ هُوَ بِنَفْسِهِ فَاِنْ كَانَ مَالُهُ مِن جِنْسِ دَيْنِهِ اَدَّاهُ الْحَاكِمُ مِنْهُ. وَيَبِيعُ اَحَدَ النَّقْدَيْنِ بِالْاَخَرِ اِسْتِحْسَانًا وَعِنْدَهُمَا يُحْجَرُ عَلَيْهِ اِنْ طَلَبَ غُرَمَاؤُهُ وَيُمْنَعُ مِنَ التَّصَرُّفِ وَالْاِقْرَارِ. وَيَبِيعُ الْحَاكِمُ مَالَهُ اِنْ اِمْتَنَعَ وَيَقْسِمُهُ بَيْنَ غُرَمَائِهِ بِالْحِصَصِ وَاِنْ اَقَرَّ حَالَ حَجْرِهِ لَزِمَهُ بَعْدَ قَضَاءِ دُيُونِهِ لاَفِى الْحَالِ. وَيُنْفَقُ مِن مَالِ الْمُفْلِسِ عَلَيْهِ وَعَلَى مَنْ تَلْزَمُهُ نَفَقَتُهُ وَالْفَتْوٰى عَلَى قَوْلِهِمَا فِى بَيْعِ مَالِهِ لِاِمْتِنَاعِهِ. وَتُبَاعُ النُّقُودُ ثُمَّ الْعُرُوضُ ثُمَّ الْعقارُ وَيُتْرَكُ لَهُ دَسْتٌ مِنْ ثِيَابِ بَدَنِهِ وَقِيلَ دَسْتَانِ. وَمَنْ اَفْلَس وَعِنْدَهُ مَتَاعُ رَجُلٍ شَرَاهُ مِنْهُ فَرَبُّ الْمَتَاعِ اُسْوَةُ الْغُرَمَاءِ فِيهِ.

(KİTÂBÜ'L HACR)
TASARRUFTAN MEN ETME BAHSİ

Hacr lügatte; men etme; bir şeyi yasak etme, tahdid koyma manasınadır.

Şer'i ıstılâhta hacr; söz ile yapılan tasarruftan geçerli olmamasıdır.

Söz ile yapılan tasarrufun geçerli olmamasının sebepleri üçtür;

1- Tasarruf yapan şahsın küçük olmasıdır. Çünkü küçük, iyiyi kötüden ayıramaz, bunun için tasarrufu caiz değildir.

2- Deli olmasıdır. Zira delinin aklı yoktur, bunun için tasarrufu sahih değildir.

3- Köleliktir. Zira kölenin elinde bulunanlar, efendisinindir. Bundan dolayı, tasarrufu geçersizdir.

Velisinden izinsiz, küçük çocuğun; efendisinden izinsiz, kölenin tasarrufları sahih değildir. Deliliği devamlı olan kimsenin de tasarrufu hiçbir suretle sahih değildir.

Bunlardan birisi satışın malı elden çıkarıcı, alışın ise mal kazandırıcı olduğunu bilerek alış-veriş yapsa, bu alış-veriş yapanın velisi muhayyer olup, dilerse alış-verişe izin verir, isterse alış-verişi bozar.

Bunlardan birisi, başka birisine ait bir şeyi telef etse, telef ettiği şeyi öder. Çünkü bunlar, yaptıklarından yasaklanmamışlardır.

Çocuk ile delinin karı boşamaları, köle azat etmeleri sahih değildir ve caiz değildir.

Kölenin talâkı, kendi hakkındaki ikrarı sahih ve muteberdir, fakat efendisi hakkındaki ikrarı sahih değildir. Bir köle kendi üzerinde başka bir şahsın malı bulunduğunu ikrar etse, bu malı azat edilmedikten sonra ödemesi lâzım olur.

Köle, üzerinde hadd yahut kısas bulunduğunu ikrar etse, bunlar derhal tatbik edilir.

Sefih (malını güzel idare edemeyip zevk, eğlence ve hovardalıkta yiyen beyhude yere israf eden) kimse parasını lüzumsuz ve yersiz har-

casa bile, tasarruftan men olunmaz.

Bir kimse fayda ile zarar arasını ayırt edemediği hâlde erginlik çağına girse, yirmi beş yaşına girmedikçe malı kendisine teslim edilmez. Yirmi beş yaşına girince, fayda ile zarar arasını ayırt edemese bile malı kendisine teslim edilir, böyle bir kimse yirmi beş yaşına girmeden önce malında tasarrufta bulunsa, tasarrufu geçerlidir. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sefih olan kimse tasarruftan men olunur. Fayda ile zarar arasını ayırt etmedikçe, malı kendisine teslim edilmez, tasarrufu da sahih ve caiz olmaz.

Tasarruftan men olunan kimse bir şey satsa, satışı sahih olmaz, eğer bu satıştan fayda varsa, halim bu satışa izin verir. Kölesini azat etse, geçerli ve sahih olur, bu azat edilen köle çalışıp kıymetini öder. Kölesini müdebber kılsa; sahih olup, efendisi olan kimse fayda ve zarar ayırt edecek hâle gelmeden ölürse, kölesi müdebber olduğu hâlde çalışıp kıymetini öder.

Fayda ile zararı ayırt edemeyen bir kimse mehr-i misille evlense sahihtir; mehr-i misilden ziyade ile evlense, ziyade olan kısım geçersiz olur. Zira ziyadeliğe zaruret yoktur.

Sefih olan kimsenin malının zekâtı verilir. Sefihin malından kendisine ve sefih üzerine nafakaları lâzım olan kimselere harcanır. Zira sefahat (sonunu düşünmeyerek lüzumsuz yere malını har vurup harman savurma) hakları iptal etmez. Hâkim, zekât miktarını sefihin malından ayırıp, zekâta muhtaç olanlara vermesi için, sefih olan kimseye teslim eder. Çünkü zekât, sefih olan kimsenin niyetine muhtaçtır. Hâkim malının zekâtını sefih olan kimseye, fakirlere vermesi için teslim ettiğinde, sefih olan kimse bu zekât parasını fakirlere verinceye kadar, hâkim sefih olan kimse üzerine emniyetli bir kimseyi vekil tayin eder.

Sefih olan kimse Hacc farizasını yapmak istediğinde, ondan men edilmez, çünkü Hacc farzdır. Bir defa Umre yapmaktan da men olunmaz. Zira Umrenin vacip olduğunu söyleyenler vardır. Sefih Hacca niyet edip gitmek istediğinde, parasını Hac yolundan başka yere harcamaması için, nafakası yol parası itimatlı, kendisine güvenilir bir adama teslim edilir, bu adam yolda kendisine teslim edilen parayı sefih için harcar.

Sefihin malının üçte birini Allah (c.c)'a yaklaştıran bir amelde, taatta ve diğer hayır yollarında vasiyet etmesi sahih ve caizdir.

Müftiy-i macin (Hile yolunu öğreten müftü); insanların sıhhatlerini bozan cahil hekim, hayvanı olmadığı hâlde insanlar ile hayvan kiralama muamelesi yapıp kira bedeli alan müflis kimse, bunların hepsi vazife ve

işlerinden men olunurlar.

Fasık ile kalbi temiz olduğu için ticarette aldatılan kimse, malını muhafaza edip idare ettiğinde tasarruftan men olunmazlar.

Borçlu olan kimse de tasarruftan men olunmaz, zira tasarruftan men olunsa, çoluğu çocuğu perişan olur.

Hâkim, borçlu olan kimsenin malını üzerinde olan borcunu ödemek için satamaz, belki borçlu, malını kendi eliyle satıp borcunu ödemesi için onu ebedi hapseder. Borçlunun mevcut olan malı borcu cinsinden olursa, hâkim borçlunun borcunu onun malından öder. Borçlunun borcu dirhem cinsinden olup, malı altın cinsinden yahut borcu altın olup, malı dirhem cinsinden olsa, hâkim bunlardan her birini diğerinin yerine istihsanen satabilir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; alacaklılar isterlerse borçlu alım-satımdan, tasarruftan, malında başka bir kimsenin alacağı olduğunu ikrar etmekten men olunur.

Borçlu olan kimse, borcunu ödemek için malını satmaktan imtina ederse, hâkim Onun malını satıp, alacaklıklar arasında hisselerine göre taksim eder.

Borçlu olan kimse, tasarruftan men edildiğinde bir şahsa bir şey ikrar etse, ikrar ettiği şeyi, o hâlde ödemesi lâzım olmayıp, borçlarını ödedikten sonra onu ödemesi lâzım olur. Borçlu olan müflis kimsenin malından kendisine ve bakması kendisine lâzım olan kimselere harcanır, zira borçlunun zaruri ihtiyacı, alacaklıların ihtiyacı üzerine takdim olunur. Borçlu borçlarını ödemek için malını satmaktan imtinâ ettiğinde, Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli üzerine, Onun malı hâkim tarafından satılır. Fetva da bunun üzerinedir.

Borçlunun malı borçlarını ödemek için satılmak istenildiğinde; önce nakitleri satılır, bu borçlarını ödemeye yetmezse sonra ticaret malları satılır; bunlarda borçlarını ödemeye kâfi gelmezse taşınmaz malları satılır, borcunu ödemek için acele olarak bu zikredilenler satılır. Borçlunun elbiseleri satıldığında, kendisi için giydiği elbiselerden bir kat elbise bırakılır. Bazıları; **"Bir katı yıkandığında diğer katı giymesi için iki kat elbise bırakılır"** demişlerdir.

Bir kimse iflas edip, yanında bir şahıstan satın aldığı ticaret malı bulunmuş olsa, bu ticaret malının sahibi, bu ticaret malında diğer alacaklıklarla beraber olup, yani bu ticaret malının sahibine diğer alacaklıklara verildiği gibi verilir, yoksa bu ticaret malının sahibi satmış olduğu malı alması için alacaklılardan bir imtiyaz hakkında sahip değildir.

ـ فَصْلٌ ـ

يُحْكَمُ بِبُلُوغِ الْغُلاَمِ بِالْاِحْتِلاَمِ اَوِ الْاِنْزَالِ اَوِ الْاِحْبَالِ. وَبِبُلُوغِ الْجَارِيَةِ بِالْحَيْضِ اَوِ الْاِحْتِلاَمِ اَوِ الْحَبْلِ فَاِنْ لَمْ يُوجَدْ شَيْءٌ مِن ذٰلِكَ فَاِذَا تَمَّ لَهُ ثَمَانِيَ عَشْرَةَ سَنَةً وَلَهَا سَبْعَ عَشْرَةَ سَنَةً وَعِنْدَهُمَا اِذَا تَمَّ خَمْس عَشْرَةً وَعِنْدَهُمَا اِذَا تَمَّ خمْس عَشْرَةَ سَنَةً فِيهِمَا وَهُوَ رِوَايَةٌ عَنِ الْاِمَامِ وَبِهِ يُفْتٰى. وَاَدْنٰى مُدَّتِهِ لَهُ اِثْنَتَىْ عَشرةَ سَنَةً وَلَهَا تِسْعُ سِنِين. وَاِذَا رَاهَقَا وَقَالاَ قَدْ بَلَغْنَا صُدِّقَا وَكَانَا كَالْبَالِغِ حُكْمًا.

FASIL

BÜLUĞ, YANİ ERGİNLİK ÇAĞININ HÜKÜMLERİ

Erkek çocuğun erginlik çağına girmesine ya ihtilâm (düş azması) olması veya menisinin gelmesi veyahut cinsi yakınlıkta bulunduğu kadını gebe bırakması ile hükmolunur. Kız çocuğun erginlik çağına girmesine de, âdet görmesi veya ihtilâm olması veyahut gebe kalması ile hükmolunur. Zira icma ile bunlar erginlik çağına girmenin alâmetleridir. Eğer bu zikrolunan alâmetlerden hiçbirisi bulunmazsa, erkek çocuk on sekiz yaşına, kız çocuğu on yedi yaşına girince, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; erginlik çağı ile hükmolunur. Bunların kavilleri de, İmam-ı A'zam (r.a)'dan rivayet edilmiştir. Fetva da, Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavilleri üzerinedir.

Erginlik çağının en az müddeti erkek hakkında on iki yaş, kız hakkında dokuz yaştır.

Erkek çocuk ile kız çocuğu erginlik çağı yaşına yaklaştıklarında akıl baliğ olduklarını iddia etseler, tasdik olunurlar. Diğer tasarruflarında da erginlik çağında bulunanlar hükmünde olurlar.

ـــ كِتَابُ الْمَأْذُونِ ـــ

اَلْإِذْنُ فَكُّ الْحَجْرِ وَإِسْقَاطُ الحَقِّ ثُمَّ يَتَصَرَّف الْعَبْدُ بِاَهْلِيَّتِهِ فَلاَ تَلْزَمُ سَيِّدَهُ عُهْدَتُهُ وَلاَ يَتَوَقَّف. فَلَوْ اُذِن لَهُ يَوْمًا فَهُوَ مَاْذُون دَائِمًا اِلَى اَنْ يُحْجَرَ عَلَيْهِ وَلاَ يَتَخَصَّصُ. فَاِذَا اُذِنَ فِى نَوْعٍ مِنَ التِّجَارَةِ كَانَ مَاْذُونًا فِى سَائِرِ الْاَنْوَاعِ وَيَثْبُتُ صَرِيحًا وَدَلاَلَةً بِاَنْ يَرَى عَبْدَهُ يَبِيعُ وَيَشْتَرِى فَسَكَت سَوَاءٌ كَانَ الْبَيْعُ لِلْمَوْلاَ اَوْ لِغَيْرِهِ بِاَمْرِهِ اَوْ بِغَيْرِهِ اَمْرِهِ صَحِيحًا اَوْ فَاسِدًا. وَلِلْمَاْذُونِ اِذْنًا عَامًّا لاَبِشَرَاءِ شَيْءٍ بِعَيْنِهِ اَوْ طَعَامِ الْاَكْلِ اَوْ ثِيَابِ الْكِسْوَةِ اَنْ يَبِيعَ وَيَشْتَرِىَ وَيُوَكِّلَ بِهِمَا وَيَسْلَمَ وَيَقْبَلَ السَّلَمَ وَيَرْهَنَ وَيَرْتَهِنَ وَيُزَارِعَ وَيَشْتَرِىَ بَذْرًا يَزْرَعُهُ وَيُشَارِكَ عِنَانًا وَيَسْتَاْجِر وَيُوجِر وَلَوْ نَفْسهُ وَيُضَارِب وَيَدْفَعَ الْمَالَ مُضَارَبَةً وَيَبْضَعَ وَيُعِير وَيُقِرَّ بِدَيْنٍ وَوَدِيعَةٍ وَغَصْبٍ. وَلَوْ بَاعَ اَوْ اِشْتَرَى بِغَبْنٍ فَاحِشٍ جَازَ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ حَابَى فِى مَرَضِ مَوْتِهِ صَحَّ مِن جَمِيعِ الْمَالِ اِنْ لَمْ يَكُن عَلَيْهِ دَيْنٌ وَاِنْ كَانَ فَمِن جَمِيعِ مَابَقِى وَاِنْ لَمْ يَبْقَ اَدَّى الْمُشْتَرِى جَمِيعَ الْمُحَابَاةِ اَوْ رَدَّ الْمَبِيعَ. وَلَهُ اَنْ يُضِيف مُعَامِلَهُ وَيَحُطَّ مِنَ الثَّمَنِ بِغَبْنٍ وَيَاْذَنَ لِرَقِيقِهِ فِى التِّجَارَةِ. لاَ اَنْ يَتَزَوَّجَ اَوْ يُزَوِّجَ عَبْدَهُ وَكَذَا اَمَتَهُ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُف. وَلاَ اَنْ يُكَاتِب اَوْ يُعْتِقَ وَلَوْ بِمَالٍ اَوْ يُقْرِضَ اَوْ يَهَب وَلَوْ بِعِوضٍ اَوْ يُهْدِىَ اِلاَّ الْيَسِير مِنَ الطَّعَامِ وَالْمَحْجُورِ لاَيُهْدَى الْيَسِير اَيْضًا. وَعَنْ اَبِى يُوسُف اِذَا دَفَعَ الْمَوْلَى اِلَى الْمَحْجُورِ قُوت يَوْمِهِ فَدَعَا بَعْضَ رُفَقَائِهِ لِاَكْلِ مَعَهُ فَلاَ بَاْس بِهِ بِخِلاَفِ مَالَوْ دَفَعَ اِلَيْهِ قُوت شَهْرٍ. قَالُوا وَلاَ بَاْس بِالْمَرْاَةِ اَنْ تَصدَّقَ مِن بَيْتِ زَوْجِهَا بِالْيَسِيرِ كَالرَّغِيفِ وَنَحْوِهِ. وَمَا لَزِمَ الْمَاْذُونُ مِنَ الدَّيْنِ بِسَبَبِ تِجَارَةٍ اَوْ مَافِى مَعْنَاهَا كَبَيْعٍ وَشِرَاءٍ وَاِجَارَةٍ وَاسْتِيجَارٍ وَغَصْبٍ وَجَحْدِ مَانَةٍ وَعُقْرِ اَمَةٍ شَرَاهَا فَوَطِئَهَا فَاسْتُحِقَّتْ يَتَعَلَّقُ بِرَقَبَتِهِ فَيُبَاعُ اِنْ لَمْ يَفْدِهِ الْمَوْلَى وَيُقْسَمُ ثَمَنُهُ. وَمَا فِى يَدِهِ مِنْ كَسْبِهِ بِالْحِصَصِ سَوَاءٌ كَسَبَهُ قَبْلَ الدَّيْنِ اَوْ بَعْدَهُ اَوْ اِتَّهَبَهُ وَمَا بَقِىَ عَلَيْهِ يُطَالَبُ بِهِ بَعْدَ عِتْقِهِ وَمَا اَخَذَهُ سَيِّده مِنْهُ قَبْلَ الدَّيْنِ لاَيُسْتَرَدُّ. وَلَهُ اَخْذُ غَلَّةِ مِثْلِهِ مَعَ وُجُودِ الدَّيْنِ وَالزَّائِدُ عَلَيْهَا لِلْغُرَمَاءِ. وَيُنْحَجَرُ الْمَاْذُون اِنْ اَبَقَ اَوْ مَات سَيِّدُهُ اَوْ جُنَّ مُطْبَقًا اَوْ لَحِقَ بِدَارِ الْحَرْبِ مُرْتَدًّا اَوْ حَجَرَ عَلَيْهِ وَعَلِمَ بِهِ اَكْثَرُ اَهْلِ سُوقِهِ. وَالْاَمَةُ اِنْ اِسْتَوْلَدَهَا لاَ اِنْ دَبَّرَهَا وَيَضْمَنُ الْقِيمَةَ لِلْغَرِيمِ فِيهِمَا وَاِقْرَارُهُ بَعْدَ الْحَجْرِ بِدَيْنٍ اَوْ بِاَنَّ مَا فِى يَدِهِ اَمَانَةٌ اَوْ غَصْبٌ صَحِيحٌ خِلاَفًا لَهُمَا. وَاِنْ اِسْتَغْرَقَ دَيْنُهُ رَقَبَتَهُ وَمَا فِى يَدِهِ لاَيَمْلِكُ

سَيِّدُهُ مَافِى يَدِهِ. فَلَوْ اَعْتَقَ عَبْدًا مِمَّا فِى يَدِهِ لاَيَصِحُّ وَعِنْدَهُمَا يَمْلِكُ فَيَصِحُّ عِتْقُهُ وَاِنْ لَمْ يَسْتَغْرِقْ صَحَّ اِتِّفَاقًا وَيَصِحُّ بَيْعُهُ مِن سَيِّدِهِ بِمِثْلِ الْقِيْمَةِ لاَ بِاَقَلَّ وَبَيْعُ سَيِّدِهِ مِنْهُ بِمِثْلِهَا لاَ بِاَكْثَرَ. فَلَوْ بَاعَ بِاَكْثَرَ يَحُطُّ الزَّائِدُ اَوْ يَنْقُضُ الْبَيْعُ فَاِنْ سَلَّمَ سَيِّده اِلَيْهِ الْمَبِيعَ قَبْلَ نَقْدِ الثَّمَنِ سَقَطَ الثَّمَنُ وَلَهُ اَنْ لاَيُسَلِّمَهُ حَتَّى يَاْخُذَ ثَمَنَهُ. وَيَضْمَنُ السَّيِّدُ بِاِعْتَاقِهِ الْمَاْذُونَ مَدْيُونًا الاَقَلَّ مِن قِيْمَتِهِ وَمِنَ الدَّيْنِ وَمَا زَادَ مِن دَيْنِهِ عَلَى قِيْمَتِهِ طُولِب بِهِ مُعْتَقًا وَاِنْ بَاعَهُ وَهُوَ مَدْيُونٌ مُسْتَغْرَقٌ وَغَيَّبَهُ مُشْتَرِه فَلِلْغُرَمَاءِ اِجَازَةُ بَيْعِهِ وَاَخْذُ ثَمَنِهِ اَوْ تَضْمِين اَيِّ شَاؤُا مِنَ السَّيِّدِ اَوْ مِنَ الْمُشْتَرِى قِيْمَته فَاِنْ ضَمَّنُوا السَّيِّدَ ثُمَّ رُدَّ عَلَيْهِ بِعَيْبٍ رَجَعَ عَلَيْهِمْ بِالْقِيْمَةِ وَعَادَ حَقُّهُم فِى الْعَبْدِ وَاِنْ بَاعَهُ وَاَعْلَمَ بِكَوْنِهِ مَدْيُونًا فَلِلْغُرَمَاءِ ردُّ الْبَيْعِ اِنْ لَمْ يَصِلْ ثَمَنُهُ اِلَيْهِمْ وَاِنْ وَصلَ وَلاَ مُحَابَاةَ فِى الْبَيْعِ فَلاَ. فَاِنْ غَاب الْبَائِعُ فَالْمُشْتَرِي لَيْس خصْمًا لَهُمْ اِنْ اَنْكَرَ الدَّيْنَ. وَعِنْدَ اَبِى يُوسُف هُوَ خصْمٌ وَيُقْضَى لَهُمْ بِالدَّيْنِ وَمَنْ قَالَ اَنَا عَبْدُ فُلاَنٍ وَاشْتَرَى وَبَاعَ فَحُكْمُهُ كَالْمَاْذُونِ اِلاَّ اَنَّهُ لاَيُبَاعُ فِى الدَّيْنِ مَالَمْ يُقِرْ سَيِّدُهُ باذنه.

(KİTÂBÜ'L ME'ZÛN)
KÖLENİN TİCARET YAPMASINA İZİN VERİLMESİ BAHSİ

Me'zûn lügatte; izinden müştak olup, salıverme manasınadır.

Fukahâ ıstılâhında izin; bir kölenin, kölelik sebebiyle ticaretten men edilmesini kaldırmak; efendisinin hakkı için tasarruftan men edilmiş olan hakkını tekrar köleye vermekten ibarettir.

Ticaret yapması için köleye izin verildikten sonra, ticarete ehil olması sebebiyle tasarruf eder, bir şey satın alıp satın aldığı şeyin parasını vermediğinde o şeyin parasını efendisinin vermesi lâzım olmayıp, kölenin vermesi lâzım olur. Bir köleye ticaret için izin verildiğinde, bu izin belirli bir zamanla tayin edilmez, hatta bir efendi kölesine, bir gün ticaret yapması için izin verdiğinde Onu ticaretten men edinceye kadar devamlı izin vermiş hükmünde olur ve kölesine vermiş olduğu izim ticaret nevilerinden bir nevi ile de tahsis edilmez. Efendi, kölesine ticaret nevilerinden bir nevide ticaret yapması için izin verse, ticaretin diğer nevilerinde de izin vermiş olur.

Efendi, kölesini alış-veriş yaparken görüp sükût etse, gerek bu alış-verişi efendisi için, gerek başkası için yapsın, gerek efendisinin emriyle gerek emirsiz yapsın, kezâ bu alış-veriş sahih gerek fasid olsun, bu suretlerde kölesine sarahat veya delâlet yoluyla ticaret için izin vermiş olur. Umum olarak izin verilmiş kölenin alış-veriş yapması caiz ve sahihtir. Ama belirli bir şeyi alması yahut yiyecek veyahut giyecek bir şeyi alması için izin verilmiş kölenin alış-veriş yapması caiz değildir.

Ticaret için izin verilmiş bir kölenin alış-verişe vekil tayin etmesi, alış-verişte selem vermesi ve selemi kabul etmesi, rehin verip, rehini kabul etmesi; ziraat yapmak için tohum satın alması, bir kimseyle inan ortaklığı kurması, kiralaması kiraya vermesi, müzarebe ortaklığı kurup elinde bulunan sermayeyi çalıştıracak adama teslim etmesi, kârı kendisine ait olmak üzere elindeki sermayeyi teberruan çalıştıracak kimseye teslim etmesi, elinde bulunan mallardan âriyet yoluyla vermesi, zimmetinde olan borcu, yanında olan emaneti de gasp ettiği şeyi ikrar etmesi caiz ve

sahihtir. Çünkü bu zikrolunan şeylerin hepsi tacirlerin birbirine alıp verdikleri ve muamele yaptıkları ticaret nevilerindendir.

Ticaret için izin verilmiş köle, tacirlerin aldanamayacağı bir fiyatla elindeki malı satsa veya satın alsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caizdir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caiz değildir.

Ticaret için izin verilmiş köle ölüm hastalığında elinde bulunan bir ticaret malını eksik fiyatla satsa, üzerinde borç yoksa malının hepsinden, üzerinde borç varsa, borcu ödedikten sonra geri kalan malının hepsinden caiz ve sahih olur. Mesela; ticaret için izin verilmiş bir köle, elinde bulunan iki yüz dirhem değerindeki bir köleyi, bir kimseye yüz dirheme satsa, bu satış sahih olur, kölenin üzerinde bulunan borç ödendikten sonra, kölenin elinde bir şey kalmazsa, eksik fiyatla köleden mal satın alan kimseye, **"Ya aldığın malın tam kıymetini öde yahut aldığın malı geri ver"** denilir.

Ticaret yapmasına izin verilmiş köle için alış-veriş yaptığı kimseleri davet edip yemek yedirmesi, sattığı bir malın kusurlu olup fiyatından indirmesi, kendi malında ticaret yapması için arkadaşına izin vermesi caizdir. Çünkü bunlar, tacirlerin âdetlerindendir. Ama evlenmesi yahut ticaret için satın aldığı kölesini yahut ticareti için satın aldığı cariyesini evlendirmesi caiz değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ticaret için satın aldığı kölesini evlendiremez. Fakat ticaret için satın aldığı cariyeyi evlendirebilir. Satın aldığı köleyi kitabete kesmesi, mal karşılığında olsa bile azat etmesi, elinde bulunan maldan ödünç vermesi, karşılıklı olsa bile hibe etmesi, az bir şey dışında hediye vermesi caiz değildir. Ticaretten men edilmiş kölenin yiyecekten az bir şey olsa bile hediye vermesi caiz değildir. Ebu Yusuf (r.a)'dan; **"Efendi kölesine bir günlük yiyeceğini verse, köle de bazı arkadaşlarını çağırıp beraber yeseler, bunda bir beis yoktur. Ama efendi kölesine bir aylık yiyeceğini verip kölesi de bazı arkadaşlarını çağırıp beraber yeseler, bu doğru değildir. Çünkü bundan efendisi ezâ duyar"** diye edilmiştir.

Fakih âlimlerine göre; bir kadın için, kocasının evin ekmek ve ekmeğe benzer az bir şey tasadduk etmesi caizdir. Zira örf ve âdete göre, kadın kocasının evinden az olarak sadaka vermekten men olunmaz. Zaten kocası, bundan zarar da görmez.

Alış-veriş kiraya verme, kiralama gibi ticaret yahut gasp, emaneti inkâr etme, satın aldığı cariyeye cinsi yakınlıkta bulunduktan sonra, cariye başkasına ait olduğu ortaya çıkıp verilmesi lâzım olan mehr-i misil gibi ticaret hükmünde olanlardan dolayı lâzım olan borçlar ticarete izin verilmiş kölenin kendisine lâzım olup, borçlar efendisi tarafından ödemez-

se, borçlar için köle satılır, bu para ve kölenin gerek borçlanmadan önce, gerek borçlandıktan sonra, gerek kendisine hibe edilme yoluyla kazancından elinde bulunan maliarda satılır, eide edilen para alacaklılar arasında hisselerine göre taksim edilir. Taksim edildikten sonra yine köle üzerinde borç kalacak olursa, bu borç azat edildikten sonra ondan istenir. Köle borçlanmadan önce efendisinin köleden almış olduğu para geri alınmaz. Efendinin ticaret için izin verdiği kölesinden borçlanmadan önce almış olduğu miktarı, kölesi borçlandıktan sonra da o miktarı alması caizdir. Mesela; efendi, kölesi borçlanmadan önce ayda elli dirhem alıyor idiyse, borçlandıktan sonra, yine elli dirhem alır. Efendi tarafından tayin edilen miktardan ziyade olan alacaklıların olur.

Ticarete izin verilen köle kaçarsa yahut efendisi ölürse yahut delirip deliliği devam ederse yahut mürted olarak dar-i harbe kaçarsa, ticaretten men olunur.

Ticarete izin verilmiş bir köle ticaretten men edilse, men edildiğini çarşı esnafının çoğu bilmedikçe, ticaretten men edilmiş olmaz.

Ticaret yapması için izin verilmiş bir cariyenin efendisi, bu cariyeyi ümm-i veled edinse, ticaretten men edilmiş olur; ama bu cariyeyi, efendisi müdebber kılsa, ticaretten men edilmez.

Efendi, ümm-i veled edindiğinde yahut müdebber kıldığında bunlar üzerinde borç bulunsa, efendileri bunların kıymetini öder. Ticaret için izin verilmiş köle, ticaretten men edildikten sonra bir kimsenin kendi üzerinde alacağı bulunduğunu yahut elinde olan emanet yahut gasp olduğunu ikrar etse, bu ikrarı sahihtir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu suretlerde ikrarı sahih değildir. Ticaret için izin verilen kölenin üzerinde olan borcu, kendi kıymetini ve elinde bulunan malları kaplasa, efendisi Onun elinde olan mallara malik olamaz. Efendi böyle borçlu olan kölesinin elinde bulunan bir köleyi azat etse, sahih olmaz. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; efendi, böyle borçlu olan kölesini azat etse, bu azat etmesi de sahih olur. Eğer ticaret için izin verilmiş kölenin üzerinde olan borç, kendi kıymeti ile elinde bulunan malını kaplamazsa, bu kölenin ticaretten elinde bulunan köleyi efendisinin azat etmesi ittifakla sahih olur.

Ticaret için izin verilmiş köle, elinde bulunan bir ticaret malını kıymetiyle efendisine satması sahihtir, ama kıymetinden aşağı fiyatla satarsa sahih değildir. Efendisinin de, böyle ticaret için izin vermiş olduğu kölesini bir ticaret malını kıymetiyle satması caizdir, kıymetinden fazla satarsa caiz değildir. Zira efendi, ticaret için vermiş olduğu kölesinin kazancı hakkında yabancıdır, bu İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Eğer efendi tica-

ret için izin vermiş izin vermiş olduğu kölesine, bir ticaret malını kıymet değerinden fazla fiyatla satarsa; ya bu ziyade olan miktarı indirir, ya da alış-verişi bozar. Efendi sattığı malın parasını almadan, kölesine teslim ederse, bu parayı kölesinin vermesi lâzım olmaz. Çünkü efendi, sattığı malın parasını almadan ticaret için izin vermiş olduğu kölesine teslim edince, o satmış olduğu mal hakkından vazgeçmiş olur.

Efendi satmış olduğu malın parasını kölesinden almadan malı kölesine teslim etmeyebilir. Ticaret için izin verilmiş bir köle, borç altına girdikten sonra efendisi azat etse, kölenin kıymeti ile borcundan hangisi daha az ise, o miktarı efendisi öder. Zira alacaklıların hakkı, borç az ise borca; borç çok ise, kölenin kıymetine taalluk eder. Kölenin üzerindeki borç, kıymetinden fazla olup efendisi kıymetini ödediğinde, kıymetinden ziyade olan borcu alacaklılar azat edilmiş köleden alırlar. Çünkü borç, kölenin kendi üzerinde kararlaşmıştır.

Efendi, ticaret için izin vermiş ve kendi kıymeti kadar borçlanan kölesini satsa; satın alan kimse bu köleyi ortalıktan kaybetse, köleden alacaklı olanlar, ya bu satışa izin verip, kölenin parasını alırlar veyahut kölenin kıymetini efendi ile satın alandan istediklerin ödettirirler. Eğer kölenin kıymetini efendisine ödettirirlerse, sonra köle bir kusur sebebiyle efendisine geri verilse, efendisi de ödemiş olduğu kölenin kıymetini alacaklılardan alsa, alacaklıların hakkı da o köleye dönmüş olur. Bu borçlu olan köleyi efendisi satarken, bu kölenin borçlu olduğunu satın alana bildirse, alacaklılara bu kölenin parası ulaşmazsa, alacaklılar bu satışa izin vermezler. Eğer kölenin parası alacaklılara ulaşırsa ve kölenin satışında da bir eksiklik bulunmazsa, alacaklılar bu alış-verişi reddetmezler. Köleyi satan kimse kaybolsa, satın alan kimse kölenin borcunu inkâr etse, alacaklılar bu satın alan kimseyle uğraşamazlar. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; alacaklılar satın alan kimseyle uğraşırlar ve bu kimselerin köle üzerinde alacakları olduğuna dair hükmolunur.

Bir kimse, **"Ben, falan şahsın kölesiyim!"** diye itiraf edip birçok kimselerle alış-veriş yapsa, bu kölenin hükmü ticaret için izin verilen kölenin hükmü gibidir. Ancak bu kölenin efendisi, ticaret için izin verdiğini ikrar etmedikçe, bu köle borcuna karşılık olarak satılmaz.

ـ فَصْلٌ ـ

تَصَرُّفُ الصَّبِيِّ اِنْ نَفَعَ كَالْاِسْلاَمِ وَقَبُولِ الْهِبَةِ وَالصَّدَقَةِ صَحَّ بِلاَ اِذْنٍ. وَاِنْ ضَرَّ كَالطَّلاَقِ وَالْاِعْتَاقِ فَلاَ وَلَوْ بِاِذْنٍ وَاِنْ اِحْتَمَلَهما كَالْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ صَحَّ بِالْاِذْنِ لاَ بِدُونِهِ. فَاِذَا اَذِنَ لِلصَّبِيِّ فِي التِّجَارَةِ اَبُوهُ اَوْ جَدُّهُ عِنْدَ عَدَمِهِ اَوْ وَصِيُّ اَحَدِهِمَا اَوِ الْقَاضِي فَحُكْمُهُ حُكْمُ الْعَبْدِ الْمَاْذُونِ بِشَرْطِ اَنْ يَعْقِلَ كَوْنَ الْبَيْعِ سَالِبًا لِلْمِلْكِ وَالشِّرَاءِ جَالِبًا لَهُ. فَلَوْ اَقَرَّ بِمَا فِي يَدِهِ مِنْ كَسْبِهِ اَوْ اِرْثِهِ صَحَّ وَالْمَعْتُوهُ بِمَنْزِلَةِ الصَّبِي. وَصَحَّ اِذْنُ الْوَصِي اَوِ الْقَاضِي لِعَبْدِ الْيَتِيمِ

FASIL

ÇOCUK İLE BUNAMIŞ KİMSELERİN HÜKÜMLERİ

Çocuğun tasarrufu, Müslüman olma, hibe ve sadakayı kabul etmesi gibi, faydalı şeylerde olursa, velisinden izinsiz sahih olur. Karısını boşaması, kölesini azat etmesi gibi zararlı olursa, velisinin izni olsa bile sahih olmaz. Alış-veriş gibi fayda ile zarara ihtimali olursa, velisinin izniyle sahih olur, fakat velisinden izinsiz, sahih olmaz.

Çocuğun babası, babası olmadığında dedesi yahut bunlardan birisinin vasisi yahut hâkim ticaret hususunda çocuğa izin verse, çocuk satışın mülkü elden çıkarıcı, satın almanın ise mülkü kazandırıcı olduğunu bilmesi şartıyla çocuğun hükmü, ticarete izin verilmiş kölenin hükmü gibidir.

Fayda ile zararı ayırabilen çocuk kazancından yahut mirasından elinde bulunan şeyin başka bir şahsa ait olduğunu ikrar etse, böyle ticaret için velisi tarafından izin verilmiş çocuğun ikrarı sahih olur, çünkü bu çocuğa ticaret yapma hususunda izin verilmekle tasarruftan men edilmiş olan hakkı kaldırılmış olur.

Bunamış olan şahıs, yukarıda geçen hükümler hususunda, çocuk hükmündedir.

Yetimin kölesine yahut vasisi yahut hâkim tasarruf için izin verse, izin vermeleri sahih olur.

ـ كِتَابُ الْغَصْبِ ـ

هُوَ اِزَالَةُ الْمُحِقَّةِ بِاِثْبَاتِ الْيَدِ الْمُبْطِلَةِ فَاِسْتِخْدَامِ الْعَبْدِ وَحَمْلُ الدَّابَّةِ غَصْبٌ لاَ الْجُلُوسُ عَلَى الْبِساطِ وَحُكْمُهُ الْاِثْمُ لِمَنْ عَلِمَ وَوُجُوبُ رَدِّ عَيْنِهِ فِي مَكَانٍ غَصَبَهُ اِنْ كَانَتْ بَاقِيَةً وَالضَّمَانُ لَوْ هَلَكَتْ فَفِي الْمِثْلِيِّ كَالْكَيْلِيِّ وَالْوَزْنِي وَالْعَدَدِيِّ الْمُتَقَارِبِ يَجِبُ مِثْلُهُ فَاِنْ اِنْقَطَعَ الْمِثْلُ تَجِبُ قِيْمَتُهُ يَوْمَ الْخُصُومَةِ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف يَوْمَ الْغَصْبِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَوْمَ الْاِنْقِطَاعِ وَفِي الْقِيَمِيِّ كَالْعَدَدِيِّ الْمُتَفَاوِتِ وَالْبِرِّ الْمَخْلُوطِ بِالشَّعِيرِ تَجِبُ قِيْمَتُهُ يَوْمَ الْغَصْبِ اِجْمَاعًا. فَاِنْ اِدَّعَى الْهَلاَكَ حُبِس حَتَّى يُعْلَمَ اَنَّهُ لَوْ كَانَ بَاقِيًا لِاَظْهَرَهُ ثُمَّ يُقْضَى عَلَيْهِ بِالْبَدَلِ. وَالْغَصْبُ اِنَّمَا هُوَ فِيمَا يُنْقَل فَلَوْ غَصَب عقارًا فَهَلَكَ فِي يَدِهِ لاَيَضْمَنُ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ وَمَا نَقَص مِنْهُ بِفِعْلِهِ كَسكناهُ وَزَرْعِهِ ضَمِنَهُ وَيَاْخُذُ رَاْس مَالِهِ وَيَتَصَدَّقُ بِالْفَضْلِ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف لاَيَتَصَدَّقُ بِهِ. وَكَذَا لَوْ اِسْتَغَلَّ الْعَبْدَ الْمَغْصُوب فَنَقَصَهُ الْاِسْتِغْلاَلُ اَوْ اَجر الْمُسْتَعَارَ وَنَقص يَضْمَنُ النُّقْصَانَ وَمَا فَضُلَ مِنَ الْغَلَّةِ وَالْاُجْرَةِ تَصَدَّقَ بِهِ خِلاَفًا لَهُ. وَاِنْ تَصَرَّف فِي الْغَصْبِ اَوِ الْوَدِيعَةِ فَرَبِحَ وَهُمَا يَتَعَيَّنَانِ بِالتَّعْيِينِ تَصدَّقَ بِالرِّبْحِ خِلاَفًا لَهُ اَيْضًا وَاِنْ كَانَا لاَيَتَعَيَّنَانِ فَاِنْ اَشَارَ اِلَيْهِمَا وَنَقَدَهُمَا فَكَذٰلِكَ وَاِنْ اَشَارَ اِلَى غَيْرِهِمَا وَنَقَدَهُمَا اَوْ اَشَارَ اِلَيْهِمَا وَنَقَدَ غَيْرِهِمَا اَوْ اَطْلَقَ وَنَقَدَهُمَا طَاب لَهُ الرِّبْحُ اتِّفَاقًا قِيلَ وَبِهِ يُفْتَى وَالْمُخْتَارُ اَنَّهُ لاَيَطِيبُ مُطْلَقًا وَلَوْ اِشْتَرَى بِالْفِ الْغَصْبِ اَوِ الْوَدِيعَةِ جَارِيَةً تُعْدِلُ اَلْفَيْنِ فَوَهَبَهَا اَوْ طَعَامًا فَاَكَلَهُ لاَيَتَصَدَّقُ بِشَيْءٍ.

(KİTABÜ'L GASP)
GASP BAHSİ

Gasp lügatte; başkasına ait gerek mal olsun, gerek mal olmasın bir şeyi kullanmak için düşmanlık ve zorbalık yoluyla almak manasınadır.

Fukâha ıstılâhında gasp; bir kimsenin kıymetli ve muhterem malını izni olmaksızın haksız yere elinden alıp, o malı başkasına vermektir.

Bir kimsenin başka bir şahsa ait olan köleyi kendisine hizmet ettirmesi yahut başkasına ait olan hayvana bir şey yüklemesi gasptır, fakat başkasına ait olan halı, kilim gibi eşyasının üzerine oturması gasp değildir, zira oturmak ile o eşyadan sahibinin mülkü giderilmiş olmaz.

Gaspın ahiretteki hükmü; günahtır. Allah (c.c)'ın azabını hak etmektir. Çünkü insanların hürmet edilmesi lâzım ve kıymetli olan malları her türlü tecavüzden korunmuştur, bunlardan birine bile bile tecavüz eden kimse, zulmetmiş, Allah (c.c)'ın emrine karşı gelerek cemiyet arasında fena bir misal meydana getirmiş, gerek şahısların ve gerek ammenin emniyetini ortadan kaldırıp, menfaatlerini bozmuş, mülk hürriyetine riayet etmemiş olur.

Gaspın dünyadaki hükmü; gasp eden kimsenin, gasp ettiği şey, mevcut ise, gasp ettiği yerde sahibine aynen vermesi, gasp ettiği şeyi telef etmiş ise, kıymetini ödemesi vaciptir. Telef olan veya telef edilen gasp edilmiş mal, ölçek ile yahut tartı ile yahut büyüklükte, küçüklükte taneleri birbirine yakın olup, tane ile satılan misliyyat (çarşı ve pazarda pahası değişmeyen, benzeri bulunan)tan ise, misli ile ödenir, çarşı ve pazarda misli bulunmazsa, o malın dava günündeki kıymeti ödenir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o malın gasp edildiği gündeki kıymeti ödenir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o malın çarşı ve pazarda kalmadığı gündeki kıymeti ödenir. Zayi olan veya telef edilen gasp edilmiş mal büyüklük, küçüklük itibariyle adetleri arasında büyük fark bulunduğu için, fiyatça da farklı olan yahut buğday ile arpanın karışımı gibi kıyemiyyattan olursa, ittifakla o malın gasp edilmiş gündeki kıymeti ödenir. Zira benzeri yoktur.

Gasp eden kimse gasp ettiği şeyin telef ve zayi olduğunu iddia etse, bu gasp ettiği şey telef ve zayi olmayıp mevcut olsaydı, onu meydana çıkarırdı kanaati hâsıl oluncaya kadar gasp eden kimse hapsedilir; bu

müddet içinde o gasp edilen malı meydana çıkarmazsa, o malın bedelini ödemesine hükmolunur.

Gasp, ancak taşınabilen şeylerde olur. Bir kimse taşınmaz bir malı gasp edip, elinde helâk olsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; onu ödemez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; onun kıymetini ödemesi vacip olur.

Gasp edilen taşınmaz maldan, gasp edenin fiiliyle mesela; gasp ettiği araziyi ekmekle, noksan olsa üç imamımıza göre; onu öder.

Gasp ettiği tarlaya ekin eken kimse yaptığı masrafı aldıktan sonra fazla olan miktarı, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tasadduk eder. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tasadduk etmez.

Gasp edilmiş bir köle bir iş işlese, o işi onun kıymetini düşürse mesela; bir kimse, gasp ettiği köleyi kiraya verse, kira sebebiyle kıymeti noksanlaşsa, gasp eden kimse o noksan olan miktarı öder.

Bir kimse, âriyet olarak aldığı bir şeyi bir şahsa kiraya verse, kira sebebiyle o şeyin kıymeti eksilse, âriyet alan kimse o şeyin noksan olan miktarını öder.

Gasp edilmiş kölenin geliratından kiraya verilmiş, âriyet malının ücretinden bunların noksanlıkları ödendikten sonra kalan miktarı, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tasadduk edilir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tasadduk edilmez.

Bir kimse gasp ettiği şeyde yahut yanında emanet olan şeyde tasarrufta bulunarak kâr elde etse, hâlbuki bu gasp edilmiş şey ile yanında emanet bulunan şey tayin etmekle belirlenecek cinsten olup; mesela; misliyyattan olan ticaret malları gibi olsalar, bu takdirde elde edilen kâr, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tasadduk edilir, çünkü alış-veriş bunlarla yapılmıştır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bu elde edilen kâr tasadduk edilmez. Eğer gasp edilmiş şey ile yanında emanet bulunan şey tayin etmekle belirlenecek kabilden olmazlarsa mesela; dirhem, altın gibi, imdi alış-veriş yaparken gasp edilmiş dirhemi veya yanında emanet bulunan dirhemi gösterip, peşin olarak onları verse yahut gasp olmayan veya emanet olmayan dirhemi gösterip, bu gasp veya emanet olan dirhemi verse yahut gasp edilmiş veya emanet olan dirhemi vereceğini söyleyip, gasp edilmiş veya emanet olan dirhemi verse, bu suretlerde elde ediler kâr ittifakla helâl olur. Bazıları; **"Fetva bunun üzerinedir"** demişlerdir Muhtar olan kavle göre, bu kazanç mutlak surette helâl olmaz.

Bir kimse gasp ettiği bin dirhem yahut yanında emanet olan bin dirhem le iki bin dirhem değerinde bir cariye satın alıp, bu cariyeyi başka bir şahsa hibe etse yahut gasp ettiği dirhemle yahut emanet olan dirhem ile yiyecek alıp yese, âlimlerin ittifakı ile hiçbir şey tasadduk etmez. Zira kâr, cins bir olduğu zaman meydana çıkar.

ـ فَصْلٌ ـ

وَاِنْ غُيِّر مَا غَصَبَهُ فَزَالَ اِسْمُهُ وَعِظَمُ مَنَافِهِ ضَمِنَهُ وَمَلَكَهُ وَلاَ يَحِلُّ اِنْتِفَاعُهُ بِهِ قَبْلَ اَدَاءِ الزَّمَانِ كَشَاةٍ ذَبَحَهَا وَطَبَخَهَا اَوْ شَوَّاهَا اَوْ قَطَّعَهَا. اَوْ بُرٍّ طَحَنَهُ اَوْ زَرَعَهُ وَدَقِيقٍ خَبَزَهُ. وَعِنَبٍ اَوْ زَيْتُونٍ عَصَرَهُ وَقُطْنٍ غَزَلَهُ وَغَزْلٍ نَسَجَهُ وَحَدِيدٍ جَعَلَهُ سَيْفًا وَصُفْرٍ جَعَلَهُ اٰنِيَةً وَسَاجَةٍ اَوْ لَبِنَةٍ بَنَى عَلَيْهَا. وَاِنْ جَعَلَ الْفِضَّةَ اَوِ الذَّهَبَ دَرَاهِمَ اَوْ دَنَانِيرَ اَوْ اٰنِيَةً لاَيَمْلكه وَهُوَ لِمَالِكِهِ بِلاَ شَيْءٍ وَعِنْدَهُمَا يَمْلِكه الْغَاصِبُ وَعلَيْه مِثْله. فَاِنْ ذَبَحَ الشَّاة فَالْمَالِكُ اِنْ شَاءَ طَرَحَهَا عَلَيْهِ وَضَمَّنَهُ قِيْمَتَهَا اَوْ اَخَذَهَا وَضَمَّنَهُ نُقْصانَهَا. وَكَذَا لَوْ قَطَعَ يَدَهَا اَوْ قَطَعَ طَرَف دَابَّةٍ غَيْرِ مَأْكُولَةٍ اَوْ خرَقَ الثَّوْب خرْقًا فَاحِشًا يَفُوتُ بَعْض الْعَيْنِ وَبَعْض نَفْعِهِ وَفِى يَسِيرِ نقصه وَلَمْ يُفَوِّتْ شَيْئًا مِنَ النَّفْعِ يَضْمَنُ نُقْصانَهُ. وَمَنْ بَنَى فِى اَرْضِ غَيْرِهِ اَوْ غَرَس اُمِر بِالْقَلْعِ وَالرَّدِّ وَاِنْ كَانَتْ تَنْقُصُ بِالْقَلْعِ فَلِلْمَالِكِ اَنْ يَضْمنَ لَهُ قِيْمَتُهُمَا مَأْمُورًا بِقَلْعِهِما فَتُقَوَّمُ الْاَرْضُ بِلاَ شَجَرٍ اَوْ بِنَاءٍ وَتُقَوَّمُ مَعَ اَحَدِهِمَا مُسْتَحِقَّ الْقَلْعِ فَيَضْمن الْفَضْلَ. وَاِنْ صبَّغَ الثَّوْب اَحْمر اَوْ اَصْفَر اَوْ لَتَّ السَّوِيقِ بِسمْنٍ فَالْمَالِكُ اِنْ شَاءَ ضَمَّنَهُ قِيْمَةَ ثَوْبِهِ اَبْيَض وَمِثْلَ سوِيقِهِ اَوْ اَخَذَهُمَا وَضَمِنَ مَازَادَ الصِّبْغُ وَالسَّمْنُ وَاِنْ صبَّغَهُ اَسْودَ ضَمَّنَهُ قِيْمَتَهُ اَبْيَض اَوْ اَخَذَهُ بِلاَ ردِّ شَيْءٍ لِاَنَّهُ نَقْصٌ. وَعِنْدَهُمَا الْاَسْودُ كَغَيْرِهِ وَهُوَ اِخْتِلاَف زَمَانٍ.

FASIL

GASP EDİLEN ŞEYİN AYN'ININ DEĞİŞMESİNİN HÜKÜMLERİ

Bir kimse, gasp ettiği şeyi herhangi bir yol ile değiştirip ismi ve en büyük menfaati yok olsa, gasp eden kimse onun kıymetini öder ve ona malik olur. Gasp eden kimse, gasp ettiği ayn'ın kıymetini ödemeden önce ondan menfaatlanması helâl olmaz. Mesela; bir kimse bir koyun gasp edip, onu kesip pişirse yahut onu kesip kebap yapsa yahut onu kesip parça parça yapsa yahut gasp ettiği buğdayı öğütse yahut onu tarlaya ekse, gasp ettiği unu ekmek yapsa yahut gasp ettiği yaş üzümü sıkıp şıra yapsa yahut gasp ettiği zeytinin yağını çıkarsa yahut gasp ettiği pamuğu eğirse yahut gasp ettiği ipliği dokusa yahut gasp ettiği demiri kılıç yapsa yahut gasp ettiği bakırı kap yapsa yahut gasp ettiği sâc (Hindistan'dan gelen kerestesi makbul, sert ağaç) ağacıyla ve gasp ettiği kerpiçle bina yapsa, bu suretlerde gasp eden kimse, bunların kıymetini ödemeden önce bunlardan faydalanması helâl değildir.

Bir kimse gasp ettiği gümüşü, dirhem yahut gasp ettiği külçe altını, dinar veya kap yapsa, bu gasp edilmiş işlenmemiş gümüş ile külçe altın değiştirilince; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; gasp eden kimse bunlara mâlik olmayıp, sahibi bunlara lâyık olur ve gasp eden kimseye bunlar üzerindeki emeğine karşılık olarak bir şey de verilmez. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; gasp eden kimse gasp ettiği şeyi değiştirdiğinde ona mâlik olur ve kendisine o şeyin kıymetini ödemesi vacip olur.

Bir kimse gasp ettiği bir koyunu kesse, bu koyun sahibi muhayyer olup, dilerse o koyunu gasp eden kimseye verir, koyunun diri olarak kıymetini ondan alır; isterse o koyunu kesilmiş olarak alıp, diri olan koyundan noksan olan miktarı gasp eden kimseye ödettirir.

Bir kimse, gasp ettiği eti yenmeyen hayvanın bir azasını kesse gasp ettiği bir elbisenin bir kısmını yakarak elbise kullanılmayacak bir hâl alsa, bu hayvan sabitiyle elbise sahibi de muhayyer olup, isterlerse bu hayvanın veya elbisenin tam kıymetini gasp eden kimseye ödettirirler. İsterlerse bu hayvanla elbiseyi alıp aradaki farkı ödettirirler. Fakat muteber olan kitapların çoğunda, bir kimse eti yenemeyen bir hayvanın bir azâsı kesilince bu hayvan her bakımdan telef ve zayi edilmiş olur. Bir kimse gasp ettiği elbisenin küçük bir yerini yaksa, bu yanma sebebiyle elbisenin kıymeti noksan olup kullanılmasına bir zarar gelmese, bu takdirde ancak elbisenin kıymetinden noksan olan miktarı gasp eden kimseye ödettirilir.

Bir kimse başkasının arasına bina yapsa yahut başkasının tarlasına ağaç dikse, bu bina yapan ve ağaç diken kimseye yaptığı binayı yıkması yahut diktiği ağacı söküp gasp ettiği arsayı veya tarlayı sahibine teslim etmesi için emrolunur. Eğer tarlada olan ağacı sökmekle tarlaya zarar gelecek olsa, bina yıkılmış, ağaçlar söküimüş kabul edilip; kıymetleri ne ise binayı yıkmadan, ağaçları sökmeden arazi sahibi onların kıymetini gasp eden kimseye öder. Mesela; arazi ağaçsız yahut binasız kıymeti yüz dirhem olsa, içinde ağaçlar yahut bina bulunduğu hâlde kıymeti yüz on dirhem olsa, ağaçları sökme yahut binayı yıkma ücreti bir dirhem olsa, tarla sahibi gasp eden kimseye dokuz dirhem öder.

Bir kimse gasp ettiği elbiseyi kırmızıya yahut sarıya boyasa yahut gasp ettiği kavrulmuş unu yağ ile karıştırsa, elbise sahibi yahut kavrulmuş un sahibi muhayyer olup; isterse gasp olan elbiseyi beyaz olduğu hâlde veya kavrulmuş unu yağ karıştırılmamış olduğu hâlde ödettirir; dilerse boyanmış elbiseyi, yağlanmış kavrulmuş unu alıp; boya ile yağın artırdığı miktarı gasp eden kimseye öder. Eğer gasp eden kimse gasp ettiği elbiseyi siyaha boyasa, elbise sahibi muhayyer olup; isterse ona beyaz olduğu hâlde elbisenin kıymetini ödettirir, dilerse gasp eden kimseye hiç-

bir şey vermeden elbisesini alır. Zira siyah renk, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diğer renklere nispetle elbisenin kıymetini eksiltir. Ebu Yusuf ile İmamı Muhammed (r.a)'e göre; siyah renk de diğer renkler gibidir, yani siyah renk ile diğer renkler arasında fark yoktur. Bu ihtilâf zamanın ihtilâfıdır. Zira Emeviler zamanında siyah giymekten halkı men etmişlerdi. Abbasiler zamanında halka siyah giymelerini emretmişlerdi. Herkes gördüğü ve yaşadığı zamana göre cevap vermiştir.

ـ فَصْلٌ ـ

وَاِنْ غَيَّبَ مَاغَصِبَهُ وَضَمِنَ قِيْمَتَهُ مَلَكَهُ مُسْتَنِدًا اِلٰى وَقْتِ الْغَيْبِ. وَتُسَلَّمُ لَهُ الْاِكْسَابُ دُونَ الْاَوْلَادِ. وَالْقَوْلُ فِي الْقِيْمَةِ لِلْغَاصِبِ مَعَ يَمِينِهِ اِنْ لَمْ يُبَرْهِنْ مَالِكُهُ عَلَى الزِّيَادَةِ. فَاِنْ ظَهَرَ وَقِيْمَتُهُ اَكْثَرُ وَقَدْ ضَمِنَهُ بِقَوْلِ الْمَالِكِ اَوْ بِبُرْهَانِهِ اَوْ بِالنُّكُولِ فَهُوَ لِلْغَاصِبِ وَلاَ خِيَارَ لِلْمَالِكِ. وَاِنْ ضَمِنَهُ بِقَوْلِهِ فَالْمَالِكُ اِنْ شَاءَ اَمْضَى الضَّمَانَ اَوْ اَخَذَهُ وَرَدَّ عِوَضَهُ. وَلَوْ بَرْهَنَ كُلٌّ مِن الْمَالِكِ وَالْغَاصِبِ عَلَى الْهَلاَكِ عِنْدَ الْاٰخَرِ فَبَيِّنَةُ الْغَاصِبِ اَوْلٰى خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُف. وَمَنْ غَصب عَبْدًا فَبَاعَهُ فَضَمِنَهُ نَفَذَ بَيْعُهُ وَاِنْ اَعْتَقَهُ فَضَمِنَهُ لاَيَنْفِذُ عِتْقُهُ. وَزَوَائِدُ الْمَغْصُوبِ غَيْرُ مَضْمُونَةٍ مَالَمْ يَتَعَدَّ فِيهَا اَوْ يَمْنَعُهَا بَعْدَ طَلَبِ الْمَالِكِ اِيَّاهَا سَوَاءٌ كَانَتْ مُتَّصِلَةً كَالْحُسْنِ وَالسِّمَنِ اَوْ مُنْفَصِلَةً كَالْوَلَدِ وَالثَّمَرَةِ وَاِنْ نَقَصتِ الْجَارِيَةُ بِالْوِلاَدَةِ فِي يَدِ الْغَاصِبِ ضَمِنَ نُقْصانَهَا وَيُجْبَرُ بِقِيْمَةِ الْوَلَدِ اَوْ بِالْغُرَّةِ اِنْ وَفَتْ. وَلَوْ زَنٰى بِاَمَةٍ غَصبَهَا فَرَدَّهَا حَامِلاً فَوَلَدَتْ فَمَاتَتْ بِهَا ضَمِنَ قِيْمَتها يَوْم عُلُوقِهَا بِخِلاَفِ الْحُرَّةِ وَعِنْدَهُمَا لاَيَضْمَنُ فِي الْاَمَةِ اَيْضًا. وَلَوْ ردَّهَا مَحْمُومَةً فَمَاتَتْ لاَيَضْمن. وَكَذَا لَوْ زَنَتْ عِنْدَهُ فَرَدَّهَا فَجَلَدَتْ فَمَاتَتْ مِنْهُ. وَلاَ يَضْمن مَنَافِعَ مَا غَصَبَهُ سَوَاءٌ سَكَنَهُ اَوْ عَطَّلَهُ اِلاَّ فِي الْوَقْفِ. وَلاَ خمْرَ الْمُسْلِمِ اَوْ خِنْزِيرَهُ بِالْاِتْلاَفِ وَضَمِنَ الْقِيْمَةَ فِيهِمَا لَوْ كَانَا لِذِمِّيٍّ. وَاِنْ اَتْلَف ذِمِّيٌّ خمْرَ ذِمِّيٍّ ضَمِنَ مِثْلَهَا. وَلاَ ضَمَانَ بِاِتْلاَفِ الْمَيْتَةِ وَلَوْ لِذِمِّي وَلاَ بِاِتْلاَفِ مَتْرُوكِ التَّسْمِيَةِ عَمْدًا وَلَوْ لِمَنْ يُبِيحُهُ. وَاِنْ غَصَب خمْرَ مُسْلِمٍ فَخَلَّلَهَا بِمَا لاَقِيمَةَ لَهُ اَخَذَهَا الْمَالِكُ بِلاَ شَيْءٍ فَلَوْ اَتْلَفَهَا الْغَاصِبُ ضَمِنَهَا لاَ لَوْ تَلِفَتْ. وَاِنْ خَلَّلَ بِاِلْقَاءِ مِلْحٍ مَلَكَهَا وَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ وَعِنْدَهُمَا يَأْخُذُهَا الْمَالِكُ اِنْ شَاءَ وَيَرُدُّ قَدْرَ وَزْنِ الْمِلْحِ مِنَ الْخِلِّ. فَلَوْ اَتْلَفَهَا الْغَاصِبُ لاَيَضْمَنُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَاِنْ خَلَّلَهَا بِاِلْقَاءِ خلٍّ مَلَكَهَا وَلاَ شَيْءَ لِلْمَالِكِ عِنْدَ الْاِمَامِ وَكَذَا عِنْدَ مُحَمَّدٍ اِنْ تَخَلَّلَتْ مِن سَاعَتِهَا وَاِلاَّ فَالْخَلُّ بَيْنَهُمَا عَلَى قَدْرِ مِلْكِهِمَا. وَاِنْ غَصَب جِلْدَ مَيْتَةٍ فَدَبَغَهُ بِمَا لاَقِيمَةَ لَهُ اَخَذَهُ الْمَالِكُ بِلاَ شَيْءٍ فَلَوْ اَتْلَفَهُ الْغَاصِبُ ضَمِنَ قِيْمَتَهُ مَدْبُوغًا وَقِيلَ طَاهِرًا غَيْرَ مَدْبُوغٍ. وَاِنْ دَبَغَهُ بِمَالَهُ قِيْمَةٌ يَأْخُذُهُ الْمَالِكُ وَيَرُدُّ مَازَادَ الدِّبغُ بِاَنْ يُقَوَّمَ مَدْبُوغًا وَذَكِيًّا غَيْرَ مَدْبُوغٍ وَيَرُدُّ فَضْلَ مَابَيْنَهُمَا. وَلِلْغَاصِبِ اَنْ يَحْبِسهُ حَتّٰى يَسْتَوْفِيَ حَقَّهُ وَاِنْ اَتْلَفَهُ لاَيَضْمَنُ. وَعِنْدَهُمَا يَضْمَنُهُ مَدْبُوغًا اِلاَّ قَدْرَ مَازَادَ الدِّبْغُ وَلَوْ تَلِف لاَيَضْمَنُ اِتِّفَاقًا. وَمَنْ كَسَر لِمُسْلِمٍ بَرْبَطًا اَوْ طَبْلاً اَوْ مِزْمَارًا اَوْ دُفًّا اَوْ اَرَاقَ لَهُ سَكَرًا اَوْ مُنَصَّفًا ضَمِنَ قِيْمَتَهُ لِغَيْرِ لَهْوٍ. وَيَصِحُّ بَيْعُ هٰذِهِ الْاَشْيَاءِ وَقَالاَ لاَيَضْمَنُ وَلاَ يَجُوزُ بَيْعُهَا وَعَلَيْهِ الْفَتْوٰى. وَمَنْ غَصَب مُدبّرَةً فَمَاتَتْ فِي يَدِهِ ضَمِنَ

قِيْمَتُهَا وَلَوْ امَّ وَلَدٍ فَلاَ ضَمَانَ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ شَقَّ الزِّقَ لِإِرَاقَةِ الْخَمْرِ لاَيَضْمَنُهُ عِنْدَ اَبِي يُوسُف خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ وَلاَ ضَمَانَ عَلَى مَنْ حَلَّ قَيْدَ عَبْدِ غَيْرِهِ اَوْ رِبَاطَ دَابَّتِهِ اَوْ فَتَحَ اِصْطَبْلَهَا اَوْ قَفَصَ طَيْرٍ فَذَهَبَ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ فِي الدَّابَّةِ وَالطَّيْرِ وَلاَ عَلَى مَنْ سَعَى اِلَى سُلْطَانٍ بِمَن يُؤْذِيهِ وَلاَ يَنْدَفِعُ اِلاَّ بِالسَّعْيِ اَوْ بِمَنْ يَفْسُقُ وَلاَ يَمْتَنِعُ بِنَهْيِهِ. وَلاَ عَلَى مَنْ قَالَ لِسُلْطَانٍ قَدْ يُغَرِّمُ وَقَدْ لاَيُغَرِّمُ اِنَّ فُلاَنًا وَجَدَ مَالاً فَغَرَّمَهُ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ عَادَتَه اَنْ يُغَرِّمَ اَلْبَتَّةَ ضَمِنَ. وَكَذَا لَوْ سَعَى بِغَيْرِ حَقٍّ عِنْدَ مُحَمَّدٍ زَجْرًا لَهُ وَبِهِ يُفْتَى. وَلَوْ اَطْعَمَ الْغَاصِبُ الْمَغْصُوب مَالِكَهُ بَرِئَ وَاِنْ لَمْ يُعْلِمْهُ.

FASIL

GASP EDEN KİMSENİN GASP ETTİĞİ ŞEYDE TASARRUFU

Bir kimse gasp ettiği şeyi kaybedip, kıymetini ödese, o şeye gasp ettiği vakitten itibaren malik olur Bu gasp ettiği şeyin, gasp müddetinde meydana gelen çocukları gasp edene verilmez, ama kazancı verilir. Mesela; bir cariye gasp edilip, cariye mal kazansa ve çocuk doğursa, sonra gasp eden bu cariyeyi kaybedip O'nun kıymetini ödese, cariyenin kazancı gasp eden kimsenin olur, fakat çocuklar olmaz.

Gasp eden kimse ile mal sahibi gasp edilen şeyin kıymeti hususunda ihtilâf etseler, gasp eden kimsenin iddia ettiği kıymetten gasp edilen şeyin kıymeti ziyade olduğuna dair mal sahibi şahit getirmedikçe, yemini ile beraber gasp eden kimsenin sözü kabul edilir.

Bir kimse gasp ettiği şeyi kaybettikten sonra, mal sahibinin sözüyle yahut mal sahibinin şahit getirmesiyle yahut gasp eden kimsenin yeminden çekinmesiyle, gasp ettiği şeyi ödemiş olsa, bundan sonra gasp edilen şey meydana çıksa, kıymeti ödenilen miktardan daha ziyade olsa, bu ziyade olan miktar, gasp eden kimsenin olup, mal sahibi için muhayyerlik yoktur. Eğer bu gasp olunan şeyi gasp eden kimse kendi sözüyle ödemiş olsa, mal sahibi muhayyer olup, isterse ödettirdiği miktara razı olur, dilerse gasp olunan malını geri alıp, ödettirdiği miktarı gasp eden kimseye geri verir. Mal sahibi ile gasp eden kimseden her birisi gasp edilen malın diğerinin yanında helâk ve zayi olduğunu iddia edip şahit getirse, gasp eden kimsenin şahidi kabul edilmeye daha lâyıktır. Bu, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göredir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; mal sahibinin şahidi kabul edilmeye daha lâyıktır.

Bir kimse, gasp ettiği köleyi satsa, sonra kölenin efendisi, kölenin

kıymetini gasp eden kimseye ödettirse, gasp eden kimsenin satışı sahih olur. Eğer gasp eden kimse, gasp ettiği köleyi azat etse, sonra kölenin efendisi O'na ödettirse, gasp eden kimsenin köleyi azat etmesi sahih olmaz.

Bir kimsenin gasp ettiği şey artsa, bu artan şey gerek güzellik ve semiz olmak gibi gasp edilen şeye bitişik olsun, gerek çocuk doğurma ve meyve verme gibi gasp edilen şeyden ayrı olsun, bu zâyid olanlar telef ve zayi olsa, bu telef ve zayide; gasp eden kimsenin kusuru bulunmasa yahut mal sahibi malını istemiş olmasa, bu takdirde gasp eden kimse onu ödemez.

Gasp olunan cariye, gasp eden kimsenin yanında doğurup; doğurma sebebiyle kıymeti eksilse, gasp eden kimse cariyenin kıymetinden eksilen miktarı öder, fakat bu eksilen miktarı doğan çocuk diriyse, çocuğun kıymetiyle; çocuk ölüyse, ölü çocuğun diyetiyle tamamlanır. Eğer bu diri olan çocuğun kıymeti yahut ölü olan çocuğun diyeti cariyenin kıymetinden eksilen miktara kifayet etmezse, bunların üzeri tamamlanır.

Bir kimse gasp ettiği cariyeye zina edip, cariye hamile kalsa, cariyeyi hamile olarak sahibine verdikten sonra doğum yaparken ölse, gasp eden kimse cariyenin çocuğa kaldığı gündeki kıymetini öder, ama bir kimse hür olan bir kadını gasp edip, zorla O'na zina etse, bu kadın hamile kalıp hamile olduğu halde ailesine verse, kadın doğum yaparken ölse, gasp eden kimse O'nun diyetini ödemez. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; hür olan kadının diyetini ödemediği gibi, cariyenin de kıymetini ödemez. Fakat gebelikten noksan olan miktarı öder.

Bir kimse gasp ettiği cariyeyi sıtma hastalığına yakalandığı halde sahibine teslim ettikten sonra ölse, O'nun kıymetini ödemez, ancak sıtma hastalığının cariyenin kıymetinden noksan ettiği miktarı öder.

Gasp edilmiş cariye, gasp eden kimsenin yanında zina edip sahibine verildikten sonra cariyeye zina haddi tatbik edilse, bu yüzden cariye ölse, gasp eden kimse cariyenin kıymetini ödemez, zira cariyeye zina haddi olarak dayak vurulduğu için; dayak, hadd-i zatında öldürücü değildir.

Gasp eden kimse, gasp ettiği evin menfaatini ödemez, gerek o evde sakin olsun, gerek boş bıraksın. Ancak gasp ettiği ev vakıf olursa, onu telef etmekten korumak için menfaati ödettirilir.

Bir kimse Müslüman olan bir şahsın şarabını yahut domuzunu yok ettse bunları ödemez. Zira şarap ile domuz, Müslüman hakkında şer'an faydalanılması mubah olan mal değildir.

Eğer bir kimse, Zimmî'nin şarabını veya domuzunu yok etse bunla-

rın kıymetini öder. Çünkü bunlar, Zimmî hakkında kıymetli maldırlar.

Bir Zimmî, başka bir Zimmî'nin şarabın dökse, döktüğü şarabın mislini öder. Bir kimse, başka bir şahsın murdar lâşesini yok etse, bu lâşe Zimmî'ye ait olsa bile, onu ödemez. Çünkü murdar ölen lâşe, hiçbir dinde mal değildir.

Bir kimse, kasten Besmele çekilmeyerek kesilen hayvanı yok etse, isterse, bu hayvan kasten Besmele çekilmeden kesilen hayvanın etinin yenilmesini caiz ve mubah gören kimseye ait bulunsa bile onu ödemez.

Bir kimse, bir Müslüman'ın şarabını gasp edip onu kıymeti olmayan bir şeyle sirke yapsa; mesela onu gölgeden Güneş'e, Güneş'ten gölgeye taşımakla sirke olsa, sahibi onu bir şey vermeden alır. Çünkü böyle kıymeti olmayan bir şeyle şarabı sirke yapmak, pis olan bir elbiseyi temizlemek gibidir. İmdi şarabı gasp edip sirke yaptıktan sonra dökse, onu öder; kendiliğinden dökülse onu ödemez. Gasp ettiği şaraba tuz atarak sirke yapsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; Gasp eden kimse ona karşılıksız malik olur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sahibi isterse sirkeyi alıp, içine atılan tuzun miktarını gasp eden kimseye verir, böyle içine tuz atıp, sirke yaptığı şarabı gasp eden kimse dökse, onu ödemez. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kıymeti olmayan bir şeyle sirke yaptığı şarabı dökmekle ödediği gibi bunu da öder; gasp ettiği şaraba sirke atarak sirke yapsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; gasp eden kimse ona malik olup şarap sahibine hiçbir şey vermez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; içine sirke katılan şarap saatinde, sirke olursa gasp eden kimse ona malik olup, şarap sahibine bir şey vermez. Eğer şarap saatinde sirke olmazsa, bu sirke sahibi ile gasp eden kimse arasında mülkleri miktarınca taksim olunur.

Bir kimse, gasp ettiği bir deriyi toprak veya güneş gibi kıymeti olmayan şeyle tabaklasa, deri sahibi derisini gasp eden kimseye hiçbir şey vermeden alır. Böyle tabakladığı deriyi kasten yırtsa, derinin tabaklanmış olarak kıymetini öder. Bazıları; **"Tabaklanmamış, fakat temiz olarak derinin kıymetini öder."** demişlerdir.

Bir kimse gasp ettiği murdar hayvanın derisini kıymetli bir şeyle tabaklasa, sahibi tabaklı deriyi alıp tabaklamanın artırdığı miktarı gasp edene verir. Mesela; tabaklanmış deri ile kesilip tabaklanmamış iki derinin kıymeti takdir edilir, aralarındaki ziyade olan miktar, gasp eden kimseye verilir. Gasp eden kimse, deri üzerinde olan hakkını alıncaya kadar onu hapsetmesi caizdir. Nitekim satıcının, sattığı malın parasını alıncaya kadar malını hapsetmesi caiz olduğu gibi. Gasp eden kimse, tabaklamış olduğu deriyi yırtsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, o deriyi tabaklanmış oldu-

ğu halde öder, ancak tabaklamanın ziyade ettiği miktar derinin kıymetinden düşülür. Zira sahibinin mülkü, deri üzerinde bakidir. Bu deri kendiliğinden telef ve zayi olsa, bütün imamlarımızın ittifakı ile gasp eden kimse onu ödemez.

Bir kimse, Müslüman olan bir şahsın sazını, davulunu, zurnasını veya defini kırsa yahut sarhoş eden içkisini yahut yarısı gidinceye kadar kaynatılıp sarhoş eden şarabını dökse, sahipleri eğlence ve zevk için bulundurmazsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bunları kırıp döken kimse, kıymetlerini öder. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bunların satışı caiz ve sahihtir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunları kırıp, döken kimse, bunların kıymetlerini ödemez ve bunların satışları da sahih ve caiz değildir. Fetva da, bunun üzerinedir.

Bir kimse, bir şahsın müdebbere olan cariyesini gasp edip yanında iken ölse, bütün İmamlarımızın ittifakı ile gasp eden kimse cariyenin kıymetini öder. Bir kimse, bir şahsın ümm- i veledini gasp edip yanında ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, onu ödemez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şer'an faydalanılması mubah olan mal olduğu için onun kıymetini öder.

Bir kimse, bir şahsın şarap tulumunu içindeki şarabı akıtmak için yarsa, Ebu Yusuf (r.a)'a göre, o tulumu ödemez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o tulumu öder. Çünkü tulumu yarmadan da şarabı dökmek mümkündür.

Bir kimse, bir şahsın kölesinin ayağındaki bağını çözse yahut hayvanının bağlı bulunduğu ipini çözse yahut hayvanlarının bulunduğu ahırın kapısını açsa yahut içinde kuş olan kafesini açsa, köle ve hayvanlar telef ve zayi olsa, kafesteki kuş uçsa, ipi çözen, kapıyı ve kafesi açan kimse, bunların kıymetini ödemez. İmarn-ı Muhammed (r.a)'e göre; hayvan ile kuşun kıymetini öder. Zira akıllı olmayan hayvan, bağı çözülünce yahut ahırın kapısı açılınca durmaz gider.

Bir kimse, kendisine eza, cefa eden bir şahsın eza ve cefasından ancak hükümdara şikâyet etmekle kurtulsa yahut devamlı kötülük işleyen bir şahıs başkasının yasaklamasıyla kötülüğünden vazgeçmeyip ancak hükümdara şikâyet etmekle vazgeçse, bu takdirde o kimsenin bunları şikâyet etmesi caizdir. Bu şikâyet edilen kimselere Hükümdar tarafından yapılan zarar ve ziyanı, şikâyet eden kimse ödemez.

Kendisine şikâyet edilen insanları bazen cezalandıran, bazen de cezalandırmayan bir hükümdara, bir kimse; falanca şahıs mal buldu diye, şikâyet edip, hükümdar da şikâyet edilen şahıstan bir miktar para cezası alsa, şikâyet eden kimse, o şahıstan alınan para cezasını ödemez.

Zira hükümdar, o şahıstan para cezasını şikâyet yüzünden almamış olabilir. Eğer hükümdarın, kendisine şikâyet edilen insanlardan devamlı ceza almak âdeti ise, şikâyet eden kimse, o şahıstan alınan para cezasını öder.

Bir kimse, bir şahsı haksız olarak hükümdara şikâyet edip, hükümdar tarafından şikâyet edilen kimse zarar ve ziyana uğratılsa, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şikâyet eden kimsenin bir daha böyle iş yapmaması için, bu zarar ve ziyan kendisine ödettirilir. Fetva da, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli üzerinedir.

Gasp eden kimse, gasp ettiği şeyi sahibi olan kimseye yedirse, sahibi olan şahıs yediği şeyin kendi malı olduğunu bilmese bile gasp eden kimse, o şeyden beri olmuş olur. Çünkü mal sahibine, kendi malı ulaşmıştır.

ـ كِتَابُ الشُّفْعَةِ ـ

هِي تَمَلُّكُ الْعَقَارِ عَلَى مُشْتَرِيهِ بِمَا قَامَ عَلَيْهِ جَبْرًا وَتَجِبُ بَعْدَ الْبَيْعِ وَتَسْتَقِرُّ بِالْإِشْهَادِ وَتُمَلَّكُ بِالْأَخْذِ بِقَضَاءٍ أَوْ رِضَاءٍ. وَإِنَّمَا تَجِبُ لِلْخَلِيطِ فِي نَفْسِ الْمَبِيعِ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَوْ سَلَّمَ فَلِلْخَلِيطِ فِي حَقِّ الْمَبِيعِ كَالشِّرْبِ وَالطَّرِيقِ الْخَاصَّيْنِ كَنَهْرٍ لَاتَجْرِي فِيهِ السُّفُنُ وَطَرِيقٍ لَايَنْفُذُ ثُمَّ لِلْجَارِ مُلَاصِقٍ وَلَوْ بَابُهُ فِي سِكَّةٍ أُخْرَى. وَمَنْ لَهُ جِذْعٌ عَلَى حَائِطِهَا أَوْ شِرْكَةٌ فِي خَشَبَةٍ عَلَيْهِ جَارٌ وَإِنْ فِي نَفْسِ الْجِدَارِ فَشَرِيكٌ وَهِيَ عَلَى عَدَدِ الرُّؤُسِ لَاالسِّهَامِ فَإِذَا عَلِمَ الشَّفِيعُ بِالْبَيْعِ يُشْهِدُ فِي مَجْلِسِ عِلْمِهِ إِنَّهُ يَطْلُبُهَا وَيُسَمِّي طَلَبَ مُوَاثَبَةٍ ثُمَّ يُشْهِدُ عِنْدَ الْعَقَارِ أَوْ عَلَى الْمُشْتَرِي أَوْ عَلَى الْبَايِعِ إِنْ كَانَ الْمَبِيعُ فِي يَدِهِ فَيَقُولُ اِشْتَرَى فُلَانٌ هٰذِهِ الدَّارَ وَقَدْ كُنْتُ طَلَبْتُ الشُّفْعَةَ وَأَنَا أَطْلُبُهَا الْآنَ فَاشْهَدُوا عَلَى ذٰلِكَ وَيُسَمِّي طَلَبَ تَقْرِيرٍ وَإِشْهَادٍ ثُمَّ يَطْلُبُ عِنْدَ قَاضٍ فَيَقُولُ اِشْتَرَى فُلَانٌ دَارَ كَذَا وَأَنَا شَفِيعُهَا بِسَبَبِ كَذَا فَمُرْهُ بِالتَّعْلِيمِ إِلَيَّ وَيُسَمِّي طَلَبَ خُصُومَةٍ وَتَمْلِيكٍ وَلَا تَبْطُلُ الشُّفْعَةُ بِتَأْخِيرِهِ مُطْلَقًا فِي ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ وَعَلَيْهِ الْفَتْوَى. وَقِيلَ يُفْتَى بِقَوْلِ مُحَمَّدٍ إِنَّهُ إِنْ أَخَّرَهُ شَهْرًا بِلَا عُذْرٍ بَطَلَتْ. وَإِذَا ادَّعَى الشِّرَاءَ وَطَلَبَ الشُّفْعَةَ سَأَلَ الْقَاضِي الْمُدَّعَى عَلَيْهِ فَإِنْ أَقَرَّ بِمِلْكٍ مَايَشْفَعُ بِهِ أَوْ نَكَلَ عَنِ الْحَلْفِ عَلَى الْعِلْمِ بِمِلْكِيَّتِهِ أَوْ بَرْهَنَ الشَّفِيعُ سَأَلَهُ عَنِ الشِّرَاءِ فَإِنْ أَقَرَّ بِهِ أَوْ نَكَلَ عَنِ الْيَمِينِ أَنَّهُ مَا ابْتَاعَ أَوْ مَايَسْتَحِقُّ عَلَيْهِ هٰذِهِ الشُّفْعَةَ أَوْ بَرْهَنَ الشَّفِيعُ قَضَى لَهُ بِهَا. وَلَا يُشْتَرَطُ إِحْضَارُ الثَّمَنِ وَقْتَ الدَّعْوَى فَإِذَا قُضِيَ لَهُ لَزِمَ إِحْضَارُهُ. وَلِلْمُشْتَرِي حَبْسُ الدَّارِ لِقَبْضِهِ وَلَا تَبْطُلُ شُفْعَتُهُ بِتَأْخِيرِ الثَّمَنِ بَعْدَمَا أُمِرَ بِأَدَائِهِ. وَلِلشَّفِيعِ أَنْ يُخَاصِمَ الْبَايِعَ إِنْ كَانَ الْمَبِيعُ فِي يَدِهِ وَلَا يَسْمَعُ الْقَاضِي الْبَيِّنَةَ عَلَيْهِ حَتَّى يَحْضُرَ الْمُشْتَرِي فَيَفْسَخُ الْبَيْعَ بِحَضْرَتِهِ وَيَقْضِي بِالشُّفْعَةِ عَلَى الْبَايِعِ وَيَجْعَلُ الْعُهْدَةَ عَلَيْهِ. وَالْوَكِيلُ بِالشِّرَاءِ خَصْمٌ لِلشَّفِيعِ مَالَمْ يُسَلِّمْ إِلَى الْمُوَكِّلِ. وَلِلشَّفِيعِ خِيَارُ الرُّؤْيَةِ وَالْعَيْبِ وَإِنْ شَرَطَ الْمُشْتَرِي الْبَرَاءَةَ مِنْهُ.

(KİTÂBÜŞ - ŞUF'A)
ŞUF'A BAHSİ

Şuf'a lügatte; toplama, katma, çift manasınadır.

Fukahâ ıstılahınca şuf'a; satılan bir akâr (taşınmaz malı satın alan kimseye her kaça mal olmuş ise, o miktar ile satın alan kimseden zorla alıp, mülk edinmektir. Bu cihetle şuf'a sahibi, kendi mülküne böyle şuf'a ile aldığı malı katmış olur.

Şuf'anın rüknü; şuf'a sahibinin, şuf'alı yeri satıcı ile alıcıdan veya onlar hükmünde olan kimselerin herhangi birinden usul-ü dairesinde almasından ibarettir.

Şuf'a hakkı; şuf'alı bir yer satıldıktan sonra vacip olur ve şuf'a sahibi, o yerin satıldığını haber alınca, hemen o yeri kendisinin alacağına dair şahit tutmasıyla lâzım ve kararlaşmış olur. Zira şuf'a hakkı; şuf'a sahibinin şuf'alı yeri kendisinin alacağına dair böyle şahit göstermeden sabit olmaz.

Şuf'a sahibi; satılan şuf'alı yere, ya hâkimin hükmü ile yahut satın alan kimsenin rızası ile malik olur.

Şuf'a hakkı; üç sebebin biriyle sabit olur;

Birinci sebep; Satılan şeyin kendisinde ortak olmaktır. İki kinsenin bir akâra ortak olmaları gibi; bunlardan birisi hissesini satınca, diğeri bu hissenin şuf'a sahibi olur.

İkinci sebep; Satılan şeyin haklarından birinde ortak olmakır.

Bir akâr (taşınmaz mal) in kendisinde gemi işlemeyen ırmak gibi **"şirb-i hass"** (belirli şahısların tarlalarını sulamak için akâr sudakihakları)ında yahut tarîk-ı hass (belirli kimselerin mülkü olan) çıkmaz sokakta ortak olmaktır.

Bir akâr satıldığında, bu akâr ortak olursa, şuf'a hakkı önceortakçıya tanınır; ortakçısı bulunmaz veya bulunduğu hâlde gaip olduğuveyahut hazır olup, hakk-ı şuf'asını kullanmadığı takdirde; şuf'a hakkı, akârdaki şirb-i hassada ve tarîk-ı hassada ortak olanlara ait olur.

Şuf'anın üçüncü derecedeki sebebi; Satılan akara bitişik komşu olmaktır. Yani bitişik komşu, evinin kapısı başka bir yola açılmış olsa bile, evinin arkası şuf'a ile alınacak evin arkasına bitişik olmasıdır. Bir akâra, bir taraftan bitişik olan komşu ile birkaç taraftan bitişik olan komşular arasında fark yoktur, hepsi de eşit olarak şuf'a sahibi olurlar.

Bir kimsenin evinin kirişleri komşusunun duvarı üzerine uzatılmış olsa yahut komşusunun duvarı üzerine uzatılmış olan kirişlerde ortak olsa, bu suretlerde bitişik komşu sayılıp bunlardan her biri diğerinin evinde şuf'a hakkına sahip olmuş olur.

Satılan bir akârın dereceleri eşit, bir kaç tane şuf'a sahibi bulunsa, şuf'a hakkı bunların adedine göre taksim edilir, sehimlerinin miktarına göre taksim olunmaz. Mesela; üç kişi bir evde ortak olup; yarısı, birinin; üçte biri, birinin; altıda biri, birinin olsa; yarısına sahip olan satsa, üçte birine sahip olan ile altıda birine sahip olan, satılan evin yarısını satın alıp eşit olarak aralarında taksim ederler. İmam-ı Şafiî, İmam-ı Malik ve İmam-ı Ahmed (r.a)'e göre; sehimler üzere taksim olunur. Mesela; bir ev, yarısı birinin; üçte biri birinin; altıda biri birinin olmak üzere üç kimse arasında ortak olsa, altıda bir sehmi olan kimse sehmini satsa, evin yarı sehmine sahip olan beşte üçünü, üçte birine sahip olan beşte ikisini satın alır.

Bir akâr (taşınmaz mal)ın satıldığını haber alan, bir ortağın veya şirb-i hâs ve tarik-i hâs yoluyla bitişik komşunun o haberi aldığı mecliste hemen şuf'aya talip olduğuna şahit tutar ki şuf'a talebinden yüz çevirdi denilmesin.

Şuf'a sahibinin haberdar olması, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; iki erkek yahut bir erkekle iki kadının bildirmeleriyle olur.

Şuf'a sahibinin yapacağı talebe **"taleb-i muvâsebe"** adı verilir. Muvâsebe, bir şeye hemen atılmak, kalkışmak manasınadır. Sanki şuf'a sahibi meclisten sıçrayıp, şuf'aya talip olduğuna şahit tutar. Şuf'a talebi de derhal olmak lâzım geldiğinden, ona böyle denilmiştir.

Şuf'a sahibi, şuf'a hakkı bulunan yerin satıldığını haber aldığı mecliste, o yeri kendisinin alacağına dair şahit tuttuktan sonra, satılan yerin yanında yahut satıcının üzerine yahut satılan yeri teslim almışsa, satın alan kimse üzerine şahit tutar. Şöyle ki; **"Bu evi falan kimse satın almış, ben ise onun şu cihetle şuf'a sahibiyim, şuf'a talebinde de bulundum, şimdi de talep ediyorum şahit olunuz"** yahut yine iki şahidin huzurunda ve satın alanın yanında **"Sen, falan taşınmaz malı satın almışsın, ben onun şuf'a sahibiyim, şuf'a talebinde de bulunmuştum, şimdi de talep ediyorum."** der, o iki şahide hitaben de, **"Şahit olunuz."** der. Eğer satılan taşınmaz mal henüz satıcının yanında ise, iki şahit hu-

zurunda satıcıya hitaben, **"Sen falan taşınmaz malım falan şahsa satmışsın, ben ise şu sebeple onun şuf'a sahibiyim."** der, o iki şahide hitaben de, **"Şahit olunuz."** der. İşte bu talebe de **"taleb-i takrir ve işhâd"** adı verilir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre, talep ettiği taşınmaz malın isminin söylenmesi, sınırlarının belirtilmesi şarttır. Zira talep ettiği bilinmeyen bir taşınmaz mal hakkındaki şuf'a hakkı sahih olmaz.

Şuf'a sahibi, şuf'a talebine şahit tuttuktan sonra da şuf'ayı hâkim huzurunda talep ve dava eder. Şöyle ki; **"Bu evi falan kimse satın almış, ben ise o evin şu sebeple şuf'a sahibiyim, bu itibarla satın alan şahsa emret o evi bana teslim etsin."** der. Bu talebe de **"taleb-i husumet ve taleb-i temlîk"** adı verilir.

Şuf'a sahibi, şuf'alı yerin kim tarafından satın alındığını, paranın cinsini, miktarını, haber aldığı yerde taleb-i müvâsebeyi terk ederse, mesela; bu haberi müteakib başka iş ile veya başka konuya dair bir söz ile meşgul olmak gibi yüz çevirmeye delâlet eder bir halde bulunursa veya şuf'a talebinde bulunmadan o yerden kalkıp giderse, şuf'a hakkını elden kaçırmış olur. Şuf'a sahibi taleb-i takrir ve işhâdı isterse, mektup veya elçi ile olsun yapabilecek kadar vakit geçtiği halde özürsüz tehir etse, şuf'a hakkını elinden kaçırmış olur. Çünkü bu tehiri, şuf'a hakkı ile o yeri almayacağına delâlet eder.

Şuf'a sahibi, taleb-i takrir ve işhâddan sonra gerek özür olsun, gerek olmasın taleb-i husumeti tehir etmesi zahir-i mezhepte, şuf'a hakkını elinden kaçırmış olmaz. Fetva da, bunun üzerinedir. **"Hidâye"**de ve **"Kâfi"**de böyle zikredilmiştir. Bir rivayette, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavliyle fetva verilir ki, şuf'a sahibi şer'i bir özür yok iken, şuf'a talebini bir ay tehir ederse, şuf'a hakkını elinden kaçırmış olur. **"Mebsût"**da **"Kâdîhân"**da fetva, bunun üzerinedir, diye beyan etmişlerdir.

Şuf'a sahibi, şuf'a hakkıyla bir evi satın almak için dava etse, hâkim satın alan kimseden şuf'a sahibinin, satılan malda şuf'a hakkını elde etmeye sebep olacak mülkünün olup olmadığını sorar. Eğer satın alan kimse davacının mülkü bulunduğunu ikrar ederse yahut şuf'a hakkını elde etmeye sebep olacak mülkünü bildiğine dair yemin teklif ettiğinde, satın alan kimse yeminden çekinirse yahut şuf'a sahibi satılan yerde şuf'a hakkını elde etmeye sebep olacak mülkünün bulunduğuna dair şahit getirirse, hâkim satın alan kimseye davacının iddia ettiği yeri satın alıp almadığından sorar. Eğer satın aldığını ikrar ederse yahut hâkim davalı (satın alan) ya satın almadığına dair yemin teklif eder, davalı yeminden çekinirse yahut satın alan şahıs, satın aldığı yerde davacının şuf'a hakkı olmadığına dair teklif edilen yeminden çekinirse yahut davacı satılan yerde şuf'a hakkı bulunduğuna dair şahit getirse, bu zikrolunan suretlerden

biriyle şuf'a hakkı sabit olunca, hâkim yapılan satışı iptal edip, şuf'a sebebi ile şuf'a sahibine hükmeder.

Şuf'a sahibi şuf'a hakkını talep edip dava ettiğinde, satın almak istediği yerin parasını hazır bulundurması şart değildir. Kendisi için dava ettiği yer, hâkim tarafından hükmedilince parasını getirmesi lâzım olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'den; **"Şuf'a sahibi dava ettiği yerin parasını yanında hazır bulundurmadıkça kendisi için hükmedilmez"** diye rivayet edilmiştir.

Şuf'alı yeri satın alan kimse için şuf'a sahibi tarafından kendisine satın aldığı yerin parası teslim edilmedikçe, satın aldığı yeri vermemesi caizdir.

Şuf'a sahibi, şuf'a hakkıyla alacağı yerin parasını vermesi için emrolunduktan sonra parasını vermeyi tehir etmekle, şuf'a hakkı batıl olmaz. Çünkü hâkim tarafından şuf'a sahibine hükmolunmakla tekit edilmiştir.

Satılan yer henüz satıcının elinde ise, şuf'a sahibinin, satıcıyı dava etmesi caizdir. Zira asıl mülk sahibi, satıcıdır.

Şuf'a sahibi, satıcı aleyhine dava açıp, satın alan kimse gaip olsa, hâkim satın alan kimse gelinceye kadar, satan kimsenin aleyhine şuf'a ile hüküm etmez. Satın alan kimse mahkemede hazır bulunduğunda, hâkim alışverişi bozup şuf'a ile satıcının aleyhine hükmeder. Zira her birinin satışta hakkı vardır. Şuf'a sahibi, şuf'a hakkıyla alınan yerin haklarını satıcının aleyhine kılar.

Şuf'alı bir yeri satın almak için vekil olan kimse, satın aldığı yeri müvekkiline teslim etmedikçe, şuf'a sahibi ile uğraşır. Satın aldığı yeri teslim ettiği takdirde, şuf'a sahibi ile uğraşmaz.

Şuf'a sahibi için her ne kadar satın alan kimse, satın aldığı yerin kusurundan beri olduğunu şart koşsa bile, görme ve kusur muhayyerliği vardır. Zira şuf'a ile bir yeri almak, satın almak gibidir, böyle olunca şuf'a ile almada da görme ve kusur muhayyerliği sabit olur.

ـ فَصْلٌ ـ

وَاِنِ اخْتَلَفَ الشَّفِيعُ وَالْمُشْتَرِى فِى الثَّمنِ فَالْقَوْلُ لِلْمُشْتَرِى. وَاِنْ بَرْهَنَا فَلِلشَّفِيعِ. وَعِنْدَ اَبِى يُوسُف لِلْمُشْتَرِى. وَاِنِ ادَّعَى الْمُشْتَرِى ثَمَنًا وَالْبَايِعُ اَقَلَّ مِنْهُ اَخَذَهُ الشَّفِيعُ بِمَا قَالَ الْبَايِعُ قَبْلَ قَبْضِ الثَّمَنِ وَبِمَا قَالَ الْمُشْتَرِى بَعْدَهُ وَاِنْ عَكَسَا فَبَعْدَ الْقَبْضِ يُعْتَبَرُ قَوْلُ الْمُشْتَرِى وَقَبْلَهُ يَتَحَالَفَانِ وَاَيُّ نَكَلَ اُعْتُبِرَ قَوْلُ صَاحِبِهِ. وَاِنْ حَلَفَا فُسِخَ الْبَيْعُ وَيَاْخُذُهُ الشَّفِيعُ بِمَا قَالَ الْبَايِعُ. وَاِنْ حَطَّ عَنِ الْمُشْتَرِى بَعْضَ الثَّمَنِ يَاْخُذُ الشَّفِيعُ بِالْبَاقِى وَاِنْ حَطَّ الْكُلَّ يَاْخُذُ بِالْكُلِّ وَاِنْ حَطَّ النِّصْفَ ثُمَّ النِّصْفَ يَاْخُذُ بِالنِّصْفِ الْاَخِيرِ وَاِنْ زَادَ الْمُشْتَرِى فِى الثَّمَنِ لَاتَلْزَمُ الشَّفِيعَ الزِّيَادَةُ. وَاِذَا كَانَ الثَّمَنُ مِثْلِيًّا لَزِمَ الشَّفِيعُ مِثْلُهُ وَاِنْ قِيَمِيًّا فَقِيمَتُهُ. وَاِنْ كَانَ مُؤَجَّلاً اَخَذَ بِثَمَنِ حَالٍ اَوْ يَطْلُبُ فِى الْحَالِ وَيَاْخُذُ بَعْدَ مُضِي الْاَجَلِ وَلاَ يُتَعَجَّلُ مَا عَلَى الْمُشْتَرِى لَوْ اَخَذَ الشَّفِيعُ بِالْحَالِ. وَلَوْ سَكَتَ عَنِ الطَّلَبِ لِيَحِلَّ الْاَجَلُ بَطَلَتْ شُفْعَتُهُ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُف. وَلَوْ اِشْتَرَى ذِمِّيٌّ بِخَمْرٍ اَوْ خِنزِيرٍ يَاْخُذُهُ الشَّفِيعُ الذِّمِّيُّ بِمِثْلِ الْخَمْرِ وَقِيمَةُ الْخِنزِيرِ وَالْمُسْلِمُ بِالْقِيمَةِ فِيهِمَا. وَلَوْ بَنَى الْمُشْتَرِى اَوْ غَرَس اَخَذَهَا الشَّفِيعُ بِالثَّمَنِ وبِقِيمَتِهِما مَقْلُوعَيْنِ كَمَا فِى الْغَصْبِ اَوْ كَلَّفَ الْمُشْتَرِى قَلْعَهُمَا. وَلَوْ اُسْتُحِقَّتْ بَعْدَمَا بَنَى الشَّفِيعُ اَوْ غَرَس رَجَعَ عَلَى الْمُشْتَرِى بِالثَّمَنِ فَقَطْ. وَاِنْ جَفَ الشَّجَرُ اَوِ انْهَدَمَ الْبِنَاءُ عِنْدَ الْمُشْتَرِى يَاْخُذُهَا الشَّفِيعُ بِكُلِّ الثَّمَنِ اِنْ شَاءَ وَاِنْ هَدَمَ الْمُشْتَرِى الْبِنَاءَ يَاْخُذُ الشَّفِيعُ الْعَرْصَةَ بِحِصَّتِهَا وَلَيْس لَهُ اَخْذُ النِّقْضِ وَاِنْ شَرَى الْمُشْتَرِى الْاَرْضَ مَعَ شَجَرٍ مُثْمِرٍ وَغَيْرِ مُثْمِرٍ فَاثْمَرَ فِى يَدِهِ اَخَذَهَا الشَّفِيعُ مَعَ الثَّمَرِ فِيهِمَا. فَاِنْ جَذَّهُ الْمُشْتَرِى فَلَيْس لِلشَّفِيعِ اَخْذُهُ وَيَاْخُذُ مَاسِوَاهُ بِالْحِصَّةِ فِى الْاَوَّلِ وَبِكُلِّ الثَّمَنِ فِى الثَّانِى.

FASIL

ŞUF'A SAHİBİ İLE SATIN ALAN ARASINDAKİ HÜKÜMLER

Şuf'a sahibi ile satın alan kimse, satılan gayrı menkulün parası hakkında ihtilâf etseler; satın alan kimsenin sözü kabul edilir. Çünkü şuf'a sahibi, gayr-ı menkulün satın alma hakkının kendisine ait olduğunu dava etmektedir, satın alan kimse ise, onu inkâr etmektedir. Bu yüzden inkâr edenin sözü kabul edilir. Her birisi kendi davasına şahit getirse, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şuf'a sahibinin şahitleri kabul

edilir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; satın alan kimsenin şahidi kabul edilir. Zira satın alan kimse, ziyadeliği ispat edicidir.

Satın alan kimse, şu kadar para dava edip; satan kimse ise paranın o miktardan az olduğunu dava etse, bu satılan yerin parasını satıcı, alıcıdan teslim almadan önce, şuf'a sahibi o yeri satıcının dava ettiği para ile satın alır. Satan kimse sattığı yerin parasını, satın alandan aldıktan sonra şuf'a sahibi o yeri, satıcının dava ettiği para ile alır. Eğer satıcı, alıcının dava ettiği miktardan ziyade dava etse, para satıcı tarafından teslim alındıktan sonra, satıcının sözü kabul edilir. Para, satıcı tarafından teslim alınmadan önce, satıcı ile alıcıya yemin verilir. Hangisi yemin etmekten çekinirse, diğerinin sözü kabul edilir. İkisi de yemin ederlerse, alış-veriş bozulup şuf'a sahibi o yeri satıcının dava ettiği para ile alır. Zira alış-verişin bozulması, şuf'a sahibinin hakkının bozulmasını gerektirmez.

Şuf'alı yeri satan kimse, satın alandan sattığı yerin parasının bir kısmını indirse, şuf'a sahibi o satılan yeri geriye kalan para ile alır. Satıcı, satın alan kimseden sattığı yerin parasının hepsini indirse, şuf'a sahibi o yeri satıldığı paranın hepsiyle alır. Zira satıcı, alıcıdan sattığı yerin bütün parasını indirmekle, satış parasız yapılmış olur ki, bu ise batıldır. Bu yüzden şuf'a sahibi o yeri satıldığı paranın hepsiyle alır. Satıcı, sattığı yerin yarı parasını alıcıdan indirse, sonra diğer yarısını da indirse, şuf'a sahibi sonraki yarı parasıyla alır.

Satın alan kimse, satın aldığı yerin parasını artırsa, şuf'a sahibinin o artırılan miktarı vermesi lâzım gelmez. Zira bu ziyadeyi vermekte, şuf'a sahibine zarar vardır.

Satılan yerin parası misliyyâttan olursa, şuf'a sahibi de o yerin parasını misliyyâttan vermesi; satılan yerin parası kıyemiyyâttan ise, kıyemiyyâttan vermesi lâzım olur.

Satılan yerin parası veresiye olursa, şuf'a sahibi o yeri peşin para ile alır yahut şuf'ayı derhal talep eder, o satılan yeri veresiye müddeti bittikten sonra alır.

Şuf'a sahibi, o yeri peşin para ile alıp, parayı satın alan kimseye verse bile, ilk satan mülk sahibi veresiye sattığı kimsenin üzerinde olan parasını acele olarak alamaz.

Şuf'alı bir yer veresiye satılsa, şuf'a sahibi veresiye müddetini bekleyip, şuf'a hakkını talep etmese; İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kimse şuf'a hakkını elinden kaçırmış olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; elinden kaçırmış olmaz.

Bir Zimmî, bir gayrı menkul yeri şarap yahut domuz ile satın alsa,

şuf'a sahibi Zimmî olursa, o yeri şarabın misliyle yahut domuzun kıymetiyle alır. Şuf'a sahibi Müslüman olursa, şarabın da domuzun da kıymetiyle alır. Çünkü şarap ile domuz, Müslüman'a göre şer'an kendilerinden istifade edilmeleri mubah olan mallardan olmayıp bilakis haram olan mallardandır.

Şuf'alı yeri satın alan kimse, satın aldığı yere bina yapsa yahut ağaç dikse, şuf'a sahibi o yeri satın alınan para ile alır. İçinde olan binayı yıkılmış fiyatına, ağaçları da sökülmüş fiyatına alır. Nitekim gasp edilmiş arazide de böyledir. Yahut şuf'a sahibi satın alan kimseye, şuf'alı yere dikmiş olduğu ağaçları yahut yapmış olduğu binayı sökmesini teklif eder.

Bir kimse şuf'alı bir yeri satın alıp, şuf'a sahibi dava edip, şuf'a hakkıyla o yeri satın alan kimseden alsa, şuf'a sahibi bu şuf'a ile aldığı yere bina yahut ağaç diktikten sonra bu yerin başka bir adamın hakkı olduğu ortaya çıksa, şuf'a sahibi, şuf'a hakkıyla aldığı kimseden yaptığı binanın yahut diktiği ağacın kıymetini alamayıp, ancak yeri için verdiği parayı alabilir.

Bir kimse içinde bina yahut ağaçlar bulunan arazi satın alıp; elinde iken bina kendiliğinden yıkılıp, ağaçlar kendiliğinden kuruduktan sonra bir şahıs şuf'a hakkıyla bu araziyi almak istese, bu şuf'a sahibi muhayyer olup, isterse satın alan kimsenin o arazi için vermiş olduğu paranın hepsini verip alır, dilerse almaz. Eğer satın alan kimse, o arazideki binayı kendisi yıkarsa, şuf'a sahibi binadan hâli olan arsayı paradan hissesi ile alır. Zira binayı satın alan, kendisi yıktığı için paranın bir miktarı o bina karşılığında verilmiştir. Şuf'a sahibinin, bu yıkıntıyı alması caiz değildir. Zira yıkıntı, araziden ayrılmıştır.

Bir kimse, bir meyve bahçesi satın alsa; satın aldığında ağaçlar üzerinde meyveleri bulunsa, sonra bir şahıs şuf'a hakkıyla meyve bahçesini alsa, meyve bahçesini ağaçların üzerinde olan meyveleriyle beraber alır. Eğer satın alan kimse meyveleri toplamış olsa, şuf'a sahibi meyveleri o kimseden alması caiz olmamakla beraber meyvelerin kıymetini meyve bahçesinin fiyatından düşer, geri kalan parayı satın alan kimseye öder. Meyve bahçesini satın aldığında, ağaçların üzerinde meyve bulunmayıp, ağaçlar onun elinde iken meyve verseler, sonra bir şahıs şuf'a hakkı ile meyve bahçesini alsa, meyve bahçesini ağaçların üzerinde olan meyveleriyle beraber alır, ama satın alan kimse meyveleri toplamış ise, şuf'a sahibinin onu alması caiz değildir. Aynı zamanda, meyvelerin kıymeti meyve bahçesinin fiyatından düşemez. Çünkü bu meyveler, satış muamelesinde dâhil olmamıştır.

ـ بَابُ مَاتَجِبُ فِيهِ الشُّفْعَةُ وَمَا لاَتَجِبُ وَمَا يُبْطِلُهَا ـ

إِنَّمَا تَجِبُ الشُّفْعَةُ قَصْدًا فِي عَقَارٍ مُلِّكَ بِعِوَضٍ هُوَ مَالٌ وَإِنْ لَمْ تمكن قِسْمَتُهُ كَرَحًى وَحَمَّامٍ وَبِئْرٍ. فَلاَ تَجِبُ فِي عَرَضٍ وَفُلْكٍ وَبِنَاءٍ وَشَجَرٍ بِيعًا بِدُونِ الْأَرْضِ وَلاَ فِي إِرْثٍ وَصَدَقَةٍ وَهِبَةٍ بِلاَ عِوَضٍ مَشْرُوطٍ وَمَا بِيعَ بِخِيَارِ الْبَايِعِ أَوْ بَيْعًا فَاسِدًا مَالَمْ يَسْقُطْ حَقُّ الْفَسْخِ وَلاَ فِيمَا قُسِمَ بَيْنَ الشُّرَكَاءِ أَوْ جُعِلَ أُجْرَةً أَوْ بَدَلَ خُلْعٍ أَوْ عِتْقٍ أَوْ صُلْحٍ عَنْ دَمِ عَمْدٍ أَوْ مَهْرًا وَإِنْ قُوبِلَ بِبَعْضِهِ مَالٌ. وَعِنْدَهُمَا تَجِبُ فِي حِصَّةِ الْمَالِ. وَلاَ فِيمَا صُولِحَ عَنْهُ بِإِنْكَارٍ أَوْ سُكُوتٍ وَتَجِبُ فِيمَا صُولِحَ عَلَيْهِ بِأَحَدِهِمَا وَلاَ فِيمَا سُلِّمَتْ شُفْعَتُهُ ثُمَّ رُدَّ بِخِيَارِ رُؤْيَةٍ أَوْ شَرْطٍ أَوْ بِخِيَارِ عَيْبٍ بِقَضَاءٍ وَمَا رُدَّ بِهِ بِلاَ قَضَاءٍ أَوْ بِالْإِقَالَةِ تَجِبُ فِيهِ. وَتَجِبُ فِي الْعِلوِ وَحْدَهُ وَفِي السُّفْلِ بِسببِهِ وَفِيمَا بِيعَ بِخِيَارِ الْمُشْتَرِي وَإِنْ بِيعَتْ دَارٌ بِجَنْبِ الْمَبِيعَةِ بِالْخِيَارِ فَالشُّفْعَةُ لِمَنْ لَهُ الْخِيَارُ بَايِعًا أَوْ مُشْتَرِيًا وَتَكُون إِجَازَةً مِنَ الْمُشْتَرِي وَلِشَفِيعِ الْأُولَى أَخْذُهَا مِنْهُ لاَ أَخْذُ الثَّانِيَةِ. وَإِنْ بِيعَتْ دَارٌ بِجَنْبِ الْمَبِيعَةِ فَاسِدًا فَشَفِيعُهَا الْبَائِعُ إِنْ بِيعَتْ قَبْلَ قَبْضِ الْمُشْتَرِي فَإِذَا قَبَضَ بَعْدَ الْحُكْمِ لَهُ بِهَا لاَتُبْطَلُ وَإِنْ بِعَتْ بَعْدَ قَبْضِ الْمُشْتَرِي فَالشُّفْعَةُ لِلْمُشْتَرِي. فَإِنْ اِسْتَرَدَّ الْبَائِعُ مِنْهُ الْمَبِيعَةَ قَبْلَ الْحُكْمِ لَهُ بِالشُّفْعَةِ بَطَلَتْ شُفْعَتُهُ وَإِنْ بَعْدَ الْحُكْمِ بَقِيَتِ الثَّانِيَةُ عَلَى مِلْكِهِ. وَالْمُسْلِمُ وَالذِّمِّيُّ فِي الشُّفْعَةِ سَوَاءٌ. وَكَذَا الْحُرُّ وَالْعَبْدُ الْمَأْذُون وَالْمُكَاتَبُ وَلَوْ فِي مَبِيعِ السَّيِّدِ كَالْعَكْسِ.

KENDİSİNDEN ŞUF'A VACİP OLUP, OLMAYAN VE ŞUF'AYI İPTAL EDEN ŞEYLER

Değirmen, hamam, kuyu gibi taksimi mümkün olmasa bile kasıt yoluyla, bir mal karşılığında malik olunan akâr (taşınmaz mal)da şuf'a sabit olur.

Ticaret mallarında, gemide şuf'a sabit olmaz. Zira Resul-ü Ekrem (s.a.v);

لاَ شُفْعَةَ الاَّ فِي دِبْعٍ وحَائط

"Şuf'a ancak, hanede ve akârlarda caridir." buyurmuşlardır.

İmam-ı Malik (r.a)'e göre, şuf'a akârlarda sabit olduğu gibi, gemide de sabittir.

Arazisi satılmadan satılan bina ile satılan ağaçlarda şuf'a sabit olmaz. Zira bunlar, taşınan mal kısmındandır. Eğer bina ile ağaçlar arazisi ile beraber satılırsa, şuf'a sabit olur.

Miras, sadaka ve karşılık verilmesi şart koşulmaksızın hibe yoluyla malik olunan şeylerde de, şuf'a sabit değildir.

Satıcı muhayyer olmakla yahut fasid olarak yapılan satışta, satıcı satışı bozma hakkını düşürmedikçe şuf'a hakkı sabit olmaz.

Ortakçılar arasında taksim edilen akârda, ücret olarak verilen akârda, hulû (kadına boşanması) için verilen akârda, köleyi azat karşılığında alınan akarda, kasten adam öldürmeden dolayı sulh yoluyla alınan akarda, mehir olarak verilen akârda; her ne kadar bu zikredilenlerin bazısının karşılığında mal verilse bile, mesela; bir kimse bir kadın ile evlenip, kadına mehir olarak bir ev vermek ve kadının da kendisine bin dirhem vermek üzere mukavele yapsa, bu zikrolunan akarların hiçbirisinde şuf'a hakkı sabit olmaz. Çünkü bunlar mal değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mal hissesinde şuf'a vacip olur. Mesela; mehir karşılığında verilen evin kıymeti bin dirhem olsa, bin dirhem mehir karşılığında hesaplanır. O alınan binde, şuf'a vacip olur.

İnkârdan yahut sükûttan dolayı sulh olunan şeyde de şuf'a sabit olmaz. Mesela; bir kimse, bir şahsın elinde bulunan evini dava edip, davalı olan şahıs o sırada inkâr yahut sükût etse, sonra aralarına başka bir adam girip, davacıyı bir miktar mal ile sulh etse, bu evde şuf'a hakkı sabit olmaz. Ama yalnız davalı olan şahsın sükûtuyla yahut yalnız inkârıyla davacının sulh olduğu evde şuf'a vacip olur. Mesela; bir kimse, **"Falan şahsın elinde bulunan ev benimdir."** diye dava ettiğinde, davalı olan şahıs inkâr etse yahut sükût etse, sonra davacıyı, davasından vazgeçmesi karşılığında bir ev vererek sulh olsalar, bu verilen evde şuf'a hakkı vacip olur. Zira davacının iddiasına göre, bu evi kendi hakkı karşılığında almıştır.

Şuf'alı bir yer satılıp, sahibi, şuf'a hakkını teslim etse, sonra o yer görme muhayyerliği ile yahut şart muhayyerliği ile yahut kusur muhayyerliği ile hâkimin hükmüyle geri verilse, bunda da şuf'a hakkı sabit olmaz. Zira satılan bir şeyin hâkimin hükmüyle geri verilmesi, satışı bozmaktır. Ama satılan şuf'alı bir yer, hâkimin hükmü olmadan bir kusur muhayyerliği ile yahut ikâle (alış-verişi bozma) ile geri verilmiş olsa, bunda şuf'a vacip olur.

İki katlı olan bir evin üst katında doğrudan doğruya şuf'a hakkı sabit olur. Alt katın da, üst kat sebebiyle şuf'a hakkı sabit olur. Satın alanın muhayyerliği ile satılan evde şuf'a hakkı sabit olur. Muhayyer olarak sa-

tılan bir evin yanındaki bir ev satılsa, bu yeni satılan evde şuf'a hakkı muhayyer olan kimsenindir. Muhayyer olan kimse, gerek satıcı olsun, gerek alıcı olsun. Muhayyer olan alıcı olup yeni satılan evi şuf'a hakkıyla almak isterse, önceki alış verişe izin vermiş olur. Muhayyer olarak satılan evin şuf'a sahibi, bu evi şuf'a hakkıyla alması caizdir. Fakat muhayyer olarak satın alan kimse, bu muhayyer olarak satın aldığı evin yanındaki satılan evi şuf'a hakkıyla alsa; birinci evin şuf'a sahibi bu evi de şuf'a hakkıyla alması caiz değildir.

Fasit satışla satılan bir evin yanındaki başka bir ev satılsa, bu yeni satılan evin şuf'a hakkı fasid satışla evini satıp henüz satın alan kimseye teslim etmeyen satıcınındır. Bu yeni satılan ev şuf'a hakkıyla satıcı için hâkim tarafından hükmedildikten sonra, fasid satışla satmış olduğu evini satın alan kimseye teslim etse bile şuf'a hakkıyla almış olduğu evdeki şuf'a hakkı batıl olmaz. Eğer fasid satışla bir ev satılıp satın alan tarafından bu ev teslim alındıktan sonra bu evin yanındaki başka bir ev satılsa, bu yeni satılan evin şuf'a hakkı fasid satışla satın alan kimsenindir. Eğer fasid satışla evini satıp satın alana evini teslim ettikten sonra, bu evin yanı başında bir ev satılıp fasid satışla satın alan kimse bu yeni satılan evi şuf'a hakkıyla alsa, fakat hâkim tarafından şuf'a hakkıyla aldığına dair hüküm verilmezden önce, birinci evin satıcısı evini geri alsa, ikinci evin şuf'ası batıl olur. Çünkü şuf'a sahibinin şuf'ayı kazanmasına sebep olan mülk, elinden çıkmıştır. Eğer fasid satışla satın aldığı evi teslim aldıktan sonra satın aldığı evin yanında satılan bir evi de satın aldığı evden dolayı şuf'a hakkıyla satın alıp, hâkim tarafından şuf'a hakkıyla satın aldığına dair hüküm verildikten sonra, birinci ev sahibi evini geri alsa, ikinci almış olduğu evin şuf'ası batıl olmaz ve satın alan kimsenin elinde kalır.

Şuf'a hakkını talep etme hususunda Müslüman ile Zimmî beraber olup, hükümde müsavidirler. Müslüman ile Zimmî şuf'a da beraber oldukları gibi. Gerek efendinin satılan malında, gerek ticaret için izin verilmiş kölenin veya mükâtebin satılan malında olsun, hür olan kimse ticaret için izin verilmiş köle ve mükâteb, şuf'ayı talep etme hususunda müsavidirler.

ـ فَصْلٌ ـ

وَتَبْطُلُ الشُّفْعَةُ بِتَسْلِيمِ الْكُلِّ اَوِ الْبَعْضِ وَلَوْ مِنَ الْوَكِيلِ وَبِتَرْكِ طَلَبِ الْمُوَاثَبَةِ اَوِ التَّقْرِيرِ وَبِالصُّلْحِ عَنِ الشُّفْعَةِ عَلَى عِوَضٍ وَعَلَيْهِ رَدُّهُ. وَكَذَا لَوْ بَاعَ شُفْعَتَهُ بِمَالٍ وَكَذَا لَوْ قَالَ لِلْمُخَيَّرَةِ اِخْتَارِينِى بِاَلْفٍ اَوْ قَالَ الْعِنِّين لِامْرَأَتِهِ ذٰلِكَ فَاخْتَارَتْهُ بَطَلَ خِيَارُهَا وَلاَ يَجِبُ الْعِوَضُ. وَتَبْطُلُ بِبَيْعِ مَايُشْفَعُ بِهِ قَبْلَ الْحُكْمِ لَهُ بِهَا وَبِمَوْتِ الشَّفِيعِ لاَبِمَوْتِ الْمُشْتَرِى. وَلاَ شُفْعَتَهُ لِمَنْ بَاعَ اَوْ بِيعَ لَهُ اَوْ ضَمِنَ الدَّرَكَ اَوْ سَاوَمَ الْمُشْتَرِى بَيْعًا اَوْ اِجَارَةً وَتَجِبُ لِمَنْ اِبْتَاعَ اَوْ اُبْتِيعَ لَهُ. وَلَوْ قِيلَ لِلشَّفِيعِ اَنَّهَا بِيعَتْ بِاَلْفٍ فَسَلَّمَ ثُمَّ بَانَ اَنَّهَا بِيعَتْ بِاَقَلَّ اَوْ بِكَيْلِيٍّ اَوْ وَزْنِيٍّ اَوْ عَدَدِيٍّ مُتَقَارِبٍ قِيمَتُهُ اَلْفٌ اَوْ اَكْثَرَ فَلَهُ اَلشُّفْعَةُ. وَلَوْ بَانَ اَنَّهَا بِيعَتْ بِعَرَضٍ قِيمَتُهُ اَلْفٌ اَوْ بِدَنَانِير قِيمَتُهَا اَلْفٌ فَلاَ وَلَوْ قِيلَ لَهُ الْمُشْتَرِى فُلاَنٌ فَسَلَّمَ فَبَانَ اَنَّهُ غَيْرُه فَلَهُ الشُّفْعَةُ وَلَوْ بَانَ اَنَّهُ هُوَ مَعَ غَيْرِهِ فَلَهُ الشُّفْعَةُ فِى حِصَّةِ الْغَيْرِ. وَلَوْ بَلَغَهُ بَيْعُ النِّصْفِ فَسَلَّمَ فَظَهَرَ بَيْعُ الْكُلِّ فَلَهُ الشُّفْعَةُ. وَاِنْ بَاعَهَا اِلاَّ ذِرَاعًا مِن طُولِ جَانِبِ الشَّفِيعِ فَلاَ شُفْعَةَ لَهُ. وَاِنْ شَرَى مِنْهَا سَهْمًا بِثَمَنٍ ثُمَّ شَرَى باقيها فَالشُّفْعَةُ فِى السَّهْمِ فَقَطْ. وَاِنِ ابْتَاعَهَا بِثَمَنٍ ثُمَّ دَفَعَ عَنْهُ ثَوْبًا اَخَذَهَا الشَّفِيعُ بِالثَّمَنِ لاَبِقِيمَةِ الثَّوْبِ. وَلاَ تُكْرَهُ الْحِيلَةُ فِى اِسْقَاطِهَا عِنْدَ اَبِى يُوسُف وَبِهِ يُفْتَى قَبْلَ وُجُوبِهَا. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ تُكْرَهُ وَلِلشَّفِيعِ اَخْذُ حِصَّةِ بَعْضِ الْمُشْتَرِينَ لاَحِصَّةِ بَعْضِ الْبَائِعِينَ. وَلِلْجَارِ اَخْذُ بَعْضِ مُشَاعٍ بِيعَ فَقُسِمَ وَاِنْ وَقَعَ فِى غَيْرِ جَانِبِهِ. وَلِلْعَبْدِ الْمَأْذُونِ الْمَدْيُونِ الشُّفْعَةُ فِى مَبِيعِ سَيِّدِهِ وَبِالْعَكْسِ وَصَحَّ تَسْلِيمُ الْاَبِ وَالْوَصِيِّ شُفْعَةَ الصَّغِيرِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ فِيمَا بِيعَ بِقِيمَتِهِ اَوْ اَقَلَّ وَقَوْلُهُ رِوَايَةٌ عَنِ الْاِمَامِ فِى الْاَقَلِّ الَّذِى لاَيَتَغَابَنُ فِيهِ.

FASIL

ŞUF'ANIN BATIL OLMASININ HÜKÜMLERİ

Şuf'a sahibi, şuf'a hakkı bulunan yer satıldıktan sonra hakkının hepsini yahut bir kısmını satan kimseye teslim etmekle, şuf'a hakkı batıl olur. Şuf'a sahibi kendisinin şuf'a hakkını talep etmesi için bir vekil tutsa, bu tuttuğu vekil şuf'a hakkının hepsini yahut bir kısmını satıcıya teslim etse, yine şuf'a hakkı batıl olur.

Bir kimse şuf'a hakkı bulunan bir yerin satıldığını haber aldığı yerde, orada bulunan insanlara, **"Şahit olun, ben o satılan yerin şuf'a sa-**

hibiyim, o yeri ben alacağım." demese, o yerdeki şuf'a hakkını elinden kaçırmış olur. Şuf'alı bir yer satıldığında, şuf'a sahibi satıldığını haber aldığı yerde, hemen o yeri kendisinin satın alacağına dair şahit tutsa, fakat satılan akârın veya satıcının veyahut satın alanın yanında kendisinin o yeri satın alacağına dair şahit tutmasa, yine şuf'a hakkını elinden kaçırmış olur.

Şuf'a sahibinin, şuf'a hakkını talep etmemesi için bir mal karşılığında sulh olması da şuf'a hakkını iptal eder. Böyle sulh yoluyla alınan mal rüşvet olacağı için, bu mal sahibine geri verilir.

Bir kimse, şuf'a hakkını mal karşılığında satmakla da şuf'a hakkını iptal etmiş olur.

Bir kimse, nikâhı bozma hususunda muhayyer olan karısına; **"Ben, sana bin dirhem vereyim, beni seç, nikâhı bozmaktan vazgeç!"** deyip, karısı da kabul etse, kadının muhayyerliği batıl olup, kadına bin dirhemin verilmesi de lâzım olmaz, İnnîn (karısına cinsî yakınlıkta bulunamayan kimse), karısına, **"Ben, sana bin dirhem vereyim, beni seç, nikâhı bozmaktan vazgeç!"** deyip, karısı da razı olsa, kadının nikâhı bozma hakkı kalmaz ve kadına bin dirhemin verilmesi de lâzım gelmez.

Şuf'a sahibine, şuf'a ile hüküm olunmadan önce, şuf'a hakkını kazanmaya sebep olan mülkünü satsa yahut şuf'a sahibi ölse, şuf'a hakkı batıl olur, fakat şuf'a yeri satın alan şahıs ölse şuf'a hakkı batıl olmaz, satan kimse için şuf'a hakkı yoktur. Mesela; şuf'a sahibi, mal sahibi tarafından vekil tayin edilip, kendisinin şuf'a hakkı bulunan yeri satsa, o yerde şuf'a hakkı kalmaz. Kendisi için satılan yerde de şuf'a hakkı yoktur. Mesela; bir kimse, bir şahısla müzârebe ortaklığı (sermaye bir taraftan, sermayeyi çalıştırmak diğer taraftan, elde edilen kâr anlaştıkları nispetle taksim edilmek üzere kurulan ortaklık) kursa, sermayeyi çalıştıran şahıs bir evi satsa, bu evde sermaye sahibinin şuf'a hakkı bulunsa, bu takdirde sermaye sahibinin, bu satılan evde şuf'a hakkı yoktur.

Şuf'a sahibi, satılan evin zararını satın alan kimseye ödese yahut satın alan kimseden o evi satın almak veya kira ile tutmak için anlaşma yapsa, şuf'a hakkı batıl olmuş olur. Zira şuf'a hakkı bulunan yeri, satın alan kimsenin mülkü olmasına razı olmuştur.

Bir kimse, bir ev satın alması için bir şahsı vekil tayin etse, hâlbuki vekil tayin edilen şahsın o evde şuf'a hakkı olsa, bununla beraber o evi müvekkili için satın alsa, kendisinin şuf'a hakkı batıl olmaz.

Müzârebe ortaklığında sermayeyi çalıştıran bir ev satın alsa, sermaye sahibinin başka bir evden dolayı bu satın alınan evde şuf'a hakkı bulunsa; şuf'a hakkı sebebiyle bu evi alması caizdir. Şuf'a sahibine evin

bin dirheme satıldığı söylense, o da bu miktara satıldığı için şuf'a hakkını teslim etse, sonra bin dirhemden aza satıldığı yahut kıymeti bin dirhem veya daha ziyade olan ölçek veya tartı veyahut ceviz ve yumurta gibi tane ile satılan maddeler ile satıldığı ortaya çıksa; şuf'a hakkını teslim eden kimsenin tekrar şuf'a talebinde bulunması caizdir. Çünkü önce şuf'a hakkını teslim etmesi yerinde vaki olmamıştır. Bu evin kıymeti bin dirhem olan ticaret malı ile yahut kıymeti bin dirhem olan altın ile satıldığı ortaya çıksa, şuf'a sahibinin teslim ettiği şuf'a hakkından geri dönmesi caiz değildir.

Bir kimseye şuf'a hakkı bulunan yerin Zeyd'e satıldığı söylense, o da şuf'a hakkını teslim etse; sonra yerin Zeyd'e değil, Amr'a satıldığı ortaya çıksa, şuf'a sahibinin şuf'a talebinde bulunması caizdir. Çünkü şuf'a sahibi, hakkını Amr'a değil Zeyd'e teslim etmiştir. Satılan yeri Zeyd ile Amr beraber satın almış olsalar, şuf'a sahibinin Amr'ın hissesindeki şuf'a hakkını talep etmesi caizdir. Çünkü şuf'a sahibi, hakkını Zeyd'e teslim etmiştir.

Şuf'a sahibine şuf'a hakkıyla alacağı yerin yarısının satıldığı haber verildiğinde tasdik etse, sonra hepsinin satıldığı ortaya çıksa, şuf'a hakkını talep etmesi caizdir, ancak hak sahibi tarafından bir arşın miktarını satmamış olsa, şuf'a sahibinin, şuf'a hakkını talep etmesi caiz olmaz. Zira şuf'a sahibinin mülküne bitişik bir arşın yer satılmadığı için, satılan yer ile şuf'a sahibinin mülkünün arası kesilmiştir.

Şuf'a hakkı bulunan bir yerde, böyle satış yapmak şuf'a hakkını düşürmek için bir hiledir.

Bir kimse, bir evden bir sehim satın alıp, sonra diğer kısmını satın alsa; şuf'a hakkı ancak sehimdedir. Bu şekilde satın almak da, şuf'ayı düşürmek için bir çaredir.

Bir kimse, bir evi para ile satın alıp para karşılığında elbise verse, şuf'a sahibi o evi belirli para ile alır, o elbisenin kıymeti ile almaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; şuf'a vacip olmadan önce şuf'ayı düşürmek için kurtuluş yoluna başvurmak mekruh değildir. Fetva da Ebu Yusuf (r.a)'un kavli üzerinedir. Şuf'a vacip olduktan sonra kurtuluş yoluna başvurmak mekruhtur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şuf'a vacip olmadan önce de, sonra da kurtuluş yoluna başvurmak mekruhtur.

Bir cemaat, bir kimseden bir ev satın alsalar, şuf'a sahibi için o evden satın alanlardan bir kısmının hissesini alması, diğer kısmının hissesini almaması caizdir. Ama bir cemaat, bir kimseye bir ev satsalar, şuf'a sahibinin satıcılardan bir kısmının sehmini alıp diğerlerinin sehmini almaması caiz değildir. Zira birinci surette, pazarlık ayrı ayrıdır, ikinci surette pazarlık birdir.

Bir kimse hisseli ve taksim edilmemiş bir evin yarısını satın alıp, satıcı tarafından satılan hisse ayrılsa, şuf'a sahibi için her ne kadar bu satılıp, ayrılan hisse kendi tarafından olmasa bile, bu yeri şuf'a hakkıyla alması caizdir.

Ticaret için izin verilmiş ve borçlu olan köle için efendisinin satılan malında efendisinin de ticaret için izin verilmiş borçlu olan kölesinin satılan malında şuf'a hakkı vardır. Zira bunlar, birbirinin malında yabancıdır.

Küçük çocuğun babası yahut vâsisinin, şuf'a sahibi olan çocuğun şuf'a hakkını teslim etmeleri sahihtir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kıymetiyle yahut kıymetinden az ile satılan şeyde çocuğun şuf'a hakkını teslim etmeleri sahih değildir.

İmam-ı Muhammed (r.a); İmam-ı A'zam (r.a)'dan; **"İnsanların aldanabileceği derecede fazla satılan bir yeri, küçük çocuğun babası yahut vasisinin şuf'a hakkı ile çocuğun namına alması caizdir."** diye rivayet etmiştir.

ـــ كِتَابُ الْقِسْمَةِ ـــ

هِيَ جَمْعُ نَصِيبٍ شَائِعٍ فِي مُعَيَّنٍ وَتَشْتَمِلُ عَلَى الْإِفْرَازِ وَالْمُبَادَلَةِ. وَالْإِفْرَازُ اَغْلَبُ فِي الْمِثْلِيَاتِ فَيَأْخُذُ الشَّرِيكُ حَظَّهُ مِنْهَا حَالَ غَيْبَةِ صَاحِبِهِ. وَلَوْ اِشْتَرَيَاهُ فَاقْتَسَمَاهُ فَلِكُلٍّ اَنْ يَبِيعَ حِصَّتَهُ مُرَابَحَةً بِحِصَّةِ ثَمَنِهِ. وَالْمُبَادَلَةُ اَغْلَبُ فِي غَيْرِهَا فَلاَ يَأْخُذُ وَلاَ يَبِيعُ مُرَابَحَةً بَعْدَ الشِّرَاءِ وَالْقِسْمَةِ وَيُجْبَرُ عَلَيْهَا فِيهِ بِطَلَبِ الشَّرِيكِ فِي مُتَّحِدِ الْجِنْسِ لاَ فِي غَيْرِهِ. وَنُدِبَ لِلْقَاضِي نَصْبُ قَاسِمٍ رِزْقُهُ مِن بَيْتِ الْمَالِ لِيُقَسِّمَ بِلاَ اَجْرٍ فَاِنْ لَمْ يَفْعَلْ ينصب قَاسِمًا يَقْسِمُ بِاَجْرٍ يُقَدِّرُهُ لَهُ الْقَاضِي وَهُوَ عَلَى عَدَدِ الرُّؤُسِ وَعِنْدَهُمَا عَلَى قَدْرِ السِّهَامِ وَاُجْرَةُ الْكَيْلِ وَالْوَزْنِ عَلَى قَدْرِ السِّهَامِ اِجْمَاعًا اِنْ لَمْ يَكُنْ لِلْقِسْمَةِ وَاِنْ لَهَا فَعَلَى الْخِلاَفِ. وَيَجِبُ كَوْنُهُ عَدْلاً اَمِينًا عَالِمًا بِالْقِسْمَةِ. وَلاَ يُجْبَرُ النَّاسُ عَلَى قَاسِمٍ وَاحِدٍ. وَلاَ يُتْرَكُ الْقُسَّامُ لِيَشْتَرِكُوا وَصَحَّ الْاِقْتِسَامُ بِاَنْفُسِهِمْ بِلاَ اَمْرِ الْقَاضِي. وَيَقْسِمُ عَلَى الصَّبِي وَلِيُّه اَوْ وَصِيُّه فَاِنْ لَمْ يَكُنْ فَلاَبُدَّ مِن اَمْرِ الْقَاضِي. وَلاَ يُقْسَمُ عَقَارٌ بَيْنَ الْوَرَثَةِ بِاِقْرَارِهِمْ مَالَمْ يُبَرْهِنُوا عَلَى الْمَوْتِ وَعَدَدِ الْوَرَثَةِ وَعِنْدَهُمَا يُقْسَمُ وَغَيْرُ الْعَقَارِ يُقْسَمُ اِجْمَاعًا وَكَذَا الْعَقَارُ الْمُشْتَرَى وَالْمَذْكُور مُطْلَقُ مِلْكِهِ. وَاِنْ بَرْهَنَا اَنَّ الْعَقَارَ فِي اَيْدِهِمَا لاَيُقْسَمُ حَتَّى يُبَرْهِنَا اَنَّهُ لَهُمَا. وَلَوْ بَرْهَنُوا عَلَى الْمَوْتِ وَعَدَدِ الْوَرَثَةِ وَالْعقار فِي اَيْدِيهِمْ وَمَعَهُمْ وَارِثٌ غَائِبٌ اَوْ صَبِيٌّ قُسِم وَنُصِب وَكِيلٌ اَوْ وَصِيٌّ لِيَقْبِضَ حِصَّةَ الْغَائِبِ اَوِ الصَّبِيِّ. وَلَوْ كَانَ الْعَقَارُ فِي يَدِ الْغَائِبِ اَوْ شَيْءٌ مِنْهُ اَوْ فِي يَدِ مُودَعِهِ اَوْ فِي يَدِ الصَّغِيرِ لاَيُقْسَمُ. وَكَذَا لَوْ حَضَر وَارِثٌ وَاحِدٌ اَوْ كَانُوا مُشْتَرِينَ وَغَاب اَحَدُهُمْ. وَاِذَا اِنْتَفَعَ كُلٌّ مِنَ الشُّرَكَاءِ بِنَصِيبِهِ بَعْدَ الْقِسْمَةِ قُسِم بِطَلَبِ اَحَدِهِمْ وَاِنْ تَضَرَّرَ الْكُل لاَيُقْسَمُ اِلاَّ بِرِضَاهُمْ. وَاِنِ انْتَفَعَ الْبَعْضُ دُونَ الْبَعْضِ قُسِمَ بِطَلَبِ ذِي النَّفْعِ لاَبِطَلَبِ الْاٰخر هُوَ الْاَصَحُّ. وَيَقْسِمُ الْعروضَ مِن جِنْسٍ وَاحِدٍ وَلاَ يَقْسِمُ الْجِنْسَيْنِ بَعْضُهُمَا فِي بَعْضٍ وَلاَ الْجَوَاهِرَ وَلاَ الْحَمَّامَ وَلاَ الْبِئْرَ وَلاَ الرَّحَى وَلاَ الثَّوْب الْوَاحِدَ وَلاَ الْحَائِطَ بَيْنَ دَارَيْنِ اِلاَّ بِرِضَاهُمْ وَكَذَا الرَّفِيقُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَالدُّورُ فِي مِصْرٍ وَاحِدٍ يُقْسَمُ كُلٌّ عَلَى حِدَّتِهِ. وَقَالاَ اِنْ كَانَ الْاَصْلَحُ قِسْمَتَهَ بَعْضِهَا فِي بَعْضٍ جَازَ. وَفِي مِصْرَيْنِ يُقْسَمُ كُلٌّ عَلَى حِدَّتِهِ اِتِّفَاقًا. وَكَذَا دَارٌ وَضِيعَةٌ اَوْ دَارٌ وَحَانُوتٌ وَالْبُيُوتُ فِي مَحَلَّةٍ وَاحِدَةٍ اَوْ فِي مَحَلاَّتٍ تَجُوزُ قِسْمَةُ بَعْضِهَا فِي بَعْضٍ وَالْمَنَازِلُ الْمُتَلاَصِقَةُ كَالْبُيُوتِ وَالْمُتَاخِمَةُ كَالدُّورِ.

(KİTABÜ'L KISMET)
KISMET BAHSİ

Kısmet lügatte; taksim etmek, bir şeyi bölmek manasınadır.

Fukaha ıstılahında kısmet; ortakların kendilerine mahsus hisselerinden, tek başlarına faydalanmaları için ortak oldukları şeydeki taksim olunmamış ortak hisselerini, kendilerinin istekleri üzerine her birinin hissesini bir mikyas (ölçek, tartı, arşın) ile ayırmaktır.

Kısmet (taksim), gerek misliyyât (çarşı ve pazarda kendi gibi bulunan ve aralarında fiyat bakımından fazla fark olmayan şeylerdir, ölçekle ölçülen, terazi ile tartılan, ceviz ve yumurta gibi taneleri birbirine yakın şeyler bu cinstendir.-Ancak başka bir cinsle karışmış olan ölçekle ölçülenler misliyyâttan değildir. Altın ve gümüşten yapılan kaplar da misliyyâttan olamaz.)tan olsun ve gerek kıyemiyyât (çarşı ve pazarda benzeri bulunmayan yahut bulunsa da fiyat bakımından farklı olan şeylerdir. Süslü kaplar, hayvanlar, yazma kitaplar, karpuz ve kavun gibi meyveler bu kabildendir) tan olsan, ortak olan bir şeyi hisselerine ayırmak veya bir hissenin diğer bir hisse ile değiştirmek üzere iki kısımdır.

Ölçekle ölçülen, terazi ile tartılan gibi misliyyâtta ise, ayırmak ciheti hissenin hisse ile değiştirilme ciheti üzerine üstündür.

Hayvanat ve ticaret malı gibi kıyemiyyâttan olan şeylerde; hissenin, hisse ile değiştirilme ciheti, ayırmak ciheti üzerine üstündür.

Misliyyâtta, ortaklardan her biri diğerinin gıyabında ve O'nun izni olmaksızın kendi hissesini alabilir. Zira kendi hakkının aynını almış olur. Fakat gaibin hissesi kendisine teslim edilmedikçe, taksim tamamlanmış olmaz. Bu hâlde, ittifakla taksim yapılmadan gaibin hissesi telef olsa, ortağının almış olduğu hisse aralarında ortak olur.

İki ortak misliyyâttan olan bir şeyi satın alıp, aralarında taksim edip, her birisinin kendi hissesini almış olduğu fiyattan ziyade ile satması caizdir.

Kiyemiyyâttan olan ortak mallarda, ortaklardan her birisi diğerinin gıyabında ve O'nun izni olmaksızın kendi hissesini alamaz. Alacak olsa, diğer ortağı gelince tekrar taksim ettirebilir. Kıyemiyyâttan olan bir şeyi iki

ortakçı satın alıp, aralarında taksim ettikten sonra kıyemiyyâttan olan şeyler arasında fiyatça büyük fark bulunduğu için her birisi kendi hissesini kâr ile satamaz.

İki ortaktan birisi, diğer ortağından aralarında ortak bulunan cinsleri bir olan koyun, keçi gibi kıyemiyyâttan olan şeyin taksimini istese; diğerinin taksimi kabul etmesi üzerine cebrolunur, cinsleri bir olan kıyemiyyâtta taksimi kabul etmesi üzerine cebrolunmaz.

Hâkimin, ortakların hisselerini aralarında ücretsiz taksim eden ücreti, Beyt'ül-mal'dan olan mütehassıs bir kimseyi tayin etmesi mendubtur. Hâkim, ücreti Beyt'ül-mal'dan ödenen ortak olan malları, ortaklar arasında ücretsiz taksim eden bir zatı tayin etmezse, ücreti hâkim tarafından tayin ve takdir edilir, bu ücret, malları taksim edilen kimselerden alınır.

Hâkimin bu takdir ettiği ücret, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, ortakların sayısına göre taksim olunur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sehimlerin miktarına göre taksim edilir.

Ölçekle ve tartı ile satılan maddelerin ölçme ve tartma parası, eğer bunların ölçülmesi ve tartılması bunların taksim edilmesi için olmazsa ittifakla sehimlerin miktarına göredir. Eğer bunların ölçülmesi ve tartılması için olursa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ortakların sayısına göre taksim olunur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sehimlerin miktarına göre taksim olunur.

Ortak malları taksim etmek için hâkim tarafından tayin edilen zatın adaletli, kendisine güvenilir ve taksim etmenin bütün hâllerini bilen bir kimse olması vaciptir. Zira kendisinde bu vasıflar bulunmayan kimsenin taksimine itibar edilmez. Ücreti çok olmaması için bir şehir halkının bir taksimata ile yetinmeleri üzerine hâkim tarafından cebrolunamaz. Bir şehirde, en az iki ve daha fazla taksimatçı tayin edilir. Bir şehirde halk arasında ortak malları taksim eden kimseler müteaddit olduklarında; bunların birbiriyle ortaklık kurmalarına hâkim mâni olur. Çünkü bunların kendi aralarında ortaklık kurdukları takdirde, halka onlardan zarar gelir.

Ortakların, ortak mallarını kendi aralarında hâkimden emirsiz taksim etmeleri sahihtir. Çünkü her birisi yaptıkları taksimata razı olmuştur. Erginlik çağında olmayan çocuğun ortak malını velisinin yahut vasisinin taksim etmesi caizdir. Eğer çocuğun velisi yahut vasisi bulunmazsa; malının taksim edilmesi için hâkimin emri lâzımdır.

Vârisler, "Bu akâr, bize babamızdan kaldı" diye ikrar ve itiraf ederek, bu akârın aralarında taksim edilmesini isteseler; babalarının öldüğüne ve kendilerinin mirasçı olarak kaç kişi olduklarına dair şahit getirmedikleri müddetçe, akâr aralarında taksim edilmez. Bu, İmam-ı A'zam

(r.a)'a göredir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kendi ikrarları ile akâr aralarında taksim edilir. Vârislerin ikrar ettikleri mal, taşınan mal kabilinden olursa, kendilerinden şahit istenmeksizin ittifakla aralarında taksim edilir.

Birkaç kişi ellerinde bulunan bir akârı satın aldıklarını iddia edip yahut ne sebeple malik olduklarını açıklamaksızın aralarında taksim edilmesini isteseler, kendilerinden şahit istenmeden taksim edilir. Çünkü akârın ellerinde bulunması, onların olduğuna delildir.

İki kimse, taksim edilmesini istedikleri akârın ellerinde olduğuna dair şahit getirip, onun aralarında taksim edilmesini isteseler, o akârın kendi mülkleri olduğuna dair şahit getirmedikleri sürece aralarında taksim edilmez. Zira ellerinde bulunan bir akârın başkasına ait olabileceği için, bir akârın ellerinde bulunması taksim edilmesi için yeterli değildir.

Vârislerin, babalarının öldüğüne; mirasçı olarak kendilerinin kaç kişi olduklarına, taksim edilecek yerin ellerinde olduğuna, yalnız vârislerden birinin gaip yahut çocuk olduğuna şahit getirip, miras kalan malın aralarında taksim edilmesini isteseler, gaibin yahut çocuğun mirastan olan sehmini alması için, ya bir vekil veya bir vasi tayin edilir, miras malı aralarında taksim edilir. Eğer taksim edilecek malın hepsi yahut bir miktarı gaip olan kimsenin yahut O'nun emanetçisinin yahut küçük çocuğun elinde bulunsa, vârisler arasında taksim edilmez. Vâris iki kişi olup birisi gaip olsa, yine miras malı taksim edilmez.

Bir kaç kişi, bir akâr satın alıp birisi gaip olsa, diğerleri aldıkları akarın aralarında taksim edilmesini isteseler, taksim edilmez. Çünkü ortakların hepsinin hazır olması lâzımdır. Ortaklardan her birisi taksim edildikten sonra kendi hissesiyle faydalanacak bir ortak malları olup içlerinden birisi taksim edilmesini istese, aralarında taksim edilir. Zira her birisinin şuf'a hakkını talep etmesi hakkıdır, ona icabet etmek vaciptir. Ortakların hepsi taksimden zarar görürlerse, bu takdirde hepsinin rızasıyla taksim olunur. Çünkü taksim etmek, menfaati mülk edindirmek içindir. Taksim etmekten ortakların bir kısmı faydalanıp, diğer bir kısmı zarar görürse, fayda görenlerin talebi ile taksim olunur. Zarar görenlerin istemesiyle taksim olunmaz. Zira fayda görenlerin talebi muteberdir

Birbirine karışmış, cinsleri ayrı olan ortak hayvanların taksim edilmeleri ancak ortakçıların rızasıyla caiz olur. Mesela; ortakçılardan birisine bir deve, buna karşılık olarak diğer ortakçıya iki koyun verilmesi gibi.

Cevahir, hamam, kuyu, değirmen, bir elbise, iki ev arasında bulunan duvar gibi ortak olan malların taksimi, ancak ortakların rızasıyla olur.

Cevahirde taksimin caiz olmamasının sebebi; büyüklük, küçüklük itibariyle aralarında büyük fark bulunduğu içindir. Bazılarına göre, cevherler küçük olursa taksimleri caizdir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; taksim edilmeyen eşyadan birisi de undur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; cinsleri bir olan at, koyun gibi hayvanların taksimi caiz olduğu gibi, unun taksimi de caizdir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir şehirde müşterek olan evlerden her biri ancak ortakların rızalarıyla aralarında her ev müstakil olarak taksim edilir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; biri diğerinin karşılığında taksim edilmesi ortaklar için faydalı olursa, taksim olunması caizdir. Zira evler, içinde oturmak maksadıyla yapıldığı için bir cinsten sayılırlar.

İki şehirde müşterek olan evlerden her birisi, üç imamımızın ittifakıyla, kendi yerlerinde müstakil olarak ortaklar arasında taksim edilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'den; **"İki evden biri Basra'da diğeri Kûfe'de olsa, biri diğerinin karşılığında taksim edilir,"** diye rivayet edilmiştir.

Bir şehirde ortak evler ile çiftlikler yahut evler ile dükkânlar olsa, her birisi müstakil olarak taksim olunur. Çünkü bunların cinsleri çeşitlidir.

Bir mahallede yahut ayrı ayrı mahallelerde bulunan ortak evlerden her birinin diğer evin karşılığında taksim edilmesi caizdir.

Birbirine bitişik evler, odalar taksimatta, odalar hükmündedir. Birbirine bitişik olmayan evler taksimatta, konaklar gibidir.

ـ فَصْلٌ ـ

وَيَنْبَغِي لِلْقَاسِمِ اَنْ يُصَوِّرَ مَايُقَسِّمُهُ وَيُعَدِّلَهُ وَيذَرِّعَهُ وَيُقَوِّمَ بِنَائَهُ وَيُفَرِّزَ كُلَّ نَصِيبٍ بِطَرِيقِهِ وَسِرْبِهِ وَيلقّبَ الْانصباءَ بِالْاَوّل وَالثَّانِي وَالثَّالِث وَيَكْتُبَ اَسْمَاءَهُمْ وَيُقْرِعَ فَالْاَوّل لِمَنْ خَرَجَ اِسْمه اَوّلاً وَالثَّانِي لِمَنْ خَرجَ ثَانِيًا وَالثَّالثُ لِمَنْ خَرَجَ ثَالِثًا وَلاَ يُدْخِلُ الدَّرَاهِمَ فِي الْقِسْمَةِ اِلاَّ بِرِضَاهُمْ. فَاِنْ وَقَعَ مَسِيلٌ اَوْ طَرِيقٌ لِاَحَدِهِمْ فِي نَصِيبِ آخر وَلَمْ يُشْتَرَطْ فِي الْقِسْمَةِ صُرِفَ عَنْهُ اِنْ اَمْكَنَ وَاِلاّ فُسِخَتْ. وَيَقْسِمُ سَهْمَيْنِ مِنَ الْعِلْوِ بِسَهْمٍ مِنَ السّفل وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف سَهْمًا بِسَهْمٍ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَقْسِمُ بِالْقِسْمَةِ وَعَلَيْهِ الْفَتْوى. فَاِنْ اَقَرَّ اَحَدُ الْمتقاسمين بِالْاِسْتِيفَاءِ ثُمَّ ادّعى اَنَّ بَعْضَ نَصِيبِهِ فِي يَدِ صَاحِبِهِ لاَيُصَدَّقُ اِلاَّ بِحُجَّةٍ وَتُقْبَلُ شَهَادَةُ الْقَاسِمَيْنِ فِيهَا خِلافًا لِمُحَمَّدٍ وَاِنْ قَالَ قَبِضْتُهُ ثُمَّ اَخَذَ بَعْضه حُلِّف خصْمه. وَاِنْ قَالَ قَبْلَ اَنْ يُفرَّ بِالْاِسْتِيفَاءِ اَصَابَنِي كَذَا وَلَمْ يُسَلِّمْ اِلَيَّ وَكَذَّبَهُ الْاٰخَرُ تَحَالَفَا وَفُسِخَتْ. وَلَوْ ادّعى غَبْنًا لاَيُعْتَبَرُ كَالْبَيْعِ اِلاَّ اِذَا كَانَتِ الْقِسْمَةُ بِقَضَاءٍ وَالْغَبْنُ فَاحِشٌ فَتُفْسخُ. وَلَوْ اُسْتُحِقَّ بَعْضٌ مُعَيَّنٌ مِنْ نَصِيبِ الْبَعْضِ لاَتُفْسخ وَيَرْجِعُ بِقِسْطِهِ فِي حَظِّ شَرِيكِهِ وَكَذَا فِي الشَّائِعِ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف تُفْسَخ وَفِي بَعْضِ مُشَاعٍ فِي الْكُلِّ تُفْسخ اِجْمَاعًا. وَلَوْ ظَهَرَ بَعْدَ الْقِسْمَةِ دَيْنٌ عَلَى الْمَيِّتِ مُحِيطٌ نَقَضَتْ. وَكَذَا لَوْ غَيْرَ مُحِيطٍ اِلاَّ اِذَا بَقِيَ بِلاَ قِسْمَةٍ مايفي بِهِ. وَلَوْ اَبْرَأَ الْغُرَمَاءُ اَوْ اَدَّاهُ الْوَرَثَةُ مِن مَالِهِمْ لاَتُنْقَضُ مُطْلَقًا.

FASIL

TAKSİMATIN NASIL YAPILACAĞI

Hane, tarla, bahçe ve arsa gibi bir yer taksim edilmek istendiğinde, taksim edecek zat; önce taksim edeceği yerin bir kâğıt üzerine sınırlarını çizer, hissedarların hisselerini de yazar, taksim edeceği yeri metre ile ölçer, bununla beraber taksim edeceği yerin kıymetini tespit eder. Çünkü taksim edeceği yerin parçaları arasında maliyeti kıymet ile bilineceğinden- kıymetçe aralarında fark olabilir. Taksim eden zat, her hisseyi diğer hisse ile ilgisi kalmamak üzere yolunu, su alacak yerini, suyolunu ayırır, hisselere birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, diye numara verir, bundan sonra kur'a kâğıdını tertip ile ortakların isimlerini bu kâğıt üzerine yazdıktan ve yazı kâğıdın dışından okunmayacak şekilde bükülüp, kapandıktan ve bir kap içinde karıştırıldıktan sonra kur'a çekilir. Birinci hisse, ismi ön-

ce çıkan ortağın; ikinci hisse, ismi ikinci çıkan ortağın; üçüncü hisse, ismi üçüncü çıkan ortağın; dördüncü hisse, ismi dördüncü çıkan ortağın olur. Hisse sahipleri daha fazla olursa, bu tertip üzere hisseler bitinceye kadar devam edilir. Kur'a çekmek vacip değilse de kalpleri hoş etmeye hizmet edip, töhmetten beri olmakla güzel görülmüştür.

Taksim edilecek bir arsanın, bir tarafı kıymetli olup, ortaklardan birisi bu kıymetli yere karşılık olarak para konmasını istese, bu para konması ancak bütün ortakların rızalarıyla olur. Eğer paraya razı olmazlarsa, bu kıymetli yerin hissesi, diğer hisselerden az takdir edilir.

Gayr-ı menkul olan bir yer, ortakçılar arasında taksim edildikten sonra ortaklardan birinin suyolu yahut geçeceği yolu diğer ortağın hissesinden geçecek olsa, hâlbuki taksim edilirken bu falanın suyolu yahut geçeceği yoldur diye şart kılınmamış olsa, mümkünse bu suyolu yahut geçeceği yol başka tarafa çevrilir, çevirmek mümkün olmazsa yapılan taksimat bozulup, yeni baştan yapılır. Ta ki ortaklardan her birine birer suyolu ile geçecek yol vaki olsun ve her birisine hissesinden faydalanma mümkün olsun.

İki kimse arasında iki katlı bir ev ortak olup taksim edilmek istenildiğinde; İmam-ı Azam (r.a)'a göre; alt kattan bir hisse karşılığında, üst kattan iki hisse verilir. Zira alt katın menfaati, üst kattan daha çoktur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; alt kat ile üst kat müsavi olup, üst kattan bir hisse karşılığında alt kattan bir hisse verilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; üst kat ile alt katın kıymeti biçilip, kıymeti itibariyle taksim olunur. Çünkü aralarında adalet, ancak bu suretle hâsıl olur. Fetva da, bunun üzerinedir.

Ortak olan bir mal taksim olunup, ortaklardan birisi hissesini tam olarak aldığını ikrar etse, sonra kendi hissesinin bir kısmının diğer ortağının elinde olduğunu iddia etse, ancak şahitle davası kabul edilir yahut ortaklarına yemin verilir. Yemin eden beri olur, yeminden çekinenin hissesinden dava edilen miktar alınıp davacıya verilir.

Ortakçılar arasında vaki' olan davada, taksim eden iki zatın şahitlikleri, İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'a göre, kabul edilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kabul edilmez. Çünkü kendilerinin yaptıkları ise şahitlik etmişlerdir.

Ortakçılardan biri, **"Kendi hissemi aldım, sonra ortağım hissemin bir kısmını aldı."** dese, davalıya sorulduğunda inkâr etse, yemin ettirilir.

Ortakçılardan birisi, hissesini tam olarak aldığını ikrar etmeden önce, (Bana hisse olarak falan yer düştü, fakat o yer bana verilmedi" deyip,

diğer ortağı da onu yalanlayıp, **"O yer sana verildi"** dese, ikisi de yemin ederler, yapılan taksim bozulur.

Ortaklardan birisi yapılan taksimatta aldandığını dava etse, alışverişte aldandığını dava eden kimsenin sözüne itibar edilmediği gibi, bu kimsenin sözüne de itibar edilmez. Ancak taksimat hâkimin hükmüyle yapılmış olup aldanma çok büyük olursa, bu takdirde adalet bulunmadığı için yapılan taksim bozulmaz.

Ortaklardan yalnız birinin hissesinin bir belirli miktarına yahut üçte bir, dörtte bir gibi şâyi' cüzüne hak sahibi çıksa, yapılan taksim bozulmayıp, noksan olan miktarını diğer hissedarlardan alır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yapılan taksim bozulur.

Taksim olunan gayr-ı menkul malın hepsinde, yani ortakların her birisinin hissesinin şayi cüzüne hak sahibi çıksa, yapılan ittifakla taksim bozulur. Zira yapılan taksim bozulmamış olsaydı, hak sahibi zarar görürdü.

Ölen bir kimsenin miras kalan malı taksim edildikten sonra O'nun üzerinde miras bıraktığı malının hepsi kadar borcu olduğu ortaya çıksa, yapılan taksim bozulur. Zira borç, mirastan önce gelir. Borç, miras bıraktığı malı kadar olmasa bile, yine yapılan taksim bozulur, çünkü alacaklıların hakkı terekeye taalluk etmektedir. Ancak miras kalan mal, taksim edildikten sonra ölünün borcuna yetecek kadar bir şey baki kalırsa, bu takdirde yapılan taksimin bozulmasına hacet kalmaz. Miras kalan mal taksim edildikten sonra alacaklılar kendi haklarından vazgeçseler yahut vârisler o borcu kendi mallarından ödeseler, gerek borç ölenin miras bıraktığı malın hepsini kaplasın, gerek kaplamasın yapılan taksim bozulmaz. Çünkü taksime engel olan şey ortadan kalkmıştır.

ـ فَصْلٌ ـ

وَتَجُوز الْمُهَايَاةُ وَيُجْبَرُ عَلَيْهَا فِى دَارٍ وَاحِدَةٍ يَسْكُنُ هٰذَا بَعْضًا وَهٰذَا بَعْضًا اَوْ هٰذَا عِلْوَهَا وَهٰذَا سَفْلَهَا وَفِى بَيْتٍ صَغِيرٍ يَسْكُنُهُ هٰذَا شَهْرًا وَهٰذَا شَهْرًا وَلَهُ الْاِجَارَةُ وَاَخْذُ الْغَلَّةِ فِى نَوْبَتِهِ وَفِى عَبْدٍ يَخْدُمُ هٰذَا يَوْمًا وَفِى عَبْدَيْنِ يَخْدُمُ اَحَدُهُمَا وَالْاٰخَرُ الْاٰخَر. وَلَوِ اتَّفَقَا عَلَى اَنَّ نَفَقَةَ كُلِّ عَبْدٍ عَلَى مَنْ يَخْدُمُهُ جَازَ اِسْتِحْسَانًا بِخِلَافِ الْكِسْوَةِ. وَفِى دَارَيْنِ يَسْكُنُ هٰذَا هٰذِهِ وَهٰذَا الْاُخْرٰى وَلاَ يَجُوز ذٰلِكَ فِى دَابَّةٍ اَوْ دَابَّتَيْنِ اِلاَّ بِتَرَاضِيهِمَا خِلاَفًا لَهُمَا. وَيَجُوز فِى اِسْتِغْلاَلِ دَارٍ اَوْ دَارَيْنِ هٰذَا هٰذِهِ وَهٰذا الْاُخْرٰى لاَ فِى اِسْتِغْلاَلِ عَبْدٍ اَوْ دَابَّةٍ. وَمَا زَادَ فِى نَوْبَتِهِ اَحَدِهِما فِى الدَّارِ الْوَاحِدَةِ مُشْتَرَكٌ لاَ فِى الدَّارَيْنِ وَفِى اسْتِغْلاَلِ عَبْدَيْنِ هذَا هٰذَا وَهٰذَا الْاٰخر لاَيَجُوز خِلاَفًا لَهُمَا وَعَلَى هٰذَا الدَّابَّتَانِ وَلاَ تَجُوز فِى ثَمَرٍ شَجَرٍ اَوْ لَبَنِ غَنَمٍ وَاَوْلاَدَهَا وَتَجُوز فِى عَبْدٍ وَدَارٍ عَلَى السُّكْنٰى وَالْخِدْمَةِ وَكَذَا فِى كُلِّ مُخْتَلِفِى الْمَنْفَعَةِ وَلاَ تَبْطُلُ الْمُهَايَاةُ بِمَوْتِ اَحَدِهِمَا وَلاَ بِمَوْتِهِمَا وَلَوْ طَلَبَ اَحَدُهُمَا الْقِسْمَةَ بَطَلَتْ.

FASIL

MUHÂYEE (MENFAATLERİN TAKSİMİNE AİT MESELELER)

Muhâyee lügatte; ortak olan kimselerin bir mana üzerine anlaşılıp razı olmalarıdır.

Şer'i ıstılahta muhâyee; menfaatlerin taksiminden ibarettir. Bu itibarla, muhâyee istihsânen caizdir; kıyâsen caiz değildir. Çünkü bir takım menfaatlerin, kendi cinsleri ile değişmektir. Neticede icmâ muhâyeeyi caiz görmüştür.

Menfaatleri taksimden ibaret olan muhâyee; ölçü, tartı ve tane ile satılan misliyatta caiz olmayıp, yalnız kıyemiyatta caiz olur. Çünkü menfaatlerinden istifade edilen şeylerin baki kalması lazımdır. Misliyatta ise, kendileri baki olduğu halde onlardan menfaatlenmek mümkün değildir.

Muhâyee, iki nevidir. Biri, zaman bakımından muhâyeedir, diğeri de, mekân bakımından muhâyeedir.

Ortaklardan biri ortak bulunduğu malın taksim edilmesi üzerine cebrolunduğu gibi, muhâyee yapmak üzerine de cebrolunur.

İki kimse aralarında ortak bulunan bir evin bir tarafında biri, diğer tarafında biri yahut iki katlı olan bir evin üst katında biri, alt katında da di-

ğeri oturmak üzere muhâyee (menfaat taksimin)de bulunsalar, mekân bakımından muhâyee yapılmış olur.

İki kimse aralarında ortak olan bir adada bir ay biri, diğer ayda da diğeri oturmak üzere muhâyeede bulunsalar, zaman bakımından muhâyee yapılmış olur.

Ortaklardan birisinin kendi nöbetinde ortak olan yeri kiraya verip, ücretini alması caizdir.

İki kimse arasında ortak olan köle, bir gün bir ortağa, bir gün de diğer ortağa hizmet etse, bu zaman bakımından muhâyee kabilinden olur. İki kimsenin iki ortak köleleri olup, bu kölelerin menfaatlerini taksim etmek isteseler, kölelerden birisi bir ortağa, diğeri de öbür ortağa hizmet eder, bu iki ortak her kölenin nafakası hizmet ettiği kimseye ait olmak üzere anlaşsalar, istihsânen caizdir. Fakat her birine, kendisine hizmet edenin elbisesi lazım olmaz, nafakada müsamaha olunur, elbisede olunmaz, nafaka elbiseye nispetle az bir şeydir.

İki ortakçı aralarında ortak olan iki evden, birinde birisi diğerinde öbürü oturmak üzere muhâyeede bulunsalar, caiz olur. Ama iki kimsenin aralarında ortak olan iki hayvan olup, ortakçıdan birisi hayvanlardan birini, diğeri de öbür hayvanı kullanmak üzere muhâyeede bulunsalar, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caiz değildir, meğer ikisinin bu manaya rızaları bulunsun. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evlerde, tarlalarda muhâyee caiz olduğu gibi, hayvanlarda da caizdir.

İki kimse aralarında ortak olan bir evi; bir sene biri; diğer sene de öbürü kiraya vermek yahut aralarından ortak olan iki evden birini birisi, diğerini de öbürü kiraya vermek üzere muhâyeede bulunsalar caiz olur. Ama bir köle yahut bir hayvanı böyle kiraya vermek üzere muhâyeede bulunmak caiz değildir.

İki kimse arasında bir ortak ev olup bir sene biri, diğer sene öbürü kiraya vermek üzere muhâyeede bulunsalar, birinin nöbetinde ziyade olan şey, ikisinin arasında ortak olur.

İki ev ortak olup, ortaklardan birisi evin birini, diğer ortak da diğer evi kiraya vermek üzere muhâyeede bulunup, evlerden birinde ziyade olan şey ortak olmaz.

İki kimsenin aralarında ortak olan iki köleden birisini ortaklardan bir kiraya vermek, diğer köleyi de öbür ortak kiraya vermek üzere muhâyeede bulunsalar, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caiz olmaz. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caizdir.

İki kimse arasında ortak iki hayvandan birisini ortağın biri, diğerini

de öbür ortak kiraya vermek üzere muhâyeede bulunsalar, yine İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caiz değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caizdir.

Ortak olan bir ağacın meyvesinde yahut bir koyunun sütünde yahut koyunun kuzularında muhâyee yapılması caiz değildir. Çünkü muhâyee, menfaatlerin taksiminden ibarettir, ağaçtan elden edilecek meyve, koyundan sağılan süt farklıdır.

İki kimse arasında ortak olan bir köle ile bir ev olup, ortaklardan birisi evde oturmak, diğer ortak da köleyi kendisine hizmet ettirmek üzere muhâyeede bulunsalar, caiz olur.

Bir cemaat aralarında ortak oldukları, menfaatleri çeşitli olan evler ile tarlalar bulunup, bir kısmı evlerde oturmak, diğer kısmı da tarlaları ekmek üzere muhâyeede bulunsalar, caiz olur. İki kimsenin arasında olan muhâyee, birisinin yahut ikisinin ölmesiyle bozulmaz. Zira ortaklardan birisinin yahut ikisinin ölmesi ile muhâyee bozulmuş olsaydı, muhâyee yeniden yapılmaya muhtaç olurdu.

Muhâyee yapıldıktan sonra, iki ortaktan birisi ortak olan malın taksim edilmesini istese, muhâyee bozulup, aralarında taksim edilir.

ـــ كِتَابُ الْمُزَارَعَةِ ـــ

هِيَ عَقْدٌ عَلَى الزَّرْعِ بِبَعْضِ الْخَارِجِ وَهِيَ فَاسِدَةٌ وَعِنْدَهُمَا جَائِزَةٌ وَبِهِ يُفْتَى قَالَ الْحُصَيْرِيُّ وَاَبُو حَنِيفَةَ هُوَ الَّذِي فَرَّعَ هٰذِهِ الْمَسَائِلَ عَلَى اُصُولِهِ لِعِلْمِهِ اَنَّ النَّاسَ لَايَأْخُذُونَ بِقَوْلِهِ. وَيُشْتَرَطُ فِيهَا صَلَاحِيَةُ الْاَرْضِ لِلزَّرْعِ وَاَهْلِيَّةُ الْعَاقِدَيْنِ وَتَعْيِينُ الْمُدَّةِ وَرَبُّ الْبَذْرِ وَجِنْسِهِ وَنَصِيبِ الْاٰخَرِ وَالتَّخْلِيَةُ بَيْنَ الْاَرْضِ وَالْعَامِلِ وَالشَّرِكَةِ فِي الْخَارِجِ. فَتَفْسُدُ اِنْ شَرَطَ لِاَحَدِهِمَا قُفْزَانٌ مُعَيَّنَةٌ اَوْ مَايَخْرُجُ مِن مَوْضِعٍ مُعَيَّنٍ كَالْمَاذِيَانَاتِ وَالسَّوَاقِي اَوْ اَنْ يُرْفَعَ قَدْرَ الْبَذْرِ اَوِ الْخَرَاجِ وَيُقْسَمُ مَايَبْقَى اَوْ اَنْ يَكُونَ التِّبْنُ لِاَحَدِهِمَا وَالْحَبُّ لِلْاٰخَرِ اَوْ يَكُونَ الْحَبُّ بَيْنَهُمَا وَالتِّبْنُ لِغَيْرِ رَبِّ الْبَذْرِ اَوْ يَكُونَ التِّبْنُ بَيْنَهُمَا وَالْحَبُّ لِاَحَدِهِمَا. وَاِنْ شَرَطَ كَوْنَ الْحَبِّ بَيْنَهُمَا وَالتِّبْنُ لِرَبِّ الْبَذْرِ اَوْ شَرَطَ دَفْعَ الْعُشْرِ صَحَّتْ. وَاِنْ لَمْ يَتَعَرَّضْ لِلتِّبْنِ فَهُوَ بَيْنَهُمَا وَقِيلَ لِرَبِّ الْبَذْرِ. وَاَجْرُ الْحَصَادِ وَالرَّفَاعِ وَالدَّوْسِ وَالتَّذْرِيَةِ عَلَيْهِمَا بِالْحِصَصِ فَاِنْ شُرِطَ عَلَى الْعَامِلِ فَسَدَتْ وَعَنْ اَبِي يُوسُفَ اَنَّهُ يَصِحُّ وَهُوَ الْاَصَحُّ وَعَلَيْهِ الْفَتْوٰى. وَشَرْطُهُ عَلَى رَبِّ الْاَرْضِ مُفْسِدٌ اِتِّفَاقًا. وَمَا قَبْلَ الْاِدْرَاكِ كَالسَّقْيِ وَالْحِفْظِ فَهُوَ عَلَى الْمُزَارِعِ وَاِنْ لَمْ يُشْتَرَطْ وَاِذَا كَانَ الْبَذْرُ وَالْاَرْضُ لِاَحَدِهِمَا وَالْعَمَلُ وَالْبَقَرُ لِلْاٰخَرِ اَوِ الْاَرْضُ لِاَحَدِهِمَا وَالْبَقِيَّةُ لِلْاٰخَرِ اَوِ الْعَمَلُ لِاَحَدِهِمَا وَالْبَقِيَّةُ لِلْاٰخَرِ صَحَّتْ. وَاِنْ كَانَتِ الْاَرْضُ وَالْبَقَرُ لِاَحَدِهِمَا وَالْبَذْرُ وَالْعَمَلُ لِلْاٰخَرِ بَطَلَتْ. وَكَذَا لَوْ كَانَ الْبَذْرُ وِ لْبَقَرُ لِاَحَدِهِمَا وَالْاَرْضُ وَالْعَمَلُ لِلْاٰخَرِ اَوِ الْبَذْرُ لِاَحَدِهِمَا وَالْبَاقِي لِلْاٰخَرِ وَاِذَا صَحَّتْ فَالْخَارِجُ عَلَى الشَّرْطِ وَاِنْ لَمْ يَخْرُجْ شَيْءٌ فَلَا شَيْءَ لِلْعَامِلِ وَمَنْ اَبَى عَنِ الْمُضِيِّ بَعْدَ الْعَقْدِ اُجْبِرَ اِلَّا رَبَّ الْبَذْرِ. وَاِنْ فَسَدَتْ فَالْخَارِجُ لِرَبِّ الْبَذْرِ وَلِلْاٰخَرِ اَجْرُ مِثْلِ عَمَلِهِ اَوْ اَرْضِهِ وَلَا يُزَادُ عَلَى مَاشُرِطَ خِلَافًا لِمُحَمَّدٍ وَاِنْ فَسَدَتْ لِكَوْنِ الْاَرْضِ وَالْبَقَرِ فَقَطْ لِاَحَدِهِمَا لَزِمَ اَجْرُ مِثْلِهِمَا هُوَ الصَّحِيحُ وَاِذَا فَسَدَتْ وَالْبَذْرُ لِرَبِّ الْاَرْضِ فَالْخَارِجُ كُلُّهُ حَلَّ لَهُ وَاِنْ لِلْعَامِلِ تَصَدَّقَ بِمَا فَضَلَ عَنْ قَدْرِ بَذْرِهِ وَاُجْرَةِ الْاَرْضِ وَاِذَا اَبَى رَبُّ الْبَذْرِ عَنِ الْمَضِيِّ وَقَدْ كَرَبَ الْعَامِلُ الْاَرْضَ فَلَا شَيْءَ لَهُ حُكْمًا وَيُسْتَرْضٰى دِيَانَةً. وَتَبْطُلُ الْمُزَارَعَةُ بِمَوْتِ اَحَدِهِمَا وَتُفْسَخُ بِالْاَعْذَارِ كَالْاِجَارَةِ فَتُفْسَخُ اِنْ لَزِمَ دَيْنٌ مُحِيطٌ اِلَى بَيْعِ الْاَرْضِ قَبْلَ نَبَاتِ الزَّرْعِ لَابَعْدَهُ مَالَمْ يُحْصَدْ. وَلَا شَيْءَ لِلْعَامِلِ اِنْ كَانَ كَرَبَ الْاَرْضَ اَوْ حَفَرَ النَّهْرَ وَاِنْ تَمَّتْ مُدَّتُهَا قَبْلَ اِدْرَاكِ الزَّرْعِ فَعَلَى الْعَامِلِ اَجْرُ مِثْلِ حِصَّتِهِ مِنَ الْاَرْضِ حَتَّى يُدْرِكَ وَنَفَقَةُ الزَّرْعِ عَلَيْهِمَا بِقَدْرِ حِصَصِهِمَا وَنُهِمَا اَنْفَقَ بِغَيْرِ اِذْنِ الْاٰخَرِ وَلَا اَمْرِ قَاضٍ فَهُوَ مُتَبَرِّعٌ. وَلَيْسَ لِرَبِّ الْاَرْضِ اَخْذُ الزَّرْعِ بَقْلًا وَاِنْ اَرَادَ الْمُزَارِعُ ذٰلِكَ. قِيلَ لِرَبِّ الْاَرْضِ اَقْلِعِ الزَّرْعَ لِيَكُونَ بَيْنَهُمَا اَوْ اَعْطِهِ قِيمَةَ نَصِيبِهِ اَوْ اَنْفِقْ اَنْتَ عَلَى الزَّرْعِ وَارْجِعْ فِي حِصَّتِهِ. وَلَوْ مَاتَ رَبُّ الْاَرْضِ وَالزَّرْعُ بَقْلٌ فَعَلَى الْعَامِلِ الْعَمَلُ اِلَى اَنْ يُدْرِكَ وَاِنْ مَاتَ الْعَامِلُ فَقَالَ وَارِثُهُ اَنَا اَعْمَلُ اِلَى اَنْ يُدْرِكَ فَلَهُ ذٰلِكَ وَاِنْ اَبَى رَبُّ الْاَرْضِ

KİTÂBÜ'L MÜZÂREA
MÜZÂREA BAHSİ

Müzârea (zer'i) kelimesinden müştak olup, tohumu toprağa saçıp örtmek manasınadır.

Şer'i ıstılahta müzârea; bir taraftan arazi, diğer taraftan da toprağa çalışmaya ve topraktan çıkan hâsılat aralarında yarı yarıya, üçte iki, üçte bir gibi anlaştıkları nispette taksim edilmek üzere yapılan bir çeşit ortaklıktır. Müzârea'ya muhâbere, muhâkale de denilir.

Müzârea, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caiz değildir. Arazi sahipleri dilerse tarlada çalışacak kimseyi ücretle tutabilir. Bir rivayete göre, Resulü Ekrem (s.a.v); müzâreayı yasaklamışlardır. Çünkü araziden elde edilecek hâsılatın miktarı belli değildir.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; müzârea caizdir. Arazi sahipleri dilerse tarlada çalışacak kimseyi ücretle tutabilir. Bir rivayete göre, Resul-ü Ekrem (s.a.v); müzâreayı yasaklamışlardır. Çünkü araziden elde edilecek hâsılatın miktarı belli değildir.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; müzârea caizdir. Fetva da, bunların kavilleri üzerinedir. Zira Resul-ü Ekrem (s.a.v), Hayber halkına kendi hurmalıklarını ve kendi yerlerini çıkacak mahsulâtın yarısı üzerine ortağa vermişlerdir. İnsanların buna ihtiyacı vardır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre müzârea caiz olmadığına göre, müzâreaya ait meseleleri, O'nun mezhebi üzerine kim yazdı, diye sorulursa; İmam-ı A'zam (r.a), müzârea hususunda insanların kendi kavliyle amel etmeyeceklerini bildiği için, müzârea meselelerini kendi Mezhebi üzerine, kendisi yazmış; sonra gelenler bununla amel etmişlerdir" diye cevap verilmiştir.

Müzârea'nın sahih olması için sekiz şart vardır. Bu şartlardan birisi bulunmazsa, müzârea caiz olmaz.

1- Müzârea'da, tarlanın ziraata elverişli olması şarttır. Çünkü maksut olan, tarlanın ekilmesidir. Tarla çorak veya taşlık olarak ziraata elverişli değilse, müzârea caiz olmaz.

2- Müzârea'da, ortaklık antlaşması yapan kimselerin ehliyetli, yani akıllı olmaları şarttır. Çünkü ehliyetli olmayan kimselerin hiçbir muameleleri caiz değildir. Fakat ortakçıların erginlik çağında bulunmaları şart değildir. Bu itibarla ticaret yapmaya izin verilmiş bir çocuk da, müzârea anlaşması yapabilir.

3- Müzâreada bir sene, iki sene gibi ziraata kâfi bir müddet tayin edilmesi şarttır.

4- Müzâreada, tohumun kimin tarafından verileceğinin beyan edilmesi şarttır.

5- Müzâreada, ne ekileceğinin tayini yahut çiftçiyi dilediğini ekmesi üzerine muhayyer bırakmak şarttır.

6- Müzâreada, ortakçıların mahsulâttan hisselerinin tayin edilmesi şarttır. Yani tohumu vermeyen kimsenin hissesinin beyan edilmesi lâzımdır.

7- Müzâreada, ekilecek tarlanın çiftçiye teslim edilmesi şarttır. Çünkü çiftçinin tarlada çalışabilmesi, bu teslime bağlıdır.

8- Müzârea sonunda hâsılat meydana gelince, bu hâsılatta müzârea anlaşmasını yapanların ortakçı sayılmaları şarttır. Çünkü müzârea başlangıçta icâre, sonunda ortaklık mahiyetindedir. Bu bakımdan, hâsılatta ortaklığım kesilmesine vardıran her şart müzâreayı bozar.

Ortaklardan birisine birkaç kile verilmesi tayin edilip şart kılınsa, müzârea fasid olur. Zira tarlada bir şey yetişmeyebilir. Ortaklardan birisine tarlanın su altında bulunan belirli bir kısmından çıkan hâsılatın verilmesi şart kılınsa, müzârea fasid olur. Çünkü buradan bir şey çıkmayabilir. Ortaklardan birisi araziden çıkan hâsılattan tohum ile haraç miktarı çıkarıldıktan sonra geriye kalanın taksim edilmesi şart kılınsa, müzârea fasid olur. Zira tarladaki mahsule isabet eden bir afet sebebiyle tanesi telef olup, ancak saman kalabilir. Tarladan çıkan hububat iki ortakçının arasında taksim olunup, samanın tohum sahibinden başkasına verilmesi şart kılınsa, müzârea fasid olur. Çünkü bu şart müzârea anlaşmasına zıttır. Elde edilen saman ortakçılar arasında taksim edilip, buğdayın ortaklardan birisine verilmesi şart kılınsa, müzârea fasid olur.

Tarladan elde edilecek buğday iki ortakçının arasında ortak olması, çıkacak samanın tohum sahibinin olması yahut arazi öşriye olup, öşür verilmesi şart kılınsa, müzârea sahih olur. Zira birinci surette, yani tarladan çıkacak buğdayın ortakçılar arasında ortak olmasını, çıkacak samanın tohum sahibinin cimasını şart kılmak, müzârea anlaşmasına uygundur, öşür arazisinde öşrün verilmesini şart kılmak da ise, zaten öşrün verilmesi lâzımdır. Müzârea ortaklığına iki ortakçı, tarladan çıkan buğdayın

aralarında taksim edilmesini şart koşup, çıkacak saman hususunda bir şey konuşmasalar, çıkacak saman da aralarında taksim olunur. Çünkü âdet bunun üzerine cari olmuştur. Bazıları; **"Saman, tohum sahibinin olur. Zira saman, kendi tohumunun hâsılatıdır"** demişlerdir. Müzârea ortaklığı üzere ekin ekilip hasat zamanı geldiğinde ekini biçicinin, tarladan harmana getirenin, harman yerinde ekini döven kimsenin, harmanda ekin dövüldükten sonra savurmanın ücreti iki ortakçının hisselerine göredir. Bu zikrolunanların ücretleri müzârea anlaşması yapılırken yalnız çiftçinin üzerine olması şart kılınsa müzârea fasid olur. Çünkü bu şart, müzârea anlaşmasının gerektirdiği şartlardan değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bu zikrolunanların ücretlerinin yalnız çiftçi üzerine olmasının şart kılınması sahihtir. Kavillerin en sahihi de budur. Fetva da bunun üzerinedir. Belh âlimleri de bunu seçmişlerdir.

Ekini biçen kimsenin, tarladan harmana getiren kimsenin, harmanda döven kimsenin, dövüldükten sonra savuran kimsenin ücretleri tarla sahibi üzerine şart kılınsa, müzârea fasid olur.

Müzâreada ekin yetişmeden önce, yeri sürmek, ekini korumak, ekini sulamak şart koşulmasa bile çiftçiye lâzımdır.

Müzârea, dört rüknün bulunmasıyla meydana gelir; Araziden, tohum ile çalışmaktan, ekimde kullanılacak hayvandan ibarettir.

Bu rükünler dairesinde yapılacak bu **ziraat ortaklığında**, yedi suret tasavvur edilebilir.

1- Arazi ile tohum bir taraftan, çalışmakla hayvan diğer taraftan olur, bu müzârea sahihtir.

2- Arazi bir taraftan, çalışmak, tohum ve hayvan da diğer taraftan olur, bu da sahihtir.

3- Çalışmak bir taraftan, arazi tohum ve hayvan da diğer taraftan olur, bu da sahihtir.

4- Arazi ile hayvan bir taraftan, çalışmak ile tohum diğer taraftan olur, bu şekilde yapılan ziraat ortakçılığı batıldır.

5- Tohum ile hayvan bir taraftan, arazi ile çalışmak diğer taraftan olur, bu da batıldır.

6- Tohum bir taraftan; arazi, çalışmak ve hayvan diğer taraftan olur, bu da batıldır.

7- Arazi, tohum ve çalışmak bir taraftan, hayvan da diğer taraftan olur, bu da batıldır.

Müzârea anlaşmasının rüknü; icap ve kabuldür. Mesela; arazi sahi-

bi çiftçiye; **"Bu tarlayı hâsılatından şu kadar hisse almak üzere sana ortağa verdim"** deyip, çiftçi de **"Kabul ettim!"** veya **"Razı oldum!"** dese yahut çiftçi, tarla sahibine; **"Ben, senin tarlanda müzârea yoluyla çalışayım"** deyip, tarla sahibi de; **"Kabul ettim!"** veya **"Razı oldum!"** dese, aralarında ziraat ortakçılığı anlaşması yapılmış olur.

Ziraat ortaklığı şer'an sahih olan vech üzere yapılıp, sonunda hâsılat meydana gelince, bu hâsılat ortaklık anlaşmasında şart koştuklarına göre ortakçılar arasında taksim edilir.

Eğer ortak ekilen araziden bir şey çıkmazsa, çiftçi için bir şey yoktur. Zira ortak olan, tarladan çıkacak hâsılattır.

Müzârea akdi yapıldıktan sonra ortaklardan birisi ortaklık üzerine devam etmeyi kabul etmese, ortaklığa devam etmek üzere cebrolunur. Ancak tohum sahibi olursa, cebrolunmaz. Tohum sahibi hakkında, müzârea lâzım değildir.

Ziraat ortaklığı fasid olsa, tarladan çıkan hâsılat tohum sahibinin olur. Çünkü çıkan, O'nun mülkünün mahsulüdür. Diğer ortakçıya da çalışmasının ücreti verilir. Eğer tohum, çiftçinin (çalışanın) ise, tarla sahibine, tarlasının kirası verilir.

Gerek ortakçının ücreti, gerek tarlanın kirası müzârea sahih olduğu takdirde, tarladan çıkan ve aralarında taksim olunacak miktarın üzerine ziyade edilmez. Bu İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'a göredir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; gerek ortakçının ücreti, gerek tarlanın kirası, ne kadar olursa olsun verilir.

Arazi ile hayvan bir taraftan olduğu için ziraat ortakçılığı fasid olsa, arazi ile hayvanların kiralarının verilmesi lâzım olur.

Tohum arazi sahibinin olduğu halde, ziraat ortaklığı fasid olsa; tarladan çıkan hâsılatın hepsi arazi sahibinin olur ve kendisine helâldir. Çünkü çıkan hâsılat, kendi tohumunun mahsulüdür. Eğer tohum çiftçinin olursa tohumundan, tarlanın kirasından ziyade olan kısmı tasadduk eder. Bu hâsılat da kendi tohumundan meydana gelmiştir.

Çiftçi tarlayı sürüp, ektikten sonra tohum sahibi müzârea anlaşması üzerine devam etmekten vazgeçse; çiftçiye hâkim tarafından bir şey verilmesi için hükmolunmaz. Ama diyaneten, tarla sahibi olan kimse O'nu razı etmelidir.

Ortakçılardan birinin ölmesiyle, müzârea anlaşması batıl olur.

Müzârea anlaşması da kira anlaşması gibi bazı özürlerle bozulur. Arazi sahibinin tohum bitmeden önce araziyi satmaya mecbur bırakan borcu, ortaya çıksa, müzârea anlaşması bozulur.

Tohum bittikten sonra ekin biçilmedikçe müzârea anlaşması bozulmaz.

Çiftçi, tarlayı sürüp ekse yahut tarlada olan ırmakları kazıp sularını akıtsa, sonra tohum bitmeden tarla sahibinin borcu çıkıp tarlayı satsa, çiftçiye hâkim tarafından bir şey verilmesi için hüküm verilmez. Ama diyaneten, tarla sahibi çiftçiyi razı etmelidir. Müzârea antlaşmasının müddeti, ekinin biçilme zamanı gelmeden tamamlansa, hasat zamanına kadar çiftçinin tarladan kendi hissesinin kirasını vermesi lâzım olur.

İki ortakçının ekini biçmek, harmana getirmek, harmanda dövmek, dövdükten sonra savurmak gibi masraflar, hisselerine göre ikisinin üzerinedir. Ortaklardan hangisi diğer ortaktan yahut kadıdan izinsiz masraf ederse, bu masrafı bağışlamış olacağından ortağından alamaz.

Tarla sahibinin, tarlasında olan taze ekini alması caiz değildir. Çiftçi tarlada olan ekini taze iken almak istese, tarla sahibine **"Tarlada olan ekini ikinizin arasında ortak olması için elini biç!"** yahut **"Çiftçinin hissesinin kıymetini ver!"** yahut **"Ekini sulamak, korumak için masraf yap, sonra çiftçinin hissesinde harcadığın miktarı ondan alırsın!"** diye hâkim tarafından emredilir. Çünkü çiftçi, çalışmayı kabul etmezse cebrolunmaz.

Tarlada ekin taze ve yetişmemiş iken tarla sahibi ölse, hasat zamanı gelinceye kadar çiftçinin çalışması lâzımdır. Çünkü ortaklık anlaşmasının müddeti bakidir. Çiftçi ölüp, varisi olan oğlu; **"Ben, babamın yerine ekin yetişip biçilinceye kadar çalışırım"** dese, her ne kadar tarla sahibi, varis kalan kimsenin çalışmasını kabul etmese bile, varisin çalışması caizdir. Çünkü varisin çalışmasında, tarla sahibine bir zarar yoktur.

ـ كِتَابُ الْمُسَاقَاتِ ـ

هِي دَفْعُ الشَّجَرِ اِلَى مَنْ يُصْلِحُهُ بِجُزْءٍ مِن ثَمَرِهِ وَهِي الْمُزَارَعَةِ حُكْمًا وَخِلاَفًا وَشُرُوطًا اِلاَّ الْمُدَّة فَاِنَّهَا تَصِحُّ بِلاَ ذِكْرِهَا. وَتَقَعُ عَلَى اَوَّلِ ثَمَرَةٍ تَخْرُجُ وَفِي الرَّطْبَةِ عَلَى اِدْرَاكِ بَذْرِهَا وَلَوْ دَفَعَ نَخِيلاً اَوْ اُصُولَ رَطْبَةٍ لِيَقُومَ عَلَيْهَا اَوْ اَطْلَقَ فِي الرَّطْبَةِ فَسَدَتْ. وَيُفْسِدُهَا ذِكْرُ مُدَّةٍ لاَيَخْرُجُ الثَّمَرُ فِيهَا وَاِنْ اِحْتَمَلَ خُرُوجَهَا وَعَدَمُهُ جَازَتْ فَاِنْ خَرجَ فِيهَا فَعَلَى الشَّرْطِ وَاِنْ تَأَخَّرَ عَنْهَا فَسَدَتْ وَلِلْعَامِلِ اَجْرُ مِثْلِهِ. وَكَذَا كُلّ مَوْضِعٍ فَسَدَتْ فِيهِ وَاِنْ لَمْ يَخْرُجْ شَيْءٌ فَلاَ شَيْءَ لَهُ تَصِحُّ الْمُسَاقَاةُ فِي النَّخْلِ وَالْكَرْمِ وَالشَّجَرِ والرِّطَابِ وَاُصُول الْبَاذِنْجَانِ. فَاِنْ كَانَ فِي الشَّجَرِ ثَمَرٌ اِنْ كَانَ يَزِيدُ بِالْعَمَلِ صَحَّتْ وَاِلاَّ فَلاَ وَكَذَا فِي الْمُزَارَعَةِ لَوْ دَفَعَ اَرْضًا فِيهَا بَقْلٌ وَمَا قَبْلَ اِدْرَاكِ كَالسَّقْيِ وَالتَّلْقِيحِ وَالْحِفْظِ فَعَلَى الْعَامِلِ وَمَا بَعْدَهُ كَالْجذاذِ وَالْحِفظِ فَعَلَيْهِمَا. وَلَوْ شُرِطَ عَلَى الْعَامِلِ فَسَدَتْ اِتِّفَاقًا. وَتَبْطُلُ بِمَوْتِ اَحَدِهِمَا فَاِنْ كَانَ الثَّمَرُ خَامًا عِنْدَ الْمَوْتِ اَوْ تَمَامَ الْمُدَّةِ يَقُومُ الْعَامِلُ اَوْ وَارِثُهُ عَلَيْهِ وَاِنْ اَبَى الدَّافِعُ اَوْ وَرَثَتُهُ. فَاِنْ اَرَادَ الْعَامِلُ اَوْ وَارِثُهُ صَرْمَهُ بُسْرًا خُيِّرَ الْاٰخَرُ اَوْ وَارِثُهُ بَيْنَ اَنْ يَقْسِمُوهُ عَلَى الشَّرْطِ اَوْ يَدْفَعُوا قِيمَةَ نَصِيبِهِ اَوْ يُنْفِقُوا وَيَرْجِعُوا كَمَا فِي الْمُزَارَعَةِ وَلاَ تُفْسَخُ بِلاَ عُذْرٍ. وَمَرَضُ الْعَامِلِ اِذَ عَجَزَ عَنِ الْعَمَلِ عُذْرٌ. وَكَذَا كَوْنُهُ سَارِقًا يُخَافُ مِنْهُ عَلَى الثَّمَرِ اَوِ السَّعَفِ. وَلَوْ دَفَعَ قَضَاءَ مُدَّةٍ مَعْلُومَةٍ لِمَنْ يَغْرِسُ لِتَكُونَ الْاَرْضُ وَالشَّجَرُ بَيْنَهُمَا لاَيَصِحُّ وَالشَّجَرُ لِرَبِّ الْاَرْضِ وَلِلْغَارِسِ قِيمَةُ غَرْسِهِ وَعَمَلِهِ.

(KİTABÜ'L MÜSAKÂT)
MÜSAKÂT BAHSİ

Müsâkat, saky maddesinden alınmıştır. **Saky ise;** lügatte, sulamak manasınadır. **Şer'i ıstılahta, müsâkat;** bir taraftan eşcâr yani üzüm çubukları, yonca, sebzeler gibi yerde biten otlar yahut ağaçlar, diğer taraftan da bunlara bakmak, yetiştirmek ve bunlardan maksut olan meyve, yaprak veya benzeri bir şey, aralarında anlaştıkları bir nispet dâhilinde taksim edilmek üzere yapılan bir çeşit ortaklıktır.

Müsâkat; hüküm, ihtilâf ve şartlar bakımından ziraat ortaklığı gibidir. Yani ziraat ortaklığında aranılan şartlar, mesela; müsâkat anlaşması yapan kimselerin akıllı olmaları da aranır. Ancak müsâkatta müddetin tayin edilmesi şart değildir. Müsâkat, müddet tayin edilmeden de sahih olur. Çünkü meyvelerin ve benzerlerinin yetişmeleri için bilinen vakitler vardır. Ama ekinler, böyle değildir. Müsâkat anlaşmasında, **"müddeti tayin etmek lâzım değildir."** diye, beyan olunmuştur. Böyle olanca müsâkat anlaşması, ilk elde edilen hâsılatın üzerine yapılmış olur. Zira hâsılatın yetişme zamanı belli değildir. Yoncada yapılan müsâkat, yonca tohumunun yetişip kurumasının zamanına kadar yapılmış olur. Müddeti tayin etmeye hacet yoktur. Çünkü yonca tohumunun yetişmesi meyvenin yetişmesi gibidir.

Müsâkat anlaşmasında meyvelerin çıkıp yetişmeyeceği bir müddet tayin edilse; müsâkat anlaşmasından maksat çıkacak hâsılatın ortak olacağı için ve bu müddet içinde hâsılatın yetişmesi mümkün olmadığı için müsâkat anlaşması bozulmuş olur. Eğer hâsılatın yetişmesine ve yetişmemesine muhtemel olan bir müddet tayin edilirse, müsâkat anlaşması caiz olur, tayin edilen müddette meyve yetişirse, müsâkat da şart ettikleri vecih üzere hâsılat aralarında taksim olunur. Tayin edilen müddette meyve yetişmezse, müsâkat anlaşması fâsid olup, çalışan kimseye çalıştığı günlerin yevmiyesi verilir. Elde edilen meyveler tamamen ağaçların sahibine ait olur. Fâsid olan her müsâkat anlaşmasında hâsılat, yer sahibinin olur, çalışan kimseye de yevmiyeleri verilir.

Müsâkat yapılmış olan ağaçlardan yahut yerden bitmese, çalışan kimse için bir şey yoktur. Zira afet sebebiyle yok olmuştur.

Müsâkat anlaşması, hurma ağaçlarında, üzüm çubuklarında, yoncalarda, sebzelerde ve patlıcan köklerinde sahih ve caizdir. İnsanların bunlara ihtiyacı vardır.

Hurma ağaçlarının yahut yonca köklerinin sahibi; ağaçların kökleri yok oluncaya kadar, yoncanın bitmesi kesilinceye kadar, bunları sulamak, korumak ve bakmak için çalışacak bir kimseye verse, müddet belli olmadığı için müsâkat anlaşması fâsid olur yahut yoncanın biçilmesi için belirli bir zaman olmadığı takdirde yonca sahibi çalışacak kimse ile mutlak olarak müsâkat anlaşmasında bulunsa, biçilme zamanı belli olmadığı için yine müsâkat anlaşması caiz olmaz.

Müsâkat anlaşması yapılırken ağaçlar üzerinde meyve bulunup; eğer çalışan kimsenin çalışmasıyla meyveler artarsa, müsâkat anlaşması sahih olur. Eğer meyveler artmazsa, müsâkat anlaşması sahih olmaz. Müzârea anlaşmasının hükmü de, müsâkat anlaşmasının hükmü gibidir. Mesela; bir kimse, bir şahsa arazisini ziraat ortaklığına verse, bu verilen arazide sebze olsa, şahsın çalışmasıyla sebzeler büyüyüp çoğalırsa, müzârea anlaşması sahih olur, büyüyüp artmazsa yapılan anlaşma sahih olmaz.

Meyveler yetişip olgunlaşmadan evvel ağaçları sulamak, hurma ağaçlarını ıslah edip aşılamak, bağ ve bahçeyi ekmek ve korumak gibi işler çalışan kimseye aittir. Çünkü bunlar, onun işlerindendir. Meyveler yetişip olgunlaştıktan sonra, meyveleri kesmek ve onları korumak ikisinin üzerinedir. Meyveler yetiştikten sonra onları korumak ve kesmek ikisinin üzerine lâzım olan işler, yalnız çalışan kimsenin üzerine olması şart kılınsa, ittifakla müsâkat fâsid olur. Çünkü bu şart, müsâkat anlaşmasına zıttır.

Müsâkat, her iki taraf hakkında da lâzım olan bir anlaşmadır.

Müsâkat, anlaşma yapanlardan birisinin ölmesiyle bozulur. Ancak meyveleri daha ham iken ağaçların sahibi ölse, meyveler yetişinceye kadar müsâkat anlaşması baki kalıp, çalışan kimse işine devam eder, ölen şahsın vârisleri ona mâni olamazlar. Çünkü aksi takdirde çalışan kimse zarara sokulmuş olur. Meyveler ham iken çalışan kimse ölse, yine müsâkat istihsânen devam eder, vârisi O'nun yerine geçer, dilerse meyveler yetişinceye kadar işine devam eder, ağaçların sahibi O'na engel olamaz. Çünkü bunda, iki tarafın menfaati vardır.

Müsâkat müddetinin tamamlanması ile de müsâkat anlaşması bozulur. Şu kadar var ki; meyveler ham olursa, meyveler yetişinceye kadar müsâkat anlaşması baki kalıp, çalışan kimse işine devam eder. Çalışan kimsenin kendisi yahut vârisi meyveleri ham iken kesmek istese, ağaçların sahibi yahut O'nun vârisi muhayyer olup, dilerse ham meyveleri ke-

serler, aralarında anlaştıkları şarta göre taksim ederler, dilerse hâkimin izniyle meyveler yetişinceye kadar para sarf eder. Ziraat ortaklığında olduğu gibi bu parayı çalışan kimseden yahut O'nun vârisinden alır, dilerse çalışan kimseye yahut O'nun vârisine hisselerinin kıymetini verir.

Şer'i bir özür olmadan, icâre bozulmadığı gibi müsâkat anlaşması da bozulmaz.

Çalışan kimse, iş yapamayacak derecede hastalansa yahut çalışan kimse hırsız olup meyveleri yahut yaprağını çalmasından korkulsa, bunlar birer özür olup müsâkat anlaşması bozulur.

Bir kimse, bir şahsa hitaben; **"Ben, sana şu geniş arazimi belirli bir zamana kadar verdim. İçine ağaçlar dik, arazi ile içinde yetişecek ağaçlar ikimizin arasında ortak olsun."** deyip, o şahıs da kabul etse, bu şekilde yapılan müsâkat anlaşması sahih olmaz. Çünkü ileride arazide yetişecek olan henüz yoktur. Bu yok olan şey, aralarında şart kılınmıştır. Müsâkat anlaşması caiz olmamasına rağmen, bu arazide ağaç dikilip yetiştirilse, ağaçlar arazi sahibinin olur. Çünkü kendi arazisinde, kendi rızasıyla yetiştirilmiştir. Ağaçları diken kimse için, diktiği ağaçların kıymetiyle çalıştığı günlerin ücreti vardır.

ـ كِتَابُ الذَّبَائِحِ ـ

اَلذبِيحَةُ اِسْمٌ مَايُذْبَحُ وَالذَّبْحُ قَطْعُ الْاَوْدَاجِ وَتَحِلُّ ذَبِيحَةُ مُسْلِمٍ وَكِتَابِيٍّ وَذِمِّيٍّ اَوْ حَرْبِيٍّ وَلَوْ اِمْرَأَةً اَوْ صَبِيًّا اَوْ مَجْنُونًا يَعْقِلاَنِ اَوْ اَخْرَس اَوْ اَقْلَف لاَذَبِيحَةُ وَثَنِيٍّ اَوْ مَجُوسِيٍّ اَوْ مُرْتَدٍّ اَوْ تَارِكُ التَّسْمِيَةِ عَمْدًا فَاِنْ تَرَكَهَا نَاسِيًا تَحِلُّ. وَكُرِهَ اَنْ يُذْكَرَ مَعَ اِسْمِ اللَّهِ تَعَالَى غَيْرُهُ وَصْلاً دُونَ عَطْفٍ وَاَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ اَللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِن فُلاَنٍ فَاِنْ قَالَهُ قَبْلَ الْاِضْجَاعِ اَوِ التَّسْمِيَةِ اَوْ بَعْدَ الذَّبْحِ لاَيُكْرَهُ. وَاِنْ عَطَف حَرُمَتْ نَحْوَ اَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ وَفُلاَنٍ بِالْجَرِّ وَكَذَا اِنْ اَضْجَعَ شَاةً وَسَمَّى وَذَبَحَ غَيْرَهَا بِتِلْكَ التَّسْمِيَةِ وَاِنْ ذَبَحَهَا بِشُفْرَةٍ اُخْرَى حَلَّتْ. وَاِنْ رَمَى اِلَى صَيْدٍ وَسَمَّى فَاَصَاب غَيْرَهُ اُكِلَ وَاِنْ سَمَّى عَلَى سَهْمٍ وَرَمَى بِغَيْرِهِ لاَيُؤْكَلُ وَالْاِرْسَالُ كَالرَّمْيِ وَالشَّرْطُ الذِّكْرُ الْخَالِصُ فَلَوْ قَالَ اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِى لاَيَحِلُّ. وَبِالْحَمْدُلِلَّهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ يَحِلُّ لاَلَوْ عَطَس وَحَمِدَ لَهُ وَالسُّنَّةُ نَحْرُ الْاِبِلِ وَذَبْحُ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَيُكْرَهُ الْعَكْسُ وَيَحِلُّ. وَالذَّبْحُ بَيْنَ الْحَلْقِ وَالبة اَعْلَى الحلق او اَسْفَلِهِ اَوْ اَوْسَطِهِ وَقِيلَ لاَيَجُوزُ فَوْقَ الْعُقْدَةِ. وَالْعُرُوقُ الَّتِى تُقْطَعُ فِى الذَّكَاةِ الْحُلْقُومُ وَالْمرِئُ وَالْوَدَجَانِ وَيَكْفِى قَطْعُ ثَلاَثَةٍ مِنْهَا اَيًّا كَانَتْ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَبُدَّ مِن قَطْعِ اَكْثَرِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا وَهُوَ رِوَايَةٌ عَنِ الْاِمَامِ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُف لاَبُدَّ مِنْ قَطْعِ الْحُلْقُومِ وَالْمَرِئِ وَاَحَدِ الْوَدَجَيْنِ وَقِيلَ مُحَمَّدٌ مَعَهُ. وَيَجُوز الذَّبْحُ بِكُلِّ مَا اَفْرَى الْاَوْدَاجِ وَاَنْهَرَ الدَّمَ وَلَوْ مِرْوَةً اَوْ لِيطَةً اَوْ سِنًّا اَوْ ظِفْرًا مُنْزَوِعَيْنِ لاَ بِالْقَائِمَيْنِ. وَنُدِبَ اِحْدَادُ الشُّفْرَةِ قَبْلَ الْاِضْجَاعِ وَكُرِهَ بَعْدَهُ وَكَذَا جرُّهَا بِرِجْلِهَا اِلَى الْمَذْبَحِ وَالنَّخْعُ وَقَطْعُ الرَّأْسِ وَالسَّلْخُ قَبْلَ اَنْ تَبَرَّدَ. وَالذَّبْحُ مِنَ الْقَفَا وَتَحِلُّ اِنْ بَقِيَتْ حَيَّةً حَتَّى قُطِعَتِ الْعُرُوقُ وَاِلاَّ فَلاَ. وَلَزِمَ ذَبْحُ صَيْدٍ اِسْتَأْنَس. وَجَازَ جُرْحُ نَعَمٍ تَوَحَّشَ اَوْ تَرَدَّى فِى بِئْرٍ اِذَا لَمْ يُمْكِنْ ذَبْحُهُ. وَلاَ يَحِلُّ الْجَنِين بِذَكَاةِ اُمِّهِ اَشْعَرَ اَوْلاَ وَقَالاَ يَحِلُّ اِنْ تَمَّ خَلْقُهُ.

(KİTÂBÜ'S ZEBÂYİH)
HAYVANLARIN KESİLME BAHSİ

Zebâyih, zebiha'nın cem'idir. **Zebîha;** boğazlanmış yahut boğazlanacak hayvanın ismidir.

Seri surette boğazlanma; hayvanın evdacını yani hulkum denilen nefes borusunu; meri denilen yemek, içmek borusunu ve vedec denilen iki şah damarını kesmek suretiyle yapılır.

Kimlerin Kesecekleri, Hayvanların Etlerinin Yenilip Yenilmeyeceği;

Müslümanların, Kitabilerin yani, Yahudiler ile Hıristiyanların hatta kadınların **"Bismillah"** demeye aklı erip, hayvanı kesmeye muktedir olan çocuklar ile delilerin, dilsizlerin, sünnetsizlerin veya sarhoşların Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın ism-i şerifini zikir ile boğazlayacakları hayvanların etleri yenilir.

Yahudiler ile Hıristiyanlar gerek Müslüman memleketlerinde, gerek kendi memleketlerinde otursunlar, gerek Müslümanlar ile aralarında anlaşma bulunsun, gerek bulunmasın kestikleri hayvanların etleri yenilir. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c) Hazretleri;

وَ طَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ

"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) **sizin için helâldir."** (El-Maide Suresi; 5) buyurmuşlardır.

Ancak Hıristiyanlar ile Yahudilerin boğazladıkları hayvanların etlerinin yenilebilmesi için, hayvanları keserlerken Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın ismi şerifini zikredip, başkasının ismini anmamaları şarttır.

-Allah (c.c)'a sığınırız- Eğer Hıristiyanlar **"Bismil-Mesîh"** ve Yahudiler **"Bismil-Üzeyr"** deyip keserlerse, bu hayvanların etleri yenilmez.

Puta tapanların, Mecusilerin, Mürted (İslâm dininden dönen)lerin, Besmele-i şerifeyi bile bile terk eden Müslümanların veya Kitabilerin bo-

ğazladıkları hayvanların etleri yenilmez. Bunların etleri, haramdır. Çünkü Hakk Teâlâ (c.c) Hazretleri;

وَلاَ تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِاسْمُ اللهِ عَلَيْهِ

"Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayan (hayvan)**lardan yemeyiniz."** (El-Enâm Suresi; 121) buyurmuşlardır.

Besmele-i şerîfenin, tam hayvan kesileceği sırada söylenilmesi şarttır. Besmele-i şerife ile boğazlamak arasına başka bir iş yahut söz girmemelidir. Besmele-i şerife yanılmak veya unutulmak sebebiyle terk edilmiş olursa, boğazlanan hayvanın eti yenilir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

رُفِعَ عَنْ اُمَّتِى الْخَطَأُ وَالنِّسْيَانُ

"Ümmetimden yanılma ve unutmanın (hükümleri) **kaldırılmıştır."** buyurmuşlardır.

Hayvanı boğazlarken Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın ismiyle beraber başkasının ismini arada atıf (bağlama) edatı bulunmaksızın söylemek mekruhtur. **"Bismillah Muhammedün Resulullah"** denilmesi gibi. Eğer **"Muhammed"** kelimesi (esre) yahut (üstün) okunursa yahut Allah (c.c)'ın ismi şerifi üzerine başkasının ismi atfedilerek söylenirse mesela; **"Bismillah! ve bism-i Muhammedin."** yahut **"Bismillahi ve Muhammedin."** denilse, kesilen hayvanın eti haram olur.

Kesen kimse, **"Bismillahi Allahümme tekabbel min fülânin"** dese, ortaklık bulunmadığı için ve o fülânın namına da kesilmediği için kesilen hayvanın eti haram olmaz, fakat mekruh olur. Eğer kesen kimse, **"Allahümme tekabbel min fülânin"** duasını kesilecek hayvanı yatırmadan önce yahut yatırdıktan sonra, fakat Besmele'yi çekmeden önce yahut hayvanı kestikten sonra okursa, bu takdirde kesilen hayvanın eti mekruh olmaz. Çünkü Resulullah (s.a.v), kurban kestikten sonra;

اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ هَذه منْ اُمَّة مُحَمَّد ممَّنْ شَهِدَ لَكَ بالْوَحْدَانيَّة وَلِى بِالْبَلاَغِ

"Allahümme tekabbel hâzihi min ümmet-i Muhammed'in mimmen şehide leke bi'1 vahdaniyyeti ve liye bi'l-belâğı (Ey Allah'ım! Bunu, ümmet-i Muhammed'den yani; Senin varlığına, birliğine ve Benim (İslâm dinini) tebliğ ettiğime şahadet edenlerden kabul eyle!)" diye dua etmişlerdir.

Bir kimse, hayvanı boğazlarken; **"Bismillah! ve fülânin"** deyip **"Fülân"** kelimesini (esre) ile **"Allah"** lâfzına atfetse; kesilen hayvanın eti haram olur. Çünkü böyle söylemede, Allah (c.c)'a ortak koşma vardır.

Bir kimse, bir koyun kesmek için yatırıp Besmele çekse, sonra bu koyunu kaldırıp; bu Besmele ile başka bir koyunu kesse, bu kesilen koyunun eti haram olur. Çünkü Besmele, birinci koyun üzerine çekilmiştir.

Bir kimse, kesmek için bir koyun yatırıp Besmele çekse, sonra elindeki bıçağı bırakıp başka bir bıçak alıp, yeniden Besmele çekmeden hayvanı boğazlasa, koyunun eti helâl olur. Çünkü bıçağın değişmesine itibar yoktur.

Bir kimse bir ok üzerine Besmele çekip bir ava atsa, ok da Besmele çektiği avdan başka bir ava isabet etse, o av yenilir. Çünkü muteber olan, oku atarken Besmelenin çekilmesidir. Ama üzerine Besmele çektiği oku bırakıp başka bir ok atsa, bu ok ile avlanan hayvanın eti yenilmez, çünkü Besmele çektiği ok isabet etmemiştir.

Besmele çekme hususunda av köpeğini ava göndermek, ok atmak gibidir. Yani Besmele çekip av köpeğini bir ava salıverirse, köpek o avı bırakıp, başka bir av yakalayıp öldürse, bu avın eti yenilir. Ama bir köpek üzerine Besmele çekilip salıverilse, sonra bu köpek bırakılıp başka bir köpek gönderilse, bu köpek avı yakalayıp öldürse, bu avın eti yenilmez.

Hayvanlar boğazlanırken, avcı silâhını atarken yahut av köpeğini gönderirken tesmiye (Besmele çekmek)de şart olan, halis zikir olmasıdır. Bu hususta, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın mübarek isimlerinden herhangi birini söylemek de kifayet eder. Mesela; **"Allah-ü Ekber"** yahut **"Allah-ü A'zâm"** yahut **"Allah"** denilmesi kifayet eder. Fakat **"Bismillâhi Allah-ü Ekber"** denilmesi müstehaptır.

Bir kimse hayvan keserken; **"Allahümmağfirli"** dese, bu hayvanın eti yenilmez. Çünkü **"Allahümmağfirli"** demek, duadır, halis zikir değildir. Ama **"Elhamdülillah"** yahut **"Sübhanallâh"** deyip, hayvanı boğazlasa, eti yenilir. Çünkü bunlar, halis zikirdir. Eğer aksırdığı için **"Elhamdülillah"** deyip, hayvanı boğazlasa yahut ava silâh atsa. kesilen hayvanın yahut silâhla vurulan av hayvanının etleri yenilmez. Çünkü **"Elhamdülillah",** aksırmak için söylenilmiştir.

Deveyi nahretmek, yani, göğsü üstünden bıçak vurup, boğaz damarlarını kesmek ve sığır ile koyunu zebhetmek yani; boğazına bıçak vurup, damarlarını kesmek sünnettir. Bu zikrolunan suretin aksi, yani deveyi boğazlayıp, sığır ile koyunu göğsünden kesmek mekruhtur, fakat etleri helâldir. Çünkü belirli yerden, maksut olan kan akıtılmıştır.

Hayvanın şer'i bir surette kesilme yeri, boğazın çeneye yakın yeri ile göğse bitişen yerin arasında kalan kısımdır. Yani boğazın gerek çeneye yakın yerinden, gerek ortasından, gerek göğse bitişen yerinden kesilmesi caizdir.

"Câmiu's-Sağîr"de; **"Boğazın hepsi, kesilme yeridir; herhangi bir yerinden kesilmesinde bir beis yoktur."** diye zikredilmiştir. Çünkü bu mevzuda Resul-ü Ekrem (s.a.v), bir hâdis-i şeriflerinde;

اَلزَّكَاةُ بَيْنَ اللَّبَّةِ و اللَّحْيَيْنِ

"Hayvanı boğazlama, iki çene kemiği ile gerdanlık arasında olur." buyurmuşlardır.

Bazıları; **"Çene kemiğinin tam altından kesilmesi caiz değildir."** demişlerdir.

Meşru surette hayvan boğazlanırken kesilecek damarlar dörttür;

"Hulkum" denilen nefes borusu,

"Meri" denilen yemek içmek borusu,

İkisi de; **"Vedec denilen şah damarıdır. Yani kan damarlarıdır."**

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; hangisi olursa olsun, bu dört damardan üçünün kesilmesi kifayet eder. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu damarlardan her birinin çoğunun kesilmesi lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; nefes borusu ile yemek-içmek borusu ve şah damarlarından birisinin kesilmesi lâzımdır. Bazıları; **"İmam-ı Muhammed, Ebu Yusuf ile beraberdir."** demişlerdir.

Hayvanları boğazlamak hususunda damarlarını kesip, kanlarını akıtacak hatta keskin taş, keskin kamış kabuğu, yerlerinden çıkmış diş ve tırnak gibi herhangi bir âlet kâfidir. Ama yerlerinden çıkmamış diş ve tırnakla hayvanların kesilmesi caiz değildir. Bunlar hakkında nehy vârid olmuştur.

Hayvan kesecek kimsenin, hayvanı yere yatırmazdan önce bıçağını bileyip keskinletmesi sünnettir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

وَلْيُحِدَّ اَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ

"Sizden biriniz bıçağını bilesin." buyurmuşlardır.

Hayvan, bütün sünnetlere riayet edilerek şöyle kesilir;

Bıçak keskinletilip bilenir, hayvanın görmeyeceği bir yere konur. Kesilecek hayvan yavaşça Kıble cihetine doğru sol taraf üzerine yatırılıp, hayvanın sağ arka ayağı serbest kalmak şartıyla diğer ayakları bağlanır, sonra hayvanı kesecek kimse bıçağı eline alıp **"Bismillâhi Allah-ü Ekber"** diyerek hayvanın boğazına bıçağı vurup nefes, yemek-içmek boruları ile şah damarı denilen iki ana damarını keser, hayvan soğumaya bı-

rakılır, sonra derisi yüzülerek soyulur.

Kesilecek hayvanı yere yatırdıktan sonra bıçağı bilemek, hayvan ayağından tutup kesileceği yere kadar sürüklemek, keserken hayvanın murdar iliğini koparmak, hayvan ölmeden başını yerinden ayırmak, soğumadan derisini yüzmek, boynunun altından değil üstünden kesmek mekruhtur. Hayvan boynunun üstünden kesildiği takdirde, eğer nefes yemek, içmek boruları ile şah damarları kesilinceye kadar ölmezse, kerahetle hayvanın eti yenilir, eğer bu damarlar kesilmeden ölürse, hayvan murdar olur ve eti yenilmez. Çünkü hayvan kesilmeden ölmüş olur.

Asılda vahşi olup, sonra ehlîleşmiş olan av hayvanlarını da kesmek lâzımdır. Mesela; Ceylan gibi vahşi iken tutulup evcilleştirilse, kesilmek istendiğinde şer'i suretle kesilmesi lâzımdır. Çünkü ızdırârî (silâhla vurmak) kesmek burada yoktur.

Asılda sığır, deve gibi ehli olup, sonra vahşileşerek tutulması müşkül olsa yahut bir kuyuya düşüp, kuyunun içinde kesilmesi mümkün olmasa, cerh suretiyle, mesela; silâh ile vurularak öldürülmesi caiz olur ve eti yenilir. Çünkü bunlar hakkında, hakikaten şer'i surette kesmek mümkün değildir.

Boğazlanan bir hayvanın karnında olan yavru tüyü bitmiş olsun, olmasın anasının boğazlanmasıyla ölse, eti yenilmez, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; anasının kesilmesi yavrusu için kifayet etmez. Ebu Yusuf ile İmamı Muhammed (r.a)'e göre; eğer yavrunun bütün azaları tamamlanmış ise, ayrıca yavruyu kesmeye lüzum yoktur, eti yenilir, eğer azaları tamamlanmamış ise, eti yenilmez.

ـ فَصْلٌ ـ

وَيَحْرُمُ اَكْلُ كُلِّ ذِى نَابٍ اَوْ مِخْلَبٍ مِن سَبُعٍ اَوْ طَيْرٍ وَلَوْ ضَبْعًا اَوْ ثَعْلَبًا وَالْحُمُرُ الْاَهْلِيَّةُ وَالْبِغَالُ وَالْفِيلُ وَالضَّبُّ وَالْيَرْبُوعُ وَابْنُ عِرْسٍ وَالزَّنْبُورُ وَالسُّلَحْفَاةُ وَالْحَشَرَاتُ. وَيُكْرَهُ الْغُرَابُ الْاَبْقَعُ وَالْغُدَاف وَالرَّخَمُ وَالْبُغَاثُ وَالْخَيْلُ تَحْرِيمًا فِى الْاَصَحِّ. وَعِنْدَهُمَا لَاتُكْرَهُ الْخَيْلُ وَحَلَّ الْعَقْعَقُ وَغُرَابُ الزَّرْعِ وَالْاَرْنَبُ. وَلَا يُؤْكَلُ مِن حَيْوَانِ الْمَاءِ اِلَّا السَّمَكُ بِاَنْوَاعِهِ كَالْجِرِّيتِ وَالْمَارِّ مَاهِيّ. وَلَا يُؤْكَلُ الطَّافِى مِنْهُ وَاِنْ مَاتَ لِحَرٍّ اَوْ بَرْدٍ فَفِيهِ رِوَايَتَانِ وَيَحِلُّ هُوَ وَالْجَرَادُ بِلَا ذَكَاةٍ. وَلَوْ ذَبَحَ شَاةً لَمْ تُعْلَمْ حَيَاتُهَا فَتَحَرَّكَتْ اَوْ خَرَجَ مِنْهَا دَمٌ حَلَّتْ وَاِلَّا فَلَا وَاِنْ عُلِمَتْ حَلَّتْ مُطْلَقًا.

FASIL

ETİ YENİLEN VE YENİLMEYEN HAYVANLAR

Azı dişleriyle kapıp avlayan, parçalayan kendisini müdafaa eden hayvanların etleri haramdır. Sırtlan, tilki, kurt, kaplan, pars, köpek; yabanî olsun, ehlî olsun kedi, ayı, aslan, maymun, sincap, semmur, sansar, fil, keler, gelincik gibi hayvanlar bu kabildendir.

Tırnakları ile kapıp avlayan, parçalayan pençe sahibi kuşların etleri de haramdır yahut tahrîmen mekruhtur. Alacakarga, kartal, akbaba, kerkenez, kuzgun, çaylak, şahin, yarasa, atmaca ve cife yiyen kuşlar bu cinsten olup, etleri yenilmez. Çünkü İbn-i Abbas (r.a); Resulullah (s.a.v)' den;

نَهٰى رسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ و سَلَّمَ عَنْ كُلِّ ذى نَابٍ من السِّبَاعِ و عَنْ كُلِّ ذى محْلَبٍ من الطَّيْرِ

"Azı dişleri ile yırtıcı olan her hayvanın ve pençeleri ile parçalayıcı olan her kuşun etlerini yemeyi yasaklamışlardır" buyurmuştur" diye, rivayet edilmiştir.

Ehli merkeplerin ve anaları merkep olan katırların etleri haramdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), Hayber gününde ehli merkeplerin etlerini haram kılmışlardır.

Fare, yaban faresi, arı, kara, deniz kaplumbağası, yılan, akrep, böcekler, karasinek, sivrisinek, kurbağa, köstebek, kirpi, bit, pire ve diğer

haşarat gibi habis ve iğrenç hayvanlar haramdır ve etleri yenilmez.

Atlar savaşa yarayan kıymetli hayvanlar oldukları için İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bunların etleri tahrîmen mekruhtur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunların etleri mekruh değildir. Çünkü Resul-ü Ekrem (s.a.v), Hayber gününde ehil merkeplerin etlerini yasaklayıp, atlara izin vermişlerdir.

Saksağan, ekin kargası, bıldırcın, kaz, ördek, tavuk, devekuşu, bağırtlak kuşu, kırlangıç, baykuş, güvercin, koyun, keçi, deve, sığır, zürafa, manda, turna, kumru, keklik, bülbül, tavus, tavşan gibi hayvanların etleri helâldir. Çünkü bunlar, yırtıcı hayvanlar ve yırtıcı kuşlar cinsinden değildir.

Suda yaşayan hayvanlardan ancak her neviyle balık yenilir. Yılan balığı, Sazan balığı, Yunus balığı bu cümledendir. Suda kendi kendine sebepsiz olarak ölüp de, su üstünde arkası üstüne dönmüş balıklar yenilmez. Su içinde fazla sıcaktan ve soğuktan dolayı ölen balıklar hakkında iki rivayet vardır. Bir rivayette yenilir, diğer bir rivayette, yenilmez.

Balık ile çekirge kesilmeden yenilmesi helâldir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

أُحِلَّ لَنَا مَيْتَتَان و دَمَان: اَلسَّمَكُ وَابْحَرَادُ وَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ

"Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı; Balık ile çekirge ve karaciğer ile dalak." buyurmuşlardır.

Bir kimse hasta bir koyunun diri olup olmadığını bilemeyip, keserken harekette bulunsa yahut kendisinden -diri hayvandan çıkarcasınakan çıksa, eti yenilir. Çünkü bunlar, diri olduğunun alâmetidir. Eğer harekette bulunmaz, kan akmazsa, eti yenilmez. Ancak böyle bir hayvanın kesilirken gözünü yumması, ayağını çekmesi, tüylerinin ürperip kalkması, birer hareket sayılıp, diri olduğunu gösterir. Yalnız gözünü yahut ağzını açması yahut ayağını uzatması bir hareket sayılmaz.

Eğer kesilirken hayvanın hayatta olduğu kesin olarak bilinirse, hareket etsin etmesin; kan çıksın çıkmasın mutlak surette helâldir ve eti yenilir.

ـ كِتَابُ الْأُضْحِيَةِ ـ

هِي وَاجِبَةٌ وَعَنْ اَبِي يُوسُف سُنَّةٌ. وَقِيلَ هُوَ قَوْلُهُمَا وَاِنَّمَا تَجِبُ عَلَى حُرٍّ مُسْلِمٍ مُقِيمٍ مُوسِرٍ عَنْ نَفْسِهِ لاَ عَنْ طِفْلِهِ. وَقِيلَ تَجِبُ عَنْهُ اَيْضًا وَقِيلَ يُضَحّى عَنْهُ اَبُوهُ اَوْ وَصِيُّهُ مِن مَالِهِ فَيُطْعَمُ مِنْهَا مَا اَمْكَنَ وَيَسْتَبْدِلُ بِالْبَاقِي مَايُنْتَفَعُ بِهِ مَعَ بَقَائِهِ. وَهِي شَاةٌ اَوْ بَدَنَةٌ اَوْ سُبُعُ بَدَنَةٍ بِاَنْ اِشْتَرَكَ مَعَ سِتَّةٍ فِي بَقَرَةٍ اَوْ بَعِيرٍ وَكُلٌّ يُرِيدُ الْقُرْبَةَ وَهُوَ مِنْ اَهْلِهَا وَلَمْ يُنْقَصْ نَصِيبُ اَحَدِهِمْ عَنْ سُبُعٍ. فَلَوْ اَرَادَ اَحَدُهُمْ بِنَصِيبِهِ اللَّحْمَ اَوْ كَانَ كَافِرًا اَوْ نَصِيبُهُ اَقَلَّ مِن سُبُعٍ لاَيَجُوزُ عَنْ وَاحِدٍ مِنْهُمْ. وَيَجُوز اِشْتِرَاك اَقَلَّ مِن سَبْعَةٍ وَلَوْ اِثْنَيْنِ وَيُقْسَمُ لَحْمُهَا وَزْنًا لاَ جُزَافًا اِلاَّ اِذَا خُلِطَ بِهِ مِنْ اَكَارِعِهِ اَوْ جِلْدِهِ. وَلَوْ شَرٰى بَدَنَةً لِلْاُضْحِيَّةِ ثُمَّ اِشْتَرَكَ فِيهَا سِتَّةٌ جَازَ اِسْتِحْسَانًا وَالْاِشْتِرَاكُ قَبْلَ الشِّرَاءِ اَحَبُّ. وَاَوَّلُ وَقْتِهَا بَعْدَ فَجْرِ النَّحْرِ وَلاَ تُذْبَحُ فِي الْمِصْرِ قَبْلَ صَلاَةِ الْعِيدِ وَاٰخِرُهُ قُبَيْلَ غُرُوبِ الْيَوْمِ الثَّالِثِ وَاعْتُبِرَ اٰخِرُهُ لِلْفَقِيرِ وَضِدِّهِ وَالْوَلاَدَةِ وَالْمَوْتِ. وَاَوَّلُهَا اَفْضَلُهَا. وَكُرِهَ الذَّبْحُ لَيْلاً فَاِنْ فَاتَ وَقْتُهَا قَبْلَ ذَبْحِهَا لَزِمَ التَّصَدُّقُ بِعَيْنِ الْمَنْذُورَةِ حَيَّةً وَكَذَا مَاشَرَاهَا فَقِيرٌ لِلتَّضْحِيَةِ وَالْغَنِيُّ يَتَصَدَّقُ بِقِيمَتِهَا شَرَاهَا اَوْلاَ وَاِنَّمَا يُجْزِئُ فِيهَا الْجَذَعُ مِنَ الضَّاْنِ. وَالثَّنِيُّ فَصَاعِدًا مِنَ الْجَمِيعِ وَتَجُوز الْجَمَّاءُ وَالْخَصِيُّ وَالثَّوْلاَءُ وَالْجَرْبَاءُ السَّمِينَةُ لاَ الْعَمْيَاءُ وَالْعَوْرَاءُ وَالْعَجْفَاءُ الَّتِي لاَتُنْقِي وَالْعَرْجَاءُ الَّتِي لاَتَمْشِي اِلَى الْمَنْسِكِ وَمَقْطُوعَةُ الْيَدِ اَوِ الرِّجْلِ وَذَاهِبَةُ اَكْثَرِ الْعَيْنِ اَوِ الْاُذُنِ اَوِ الذَّنَبِ اَوِ الْاَلْيَةِ وَفِي ذَهَابِ النِّصْفِ رِوَايَتَانِ وَيَجُوزُ اِنْ ذَهَبَ اَقَلُّ مِنْهُ وَقِيلَ اِنْ ذَهَبَ اَكْثَرَ مِنَ الثُّلُثِ لاَيَجُوز وَقِيلَ اِنْ ذَهَبَ الثُّلُثُ لاَيَجُوز. وَلاَ يَضُرُّ تَعَيُّبُهَا مِن اِضْطِرَابِهَا عِنْدَ الذَّبْحِ. وَاِنْ مَاتَ اَحَدُ السَّبْعَةِ وَقَالَ وَرَثَتُهُ اِذْبَحُوهَا عَنْكُمْ وَعَنْهُ صَحَّ وَكَذَا لَوْ ذُبِحَ بَدَنَةٌ عَنْ اُضْحِيَةٍ وَمُتْعَةٍ وَقِرَانٍ. وَيَاْكُلُ مِنْ لَحْمِ اُضْحِيَّتِهِ وَيُطْعِمُ مَنْ شَاءَ مِن غَنِيٍّ وَفَقِيرٍ. وَنُدِبَ اَنْ لاَيُنْقَصَ الصَّدَقَةَ عَنِ الثُّلُثِ وَتَرْكُهُ لِذِي عِيَالٍ تَوْسِعَةً عَلَيْهِمْ وَاَنْ يَذْبَحَ بِيَدِهِ اِنْ اَحْسَنَ وَاِلاَّ يَاْمُرُ غَيْرَهُ وَيَحْضُرُهَا. وَيُكْرَهُ اَنْ يَذْبَحَهَا كِتَابِي. وَيَتَصَدَّقُ بِجِلْدِهَا اَوْ يَعْمَلَه الةً كَجِرَابٍ اَوْ خفٍّ اَوْ فَرْوٍ اَوْ يَشْتَرِي بِهِ مَايُنْتَفَعُ بِهِ مَعَ بَقَائِهِ كَغِرْبَالٍ وَنَحْوِهِ لاَ مَايُسْتَهْلَكُ كَخَلٍّ وَشِبْهِهِ. فَاِنْ بَدَّلَ اللَّحْمَ اَوِ الْجِلْدَ بِهِ يَتَصَدَّقُ بِهِ. وَلَوْ ذَبَحَ اُضْحِيَّةَ غَيْرِهِ بِغَيْرِ اَمْرِهِ جَازَ. وَلَوْ غَلَطَ اِثْنَانِ فَذَبَحَ كُلٌّ شَاةَ الْاٰخر صَحَّ وَلاَ ضَمَانَ وَيَتَحَالاّن وَاِنْ تَشَاحَّا كُلٌّ صَاحِبُهُ قِيمَةَ لَحْمِهِ وَيَتَصَدَّقُ بِهَا. وَصَحَّتِ التَّضْحِيَةُ بِشَاةِ الْغَصْبِ دُونَ شَاةِ الْوَدِيعَةِ وَضمنها.

(KİTÂBÜ'L UDHİYYE)
KURBAN BAHSİ

Udhiyye lügatte; kuşluk vakti kesilen hayvanın adıdır.

Şer'i ıstılahta; Kurban Bayramı günlerinde Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya yaklaşmak için kurban niyetiyle kesilen belirli hayvan manasında kullanılmıştır.

Esah kavilde, kurban kesmek vaciptir. Çünkü Resulullah (s.a.v);

مَنْ وجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُضَحِّ فَلاَ يَقْرَبَنَّ مُصَلاَّنَا

"Bir kimsenin hâli vakti olur da kurban kesmezse, asla bizim namazgâhımıza yaklaşmasın." buyurmuşlardır.

Ebu Yusuf (r.a)'dan; kurbanın sünnet olduğu rivayet edilmiştir. Bazıları; **"Kurbanın sünnet olması, Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed'in kavilleridir."** demişlerdir.

Kurban Bayramında, Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya yaklaşmak niyetiyle kurban kesmek, ancak hür, Müslüman, mukim (yolcu olmayan), zengin olan kimse üzerine vaciptir.

Zengin olan kimse kurbanı küçük çocuğundan dolayı değil, kendi nefsi için keser. Bu itibarla köle, kâfir, yolcu ve fakir olan kimselerin üzerlerine kurban kesmek vacip değildir. Çünkü Hz. Ali (r.a); **"Yolcu üzerine Cuma Namazı ve Kurban kesmek vacip değildir."** demiştir.

Bazıları; **"Zengin olan kimsenin üzerine kendi malından, çocuğu için de kurban kesmesi vacip olur."** demişlerdir.

Bazıları; **"Çocuğun babası yahut vasisi çocuğun kendi malından kurban keser, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; babası kendi malından keser, kesilen kurbanın etinden çocuk yer, geri kalan kısmını da babası yahut vasisi çocuğun kendisinden istifade edeceği elbise veya demirbaş bir eşya ile değiştirir."** demişlerdir.

Kurban olmak üzere kesilmesi caiz olan hayvanlar; koyun, keçi, sığır, manda ve devedir.

Bir koyun yahut keçi yalnız bir kişi namına kurban olabilir.

Bir deve yahut bir sığır, bir kişi yerine kurban olarak kesilebileceği gibi, yedi kişi yerine de kesilebilir. Mesela; bir kimse altı kişi ile beraber ortak olup kurbanlık bir sığır yahut bir deve satın alıp, bu yedi kişiden her biri kurban kesmeye ehil yani, hür ve Müslüman olup, her birinin hissesi bu hayvanın yedide birinden noksan olmamak şartıyla ve her birisi kendi hissesini Allah (c.c) rızası için kurban etmek üzere satın aldıkları bu hayvanı keserlerse, hepsinin yerine kifayet eder.

Eğer sığırda yahut devede ortak olan yedi kişiden birisi kendi hissesiyle et almak istese yahut birisi kâfir olsa yahut birisinin hissesi yedide birden az olsa, hiçbirinin kurbanı caiz olmaz. Çünkü içlerinden birisi, kendi hissesini Allah (c.c) rızası için kurban etmemiştir.

Yedi kişi için kesilebilen deve yahut sığırın, daha az kimseler için hatta iki kimse için kesilmesi caizdir. Çünkü yedi kimse için kesilebilen bir hayvan, daha az kimseler için kesilmesi evleviyetle caizdir.

Sığır ile deve yedi kişiden dolayı kurban olarak kesilir diye nass bulunduğu için yediden fazla kimseler için kesilmesi caiz değildir.

Yedi kimse ortak olup, bir deve yahut bir sığır kurban edip, etini taksim etmek isterlerse, terazi ile taksim ederler, götürü suretiyle taksim etmeleri caiz değildir. Ancak hayvanın ayaklarını yahut derisini et ile karıştırırlarsa bu takdirde götürü suretiyle aralarında taksim etmeleri caiz ve muteber olur. Satışta muteber olduğu gibi.

Bir kimse kurban etmek niyeti ile bir deve satın alıp, sonra o devede altı kimseyi ortak yapsa, istihsânen caiz olur. Kıyasen, caiz olmaz. İstihsânen caiz olmasının yolu, kurban kesecek bir kimse semiz bir sığır bulur, fakat satın alacağı sırada ortak altı kişi bulamaz, bu sığırı satın alıp, sonra altı kişiyi bu sığırda ortak yapar. Buna ihtiyaç hâsıl olduğu için, istihsânen caiz olmuştur.

Kurbanın kesilecek vakti;

Kurban kesmenin ilk vakti, birinci Bayram gününün fecri doğduktan sonradır Ancak, kurbanlar, şehirlerde yahut Bayram Namazı kılınan diğer yerlerde Bayram Namazından önce kesilemez. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيُعِدْ ذَبِيحَتَهُ

"**Her kim** (Bayram) **Namazından önce kurban keserse, hemen onu iade etsin."** buyurmuşlardır.

Bayram Namazı kılınmayan köylerde, göçebelikte, birinci Bayram gününün fecri doğduktan sonra kurbanın kesilmesi caizdir.

Kurban kesmenin son vakti; Bayramın üçüncü gününün Güneş batmadan biraz öncesidir.

Zengin ile fakir hakkında doğmak ile ölmek hususunda, yani kurbanın vacip olmasında, Bayram günlerinin son günü muteberdir. Mesela; bir kimse Bayram günlerinin birinci gününde fakir olup; son gününde zengin olsa, üzerine kurban vacip olur. Bir kimse Bayram günlerinin birinci gününde zengin olup, son gününde fakir düşse kurban kesmek üzerine vacip olmaz.

Bir kimse zengin olarak Bayramın son gününde doğsa, kurban kesmek üzerine vacip olur.

Zengin olan bir kimse Bayramın son gününde ölse, üzerine kurban kesmek vacip olmaz.

Kurbanın, Bayramın birinci gününde kesilmesi, ikinci ve üçüncü gününde kesilmesinden efdaldir.

Kurbanın, geceleyin kesilmesi mekruhtur. Çünkü gece karanlığında hata etmek ihtimali vardır.

Kurban Bayramında kesilmek üzere satın alınmış olan kurbanlık, kesilmeyip Bayram günleri geçmiş bulunsa, o hayvanın kendisi diri olarak tasadduk edilmesi lâzım olur.

Fakir olan bir kimse de kurban niyetiyle satın almış olduğu hayvanı kesemeyip Bayram günleri geçmiş olsa, o hayvanın kendisini diri olarak tasadduk eder. Çünkü satın almakla, fakir üzerine kurban vacip olmuştur.

Zengin olan bir kimse, kurbanlık satın alsın almasın Bayram günlerinde kurban kesmediği takdirde, kurbanın kıymetini tasadduk eder. Ertesi seneye bırakılamaz.

Kurban Kesilecek Hayvanların Yaşları;

Koyun ile keçi ya birer yaşını bitirmiş iki yaşına girmiş bulunmalı yahut yedi, sekiz aylık olduğu halde birer yaşındaymış gibi gösterişli olmalıdır. Manda ile sığır iki yaşını bitirmiş, üç yaşına girmiş; deve ise, beş yaşını bitirmiş altı yaşına girmiş bulunmalıdır. Bu zikredilen yaşlarda kurban olarak kesilebilen hayvanların yaşları daha büyük olurlarsa evleviyetle caiz olur.

Kurbanlık Hayvanlarda Kusur Sayılıp Sayılmayan Şeyler:

Kurbanlık hayvanın boynuzlu, boynuzsuz veya boynuzunun biraz

kırık bulunmasında, hayâları burulmuş olmasında, kulaklarının delinmiş veya enine yarılmış olmasında, kulaklarının uçlarından kesilip sarkık bir halde bulunmasında, semiz olduğu hâlde deli, şaşı, topal olmasında, dişlerinin birazı düşmüş, semiz olduğu halde uyuz olmasında bir zarar yoktur. Kurban olarak kesilmesi caizdir.

İki gözü yahut bir gözü kör olan, kemiklerinde ilik kalmayacak derecede zayıf ve düşkün olan, kesileceği yere gidemeyecek kadar topal olan hayvanlar kurban olamazlar. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), bir hâdis-i şeriflerinde;

اَرْبَعٌ لاَ تَجُوز فِى الضَّحَايَا: اَلْعَوْرَاءُ الْبَيِّنُ عَوَرُهَا وَالْمَرِيضَةُ الْبَيِّنُ مَرَضُهَا ، وَالْعَرْجَاءُ الْبَيِّنُ عَرَجُهَا ، وَالْكَبِيرَةُ الَّتِى لاَ تُنْقِى

"Dört nevi (hayvan) **vardır ki, kurban edilmeleri caiz değildir.** (Bunlar) **körlüğü belli olan bir gözü kör; hastalığı belli olan hasta; topallığı belli olan topal ve iliği kurumuş yaşlı** (hayvanlar)**dır."** buyurmuşlardır.

Ön veya arka ayağı kesilmiş, bir gözünün yansından çoğu kör olan, kulağının yahut kuyruğunun yarısından fazlası yahut memelerinin başları yahut uyluğunun yarısından ziyadesi kopmuş bulunan, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırılmış olan, kulakları veya kuyruğu doğuştan bulunmayan hayvanlar kurban olamazlar.

Hayvanın ön veya arka ayağının, bir gözünün, bir kulağının, kuyruğunun veya uyluğunun yarısı gitse, kurban olup olmamasında iki rivayet vardır, birinde caiz; diğerinde caiz değildir. Bu zikrolunan azaların yarısından azı gitse, kurban olması caizdir. Bazıları; **"Bu azaların üçte birinden ziyadesi gitse, kurban olması caiz değildir."** demişlerdir.

Kurban kesilirken ıstırap ve hareketinden dolayı sakatlanmış olması zarar vermez.

Sığır yahut devede yedi ortaktan birisi ölse, vârisi olan kimseler diğer altı ortağa; **"Siz bu sığırı kendiniz ve ölen kimse namına kesiniz."** deyip, onlar da kesseler, sahih olur. Çünkü hepsinde Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya yaklaşma kastı bulunmuştur.

Biri kurban kesmek, başka biri Hacc-ı Kırân için, diğeri de Hacc-ı Temettu' için kurban kesmek niyetiyle bir eve alıp kesseler, caiz ve sahih olur. Çünkü üçünün maksadı da Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya yaklaşmaktır.

Kurban sahibi, kurbanının etinden zengin olsun fakir olsun kendisi yiyebileceği gibi zengin ve fakir olan kimselerden de istediğine yedirebi-

lir. Çünkü Resulullah (s.a.v);

كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ اَكْلِ لُحُومِ الْاَضَاحِى فَكُلُوا مِنْهَا وَادَّخِرُوا

"Ben, sizi (üç geceden sonra) **kurban etlerini yemenizden nehyetmiştim. Artık onlardan yiyin ve biriktirin."** buyurmuşlardır.

Kurban etinin üçte birini tasadduk etmek mendûbtur. Ancak kurban kesen kimse, orta hâlli olup nafakalarını temin etmekle mükellef olduğu kimseler çok olursa, bu takdirde kurbanın etini onların yemesi için alıkoyması mendûbtur.

Kurban, Bütün Sünnetlerine Riayet Edilerek Şöyle Kesilir;

Kurban kesmek için bıçak önce bilenip hazırlanır. Hayvanın görmeyeceği bir yere konur. Sonra hayvan ayakları ve yüzü Kıbleye gelecek şekilde sol tarafına yatırılır. Hayvanın sağ arka ayağı serbest kalmak şartıyla diğer ayakları bağlanır. Bundan sonra tekbir ve tehlil getirilir. Arkasından, **"Bismllâhi Allah-ü Ekber"** denilerek, hayvanın boynuna bıçak vurulur. Nefes-yemek-içmek boruları ile şah damarı denilen iki ana damar kesilir. Hayvan soğumaya bırakılır, sonra derisi yüzülür. Bunu elinden gelirse, kurban sahibinin kendisinin kesmesi mendubtur. Eğer kendisi kesemezse, münasip bir Müslüman kimseye emredip kestirir. Kendisi de başında bulunur. Kurban sahibi elini kasabın eli üzerine koyarak, kurbanı beraber kesseler, ikisinin de Besmele çekmeleri lâzımdır. Birisi terk etse, kurbanın eti yenilmez. Kurbanı kitabi yani, Yahudilerden yahut Hıristiyanlardan birine kestirmek mekruhtur.

Kurbanın, derisi tasadduk olunur yahut dağarcık, mest, kürk gibi faydalanılacak bir şey yapılır. Çünkü ondan faydalanmak, haram değildir yahut deri ile kalbur, elek, bıçak gibi kendisinden devamlı faydalanılacak bir şey satın alınır. Fakat sirke, yoğurt gibi hemen yok olacak bir şey ile değiştirilirse, değiştirilen şey tasadduk edilir.

Bir kimse başkasının kurbanını izinsiz kesse, istihsânen caiz olur. Çünkü buna, delâleten izin vardır.

İki kimsenin kurbanları karışıp yanlışlıkla her biri diğerinin kurbanını kesecek olsalar, her kesilen hayvan sahibinin kurbanı olmak üzere sahih olur. Her biri de, diğerinin kurbanını ödemez. Çünkü her birisi, diğerinin vekili olmuş olur. Bu halde her biri, mevcut ise, kendi kurbanının etini alır, yenilmiş veya dağıtılmış ise birbirine aradaki farkı helâl eder, şayet cimrilik gösterirler de helâl etmezlerse, her biri diğerine ait kurban etinin kıymetini öder. Her biri, aldıkları kıymeti de tasadduk ederler. Çünkü bu aldıkları para, kurban etinin karşılığıdır.

Bir kimse gasp etmiş olduğu koyunu kendi namına kurban kesecek olsa (bu koyunun kıymetini diri olduğu hâlde ödemesi lâzım olduğu için), sahih olur. Ama bir kimse, yanında emanet bulunan bir koyunu kendi namına kesecek olsa, sahih olmaz. Çünkü bu hayvana kesmeden önce ödemekle malik bulunmuş değildir. Demek ki gasp edilmiş bir şeyde, mülkiyet gasp edildiği vakitten itibaren sabit olur. Emanette ise, kesilmekle gasp edilmiş olur.

ـــ كِتَابُ الْكَرَاهِيَةِ ـــ

اَلْمَكْرُوهُ اِلَى الْحَرَامِ اَقْرَبُ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ كُلُّ مَكْرُوهٍ حَرَامٌ وَلَمْ يَتَلَفَّظْ بِهِ لِعَدَمِ الْقَاطِعِ.

(KİTÂBÜ'L KERÂHİYET)
KERÂHİYET BAHSİ

Kerâhiyet lügatte; meşakkat, şiddet, zahmet ve rızanın zıddı olup, bir şeyi fena görmek manasınadır.

Şer'an; bırakılması evlâ olan bir şeyin bırakılmayıp, yapılmasıdır. Buna, **"Kerahet"** de denir.

İki kısma ayrılır. Birisi, "Kerahet-i tahrimiyyendir ki, harama daha yakındır. Diğeri, **"Kerahet-i Tenzîhiyye"**dir ki, helâle daha yakındır. Bu, İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'a göredir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kerahet-i tahrîmiyye ile mekruh olan her şey, haram kabilindendir. Yani haram gibi âhiret azabını gerektirir. İmam-ı Muhammed (r.a), kerahet hakkında kesin delil bulunmadığı için, Kerahet-i Tahrîmiyye hakkında haram lâfzını kullanmamıştır. Kerahet-i Tenzîhiyye ile mekruh olan bir şey, ittifakla helâle yakındır. Bunun yapılması, azabı gerektirmez. Fakat bırakılması, sevaba vesile olur. Fıkıh kitaplarında, mutlak surette kullanılan **"Kerahet"** tabirinden çok defa **"Kerahet-i Tahrîmiyye"** kastedilir.

Bazı metinlerde **"hazr"** ve **"ibâha"** babı tabiri edilmiştir. **Hazr;** lügatte men etmek demektir. Mahzûr yerinde kullanılır ki, men edilmiş manasınadır. Şer'an yapılması haram olan şeylerden ibarettir. Cemi', mahzurât'tır.

İbâha, mubah kılmak yani, bir şeyin yapılmasını da yapılmamasını da caiz görmektir. Bir şeyin yapılmasına verilen izin, bir ibâhadır.

ـ فَصْلٌ فِي الْاَكْلِ ـ

مِنْهُ فَرْضٌ وَهُوَ يَنْدَفِعُ بِهِ الْهَلاَك. وَمَنْدُوبٌ وَهُوَ مَازَادَ لِيَتَمَكَّنَ مِنَ الصَّلاَةِ قَائِمًا وَيَسْهُلُ عَلَيْهِ الصَّوْم. وَمُبَاحٌ وَهُوَ مَازَادَ اِلَى الشِّبْعِ لِزِيَادَةِ قُوَّةِ الْبَدَنِ. وَحَرَامٌ وَهُوَ الزَّائِدُ عَلَيْهِ اِلاَّ لِقَصْدِ التَّقَوِّى عَلَى صَوْمِ الْغَدِ اَوْ لِكَلاَّ يَسْتَحِى الضَّيْفُ. وَلاَ تَجُوزُ الرِّيَاضَةُ بِتَقْلِيلِ الْاَكْلِ حَتَّى يَضْعُفَ عَنْ اَدَاءِ الْعِبَادَةِ. وَمَنْ اِمْتَنَعَ مِنَ الْمَيْتَةِ حَالَ الْمَخْمَصَةِ اَوْ صَامَ وَلَمْ يَاْكُلْ حَتَّى مَات اَثِمَ. بِخِلاَفِ مَنْ اِمْتَنَعَ مِنَ التَّدَاوِى حَتَّى مَات. وَلاَ بَاْسَ بِالتَّفَكُّهِ بِاَنْوَاعِ الْفَوَاكِهِ وَتَرْكُهُ اَفْضَلُ. وَاتِّخَاذُ الْاَطْعِمَةِ سَرَفٌ وَكَذَا وَضْعُ الْخُبْزِ عَلَى الْمَائِدَةِ اَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الْحَاجَةِ. وَمَسْحُ الْاَصَابِعِ وَالسِّكِّينِ بِالْخُبْزِ وَوَضْعُ الْمِمْلَحَةِ عَلَيْهِ مَكْرُوهٌ وَسُنَّةُ الْاَكْلِ الْبَسْمَلَةُ فِي اَوَّلِهِ وَالْحَمْدَلَةُ فِي اٰخِرِهِ وَغَسْلُ الْيَدَيْنِ قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ وَيَبْدَاُ بِالشَّبَابِ قَبْلَهُ وَبِالشُّيُوخِ بَعْدَهُ. وَلاَ يَحِلُّ شُرْبُ لَبَنِ الْاَتَانِ وَلاَ بَوْلُ اِبِلٍ وَلاَ اِسْتِعْمَالُ اِنَاءِ ذَهَبٍ اَوْ فِضَّةٍ لِرَجُلٍ اَوْ اِمْرَاَةٍ وَحَلَّ اِسْتِعْمَالُ اِنَاءِ عَقِيقٍ وَبِلَّوْرٍ وَزُجَاجٍ وَرَصَاصٍ

FASIL

YEME İÇME MİKTARI ve BUNLARIN ADABI

Ölmeyecek kadar yiyip, içmek farzdır. Çünkü bedenin bekası; yeme, içme ile kaimdir. Bir kimse yiyip, içmeyi terk edip ölse, kendi nefsini tehlikeye attığı için günahkâr olur.

Ayakta namaz kılmanın mümkün olması, oruç tutmanın kolay olması için farz miktarından ziyade yemek mendubtur.

Bedenin kuvvetini artırmak için doyuncaya kadar mendub miktarından fazla yemek mubahtır.

Doyduktan sonra yiyip, içmek ise haramdır. Ancak ertesi gün tutacağı oruca kuvvetli bulunmak için yahut misafiri utandırmamak için doyduktan sonra biraz fazla yiyip, içmekte bir beis yoktur.

Farz olan ibadetleri eda etmekten zayıf düşecek derecede yiyip, içmeyi azaltmak suretiyle riyâziyette bulunmak caiz değildir. Çünkü ibadetleri terk etmek, caiz değildir. İbadeti terk etmeye vardıran şey de caiz değildir.

Bir kimse aç kalıp, kendisini ölümden kurtaracak miktar helâl bir şey bulamazsa, haram olan bir şeyden ölmeyecek kadar yiyip, içebilir.

Hatta bir kimse aç kalıp, kendi kendine ölmüş bir hayvanın etinden yemese yahut oruç tutup ölünceye kadar yemese, günahkâr olur. Çünkü kendi nefsini öldürmüştür.

Hasta olan bir kimse ilâç kullanmayıp ölse, günahkâr olmaz. Çünkü ilâçların O'na şifa vereceği malum değildir.

Sofrada çeşitli meyvelerin bulunmasında bir beis yoktur. Çünkü Hakk Sübhâne ve Teâlâ (c.c);

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

"Size rızık olarak verdiğim şeylerin iyilerinden, güzellerinden (en temiz ve helâl olanlarından) **yiyin."** (El-Bakara Suresi; 57) ve diğer bir ayet-i kerimesinde;

لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللهُ لَكُمْ

"Ey iman edenler, Allah'ın size helâl ettiği o en temiz ve güzel şeyleri (nefsinize) **haram kılmayınız."** (El-Maide Suresi; 87) buyurmuşlardır. Ama çeşitli meyveleri sofrada bulundurmamak daha faziletlidir. Faziletli olması, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا

"Küfredenlere, ateşin karşısına getirildikleri gün, (denilir ki;) **Siz bütün zevklerinizi dünya hayatı içinde** (yaşayıp) **bitirdiniz."** (El-Ahkâf Suresi; 20) kavl-i keriminin tehdidi altına girmemek içindir.

Sofrada çeşitli yemek bulundurmak israftır. Sofrada ihtiyaç miktarından fazla ekmek bulundurmak da israftır.

Parmakları, bıçağı, ağzı ekmeğe silmek, tuzluğu ekmek üzerine koymak mekruhtur. Bunları yapmada ekmeğe ihanet vardır. Hâlbuki biz, ekmeğe ikram ve hürmet etmekle emrolunmuşuz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اَكْرِمُوا الْخُبْزَ فَاِنَّهُ مِنْ بَرَكَاتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

"Ekmeğe ikram ve hürmet ediniz. Çünkü o göklerin ve yerin bereketlerindendir." buyurmuşlardır.

Ekmeğe ikram etmek, sofraya geldiğinde yemeğin gelmesini beklemeyip hemen ekmeği yemeğe başlamalıdır. Bir kimsenin elinden lokma düşse, onu yerden almazsa israf etmiş olur. Çünkü Peygamberimiz

(s.a.v);

اَلْقِ عَنْهَا الْاَذٰى ثُمَّ كُلْهَا

"Elinden lokma düşünce onu temizle, sonra onu ye." buyurmuşlardır.

Yeme içmenin adabı; yemekten önce ve yemekten sonra ellerin yıkanması sünnettir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ يَنْفِى الْفَقْرَ و بَعْدَهُ يَنْفِى اللَّمم

"Yemekten önce el yıkamak fakirliği giderir, yemekten sonra ise küçük günahların affına sebep olur." buyurmuştur.

Yemeğe başlarken **"Besmele"** yani; **"Bismillâhirrahmânirrahîm"** demek, yemeğin sonunda da; **"Elhamdülillâh"** demek, sünnettir. Bu babta Resul-ü Ekrem (s.a.v)'in;

انَّ اللهَ لَيَرْضٰى من عَبْده الْمُؤْمِنِ اذَا قُدِّمَ اَلَيْه طَعٰامٌ اَنْ يُسمى اللهَ فِى اَوَّلِه و يَحْمَدَ اللهَ فِى اٰخِرِه

"Şüphe yok ki, önüne yemek getirildiğinde; evvelinde Besmele çeken, sonunda da "Elhamdülillâh" diyen mümin kulundan Allah Teâlâ razı olur." hâdis-i şerifi vârid olmuştur.

Sofraya oturmadan önce gençlerin ellerini yıkaması, yemekten sonra ise, büyüklerin ellerini yıkaması müstehaptır.

Merkebin sütünü içmek helâl değildir. Çünkü süt, etten meydana gelmektedir. Bu takdirde süt, etin hükmünü alır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, atın sütü de, eti gibi mekruhtur.

Yemeğin başında Besmele unutulursa, hatırlandığı zaman; **"Bismillâhi alâ evvelihi ve âhirihi"** denilmelidir.

Yemeğe başlarken sofra başında bulunanların işitebilecekleri bir tarzda okumalıdır, bu bir telkin ve hatırlatmadır. Ama yemek sonunda işitecek bir sesle **"Elhamdülillâh"** denilmesi doğru değildir. Meğerki sofrada bulunanların hepsi de yemeklerini bırakmış olsunlar.

Cünüp olan erkekler ve kadınlar için ellerini ve ağızlarını yıkamadan yiyip, içmek mekruhtur. Âdet gören kadınlar için de, yemekten evvel ağızlarını yıkamak evlâdır.

Ayakta su içmekte, bir beis görülmemiştir. Fakat yürürken su içilme-

si, zararlı olacağından uygun değildir. Suyu bir nefeste içmek de sıhhate uygun değildir.

Pislik yemek âdeti olan hayvanların kesilmeden önce hapsedilmeleri lâzımdır. Hapis müddeti, develer için bir ay yahut kırk gün, sığırlar için yirmi gün; koyunlar için on gün; tavuklar için üç gündür. Bu hayvanların etleri hapsedilmeden kesildikleri takdirde mekruhtur. Çünkü bu hâlde etleri fena bir kokudan hâli olmaz.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, develerin sidiğini içmek helâl değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tedavi için develerin sidiğini içmek helâldir. O, Uraniyyin hâdis-i şerifi ile temessük etmiştir.

Altın ve gümüş kaplardan yemek yenilmesi, su içilmesi, güzel kokulu bir şey sürülmesi, yağlanılması erkeklere de, kadınlara da haramdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

انَّ الَّذى يَأْكُلُ و يَشْرَبُ منْ انَاء الذَّهَبِ وَالْفضَّة انَّمٰا يُجَرْجرُ فى بطْنه نَارَ جَهَنَّمَ

"Altın veya gümüş kaptan yiyip, içen kimsenin karnında Cehennem ateşi, devenin sesi gibi ses çıkarır." buyurmuşlardır.

Akikten, billurdan, camdan ve kalaydan yapılmış kapların kullanılması helâldir. İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; mekruhtur. Çünkü bu kapların kullanılması, böbürlenmeyi gerektirir.

ـ فَصْلٌ فِي الْكَسْبِ ـ

اَفْضَلُهُ الْجِهَادُ ثُمَّ التِّجَارَةُ ثُمَّ الْحِرَاثَةُ ثُمَّ الصِّنَاعَةُ. وَمِنْهُ فَرْضٌ وَهُوَ قَدْرُ الْكِفَايَةِ لِنَفْسِهِ وَعِيَالِهِ وَقَضَاءِ دُيُونِهِ. وَمُسْتَحَبٌّ وَهُوَ الزِّيَادَةُ عَلَيْهِ لِيُوَاسِيَ بِهِ فَقِيرًا وَيَصِلَ بِهِ قَرِيبًا. وَمُبَاحٌ وَهُوَ الزِّيَادَةُ لِلتَّجَمُّلِ وَحَرَامٌ وَهُوَ الْجَمْعُ لِلتَّفَاخُرِ وَالْبَطَرِ وَاِنْ كَانَ مِن حِلٍّ. وَيُنْفِقُ عَلَى نَفْسِهِ وَعِيَالِهِ بِلاَ اِسْرَافٍ وَلاَ تَقْتِيرٍ. وَمَنْ قَدَرَ عَلَى الْكَسْبِ لَزِمَهُ وَاِنْ عَجَزَ عَنْهُ لَزِمَهُ السُّؤَالُ فَاِنْ تَرَكَهُ حَتَّى مَاتَ اَثِمَ وَاِنْ عَجَزَ عَنْهُ يَفْرِضُ عَلَى مَنْ عَلِمَ بِهِ اَنْ يُطْعِمَهُ اَوْ يَدُلَّ عَلَيْهِ مَنْ يُطْعِمُهُ. وَيُكْرَهُ اِعْطَاءُ سُؤَّالِ الْمَسْجِدِ. وَقِيلَ اِنْ كَانَ لاَيَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ وَلاَ يَمُرُّ بَيْنَ يَدَى مُصَلٍّ لاَيُكْرَهُ. وَلاَ يَجُوزُ قَبُولُ هَدِيَّةِ اُمَرَاءِ الْجَوْرِ اِلاَّ اِذَا عُلِمَ اَنَّ اَكْثَرَ مَالِهِ مِن حِلٍّ. وَلاَ يُكْرَهُ اِجَارَةُ بَيْتٍ بِالسَّوَادِ لِيَتَّخِذَ بَيْتُ نَارٍ اَوْ كَنِيسَةً اَوْ بِيعَةً اَوْ يُبَاعَ فِيهِ الْخَمْرُ وَعِنْدَهُمَا تُكْرَهُ وَيُكْرَهُ فِي الْمِصْرِ اِجْمَاعًا. وَكَذَا فِي سَوَادٍ غَالِبُهُ اَهْلُ الْاِسْلاَمِ وَمَنْ حَمَلَ لِذِمِّيٍّ خَمْرًا بِاَجْرٍ طَابَ لَهُ وَعِنْدَهُمَا يَكْرَهُ وَلاَ بَأْسَ بِقَبُولِ هَدِيَّةِ الْعَبْدِ التَّاجِرِ وَاِجَابَةِ دَعْوَتِهِ وَاِسْتِعَارَةِ دَابَّتِهِ. وَكُرِهَ قَبُولُ كِسْوَتِهِ ثَوْبًا وَاِهْدَائِهِ اَحَدَ النَّقْدَيْنِ وَيُقْبَلُ فِي الْمُعَامَلاَتِ قَوْلُ الْفَرْدِ وَلَوْ اُنْثَى اَوْ عَبْدًا اَوْ فَاسِقًا اَوْ كَافِرًا كَقَوْلِهِ شَرَيْتُ اللَّحْمَ مِن مُسْلِمٍ اَوْ كِتَابِيٍّ فَيَحِلُّ. اَوْ مِنْ مَجُوسِيٍّ فَيَحْرُمُ. وَقَوْلُ الْعَبْدِ وَالْاَمَةِ وَالصَّبِيِّ فِي الْهَدِيَّةِ وَالْاِذْنِ. وَشُرِطَ الْعَدْلُ فِي الدِّيَانَاتِ كَالْخَبَرِ عَنْ نَجَاسَةِ الْمَاءِ فَيَتَيَمَّمُ اِنْ اَخْبَرَ بِهَا مُسْلِمٌ عَدْلٌ وَلَوْ اُنْثَى اَوْ عَبْدًا. وَيَتَحَرَّى فِي الْفَاسِقِ وَالْمَسْتُورِ ثُمَّ يَعْمَلُ بِغَالِبِ رَأْيِهِ. وَلَوْ اُرِيقَ فَتَيَمَّمَ عِنْدَ غَلَبَةِ صِدْقِهِ وَتَوَضَّأَ وَيَتَيَمَّمُ عِنْدَ غَلَبَةِ كِذْبِهِ كَانَ اَحْوَطَ.

FASIL

KESB (KAZANCIN EHEMMİYETİ, ÇEŞİTLİ KAZANÇ YOLLARININ FAZİLETÇE DERECELERİ)

Müslümanlıkta kazanç sahasına atılmak, esasen ilim gibi bütün Müslümanlara ait pek önemli bir vazifedir. Çünkü kazanç hakkında Resul-ü Ekrem (s.a.v);

طَلَبُ الْكَسْبِ فَرِيضَةٌ عَلَى مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ

"Kazanç aramak Müslüman olan her erkek ve kadın için farz-

dır." buyurmuşlardır.

Bütün Peygamberân-i İzâm (Aleyhümüsselâm), kazançlarını çeşitli yollardan temin etmişlerdir. Âdem (a.s) çiftçi idi Nûh (a.s) marangoz idi, İbrahim (a.s) dokumacı idi, Dâvûd (a.s) demirci idi, Süleyman (a.s) hurma lifinden zembil örerdi, Zekeriyâ (a.s) tacirdi.

Sahabe-i Güzin'den Ebu Bekir (r.a) dokumacı idi, Ömer (r.a) saraç idi, Osman (r.a) zahireci idi, Ali (r.a) çalışırdı, bir kaç defa kendi nefsini kiraya vermiştir. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

انَّ اللهَ يَقُولُ يَاعَبْدى حَرِّكْ يَدَكَ اُنْزِلْ عَلَيْكَ الرِّزْقَ

Şüphe yok ki; Allah-ü Teâlâ; **"Ey kulum! Elini oynatmak senden, sana rızk vermek benden, buyurmuşlardır."** hâdis-i şerifi, kazanca delâlet etmektedir.

Kazancın çeşitli yolları vardır.

Bunların en faziletlisi cihad yoluyla elde edilen kazançtır. Çünkü cihadda kazanç ile Dini aziz kılmayı birleştirmek vardır. Cihaddan sonra kazancın en faziletlisi ticarettir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اَلتَّاجِرُ الصَّدُوقُ مَعَ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ

"Alışında, satışında doğru olan tacir, iyilerle beraberdir." Diğer bir hâdis-i şerifte;

انَّ اللهَ يُحِبُّ التَّاجِرُ الصَّدُوقَ

"Şüphe yok ki alışında, satışında doğru olan taciri Allah sever." buyurmuşlardır.

Ticaretten sonra en faziletli kazanç çiftçiliktir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اُطْلُبُوا الرِّزْقَ تَحْتَ خَبَايَا الْاَرْضِ

"Rızkınızı, yerin altında gizli bulunan şeylerde arayınız." Diğer bir hâdis-i şerifte;

مَازَرَعَ اَوْ غَرَسَ مُسْلِمٌ شَجَرَةً فَتَنَاوَلَ مِنْهَا انْسَانٌ اَوْ دَابَّةٌ اَوْ طَيْرٌ الاَّ كَانَتْ لَهُ صَدَقَةٌ

"Bir Müslüman ekin eker yahut bir ağaç diker de ondan bir insan yahut bir hayvan yahut bir kuş, yerse, o Müslüman için sadaka

olur." buyurmuşlardır.

Bazı âlimlere göre; çiftçilik, ticaretten faziletlidir. Ticaretten sonra sanat gelir. Peygamberimiz sanata teşvik edip;

اَلْحرَفُ اَمَانٌ منَ الْفَقْرِ

"Sanat, fakirlikten emândır." buyurmuşlardır.

Her Müslüman için kendi nefsine nafakaları üzerine lâzım olan kimselere ve borçlarını ödemeye yetişecek miktar helâlinden kazanması farzdır. Fakirlere ve akraba taallûkatına yardım ve iyilik yapmak için farz miktarından fazla kazanmak müstehaptır.

Peygamberimiz (s.a.v);

اَلنَّاس عيَالُ الله فِ الْاَرْضِ و اَحَبُّهُمْ اَلَيْه اَنْفَعُهُمْ لعيَاله

"İnsanlar yeryüzünde Allah'ın ıyâlidir. Allah nezdinde onların en sevimlisi Allah'ın ıyâline faydalı olanlardır." buyurmuşlardır. Bu hâdis-i şerif gereğince fakirlere, düşkünlere yardım etmek, sadaka ve iyilikte bulunmak için çoluğuna çocuğuna yetecek miktardan fazla kazançta bulunmak müstehaptır.

Geniş bir hayat sürmek, Allah (c.c)'ın çeşitli nimetlerinden faydalanmak için daha fazla miktarda kazanmak mubahtır. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

نعْمَ الْمٰالُ الصَّالِحُ للرَّجُلِ الصَّالِحِ

"Salih insan için iyi mal ne güzeldir." Diğer bir hâdis-i şerifte de;

مَنْ طَلَبَ الدُّنْيٰا حَلاَلاً مُتَعَفِّفًا لَقِى اللهَ وَ وجْهُهُ كَالْقَمرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

"Bir kimse iffetli, namuslu olarak helâlinden dünyalığını kazanırsa (Kıyamet gününde) **yüzü Ay'ın on dördü gibi olduğu hâlde Allah'a kavuşur."** buyurmuşlardır.

Helâl bir yoldan olsa bile insanlara karşı böbürlenmek ve çalımı satmak için yapılan kazanç haramdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

من طَلَبَ الدُّنْيٰا مُفاخرًا و مُكَابِرًا لَقِى اللهَ وَ هُوَ عَلَيْه غَضْبَانُ

"(Servetiyle, mevkiiyle halka karşı) **çalım satmak, kibirlenmek için dünyalığını kazanan kimse** (âhirette) **Allah-ü Teâlâ'nın gazabına**

uğramış olduğu hâlde, onunla karşılaşacaktır." buyurmuşlardır.

Bir kimse, helâl yoldan kazandığı maldan kendi nefsine ve nafakaları üzerine lâzım gelen kimselere israf etmeden, cimrilik göstermeden, orta derecede harcar. Bu babta, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَالَّذين اذَا اَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا و لَمْ يَقْتُرُوا و كَانَ بَيْن ذَالكَ قَوَامًا

"Onlar ki, harcadıkları vakit ne israf, ne de sıkılık yapmazlar; (harcamaları) **ikisi arası ortalama olur."** (El-Furkân Suresi; 67) kavl-i kerimi vârid olmuştur.

Çalışabilecek her Müslüman'ın, çalışması lâzımdır. Çalışarak geçimini temin etmekten tamamen aciz olan bir kimsenin dilenmesi lâzımdır. Zira dilenmek de, bir nevi kazançtır. Çalışabilen her Müslüman için dilenmek haramdır. Bir Müslüman, yüksek himmet sahibi olur. O'nun ruhu dilenciliğe tenezzül etmez. Ancak kazançtan tamamen aciz kalırsa, dilenebilir. Çalışmaktan aciz olan bir kimse, dilenmeyi bırakıp da açlıktan ölecek olsa, günahkâr olur. Bir nevi intihar etmiş olur. Böyle bir hâlde bulunan bir kimsenin dilenmesi, bir zillet sayılmaz. Peygamberimiz (s.a.v);

اَلسُّؤَالُ اَخرُ كسْب الْعَبْد

"Dilenme, kulun en son kazancıdır." buyurmuşlardır.

Kazanç yollarından tamamen aciz olan bir kimse, dilenmeyi terk ederse, kendi nefsini tehlikeye atmış olur. Böyle bir kimsenin dilenmesi aşağılık değildir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın Hz. Mûsa (a.s) ile arkadaşından haber vermek yoluyla;

حَتَّى اذَا اَتَيَا اَهْل قَرْيَة اسْتَطْعَمَا اَهْلَهَا

"Yine gittiler, nihayet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahalisinden yemek istedikleri hâlde kendilerini misafir etmekten imtina etmişlerdi." (El-Kehf Suresi; 77) kavli kerimi vârid olmuştur. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

قَل لرَجُلٍ منْ اَصْحٰابه هَلْ عنْدَكَ شَيْئٌ تَأْكُلُهُ

"Ashabından bir zata yanında yiyeceğimiz bir şey var mıdır?" hâdis-i şerifi; kazançtan aciz olunduğunda, istemenin caiz olduğuna kuvvetli bir delildir.

Bir kimse dilenmeden de aciz olursa, bilen kimse üzerine O'nu doyurmak yahut O'nu doyuracak bir kimseye, O'nun hâlini bildirmek farz

olur. Eğer O'nun halini bilen bir kimse, kudreti varken kendisi doyurmaz, kendinin kudreti bulunmadığında O'nun hâlini doyuracak bir kimseye bildirmeyip, o aciz olan şahıs ölürse, günahta ortak olur. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مَا اٰمَنَ مَنْ بَاتَ شَبْعَانَ وجَارُهُ الىٰ جَنْبِهِ طَاوٍ

"Yanındaki komşusu aç olduğu hâlde, tok olarak geceleyen kimse mümin değildir." Diğer bir hâdis-i şerifte;

اَيُّمَا رجُلٍ مَاتَ جيَاعًا بَيْنَ اَقْوَامٍ اَغْنيَآءَ فَقَدْ بَرِئَتْ عَنْهُمْ ذمَّةُ اللهِ وَذِمَّةُ رسُولِ اللهِ

"Herhangi bir kimse zengin bir kavim arasında aç olarak ölürse, o zengin kavimden Allah'ın zimmeti ve Resulullah'ın zimmeti beri olmuş olur." buyurmuşlardır.

Mescidin içinde dilenenlere para vermek mekruhtur. Eserde;

يُنَادٰى يَوْمَ الْقيَامَة لِيَقُمْ مَبْغُوضُ اللهِ فَيَقُومُ سُوَّالُ الْمَسْجد

"Kıyamet Gününde Allah'ın buğzuna uğramış olan kimseler kalksın diye nida edildiğinde, mescit içinde dilenenler kalkacaklardır." vârid olmuştur.

Bazıları; **"Mescit içinde dilenenler cemaatin omuzlarını çiğnemezler ve namaz kılanların önlerinden geçmezlerse, bu takdirde mescit içinde para vermek mekruh değildir."** demişlerdir. Muhtar olan da budur. Çünkü Resul-ü Ekrem (s.a.v)'in Asr-ı Saadetlerinde mescit içinde sailler isterlerdi. Hatta Hz. Ali (r.a), namazda iken yüzüğünü tasadduk ettiği rivayet edilmiştir. Namazda iken tasadduk ettiğinden dolayı Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَيُؤْتُون الزَّكَوةَ وَهُمْ رَاكعُونَ

"Sizin yâriniz ancak Allah'tır, Onun Peygamberidir, O'nun emirlerine boyun eğici olarak namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren o müminlerdir." (El-Maide Suresi; 55) kavl-i kerimiyle Hz. Ali (r.a)'yi methetmiştir.

Kâdihân'da Ebu Nasr (r.a); **"Kim mescit içinde dilenen bir şahsı mescitten çıkarırsa, mescitten çıkarttığı sebeple affolunması umu-**

lur." demiştir.

Âlimlerden bazıları; **"Bir kimse Cuma günü mescit içinde bir dirhem dilenen bir şahsa tasadduk etse; mescitten çıktıktan sonra kırk dirhem tasadduk etse, bu kırk dirhem Cami içinde verdiği bir dirheme kefaret olmaz."** demişlerdir.

Âlimlerden bir zat; **"Ben kadı olsam, Cami içinde sadaka verenlerin şahitliklerini kabul etmezdim."** demiştir.

Zalim olan beylerin hediyelerinin kabul olunması caiz değildir. Çünkü mallarının haram olma ihtimali galiptir. Ancak bu beylerin mallarının ekserisinin helâl olduğu bilinirse, Mesela; tacir veya çiftçi olmaları gibi ve kazançları da bu kabilden olduğu bilinirse, bu takdirde hediyelerinin kabul edilmesinde bir beis yoktur.

Halkının çoğu Müslüman olmayan bir köyde; Müslüman olan bir kimsenin evini Mecusilere Ateş-hane; Hıristiyanlara Kilise; Yahudilere Havra yapmaları yahut içinde şarap satılmak için kiraya vermesi;

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, mekruh değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mekruhtur. Çünkü günaha yardım etmek vardır. Nitekim Hakk Sübhânehû ve Teâlâ'nın;

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلاَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْاثْمِ وَالْعُدْوَان

"İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve sınırı aşmak üzerinde yardımlaşmayın." (El-Maide Suresi; 2) kavl-i keriminin manası gereğince, günaha yardım etmek pek açıktır.

İmam-ı A'zam (r.a)'m delili; Kira, evin menfaati üzerinedir, bunda bir günah yoktur; günah kiralayan kimsenin yaptığı içtedir. Muhtar olan kavil de budur. Ama şehirde olan bir evin Ateş-hane yahut Kilise yahut Havra yapılması yahut içinde şarap satılması için kiraya verilmesi ittifakla mekruhtur. Ahalisinin çoğu Müslüman olan bir köyde, Müslüman olan bir kimsenin evini Mecusilere Ateş-hane yahut Hıristiyanlara Kilise yahut Yahudilere Havra yapmaları yahut içinde şarap satılmak için kiraya vermesi ittifakla mekruhtur.

Bir Müslüman ücretle bir Zimmî'nin şarabını götürse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; o ücret Müslüman'a helâldir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mekruhtur. Çünkü günaha yardım etmek vardır. Resulü Ekrem (s.a.v) şarap hususunda, on kimseye lânet etmiştir; Şarabı taşıyan, kendisine şarap taşınan kimseler lânet edilen on kişi arasındadır. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ücretle şarabı taşıyan üzerine günah yoktur;

günah ancak kendi iradesi ve isteği ile içen kimseye aittir.

Ticaret yapmak için izin verilmiş kölenin hediyesini kabul etmekte, davetine icabet etmekte, hayvanını ariyet almakta bir beis yoktur. Fakat elbisesini yahut altın veya gümüşten hediyesini kabul etmek mekruhtur. Kıyasa göre, ticarete izin verilmiş kölenin bütün hediyelerinin kabul edilmemesi lâzım idi. Çünkü hediye, bir bağıştır; köle ise buna ehil değildir. Fakat az olan hediyelerde zaruret olduğu için, istihsânen caiz görülmüştür. Selmân-ı Fârisi (r.a) azat edilmeden önce, Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e bir tabak hurma hediye verdiğinde kabul buyurmuşlardır ve bir mükâtebin de vermiş olduğu hediyeyi Resul-ü Ekrem (s.a.v) kabul buyurmuşlardır.

Resul-ü Ekrem (s.a.v), bir kölenin davetine icabet etmişlerdir. Köleler Sahabe-i Güzîni de davet ederlerdi.

Ebu Useyd (r.a)'in kölesi olan Ebu Said (r.a); **"Ashâb-ı Kiramdan bir cemaati davet ettim, bu cemaat arasında Ebu Zerr (r.a) de vardı, namaz vakti olduğunda beni İmamete geçirdiler, hâlbuki o gün ben köle idim."** diye rivayet etmiştir. Ama kölelerin, mükâteblerin elbise ile altın veya gümüş hediye veremeyeceklerine dair eser vârid olmakla, bunlar aslı üzerine baki kalmıştır, yani bunlardan hediye veremezler.

Muamelelerde kadın, köle, fâsık yahut kâfir olsa bile bir kişinin sözü kabul edilir. Mesela; bir kimse, bu eti Müslüman'dan aldım yahut Ehli Kitaptan yani Yahudiler veya Hıristiyanlardan aldım, dese, et yenilir; eğer bu eti Mecusi'den aldım derse, yenilmez.

Kölenin, cariyenin ve çocuğun sözü hediye ve izin hususunda kabul edilir. Mesela; bir köle yahut bir cariye yahut bir küçük çocuk, bir kimseye hediye getirip, **"Bunu, size falan şahıs göndermiştir."** dese hediyenin kabul edilmesi helâl olur. Bir köle, **"Bana ticaret için izin verilmiştir."** dese sözü kabul edilir.

Diyanet hususunda haber veren kimsenin adaletli olması şarttır. Çünkü kâfirin, fâsığın ve küçük çocuğun sözleri Diyanet hususunda kabul edilmez. Mesela; suyun pis olduğunu adaletli bir Müslüman haber verse, bu haber veren adaletli bir Müslüman kadın yahut köle olsa bile, o sudan abdest alınmayıp teyemmüm edilir. Suyun pis olduğunu haber veren fâsık yahut adaletli olup olmadığı bilinmeyen bir kimse olsa, pis veya temiz olduğu araştırılır, sonra kendi kanaatine göre amel edilir. Şöyle ki; Eğer bu haber veren kimsenin haberinde doğru söylediği hakkında kanaat getirilirse, su dökülüp teyemmüm yapılır. Yalan söylediği hakkında kanaat getirilirse, bu su ile abdest alınır ve teyemmüm de yapılır. Bu, tedbirli hareket etmeye daha uygundur. Sözün kısası, haber verenin doğru yahut yalandan hangi tarafına kanaat getirilirse, onunla amel edilir.

ـ فَصْلٌ فِي اللُّبْسِ ـ

اَلْكِسْوَةُ مِنْهَا فَرْضٌ وَهُوَ مَايَسْتُرُ الْعَوْرَةَ وَيَدْفَعُ ضَرَرَ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ وَالْاَوْلٰى كَوْنُهُ مِنَ الْقُطْنِ اَوِ الْكَتَانِ بَيْنَ النَّفِيسِ وَالْخَسِيسِ وَمُسْتَحَبٌّ وَهُوَ الزَّائِدُ لِاَخْذِ الزِّينَةِ وَاِظْهَارِ نِعْمَةِ اللّٰهِ تَعَالٰى. وَمُبَاحٌ وَهُوَ الثَّوْبُ الْجَمِيلُ لِلتَّزَيُّنِ وَمَكْرُوهٌ وَهُوَ اللُّبْسُ لِلتَّكَبُّرِ وَيُسْتَحَبُّ الْاَبْيَضُ وَالْاَسْوَدُ وَيُكْرَهُ الْاَحْمَرُ وَالْمُعَصْفَرُ. وَالسُّنَّةُ اِرْخَاءُ طَرَفِ الْعِمَامَةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ قَدْرَ شِبْرٍ وَقِيلَ اِلٰى وَسَطِ الظَّهْرِ وَقِيلَ اِلٰى مَوْضِعِ الْجُلُوسِ وَاِذَا اَرَادَ تَجْدِيدَ لَفِّهَا نَقَضَهَا كَمَا لَفَّهَا. وَيَحِلُّ لِلنِّسَاءِ لُبْسُ الْحَرِيرِ وَلاَ يَحِلُّ لِلرِّجَالِ اِلاَّ قَدْرَ اَرْبَعِ اَصَابِعَ كَالْعَلَمِ وَلاَ بَأْسَ بِتَوَسُّدِهِ وَافْتِرَاشِهِ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلاَ بَأْسَ بِلُبْسِ مَاسَدَّاهُ ابرسيم وَلُحْمَتِهِ غَيْرُهُ وَعَكْسُهُ لاَيُلْبَسُ اِلاَّ فِي الْحَرْبِ. وَيُكْرَهُ لُبْسُ خَالِصِهِ فِيهَا خِلاَفًا لَهُمَا. وَيَجُوزُ لِلنِّسَاءِ التَّحَلِّي بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ لاَ لِلرِّجَالِ اِلاَّ الْخَاتَمَ وَالْمِنْطَقَةَ وَحِلْيَةَ السَّيْفِ مِنَ الْفِضَّةِ. وَمِسْمَارَ الذَّهَبِ فِي ثُقْبِ الْفَصِّ وَكِتَابَةَ الثَّوْبِ بِذَهَبٍ اَوْ فِضَّةٍ وَشَدَّ السِّنِّ بِالْفِضَّةِ وَلاَ يَجُوزُ بِالذَّهَبِ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلاَ يُتَخَتَّمُ بِحَجَرٍ وَلاَ صُفْرٍ وَلاَ صُفْرٍ وَلاَ حَدِيدٍ وَقِيلَ يُبَاحُ بِالْحَجَرِ الشَّبِيهِ وَتَرْكُ التَّخَتُّمِ اَفْضَلُ لِغَيْرِ السُّلْطَانِ وَالْقَاضِي. وَيَجُوزُ الْاَكْلُ وَالشُّرْبُ مِن اِنَاءٍ مُفَضَّضٍ وَالْجُلُوسُ عَلٰى سَرِيرٍ مُفَضَّضٍ بِشَرْطِ اِتِّقَاءِ مَوْضِعِ الْفِضَّةِ وَيُكْرَهُ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ وَعَنْ مُحَمَّدٍ رِوَايَتَانِ. وَيُكْرَهُ اِلْبَاسُ الصَّبِيِّ ذَهَبًا اَوْ حَرِيرًا. وَيُكْرَهُ حَمْلُ خِرْقَةٍ لِمَسْحِ الْعَرَقِ اَوِ الْمُخَاطِ اَوِ الْوُضُوءِ اِنْ لِلتَّكَبُّرِ وَاِنْ لِلْحَاجَةِ فَلاَ هُوَ الصَّحِيحُ وَالرَّتَمُ لاَبَأْسَ بِهِ.

FASIL

GİYİLMELERİ CAİZ OLUP, OLMAYAN ELBİSELER

Her Müslüman için avret yerlerini örtecek, kendisini sıcaktan, soğuktan koruyacak miktar elbise giymek farzdır. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِد

"Ey Âdemoğulları, her mescide girdiğinizde (her namaz ve tavaf yanında) **ziynetinizi alın** (giyininiz.)" (El-A'raf Suresi; 31) kavl-i kerimi, vârid olmuştur.

Bu elbiselerin etekleri, erkeklerde bacakların yarısına kadar; kadınlarda ayaklarının üstüne kadar uzun olmalı, kolları da parmak uçlarına kadar uzun bulunmalıdır.

Elbise ne pek kıymetli, ne de son derece adî olmalı, belki orta bir hâlde ya pamuklu yahut ketenden yapılmalıdır.

Peygamberimiz (s.a.v), fevkalâde kıymetli elbise giymekten veya pek adî elbise giymekten nehy etmişlerdir. Çünkü her şeyin orta hâlde bulunması hayırlıdır.

Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın verdiği nimeti göstermek için bir ziynet olmak üzere avret mahallerini örtecek, soğuktan ve sıcaktan koruyacak miktardan ziyade elbise edinmek müstehaptır. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

انَّ اللهَ يُحبُّ اَنْ يَرٰى اَثَرَ نعْمَته عَلَى عَبْده

"Şüphe yok ki, Allah-ü Teâlâ nimetinin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever." buyurmuşlardır. Allah-ü Teâlâ (c.c) da;

و اَمَّا بِنِعْمَة رَبِّكَ فَحَدِّث

"Rabbinin nimetini durmayıp söyle (anlat)." (Ed-Duhâ Suresi; 11) buyurmuşlardır.

Cuma ve Bayram günlerinde, toplantı yerlerinde ziynetlenmek ve süslenmek için güzel elbise giyinmek mubahtır. Peygamberimiz (s.a.v)'in, dört bin dirhem kıymetinde bir cübbesi vardı, Bayram günlerinde giyerlerdi.

Kibirlenmek, böbürlenmek ve büyüklenmek maksadıyla giyilen her türlü elbise mekruhtur. İnsaniyete yakışmaz. Hele böyle bir hareket israf derecesine varırsa, harama dönüşmüş olur. Akıllı bir kimse sırf bir gurur için, sade bir gösteriş için israfa düşmez, parasını lüzumsuz şeylere sarf ederek iktisada muhalefette bulunmaz. Başkalarına kötü örnek olarak cemiyet hayatında gedikler açılmasına sebebiyet vermez.

Elbiselerin beyaz ve siyah renkli olmaları müstehaptır. Yeşil renkli olmaları da, sünnete uygundur. Elbiseler, kırmızı veya sarı renkli olmamalıdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), bu renkleri yasaklamışlardır.

Sarığın bir tarafını, bir karış miktarı iki omuz arasına salıvermek sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

رَكْعَتَان مَعَ الْعمَامَة خَيْرٌ من سَبْعينَ رَكْعَةً بِغَيْرِهَا

"Sarıklı kılınan iki rekât namaz, sarıksız kılınan yetmiş rekâttan daha hayırlıdır." buyurmuşlardır.

Bazıları; **"Sarığın bir tarafını, sırtın ortasına kadar salıvermek sünnettir."** demişlerdir. Bazıları ise; **"Sarığın bir tarafını, oturduğu za-**

man yere değecek kadar salıvermek sünnettir." demişlerdir. Fakat hâdis-i şeriflerde ve fıkıh kitaplarında rivayetlerin en sahihi; sarığın bir tarafını, bir karış miktarı iki omuz arasına salıvermektir.

Sarık, yeniden sarılmak istenildiğinde sarıldığı gibi bozulur. Peygamberimiz (s.a.v), böyle yapmışlardır.

İpek elbise giyinmek kadınlar için helâldir, erkekler için helâl değildir. Çünkü Ebu Musa'l-Eş'ârî (r.a)'den; "Peygamberimiz (s.a.v);

اُحلَّ الذَّهَبُ وَالْحَرِيرُ لْلاَنَاسِ منْ اُمَّتِى وحُرِّمَا عَلَى ذُكُورِهَا

"Altın ile ipek, ümmetimin kadınlarına helâl, erkeklerine haram kılınmıştır." buyurmuşlardır." diye rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer (r.a); "Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَتَلْبَسُوا الْحَرِير فَاَنَّهُ مَنْ لَبِسَهُ فِى الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِى الْاَخِرَةِ

"İpeği giymeyiniz. Çünkü onu dünyada giyen âhirette giymeyecektir." diye buyurduklarını işittim. demiştir.

Hz. Ömer (r.a); gazadan gelen orduyu karşılamaya çıkmış, İslâm ordusu bol ganimet elde ettikleri için ipek kumaştan elbiseler giyinmişlerdi. Hz. Ömer (r.a); onların üzerinde ipek elbiseleri görünce, onlardan yüz çevirdi. İslâm ordusu; **"Ey Ömer, bizden niçin yüz çeviriyorsun?"** diye sorduklarında, Hz. Ömer (r.a); **"Üzerinizde Cehennem ehlinin elbiselerini gördüğüm için yüz çevirdim."** diye cevap vermiştir.

Erkeklerin elbiseleri üzerinde, dört parmak eninde çizgi halinde ipek işlemeler haram değildir. Bu miktar ipeğe ruhsat verilmiştir. Ziyadesi haramdır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ipekten yastık ve döşek yapmakta bir beis yoktur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; helâl değildir. Çünkü Huzeyfe (r.a)'den;

نَهَانَا النَّبِى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ و سَلَّمَ اَنْ نَشْرَبَ فِى آنِيَةِ الذَّهَبَ وَالْفضَّة و اَنْ نَأْكُلَ فيهَا وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ و اَنْ نَجْلس عَلَيْهِ

Peygamberimiz (s.a.v); **"Bizi altın ile gümüş kap içinde su ve başka şey içmekten ve böyle kaplar içinde yemek yemekten, harir** (ipekten) **dîbac** (ince ve ibrişim ipekli) **elbise giymekten ve böyle ipekli kumaş üzerine oturmaktan nehy etmişlerdir."** diye rivayet edilmiştir.

Sa'd b. Vakkas (r.a); **"Ateşli oduna dayanmam, ipekli dirsek yastığına dayanmaktan benim için daha iyidir."** demiştir.

İmam-ı A'zam (r.a)'ın ev içini ipekli kumaşlarla bezemenin, ipekten yastık ve döşek yapmanın caiz olmasına delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

جَلَسَ عَلَى مِرْفَقَةٍ حَرِيرٍ

"İpekten yapılmış yastık üzerine oturmuştur." diye rivayet edilen hâdis-i şerifidir.

İbn-i Abbas (r.a)'ın; halı, kilim gibi yaygısı üzerinde ipekten yüz tane yastığı olduğu rivayet edilmiştir.

Evin içini ipekli kumaşlar ile bezemek, böbürlenmek için olmadığı zaman caizdir.

Çözgüsü ipek olup, argacı ipek olmayan elbisenin giyilmesinde bir beis yoktur. Argacı ipek olup, çözgüsü ipek olmayan elbisenin giyilmesi caiz değildir. Harpte caizdir. Çünkü itibar, argacadır. Erkeklerin harp faalinde safi ipek elbise giyinmeleri, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; mekruhtur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caizdir. Bunların delili Peygamberimiz (s.a.v)'in, harpte ipek elbiseyi giymeye ruhsat vermiş olduğu rivayetidir. Çünkü harpte, zaruret vardır. Halis ipek, kılıç darp elerine dayanıklıdır, mücahitleri düşmana karşı heybetli gösterir.

İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; ipek elbise giyilmenin yasak olması hususunda vârid olan delillerin mutlak olmasıdır. Yani bir hâlde giyilir, diğer bir hâlde giyilmez diye tafsilât yoktur. Zarurette ise; argacı ipek olan karışık ipek elbise giyilmekle, hâlis ipek elbise giyilmeye ihtiyaç kalmaz.

Kadınlarla, altın, gümüş ve diğer mücevherat ile süslenip, bezenmeleri caizdir, fakat erkeklere caiz değildir.

Erkeklerin süslenme maksadıyla olmaksızın mühürlü gümüş yüzük, gümüşlü kemer, gümüş yaldızlı işlemeli kılıç kullanmaları caizdir. Mühürlü gümüş yüzük kullanmalarının cevazı için hâdisi şerifler vârid olmuştur. Peygamberimiz (s.a.v);

"Ey Muaz yüzüğünün nakşı nedir?" diye sorduklarında, Hz. Muaz (r.a); **"Muhammedün Resulullah'tır."** diye cevap vermiş. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem (s.a.v);

آمَنَ كُلُّ شَيْءٍ مِن مُعَاذٍ حَتَّى خَاتَمُهُ

"Muaz'ın her şeyi iman etmiştir, hatta yüzüğü bile." buyurduktan sonra, **"Yüzüğü, Bana hibe eyle."** dediklerinde Hz. Muaz (r.a) da,

Peygamberimiz (s.a.v)'e yüzüğü hibe etmiştir. Bu yüzük, Peygamberimiz (s.a.v) dünyadan, âhirete intikal edinceye kadar mübarek parmağında bulunmuştur. Ondan sonra Hz. Ebu Bekir (r.a)'e verilmiş. O da dünyadan ayrılıncaya kadar onu parmağından çıkartmamıştır. Ondan sonra da Hz. Ömer (r.a) kullanmış, O da irtihal edince, O'ndan Hz. Osman (r.a) almış, kullanırken kuyuya düşürmüş. Çıkarılması için çok para sarf edildiği hâlde, bu yüzük bulunamamıştır. O vakitten sonra aralarında ihtilâf, karışıklık vaki olup, şehit oluncaya kadar bu ihtilâf devam etmiştir.

Yüzüğün taşında altın çivi bulunması caizdir. Ama bir miskalden ziyade olmamalıdır.

Elbiseyi altın yahut gümüş telle işlemek caizdir. Çünkü bunlar, elbiseye tâbidir, bunlara mahsus bir hüküm yoktur.

Sallanan bir dişi, gümüş telle bağlamak caizdir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; sallanan dişi, altın telle bağlamak caiz değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sallanan bir dişin altın veya gümüş telle bağlanması caizdir.

Taştan, tunçtan, altından, demirden mühürlü yüzük kullanmak caiz değildir. Câmi'üs-Sağîr'de; **"Mühürlü yüzük, ancak gümüşten caizdir"** kavli taştan, tunçtan, altından ve demirden mühürlü yüzüğün haram olmasına delildir." denilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v), bir adamın parmağında tunçtan bir yüzük gördü ve o adama hitaben; **"Ben, sende put kokusu buluyorum."** buyurdular. Başka bir adamın da parmağında demirden yüzük gördüklerinde, o adama hitaben; **"Ben, sende Cehennem ehlinin ziynetini görüyorum."** buyurdular.

İbn-i Ömer (r.a)'den rivayet edilmiştir ki; "Bir adam, Peygamberimizin huzuruna gelip, oturdu. Parmağında altın yüzük vardı. Peygamberimiz ondan yüz çevirdi, o kimse kalkıp gitti, sonra geri döndü, bu defa parmağında demir yüzük vardı, Peygamberimiz (s.a.v);

هَذَا اَشَرُّ منْهُ هَذَا حلْيَةُ اَهْلِ النَّارِ

"Bu, ondan daha fenadır, bu Cehennem ehlinin ziynetidir." buyurdular. Bazıları; **"Yeşim taşından mühürlü yüzük edinmek mubahtır."** demişlerdir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in akikten mühürlü yüzüğü vardı.

Peygamberimiz (s.a.v);

تَخَتَّمُوا بِالْعَقيقِ فَاَنَّهُ لاَ يُصيبُكُمْ غَمٌّ مَادَامَ عَلَيْكُمْ

"Akikten yüzük takınınız, çünkü o sizin üzerinizde bulunduğu müddetçe, size gam, keder isabet etmez." buyurmuşlardır.

Padişah ve kadı'dan başkalarının mühürlü yüzük kullanmamaları efdaldir. Zira bu ikisinden başkalarının yüzüğe ihtiyaçları yoktur.

Gümüşle süslü kaplardan yemek yemek, su içmek, gümüşle bezenmiş koltuk, divan gibi şeyler üzerine oturmak caizdir. Yalnız böyle kapların yemek yerken, su içerken gümüşlü tarafı ağza alınmamak, böyle oturulacak şeylerin gümüşlü tarafına oturmamak şartıyla, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kullanılmaları caizdir. Ebu Yusuf'a göre; gümüşlü taraftan yenilsin yenilmesin; içilsin içilmesin; oturulsun oturulmasın böyle kapların mutlak surette kullanılması mekruhtur.

İmam-ı Muhammed (r.a)'den iki rivayet vardır; Bir rivayette, İmam-ı A'zam (r.a)'la beraberdir, diğer rivayette, Ebu Yusuf (r.a) ile beraberdir.

Bir gün Abbasî Halifelerinden Ebu Cafer'in meclisinde İmam-ı A'zam (r.a) ve asrın âlimleri hazır iken, gümüşle süslü kaplardan yenilip içilmesi hususunda bir mevzu ortaya atıldı. Orada bulunan bütün âlimler böyle kaplardan yenilip içilmesinin mekruh olduğunu söylediler. Fakat İmam-ı A'zam (r.a) bir şey söylememişti, İmam-ı A'zam (r.a)'a bu hususta **"Siz ne dersiniz?"** diye sorduklarında, İmam-ı A'zam (r.a); **"Gümüşlü tarafı ağza alınmazsa, mekruh değildir, ağza alınırsa mekruhtur."** diye cevap verdi. Bunun üzerine oradaki âlimler; **"Bu babta mekruh olmamasına deliliniz nedir?"** diye sorduklarında, İmam-ı A'zam (r.a); **"Bir kimsenin parmağında gümüş yüzük bulunsa, bu kimse avucuyla su içse, mekruh olur mu?"** diye orada bulunan âlimlere sorduğunda, hepsi sükût ettiler. Abbasî Halifesi Ebu Cafer, İmam-ı A'zam (r.a)'in cevabına hayran kaldı.

Erkek çocuklara altın sırmalı elbise yahut ipek elbise giydirmek mekruhtur.

Büyük erkeklere giyilmesi haram olan kumaşların, erkek çocuklara da giydirilmesi haramdır. Büyüklere şarap içmek haram olduğu gibi küçüklere de haramdır.

Ter, sümük veya abdest suyunu silmek için mendil taşımak, çalım satmak için olursa mekruhtur, ihtiyaç için olursa, bir beis yoktur. Sahih olan da budur.

İmam-ı Zeylâi (r.a); **"Ter ve sümük için mendil taşımak sonradan çıkmış bir bid'attır, bunda kendini beğenme vardır. Peygamberimiz (s.a.v) mendil taşımamışlardır, Ashâb-ı Kiram ve Tabiinden hiç bir kimse mendil taşımamıştır. Mendil taşımakta, kibirlenme vardır ve**

mekruhtur." demiştir. Fakat sahih olan, mendil taşımanın mekruh olmamasıdır. Çünkü bütün beldelerde Müslümanlar, mendil taşımaktadırlar. Peygamberimiz (s.a.v);

مَارَآهُ الْمُؤْمِنُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ

"Müminlerin güzel gördüğü bir şey, Allah nezdinde de güzeldir." buyurmuşlardır.

Sözün kısası; gösteriş ve büyüklenmek için yapılan her iş mekruhtur. Zaruret ve ihtiyaç için yapılan işler mekruh değildir.

Bir insanın herhangi bir şeyi unutmaması için parmağına iplik bağlamasında bir beis yoktur. İmam-ı Zeylâi (r.a); **"Cahiliyet devrinde insanlar kendilerinden felâketleri gidereceğine inandıkları için boyunlarına ve alınlarına bir iplik bağlarlardı. Bu küfürdür ve yasaklanmıştır. Ama bir şey unutmamak için iplik bağlamak mekruh değildir."** demiştir.

ـ فَصْلٌ فِي النَّظَرِ وَنَحْوِهِ ـ

وَيَحْرُمُ النَّظَرُ إِلَى الْعَوْرَةِ إِلاَّ عِنْدَ الضَّرُورَةِ كَالطَّبِيبِ وَالْخَاتِنِ وَالْخَافِضَةِ وَالْقَابِلَةِ وَالْحَاقِنِ وَلاَ يَتَجَاوَزُ قَدْرَ الضَّرُورَةِ. وَيَنْظُرُ الرَّجُلُ مِنَ الرَّاجُلِ إِلَى مَاسِوَى الْعَوْرَةِ وَقَدْ بُيِّنَتْ فِي الصَّلاَةِ. وَتَنْظُرُ الْمَرْأَةُ مِنَ الْمَرْأَةِ وَالرَّجُلِ إِلَى مَايَنْظُرُ الرَّجُلُ مِنَ الرَّجُلِ مِنَ الرَّجُلِ إِنْ اَمِنَتِ الشَّهْوَةُ. وَيَنْظُرُ إِلَى جَمِيعِ بَدَنِ زَوْجَتِهِ وَاَمَتِهِ الَّتِي تَحِلُّ لَهُ وَطْئُهَا وَمِن مَحَارِمِهِ وَاَمَةِ غَيْرِهِ إِلَى الْوَجْهِ وَالرَّأْسِ وَالصَّدْرِ وَالسَّاقِ وَالْعضد وَلاَ بَأْس بِمَسِّهِ بِشَرْطِ اَمْنِ الشَّهْوَةِ فِي النَّظَرِ وَالْمَس وَلاَ يَنْظُرُ إِلَى الْبَطْنِ وَالظَّهْرِ وَالْفَخْذِ وَإِنْ اَمِنَ وَلاَ إِلَى الْحُرَّةِ الْاَجْنَبِيَّةِ إِلاَّ إِلَى الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ إِنْ اَمِنَ الشَّهْوَةَ وَإِلاَّ فَلاَ يَجُوز لِغَيْرِ الشَّاهِدِ عِنْدَ الْاَدَاءِ وَالْحَاكِمِ عِنْدَ الْحُكْمِ وَلاَ يَجُوزُ مَسُّ ذٰلِكَ وَإِنْ اَمِنَ إِنْ كَانَتْ شَابَّةً وَيَجُوز إِنْ عَجُوزًا لاَتُشْتَهٰى اَوْ هُوَ شَيْخٌ يَأْمَنُ عَلَى نَفْسِهِ وَعَلَيْهَا. وَيَجُوز النَّظَرُ وَالْمَسُّ مَعَ خَوْفِ الشَّهْوَةِ عِنْدَ إِرَادَةِ الشِّرَاءِ اَوِ النِّكَاحِ. وَالْعَبْدُ مَعَ سَيِّدَتِهِ كَالْاَجْنَبِي. وَالْمَجْبُوبُ وَالْخَصِيُّ كَالْفَحْلِ وَيُكْرَهُ لِلرَّجُلِ اَنْ يُقَبِّلَ الرَّجُلَ اَوْ يُعَانِقَهُ فِي إِزَارٍ بِلاَ قَمِيصٍ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف لاَيُكْرَهُ. وَلاَ بَأْس بِالْمُصَافَحَةِ وَتَقْبِيلِ يَدِ الْعَالِمِ وَالسُّلْطَانِ الْعَادِلِ. وَيَعْزِلُ عَن اَمَتِهِ بِلاَ إِذْنِهَا لاَعَنْ زَوْجَتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهَا. وَلاَتُعْرَضُ الْاَمَةُ إِذَا بَلَغَتْ فِي إِزَارٍ وَاحِدٍ.

FASIL

KADIN VEYA ERKEĞE BAKMA SINIRI

Kadın olsun erkek olsun, herhangi bir kimsenin avret yerine bakmak haramdır. Ancak bir tabip, tedavisinde bulunduğu bir hastanın, haram olan bir azasına; bir sünnetçi gerek erkek sünnetçisi, gerek kadın sünnetçisi olsun sünnet ettiği kimsenin tenasül uzvuna; bir ebe doğum yaptırdığı bir kadının tenasül uzvuna; şırınga yapan kimse şırınga ettiği şahsın makatına zaruret miktarı bakabilir. Yalnız bir kadın hasta olduğunda tabip O'nun tedavisini bir kadına tarif ederek, O'na bırakması daha uygundur.

Bir erkek, diğer bir erkeğin avret yerinden başka yerlerine bakması caizdir. Namaz bahsinde açıklandığı üzere erkeğin avret yeri göbeği altından, diz kapakları altına kadar olan kısımdır, göbek avret değildir.

Bir kadının, diğer bir kadına yahut kocası olmayan bir erkeğe şeh-

vetten emin, kalbinde bir arzu ve meyil korkusu bulunmaksızın; erkeğin, erkeğe baktığı yerlere bakabilir, yani Müslüman bir kadın, diğer bir kadının yahut kendi kocası olmayan bir erkeğin göbeği altından, diz kapakları altına kadar olan kısmına bakamaz.

Şehvet korkusu bulunmazsa, diğer azalarına bakabilir, şehvet korkusu bulunursa, gözünü kapayıp bakmaması müstehaptır.

Erkek, karısının ve cinsî yakınlıkta bulunması helâl olan cariyesinin bütün vücuduna, onlar da kocalarının ve efendilerinin bütün bedenine bakabilir.

Hz. Aişe (R. Anha.); **"Ben ve Resulullah, ikimiz bir kaptan gusllederdik."** demişlerdir. Erkek ile karısından her biri, diğerinin bütün vücuduna bakması mubah olmasaydı, çıplak olarak bir yerde gusletmezlerdi. Fakat edebe uygun ve evlâ olan birbirinin tenasül azalarına bakmamalarıdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اِذَا اَتَى اَحَدُكُمْ اَهْلَهُ فَلْيَسْتَتِرْ مَاسْتَطَاعَ لِاَنَّ النَّظَرَ اِلَى الْعَوْرَةِ يُورِث النِّسْيَان

"Sizden biriniz karısı ile cinsi yakınlıkta bulunmak istediğinde, mümkün olduğu kadar örtünsün, çünkü avret yerine bakmak unutkanlığa sebep olur." buyurmuşlardır.

Hz. Aişe (r.a);

مَرَأَى منى وَمَا رَأَيْتُ منْهُ

"(Avret mahallini kastederek) **o benden, ben de ondan görmedim"** demişlerdir.

İbn-i Ömer (r.a); **"Bir kimsenin, karısı ile cinsi yakınlıkta bulunurken, O'nun tenasül uzvuna bakması daha fazla lezzet almasına sebep olur."** demiştir.

Ebu Yusuf (r.a); İmam-ı A'zam (r.a)'dan; **"Bir erkeğin karısının tenasül uzvuna eli ile dokunmasında"** yahut **"Kadının, kocasının tenasül uzvuna eliyle dokunmasında bir beis var mıdır?"** diye sorulduğunda, İmam-ı A'zam (r.a) **"Sevaba nail olması umulur."** diye cevap verdi." diye rivayet edilmiştir.

Erkeğin kendisine nikâhı ebedi haram olan akraba kadınların ve başkasının cariyesinin yüzlerine, başlarına, göğüslerine, baldırlarına ve kollarına şehvetten emin olmak şartıyla bakmasında ve bu azaları tutmasında bir beis yoktur. Zira bu azalar, ziynet yeridir. Buna delil Allah-ü Te-

âlâ (c.c)'nın;

وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ الاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ آبَآئِهِن

"Ziynetlerini kendi kocalarından yahut kendi babalarından başkasına göstermesinler." (En-Nûr Suresi; 31) kavl-i kerimidir. Bu ayet-i kerimede, kadınların göstermeyecekleri ziynetin kendisi değildir. Çünkü ziynetin kendisine bakmak mutlak surette mubahtır. Ayet-i kerimede ziynetten murâd olan, ziynet yerleridir. İmdi baş, taç yeridir; göz, sürme yeridir; boyun ile göğüs, gerdanlık yeridir; kollar, bilezik yeridir. Peygamberimiz (s.a.v)'den;

"Gazadan geldiğinde kızı Hz. Fâtıma (r.a)'nın başını öperdi ve Cennet kokusunu alıyorum buyururlardı." diye rivayet edilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ قَبَّلَ رِجْلَ اُمِّه فَكَأَنَّمَا قَبَّلَ عَتَبَةَ الْجَنَّة

"Bir kimse annesinin ayağını öperse, sanki Cennet eşiğini öpmüştür." buyurmuşlardır.

Erkeğin başkasının cariyesinin ve nikâhı kendisine ebedi haram olan akraba kadınların karınlarına, sırtlarına, uyluklarına şehvetten emin olsa bile, bakması caiz değildir. Çünkü bu yerler, ziynet yerleri değildir.

Bir erkek, kendisine nikâhı ebedi haram olmayan bir kadının -akrabası olsun olmasın- şehvetten emin olmak şartıyla yalnız yüzü ile ellerine bakabilir. Şehvetten emin olmadığı takdirde, bu azalarına da bakması caiz değildir. Ancak şahit, şahadette bulunurken ve hâkim hüküm verirken şehvetten emin olmasalar bile, bakmaları caizdir.

Bir erkek, kendisine nikâhı ebedi haram olmayan genç bir kadının şehvetten emin olsa bile, yüzüne ve ellerine dokunması caiz değildir. Kadın yaşlı olup şehvet sahibi olmazsa yahut erkek pir-i fâni olup, kendisinin ve kadının nefsi üzerine şehvetten emin olursa, kadının ellerine ve yüzüne dokunması caizdir.

Bir kimse, bir cariye satın almak yahut bir kadınla evlenmek istediğinde, şehvet korkusu bulunsa bile, O'na bakması ve eliyle dokunması caizdir. Çünkü Muğîre b. Şu'be (r.a); bir kadınla evlenmek istediğinde, Peygamberimiz (s.a.v); **"Ona bak, çünkü bu, aranızda muhabbetin devam etmesine vesile olur."** buyurmuşlardır.

Kölenin, hanımefendisine bakması caiz değildir, ancak şehvetten

emin olmak şartıyla yüzüne ve ellerine bakabilir.

Tenasül âleti kesilmiş olan kimse ile hadım edilmiş şahıs, erkek gibidir, kadınlarla bir arada bulunması caiz değildir. Çünkü sürtme ihtimalî bulunduğu için fitneden emin olunmaz. İmam-ı Azam (r.a)'a göre; bir erkek diğer bir erkeği gömleksiz peştamalla öpmesi yahut kucaklaması mekruhtur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; mekruh değildir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), Cafer (r.a)'i, Habeş'ten geldiğinde kucaklamış ve Hayber'in fethinde alnından öpmüştür.

Ashâb-ı Kiram birbirleriyle kucaklaşırlardı. Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ عَانَقَ حَاجًّا اَوْ غَازِيًا فَقَدْ عَانَقَ اَلْف نَبِيٍ

"Bir kimse, bir hacıyı yahut bir gaziyi kucaklarsa, bin Peygamberi kucaklamış olur." buyurmuşlardır.

İbn-i Abbas (r.a)'dan; kucaklaşma sorulduğunda; "İlk kucaklaşan Hz. İbrahim (a.s) olmuştur. Hz. İbrahim Mekke'de iken Büyük Zülkarneyn, Mekke-i Mükerreme'ye yakın geldiğinde; kendisine İbrahim (a.s) buradadır, dediler. Hz. Zülkarneyn; "Hz. İbrahim (a.s)'in bulunduğu bir yerde ata binmek bana yakışmaz" deyip attan indi, yaya olarak Hz. İbrahim (a.s) ile buluştuğunda kucaklaşmışlardır." diye cevap vermiştir.

Kucaklaşmanın yasak olması ve caiz olması hususunda hâdis-i şerifler vârid olmuştur.

Şeyh Mansûr-i Matürîdi (r.a); vârid olan hâdisi şeriflerin araların birleştirip, şehvet yoluyla yapılan kucaklaşma mekruhtur, teberrük yolu ile kucaklaşma caizdir." demiştir.

Ebu'l-Leys (r.a); öpmek beş kısımdır, demiştir.

1- Merhamet yolu ile öpmek. Babanın ve annenin çocuklarını öpmesi gibi.

2- Müminlerin birbirini selâmlaşmak için öpmesi gibi.

3- Sevgi yolu ile kardeşlerin birbirini öpmesi gibi.

4- Şehvet yolu ile erkeğin, karısını ve cariyesini öpmesi gibi.

5- Diyanet yolu ile Hacer-ül Esved'i öpmek gibi.

Ayağa kalkmak mekruhtur. Bir hâdis-i şerifte vârid olmuştur ki; Bir gün Peygamberimiz (s.a.v), bizim yanımıza teşrif buyurduklarında, biz O'nun için ayağa kalktık, Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v);

"Acemlerin birbirine ayağa kalktıkları gibi ayağa kalkmayınız." buyurdular.

Enes (r.a)'den; Peygamberimiz (s.a.v);

كَانَ يَكْرَهُ الْقِيَامَ

"Ayağa kalkılmasını hoş görmezlerdi." diye rivayet edilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ اَحَبَّ اَنْ يُقَامَ لَهُ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

"Her kim kendisi için ayağa kalkılmasını arzu ederse, Cehennem'den yerini hazırlasın." buyurmuşlardır.

Câmiü's-Sağîr'de; Hz. Aişe (r.a)'den Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ اَحَبَّ اَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ من النَّارِ

"Her kim kendisi için erkeklerin ayağa kalkmasını, isterse, ateşten yerini hazırlasın." buyurmuşlardır, diye rivayet edilmiştir.

Şeyh Ebü'l Kasım (r.a); zenginlere ayağa kalkardı, âlimler ve fakirler için ayağa kalkmazdı, kendisinden bunun sebebi sorulduğunda; **"Zenginler, benden tazim beklerler, eğer terk edersem bana buğz öderler ve düşman olurlar. Ama âlimler ile fakirler, zenginler gibi benden tazim ve hürmet beklemezler."** diye cevap vermiştir.

Musâfaha (el tutuşmada bulunmak) da bir beis yoktur. İki Müslüman karşılaştıklarında, birbirinin elini tutar, salâtü-selâm okur, birbirinin hâl ve hatırını sorar. Bu, bir sevgi ve dostluk alâmetidir. Peygamberimiz (s.a.v);

اذَا الْتَقَى الْمُؤْمِنَان فَتَصَافَحَا تَنَاثَرَتْ ذنوبُهُمْ كَتَنَاثُرُ الوَرَق الْيَابِسِ من الشَّجَرِ

"Birbirine rasgelen iki Müslüman musâfahada bulunduklarında günahları, ağaçtan kuru yapraklar döküldüğü gibi dökülür." diğer bir hâdis-i şerifte de;

مَا منْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَان فَيَتَصَافَحَان الاَّ غفرلَهُمَا قَبْلَ اَنْ يَتَفَرَّقَا

"İki Müslüman bir araya gelip musâfahada bulundu mu, daha birbirinden ayrılmadan mağfiret olunurlar." buyurmuşlardır.

Fetâvây-ı Bezzâziyye'de; **"Musâfahada bir beis yoktur, çünkü musâfaha Müslümanlar arasında devamlı mevcut olan eski bir sünnettir."** diye yazılıdır.

Enes (r.a)'den; "Peygamberimiz (s.a.v)'e, **"Birbirimizle musâfaha**

yapalım mı?" diye sorduk, Resul-ü Ekrem (s.a.v) **"Evet!"** buyurdular, yine Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e; **"Eğilerek birbirimize temennada bulunalım mı?"** diye sorduk, Resul-ü Ekrem (s.a.v); **"Bulunmayınız!"** buyurdular. Yine Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e; **"Birbirimizle kucaklaşalım mı?"** diye sorduk, Resul-ü Ekrem (s.a.v); **"Kucaklaşmayınız!"** buyurdular." diye rivayet edilmiştir.

Yukarıda Şeyh Ebu Mansûr-i Matüridî (r.a)'den geçtiği üzere kucaklaşma, şehvet yolu ile olarsa caiz değildir, teberrük ve hürmet yola ile olursa caizdir.

İlmiyle amel eden âlimlerin; adaletli Sultanların, teberrük için ellerini öpmekte bir beis yoktur. Zira Sahabe-i Güzin (r.a), Peygamberimizin ellerini öperlerdi.

Annenin, babanın elini öpmek, bunlardan başka büyüklerin ellerini Müslümanlıklarına tazim ve hürmet için öpmekte bir beis yoktur. Ama dünya menfaati için öpmek mekruhtur. Bir Müslüman'ın başka bir Müslüman'la karşılaştığında kendi elini öpmesi tahrîmen mekruhtur.

Süfyân İbn-i Uyeyne (r.a); **"İlmiyle amel eden âlimlerin, adaletli sultanların elini öpmek sünnettir."** dediğinde, Abdullah b. el-Mübarek (r.a) kalkıp Süfyân (r.a)'ın başını öpmüştür.

Efendisi, cariyesine cinsî yakınlıkta bulunurken ondan izinsiz menisini dışarı akıtabilir. Ama karısından izinsiz menisini dışarı akıtamaz. Zira cariyenin cinsî yakınlıkta hakkı yoktur, ama hür olan kadının cinsi yakınlıkta hakkı vardır. Erkek, karısıyla cinsi yakınlıkta bulunurken ondan izinsiz menisini dışarı akıtması caiz değildir. Çünkü kadın da neslinin devam etmesini istemektedir, bunun için tenasül âleti kesilmiş kimse ile yahut cinsî yakınlıkta bulunamayan şahıs ile evlenen bir kadın muhayyer olup, isterse O'nunla evlilik hayatını devam ettirir, dilerse şer'i mahkemeye başvurarak O'ndan ayrılır.

Erginlik çağında bulunan bir cariyeyi satmak için bir peştamalla satın alacak kimseye gösterilmesi caiz değildir. Çünkü cariyenin sırtı ile karnı avrettir. Bu yerlerin açılması caiz değildir.

ـ فَصْلٌ فِي الْاِسْتِبْرَاءِ ـ

مَنْ مَلَكَ اَمَةً بِشِرَاءٍ اَوْ غَيْرِهِ يَحْرُمُ عَلَيْهِ وَطْئُهَا وَدَوَاعِيهِ حَتَّى يَسْتَبْرِئَ بِحَيْضَةٍ فِيمَنْ تَحِيضُ وَبِشَهْرٍ فِي غَيْرِهَا وَفِي مُرْتَفِعَةِ الْحَيْضِ لاَ بِاِيَاسٍ بِثَلٰثَةِ اَشْهُرٍ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ بِاَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ وَعَشْرٍ وَفِي رِوَايَةٍ بِنِصْفِهَا وَفِي الْحَامِلِ بِوَضْعِهِ وَلَوْ كَانَتْ بِكْرًا اَوْ مَشْرِيَّةً مِن اِمْرَاَةٍ اَوْ مِنْ مَالِ طِفْلٍ اَوْ مِمَّنْ يَحْرُمُ عَلَيْهِ وَطْئُهَا وَيُسْتَحَبُّ الْاِسْتِبْرَاءُ لِلْبَائِعِ. وَلاَ يَجِبُ عَلَيْهِ وَلاَ تَكْفِي حَيْضَةٌ مَلَكَهَا فِيهَا وَلاَ الَّتِي قَبْلَ الْقَبْضِ اَوْ قَبْلَ الْاِجَازَةِ فِي بَيْعِ الْفُضُولِيِّ وَكَذَا الْوِلاَدَةِ. وَتَكْفِي حَيْضَةٌ وُجِدَتْ بَعْدَ الْقَبْضِ وَهِيَ مَجُوسِيَّةٌ فَاَسْلَمَتْ وَيَجِبُ عِنْدَ تَمَلُّكِ نَصِيبِ شَرِيكِهِ لَاعِنْدَ عَوْدِ الْاٰبِقَةِ وَرَدِّ الْمَغْصُوبَةِ وَالْمُسْتَأْجِرَةِ وَفَكِّ الْمَرْهُونَةِ. وَلاَ تُكْرَهُ الْحِيلَةُ لِاِسْقَاطِهِ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ وَاُخِذَ بِالْاَوَّلِ اِنْ عُلِمَ عَدَمُ الْوَطْئِ مِن الْمَالِكِ الْاَوَّلِ وَبِالثَّانِي اِنْ اِحْتَمَلَ. وَالْحِيلَةُ اِنْ لَمْ تَكُنْ تَحْتَهُ حُرَّةً اَنْ يَتَزَوَّجَهَا ثُمَّ يَشْتَرِيهَا وَاِنْ كَانَتْ تَحْتَهُ حُرَّةً فَاَنْ يُزَوِّجَهَا الْبَائِعُ قَبْلَ الْبَيْعِ اَوِ الْمُشْتَرِي بَعْدَ الْبَيْعِ قَبْلَ الْقَبْضِ ثُمَّ يُطَلِّقُ الزَّوْجُ بَعْدَ الشِّرَاءِ وَالْقَبْضِ اَوِ الْقَبْضِ وَمَنْ مَلَكَ اَمَتَيْنِ لاَتَجْتَمِعَانِ نِكَاحًا فَلَهُ وَطْئُ اِحْدٰيهُمَا فَقَطْ وَدَوَاعِيهِ. فَاِنْ وَطِئَهَا اَوْ فَعَلَ بِهِمَا شَيْئًا مِنَ الدَّوَاعِي حَرُمَ عَلَيْهِ وَطْئُ كُلٍّ مِنْهُمَا وَدَوَاعِيهِ حَتَّى يُحَرِّمَ اِحْدٰيهُمَا.

FASIL

İSTİBRÂ

(MALİK OLUNAN BİR CARİYENİN GEBE OLMADIĞINA KANAAT GETİRMEK İÇİN BİR ÂDET GÖRÜNCEYE KADAR O'NA YAKLAŞMAKTAN ÇEKİNME)

Bir kimse, satın almak yahut kendisine hibe edilmek yahut miras kalmak ile bir cariyeye malik olsa; âdet gören cariyede bir âdet, küçük olduğu için âdet görmeyen veya âdetten kesilmiş cariyede bir ay -bunlar hakkında bir ay, bir âdet görme yerine geçer- yaşlılıktan dolayı değil, herhangi bir sebepten dolayı âdeti kesilmiş cariyede üç ay, İmam-ı Muhammed r.a)'e göre; dört ay on gün -kocası ölen hür bir kadının iddetini itibar etmiştir- İmam-ı Muhammed (r.a)'den, diğer bir rivayette; iki ay beş gün geçinceye kadar, gebe olan cariye doğurup loğusalık müddeti bitinceye kadar, o kimsenin bu suretlerden biriyle malik olduğu cariyesine cinsi yakınlıkta bulunması, hatta O'nu öpmesi, sıkması ve kucaklaması haram olur. Buna delil Peygamberimiz (s.a.v)'in Evtâs harbinde esir alınan

kadınlar hakkında;

اَلاَ لاَتُطَأُ الْحَبَالٰى حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَلاَ الْحَبَالٰى حَتَّى يَسْتَبْرِئْنَ بِحَيْضَةٍ

"Dikkat edin, gebe olanlara doğum yapıncaya kadar, gebe olmayanlara bir âdet görünceye kadar cinsî yakınlıkta bulunulmaz." buyurdukları hâdis-i şerifidir.

Fetâvâ-yı Kâdîhân'da; bir kimse malik olduğu bir cariyeye, bir âdet görmeden yaklaşmanın haram olduğunu inkâr etse, âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bazıları; **"Kâfir olur, çünkü Müslümanların haram olduğuna ittifak ettikleri şeyi inkâr etmiştir."** demişlerdir. Âlimlerin çoğu; "Kâfir olmaz, çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ

"(Harp esiri olarak) **sağ ellerinizin malik olduğu kadınları zevce olarak almak müminler için haram değildir."** (En-Nisâ Suresi; 24) kavli keriminin zahiri, mutlak surette harpte esir edilen kadınların mubah olmasını gerektirir. Esir edilen kadınlara bir âdet görünceye kadar yaklaşmanın haram olduğu **"haber-i vâhidle"** bilinmiştir. Haber-i vahid inkâr eden, küfre nispet edilmez. demişlerdir.

Bazıları; **"Esir edilen kadınları, malik olunan cariyeleri öpmek, sıkmak haram değildir. Zira bunlara cinsî yakınlıkta bulunmanın haram olması, nesebin karışmaması içindir, öpme, sıkmada ise, nesebin karışması yoktur."** demişlerdir. Fakat bu görüş kabul edilmemiştir. Zira bunların yakınlığının haram olması, başkasının mülkünde olması ihtimalî vardır. Mesela; satılan bir cariye hâmile olup, sonra satan kendisinden hâmile olduğunu iddia eder ve cariye satıcıya geri verilir. İmdi bu itibarla satın alan kimse, cariyenin âdet görmesini beklemeden cinsî yakınlıkta bulunsa, başkasının mülkü olan cariyeye cinsî yakınlıkta bulunduğu meydana çıkmış olur. Bu mana ise; öpme, kucaklamada da mevcuttur.

Cinsi yakınlığa davet edici olan öpme, sıkma, kucaklama ca haramdır. Bir kimse herhangi bir yoldan malik olduğu cariye bakire olsa yahut bir kadından yahut bir çocuğun malından yahut cinsî yakınlık kendisine haram olan şahıstan satın alsa bile, yine bu cariye bir âdet görmeden cinsî yakınlıkta bulunması, öpmesi, sıkması, kucaklaması haramdır.

Cinsi yakınlıkta bulunduğu cariyesini satmak isteyen kimse için, cariyesi yanında bir âdet görünceye kadar yaklaşmayıp ondan sonra satması müstehaptır. Fakat üzerine vacip değildir. İmam-ı Malik (r.a)'e göre; gebe olma ihtimali bulunduğu için cinsi yakınlık bırakılıp, yanında bir âdet gördükten sonra satması vaciptir.

Biz Hanefilerin delili; Satıcının mülkü henüz mevcuttur. Mülkün mevcut olması, cinsî yakınlığın caiz olmasını gerektirir, ama satın alan kimsenin cariye bir âdet görünceye kadar O'na yaklaşmaması lâzımdır. Çünkü O'na, yeni malik olmuştur. Şer'i şerif ise, cariyenin gebe olmadığı bilindikten sonra, O'nunla cinsî yakınlığı caiz görmüştür. Mesela; bir kimse cariyesini satsa, cariyeyi teslim etmeden önce alış-verişi ikâle (bozsalar) etseler, satan kimsenin bu cariyesine bir âdet görünceye kadar yaklaşmak için beklemesi vacip değildir. İmam-ı A'zam (r.a); **"Beklemesi vaciptir, zira cariye mülkünden çıkmış, sonra malik olmuştur."** demiştir. Sonra bu kavlinden dönüp, satanın beklemesi vacip değildir, demiştir. Bu kavil, Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavlidir.

Bir kimse, bir cariyeyi âdet görürken satın alsa, bu âdet cariyenin rahminin temiz olduğuna kifayet etmez. Çünkü bu âdetin bir kısmı satın alan kimsenin yanında geçmekle cariye tam bir âdet görmemiştir, hâlbuki vacip olan, cariyenin tam bir âdet görmesidir.

Bir kimse, bir cariyeyi satın alıp, cariyeye malik olduktan sonra ve cariye kendisine teslim edilmeden önce, cariye âdet görse, bu âdet kifayet etmez. Çünkü bu âdet, teslim edilmeden önce görülmüştür.

Bir kimse gebe olan bir cariye satın alıp, cariye kendisine teslim edilmeden önce doğum yapsa, bu doğum cariyeye yaklaşmanın helâl olması için kifayet etmez. Çünkü cariyeye malik olma, teslim aldıktan sonra olur. Doğum ise, teslim almadan önce olduğu için buna itibar edilmez.

Bir kimse, Mecusi olan bir cariyeyi satın aldıktan sonra cariye Mecusi iken âdet görse. ondan sonra Müslüman olsa, Mecusi iken gördüğü bu âdet, rahminin temiz olduğuna kifayet eder. Çünkü cariye bu âdeti, satın alanın yanında görmüştür.

İki kişi arasında bir cariye ortak olup, ortaklardan biri diğerinin hissesini satın alarak cariyenin hepsine malik olsa, bu malik olan kimsenin, bu cariyeye cinsi yakınlıkta bulunmadan önce cariyenin bir âdet görmesi vacip olur. Çünkü cariyeye tam olarak yeni malik olmuştur.

Kaçmış olan cariye efendisine geri döndüğünde, gasp edilmiş bir cariye efendisine geri verildiğinde, kiraya verilmiş cariye efendisine geri geldiğinde, rehin verilen cariye sahibine teslim olunduğunda, bu cariyeler âdet görmeden önce efendilerinin kendilerine cinsi yakınlıkta bulunmaları caizdir. Yani, bunların bir âdet görmesi vacip değildir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bir cariyeye bir âdet görmeden yaklaşmak için çare aramak mekruh değildir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mekruhtur. Şer'i hükümlerden kaçmak müminlerin ahlâkından değildir.

Bir cariye satın alan kimse, cariyeyi satan kimsenin O'na cinsî yakınlıkta bulunmadığını bilirse, cariye bir âdet görmeden O'na cinsî yakınlıkta bulunmak için Ebu Yusuf (r.a)'un kavliyle amel edilerek çare araması mekruh değildir. Eğer satan kimsenin O'na cinsi yakınlıkta bulunma ihtimalî olursa, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavliyle amel edilip, cariye bir âdet görmeden O'na cinsî yakınlıkta bulunmak için çare aramak mekruhtur.

Bir cariyenin âdet görmesini beklemeden O'na cinsî yakınlıkta bulunmanın çaresi; satın alacak kimsenin nikâhı altında hür kadın bulunmazsa satın almadan önce cariye ile evlenir. Sonra satın alır. Karısı olan cariyeyi satın alınca, nikâh bozulur ve âdet görmeden O'na cinsi yakınlıkta bulunması helâl olur.

Tatârhâniyye'de Zahireden; **"Bir cariyenin âdet görmesini beklemeden O'na cinsi yakınlıkta bulunmanın çaresi; satın aldığı cariyeyi kitabete keser, ondan sonra cariyenin rızasıyla kitabeti bozar. Bu takdirde cariye, âdet görmeden O'na cinsî yakınlıkta bulunması helâl olur."** diye nakletmiştir.

Cariyeyi satın alan kimsenin nikâhı altında hür kadın bulunursa, satın aldığı cariyeye âdet görmeden cinsî yakınlıkta bulunabilmesi için çare; cariyeyi satacak kimse, cariyeyi satmadan önce cariyeyi itimat ettiği bir kimseyle evlendirir yahut satın alan kimse, satın alıp teslim almadan önce itimat ettiği bir kimseyle evlendirir. Bundan sonra satın alacak kimse, satın aldıktan yahut satın alıp da teslim almayan kimse teslim aldıktan sonra cariye satın alan kimsenin yanında iken cariyenin kocası cariyeyi boşar, bu takdirde cariye âdet görmeden satın alan kimsenin O'na cinsi yakınlıkta bulunması helâl olur. Cariye âdet görmeden efendisine helâl olmasının sebebi; başkasının nikâhlısını satın almıştır, cariyenin kocası boşamadıkça efendisine cinsi yakınlıkta bulunması helâl olmaz.

Cariyenin kocası cinsi yakınlıkta bulunmadan önce boşadığında, cariyenin efendisinin cariyeye cinsî yakınlıkta bulunması helâl olur.

Fetâvâ-yı Kâdihân'da; **"Efendi evlendirdiği cariyesinin kocasının cariyeyi boşamayacağından korkarsa, bundan da kurtuluş çaresi; cariyesini evlendirirken dilediği zaman cariyesini boşama hakkını kendi üzerine alır, bu takdirde efendi cariyesini dilediği zaman boşayabilir."** diye zikredilmiştir.

Nikâh cihetiyle bir arada bulundurulması caiz olmayan iki cariyeye bir kimse malik olsa, bu cariyelerden ancak birisine cinsi yakınlıkta bulunması, öpmesi, sıkması, kucaklaması helâl olur. İkisine birden cinsi yakınlıkta bulunması ve öpmesi, sıkması haramdır. Eğer efendi ikisine birden cinsî yakınlıkta bulunsa yahut ikisini birden öpse, sıksa şehvetle tenasül

uzvuna baksa, bu cariyelerden birisini satmak yahut başkasıyla evlendirmek yahut azat etmekle kendisine haram kılmadıkça, bu iki cariyeden her birine cinsi yakınlıkta bulunması, öpmesi, sıkması, kucaklaması haram olur. Bu cariyelerden birisini kendisine haram kılarsa, diğeri kendine helâl olur. Ama cariyelerden birini rehin verse yahut kiraya verse yahut müdebber kılsa, yanında kalan cariye kendisine helâl olmaz. Çünkü bunlardan birisini tamamıyla kendisine haram kılmamıştır.

ـ فَصْلٌ فِي الْبَيْعِ ـ

وَيُكْرَهُ بَيْعُ الْعَذِرَةِ خَاصَّةً وَجَازَ لَوْ مَخْلُوطَةً فِي الصَّحِيحِ. وَجَازَ بَيْعُ السِّرقِين وَالْاِنْتِفَاعُ كَالْبَيْعِ. وَمَنْ رَأَى جَارِيَةَ رَجُلٍ مَعَ اٰخَرَ يَبِيعُهَا قَائِلاً وَكَّلَنِي صَاحِبُهَا اَوْ اِشْتَرَيْتُهَا مِنْهُ اَوْ وَهَبَهَا لِي اَوْ تَصَدَّقَ بِهَا عَلَيَّ وَوَقَعَ فِي قَلْبِهِ صِدْقُهُ حَلَّ لَهُ شِرَاؤُهَا مِنْهُ وَوَطْئُهَا. وَيَجُوزُ بَيْعُ بِنَاءِ مَكَّةَ وَيُكْرَهُ بَيْعُ اَرْضِهَا وَاِجَارَتُهَا خِلافًا لَهُمَا وَقَوْلُهُمَا رِوَايَةٌ عَنِ الْاِمَامِ وَيُكْرَهُ الْاِحْتِكَارُ فِي اَقْوَاتِ الْاٰدَمِيِّينَ وَالْبَهَائِمِ بِبَلَدٍ يَضُرُّ بِاَهْلِهِ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف فِي كُلِّ مَايَضُرُّ اِحْتِكَارُهُ بِالْعَامَّةِ وَلَوْ ذَهَبًا اَوْ فِضَّةً اَوْ ثَوْبًا. وَاِذَا رُفِعَ اِلَى الْحَاكِمِ حَالُ الْمُحْتَكِرِ اَمَرَهُ بِبَيْعِ مَايَفْضُلُ عَنْ حَاجَتِهِ فَاِنْ اِمْتَنَعَ بَاعَ عَلَيْهِ. وَلاَ اِحْتِكَارَ فِي غَلَّةِ ضَيْعَتِهِ وَلاَ فِيمَا جَلَبَهُ مِن بَلَدٍ اٰخَرَ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف يَكْرَهُ وَكَذَا عِنْدَ مُحَمَّدٍ اِنْ كَانَ يَجْلِبُ مِنْهُ اِلَى الْمِصْرِ عَادَةً وَهُوَ الْمُخْتَارُ. وَيَجُوز بَيْعُ الْعَصِيرِ مِمَّنْ يَتَّخِذُهُ خَمْرًا وَلَوْ بَاعَ مُسْلِمٌ خَمْرًا وَاَوْفَى دَيْنَهُ مِن ثَمَنِهَا كُرِهَ لِرَبِّ الدَّيْنِ اَخْذُهُ وَاِنْ كَانَ الْمَدْيُونُ ذِمِّيًّا لاَيُكْرَهُ. وَيُكْرَهُ التَّسْعِيرُ اِلاَّ اِذَا تَعَدَّى اَرْبَابُ الطَّعَامِ فِي الْقِيمَةِ تَعَدِّيًا فَاحِشًا فَلاَ بَأْس بِهِ بِمَشْوَرَةِ اَهْلِ الْخِبْرَةِ. وَيَجُوز شِرَاءُ مَالاَبُدَّ لِلطِّفْلِ مِنْهُ وَبَيْعُهُ لِاَخِيهِ وَعَمِّهِ وَاُمِّهِ وَمُلْتَقِطِهِ اِنْ هُوَ فِي حِجْرِهِمْ وَتُوجِرُهُ اُمُّهُ فَقَطْ.

FASIL

BAZI ŞEYLERİN SATILMASININ HÜKÜMLERİ

Bir şey katmaksızın insan pisliğini satmak mekruhtur. Çünkü insan pisliği, necasettir; mal değildir. Eğer insan pisliği kül veya toprak gibi başka maddelerle karıştırılmış olursa, sahih olan kavle göre satmak caizdir.

Diğer bir rivayette; katkısız olan insan pisliğini satmak caizdir.

Hatta Dürer sahibi, Zeylâî (r.a)'den; **"İmam-ı A'zam (r.a)'a göre katkısız insan pisliğini satmak caizdir."** diye nakletmiştir.

Fakat diğer kitaplarda; **"Katkısız insan pisliğinin satılması caiz değildir."** diye zikredilmiştir.

Hayvan gübrelerini satmak ve onunla faydalanmak caizdir.

İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; caiz değildir. Zira necis-i ayn'dır; mal değildir. Katkısız insan pisliğine benzer. İmam-ı Malik ile Ahmed İbn-i Hanbel (r.a)'e göre de; hayvan gübrelerini satmak caiz değildir.

Bir kimse, bir adamın cariyesini başka bir şahısla görüp, o şahıs

"Bu cariyenin sahibi; beni bu cariyeyi satmaya vekil etti" yahut **"Bu cariyeyi efendisinden satın aldım."** yahut **"Bu cariyeyi efendisi bana hediye etti."** yahut **"Bu cariyeyi efendisi bana sadaka verdi."** dese, bunu işiten kimse o şahsın doğru söylediğine kanaat getirse, cariyeyi O'ndan satın alması ve O'na cinsî yakınlıkta bulunması helâl olur.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; Mekke-i Mükerreme'nin binalarını satmak caizdir, arazisini satmak, kiraya vermek mekruhtur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre mekruh değildir. Bunların kavli de; İmam-ı Azam (r.a)'dan rivayet edilmiştir.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; Mekke arazisi ahalisinin mülküdür, zira Mekke arazisi onların mülkü olduğu açıktır, şer'an bu arazi onlara mahsustur.

Peygamberimiz (s.a.v)'in;

و هَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ من رَبْعٍ

"Akîl bize gayrı menkul mal bıraktı mı?" hâdis i şerifi, Mekke arazisi, elinde bulunan kimsenin mülkü olduğuna delildir. Mekke arazisi, ahalisi arasında birinden diğerine intikal eder. Mekke-i Mükerreme'nin binaları satılmak, satın alınmak örf ve âdet olup, hiçbir fert bunu inkâr etmemiştir. İnsanlar arasındaki örf ve âdet ise, kuvvetli delillerdendir.

İmam-ı Azam (r.a)'ın delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

انَّ اللهَ حَرَّمَ مَكَّةَ فَحَرَامٌ بَيْعُ رِبَاعِهَا وَلاَ تُؤْجَرُ بُيُوتُهَا

"Şüphe yok ki; Allah-ü Teâlâ, Mekke-i Mükerreme'yi haram kılmıştır. Artık Mekke-i Mükerreme'nin gayr-ı menkul mallarının satışı haramdır ve evleri kiraya verilmez." ve;

مَنْ اَكَلَ اُجُور اَرْضِ مَكَّةَ فَكَأَنَّمَا اَكَلَ الرِّبَا

"Her kim Mekke-i Mükerreme'nin arazisinin kirasını yerse, sanki ribâ (faiz) **yemiştir."** hâdis-i şerifleridir.

İHTİKÂRIN MAHİYETİ VE HÜKÜMLERİ;

İhtikâr lügatte; bir şeyi azalıp kıymetlensin diye saklamak manasınadır. Istılahta; İnsanların ve hayvanların yiyeceklerine ait şeyleri, halkına zarar verecek bir şehirde satın alıp, kıymetleri yükselsin diye hapsetmektir.

İhtikâr on şeydedir; Bunlar; Buğday, arpa, hurma, üzüm, darı,

yağ. bal, zeytinyağı, peynir ve cevizdir.

İhtikârın hükmü; İnsanlara ve hayvanlara zarar veren bir ihtikâr, kerâhet-i tahrimiyye ile mekruhtur. İhtikârın günah olduğuna dair pek çok hâdis-i şerif vardır. İşte bunlardan bazıları;

Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْجَالِبُ مَرْزُوقٌ وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ

"Ticaret yapan kimse merzuktur, ihtikâr (insanların ve hayvanların yiyecek ve içeceklerini satın alıp, onları pahalı satmak için haps) **eden kimse ise melundur."**

مَنْ احْتَكَرَ فَهُوَ خَاطِئٌ

"Her kim ihtikâr yaparsa, günahkâr olmuştur."

مَنِ احْتَكَرَ الطَّعَامَ اَرْبَعِينَ يَوْمًا لطَلَبِ الْقَحْطِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ وَلاَ يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلاَ عَدْلاً

"Bir kimse pahalanmasını isteyerek gıda maddesini kırk gün saklarsa, Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerinedir, Allah-ü Teâlâ O'nun nafile ve farz namazını kabul etmez."

مَنْ تَمَنَّى الْغَلاَءَ عَلَى اُمَّتِى لَيْلَةً وَاحِدَةً اَحْبَطَ اللهُ عَمَلَهُ اَرْبَعِينَ سَنَةً

"Her kim, ümmetim üzerine bir gece pahalılık olmasını arzu ederse, Allah-ü Teâlâ O'nun kırk senelik ibadetini mahveder."

انَّ الْمُحْتَكِرَ يُحْشَرُ مَعَ قَتَلَةِ الْاَنْبِيَاءِ

"İhtikâr yapan kimse, Peygamberleri öldürenler ile beraber haşrolunur." buyurmuşlardır. Çünkü ihtikâr yapılan gıda maddelerinde, herkesin hakkı vardır. İhtikâr yapan kimse, elinde bulunan malları satmamakla cemiyetin haklarını iptal etmiş, onların hayatına kastetmiş, onları zarara ve sıkıntıya sokmuş oluyor.

İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ihtikâr insan ve hayvanların yalnız yiyecek maddelerine mahsustur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ihtikâr yalnız yenilecek içilecek maddelere mahsus olmayıp, umuma zarar verecek her nevi malda hatta altın, gümüş, elbise gibi maddelerde ihtikâr yapmak mekruhtur.

Bazıları; **"Bir kimse, satın aldığı malı pahallansın diye kırk gün**

satmazsa ihtikâr yapmış olur." demişlerdir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنِ احْتَكَرَ طَعَامًا اَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَقَدْ بَرِئَ مِنَ اللهِ وَبَرِئَ اللهُ مِنْهُ

"Her kim gıda maddesi (satın alıp pahallansın diye) **kırk gece satmayıp saklarsa, o kimse Allah-ü Teâlâ'dan ve Allah-ü Teâlâ da O'ndan beri olmuş olur."** buyurmuşlardır.

İhtikârın kırk günde kayıtlanması; dünyada muaheze edilmesi itibariyledir, yoksa bir gün bile ihtikâr yapan kimse, asi olup âhiret azabını hak etmiş olur.

İhtikâr yapan kimse, hâkime şikâyet edildiğinde; hâkim o kimseye kendisinin ve bakmakla mükellef olduğu kimselerin ihtiyaçlarını karşılayacak miktardan fazlasını satmasını emreder. Şayet ihtikâr yapan kimse, hâkimin sözünü dinlemeyip satmazsa, hâkim o kimseyi münasip göreceği bir şekilde cezalandırır ve ihtikâr yapmış olduğu malları O'nun namına satar.

Bir kimse, kendi arazisinin mahsullerini yahut başka bir şehirden getirmiş olduğu bir malı saklamakla, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ihtikâr yapmış sayılmaz. Çünkü umumun hakkı bulundukları şehirden ve o şehir etrafından toplanılan mallara taalluk eder. Şu kadar var ki, pahalılık ve kıtlık zamanını beklediğinden dolayı günaha girer. Zira Müslümanlar hakkında fena bir niyette bulunmuş olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bir kimse kendi arazisinin mahsulünü hapsetmekle yahut başka bir şehirden kendi şehrine getirmiş olduğu bir malı pahallansın diye satmamakla, ihtikâr yapmış olur. Hakkında ihtikâr yapan kimseye tatbik edilen ceza verilir.

Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ

"İhtikâr yapan kimse melundur." hâdis-i şerifi mutlaktır.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre de; bir kimse başka bir şehirden kendi bulunduğu şehre mal getirse, o şehirden kendi şehrine mal getirmek âdet ise, bu getirdiği maddeleri hapsedip satmaması mekruhtur. Zira umumun hakkı, o maddelere taalluk eder. Fetva için, muhtar olan İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavlidir.

Şarap yapan bir kimseye, şıra satmak caizdir. Çünkü şıranın kendisinde bir günah olmayıp, şıra değişip şarap olduktan sonra günahtır. Ama fitne ve fesatçılara silâh satmak caiz değildir.

Bir Müslüman borcunu ödemek için şarap satsa, alacaklı şahsın

şarabın parasından borcunu alması mekruhtur. Zira Müslüman'ın, şarap satması batıldır, parası da haramdır.

Borçlu olan Zimmî ise, alacaklının o paradan borcunu alması mekruh değildir. Çünkü Zimmî hakkında şarap, maldır.

Hükümdarın yahut salâhiyetli olan hâkimin bir zaruret görülmedikçe ticaret mallarına narh koyması mekruhtur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَ تُسعِّرُوا فَانَّ اللهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ

"Narh koymayınız, hiç şüphe yok ki, fiyat tayin eden (az vererek) **kısan,** (çok vererek) **yayan, rızıklandıran ancak Allah-ü Teâlâ'dır."** hâdis-i şerifi vârid olmuştur. Fakat gıda maddelerinin sahihleri kıymette haddi tecavüz eder, bunları fahiş bir fiyatla yani; on akçeye alıp, yirmi akçeye satarlarsa; bu takdirde umumun zararını defetmek için Hükümdar yahut Hâkim rey ehliyle istişare ederek narh koyabilir.

Himayelerinde küçük çocuk bulunan kardeş, amca, anne veya sokağa bırakılmış çocuğu alan kimse için, çocuğun mallarını satması ve O'nun için gerekli olan şeyleri satın alması caizdir.

Küçük çocuk üzerine yapılan tasarruf üç kısımdır;

Birinci kısmı; Çocuğa verilen sadaka ve hibe gibi sırf menfaattir. Eğer çocuk iyiyi kötüden ayıracak yaşta bulunursa, bunlara kendisi malik olur.

İkinci kısmı; Köle azat etme ve kadın boşama gibi sırf zarardır. Bunlara kimse malik olamaz.

Üçüncü kısmı; Çocuk için bir şeyler almak maksadıyla, çocuğun mallarını satmak gibi hem faydalı ve hem zararlı olandır. Çocuk gerek yanlarında olsun, gerek olmasın buna ancak babası ile dedesi malik olur. Bunların velayetleri hasebiyle, çocuğun malında tasarruf etme hakları vardır. Çocuğa bakıcı tutmak sırf menfaat kısmındandır.

Çocuğu hizmetçi olarak kiraya vermek, ancak annesi için caizdir. Başkaları çocuğu sanata verebilirler, hizmetçi veremezler.

ـــ فَصْلٌ فِي الْمُتَفَرِّقات ـــ

تَجُوزُ الْمُسَابَقَةُ بِالسِّهَامِ وَالْخَيْلِ وَالْحَمِيرِ وَالْبِغَالِ وَالْإِبِلِ وَالْأَقْدَامِ فَإِنْ شُرِطَ فِيهَا جُعْلٌ مِن اَحَدِ الْجَانِبَيْنِ اَوْ مِنْ ثَالِثٍ لاسبقهما جَازَ وَإِنْ مِن كِلاَ الْجَانِبَيْنِ يَحْرُمُ إِلاَّ اَنْ يَكُونَ بَيْنَهُمَا مُحَلِّلٌ كُفُوٌّ لَهُمَا إِنْ سَبَقَهُمَا اَخَذَ مِنْهُمَا وَإِنْ سَبَقَاهُ لاَيُعْطِيهِمَا وَفِي مَابَيْنَهُمَا اَيهما سَبَقَ اَخَذَ مِنَ الْاخر. وَعَلَى هٰذَا لَوْ اِخْتَلَفَ اِثْنَانِ فِي مَسْئَلَةٍ وَاَرَادَ الرُّجُوعَ إِلَى الشَّيْخِ وَجَعَلاَ عَلَى ذٰلِكَ جُعْلاً. وَوَلِيمَةُ الْعُرْسِ سُنَّةٌ وَمَنْ دُعِيَ فَلْيُجِبْ وَإِنْ لَمْ يُجِبْ اَثِمَ وَلاَ يَرْفَعُ مِنْهَا شَيْئًا وَلاَ يُعْطِي سائِلاً إِلاَّ بِأَذْنِ صاحِبِهَا وَإِنْ عَلِمَ الْمَدْعُوُّانَّ فِيهَا لَهْوٌ لاَيُجِيبُ وَإِنْ لَمْ يَعْلَمْ حَتَّى حَضَرَ فَإِنْ قَدَرَ عَلَى الْمَنْعِ فَعَلَ وَإِلاَّ فَانْ كَانَ مُقْتَدًى بِهِ اَوْ كَانَ اللَّهْوُ عَلَى الْمَائِدَةِ فَلاَ يَقْعُدُ وَإِلاَّ فَلاَ بَأْس بِالْقُعُودِ قَالَ الْإِمَامُ اُبْتُلِيتُ بِهِ مَرَّةً فَصَبَرْتُ وَهُوَ مَحْمُولٌ عَلَى مَاقَبْلَ اَنْ يَصِير مُقْتَدًى. دَلَّ قَوْلُهُ اُبْتُلِيتُ عَلَى حُرْمَةِ كُلِّ الْمَلاَهِي لِاَنَّ الْإِبْتِلاَءَ إِنَّمَا يَكُونُ بِالْمُحَرَّمِ وَالْكَلاَمُ مِنْهُ مَايُؤْجَرُ بِهِ كَالتَّسْبِيحِ وَنَحْوِهِ وَقَدْ يَأْثَمُ بِهِ إِذَا فَعَلَهُ فِي مَجْلِسِ الْفِسْقِ وَهُوَ يَعْمَلُهُ وَإِنْ قَصَدَ بِهِ فِيهِ الْاِعْتِبَارَ وَالْإِنْكَارَ فَحَسن. وَيُكْرَهُ فِعْلُهُ لِلتَّاجِرِ عِنْدَ فَتْحِ مَتَاعِهِ وَالتَّرْجِيعُ بِقِرَاءَةِ الْقُرْاٰنِ وَالْاِسْتِمَاعِ إِلَيْهِ وَقِيلَ لاَبَأْس بِهِ. وَعَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ كَرِهَ رَفْعَ الصَّوْتِ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْاٰنِ وَالْجَنَازَةِ وَالزَّحْفِ وَالتَّذْكِيرِ فِمَا ظَنُّكَ بِهِ عِنْدَ الْغِنَاءِ الَّذِي يُسَمُّونَهُ وَجْدًا. وَكَرِهَ الْإِمَامُ الْقِرَائَةَ عِنْدَ الْقَبْرِ وَجَوَّزَهَا مُحَمَّدٌ وَبِهِ اُخِذَ. وَمِنْهُ مَالاَ اَجْرَ فِيهِ وَلاَ وِزْرَ نَحو قُمْ وَاقْعُدْ وقِيلَ لاَيُكْتَب عَلَيْهِ. وَمِنْهُ مَا يَأْثَم بِهِ كَالْكِذبِ وَالْغَيْبَةِ وَالنَّمِيمَةِ وَالشَّتِيمَةِ. وَالْكِذْبُ حَرامٌ إِلاَّ فِي الْحَرْبِ لِلْخُدْعَةِ وَفِي الصُّلْحِ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَفِي إِرْضَاءِ الْاَهْلِ وَفِي دَفْعِ الظَّالِمِ عَنِ الظُّلْمِ وَيُكْرَهُ التَّعْرِيضُ بِهِ إِلاَّ لِحَاجَةٍ. وَلاَ غِيبَةَ لِظَالِمٍ وَلاَ اِثْمَ فِي السَّعْيِ بِهِ. وَلاَ غِيبَةَ إِلاَّ لِمَعْلُومٍ فَاغْتِيَابُ اَهْلِ قَرْيَةٍ لَيْس بِغِيبَةٍ. وَيَحْرُمُ اللَّعْبُ بِالنَّرْدِ اَوِ الشَّطْرَنْجِ وَالْاَرْبَعَةِ عَشَر وَكُلُّ لَهْوٍ. وَيُكْرَهُ اِسْتِخْدَامُ الْخِصْيَانِ وَوَصْلُ الشَّعْرِ بِشَعْرِ اٰدَمِيٍّ وَقَوْلُهُ فِي الدُّعَاءِ اَسْئَلُكَ بِمَقْعَدِ الْعِزِّ مِن عَرْشِكَ خِلاَفًا لاَبِي يُوسُفَ وَقَوْلُهُ اَسْئَلُكَ بِحَقِّ اَنْبِيَائِكَ وَرُسُلِكَ. وَاسْتِمَاعُ الْمَلاَهِي حَرَامٌ. وَيُكْرَهُ تَعْشِيرُ الْمُصْحَفِ وَنَقْطُهُ إِلاَّ لِلْعَجَمِ فَإِنَّهُ حَسن وَلاَ بَأْس بِتَحْلِيَتِهِ وَلاَ بَأْس بِدُخُولِ الذِّمِّيِّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ ولاَ بِعِيَادَتِهِ. وَيَجُوزُ اِخْصَاءُ الْبَهَائِمِ وَاِنْزَاءُ الْحَمِيرِ عَلَى الْخَيْلِ وَالْحُقْنَةُ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ لاَبِمُحَرَّمٍ كَالْخَمْرِ وَنَحْوِهَا وَلاَ بَأْس بِرِزْقِ الْقَاضِي كِفَايَةً بِلاَ شَرْطٍ. وَلاَ بَأْس بِسَفَرِ الْاَمَةِ وَاُمِّ الْوَلَدِ بِلاَ مَحْرَمٍ وَالْخَلْوَةُ بِهَا قِيلَ تُبَاحُ

وَقِيلَ لاَ وَيُكْرَهُ جَعْلُ الرَّايَةِ فِي عُنُقِ الْعَبْدِ لاَتَقْيِيده. وَيُكْرَهُ اَنْ يُقْرِضَ بَقَّالاً دِرْهَمًا لِيَأْخُذَ مِنْهُ بِهِ مَايُحْتَاجُ اِلَى اَنْ يَسْتَغْرِقَهُ. وَالسُّنَّةُ تَقْلِيمُ الْاَظَافِيرِ وَنَتْفُ الْاِبْطِ وَحَلْقُ الْعَانَةِ وَالشَّارِبِ وَقَصُّهُ حَسَنٌ وَلاَ بَأْس بِدُخُولِ الْحَمَّامِ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ اِذَا اِتَّزَرَ وَغَضَّ بَصَرَهُ وَيُسْتَحَبُّ اِتِّخَاذُ الْاَوْعِيَةِ لِنَقْلِ الْمَاءِ اِلَى الْبُيُوتِ وَكَوْنُهَا مِنَ الْخَزَفِ اَفْضَلُ. وَلاَ بَأْس بِسُتْرِ حِيطَانِ الْبَيْتِ بِالثُّبُودِ لِلْبَرْدِ وَيُكْرَهُ لِلزِّينَةِ وَكَذَا اِرْخَاءُ السِّتْرِ عَلَى الْبَيْتِ. وَاِذَا اَدَّى الْفَرْضَ وَاَحَبَّ اَنْ يَتَنَعَّمَ بِمَنْظَرٍ حَسَنٍ وَجَوَارٍ جَمِيلَةٍ فَلاَ بَأْس. وَالْقَنَاعَةُ بِاَدْنَى الْكِفَايَةِ وَصَرْفُ الْبَاقِي اِلَى مَايَنْفَعُ فِي الْاٰخِرَةِ اَوْلَى.

FASIL

DAĞINIK MESELELER

Oyun maksadıyla ve kumar şeklinde değil de, idman ve harbe kudret kazanmak için silâh atmakla, at, merkep, katır ve deve gibi binek hayvanlarıyla süvari veya piyade olarak yapılan yarışlar caizdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

لاَ سَبْقَ اِلاَّ فِي خُفٍّ اَوْ نَصْلٍ اَوْ حَافِرٍ

"Ödül, ancak deve yarışında yahut atış veya at, katır ve eşek koşusunda vardır." buyurmuşlardır. İmam-ı Zühri (r.a); **"Ashâb-ı Kiram, aralarında at ile deve ile ve yayan koşusu ve atış yarışı yaparlardı."** diye rivayet etmiştir.

Cihad için hazırlanmaya sebep olan her şeyi öğrenmek mendubtur. Peygamberimiz (s.a.v)'in, Azbâ adında bir devesi vardı, asla geçilememişti, bir Bedevi gelip devesiyle Peygamberimizin devesini geçtiğinde, Ashâb-ı Kiram'a bu, ağır geldi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v);

حَقٌّ عَلَى اللهِ اِلاَّ يَرْتَفِعَ شَيْئٌ مِنَ الدُّنْيَا اِلاَّ وَضَعَهُ

"Allah üzerine haktır ki, dünyadan herhangi bir şey yükselirse, mutlaka Cenâb-ı Hakk onu alçaltır." buyurmuşlardır.

Resulullah (s.a.v); Ebu Bekir (r.a) ve Ömer (r.a) beraber yarış yapmışlar, Resul-ü Ekrem (s.a.v), onları geçmiştir. Hâdis-i şeriflerde;

لاَ يَحْضُرُ الْمَلاَئِكَةُ شَيْئًا مِنَ الْمَلاَهِي سِوَى النِّصَالِ وَالرِّهَانِ

"Atışla, yarıştan başka hiçbir oyuna, Melekler hazır olmazlar." ve;

مَنْ تَعَلَّم الرَّمْي و لَمْ يَرْمِ فَلَيْس منى

"Kim atışı öğrenir de atış yapmazsa, benden değildir." ve;

انَّ اللهَ يُدْخلُ الْجَنَّةَ بِالسَّهْمِ الْوَاحد الثَّلاَثَةَ صَانعَهُ يَحْتَسبُ فِ صُنْعه الْخَيْرَ وَالرَّامِى بِهِ وَنَبِيلَهُ

"Şüphe yok ki, Allah-ü Teâlâ bir ok sebebiyle üç (Müslüman) **kimseyi yani; İlâ-yi kelimetullah için düşmana karşı yapılan savaşa yardım etmek maksadıyla ok yapanı, Allah yolunda bu oku atanı, okları atıcıya vereni Cennet'e koyar."** buyurmuşlardır.

İki yarışçıdan birisi ödülü şart koşarsa, mesela; birisi diğerine **"Sen, beni geçersen, sana bir lira vereceğim, ben seni geçersem, senden bir şey almayacağım."** yahut yarışçılardan başka üçüncü bir kimse, **"Hanginiz geçerseniz, ona beş yüz lira vereceğim."** deyip yarış yapılsa, kazanan kimsenin konulan ödülü alması caizdir.

Ödül, iki taraftan şart koşulursa kumar olacağından haramdır. Mesela; iki yarışçıdan birisi diğerine, **"Sen, beni geçersen; ben sana yedi yüz lira vereceğim, ben seni geçersem, sen bana yedi yüz lira vereceksin."** diye şart koşup, diğeri de bunu kabul ederek yarış yapsalar, kazananın bu ödülü alması haramdır, çünkü kumardır. Ancak bu atların arasına onların ayarı ve onları geçeceği ümit edilen üçüncü bir at daha katılır, ikisini de geçtiği takdirde ödülü diğer ikisinden alır, onları geçemediği takdirde onlara bir şey vermez; öteki atlardan hangisi geçerse, ödülü o alırsa, yarış, kumar olmaktan çıkar. Yarışın haram olmaktan kurtulmasına sebep olduğu için üçüncü ata **"muhallil"** yani; **"Helâl kıldıran"** denilir.

İki din âlimi ihtilâf ettikleri bir mesele hakkında ortaya mükâfat koyarak büyük bir âlime müracaat etmeleri de yukarıdaki tafsilât üzere, bir taraftan olursa caiz olur, iki taraftan olursa kumar olur. Mesela; biri diğerine; **"Mesele senin dediğin gibi olursa, falan şey senin olsun."** deyip, diğeri de kabul etse, mükâfat caiz olur. Ama biri, diğerine **"Mesele senin dediğin gibi çıkarsa, falan şey senin olsun."** diğeri de O'na, **"Mesele senin dediğin gibi olursa, falan şey senin olsun."** dese, mükâfat iki taraftan konulduğu için kumar olur ve caiz olmaz.

Evlenirken ziyafet vermek sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اَوْلِمْ وَلَوْ بِفِرْسنِ الشَّاة

"Koyun paçasıyla olsa bile (düğün için) **ziyafet ver."** buyurmuşlardır. Diğer bir hâdiste;

اَعْلِنُوا الزِّفَافَ بِالدُّفُوف

"Deflerle olsa bile düğünü ilân edin." diye vârid olmuştur.

Her kim düğün yemeğine veya başka bir şeye davet edilince, hemen icabet etsin, eğer icabet etmezse günahkâr olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

و مَنْ لَمْ يُجبِ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصى اللهَ وَ رسُولَهُ

"Her kim davete icabet etmezse, Allah ve Resulüne isyan etmiştir." başka bir hâdiste;

لَوْ دُعيتَ الىٰ كَرِاعٍ لاَجَبْت

"Paçaya davet edilseydim, elbette ki icabet ederdim." diye vârid olmuştur.

Düğün yemeğine gelenler, düğün sahibinin izni olmadan yemekten bir şey götüremezler, dilenciye de veremezler. Çünkü düğün yemeğine davet, yemeleri içindir, yoksa götürmek veya başkalarına ondan vermek için değildir.

Davet edilen kimse ziyafet meclisinde çalgı, içki gibi şer'an yasak olan eğlencenin olduğunu bilirse, davete gitmez.

Ziyafette böyle şer'an yasak olan eğlencelerin olduğunu bilmeyerek gittiğinde, eğer onları kaldırtmaya gücü yeterse kaldırtır. Kaldırtacak durumda bulunmazsa kendisine uyulan kimse ise yahut çalgı ziyafet meclisinde olursa, oturmayıp çıkar gider. Çünkü kendisine uyulan zat, böyle çalgılı ziyafetlerde bulunacak olursa, dini lekeler. Müslümanlar üzerine günah kapısını açmış olur, bu kimse kendisine uyulan zat değil ise yahut çalgı ziyafet meclisinde bulunmazsa, oturmasında bir beis yoktur.

İmam-ı A'zam (r.a) Hazretleri; **"Bir kere çalgılı bir ziyafet meclisi ile iptilâ edildim de sabredip, çıkmadım."** demiştir. İmam-ı A'zam (r.a)'in, bu sözü, henüz muktedâbih (kendisine uyulan) değilken, söylemiş olduğu üzerine hamledilmiştir.

İmam-ı A'zam (r.a) Hazretlerinin **"iptilâ' edildim"** sözü, bütün çalgıların haram olduğuna delâlet eder. Çünkü iptilâ, haram olan şeyde kullanılır.

Çalgı hakkında pek çok hâdis vârid olmuştur. Peygamberimiz (s.a.v);

اسْتِمَاعُ لْمَلاَهِى مَعْصِيَةٌ و الْجُلُوسُ عَلَيْهَا فسْقٌ و التَّلَذُّذُ بِهَا كُفْرٌ

"Müslüman'ın her oyunu batıldır, yalnız üç oyunu müstesna; bunlar atını terbiye ve tedip etmesinden, bir rivayette de, atı ile oynamasından, ok atmasından ve ailesi ile eğlencesinden ibarettir." buyurmuşlardır. Bu mesele kına (şarkı, türkü, nağme)nın da günah olduğuna delâlet eder. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لَهْوُ الْمُؤْمِنِ من بَاطلٌ الاَّ فِى ثَلاَثٍ تَأْديبُ فَرَسه وَفِى رِوَايَة مُلاَعَبَةُ فَرَسه و رَمْيُهُ قَوْسَهُ و مُلاَعَبَتُهُ مَعَ اَهْله

"(Şer'an caiz olmayan) **oyun ve eğlenceleri dinlemek günahtır, onların yanında oturmak fâsıklıktır, onlardan lezzet almak küfran-ı nimettir."** buyurmuşlardır.

Müslüman bir kimsenin meşru olmayan şarkı, türkü, çalgı, eğlence ve oyunları işitmemeye çalışması vaciptir. Bazıları, **"Bir kimsenin yalnız kaldığında korkuyu gidermek için mırıldanmasında bir beis yoktur."** demişlerdir. Şems'ül-Eimme-i Serahsi (r.a) bunun ile fetva vermiştir. Mekruh olan, eğlence yolu ile olanıdır. Bunu söyleyen, Enes b. Malik (r.a)'ın sözü ile istidlâl etmiştir. Enes (r.a), Ashâb-ı Kirâm'ın zahitlerinden olmasına rağmen, hastalığında teganni ederdi. Şeyhü'l İslâm şöyle demiştir; "Biz Hanefi âlimlerine göre, bunların hepsi mekruhtur. Sözlerden bazıları sevaptır. Mesela; Müslüman olan bir kimsenin **"Sübhânallâh" "Elhamdülillâh" "Lâ ilâhe illâllah"** ve **"Allah-ü Ekber"** demesi, Peygamberimiz (s.a.v) üzerine salâvat-ı şerife getirmesi, Kur'ân-ı Kerim, Hâdis-i şerif, Fıkıh ilmi okuması gibi sözleriyle sevap kazanır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَالذَّاكِرِينَ اللهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَات اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً و اَجْرًا عَظِيمًا

"Allah'ı çok zikreden (tesbih ile tahmid ile tehlil ile tekbir ile Kur'ân-ı Kerimi tilâvet ile iştigal eden) **erkekler ile** (Allah'ı) **çok zikreden kadınlar** (işte), **bunlar için Allah mağfiret ve büyük mükâfat**(lar) **hazırlamıştır."** (El-Ahzâb Suresi; 35) kavl-i keriminde vaki olmuştur. Bu babta pek çok ayet-i kerime ve hâdis-i şerif vardır.

Bir kimse fena bir toplantı yerinde kendisi de kötülük işlerken, tesbih ve zikir ile meşgul olsa, günahkâr olur. Eğer böyle fena bir toplantı yerinde tesbih ve zikir ile meşgul olan kimse, orada bulunan fâsıkların ibret

almaları ve onların yaptıkları kötülükleri inkâr etmek maksadıyla olursa müstehaptır.

Bir kimse çarşıda, pazarda ve toplantı yerlerinde dünya işlerine dalmış olan insanları ayartmayı niyet ederek; **"Sübhânallâh"** , **"Elhamdülillâh"** dese, tenha yerdeki **"Sübhânallâh" "Elhamdülillâh"** demesinden daha faziletlidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v);

ذَاكِرُ اللهِ فِى الْغَافِلِينَ كَالْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللهِ

"Gafiller arasında Allah'ı zikreden, Allah yolunda cihad eden gibidir." buyurmuşlardır.

Tacir olan bir kimse ticarethanesini veya ticaret mallarını açarken, **"Lâ ilâhe illâllah"** yahut **"Sübhânallâh"** yahut **"Allahümme salli ala Muhammed'in"** dese, günahkâr olur. Çünkü tacir bu cümlelerle dini, dünya kazancına âlet etmiş olur. Ama bir gazi çarpışırken yahut bir âlim ilim meclisinde tekbir getirse, sevap kazanırlar, çünkü bunların maksatları dini yükseltmektir.

Kur'ân-ı Kerim okurken terci (sesi yükseltip, alçaltma, dalgalandırma) mekruhtur. Terci ile okunan Kur'ân-ı Kerimi dinlemek de mekruhtur. Zira terci, fâsıkların fısk hâllerindeki nağmelerine benzer.

Bazıları **"Kur'ân-ı Kerim okurken terci de beis yoktur."** Peygamberimiz (s.a.v);

زَيِّنُوا الْقُرْاٰنَ بِاَصْوَاتِكُمْ

"Kur'ân-ı Kerimi, seslerinizle güzelleştiriniz." buyurmuşlardır.

Peygamberimiz (s.a.v);

كَرِهَ رَفْعَ الصَّوْتِ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْاٰنِ وَالْجَنَازَةِ وَالزَّحْفِ و التَّذْكِيرِ

"Kur'ân-ı Kerim okurken, cenazede, harpte, vaazda sesi yükseltmeyi mekruh görmüşlerdir." Binaenaleyh **"vecd"** adını verdikleri şiir ve ilâhiler nağmelerle okunurken sesin yükseltilmesinin mekruh olduğunda hiç şüphe yoktur.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kabrin yanında Kur'ân-ı Kerim okumak mekruhtur. Zira kabir, ehli cifedir. Kabir üzerine oturmak da mekruhtur. Çünkü kabrin tavanı, ölünün hakkıdır; üzerine oturmak ihanettir. Peygamberimiz (s.a.v);

لَاَنْ يَجْلِسَ اَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ الىٰ جِلْدِهِ خَيْرٌ مِنْ اَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرٍ

"Biriniz, bir kor üstüne oturup da, o korun elbisesini yakması ve ta cildine işlemesi, kabir üzerine oturmasından çok daha hayırlıdır." buyurmuşlardır.

İmam-ı Muhammed (r.a); Kabrin yanında Kur'ân-ı Kerim okumayı caiz görmüştür. Fetva İmam-ı Muhammed'in kavli üzerinedir. Zira kabrin yanında Ayete'l-Kürsî, İhlâs Suresi, Fatiha Suresinin okunması babında nice âsâr vârid olmuştur.

Sözlerden bazılarında sevap da yoktur, günah da yoktur. Mesela; bir kimsenin, diğer bir şahsa, **"Ayağa kalk!"** yahut **"Otur!"** demesi gibi. Bir kimsenin yedim, içtim demesi gibi, böyle sözler ibadet de değildir, günah da değildir. Bazıları, **"Böyle sözler sevap ve günah olmadığı için söyleyen kimsenin üzerine yazılmaz."** demişlerdir.

İbn-i Abbas (r.a)'dan; **"Sevap yahut günah olmayan sözleri melekler yazmazlar Melekler ancak sevap veya günah olan sözleri yazarlar."** diye rivayet edilmiştir.

Bazıları; **"Sevap ve günah olmayan sözler yazılır, fakat cezası olmayan dünyada silinir, cezası olan baki kalır."** demişlerdir.

Sözlerden bazıları günahtır. Yalan söylemek, gıybet etmek, kovuculuk etmek, sövmek gibi bunların hepsi nakil ve akıl yoluyla haramdır.

Temellük de haramdır. Temellük, âdetten ziyade alçalma ve tevazu göstermektir. Tevazu, güzeldir, temellük çirkindir. Peygamberimiz (s.a.v);

لَيْس مِنْ اَخْلاَقِ الْمُؤْمِنِ التَّمَلُّكُ الاَّ الْمُتَعَلِّمِ لِاُسْتَاذه وَالْوَلَدَ لوَلِدِه وَالْعَبْدَلمَوْلاَهُ

"Temellük müminin ahlâkından değildir. Ancak öğrencinin, hocası; çocuğun, babası; kölenin, efendisi için temellük etmesi caizdir." buyurmuşlardır.

Yalan söylemek aklen, naklen haramdır. Ancak harpte düşmanı aldatmak için, iki kişi arasını düzeltmek için, karısının kocasını, kocanın da karısını razı etmek için, zalimin zulmünü defetmek için yalan söylemek haram değildir. Çünkü bunların niyeti düzeltmektir.

Yalan ile tariz mekruh olur. Ancak bir ihtiyaç için olursa, mekruh olmaz. Tariz, lügatte; açığın zıddıdır, yani kapalı ve ihtimalli söz söylemektir, İşiten kimse, tarizi ilk işittiğinde anlamayıp, düşünmekle anlar. Mesela; bir kimseye, **"Gel, bizimle yemek ye!"** denildiğinde, o kimse **"Yedim!"** deyip, dün yediğini murad etmiş olsa, tariz yapmış olur.

İnsanlara sözü ile işi ile zulmeden kimsenin yaptığı haksızlıkları anlatmak gıybet değildir. Böyle bir zalimin yaptığı haksızlıkların, hâkime bildirilmesi de günah değildir, bilakis sevaptır. Çünkü bu; münkerden neh-

yetme babındandır. Gıybet, ancak bilinen kimseler için yapılır, bu takdirde bir köy halkının gıybeti, gıybet değildir. Çünkü murad olunan kişiler bilinmemektedir. Gıybet, kazf (başkasına zina isnadında bulunmak) gibi olmuş olur.

Dürer ve Gurer'de; **"Bir kimse, bir Müslüman kardeşine terk etmesini isteyerek, bir kötülüğünü söylese, gıybet etmiş olmaz. Gıybet ancak kızgınlık yoluyla bir kimsenin kusurunu söyleyip, onun küçük düşmesini istemektir."** diye yazılıdır.

Tavla, satranç ve erbaa' aşer (Yahudilerin oynadığı bir oyunun adıdır.) oynamak ve bütün oyunlar haramdır. Eğer bu oyunlar kumar maksadıyla oynanırsa, Maide Suresindeki **"Meysir"** ayet-i kerimesinin altına girer ki, delil ile haram olmuş olur. Çünkü "Meysir, bütün kumarların adıdır. Eğer bu oyunlar kumar maksadıyla oynanmazsa, boş yere vakit geçirilmiş olur ki bu da haramdır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا

"Ya sizi ancak boş yere yarattığımız ve hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız." (El-Mü'minûn Suresi; 115) kavl-i kerimi, kesin delildir

Oyun hakkında Peygamberimiz (s.a.v);

كُلُّ لَعِبِ ابْنِ اٰدَمَ حَرَامٌ اِلاَّ ثَلاَثَةً مُلاَعَبَةُ الرَّجُلِ بِاَهْلِه و تَأْدِيبُهُ لفرسه وَمُنَاضَلَتُهُ بِقَوْسِه

"Âdemoğlunun her oyunu haramdır, yalnız üç oyun müstesna, bunlar, erkeğin karısı ile eğlencesinden, atını terbiye ve tedip etmesinden ve ok atma oyunundan ibarettir." ve;

مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَاَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِى لَحْمِ خنزِيرِ وَدَمِه

"Her kim tavla oynarsa, elini domuz eti ve domuz kanıyla boyamış gibi olur." ve;

مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَقَدْ عَصى اللهَ ورسُولَهُ

"Her kim tavla oynarsa, Allah'a ve Resulüne isyan etmiş olur." buyurmuşlardır.

İbn-i Ömer (r.a), satranç oynayan kimselerin yanına uğrayıp selâm vermediği ve **"Sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir?"** dediği

rivayet edilmiştir.

Hz. Ali (r.a)'nin, satranç oynayan kimselerin yanlarına uğrayıp selâm vermemiş, kendisine niçin selâm vermediği sorulunca **"Kendileri için putlar edinip tapmakta olan kimselere nasıl selâm vereyim?"** dediği rivayet edilmiştir. Başka bir rivayette; Hz. Ali (r.a), onların başlarına vurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مٰا اَلْهٰاكَ عَنْ ذِكْرِ اللهِ فَهُوَ مَيْسِرٌ

"Seni Allah-ü Teâlâ'nın zikrinden alıkoyan her şey kumardır." hâdis-i şerifi, bütün oyunları içine almaktadır. Bu itibarla, bir mümin kimseye lâyık olan; niçin yaratıldığını bilip gereğince amel etmeli, boş yere vaktini ve nefsini zayi etmemelidir.

İmam-ı A'zam (r.a) Hazretleri de, oyun oynayanlara selâm vermeyi doğru görmemiştir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a); oyun oynayanlara hakaret olsun diye selâm vermeyi kerih görmüşlerdir.

İmam-ı Şafiî (r.a) Hazretleri; **"Kumar olmamak, dini vecibelere bir noksan vermemek, fena söz söylememek, yalan yemin etmemek üzere zihni açmak için satranç oynamakta bir beis yoktur, bu şartlar bulunmadığı takdirde, hüküm harama döner."** demiştir.

Hanefîlerin delili, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

كُلُّ لَعِبِ ابْنِ آدَمَ حَرَامٌ

"Âdemoğlunun her oyunu haramdır." ve;

مٰا اَلْهٰاكَ عَنْ ذِكْرِ اللهِ فَهُوَ مَيْسِرٌ

"Seni, Allah-ü Teâlâ'nın zikrinden alıkoyan her şey haramdır." hâdis-i şerifleridir. Bu hâdis-i şerifler, bütün oyunların haram olduğuna delildir.

Hadım edilmiş kimseye, hizmet ettirmek mekruhtur. Çünkü bu sanata insanları teşvik vardır, bu ise azaptır. Peygamberimiz (s.a.v) bunu yasaklamışlardır. Hiçbir kimse, hadım olan şahsı hizmetçi olarak kullanmasa, hiçbir fert kendini hadım ettirmezdi.

İnsan saçına saç eklemek, gerek hakiki saç olsun, gerek suni saç olsun mekruhtur. Bundan murad; zamane kadınları, saçlarımız uzun olsun ve çok görünsün diye başkalarının saçlarını kendi saçlarına ekleyerek birleştirirler. Bu babta Peygamberimiz (s.a.v);

لَعَنَ اللهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ و الْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ

"Allah-ü Teâlâ; saçı ekleyene de, ekletene de, dövme yapana da, yaptırana da lânet etsin." buyurmuşlardır.

Vâsile; Kadınların saçlarına başka bir saç ekleyen kadındır.

Müstevsile; Saçı eklenilen kadındır.

Veşim; İğne ile yüze, kollara, elin üstüne veya vücudun herhangi bir yeri delinerek derinin altına çivit, sürme veya benzeri bir şey doldurulur, bir daha o yer renk tutarak ebedi çıkmamak şartıyla boyalı kalır. Bu işi yapana **"vâşime"** ve bu işi yaptırana da **"müstevşime"** denilir.

Dua eden kimsenin, dua ederken şu duayı;

اَسْئَلُكَ بِمَقْعَدِ الْعِزِ من عَرْشِكَ

"Es'elüke bi-mak'adi'l-izzi min arşike" İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; okuması mekruhtur.

بِمَعْقَدِ و بِمَقْعَدِ

"Bi-ma'kadin" ve **"Bi-mak'adin"** iki ibare ile rivayet olunmuştur. Birinci rivayette (ayn), (kaf)'dan öncedir, **"akid"** den alınmıştır. İkinci rivayette (kaf), (ayn)'dan öncedir, **"kuûd"**dan alınmıştır. Akd, bağlama, bağlanma manasınadır. Ma'kad; akdedilecek yer, bağlanma yeri, bağlama yeri manasınadır. Ku'ûd, oturmak manasınadır. Mak'ad; oturulacak yer manasınadır.

Mak'ad rivayetine göre; duanın mekruh olmasında şüphe yoktur. Çünkü manası, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın zatı ve sıfatı hakkında muhaldir. Ma'kad rivayetine göre; duanın yine mekruh olmasında şüphe yoktur. Çünkü manası, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; **"İzzi"**nin arşa bağlı olduğunu ihâm eder. Arş ise, hâdistir. Hâdise bağlı olan şey de hâdis olur. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın **"İzzi"** hâdise bağlı olmaktan münezzehtir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın izzeti kadimdir. Çünkü izzet, Allah (c.c)'ın sıfatıdır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın bütün sıfatları kadimdir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yukarıda geçen duayı okumada bir beis yoktur. Fakih Ebu'l Leys (r.a); Ebu Yusuf (r.a)'un kavlini almıştır. Zira Peygamberimiz (s.a.v), dua ettiklerinde;

اَللّٰهُمَّ انِ بِمَقْعَدِ الْعِزِ من عَرْشِكَ و بِمُنْتَهَى الرَّحْمَةِ منْ كتَابِكَ وبِاسْمِكَ الْاَعْظَمِ وجَدِّ الْاَعْلَى و كَلِمَاتِكَ التَّامَّة

bu minval üzere dua ederlerdi.

Nihâye sahibi, İbn-i Mes'ûd (r.a)'dan; Peygamberimiz (s.a.v); **"Bir kimse gecede yahut gündüzde her rekâtta Fatiha-i şerife ile bir Sure okuyarak iki rekâtta bir selâm vermek üzere on iki rekât namaz kılsa, son iki rekâtta tahiyyâtı okuduktan, selâm vermeden secdeye varıp, yedi kere Fatiha-i şerîfeyi okur ve;**

لاَ اَلَهَ الاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ بِيَدِه الْخَيْرُ و هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ. اَللَّهُمَّ اِنِّ اَسْئَلُكَ بِمَقْعَدِ الْعِزِ من عَرْشِكَ و مُنْتَهَى الرَّحْمَةِ منْ كتَابِكَ وبِاسْمِكَ الْاَعْظَمِ وجَدِّكَ الْاَعْلَى و كَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ اَنْ تَقْضِى حَاجَتِى

diye dua ecerse, Hak Teâlâ (c.c); o kimsenin hacetini kabul eder. Bundan sonra Peyçamberimiz (s.a.v);

لاَ تُعَلِّمُوهَا السُّفَهَاء لاَنَّهَا دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ

"Bu duayı sefihlere öğretmeyiniz. Çünkü bu dua, kabul edilen duadır." buyurmuşlardır." diye rivayet edilmiştir. Fakat bu duayı okumamak ihtiyata daha uygundur. Çünkü bu dua; **"Haber-i vâhid"** ile sabittir. Müteşâbih (Beşer için, dünya hayatında gerçek manalarını anlamak mümkün olmayan ayet ve hâdislerdir) ise, kesin delil ile sabit olması lâzımdır.

İmam-ı Zeylâi (r.a); **"İzzi"** arşın sıfatı kılınırsa caiz olur. Çünkü arş, Kur'ân-ı Kerim'de **"mecîd"** ve **"kerîm"** ile sıfatlanmıştır. **"İzzi"** ile de sıfatlanır." demiştir.

Dua eden kimsenin;

أَسْئَلُكَ بحَقِّ اَنْبِيَائِكَ و رُسُلِكَ

diye dua etmesi de mekruhtur. Çünkü yaratılmış olan varlıklardan hiç birinin Allah Teâlâ (c.c) üzerinde hakkı yoktur.

Oyunları, eğlenceleri, çalgı ve cümbüşleri dinlemek haramdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اسْتِمَاعُ الْمَلاَهِى حَرَامٌ

"Oyunları, eğlenceleri ve çalgıları dinlemek haramdır." buyurmuşlardır

Kur'ân-ı Kerimi ta'şir (her on ayet sonunda alâmet koymak) ve noktalamak mekruhtur, ancak Arap olmayanların Kur'ân-ı Kerimi doğru okumaları için ta'şir ve noktalamaktan her biri güzeldir.

Kur'ân-ı Kerimi süslemekte bir beis yoktur. Çünkü bunda, Kur'ân-ı Kerime tazim vardır.

Zimmî'nin, Mescid-i Haram'a girmesinde bir beis yoktur, İmam-ı Şafii (r.a), ile İmam-ı Malik (r.a)'e göre; Zimmî'nin Mescid-i Haram'a girmesi mekruhtur. Bunların delili, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلاَ يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا

"Ey iman edenler, müşrikler ancak bir necistir, onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar." (Tevbe Suresi; 28) kavl-i kerimidir.

Biz Hanefîlerin delili; Peygamberimiz (s.a.v) Sakif'in elçisini mescit içine çadır kurdurup orada ağırlamıştı. Sahabe-i Güzin (r.a); **"Müşrikler necistirler."** dediklerinde, Peygamberimiz (s.a.v);

لَيْسَ عَلَى الْاَرْضِ مِنْ نَجَاسَتِهِمْ شَيْئٌ اِنَّمَا نَجَاسَتُهُمْ عَلَى اَنْفُسِهِمْ

"Onların necasetleri yer üzerinde değildir, necasetleri ancak kendi nefislerindedir." buyurmuşlardır.

Zimmî hasta olduğunda ziyaret edilmesinde de bir beis yoktur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), komşusu olan bir Yahudi hasta olduğunda, ziyaretine gidip başucuna oturmuş, kelime-i şahadet getirmesini teklif etmiş, hasta olan Yahudi babasına bakmış, babası da; **"Hz. Muhammed (s.a.v)'e icabet et."** demiş, hasta olan Yahudi, icabet edip kelime-i şahadetini getirdikten sonra ölmüş. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْحَمْدُ لله الَّذى اَنْقَذَبِى نَسَمَةً منَ النَّارِ

"Benim sebebimle bir kimseyi ateşten kurtaran Allah-ü Teâlâ'ya hamdolsun." buyurmuşlardır.

Zimmî'nin selâmını almada da bir beis yoktur. Fakat **"Aleyküm"** kavlinden ziyade söylenmez. Müslüman, önce Zimmî'ye selâm vermez. Çünkü Müslüman m, önce Zimmî'ye selâm vermesinde, Zimmî'ye tazim vardır. Ancak bir Müslümanın bir Zimmî'ye işi düşerse, O'na selâm vermesinde bir beis yoktur. Zimmî için mağfiret ile dua edilmez. Hidayete gelmesi için dua edilmesi caizdir. Bazıları, **"Bir Müslüman'ın Mecusi olan komşusu hastalandığında, O'nu ziyaret etmez."** demişlerdir. Bazıların da; **"Eder!"** demişlerdir. Zira O'nu ziyaret etmede, İslâm'ın güzel-

liklerini ortaya koymak vardır.

Fâsık olan kimse hasta olduğunda ziyaret edilip, edilmemesinde âlimler ihtilâf etmişlerdir. Esah olan kavle göre; ziyaret edilmelidir, çünkü Müslüman'dır. Hastayı ziyaret etmek ise, Müslümanların haklarındandır.

Hayvanları enemek caizdir. Eşeği, ata çekmekte bir beis yoktur. Çünkü onlardan katır doğar. Erkekler ve kadınlar için hukne (şırınga) yapılmasında bir beis yoktur ve mubahtır. Mubah olduğuna nice hâdis-i şeriflerden işaret vârid olmuştur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v);

لكُلِّ دَاء دَوَاءٌ فَاذَا اُصيب دَوَاءُ الدَّاء برَئَ باذْن الله عَزَّ و جَلَّ

"Her derdin ve hastalığın bir devası ve ilâcı vardır. Derdin ve hastalığın ilâcına rastlanırsa Allah-ü Teâlâ'nın izniyle iyi olur." buyurmuşlardır.

Bir Bedevinin Peygamberimiz (s.a.v)'e; **"Tedavi olalım mı?"** diye sorduğunda, Resul-ü Ekrem (s.a.v);

نَعَمْ عبَادَ الله تَدَاووْا فان الله لَمْ يضعْ دَاء الاَّ وضَع لَهُ شفاء

"Evet, ey Allah'ın kulları! Tedavide bulununuz. Çünkü Allah-ü Teâlâ yaratmış olduğu her hastalık için mutlaka devasını ve şifasını da yaratmıştır." diye cevap vermişlerdir. Yine Peygamberimiz (s.a.v);

مَا خَلَقَ دَاء الاَّ وَقَدْ خَلَقَ لَهُ دَوَاء الاَّ السَّامَ و الْهَرَمَ

"Allah-ü Teâlâ her yarattığı derdin mutlaka devasını da yaratmıştır, ancak ölüm ile ihtiyarlık müstesnadır." buyurmuşlardır.

İbn-i Abbas (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in;

يَدْخُلُ الْجَنَّةَ منْ اُمَّتى سَبْعُونَ اَلْفًا بغَيْر حسَاب هُمُ الَّذين لاَ يَسْتَرقُونَ وَلاَ يَتَطَيَّرُونَ وَلاَ يَكْتَوُونَ و عَلَى رَبِّهمْ يَتَوَكَّلُونَ

"Benim ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeksizin Cennet'e girecektir. Cennet'e hesapsız girecek müminler efsun etmeyenler, (hiçbir şeyi) **uğursuzluk saymayanlar, şifanın** (Allah'tan olduğuna inanıp) **dağlamaktan olduğuna inanmayanlar ve her hususta Allah'a tevekkül edenlerdir."** buyurduklarını rivayet ettiklerinde, bir zat tedavi olmayı kerih görmüşlerdir.

Tedavi için temiz olan ilâçları yiyip, içmek, kullanmak, hukne (şırınga) yaptırmak caizdir. Fakat şarap, şaraba benzeyen haram olan şeyler-

le tedavi olmak caiz değildir. Çünkü İbn-i Mes'ûd (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in;

انَّ اللهَ لَمْ يَجْعَلْ شفَاءَكُمْ فيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

"Şüphe yok ki, Allah-ü Teâlâ size haram kıldığı maddelerde, sizin şifanızı yaratmamıştır." buyurduklarını rivayet etmiştir.

Ebu'd-Derdâ (r.a)'dan da, Peygamberimiz (s.a.v);

ان اللهَ اَنْزَلَ الدَّاءَ وَالدَّوَاءَ وجَعَلَ لكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلاَ تَدَاوَوْا بِالْمُحَرَّمِ

"Hiç şüphesiz Allah-ü Teâlâ derdi ve devayı indirmiştir, her dert için bir deva yaratmıştır. Binaenaleyh, tedavi olunuz, fakat haram kılınan (maddelerle) **tedavi olmayınız."** buyurmuşlardır." diye rivayet edilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v), bu hâdis-i şerifleriyle haram ile tedavi olunmayı yasaklamışlardır.

Hâkimin, şartsız Beyt'ül-maldan kifayet miktarı nafaka almasında bir beis yoktur. Çünkü Beyt'ül-mal, Müslümanların faydalarını temin etmek içindir. Hâkim ise, Müslümanların faydaları için kendisini hapsetmiştir. Hapis ise nafakanın verilmesinin sebeplerindendir.

Cariyenin ve ümm-i veledin yanında mahremi bulunmadan sefere gitmesinde bir beis yoktur. Zira cariye, bütün erkeklerin mahremi yerindedir. Ümm-i veled de cariye gibidir, onun üzerinde de kölelik vardır. Mükâtebe de bunlar gibidir. Zira bu da henüz köledir. Bir kısmı azat edilmiş cariye de İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, mükâtebe gibidir. Kâfi'de; **"Bu zikrolunan cariyenin, ümm-i veledin, mükâtebenin ve bir kısmı azat edilen cariyenin mahremsiz sefere gitmelerinin caiz olması o zamanlara mahsus idi. Çünkü iyi kimseler o zaman çoktu, zamanımızda ise bunların mahremsiz sefere gitmeleri caiz değildir."** demiştir. Fetva da bunun üzerinedir.

Bazıları; **"Cariyenin bütün erkekler mahremi olması itibariyle mahrem olan bir erkekle tenha bir yerde beraber bulunması mubahtır."** demişlerdir. Bazıları da; **"Zaruret olmadığı için bir arada bulunmaları mubah değildir"** demişlerdir. Fetva, mubah olmaması üzerinedir.

Kaçma âdeti olan bir kölenin boynuna, başını bir tarafa hareket ettiremeyecek şekilde demir bir halka takılması mekruhtur. Zalimler arasında âdet olan bu çirkin iş haramdır.

Nihâye sahibi, **"Bu halkayı bir alâmet olarak kaçan kölelerin boynuna takarlar, fakat mekruhtur. Bu halka sonradan ortaya çıkmıştır. İşlerin en kötüsü sonradan ortaya çıkandır."** Çünkü Peygam-

berimiz (s.a.v);

كُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ و كُلُّ بِدْعَة ضَلاَلَةٌ و كُلُّ ضَلاَلَة فِى النَّارِ

"Sonradan icat edilen her şey bid'at (Resulullah (s.a.v)'den sonra ortaya konan; ister iyi, ister kötü, ibadet veya âdetle ilgili bütün davranış fiil ve eşya)**dır. Her bid'at, sapıklıktır. Her sapıklık, Cehennemdedir."** buyurmuşlardır" demiştir. Fakat kaçma âdeti olan köleyi bağlamak mekruh değildir. Fakir olan bir kimsenin elinde bir dirhemi bulunup, ya kaybedeceğinden yahut başka bir ihtiyacına sarf edeceğinden korktuğu için bitinceye kadar istediğini almak üzere bir bakkala ödünç vermesi mekruhtur. Böyle ödünç vermenin mekruh olması, menfaat getirdiği içindir, bu ise mekruhtur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), menfaat getiren ödünç vermeyi yasaklamıştır. Böyle ödünç vermenin mekruh olmamasının çaresi, dirhem bakkala emanet olarak verilmeli, bundan sonra muhtaç olunan şeyler bakkaldan alınmalıdır.

Tırnak kesmek, koltuk altında olan kılları yolmak, edep yerini tıraş etmek, bıyığını tıraş etmek sünnettir. Bıyığı kırkmak güzeldir.

Tahâvi (r.a); **"Şerh-i Asâr"**da; **"Bıyığı kırkmak güzeldir."** demiştir.

İhtiyâr sahibi; **"Tıraş etmek sünnettir. Sünnet ise, kırkmaktan daha güzeldir."** Bu kavl, Hanefi âlimlerinin kavlidir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اَحْفُوا الشَّوَارِب وَاَعْفُوا اللِّحٰى

"Bıyıklarınızı tıraş ediniz, sakallarınızı uzatınız." buyurmuşlardır." demiştir.

Kınye sahibi; "**Her yedi günde bir tırnakları kesmek, bıyığı kesmek, edep yerini tıraş etmek, gusletmek efdaldir. Haftada bir temizlik yapılmazsa, on beş günde bir temizlik yapılmalıdır. En çok kırk güne kadar bu zaid tüylerini hali üzerine bırakmak hususunda izin verilmiştir. Efdal olan, haftada bir temizlik yapılmasıdır. Ortası on beş gündedir. En geç kırk günde temizlik yapılmalıdır. Kırk gün geçirilirse, günahkâr olunur."** demiştir.

Muhît'de; Ömer b. Hattâb (r.a); **"Düşman karşısında tırnaklarınızı kesmeyiniz. Çünkü tırnaklar silâh mertebesindedir."** demiştir. Dârı Harpte bıyıkları uzatmak mendubtur. Çünkü mücahitler, düşmana heybetli görünür" denmiştir.

Erkeklerin ve kadınların temizlenmek için avret yerlerini örttüklerin-

de, gözlerini başkalarının avret yerine bakmaktan sakındıklarında kendilerine mahsus hamamlara gitmelerinde bir beis yoktur.

Evlere su taşımak için su kabı edinmek müstehaptır. Bu kapların topraktan olan çömlek ve testi olması efdaldir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنِ اتَّخَذَ اَوَانِى بَيْتِه خَزَفًا زَارَتْهُ الْمَلاَئِكَةُ

"Her kim evinin kaplarını topraktan edinirse; Melekler O'nu ziyaret eder." buyurmuşlardır. Bakırdan ve kalaydan da kap edinilmesi caizdir. Ama altın ile gümüşten kap edinmek caiz değildir.

Evin duvarlarını, soğuktan korumak için keçeyle örtmekte bir beis yoktur. Ama ziynet için örtmek mekruhtur. Soğuktan korunmak için perdeyi ev üzerine sarkıtmak da mekruh değildir. Eğer, ziynet kumaş ile örtmekte bir beis yoktur. Fakat üzerine örtülmemeli ve üzerinde uyunmamalıdır, diye sorulursa, bazıları; **"Evde ipek döşek üzerine oturmak, üzerinde uyumak, kapıya asmak, duvarları kaplamak caizdir."** demişlerdir.

Bir kimse, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın farz kıldığı ibadetleri yerine getirse ve güzel cariyeler edinse bunda bir beis yoktur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), nikâhı altında hür kadınlar mevcut iken, Hz. İbrahim (r.a)'in anası Hz. Mariye (r.a)'yi edinmiştir. Hz. Ali (k.v), nikâhı altında hür kadınlar varken cariye edinmiştir. Dünyada kifayet miktarıyla kanaat edip, fazla olanı âhirette menfaat verecek şeye sarf etmek evlâdır. Çünkü Allah (c.c) nezdinde olan şeyin daha hayırlı ve baki olduğu aşikârdır.

Bilindiği gibi kifayet miktarıyla yetinmek azimettir. Kifayet miktarından ziyade mal bulundurmak hususunda da ruhsat vardır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

بُعِثْتُ بِالْحَنَفِيَّةِ السَّهْلَةِ السَّمْحَةِ وَلَمْ اُبْعَثْ بِالرَّهْبَانِيَّةِ الصَّعْبَةِ

"Ben kolay ve müsamahakâr olan İslâm dini ile gönderildim; dünya lezzetlerinden ve insanlarından alâkayı kesmekle ve güçlükle gönderilmedim." buyurmuşlardır.

ـــ كِتَابُ اِحْيَاءِ الْمَوَاتِ ـــ

هِى اَرْضٌ لاَيَنْتَفِعُ بِهَا عَادِيَّةٌ اَوْ مَمْلُوكَةٌ فِى الْاِسْلاَمِ لَيْس لَهَا مَالِكٌ مُعَيَّنٌ مُسْلِمٌ اَوْ ذِمِّيٌّ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اِنْ مُلِكَتْ فِى الْاِسْلاَمِ لاَتَكُون مَوَاتًا وَيُشْتَرَطُ عِنْدَ اَبِى يُوسُف كَوْنُهَا بَعِيدَةً عَنِ الْعَامِرِ لَوْ صِيحَ مِن اَقْصَاهُ لاَيسمع فِيهَا وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اَنْ لاَيَنْتَفِعَ بِهَا اَهْلُ الْعَامِرِ وَلَوْ قَرِيبَةً مِنْهُ. مَنْ اَحْيَاهَا بِاِذْنِ الْاِمَامِ وَلَوْ ذِمِّيًّا مَلَكَهَا وَبِلاَ اِذْنِهِ لاَ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلاَ يَجُوز اِحْيَاءُ مَاقَرُبَ مِنَ الْعَامِرِ بَلْ يُتْرَكُ مَرْعًى لِاَهْلِ الْقَرْيَةِ وَمَطْرَحًا لِحَصَائِدِهِمْ وَلا مَاعَدَلَ عَنْهُ مَاء الفرات وَنحوها واحْتَمَلَ عَوْدُهُ اِلَيْهِ فَاِنْ لَمْ يَحْتَمِلْ جَازَ. وَمَنْ حَجَّرَ اَرْضًا ثَلٰثَ سِنِينَ وَلَمْ يَعْمُرْهَا اُخِذَتْ مِنْهُ وَدُفِعَتْ اِلَى غَيْرِهِ. وَمَنْ حَفَرَ بِئْرًا فِى اَرْضِ مَوَاتٍ فَلَهُ حَرِيمُهَا اِنْ بِاِذْنِ الْاِمَامِ وَكَذَا اِنْ بِغَيْرِ اِذْنِهِ عِنْدَهُمَا. وَحَرِيمُ الْعَطَنِ اَرْبَعُونَ ذِرَاعًا مِن كُلِّ جَانِبٍ هُوَ الصَّحِيحُ. وَكَذَا حَرِيمُ النَّاضِحِ وَعِنْدَهُمَا لِلنَّاضِحِ سِتُّونَ وَحَرِيمُ الْعَيْنِ خَمْسَمِائَةُ ذِرَاعٍ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ. وَيُمْنَعُ غَيْرُهُ مِنَ الْحَفْرِ فِى حَرِيمِهِ لاَفِيمَا وَرَائه. فَاِنْ حَفَرَ اَحَدٌ فِيهِ ضَمِنَ النُّقْصَان وَيُكْبَسُ. وَاِنْ حَفَرَ فِيمَا وَرَائه فَلاَ ضَمَانَ عَلَيْهِ وَلَهُ الْحَرِيمُ مِن مَاسِوَى حَرِيمِ الْاَوَّلِ. وَلِلْقَنَاة حَرِيمٌ بِقَدْرِ مَايَصْلَحُهَا وَقِيلَ لاَحَرِيمَ لَهَا مَالَمْ يَظْهَرْ مَاؤُها وَعِنْدَهُمَا هِى كَالْبِئْرِ وَاِنْ ظَهَرَ مَاؤُها فَهِى كَالعَيْنِ اِجْمَاعًا. وَلاَ حَرِيمَ لِنَهْرٍ فِى اَرْضِ الْغَيْرِ اِلاَّ بِحُجَّةٍ وَعِنْدَهُمَا لَهُ مُسَنَّاةٌ بِقَدْرِ نِصْفِ عَرْضِهِ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ عِنْدَ اَبِى يُوسُف وبِقَدْرِ عَرْضِهِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْاَرْفَقُ فَالْمُسَنَّاةُ بَيْنَ النَّهْرِ وَالْاَرْضِ وَلَيْسَتْ فِى يَدِ اَحَدٍ لِصَاحِبِ الْاَرْضِ فَلاَ يَغْرِسُ فِيهَا صَاحِبُ النَّهْرِ وَلاَيُلقى عَلَيْهَا طِينَه وَلاَ يَمُرُّ وَقِيلَ لَهُ الْمُرُورُ وَاِلْقَاءُ الطِّينِ مَالَمْ يُفْحُش. وَعِنْدَهُمَا هِىَ لِرَبِّ النَّهْرِ فَلَهُ ذٰلِكَ. قَالَ فَقِيهُ اَبُو جَعْفَرَ اُخِذَ بِقَوْلِ الْاِمَامِ فِى الْغَرْسِ وَبِقَوْلِهِمَا فِى اِلْقَاءِ الطِّينِ. وَمَنْ غَرَس شَجَرَةً فِى اَرْضِ مَوَاتٍ فَلَهُ حَرِيمُهَا خَمْسَةَ اَذْرُعٍ مِن كُلِّ جَانِبٍ يُمْنَعُ غَيْرُهُ مِنَ الْغَرْسِ فِيهِ.

(KİTÂBÜ'L İHYA-I MEVÂT)
SAHİPSİZ YERLERİN İHYASI BAHSİ

İhyâ-ı mevât; Sahipsiz bir yeri ziraata elverişli bir hâle getirmektir.

Mevât; Lügatte, sahibi olmayan işlenmemiş bir yerdir.

Hidâye'de; **"Mevât, kendisinden faydalanılmayan arazidir."** denilmiştir.

Mevât'ın, ölüm manasına gelen **"mevt"**den alınması ve işlenen arazi hakkında ihya tabirinin kullanılması, işlenmeyen arazinin ölüye, işlenenlerin ise, diriye benzemesindendir. Sahipsiz yerleri ziraata elverişli hâle getirmenin meşruiyeti Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ اَحْيَا اَرْضًا مَيْتَةً فَهِى لَهُ

"Her kim, işlenmemiş bir araziyi ziraata elverişli hâle getirirse, o arazi O'nun olmuş olur." hâdis-i şerifidir.

Şeriatta mevât; Âd Kavmi (çok eski)den beri işlenmemiş bir arazi yahut İslâm memleketinde muayyen bir Müslüman'ın veya bir Zimmînin mülkü olmayan arazidir. Âd Kavminden beri işlenmemiş bir arazi denilmesinin sebebi; çok eskiden beri ekilip, biçilmeyen bir yer olmasından kinayedir. Bu bakımdan arazi, Âd Kavmine nispet edilmiştir, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; İslâm memleketinde Müslümanların mülkü olan, fakat henüz muayyen bir sahibi bulunmayan bir arazi mevât sayılmaz.

Ebu Yusuf (r.a) a göre; bir yerin mevât sayılması için, işlenmiş yerlerden uzak olması şarttır. Şöyle ki; işlenmiş olan yerin en kenarından sesi kuvvetli olan bir kimsenin sadâsı işitilmeyecek kadar mevât olan yerin uzak bulunması lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre, işlenmiş yer ile mevât (işlenmemiş yer)in arasındaki uzaklığın miktarı böyle takdir edilmiştir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; diğer bir rivayette mevât ile işlenmiş yerlerin arasındaki mesafe bir ok atımı kadar bulunmalıdır. Bazılarına göre; **"İşlenmiş yerle mevât arası dört yüz zira'** (dirsekten orta parmak ucuna ka-

dar olan bir uzunluk ölçüsü "arşın") **olmalıdır."** Sözün kısası, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; gerek çok eskiden beri işlenmemiş olsun, gerek Müslüman ülkesinde Müslümanların mülkü bulunup fakat muayyen maliki olmayan bir yerin mevât sayılması için, o yer ile işlenmiş yer arasındaki uzaklık ve yakınlığın miktarı muteberdir.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre ise; işlenmiş yerlerin sahiplerinin merası, baltalığı, otlağı gibi bir suretle kendisinden faydalanmadıkları bir yer, işlenmiş yerlere yakın olsa da mevâttan sayılır. Buna göre, böyle bir yeri ziraata elverişli hâle getirmek caizdir.

Şemsü'l-Eimme (r.a), Ebu Yusuf (r.a)'un kavline itimat etmiştir.

Hâher-zâde (r.a), İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavline ihtiyar etmiştir.

Fetva da, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli üzerinedir.

Bir kimse Zimmî olsa hile hükümdarın yahut O'nun naibinin izniyle mevât olan araziyi ziraata elverişli hâle getirse, ittifakla o yere malik olur. Hükümdar ve naibinden izinsiz olarak mevât olan araziyi ziraata elverişli hâle getirse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; o yere malik olamaz. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, malik olur. Bunlara göre, o yere malik olması izne bağlı değildir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ عَمَّرَ اَرْضًا لَيْسِ لاَحَدٍ فَهُوَ اَحَقُّ بِهَا

"Her kim, hiçbir kimsenin mülkü olmayan bir yeri ziraata elverişli hâle getirirse, o yere sahip olmaya, o kimse en lâyıktır." buyurmuşlardır. Zira bu yer, mubah olan bir maldır. Önce kim o yeri imar ederse, o yere malik olmaya başkalarından daha lâyıktır. Bir de, böyle sahipsiz yeri deniz ve nehir sularına, kuş ve hayvan avına kıyas ederler ve; **"Bunlarda hükümdardan veya naibinden izin almak şart değilse, sahipsiz bir yeri ziraata elverişli hâle getirmek hususunda şart değildir."** derler.

İmam-ı A'zam (r.a)'in delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لَيْس لِلْمَرْءِ الاَّ مَاطَابَتْ بِهِ نَفْسُ امَامه

"Bir kimse için ancak hükümdarın hoşnut ve razı olduğu şey helâldir." hâdis-i şerifidir. Bu arazi kâfirlerin elindeydi, onların elinden Müslümanların eline geçince, ganimet oldu, ganimet ise, hükümdar veya naibinden izinsiz hiç bir kimseye mahsus değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'in istidlâl ettikleri hâdis-i şerif ise, Peygamberimiz (s.a.v)'in izin vermiş olduğu araziye hamlolunur, yoksa şer'an tayin edilmiş değildir.

Nihâye sahibi hocasından; "Şer'an caiz olanlar iki nevidir; Birinci nevi, şer'an tayin edilendir; ikinci nevi, şer'an izine bağlı olandır. Şer'an tayin edilen, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ قَتَلَ قَتيلاً فَلَهُ سَلَبُهُ

"Bir kimse bir kâfiri öldürürse, üzerindeki eşyası O'nun olur." hâdis-i şerifidir. İmdi hükümdarın, bu hâdis-i şerifle amel ederek izin verme salâhiyeti vardır. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ اَحْيٰا اَرْضًا مَيْتَةً فَهِى لَهُ

"Her kim ölmüş bir yeri diriltirse o yer, O'nun olmuş olur." hâdis-i şerifi, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; şer'an izine bağlı olanlar kabilindendir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şer'an tayin edilmiş kabilindendir. Çünkü bu hâdis-i şerifin iki manaya ihtimalî olunca, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لَيْس لِلْمَرْءِ الاَّ مَاطَابَتْ بِهِ نَفْسُ امَامه

"Bir kimse için ancak hükümdarın hoşnut ve razı olduğu şey helâldir." hâdis-i şerifi;

مَنْ اَحْيٰا اَرْضًا مَيْتَةً فَهِى لَهُ

"Her kim ölmüş bir yeri diriltirse o yer, O'nun olmuş olur." hâdis-i şerifine muarız değildir.

Ekilip biçilen yerlere yakın olan köylünün veya kasabanın merası veya harman yeri olması için bıraktıkları boş yerlerin ziraata elverişli hâle getirilmesi caiz değildir.

Fırat ve Fırat'a benzeyen Dicle gibi herhangi bir ırmağın suyu sapsa, tekrar o yere geri dönme ihtimalî bulunursa, böyle yerlerin ziraata elverişli hâle getirilmesi de caiz değildir. Eğer geri dönme ihtimalî bulunmazsa, bu takdirde böyle yerlerin ziraata elverişli hâle getirilmesi caiz olup, her kim böyle bir yeri ziraata elverişli hâle getirirse, O'nun olur.

Bir kimse sahipsiz olan bir yerin dört tarafını taşlarla yahut kuru ağaçlarla duvar çevirse, fakat o yeri (tohum ekmek, fidan dikmek, bina yapmak, nadas yapmak, sulamak için ark açmak gibi şeylerle) üç seneye kadar ihya ve imarda bulunmasa; o yer, o kimsenin elinden alınıp başkasına verilir.

Bir kimse, sahipsiz olan bir yerde kuyu kazsa, eğer o kuyuyu hü-

kümdarın izniyle kazmış ise, o kuyunun harimi, yani kuyunun etrafının hukuku her tarafından kırkar arşın olmak üzere yüz altmış arşın eder ki, bu yer de kuyu kazan kimsenin hakkıdır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu kuyu hükümdardan izinsiz kazılmış olsa bile harimi, kazan kimseye aittir. Kuyunun harimine **"Eğrek yeri"** de denir.

El ile su çekip hayvanları sulamak için kazılan kuyunun harimi, her tarafından kırkar arşın olmak üzere yüz altmış arşındır. Dolap ile su çekilmek için kazılan kuyunun harimi, yine her tarafından kırkar arşın olmak üzere yüz altmış arşındır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; dolapla su çekilen kuyunun harimi, her tarafında altmışar arşın olmak üzere, iki yüz kırk arşındır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

حَرِيمُ الْعَيْنِ خَمْسُمأَةَ ذرَاعٍ و حَرِيمُ الْعَطَنِ اَرْبَعُونَ ذرَاعًا و حَرِيمُ بِئْرِ النَّاضِحِ ستُّونَ ذرَاعًا

"Kaynağın harimi, beş yüz arşındır; hayvanları sulamak için kazılan kuyunun harimi, kırk arşındır; dolapla su çekilen kuyunun harimi, altmış arşındır." buyurmuşlardır.

Kaynağın harimi, her tarafından beş yüzer arşın olmak üzere toplamı iki bin arşındır. Zira kaynakta ziyade mesafeye ihtiyaç vardır. Kaynak, ziraatı sulamak için çıkartılır. Kaynak için suyun akacağı yer, suyun toplanması için havuz ve havuzdan tarlalara gidecek yer lâzımdır. Bundan dolayı kaynağın harimi ziyade olarak takdir edilmiştir.

Kuyuların harimi, kuyular gibi sahiplerinin mülküdür. Başkası o kuyunun hariminde kuyu kazmaktan men olunur. Fakat kuyunun hariminin haricinde kuyu kazmaktan men olunmaz. Çünkü kuyu sahibinin, kuyunun hariminin dışında hakkı yoktur.

Bir kimse, başkasının hariminde kuyu kazsa, birinci kuyunun noksanı ikinci kuyu kazan kimseye ödettirilip, sonradan kazılan kuyu kapattırılır. Bazıları; **"Birinci kuyunun noksanı ödettirilmeyip, ancak ikinci kuyu kapattırılır."** demişlerdir.

Bir kimse, bir kuyunun harimi haricînde hükümdarın izniyle kuyu kazıp da, birinci kuyunun suyu, ikinci kuyuya gitse; bu ikinci kuyu sahibine bir şey lâzım gelmez. Çünkü hükümdarın izniyle ikinci kuyuyu kazan kimse, birinci kuyu sahibinin hakkına tecavüz etmemiştir. Yeraltındaki sular ise, hiçbir kimsenin mülkü değildir. Bu ikinci kuyunun da diğer üç taraftan kırkar arşın harimi olur, ama birinci kuyunun harimi olan cihette harim hakkı yoktur.

Kanat (yeraltında bulunan künk, kanal, suyolu)ların harimleri temizlenip, ayıklanacakları vakit taşlarını ve çamurlarını atmak için lüzum görülecek miktarda yerdir. Bazıları; **"Suları yer üzerine çıkmadıkça kanatlar için harim yoktur."** demişlerdir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kanat ise yeraltında olan suyoludur ki Farsçada ona **"kâriz"** denilir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; suyu yer üzerine çıkmayan kanat kuyu gibidir, suyu yeryüzüne çıkarsa ittifakla kaynak gibidir ki; harimi beş yüz arşındır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; şahitle ispat edilmedikçe başkasının arazisinden geçen ırmak için harim yoktur. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; böyle ırmak için kenar vardır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre, bu kenar, iki tarafından ırmağın eninin yarısı miktarı yeri harimidir. Mesela; ırmağın eni üç arşın olsa, bir taraftan bir buçuk arşın, diğer taraftan da bir buçuk arşın harimi olur.

İmam-ı Tahâvî (r.a), Ebu Yusuf (r.a)'un kavlini ihtiyar etmiştir.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu kenar ırmağın eni miktarı yeri harimidir. Mesela; ırmağın eni üç arşın olsa, bir taraftan üç arşın, diğer taraftan da üç arşın yeri harimi olur. İmam-ı Kerhi (r.a) de İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavlini ihtiyar etmiştir. İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli, ırmak sahibi için daha lâyıktır.

Irmak ile arazi arasındaki ırmağın kenarı hiç bir kimsenin elinde olmadığı hâlde arazi sahibinindir. Bu, İmam-ı Âzam (r.a)'a göredir.

Irmak sahibi, ırmağının kenarına bir şey dikemez. Üzerine ırmağın toprağını atamaz ve üzerinden geçemez. Bazıları; **"Irmak sahibinin, ırmağının kenarından geçmesi, fazla olmamak şartıyla kenara toprak atması caizdir."** demişlerdir. Kâfi sahibi; **"Sahih olan da budur."** demiştir Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ırmağın kenarı, ırmak sahibinindir. İmdi oraya ağaç dikmesi, ırmağın toprağını atması ve oradan geçmesi caizdir. Çünkü O'nun mülküdür. Fakîh Ebu Cafer (r.a); **"Irmağın kenarına, ırmak sahibinin ağaç dikememesi hususunda İmam-ı A'zam (r.a)'ın kavliyle fetva verilir. Irmağın çamurunu atması hususunda, Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavilleriyle fetva verilir."** demiştir.

Bir kimse sahipsiz bir yere ağaç dikse, bu ağacın harimi her taraftan beşer arşındır. Bu ağacın harimine başka bir kimse ağaç dikemez.

ـ فَصْلٌ فِي الشِّرْبِ ـ

هُوَ النَّصِيبُ مِنَ الْمَاءِ. وَالشِّفَةُ شِرْبُ بَنِي اٰدَمَ وَالْبَهَائِم. اَلاَنْهَارُ الْعِظَامُ كَالْفُرَاتِ وَدِجْلَةَ غَيْرُ مَمْلُوكَةٍ وَلِكُلِّ اَحَدٍ فِيهَا حَقُّ الشِّفَةِ وَالْوُضُوءِ وَنَصْبُ الرَّحَى وَكَرْيِ نَهْرٍ اِلَى اَرْضِهِ اِنْ لَمْ يَضُرَّ بِالْعَامَّةِ. وَفِي الْاَنْهَارِ الْمَمْلُوكَةِ وَالْحَوْضِ وَالْبِئْرِ وَالْقَنَاةِ لِكُلِّ حَقُّ الشِّفَةِ اِنْ لَمْ يُخَفِ التَّخْرِيب لِكَثْرَةِ الْمَوَاشِي اَوِ الْاِتْيَانِ عَلَى جَمِيعِ الْمَاءِ لاَسَقْيُ اَرْضِهِ اَوْ شَجَرِهِ اِلاَّ بِاِذْنِ مَالِكِهِ وَلَهُ الْاَخْذُ لِلْوُضُوءِ وَغَسْلُ الثِّيَابِ وَسَقْيِ شَجَرٍ وَخُضَرٍ فِي دَارِهِ بِالْجِرَارَةِ فِي الْاَصَحِّ وَمَا اُحْرِزَ مِنَ الْمَاءِ بِجُبٍّ اَوْ كُوزٍ ونحوه لاَيُؤْخَذُ اِلاَّ بِرِضَاءِ صَاحِبِهِ وَلَهُ بَيْعُهُ. وَلَوْ كَانَ الْبِئْرُ اَوِ الْعَيْنُ اَوِ النَّهْرُ فِي مِلْكِ اَحَدٍ فَلَهُ مَنْعُ مَنْ يُرِيدُ الشِّفَةَ مِنَ الدُّخُولِ فَاِنْ لَمْ يَجِدْ غَيْرَهُ لَزِمَهُ اَنْ يُخْرِجَ اِلَيْهِ الْمَاءَ اَوْ يُمَكِّنَهُ مِنَ الدُّخُولِ فَاِنْ لَمْ يَفْعَلْ وَخِيفَ الْعَطَشُ قُوتِلَ بِالسِّلاَحِ وَفِي الْمحرز يُقَاتِلُ بِغَيْرِ سِلاَحٍ كَمَا فِي الطَّعَامِ حَالَ الْمَخْمَصَةِ.

FASIL

ŞİRB (SU HİSSESİ)

Şer'i ıstılahta şirb; umumî veya hususî bir ırmaktan bir tarlayı, bağı, bahçeyi veya hayvanları sulamak için nöbetle faydalanılan su hissesidir.

Şefe; Sudan insanları ve hayvanları sulamak için zamanı ve miktarı bilinen muayyen hissedir. Bundan dolayı şirb enam'dır. Şefe ise, hars'tır. Şefe'nin aslı **"şefeh"**tir. Tahfif için **"he"** düşürülmüştür.

Fırat, Dicle, Seyhun, Ceyhun ve Nil gibi büyük ırmaklar hiç bir kimsenin mülkü değildir. Her insanın bu büyük ırmaklardan içmek, abdest almak, hayvanlarını sulamak, değirmen kurup suyunu almak, hiç bir kimseye zarar vermemek şartıyla kendi arazisini sulamak için bu ırmaklardan ark açmak hakkı vardır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اَلنَّاس شُرَكَاءُ فِي ثَلاَثَةٍ: فِي الْكَلاَءِ وَالْمَاءِ وَالنَّارِ

"İnsanlar üç şeyde ortaktırlar; Otta, suda ve ateşte." buyurmuşlardır.

Bir kimsenin mülkü olan ırmak, havuz, kanat (yeraltında olan suyolu) ve kuyudan her insanın kendisi ve hayvanları için su alma hakkı vardır. Yani;

"İnsanlar üç şeyde ortaktırlar; Ot'ta, su'da ve ateş'te." hâdis-i şerifi gereğince, herkesin içme ve hayvanlarını sulaması sabit olur. Zira ırmaklar, kuyular, havuzlar, suyu korumak için yapılmıştır. Mubah olan şeye ancak korumak ile malik olunur.

Bir kimsenin mülkü olan ırmak, havuz, kanat ve kuyudan herkesin hayvanlarını sulaması bu yerlerin kenarlarını tahrip etmemek yahut bunların suyunu bitirmemek şartına bağlıdır.

Bazıları; **"Bir kimsenin mülkü olan ırmak, havuz, kuyu ve kanattan başkalarının kendileri için su alma ve hayvanlarını sulama hakları yoktur."** demişlerdir.

Bir kimsenin mülkü olan ırmak, kanat, kuyu ve havuzdan sahibinin izni olmadan herhangi bir şahsın tarla, bağ ve bahçesini, sulama hakkı yoktur. Esah olan kavle göre; bir kimsenin mülkü olan ırmak, kanat, havuz ve kuyudan, başkasının abdest almak, elbisesini yıkamak, evinin bahçesindeki ağaçları, sebzeleri sulamak için testi ile su alması caizdir.

Bazılarına göre; bunlar için de su alması caiz değildir. Fakat esah olan rivayette, bunlar için su alması caizdir.

Küp, bardak ve bunlara benzer kaplarda korunmuş olan sudan başkası ancak sahihlerin rızası ile su alabilir. Çünkü bu kapların sahipleri, bunlara suyu doldurmakla ona malik olmuş olurlar, hatta kaplarına koymakla korumuş oldukları suyu satmaları caizdir. Çünkü suyu kaplarında korumakla ona malik olmuşlardır.

Bir kimsenin mülkünde kuyu yahut kaynak yahut ırmak olsa, yakın bir yerde herkesin alması mubah olan su varken, bir şahıs bu kimsenin mülkünde bulunan sudan içmek için su almak istese, bu kimsenin o şahsı kendi mülküne sokmama hakkı vardır. Eğer su içmek isteyen şahıs, bu kimsenin mülkünde olan sudan başka su bulamazsa, mülkünde su bulunan kimsenin ya kendisinin o şahsa su çıkarması veya o şahsa mülküne girip de su alması için izin vermesi mecburîdir. Çünkü zaruret vardır. Mülkünde su bulunan kimse, kendisi su çıkarmadığı gibi, o şahsın su alması için mülküne girmesine izin vermediği takdirde, susuz kalan şahıs kendinin veya hayvanının susuzluktan öleceğinden korkarsa, cebren girip de su almaya hakkı vardır. Çünkü su, kuyu, kaynak ve ırmaklar mubahtır ve kimsenin mülkü değildir. İmdi bu yerlerdeki suyu men eden kimseden suyun cebren alınması caizdir.

Hatta Hz. Ömer (r.a)'den rivayet olunduğuna göre; **"Bir kavim su kuyusu ararlarken her nasılsa sorarak bir kimsenin mülkünde bulunan bir su kuyusunu bulurlar, su almak için sahiplerinden kova ve**

ip isterler, fakat sahipleri onlara kova ve ip vermezler, bu susuz kalan kavim, biz Müslüman'ız kendimiz ve hayvanlarımız nerede ise susuzluktan ölecek hâle geldik, bize acıyınız ve su ihsan ediniz, diye rica ederler. Ama kuyu sahihleri yine de su vermezler." Bu hâli Hz. Ömer (r.a)'e arz ettiklerinde, Hz. Ömer (r.a); **"Onlardan suyu cebren almalıydınız."** demiştir.

Bir kimsenin desti veya fıçı gibi bir kap içinde kendi ihtiyacından fazla suyu bulunsa; susuzluktan ölecek derecede susayan şahıs bu kimseden fazla olan suyu istese, o kimse fazla olan suyu vermediği takdirde o şahsın, o kimseden silâhsız cebren suyu alması caizdir. Nitekim aç kalan kimse, yanında kendi ihtiyacından fazla yiyecek bulunan kimseden cebren yiyeceği alması caiz olduğu gibi. Çünkü bir kimsenin yanında gerek yiyecek gerek su ihtiyacından fazla bulunursa, ölecek derecede aç ve susuz kalan şahsa ölmeyecek kadar yiyecek ve su vermesi şer'an lâzımdır, vermediği takdirde şeriatın emrine muhalefet etmiş olduğundan günahkâr olur. Ondan bu yiyecek ve içeceği cebren almak ta'zîr yerine geçer.

ـ فَصْلٌ ـ

وَكَرْيُ الْأَنْهَارِ الْعِظَامِ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ شَيْءٌ فَعَلَى الْعَامَّةِ. وَكَرْيُ مَامُلِكَ عَلَى أَرْبَابِهِ لَاعَلَى أَهْلِ الشَّفَةِ وَيُجْبَرُ مَنْ أَبَى. وَمُؤْنَتُهُ عَلَيْهِمْ من أعلاه وَإِذَا جَاوَزَ أَرْضَ رَجُلٍ سَقَطَتْ عَنْهُ وَلَيْسَ لَهُ سَقْيُ أَرْضِهِ مَالَمْ يَفْرُغْ شُرَكَاؤُهُ. وَقِيلَ لَهُ ذٰلِكَ وَعِنْدَهُمَا هِيَ عَلَيْهِمْ جَمِيعًا مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ بِحِصَصِ الشِّرْبِ. وَتَصِحُّ دَعْوَى الشِّرْبِ بِلاَ أَرْضٍ. وَمَنْ كَانَ لَهُ نَهْرٌ يَجْرِي فِي أَرْضِ غَيْرِهِ فَأَرَادَ رَبُّ الْأَرْضِ مَنْعَ الْإِجْرَاءِ فَلَيْسَ لَهُ ذٰلِكَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي يَدِهِ أَوْ لَمْ يَكُنْ جَارِيًا فَادَّعَى أَنَّهُ لَهُ وَقَصَدَ إِجْرَاءَهُ لَايُسْمَعُ بِلاَ بَيِّنَةٍ أَنَّهُ لَهُ أَوْ أَنَّهُ لَهُ حَقُّ الْإِجْرَاءِ وَعَلَى هٰذَا الْمُصَبِّ فِي نَهْرٍ أَوْ عَلَى سَطْحٍ وَالْمِيزَابُ وَالْمَشْيُ فِي دَارِ الْغَيْرِ. وَإِنْ اخْتَصَمَ جَمَاعَةٌ فِي شِرْبٍ بَيْنَهُمْ قُسِمَ عَلَى قَدْرِ أَرَاضِيهِمْ وَيُمْنَعُ الْأَعْلَى مِنْ سَكْرِ النَّهْرِ بِلاَ رِضَاهُمْ وَإِنْ لَمْ تَشْرَبْ أَرْضُهُ بِدُونِهِ وَلَيْسَ لِوَاحِدٍ مِنْهُمْ أَنْ يَشُقَّ مِنْهُ نَهْرًا أَوْ يَنْصِبَ عَلَيْهِ رَحًى أَوْ دَالِيَةً أَوْ جِسْرًا بِلاَ إِذْنِ الْبَقِيَّةِ إِلاَّ رَحًى فِي مِلْكِهِ وَلاَ يَضُرُّ بِالنَّهْرِ وَلاَ بِمَائِهِ وَلاَ أَنْ يُوَسِّعَ فَمَ النَّهْرِ وَلاَ أَنْ يُقَسِّمَ بِالْأَيَّامِ أَوْ مناصفة بَعْدَ كَوْنِ الْقِسْمَةِ بِالْكِوَى وَلاَ أَنْ يَزِيدَ كَوَّةً وَإِنْ لَمْ يَضُرَّ بِالْبَاقِينَ وَلاَ أَنْ يَنْقُصَ بَعْضَ كواةٍ ولاَ أَنْ يَسُوقَ شِرْبَهُ إِلَى أَرْضٍ أُخْرَى لَهُ لَيْسَ لَهَا مِنْهُ شِرْبٌ فَإِنْ رضِيَ الْبَقِيَّةُ بِشَيْءٍ مِن ذٰلِكَ جَازَ وَلَهُمْ نَقْضُهُ بَعْدَ الْإِجَارَةِ وَلِوَرَثَتِهِمْ مِنْ بَعْدِهِمْ. وَالشِّرْبُ يُورَثُ وَيُوصَى بِالْإِنْتِفَاعِ بِهِ وَلاَ يُبَاعُ وَلاَ يُوهَبُ وَلاَ يُوجَرُ وَلاَ يُتَصَدَّقُ بِهِ وَلاَ يُجْعَلُ مَهْرًا وَلاَ بَدَ صُلْحٍ وَلاَ يَضْمَنُ مَنْ مَلأَ أَرْضَهُ فَنَزَّتْ أَرْضُ جَارِهِ وَلاَ مَنْ سَقَى مِن شِرْبِ غَيْرِهِ.

FASIL

BÜYÜK IRMAKLARIN TEMİZLENMESİ VE KAZILMASI

Büyük ırmakların kazılması ve ayıklanması, kanalların ve barajların yapılması Beyt'ül-mal üzerinedir. Çünkü bunların yapılması, bütün halkın menfaati içindir. Beyt'ül-mal da bütün Müslümanların menfaati içindir. Bu takdirde haraç, cizye, ecnebilerden alınan hediyeler, harpsiz olarak elde edilen barış bedelleri bunlara sarf olunur.

Zekâtlar, sadakalar, öşür bunlara sarf edilmeyip fakirlere, parasız kalan yolculara, borcunu ödemekten aciz kalan borçlulara, kitabet bedelini ödeyemeyen mükâteblere, gazilere, öşür ve zekât tahsildarlarına verilir.

Beyt'ül-mal'da bu gibi işlere sarf edilecek mal bulunmazsa, bunları kazmak, ayıklamak bütün insanlara bir vazife olur. İnsanlar bunları yapmak istemezlerse, hükümdar bunların başına bir nezaretçi tayin edip, cebren yaptırır. Zira bunların yapılmamasında, bütün insanlara zarar vardır.

Mülk olan ortak ırmakların, arkların, kanalların ayıklanması bunların sahipleri, yani o ırmaklardan, arklardan, kanallardan su hisseleri olanlar üzerine lâzım gelir, yoksa bunlardan kendileri için su alan ve hayvanlarını sulayan kimseler bunların kazılmasına, ayıklanmasına ortakçı edilemezler. Çünkü bunlar, ırmağın asıl sahipleri olmayıp sırf mubah yoluyla bunlardan istifade ederler.

Böyle muayyen kimseler arasında ortak olan ırmak, ark, kanalların ayıklanması, kazılması Beyt'ül-mal üzerine de değildir. Çünkü bu ortak olan ırmağın menfaati, su hisseleri bulunan kimselere aittir.

Su hissesi bulunan kimseler kendilerine ait olan ırmak, ark, kanalı ayıklamak veya kazmak istediklerinde, ortaklardan birisi bu işe yanaşmasa, O'na cebren bunu yaptırırlar.

Ortak olan ırmakların, arkların, kanalların kazılması, ayıklanması, masrafı yukardan başlar ve bütün hissedarlar bu masrafta ortak olurlar ve en üst taraftaki hissedarın arazisinden geçildiğinde, o hissedar masraftan ve çalışmaktan, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kurtulmuş olur. Ondan sonraki masraf ırmaktan, arktan, kanaldan istifade edecek kimseler üzerine lâzımdır. Her hissedarın arazisinden geçildiğinde, o hissedar çalışmaktan ve masraftan kurtulmuş olur. Çünkü geri kalan kısımda O'nun faydası yoktur. Ortak olarak kazdıkları veya ayıkladıkları ırmak hissedarlardan bir kısmının tarlalarını geçtiğinde, ırmağın kazılması veya ayıklanması sonuna kadar bitmedikçe bunların tarlalarını sulama hakları yoktur.

Bazıları; **"Su hissesi olan kimseler, ortak olarak kazdıkları veya ayıkladıkları ırmak, ark ve benzeri hissedarlardan bir kısmının tarlalarını geçtiğinde, kazma veya ayıklanma işi sona ermeden bunların tarlalarını sulama hakları vardır."** demişlerdir.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre ise; ortak olan ırmakların, arkların yahut su kanallarının kazılması veya ayıklanması masrafları baştan sonuna kadar bütün ortakların hisselerine göredir. Zira bu ortaklardan her biri ırmağın veya arkın yukarısından faydalandığı gibi, aşağısından da faydalanır. Üst taraftaki hissedar fazla suyunu aşağıya akıtmaya mecburdur, akıtmadığı takdirde su taşıp, ekinini mahveder. Bundan anlaşıldı ki, ırmağın yukarısından sonuna kadar ortaklar faydalanırlar, hepsi faydalanmada beraber olunca zararda da beraberdirler.

Arazisi olmayan bir kimsenin su hissesi davasında bulunması istih-

sânen sahih olur, kıyas sahih olmamasıdır.

Bir kimsenin eskiden beri başka bir şahsın arazisinden geçen arkı bulunsa, o şahıs arazisinden geçen arkı men etmek istese, buna hakkı yoktur. Eğer bu ark, ark sahibinin elinde bulunmasa yahut suyu kesilip akmasa, arkın, sahibinin elinde bulunmasının alâmeti; arkı kazması, iki tarafına ağaç dikmesi ve buna benzer şeylerdir. Böyle, ark elinde bulunmayan yahut suyu kesilip akmayan arkın sahibi, arkın kendisinin olduğunu dava etse yahut arkın suyunu akıtmak istese, şahitsiz, davası kabul edilmez. Arkın o kimsenin olduğuna dair şahitlik şöyle yapılır;

"Bu ark, dava eden kimsenindir." yahut **"Bu arkta, dava eden kimsenin su götürme hakkı vardır."** Şahitler böyle şahitlik yaparlarsa, arkın kendisine ait olduğunu iddia eden kimsenin davası kabul olunur. Bu dava, arkın suyu uzun zamandan beri kesilmiş olup sonra yeniden o arktan su götürülmek istenildiği takdirdedir.

"Şu ırmak, benim ırmağımın döküldüğü yerdir." yahut **"Şu düzlük, benim ırmağımın döküldüğü yerdir."** yahut **"Şu yer, benim su oluğumun döküldüğü yerdir."** yahut **"Benim geçecek yolum, falancanın arsasındadır."** diye dava etse, şahitsiz davası kabul edilmez.

Bu hususta şahitlik; **"Bu ırmak"** yahut **"Bu yer, onun ırmağının"** yahut **"Onun su oluğunun aktığı yerdir."** veya **"Bu yer, onun geçeceği yoldur."** diyerek yapılırsa, kabul edilir.

Bir kavim aralarında ortak olan su hissesi hakkında anlaşamasa, su hissesi her birinin arazisi miktarınca taksim olunur. Zira su hissesinden maksat, araziyi sulamaktır. Buna, her birinin arazisinin azlığına ve çokluğuna göre ihtiyacı vardır. Ortak olan yol hususunda mücadele etseler; evlerin büyüklüğüne, küçüklüğüne bakılmadan ortaklar arasında müsavi olarak yoldan geçmelerine karar verilir.

Suda ortak olanlardan bir kısmının tarlaları yüksekte olup, ırmağın yukarısından suyun ağzını kapamadan tarlaları tamamen sulanmaya bile suda ortak olan diğer kimselerin rızaları bulunmadan, suyun yukarısını kapatma hakları yoktur. Çünkü ırmağın yukarısını kapatmak, tarlaları aşağıda bulunan kimselerin menfaatine mânidir. Ama suda hissesi bulunan kimselerden her biri hissesi miktarını sulamak için suyun yukarıdan kapatılmasına razı olurlarsa, rıza ile suyun kapatılması caizdir. Herkes nöbetinde kapatmak için anlaşmaları caizdir. Fakat ırmağın suyu yukarıdan kapatmadan hiçbirinin tarlasına ulaşmayacak olsa, bu takdirde tarlası en aşağıda bulunan kimse önce sular, ondan sonra yukarıya doğru sıra ile sularlar. Zira İbn-i Mes'ûd (r.a)'dan; **"Bir ırmağın suyunda hissedar olanlardan tarlaları aşağıda bulunanlar, tarlaları yukarıda bulu-**

nanların âmirleridir, hatta itaati sana lâzım olan kimse senin âmirindir." diye rivayet edilmiştir. Bunun beyanı Peygamberimiz (s.a.v)'in; **"Yavaş giden atın sahibi, süvarilerin kumandanıdır, çünkü O, onlara kendisini beklemelerini emreder, arkadaşlık hakkı için onların da O'na itaat etmeleri lâzımdır."** buyurmuş oldukları hâdis-i şerifidir.

Su hissesi ortak olan ırmaktan, ortaklardan herhangi birisinin diğerlerinin rızası olmadan, bu ırmaktan başka bir ark açması yahut bu ırmak üzerine değirmen yahut dolap yahut köprü kurması caiz değildir. Ancak ırmağa ve suyuna zarar vermemek şartıyla kendi mülkünde değirmen kurması caizdir.

Ortak bir ırmakta hissedarlar olukla su taksimatını yaptıktan sonra, bu hissedarlardan herhangi biri kendi arkının ağzını genişletemez, bu su taksimatını günlerle değiştiremez. Bu ortak, ırmak iki kişi arasında olsa, yarı yarıya olmasını isteyemez. Diğer su hissedarlarına zarar vermese bile kendisine ait olan su deliğini artıramaz, azaltamaz ve kendi nöbetini o ırmaktan su hissesi olmayan başka tarlasına sevk edemez. Ancak bunları, diğer su hissedarları razı olurlarsa yapması caizdir.

Su hissedarlarının, içlerinden birine bu yukarıda geçenlerden birisini yapması için izin verdikten sonra, tekrar bu izinden geri dönmeleri caizdir. Zira ortak bir ırmakta hissedarlar oluk ile suyu taksim ettiklerinde, su taksimi tamamlanmış olur. Bu taksimi bozmak yoktur. Bu taksime aykırı olarak sonradan, hissedarlardan birisinin, kendi arkının ağzını genişletmesine, daraltmasına yahut o ırmaktan su hissesi olmayan başka tarlasını sulamasına razı olsalar, bu hissedarların kendilerinin yahut vereselerinin razı olmuş oldukları bu haktan dönmeleri caizdir. Çünkü ileride diğer ortakların zararlarına olarak bir hak iddiası ihtimal dâhilindedir.

Su hissesi miras kalır. Su hissesiyle menfaatlenme vasiyet edilir. Çünkü vârisler, ölen kimsenin hakları ve mülkünde onun yerine geçerler. Su hissesi satılmaz, hibe olunmaz, kiraya verilmez, tasadduk olunmaz. Zira su hissesi, meçhuldür. Miktarı belli değildir. Bugün akâr, yarın akacağı malûm değildir. Korunan mal değildir. Hatta bir kimse başkasının su hissesini kendi tarlasını sulamakla telef etse, onu ödemez. Sulama hissesi, mehir olarak verilmesi caiz değildir. Mesela; bir kimse, bir kadınla evlenirken tarlayı vermeksizin su hissesini mehir olarak verse, kadına su hissesinden bir şey yoktur. Su hissesinin sulha karşılık olarak verilmesi de caiz değildir.

Bir kimse kendi tarlasını su ile doldurup, komşusunun tarlasına bu su sızıp ekinini ifsâd etse, bu kimse komşusunun ekinini ödemez. Kendi tarlasında kuyu kazsa veya taş koysa, bir şahıs bu kuyuya düşüp veya

taşa çarpıp ölse, bu kuyu kazan veya taşı koyan kimse ölen kimsenin diyetini ödemez. Çünkü kendi tarlasında yaptığı iş mubahtır. Şu kadar var ki, âdet olan şekilde kendi tarlasını sulayıp, kendi tarlasından su sızarak komşusunun tarlasındaki ekini mahvederse, onu ödemez. Ama âdet olan sulamadan ziyade kendi tarlasının tahammül edemeyeceği miktar sulayıp, bu su komşusunun tarlasına sızarak ekinini ifsâd etse onu öder. Çünkü tecavüzde bulunmuştur.

Bir kimse başkasının su hissesinden tarlasını sulasa, onu ödemez. Asıl rivayet üzere Hâher-zâde (r.a)'nin muhtarıdır.

Diğer rivayette; Fahrü'l-İslâm Pezdevî (r.a)'nin muhtarı, onu öder. Fetva, Hâher-zâde (r.a)'nin muhtarı olan, ödememesi üzerinedir.

ـ كِتَابُ ٱلأَشْرِبَةِ ـ

تَحْرُمُ الْخَمْرُ وَهِيَ النِّيءُ مِن مَاءِ الْعِنَبِ إِذَا غَلَى وَاشْتَدَّ وَالْقَذْفُ بِالزَّبَدِ شَرْطٌ خِلاَفًا لَهُمَا وَالطِّلاَءُ وَهُوَ مَاطُبِخَ مِنْهُ فَذَهَبَ اَقَلُّ ثُلُثَيْهِ فَإِنْ ذَهَبَ نِصْفُهُ سُمِّيَ مُنَصَّفًا وَإِنْ طُبِخَ اَدْنَا طَبْخَةٍ سُمِّيَ بَاذِقًا إِذَا غَلَى وَاشْتَدَّ. وَالسَّكْرُ وَهُوَ النِّيءُ مِن مَاءِ الرُّطب إِذَا غَلَى وَاشْتَدَّ. وَنَقِيعُ الزَّبِيبِ إِذَا غَلَى وَاشْتَدَّ. وَاشْتِرَاط قَذْفِ الزَّبَدِ فِيهِن عَلَى مَافِي الْخَمْرِ وَالْكُلُّ حَرَامٌ وَحُرْمَتُهَا دُونَ الْخَمْرِ فَنَجَاسَةُ الْخَمْرِ غَلِيظَةٌ وَنَجَاسَةُ هٰذِهِ مُخْتَلَفٌ فِي غِلْظَتِهَا وَخِفَّتِهَا. وَيَكْفُرُ مُسْتَحِلُّ الْخَمْرِ دُونَ هٰذِهِ. وَيُحَدُّ بِشُرْبِ قَطْرَةٍ مِنَ الْخَمْرِ وَإِنْ لَمْ يُسْكِرْ بِخِلاَفِ هٰذِهِ. وَيَضْمَنُ مُتْلِفُهَا خِلاَفًا لَهُمَا. وَفِي الْخَمْرِ عَدَمُ جَوَازِ الْبَيْعِ وَعَدَمُ الضَّمَانِ إِجْمَاعًا. وَلَوْ طُبِخَتِ الْخَمْرُ اَوْ غَيْرُهَا بَعْدَ الإِشْتِدَادِ لاَتَحِلُّ وَإِنْ ذَهَبَ الثُّلُثَانِ لٰكِنْ قِيلَ لاَيَحُدُّ مَالَمْ يُسْكِرْوَيَحِلُّ نَبِيذ التَّمْرِ وَالزَّبِيبِ إِذَا طُبِخَ اَدْنَى طَبْخَةٍ وَإِنْ اِشْتَدَّ مَالَمْ يُسْكِرْ وَكَذَا نَبِيذ الْعَسَلِ وَالتِّينِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالذُّرَّةِ وَالْخَلِيطَيْنِ طُبِخَتْ أولا وَكَذَا المثلث وَهُوَ عَصِيرُ الْعِنَبِ إِذَا طُبِخَ حَتَّى ذَهَبَ ثُلُثَاهُ وَإِنِ اِشْتَدَّ وَفِي الْحَدِّ بِالسُّكْرِ مِنْهَا رِوَايَتَانِ وَالصَّحِيحُ وُجُوبُهُ. وَوُقُوعُ طَلاَقِ مَنْ سَكِرَ مِنْهَا تَابِعٌ لِلْحُرْمَةِ وَالْكُلُّ حَرَامٌ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَبِهِ يُفْتَى. وَالْخِلاَفُ إِنَّمَا هُوَ عِنْدَ قَصْدِ التَّقْوٰى اَمَّا عِنْدَ قَصْدِ التَّلَهِّي فَحَرَامٌ إِجْمَاعًا وَخَلُّ الْخَمْرِ حَلاَلٌ وَلَوْ خُلِّلَتْ بِعِلاَجٍ. وَلاَ بَأْس بِالإِنْتِبَاذِ فِي الدُّبَّاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالْمُزَفَّتِ وَالنَّقِيرِ. وَيُكْرَهُ شُرْبُ دُرْدِيِّ الْخَمْرِ وَالاِمْتِشَاطُ بِهِ وَلاَ يُحَدُّ شَارِبُهُ بِلاَ سُكْرٍ. وَلاَ يَجُوزُ الاِنْتِفَاعُ بِالْخَمْرِ وَلاَ يُدَاوٰى بِهَا جُرْحٌ وَلاَ دَبَرُ دَابَّةٍ وَلاَ تُسْقٰى اٰدَمِيًّا وَلَوْ صَبِيًّا لِلتَّدَاوِي وَلاَ تُسْقَى الدَّوَابُّ. وَقِيلَ لاَيَحْمِلُ الْخَمْرُ إِلَيْهَا فَإِنْ قُيِّدَتْ إِلَى الْخَمْرِ فَلاَ بَأْس بِهِ كَمَا فِي الْكَلْبِ مَعَ الْمَيْتَةِ وَلاَ بَأْس بِإِلْقَاءِ الدُّرْدِيِّ فِي الْخَلِّ لٰكِنْ يُحْمَلُ الْخَلُّ إِلَيْهِ دُونَ عَكْسِهِ.

(KİTABÜ'L EŞRİBE)

EŞRİBE BAHSİ

(SARHOŞLUK VEREN SIVI MADDELER)

Şarabın ve benzerinin fenalığı sayısızdır. İçki kullananlar, ilk önce kendi şahıslarının zararlarına çalışmış olurlar. Çünkü bu yüzden vücutları erir, sıhhatleri bozulur, servetleri ellerinden çıkar, kendileri için en büyük nimet olan kıymetli akılları belirli bir zaman için yok olur. İnsan için akıl, hürriyet, vakar ve temkin en büyük birer nimettir. İnsan bu sayede haklarını korur, herkesin kendisine hürmet etmesine mazhar olur. Her türlü tasarruflara ehil bulunur. Hiç bir insan, bir an için olsa bile bu nimetlerden mahrum olmaya katlanamaz. Hâlbuki bir sarhoş aklını güzelce kullanamaz. Halkın kendisini hafif görmesine hedef olur. İçkinin maddi ve manevi zararları devamlı elemler, kederlerdir. Bilhassa âhiret mesuliyeti pek büyüktür. Sarhoş eden maddeler aile hayatı için de pek zararlıdır. İçki yüzünden aile hayatında pek çok geçimsizlik yüz gösterir. Ailenin refahına sarf edilmesi lâzım olan servetler, vakitler çok kere içki yolunda mahvolur ve içki yüzünden bir takım tedavisi mümkün olmayan hastalıklar meydana gelerek aile fertlerinin hayatına ve dünyaya gelecek çocuklarının bedenlerine tesir eder. Nesil, cılız yetişir. Aile saadeti söner gider. İçki öldürücü bir zehirdir, insanı yavaş yavaş zehirler, ölüme götürür. Bunu kullananlar yavaş yavaş intihara karar vermiş kimseler yerindedirler. İntihar ise, aklen ve dinen yasaktır. İnsanları bundan men etmek lâzımdır. Böyle bir intihara cüret eden kimse hakkında bir ceza verilmesi, bu gibi intiharların azalmasına yardım eder. Başkasının malına, hayatına, şerefine tecavüz eden bir şahıs hakkında ceza verilmesi menfaat ve hikmet gereklerinden olduğu gibi kendisinin (Allah (c.c)'ın bir emaneti olan) hayatına, malına, şerefine tecavüz eden ve sonuç olarak kendi ailesi fertlerinin refah ve saadetine ve bağlı bulunduğu toplumun düzenine zarar ve ziyan veren bir şahıs hakkında ceza verilmesi de menfaat ve hikmet gereği bulunmuştur.

Müslümanlığın ilk devresinde içki henüz helâl idi. Ashâb-ı Kiram bazı zamanlarda içerlerdi. Hz. Ömer (r.a), Allah-ü Teâlâ (c.c) Hazretlerine niyaz edip haram olmasını rica ettiğinde, duası kabul olup haram ol-

duğuna dair ayet-i kerime nazil oldu.

Şarap, lügatte; içilen herhangi bir sıvı maddenin ismidir. Gerek helâl olsun, gerek haram olsun. Zamanımızda **"şarap"** lâfzı, yaş üzüm suyundan yapılan herkesçe bilinen içkide kullanılır.

Fukahâ ıstılahında şarap; pişirilmeksizin kendi kendine kaynayıp kabaran, kuvvetlenip sarhoş edici bir hâle gelen yaş üzüm suyudur, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; böyle bir üzüm suyu köpüğünü atmadıkça, içene hadd (ceza) vurulması hususunda şarap sayılmaz. Kaynaması, kuvvetlenmesinin başlangıcıdır. Tam şarap hâline gelmesi, köpüğünü atmasıyla olur. Bulanıklıktan safi olması da köpüğünü atmasına bağlıdır. Çünkü şarabın hükümleri kesindir. Şüphe ile sabit olmaz. Köpüğünü attı mı şüphe kalkar.

Şarap içene hadd (80 dayak) vurulur. Şarabı helâl itikat eden, kâfir olur. **"Nihâye"**de böyle zikredilmiştir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; pişmemiş yaş üzüm suyunun kaynayıp kuvvetlenmesiyle şarap olmuş olur. Köpüğünü atması şart değildir. Fakat kaynayıp kabarması ve kuvvetlenmesi ise, ittifakla şarttır. Bu vasıflar bulunmadıkça şarap olmuş olmaz. Yaş üzüm suyunun kaynayıp kabarması ve kuvvetlenmesi ile sarhoş edici hâle gelip içenler arasında düşmanlık ve kin düşürmekte ve namaz kılmaktan alıkoymakta yeterli sıfatlardır. Köpüğünü atma vasfı sarhoşluğun meydana gelmesinde tesiri bulunan bir sıfat değildir.

Şarap; kitap, sünnet, icma-i ümmet ve makul ile haramdır. Kitap ile haram olması Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

يٰٓاَيُّهَا الَّذين اٰمَنُوآ اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ من عَمَلِ الشَّيْطَان فَاجْتَنِبُوه لَعَلَّكُمْ تُفْلحُون اِنَّمَا يُرِيدُالشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاء فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذكْرِ اللهِ وَعَنِ الصَّلَوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

"Ey İman edenler, içki, kumar, (tapmaya mahsus) **dikili taşlar, fal okları ancak Şeytan'ın amelinden birer murdardır. Onun için bun**(lar) **dan kaçının ki muradınıza eresiniz. Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz** (hepiniz) **vazgeçtiniz değil mi?"** (El-Maide Suresi; 90-91) kavl-i kerimidir.

Bu ayetin indirilmesinin sebebi; Hz. Ömer (r.a)'in sualidir ki bir gün, Hz. Ömer (r.a) Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e; **"Ya Resulullah, şarap serveti**

eritmektir. En büyük bir nimet olan kıymetli akılları yok etmektedir. Allah-ü Teâlâ'dan niyaz edin de şarabın hâlini bize açıklasın." dedi. Resul-ü Ekrem (s.a.v) de;

اَللّٰهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانًا شَافًا

"**Ya Rab, şu içki hakkında bize şafi bir açıklama yap."** diye dua etti. Bunun üzerine;

يَسْئَلُونَكَ مِنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا اثْمٌ كَبِيرٌ و مَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

"**Sana içkiyi ve kumarı sorarlar de ki; Onlarda hem büyük günah hem insanlar için faydalar vardır, günahları faydalarından daha büyüktür."** (El-Bakara Suresi; 219) ayet-i kerimesi nazil oldu. Bu ayet-i kerime nazil olduktan sonra Müslümanların kimi **"Büyük günah"** diye içkiyi terk etmiş, kimi de **"İnsanlara faydası da var."** deyip, bırakmamıştır. Bu defa Hz. Ömer (r.a); **"Ya Allah, şu içki hakkında daha ziyade açıklama yap"** diye dua ettiğinde;

وَلاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى

"Ey iman edenler; siz, sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayınız." (En-Nisâ Suresi; 43) ayet-i kerimesi nazil oldu. Bunun üzerine insanlardan bazısı içki içmeyi bıraktı bazısı ise; **"İçkiyi yalnız namaz vakitlerinin dışında içeriz."** dediler.

Artık içenler onu Yatsı Namazından sonra içiyorlar, sarhoşluk gittikten sonra Sabah Namazını, Sabah Namazından sonra da öğleyi, İkindiyi, Akşam ve Yatsıyı kılıyorlardı. Tekrar Hz. Ömer (r.a); **"Ya Allah, içki hakkında bize daha fazla açıklama yap."** diye dua ettiğinde;

يٰاَيُّهَا الَّذين اَمَنُوآ اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسرُ

"Ey iman edenler, içki, kumar ancak Şeytanın amelinden birer murdardır." ayet-i kerimesi nazil oldu. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a);

"İçki hakkında kalbe şifa veren ayeti kerime nazil oldu ki, "İçki murdardır." Murdar olan şey, haramın ta kendisidir." demiştir.

İçkinin sünnet ile haram olması. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

شَارِبُ الْخَمْرِ كَعَابِدِ الْوَثَنِ

"Şarap içen, puta tapan gibidir." ve;

اَلْخَمْرُ اُمُّ الْخَبَائث

"İçki, bütün kötülüklerin anasıdır." ve;

اذَا وَضَعَ الرَّجُلُ قَدَحًا من خَمْرٍ عَلَى يَدَيْه لَعَنَهُ مَلاَئكَةُ السَّمٰوَات

"Bir adam eline şarap kadehini alınca, gökteki ve yerdeki Melekler O'na lânet eder." ve;

فَانَّ مَنْ شَرِبَهَا لَمْ تُقْبَلْ صَلاَتُهُ اَرْبَعينَ لَيْلَةً فَانْ دَامَ فيهَا فَهُوَ كَعَابِدِ الْوَثَنِ

"Şüphe yok ki, her kim şarap içerse, kırk gece namazı kabul edilmez, şaraba devam ederse puta ibadet eden gibi olmuş olur." hâdis-i şerifleridir.

Şarabın icmâ-i ümmetle haram olması; Ümmet-i Muhammed haram olduğu üzerine ittifak ettiklerindendir. İcmâ-i ümmet ise, kuvvetli delildir. Şarabın makul ile haram olması; şarabın azı, çoğuna sevk eder, bu sıfat şarabın hususiyetlerindendir. Çünkü şarabın lezzeti çoğundadır. Diğer içkiler, bunun gibi değildir.

Tılâ da haramdır. Kaynatılıp üçte ikisinden azı uçan (üçte birinden fazlası kalan) üzüm suyuna tılâ denir. İmamı Zeylâi (r.a), Muhît'den; **"Tılâ, müsellesin adıdır. Müselles, üçte ikisi uçup, üçte biri kalıncaya kadar kaynatılan yaş üzüm suyudur."** diye nakletmiştir. Doğru olan da budur. Zira ashabın büyüklerinin; üçte ikisi uçup, üçte biri kalıncaya kadar kaynatılan ve tılâ adı verilen yaş üzüm suyundan içtikleri rivayet edilmiştir.

Yaş üzüm suyu kaynatılıp, yarısı uçarsa buna **"munassaf",** daha az kaynatılırsa buna da **"bazik"** adı verilir. Tılâ olsun, müselles olsun, munassaf olsun gerekse bazik olsun, bunlar kabarıp kuvvetlenirse, haram olurlar, İbn-i Abbâs (r.a)'dan, bazik hakkında sorulduğunda, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْبَازِقُ وَمَا اَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ

"Bazik ve her sarhoş edici madde haramdır." hâdis-i şerifini rivayet etmiştir. Tılâ, munassaf ve bâzikin her biri haramdır.

İmam-ı Zeylâi (r.a); **"Biz Hanefîlere göre; tılâ, müselles, munassaf ve bazik kabarıp kuvvetlenerek köpüğünü atsa, haram olurlar. Kuvvetlenip köpüğünü atmazlarsa, ihtilâflıdır."** demiştir.

İmam-ı Evzaî (r.a); **"Bunlar köpüğünü atmazlarsa, mubahtır."**

demiştir. Bu ise, bazı Mutezile'nin sözüdür ki; onlara göre; bunların içilmesi caizdir ve bunlar şarap değildir.

Biz Hanefilerin delili; yaş üzüm suyu az ısıtılıp su gibi berrak kalırsa, şarap gibi haram olur. Bunlar içeni coşturur, azı da çoğuna sevk edicidir. Bunun için fâsıklar güruhu bir araya toplanıp bunları içerler ama müselles bunlar gibi olmayıp su gibi ince değildir. Azı da çoğuna sevk edici değildir.

Seker de haramdır. Seker, pişirilmeden kendi kendine kaynayıp kabaran sarhoş edici bir hâle gelen yaş hurma suyudur.

Nakî-i zebib de haramdır. Nakî-i zebib, kendi kendine kaynayıp kabaran ve kuvvetlenip sarhoş edici bir hâle gelen pişirilmemiş kuru üzüm suyudur. Ama soğuk suya ıslanan kuru üzüm kendi kendine kaynayıp kabararak ve kuvvetlenerek sarhoş edici bir hâle gelmezse, haram olmaz. İbn-i Abbâs (r.a), kuru üzümü ıslatıp birinci, ikinci ve üçüncü günün akşamına kadar kendisi içerdi ve hizmetçilere de içirirdi." diye rivayet edilmiştir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yaş üzüm suyunun şarap olması için, pişirilmeden kendi kendine kaynayıp kabarması ve kuvvetlenip köpüğünü atması şart olduğu gibi, kuru üzüm suyunun ve yaş hurma suyunun da haram olması için köpüğünü atması şarttır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunların haram olması için köpüklerini atmaları şart değildir.

Tılâ, müselles, munassaf, bazik, seker ve nakî-i zebibden her birisi haramdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

"Her sarhoş eden şey haramdır." buyurmuşlardır.

Yalnız bunların haram olması, şarabın haram olmasından derece itibarıyla aşağıdır. Şarap, galîz necaset (pisliği hakkında şer'i bir delil bulunup, pis olmadığına dair başka delil bulunmayan)tir. Diğer sarhoş edici maddelerin galiz necaset veya hafif necaset (pis olduğuna dair hakkında, şer'i bir delil bulunmakla beraber, pis olmadığına dair de delil bulunan şeydir) olması hususunda ihtilâf olunmuştur. Bir rivayette, galiz necasettir. Diğer bir rivayette, hafif necasettir.

Şarabın helâl olduğuna itikâd eden kimse, kâfir olur. Çünkü şarabın haram olduğu, kesin delille sabittir. Şaraptan başka sarhoş eden maddelerin helâl olduğuna, itikâd eden kimse, kâfir olmaz. Çünkü bunların haram olması içtihat iledir.

Şarabın haram olması kesin delille sabit olduğu için, kendi isteğiy-

le şaraptan bir damla içilmesinden dolayı, sarhoş olunmasa bile hadd (80 dayak) vurulur. Şaraptan başka sarhoş edici sıvı maddelerinden birinin isteyerek içilmesinden meydana gelen sarhoşluktan dolayı hadd tatbik edilir. Sarhoş olmayacak kadar içildiğinde hadd vurulmaz. Çünkü bunların haram olması ictihâd iledir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; şaraptan başka diğer sarhoş edici maddelerin satışı caizdir. Bunları telef eden de öder. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şaraptan başka diğer sarhoş edici maddelerin satışı caiz değildir. Bunları telef eden de ödemez.

Şarabın satılması ittifakla caiz değildir. Şarabı döken de ittifakla ödemez. Şarabın satılmasının caiz olmaması, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِنَّ الَّذِی حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَیْعَهَا

"Şarabın içmesini haram kılan zât-ı a'lâ onun satışını da haram kılmıştır." hâdis-i şerifiyle sabittir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c) şarabı haram kılınca, kendisinden faydalanılmasını da mubah kılmamıştır. Şarap veya diğer haram olan içkiler kaynayıp kabararak sarhoş edici bir hâle geldikten sonra, üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılsa bile helâl olmaz. Çünkü yaş üzüm suyunu kaynatmak haram olmasını önlemek içindir. Yoksa haram olduktan sonra onun haramlığını kaldırmak için değildir. Fakat şarap ve diğer içkiler üçte ikisi gidinceye kadar kaynatıldıktan sonra içildiğinde sarhoş etmezse hadd vurulmaz. Kuru hurma suyu ile kuru üzüm suyu biraz kaynatılınca kuvvetlense bile sarhoş etmedikçe helâldir. Çünkü Ashâb-ı Kiram kaynatılmış kuru üzüm ve kuru hurma sularını içerlerdi. Pek çok meşhur sahabeden, bunların helâl olduğu kavlen ve fiilen nakil edilmiştir. Hatta İmam-ı A'zam (r.a) Hazretleri; **"Kaynatılmış kuru hurma suyu ile kuru üzüm suyunun helâl olduğuna i'tikâd etmek vaciptir. Şüphe edilirse, sahabeyi fâsıklığa nispet etmek lâzım gelir."** demiştir. İhtiyâr sahibi; **"Kuru hurma suyu ile kuru üzüm suyu kaynatılıp vücuda kuvvet olsun diye içilirse, helâldir. Eğlence ve neşe maksadıyla içilirse, haramdır."** demiştir. İmam-ı Muhammed (r.a) bir rivayette, **"Mutlaka haramdır."** demiş, bir rivayette haram ve helâl olmasında tevakkuf etmiştir.

Gerek kaynatılsın, gerek kaynatılmasın bal, incir, buğday, arpa, darı, halitan (karışık olarak azca pişirilmiş kuru hurma ile kuru üzüm şurubu), kuru hurma, kuru üzüm şurupları ve üçte ikisi uçuncaya kadar kaynatılmış yaş üzüm şırası kaynayıp kuvvetlenerek sarhoş edici bir hâle gelmedikçe, eğlence ve neşe maksadıyla içilmedikçe mubahtırlar.

Müselles; Üçte ikisi uçuncaya kadar kaynatılan yaş üzüm şırasıdır.

Bu kaynayıp kabararak kuvvetlense bile, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; helâldir. Ama İmam-ı Muhammed, İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; haramdır. Bunlar, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

"Her sarhoş eden şey haramdır." hâdis-i şerifini temessük etmişlerdir ve yine Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَا اَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ

"Çoğu sarhoşluk veren içkinin azı da haramdır." hâdis-i şerifini delil getirmişlerdir. **"Bir testisi sarhoşluk veren içkinin, bir yudumu da haramdır."** diye rivayet edilmiştir. Zira sarhoşluk veren şey, aklı giderir. Böyle olunca şarap gibi, azı da çoğu da haram olur.

İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

حُرْمَةُ الْخَمْرِ لعَيْنَهَا

"**Şarabın kendisi haramdır."** hâdis-i şerifidir. Şaraptan başka içkilerin haram olması, sarhoş edici oldukları içindir. Bunlardan sarhoşluk veren miktarını içmek haramdır. Şarabın azının haram olması, azı çoğuna sevk edici olduğu içindir. Bundan dolayı şarabın azını içen kimseye, çoğunu içmiş hükmü verilmiştir. Ama üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılan yaş üzüm şırası su gibi sıvı olmayıp katı olduğundan dolayı azını içmek, çoğunu içmeyi davet edici değildir ve bu müselles hadd-i zatında gıdadır, mubah olarak baki kalmıştır. İmam-ı Muhammed (r.a) ile diğer imamların temessük ettikleri birinci hâdis sabit değildir. Zira bu hâdisin râvileri arasında Yahya b. Maan (r.a) bulunmaktadır. Bunun hakkında tân vardır. Hâdis-i şerif sabit olduğu teslim edilirse, son kadehin haram olması üzerine hamledilir, diğer iki hâdis-i şerif de aynı şekilde son kadeh üzerine hamledilir.

Kuru hurma, kuru üzüm, halitan, bal, incir, buğday, arpa, darı şuruplarını içen kimse sarhoş olsa, bu kimseye hadd vurulup vurulmamasında iki rivayet vardır. Bir rivayette, hadd vurulur, diğer rivayette, hadd vurulmaz. Esâh olan, haddin vacip olmasıdır. Çünkü zamanımızdaki fâsıklar haram olan içkileri içmek için toplandıkları gibi, bunları içmek için de toplanırlar. Bundan dolayı sarhoş olduklarında da birçok fenalıkları irtikâb ederler. Bu takdirde kötülüğü ortadan kaldırmak için yahut kötülüğü azaltmak için hadd vacip olur. Kuru hurma, kuru üzüm, halitan, bal, incir, buğday, arpa, darı şuruplarından birini içip sarhoş olan kimse karısını boşasa, bunlar haramdır diyen zata göre bunları içmekten men etmek için

o kimsenin karısı boş olur. Bunlar helâldir, diyen zata göre, o kimsenin karısı boş olmaz. Bunlar helâldir diyen zata göre, bunlardan sarhoş olup karısını boşayan kimse uyku hâlinde karısını boşayan kimse gibi olmuş olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunlar sarhoşluk verecek bir hâle gelince artık bunların azını da çoğunu da içmek her hâlde haramdır.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunların herhangi birinden sarhoş olup karısını boşayan kimsenin karısı boş olur. Fetva, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavline göredir. İmam-ı Muhammed İle İmam-ı Azam ve Ebu Yusuf (r.a) arasındaki ihtilâf bunların yalnız sarhoşluk vermeyecek miktarını bedene kuvvet vermek maksadıyla içen kimse hakkındadır. Yoksa neşe ve eğlence için içen kimse hakkında bunlar ittifakla haramdır. Ebu Hafs-ı Kebir'den, müselles (üçte ikisi uçuncaya kadar kaynatılan yaş üzüm suyu)den sorduklarında, **"İçilmesi helâl değildir."** diye cevap vermiş, kendisine **"İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf'a muhalefet ettin."** demişler. Ebu Hafs (r.a); **"Ben onlara muhalefet etmedim, onlar bedene kuvvet vermek maksadıyla içilmesini helâl görmüşlerdir. Ama insanlar onu fenalık ve eğlence için içiyorlar."** demiştir.

Şarabın içine tuz, sirke veya başka bir şey atmak suretiyle şarap sirke olsa, bu sirke helâldir. İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; helâl değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'den; **"Şarabı, sirke yapalım mı?"** diye sorduklarında, Peygamberimiz (s.a.v); **"Yapmayınız!"** buyurmuşlardır. Enes (r.a)'den, Ebu Talhâ (r.a), Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e bir yetim için şarap miras kalmıştır. **"Ne yapalım?"** diye sorduğunda, Resul-ü Ekrem (s.a.v);

أَهْرِقُوهَا

"Onu dökünüz!" buyurmuşlardır. Tekrar Ebu Talhâ (r.a), **"Ya Resulullah, onu sirke yapayım mı?"** diye sorduğunda, Resul-ü Ekrem (s.a.v); **"Yapmayınız!"** buyurmuşlardır." diye rivayet edilmiştir. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Şarap içine atılan bir şey, şarap içerisine düşer düşmez pis olur. Pis olan bir şey, pis olan başka bir şeyi temiz yapamaz. Bunun benzeri, bir kimse kendisine miras olarak mal bırakacak olan bir şahsı öldürse, mirastan mahrum olur. Çünkü doğrudan doğruya haram işlemiştir. Yine bir kimse Harem-i Şerifte av avlasa, onu yemesi helâl olmaz. Harem-i Şerifin avını haram olan yerden helâl olan yere çıkarsa, o avı tekrar haram olan yere götürmesi vaciptir. Eğer avın kendisi Harem-i Şeriften dışarı çıkarsa, bu takdirde onu avlamak helâl olur."** demiştir.

Biz Hanefilerin delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

نِعْمَ الْاِدَامُ الْخَلُّ

"Sirke ne güzel katıktır." hâdis-i şerifidir. Bu hâdis-i şerif nasıl yapılırsa yapılsın, sirkenin her çeşidine şamildir. Şarabın sirke olması, şarabın kötülük vasfını giderici, iyilik sıfatını ispat edicidir. Sirke safrayı teskin eder, şehveti kırar ve gıda olur. Şarabı, sirke yapmak mubahtır.

Dübbâ (kabak) hantem (kırmızı yahut yeşil testi), müzeffet (ziftli kap), nakir (iyice kabuğu soyulan ve güzelce içi oyulan hurma ağacı) adlarındaki kapların içine nebiz (hurmadan ve kuru üzümden çıkarılan bir çeşit şurup) konulmasında bir beis yoktur. Bu kaplardan nebiz içmek İslâmiyet'in ilk zamanlarında yasak edilmişti. Herhangi bir meyve şırasının bu kaplardan birinde şarap olmayacağından kimse emin değildi. İçki de yeni haram kılınmıştı. Bundan dolayı yalnız tulumlara konulan nebîzin içilmesine müsaade edilmişti. Çünkü bunlardaki nebiz, kolay kolay içki olmaz, içki olduğu zaman da tulum patlar, bu suretle içindekinin hâli belli olurdu. Aradan uzun zaman geçip içkinin haram kılındığı her tarafa yayıldıktan ve bu bütün Müslümanların kalplerine yerleştikten sonra, bu kaplara içki konulmasının hükmü kaldırılarak deriden olsun, toprak veya ağaçtan yapılsın bütün kaplara nebiz konulmasına müsaade buyrulmuştur.

Bu kaplara önce şarap konulup bundan sonra nebiz konulsa, eğer bu kaplar eskiyse üç defa yıkamakla temiz olur. Eğer bu kaplar yeniyse, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; temiz olmaz. Zira yeni olan bu kaplar, şarabı içmişlerdir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; her yıkayışta kurutmak şartıyla üç defa yıkandığı takdirde temiz olur. Bu mesele, sıkılmaları mümkün olmayan pis olmuş şeyler kabilindendir. Bazıları **"Ebu Yusuf'a göre; bu kapların içine şarabın rengi, tadı, kokusundan eser kalmayıp safi su akıncaya kadar birkaç defa su doldurulup çıkarıldığında temizlenmiş olduğuna hükmolunur."** demişlerdir.

Şarabın tortusunu içmek, tarağı tortuya bulaştırıp saç sakal taramak mekruhtur. Tortunun saç ve sakal kıllarını güzelleştirmekte tesiri vardır. Şarabın tortusunu içene, sarhoş olmadıkça hadd vurulmaz. Biz Hanefilere göre; şarabın tortusu, şarap hükmünde değildir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; tortuyu içene, sarhoş olmasa bile hadd vurulur. Çünkü bir damla şarap bile, hadd vurulmasını gerektirir. Bu tortunun içinde ise, birçok şarap damlaları vardır. Biz Hanefilerin delili; bir damla şaraptan dolayı hadd vurulmasını men etmek içindir. Bir damla içmekle insan tabiatı harama meylettiği için, şeriat ondan men etmiştir. Tortuyu içmekte ise, tabiat ona meyletmez. Bilakis ondan nefret eder. Bu takdirde, tortu şarap olmadığından, başka içkilere benzemiştir. Bundan dolayı hadd, ancak sarhoş olmakla vurulur.

Şarap ile faydalanmak caiz değildir. Zira necasetle faydalanmak haramdır. Şarapla herhangi bir yaranın tedavisi caiz değildir. Hayvanın

yarasının da şarapla tedavi edilmesi caiz değildir. Zira bu da faydalanma nevindendir.

Çocuk olsa bile, insana tedavi için şarap içirilmesi caiz değildir. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c); necîste şifa kılmamıştır. Şarapla ihtikân (şırınga yapmak) da caiz değildir. Tenasül uzvuna akıtmak da caiz değildir. Nihâye'de; **"Müslüman, adaletli bir tabibin bir hastalığın tedavisi için mubah bir ilâç bulunmayıp, şarap gibi haram olan şeylerle tedavi edilmesinde** "Şifa ümidi vardır" **diye tavsiyesi üzerine haram bir şeyle zaruret miktarı tedavi caiz olur."** diye zikredilmiştir.

Şarapla, mutlak surette hayvanlar da sulanmaz. Bazıları; **"Şarap ile hayvanlar sulanmak istenildiğinde şarabın hayvanlara götürülmesi caiz değildir. Fakat hayvanlar şarap tarafına sürülürse, bunda bir beis yoktur."** demişlerdir. Sözün kısası; âlimlerden bazısı **"Hayvanı şarap tarafına götürmekte bir beis yoktur. Ama şarabı hayvanlara taşımak mekruhtur. Nitekim leşi, köpeğe taşımak mekruhtur. Köpeği, leş tarafına sevk etmekte bir beis yoktur."** demişlerdir.

Şarap tortusunu, sirkeye atmakta bir beis yoktur. Fakat sirkeyi şarap tortusuna götürmelidir. Yoksa şarap tortusunu sirkeye götürmemelidir. Bunların hepsinde sebep; leş, köpeğe taşınırsa, leşe yaklaşmak lâzım gelir. Bu ise mekruhtur. Şarap tortusu sirkeye taşınırsa, yine şaraba yaklaşmak lâzım gelir. Şarabı hayvanlara taşımak da bunlar gibidir. Bazıları; **"Fare, kediye götürülmez, fakat kedi fareye götürülür."** demişlerdir. Bu da yukarıda geçenler kabilindendir.

ـ كِتَابُ الصَّيْدِ ـ

هُوَ الْاِصْطِيَادُ وَهُوَ جَائِزٌ بِالْجَوَارِحِ الْمُعَلَّمَةِ وَالْمُحَدَّدِ مِن سَهْمٍ وَغَيْرِهِ لَمَا يُؤْكل لاَكْلِهِ وَمَا لاَيُؤْكَلُ لِجِلْدِهِ وَشَعْرِهِ وَلاَبُدَّ فِيهِ مِنَ الْجُرْحِ وَكَوْنِ الْمُرْسِلِ أَوِ الرَّامِي مُسْلِمًا اَوْ كِتَابِيًا وَاَنْ لاَيَتْرُكَ التَّسْمِيَةَ عَمْدًا عِنْدَ الْاِرْسَالِ اَوِ الرَّمْيِ وَكَوْنِ الصَّيْدِ مُمْتَنِعًا وَاَنْ لاَيَقْعُدَ عَنْ طَلَبِهِ بَعْدَ التَّوَارِى عَنْ بَصرِهِ وَاَنْ لاَيُشَارِكَ الْمُعَلَّمَ غَيْرُ الْمُعَلَّمِ اَوْ مُرْسَلُ مَنْ لاَيَحِلُّ اِرْسَالُهُ وَاَنْ لاَتَطُولَ وَقْفَتُهُ بَعْدَ الْاِرْسَالِ لِغَيْرِ اِكْتِمَانٍ لِلصَّيْدِ. وَيَجُوزُ بِكُلِّ جَارِحٍ عُلِّمَ مِن ذِى نَابٍ اَوْ مِخْلَبٍ وَيَثْبُتُ التَّعَلُّمُ بِغَالِبِ الرَّأْيِ اَوْ بِالرُّجُوعِ اِلَى اَهْلِهِ الْخِبْرَةِ وَعِنْدَهُمَا وَهُوَ رِوَايَةٌ عَنِ الْاِمَامِ يَثْبُتُ فِى ذِى النَّابِ بِتَرْكِ الْاَكْلِ ثَلثًا وَفِى ذِى الْمِخْلَبِ بِالْاِجَابَةِ اِذَا دُعِىَ بَعْدَ الْاِرْسَالِ. فَلَوْ اَكَلَ مِنْهُ الْبَازِىُّ اُكِلَ لاَ اِنْ اَكَلَ مِنْهُ الْكَلْبُ اَوِ الْفَهْدُ فَاِنْ اَكَلَ اَوْ تَرَكَ الْاِجَابَةَ بَعْدَ الْحُكْمِ بِتَعلُّمِهِ حَرُمَ مَاصَادَهُ بَعْدَهُ حَتَّى يَتَعَلَّمَ. وَكَذَا مَاصَادَ قَبْلَهُ وَبَقِىَ فِى مِلْكِهِ خِلافًا لَهُمَا. فَاِنْ شَرِبَ الكَلْبُ مِن دَمِهِ اَوْ نَهَسَهُ فَقَطَعَ مِنْهُ بُضْعَةً فَرَمَاهَا وَاتَّبَعَهُ اُكِلَ وَاِنْ اَكَلَ تِلْكَ الْبُضْعَةِ بَعْدَ صَيْدِهِ. وَكَذَا لَوْ اَكَلَ مَا اَطْعَمَهُ صَاحِبُهُ مِنَ الصَّيْدِ اَوْ اَكَلَ هُوَ بِنَفْسِهِ مِنْهُ بَعْدَ اِحْرَازِ صَاحِبِهِ. بِخِلاَفِ مَالَوْ اَكَلَ الْقِطْعَةَ قَبْلَ اَخْذِهِ الصَّيْدَ. وَاِنْ خَنَقَهُ وَلَمْ يجْرَحْهُ لاَيُؤْكَلُ وَكَذَا اِنْ شَارَكَهُ كَلْبٌ غَيْرُ مُعَلَّمٍ اَوْ كَلْبُ مَجُوسِيٍ اَوْ كَلْبٌ تَرَكَ مُرْسِلُهُ التَّسْمِيَةَ عَمْدًا. وَاِنْ اَرْسَلَ مُسْلِمٌ كَلْبَهُ فَزَجَرَهُ مَجُوسِيٌّ فَانْزَجَرَ حَلَّ وَبِالْعَكْسِ حَرُمَ. وَاِنْ لَمْ يُرْسِلْهُ اَحَدٌ فَزَجَرَهُ مُسْلِمٌ اَوْ غَيْرُهُ فَالْعِبْرَةُ لِلزَّاجِرِ. وَاِنْ اَرْسَلَهُ وَلَمْ يُسَمِّ ثُمَّ زَجَرَهُ فَسَمَّى فَالْعِبْرَةُ لِحَالِ الْاِرْسَالِ. وَاِنْ اَرْسَلَهُ عَلَى صَيْدٍ فَاَخَذَهُ غَيْرُهُ حَلَّ مَادَامَ عَلَى سَنَنِ اِرْسَالِهِ. وَكَذَا لَوْ اَرْسَلَهُ عَلَى صُيُودٍ بِتَسْمِيَةٍ وَاحِدَةٍ فَاَخَذَ كُلَّهَا حَلَّتْ. وَاِنْ اُرْسِلَ الْفَهْدُ فَكَمَنَ حَتَّى اِسْتَمْكَنَ ثُمَّ اَخَذَ حَلّ. وَكَذَا الْكَلْبُ اِذَا اِعْتَادَ ذٰلِكَ. وَلَوْ اَرْسَلَهُ عَلَى صَيْدٍ فَقَتَلَهُ ثُمَّ اَخَذَ اٰخَرُ اُكِلاَ كَمَا لَوْ رَمَى صَيْدًا فَاَصَابَ اِثْنَيْنِ. وَاِذَا رَمَى سَهْمَهُ وَسَمَّى اُكِلَ مَا اَصَابَ اِنْ جَرَحَهُ. وَاِنْ تَرَكَهَا عَمْدًا حَرُمَ. وَاِنْ وَقَعَ السَّهْمُ بِهِ فَتَحَامَلَ وَغَابَ وَلَمْ يَقْعُدْ عَنْ طَلَبِهِ ثُمَّ وَجَدَهُ مَيِّتًا حَلَّ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ جَرَاحَةٌ غَيْرُ جَرَاحَةِ السَّهْمِ ولاَ يَحِلُّ اِنْ قَعَدَ عَنْ طَلَبِهِ ثُمَّ وَجَدَهُ. وَالْحُكْمُ فِيمَا جَرَحَهُ الْكَلْبُ كَالْحُكْمِ فِيمَا جَرَحَهُ السَّهْمُ. وَاِنْ رَمَاهُ فَوَقَعَ فِى مَاءٍ اَوْ عَلَى سَطْحٍ اَوْ جَبَلٍ اَوْ شَجَرٍ اَوْ حَائِطٍ اَوْ اَجُرَّةٍ ثُمَّ تَرَدَّى فَمَاتَ حَرُمَ. وَكَذَا لَوْ وَقَعَ عَلَى رُمْحٍ مَنْصُوبٍ اَوْ قَصَبَةٍ قَائِمَةٍ اَوْ حَرْفِ اَجُرَّةٍ فَجُرِحَ بِهَا. وَاِنْ وَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِبْتِدَاءً حَلَّ.

وَكَذَا لَوْ وَقَعَ عَلَى صخْرَةٍ اَوْ اَجُرَّةٍ فَاسْتَقَرَّ وَلَمْ يَتَجَرَّحْ حَلَّ. وَاِنْ وَقَعَ فِى الْمَاءِ فَمَاتَ حَرُمَ وَاِنْ كَانَ الطَّيْرُ مَائِيًا فَوَقَعَ فِيهِ فَاِن اِنْغَمَس جُرْحُهُ فِيهِ حَرُمَ وَاِلاَّ حَلَّ. وَيَحْرُمُ مَاقَتَلَهُ الْمِعْرَاضُ بِعَرْضِهِ اَوِ الْبُنْدُقَةُ وَلَمْ يَجْرَحْهُ. وَاِنْ اَصَابَهُ بِحَجَرٍ وَجَرَحَهُ بِحِدَّةٍ فَاِنْ ثَقِيلاً لاَيُؤْكَلُ وَاِنْ خَفِيفًا اُكِلَ وَاِنْ لَمْ يَجْرَحْهُ لاَيُؤْكَلُ مُطْلَقًا. وَلَوْ رَمَاهُ بِسَيْفٍ اَوْ سِكِّينٍ فَاَصَابَهُ ظَهْرُهُ اَوْ مِقْبَضُهُ فَقَتَلَهُ لاَيُؤْكَلُ. وَشُرِطَ فِى الْجُرْحِ الْاِدْمَاء وَقِيلَ لاَيُشْتَرَطُ وَقِيلَ اِنْ كَبِيرًا لاَيُشْتَرَطُ وَاِنْ صَغِيرًا يُشْتَرَطُ وَاِنْ اَصَاب السَّهْمُ ظِلْفَهُ اَوْ قَرْنَهُ فَاِنْ اَدْمَاهُ حَلَّ وَاِلاَّ فَلاَ. وَاِنْ رَمَى صَيْدًا فَقَطَعَ عُضْوًا مِنْهُ اُكِلَ دُونَ الْعُضْوِ وَاِنْ قَطَعَهُ وَلَمْ يُبِنْهِ فَاِنْ اِحْتَمَلَ التِّيَامَه اُكِلَ الْعُضْوُ اَيْضًا وَاِلاَّ فَلاَ. وَاِنْ قَدَّهُ نِصْفَيْنِ اَوْ اَثْلاَثًا وَالْاَكْثَرُ مِن جَانِبِ الْعَجْزِ اُكِلَ الْكُلُّ. وَكَذَا لَوْ قَطَعَ نِصْفَ رَأْسِهِ اَوْ اَكْثَرَ وَاِذَا اَدْرَكَ الصَّيْدَ حَيًّا حَيَاةً فَوْقَ حَيَاةِ الْمَذْبُوحِ فَلاَبُدَّ مِن ذَكَاتِهِ فَاِنْ تَرَكَهَا مُتَمَكِّنًا مِنْهَا حَرُمَ. وَكَذَا لَوْ غَيْرُ مُتَمَكِّنٍ فِى ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ وَاِنْ لَمْ يَبْقَ مِنْ حَيَاتِهِ اِلاَّ مِثْلَ حَيَاةِ الْمَذْبُوحِ وَهُوَ مَالاَ يُتَوَهَّمُ بَقَاؤُهُ فَلَمْ يُدْرِكْهُ حَيًّا وَقِيلَ عِنْدَ الْاِمَامِ لاَبُدَّ مِن تَذْكِيَةٍ اَيْضًا وَاِنْ كَانَ ذَكَّاهُ حَلَّ وَكَذَا اِنْ ذَكَّى الْمُتَرَدِّيَةَ وَالنَّطِيحَةَ وَالْمَوْقُوذَةَ وَالتي بَقَرَ الذِّئْبُ بَطْنَهَا وَفِيهِ حَيَاةٌ خَفِيَّةٌ اَوْ جَلِيَّةٌ حَلَّ وَعَلَيْهِ الْفَتْوٰى. وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ اِنْ كَانَ لاَيَعِيشُ مِثْلُهُ لاَيَحِلُّ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اِنْ كَانَ يَعِيشُ فَوْقَ مَايَعِيشُ الْمَذْبُوحُ حَلَّ وَاِلاَّ فَلاَ. وَمَنْ رَمَى صَيْدًا فَاَثْخَنَهُ وَاَخْرَجَهُ عَنْ حَيِّزِ الْاِمْتِنَاعِ ثُمَّ رَمَاهُ اٰخَرُ فَقَتَلَهُ حَرُمَ وَضَمِنَ قِيمَتَهُ مَجْرُوحًا لِلاَوَّلِ وَاِنْ لَمْ يُثْخِنْهُ الْاَوَّل حَلَّ وَهُوَ لِلثَّانِى. وَمَنْ اَرْسَلَ كَلْبًا عَلَى صَيْدٍ فَاَدْرَكَهُ فَضَرَبَهُ فَصَرَعَهُ ثُمَّ ضَرَبَهُ فَقَتَلَهُ اُكِلَ. وَكَذَا لَوْ اَرْسَلَ كَلْبَيْنِ فَصَرَعَهُ اَحَدُهُمَا وَقَتَلَهُ الْاٰخَرُ. وَلَوْ اَرْسَلَ رَجُلاَنِ كُلٌّ مِنْهُمَا كَلْبَهُ فَصرعَهُ اَحَدُهُمَا وَقَتَلَهُ الْاٰخَرُ حَلَّ وَهُوَ لِلاَوَّلِ. وَلَوْ اَرْسَلَ الثَّانِى بَعْدَ صَرْعِ الْاَوَّلِ حَرُمَ وَضَمِنَ كَمَا فِى الرَّمْيِ. وَمَنْ سمِعَ حِسًّا فَظَنَّهُ اِنْسَانًا فَرَمَاهُ اَوْ اَرْسَلَ عَلَيْهِ كَلْبَهُ فَاِذَا هُوَ صَيْدٌ اُكِلَ.

(KİTABÜ'S SAYD)
AV BAHSİ

Avcılık kitap ve sünnet ile mubahtır. Kitap ile mubah olmasının delili; Allah-û Teâlâ (c.c)'nın;

و اذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

"İhramdan çıktığınız vakit avlanabilirsiniz." (El-Maide Suresi; 2) ve;

اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ

"Deniz avı yapmak ve onu yemek kendinize de misafire de bir fayda olmak üzere **sizin için helâl edildi."** (El-Maide Suresi; 96) ayeti kerimeleridir.

Sünnet ile mubah olmasının delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلصَّيْدُ لِمَنْ اَخَذَهُ

"Av, avlayanındır." hâdis-i şerifidir.

"Sayd" lâfzı, hem istıyad (avlamak) manasına mastar, hem de masîd (av) manasına isim olur.

Av, tabiatı itibariyle vahşi olup, insandan kaçan eti yenilsin, yenilmesin yabanî hayvandır ki, elde edilmesi ancak bir hile ile kabil olabilir. Böyle yabani bir hayvanı kaçamaz bir hâle getirip, elde etmeye **"avlamak"** denilir.

Av hayvanları; etleri yenilenler, etleri; etleri yenilmeyenler de, derileri, kılları, yünleri, dişleri veya zararlarını defetmek için ya öğretilmiş köpek, pars, doğan, şahin, atmaca gibi bir hayvan vasıtasıyla veya ok, silâh, bıçak, mızrak, kılıç gibi herhangi bir yaralayacak âlet ile avlanırlar.

Bir av etinin yenilmesi için şu şartlar lâzımdır;

Öğretilmiş hayvanı ava salan avcının hayvan kesmeye ehil bir Müslüman yahut Kitabî (Yahudi veya Hıristiyan) olması lâzımdır. Öğretilmiş hayvanı ava salarken yahut silâh atarken **"Besmele"**yi aniden (bile bile)

terk etmemesi lâzımdır. **"Besmele"**yi unutarak terk eden bir avcı, hükmen, **"Besmele"**yi çekmiş olur. **"Besmele"**yi bile bile çekmezse, avın eti yenilmez, haram olur. Nitekim hayvanları kesme bahsinde geçmiştir.

Av, şer'an eti yenilen ve avlamaktan başka yolla elde edilmesi mümkün olmayan hayvanlardan olmalıdır. Ava, öğretilmiş hayvanı salan yahut silâhla vuran avcının, av gözünden kaybolduktan sonra durmaksızın elde etmek için araması lâzımdır.

Ava gönderilen öğretilmiş hayvana, öğretilmemiş hayvan katılmamalıdır. Zira mubah edici bir şeyle, haram edici bir şeyi bir araya toplamak lâzım gelir. Ava göndermesi helâl olan avcının öğretilmiş köpeğine, göndermesi helâl olmayan Mecusi yahut kasten **"Besmele"**yi terk eden kimsenin köpeğinin katılmaması lâzımdır. Avcı **"Besmele"** çekip öğretilmiş hayvanı ava gönderdikten sonra, öğretilmiş hayvanın avı gözetlemek için durmasından başka beklememesi lâzımdır. Bilhassa avı avlamak için pusu kurmak Pars'ın âdetidir. Eğer öğretilmiş hayvan bu pusu kurmasının dışında bekleyip sonra giderse; bu avlaması, avcı tarafından gönderilmeye nispet edilmiş olmayacağından, yakaladığı avın eti yenilmez. Köpek gibi dişli yahut atmaca gibi tırnaklı olan öğretilmiş yırtıcı hayvanlardan her biriyle avlanmak caizdir. Bu yırtıcı hayvanların öğretilmiş bir hâle geldikleri, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ya kanaat getirmekle yahut bilirkişilere müracaatla sabit olur. Zira bu gibi hayvanların öğretilme müddetleri tabiatlarındaki ihtilâfa göre değişeceğinden, bu hususta belirli bir müddet yoktur, müddetler delil ile bilinir, yoksa içtihatla bilinmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e ve İmam-ı A'zam (r.a)'dan bir rivayete göre de; azı dişleri olan hayvanların öğretilmiş olmaları peşi peşine üç defa yakaladıkları av hayvanlarını yemeyip bırakmalarıyla sabit olur. Tırnaklı kuşların öğretilmiş olmaları da, salıverildikten sonra çağrıldıkları zaman hemen koşup gelmeleriyle bilinir. Doğan gibi öğretilmiş kuşların tutup etlerinden yedikleri avlar yenilir. Ama köpek, pars gibi dişli öğretilmiş hayvanların tutup etlerinden yedikleri avlar yenilmez. Pars, köpek gibi dişli av hayvanları yakaladıkları avları üç defa bırakmakla; doğan, atmaca gibi tırnaklı kuşlar çağrıldığında hemen koşup gelmeleriyle öğretilmiş olduğuna hüküm verildikten sonra, dişli olan hayvanlar tuttukları avı yerlerse, tırnaklı olan kuşlar çağrıldıklarında gelmezlerse, bundan sonra tekrar öğreninceye kadar tuttukları avlar yenilmez. Dişli hayvanların tuttukları avları yemeleri, tırnaklı kuşların çağrıldıklarında gelmemeleri öğretilmiş olmamalarının alâmetidir. Bu takdirde, avladıkları avlar helâl olmaz.

Av köpekleri gibi dişli olan hayvanlar ile tırnaklı olan kuşların öğretilmiş olduğuna hüküm olunduktan sonra av yakalasalar; bu av, avcının evinde iken avcı tekrar ava gittiğinde, dişli av hayvanları bu sefer yakala-

dığı avı yeseler, tırnaklı kuşlar da çağrıldığında gelmeseler, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; evde bulunan avın eti yenmez. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evde bulunan avların eti yenilir.

Av köpeği gibi dişli, öğretilmiş hayvanlar yakaladıkları avların kanlarını içseler yahut avlamak istedikleri hayvanları ısırıp bir parça et koparıp attıktan sonra bu avların arkasından gidip yakalasalar, bu avların etleri yenilir. Bu avlan yakalayıp sahipleri elde ettikten sonra kopardıkları et parçasını yeseler yahut avladıkları avlardan sahiplerinin kendilerine verdiği et parçalarını yeseler yahut sahipleri avları elde ettikten sonra bunların etinden kendileri yeseler, yine bu avların etleri yenilir. Ama sahipleri avı elde etmeden önce kopardıkları et parçalarını yerlerse, bu avların eti yenilmez.

Av köpeği gibi dişli öğretilmiş hayvanlar tuttukları avları boğup, yaralamasalar; bu avların etleri yenilmez. Çünkü yaralamak, hükmen boğazlamadır, yaralama bulunmayınca boğazlama da bulunmamış olur.

Bir avcının **"Besmele"** çekerek ava saldığı öğretilmiş bir hayvana, öğretilmemiş bir hayvan yahut Mecusi'nin yahut gönderirken kasten **"Besmele"**yi terk eden kimsenin öğretilmiş hayvanı katılırsa, bu hayvanların avladıkları avın eti yenilmez.

Bir Müslüman'ın ava saldığı öğretilmiş köpeği, bir Mecusi kışkırtsa, köpek de O'nun kışkırtmasıyla hızlanarak avı yakalasa, o avın eti yenilir.

Mecusi'nin ava saldığı öğretilmiş köpeği, bir Müslüman kışkırtsa, köpek de O'nun kışkırtmasıyla hızlanarak avı yakalasa, o avın eti yenilmez.

Hiçbir kimse salmayıp kendiliğinden avın peşine düşen öğretilmiş köpeği bir Müslüman yahut başka birisi kışkırtsa; kışkırtan kimseye itibar edilir. Mesela; kışkırtan Müslüman ise hayvanın yakaladığı av yenilir; kışkırtan Mecusi ise, hayvanın yakaladığı av yenilmez. Besmele çekmeden öğretilmiş hayvanı ava saldıktan sonra, kışkırtıp **"Besmele"** çekse, bu takdirde salma itibar edileceğinden, bu avın eti yenilmez.

Avcı öğretilmiş köpeğini **"Besmele"** çekip bir ava gönderse, köpek o avı tutmayıp sağa sola sapmadan kendi yolu üzerinde önüne çıkan başka bir avı tutsa, bu tuttuğu avın eti yenilir.

Avcı, öğretilmiş köpeğini bir **"Besmele"** ile birkaç ava saldırtsa, köpek hepsini yakalasa, hepsinin etleri yenilir.

Avcı öğretilmiş parsını bir ava gönderse, pars istirahat için değil, avını avlamak için bir hile olarak bir yere gizlense, sonra gizlendiği yerden av üzerine saldırarak avı yakalasa, av yenilir. Çünkü avını avlamak

için bir hile olarak, bir yere saklanmak parsın âdetidir. Öğretilmiş köpek de avını avlamak için bir hile olarak, bir yere saklanmayı âdet edinse, bu şekilde avladığı av yenilir. Bu takdirde, pars gibi olmuş olur. Avcı, öğretilmiş köpeğini **"Besmele"** çekip bir ava saldırtsa, o avı öldürüp başka bir av daha yakalasa, ikisi de yenilir. Nitekim bir ava **"Besmele"** çekip, attığı silâhı iki ava isabet edip, ikisini de öldürse, ikisinin de eti yenilir. Çünkü bu suretle çekilen **"Besmele"** o belirli ava değil, atılan âlete, öğretilmiş gönderilen hayvana aittir. Bir avcı, okunu atıp **"Besmele"** çekse, ok isabet ettiği avı yaralarsa, avın eti yenilir. Bile bile **"Besmele"**yi çekmeden attığı ok avı öldürürse, bu avın eti yenilmez. Avcı, **"Besmele"** çekip, okunu atıp, ok ava saplansa, hayvan saplanan okla beraber gözden kaybolsa, avcı avı elde etmek için durmaksızın koşsa, sonra avı ölmüş olarak bulsa, eğer avda ok yarasından başka yara yoksa avın eti yenilir. Okun yarasından başka yara bulunursa, avın eti yenilmez. Çünkü avın ölmesine iki şey sebep olmuştur. Birisi, etinin helâl olmasını; diğeri, etinin haram olmasını gerektirir. Bu takdirde haram olan ciheti üstün tutulur. Yani avın eti yenmez. Burada vehmolunan şey, gerçek gibi kabul edilir, eğer avcı yaralanmış avı hemen aramayıp, bir müddet durduktan veya başka bir işle uğraştıktan sonra gidip de avı ölmüş bulsa, eti yenilmez. Çünkü bu takdirde yaralanmış olan av başka bir sebeple ölmüş olabilir. Avcı öğretilmiş hayvanını **"Besmele"** çekip, ava saldırtıp, avı yaraladıktan sonra yaralı olan av gözden kaybolsa, bu yaralı avın hükmü, okla yaralanan avın hükmü gibidir. Yani avcı, yaralı avı durmaksızın elde etmek için hemen gidip arar. Çünkü bu hâlde, avı daha ölmeden elde edip boğazlayabilir. Bu mümkün oldukça, av almış olduğu yaradan ölmesiyle hükmen kesilmiş sayılmaz. Ama böyle durmaksızın hemen gidip o avı yaralı bir hâlde ölmüş bulsa, eti yenilir. Bu surette av, almış olduğu yaradan ölmesiyle hükmen kesilmiş olur.

Avcı tarafından atılan bir şey ile yaralanan bir av, suya düşerek yahut bir damla yahut bir dağa yahut bir ağaç yahut bir duvar yahut bir kiremit üzerine düşüp, oradan da yere düşerek ölse, eti yenilmez. Çünkü yukarıdan yuvarlanıp ölen hayvanların etinin haram olduğu ayet-i kerime ile sabittir. Suya düşen avın, su ile dama, ağaca, duvar üzerine, kiremit üzerine düşen avın silâh yarasıyla değil de başka şeyden ölmesi düşünülebilir. Yuvarlanmak öldürücüdür. Üzerine düştüğü dama, ağaca, duvara, kiremit'e çarpmasıyla ölmüş olması da muhtemeldir. Avcı tarafından atılan bir şey ile yaralanan av dikilmiş mızrak üzerine yahut dikili kamış üzerine yahut kiremit'in kenarına düşüp bunlarla yaralansa, yine eti yenilmez. Çünkü bunların keskinliği onu öldürmüş olabilir. Avcı tarafından atılan bir şeyle yaralanan bir av önce yere düşüp ölse yahut bir taş yahut bir kiremit üzerine düşüp bunlar üzerinde kalsa, fakat bunlarla yaralanmayıp

hemen ölse, eti yenilir. Çünkü bunlardan kaçınmak mümkün değildir. Taş, kiremit üzerine düşmesi de yere düşmesi gibidir. Avcı tarafından atılan bir şey ile yaralanan bir av, suya düşüp ölse, eti yenmez. Çünkü suyla ölmüş olabilir. Suya düşen av suda yaşayan kuş ise, yarası suya dalmış olursa, eti yenilmez. Çünkü ölümü almış olduğu yaradan olmayıp, yarasının suyu emip ziyade acıdan dolayı su ile ölmüş olabilir. Yarası suya dalmayıp hemen ölürse, eti yenilir.

Demirsiz atılan okun, taşın, çamurdan kurutulmuş yuvarlak tanelerin, sırf ağırlığından dolayı yaralanmaksızın ölen avın eti yenmez. Avcı tarafından atılan bir taş ava isabet edip, taşın keskinliğiyle yaralanıp av hemen ölse, taş ağır olursa eti yenilmez. Hafif olursa, eti yenilir. Çünkü taş ağır olduğunda, avı taşın ağırlığı öldürmüş olabilir. İsabet eden taş hiç yaralamayıp av hemen ölürse, taş ağır olsun, hafif olsun mutlak surette avın eti yenilmez.

Avcı, ava kılıç yahut bıçak atıp, kılıcın veya bıçağın arkası yahut kabzası isabet edip avı öldürse, eti yenilmez. Zira av, bunların vurması ile ölmüştür. Sözün kısası; avın ölümü, almış olduğu yaradan olduğu kesin olarak bilinirse eti yenir.

Av, kendisine isabet eden şeyin ağırlığından veya çarpmasından ölürse, eti yenilmez.

Av hayvanının yenilebilmesi için sırf yaralanması kâfi olmayıp, bununla beraber kan da akmış olması şarttır.

Bazıları; **"Kan akması şart değildir, zira öğretilmiş köpeğin kan çıkartması takatinde değildir, ancak yaralayabilir."** demişlerdir.

Bazıları da; **"Yara büyük olursa, kanın çıkması şart değildir, yara küçük olursa kanın çıkması şarttır."** demişlerdir.

Ok, avın tırnağına yahut boynuzuna isabet etse, kanarsa eti yenir, kanamazsa eti yenmez.

Avcı tarafından ava atılan bir şeyle avın bir azası koparılsa, av yenilir. Fakat koparılan aza yenilmez. Eğer kopan aza hayvandan ayrılmazsa, yerine yapıştırıldığında iyi olma ihtimalî bulunursa, o aza da yenir. Kopan aza, yalnız deri tutmuş olup ilâçla iyi olma ihtimalî bulunmazsa, o aza yenmez, o aza ayrılmış gibidir. Avcı tarafından vurulan av iki bölük yahut üç bölük olsa, hâlbuki çoğu kuyruk tarafında olsa, avın hepsi yenilir Başının yarısı yahut daha fazlası koparılsa, yine hepsi yenilir. Avcı, vurduğu ava yetiştiğinde onun hayatı, kesilmiş hayvanın hayatından ziyadece olsa, avı elbette kesmesi lâzımdır. Kesmeye kudreti varken kesmeyip bıraksa, eti yenilmez. Zahir rivayette, âleti olmamakla yahut vakit dar olmakla kesemese, yine eti yenilmez. Ava yetiştiğinde hayatı, kesilmiş hay-

vanın hayatı gibi kalsa, yani yaşama imkânı bulunmasa, bu takdirde o ava sağ olarak yetişmemiş olur. Bu vaziyette, o avı kesmesi lâzım değildir. Bazıları, "İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bu avı boğazlamak lâzımdır. Eğer boğazlanırsa eti yenilir, boğazlanmazsa yenilmez." demişlerdir. Sözün kısası; hayatı kalmayıp, ancak boğazlanmış hayvanın hayatı gibi kalsa, boğazlamaya da avcının kudreti bulunmasa, iki rivayet vardır. Bir rivayette; boğazlanması lâzım değildir. Hatta boğazlanmadan eti yenir. Zira hükmen kesilmiştir, İmam-ı A'zam (r.a)'dan bir rivayette, boğazlanması lâzımdır, boğazlanırsa eti yenir. Eti yenen bir hayvan yüksek bir yerden düşse yahut ağaçla kendisine vurulsa yahut başka bir hayvan tarafından kendisine boynuzla vurulmuş olsa yahut kurt karnını yarsa, bunların her birinde kesilmiş hayvanın hayatından az veya çok hayat bulunsa, bunların her biri kesildiği takdirde, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; etleri yenir. Fetva da, İmam-ı A'zam (r.a)'in kavli üzerinedir.

Ebu Yusuf (r.a) a göre; bunlardan her biri yaşamayacak derecede yaralı bulunurlarsa, kesmek ile etleri yenilmez. Çünkü bunların ölmesi, kesmekle değildir. Yani ölmeleri kesmeye nispet edilmez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, bunların sağlığı, kesilmiş hayvanın sağlığından ziyade olursa, kesildikleri takdirde etleri yenir. Bunların sağlıkları, kesilen hayvanın sağlığından az olursa, kesildikleri takdirde etleri yenmez.

Bir avcı silâh atarak bir avı zayıf düşürüp kaçamaz bir hale getirdikten sonra diğer bir avcı da silâh atarak onu öldürse, eti yenilmez. Çünkü bu takdirde o avı tutup kesmek imkânı bulunmuş olur; artık ikinci avcı, bu avı yaralı bir durumdaki kıymetini, birinci avcıya öder. Zira birinci avcı, avı zayıf düşürüp kaçamaz bir hâle getirmiştir. Bu takdirde av, O'nun mülkü olmuştur. İkinci avcı O'nun mülkünü telef etmekle yaralı durumdaki kıymetini öder. Birinci avcı, avı zayıf düşürmeyip kaçamaz bir hâle getirmemiş ise, ikinci avcı silâh atarak onu öldürürse, avın eti yenilir; ay, ikinci avcının olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in, **"Av, avlayanındır."** hâdis-i şerifi, bunu gerektirir.

Bir avcı öğretilmiş köpeğini **"Besmele"** çekerek ava salsa, köpek avı tutup yaraladıktan sonra yere çarpıp tekrar yaralayarak öldürse, eti yenilir. Çünkü tutacağı avı bir defa yaralayıp tekrar yaralamaması, av hayvanına öğretilemez. Bu itibarla, bu affedilir.

Bir ava öğretilmiş iki köpek gönderilip, birisi yere düşürse, diğeri de düştükten sonra öldürse, yine eti yenilir. İki avcıdan her birisi öğretilmiş köpeğini gönderip, köpeğin birisi avı yere düşürse, diğeri de avı öldürse, avın eti yenilir. Av, kendisini önce yere düşüren köpeğin sahibinin olur. Birinci avcının köpeği avı yere düşürdükten sonra, ikinci avcı köpeğini gönderip, köpek de avı öldürse; eti yenmez. İkinci avcı, bu avın yaralı bir du-

rumdaki kıymetini birinci avcıya öder. Nitekim vurmada ödediği gibi.

Bir kimse hafif bir ses işitip insan zannederek ona silâh atsa yahut öğretilmiş köpeğini salsa, fakat işittiği ses av hayvanı çıksa, eti yenilir. Çünkü o, gerçekte av olduğundan, o kimsenin zannına itibar yoktur.

ـ كِتَابُ الرَّهْنِ ـ

هُوَ حَبْسُ شَيْءٍ بِحَقٍّ يُمْكِنُ اِسْتِيفَاؤُهُ مِنْهُ كَالدَّيْنِ وَيَنْعَقِدُ بِإِيجَابٍ وَقَبُولٍ وَيَتِمُّ بِالْقَبْضِ مَحُوزًا مفرّغًا مميّزًا والتَّخْلِيَةُ فِيهِ وَفِي الْبَيْعِ قَبْضٌ. وَلِلرَّاهِنِ اَنْ يَرْجِعَ عَنْهُ قَبْلَ الْقَبْضِ فَإِذَا قُبِضَ لَزِمَ وَهُوَ مَضْمُون بِالْاَقَلِّ مِن قِيْمَتِهِ وَمِنَ الدَّيْنِ فَلَوْ هَلَكَ وَهُمَا سَوَاءٌ صارَ الْمُرْتَهِن مُسْتَوْفِيًا لِدَيْنِهِ وَاِنْ قِيْمَتُهُ اَكْثَرَ فَالزَّائِدُ اَمَانَةٌ وَاِنْ كَانَ الدَّيْنُ اَكْثَرَ سَقَطَ مِنْهُ قَدْرُ الْقِيمَةِ وَطُولِب الرَّاهِنُ بِالْبَاقِي وَتُعْتَبَرُ قِيْمَتُهُ يَوْمَ قَبْضِهِ وَيَهْلِكُ عَلَى مِلْكِ الرَّاهِنِ فَكَفَنُهُ عَلَيْهِ. وَلِلْمُرْتَهِنِ اَنْ يُطَالِب الرَّاهِنَ بِدَيْنِهِ وَيَحْبِسُهُ بِهِ وَاِنْ كَانَ الرَّهْنُ عِنْدَهُ وَلَهُ اَنْ يَحْبِس الرَّاهِنَ بَعْدَهُ فَسْخِ عَقْدِهِ حَتَّى يَقْبِضَ دَيْنَهُ اِلاَّ اَنْ يُبْرِئَهُ وَلَيْس عَلَيْهِ اِنْ كَانَ الرَّهْنُ فِي يَدِهِ اَنْ يُمَكِّنَ الرَّاهِنَ مِنْ بَيْعِهِ لِلْاِيفَاءِ. وَلَيْس لِلْمُرْتَهِنِ الْاِنْتِفَاعُ بِالرَّهْنِ وَلاَ اِجَارَتُهُ وَلاَ اِعَارَتُهُ وَيَصِيرُ بِذٰلِكَ مُتَعَدِّيًا وَلاَ يَبْطُلُ بِهِ الرَّهْنُ وَاِذَا طَلَب دَيْنَهُ اُمِر بِاِحْضَارِ الرَّهْنِ فَاِذَا اَحْضَرَهُ اُمِر الرَّاهِنُ بِتَسْلِيمِ كُلِّ دَيْنِهِ اَوَّلاً ثُمَّ اُمِر الْمُرْتَهِن بِتَسْلِيمِ الرَّهْنِ وَكَذَا لَوْ طَالَبَهُ بِالدَّيْنِ فِي غَيْرِ بَلَدِ الْعَقْدِ وَلَمْ يَكُنْ لِلرَّهْنِ حَمْلٌ وَمُؤْنَةٌ فَاِنْ كَانَ لَهُ حَمْلٌ وَمُؤْنَةٌ فَلَهُ اَنْ يَسْتَوْفِيَ دَيْنَهُ بِلاَ اِحْضَارِ الرَّهْنِ وَكَذَا اِنْ كَانَ الرَّهْنُ وُضِعَ عِنْدَهُ عَدْلٍ وَلاَ يُكَلَّفُ بِاِحْضَارِهِ وَلاَ بِاِحْضَارِ ثَمَنِ رَهْنٍ بَاعَهُ الْمُرْتَهِن بِاَمْرِ الرَّاهِنِ حَتَّى يَقْبِضَهُ وَلاَ اَنْ قَضَى بَعْضَ حَقِّهِ بِتَسْلِيمِ حِصَّتِهِ حَتَّى يَقْبِضَ الْبَاقِي وَلِلْمُرْتَهِنِ اَنْ يَحْفَظَ الرَّهْنَ بِنَفْسِهِ وَزَوْجَتِهِ وَلَدِهِ وَخادِمِهِ الَّذِي فِي عِيَالِهِ فَاِنْ حَفِظَهُ بِغَيْرِهِمْ اَوْ اَوْدَعَهُ ضَمِنَ كُلَّ قِيْمَتِهِ. وَكَذَا اِنْ تَعَدَّى فِيهِ اَوْ جَعَلَ الْخَاتَمَ فِي خِنْصِرِهِ فَاِنْ جَعَلَهُ فِي اِصْبَعٍ غَيْرِهَا فَلاَ وَعَلَيْهِ مُؤْنَةُ حِفْظِهِ وَرَدِّهِ اِلَى يَدِهِ اَوْ رَدَّ جُزْئِهِ كَاُجْرَةِ بَيْتِ حِفْظِهِ وَحَافِظِهِ. وَاَمَّا جُعْلُ الْاٰبِقِ وَالْمُدَاوَةُ وَالْفِدَاءُ مِنَ الْجِنَايَةِ فَمُنْقَسِمٌ عَلَى الْمَضْمُونِ وَالْاَمَانَةِ وَمُؤْنَةُ تَبْقِيَتِهِ وَاِصْلاَحِهِ عَلَى الرَّاهِنِ كَالنَّفَقَةِ وَالْكِسْوَةِ. وَاُجْرَةُ الرَّاعِي وَاُجْرَةُ ظِئْرِ وَلَدِ الرَّهْنِ وَسَقْيِ الْبُسْتَانِ وَتَلْقِيحِ نَخْلِهِ وَجُذَاذِهِ وَالْقِيَامِ بِمَصَالِحِهِ وَمَا اَدَّاهُ اَحَدُهُمَا مِمَّا وَجَب عَلَى صَاحِبِهِ بِلاَ اَمْرٍ فَهُوَ تَبَرُّعٌ وَبِاَمْرِ الْقَاضِي يَرْجِعُ بِهِ وَعَنِ الْاِمَامِ لَايَرْجِعُ اَيْضًا اِنْ صَاحِبُهُ حَاضِرًا.

(KİTÂBÜ'L REHN)
REHİN BAHSİ

Rehin lügatte; herhangi bir sebepten dolayı bir şeyi alıkoymak manasınadır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبتْ رَهِينَةٌ

"Her nefis, kazandığı günahlar karşılığında hapsedilmiş (ateşle cezalanacak)**dir."** (El-Müddessir Suresi; 38) kavl-i keriminde vaki olmuştur.

Rehin, **"merhûn"** manasına ıtlak olunur. Cem'i **"ruhun" "rıhân"** gelir.

Rehin, kitap, sünnet ve icmâ-i ümmet ile meşru olmuştur; Kitap ile meşru olmasının delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفرٍ و لَمْ تَجدُوا كَاتبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ

"Eğer bir sefer üzerinde iseniz, bir yazıcı da bulamadınızsa, o vakit (borçludan) **alınmış rehinler** (de yeter)." (El-Bakara Suresi; 283) kavl-i kerimidir.

Sünnet ile meşru olmasının delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in bir Yahudi'den yiyecek satın alıp, zırhını rehin vermesidir.

Şeriatta rehin; borç gibi alınması mümkün olan bir hak karşılığında, o borcun tamamını veya bir kısmını ödeyecek kıymette olan bir şeyin alıkonulmasıdır. Zira borç, bir haktır ki; onun için alıkonulan şeyden borcun alınması mümkün olur. Kısas ve hadd (ceza)lar gibi suçlulardan başkasından alınması mümkün olmayan şeylerde rehin batıldır.

Rehin, icâb ve kabulle yapılır. Mesela; rehin veren kimsenin; **"Bu malı sana, bende olan borcuna karşılık rehin verdim."** deyip, rehin alan kimsenin de; **"Kabul ettim!"** yahut **"Razı oldum!"** yahut **"Aldım!"** demesiyle, rehin muamelesi yapılmış olur.

Şeyhü'l İslâm Hâher-zâde (r.a); **"Rehinin rüknü, ancak îcâbdır.**

Zira teberru olan bir akiddir." demiştir. Rehin yalnız icab ve kabulle yapılmış olmaz ve icab ile kabulden sonra hakikaten rehin verilen mal toplanmış, boşaltılmış, ayrılmış olduğu hâlde, rehin alan kimse tarafından teslim alınması veya teslim alınması için engel bulunmaması lâzımdır. Alışverişte satılan malın, satın alan kimse tarafından teslim alınmasının lâzım olduğu gibi. Rehin veren kimse, rehin vereceği malı rehin alan kimseye teslim etmeden dönebilir. Ama rehin alan kimse, kendisine rehin olarak verilen malı teslim aldıktan sonra rehin veren kimsenin dönme hakkı yoktur. Rehin alan kimse, kendisine rehin olarak verilen malı teslim aldıktan sonra helak olsa, rehinin kıymeti borçtan az ise, aradaki farkı borçludan alır. Rehin verilip helâk olan mal ile borç kıymetçe beraber olurlarsa, alacaklı borcunu almış olur. Borçlu ile alacaklı birbirinden bir şey isteyemezler. Rehin verilen malın kıymeti borçtan çok olursa, çok olan kısım rehin alan kimsenin elinde emanet olduğundan ödemez. Ama rehin alan kimse, rehni sahibinden izinsiz kullanmak veya kiraya vermek gibi haddi aşarak, rehini helâk ederse, alacağından ziyade olan miktarı öder. Eğer rehin alan kimse, rehin hakkında haddi tecavüz etmeyip, rehin kendiliğinden helâk olursa, alacağından ziyade olan miktarı ödemesi lâzım gelmez. Alacağı, rehnin kıymetinden ziyade olursa, rehinin kıymeti miktarını alacağından düşer. Geri kalan kısmını borçludan alır. Mesela; bir kimsenin, bir şahısta on dirhem alacağı olup, onun karşılığında on dirhem kıymetinde rehin olarak bir mal olsa, mal helâle olduğu takdirde ödeşmiş olurlar. Rehinin kıymeti beş dirhem olup, alacağı on dirhem olsa, mal helâk olduğu takdirde beş dirhem düşer, geri kalan beş dirhemi borçludan alır. Rehinin kıymeti on beş dirhem olup, on dirhem karşılığında rehin almış olsa, helâk olduğu takdirde ziyade beş dirhem miktarı emanettir. Rehin alan kimsenin kusuru olmadan rehin kendiliğinden helâk olursa, borçluya bir şey ödemez. Kendi kusuruyla helâk olursa, ziyade olan beş dirhemi öder. Helak olan rehinin kıymeti, teslim alınan gündeki kıymete göre itibar edilir. Zira rehin, teslim alındığı günden itibaren ödenmeye girmiş olur. Rehinin kıymetinde ihtilâf etseler, rehin alanın sözü kabul edilir. Çünkü rehin alan, kıymetinin ziyade olduğunu inkâr etmektedir. Şahit getirmek, rehin veren kimseye lâzımdır. Rehin verilen köle veya cariye ölse, rehin veren kimsenin mülkü olarak ölmüş olur. Bu yüzden onun teçhizi, tekfini de rehin verene aittir. Çünkü O'nun mülküdür. Rehin alanın yanında emanettir.

Rehin, alacaklının borçlusundan, borcunu istemesine mâni olmaz. Borçlunun malı olup da ödemezse, her ne kadar alacaklının yanında rehin bulunsa bile, borçluyu hapsettirmesine de mâni değildir.

Rehin alan kimsenin rehin muamelesini bozduktan sonra borçluyu,

borcundan beri kılmadıkça, borçlunun borcunu verinceye kadar, rehin aldığı malı hapsetmesi caizdir.

Rehin alan kimsenin, rehin elindeyken rehin veren şahıs, borcunu ödemek için rehini satmak istese, rehin alan kimse vermeyebilir. Mesela; rehin veren şahıs, rehin alan kimseye; **"Rehini bana ver, satıp sana hakkını ödeyeyim."** dese; rehin alan kimse, rehini vermeyebilir. Çünkü rehinin hükmü, borç ödeninceye kadar hapsedilmesidir.

Rehin alan kimsenin, rehin ile sahibinden izinsiz kendisine hizmet ettirmek, içinde durmak, giymek, kiraya vermek, ariyet vermekle faydalanması caiz değildir. Rehin alan kimse, sahibinden izinsiz bunlardan biri ile rehinden faydalanırsa, haksızlık yapmış olur. Böyle haksızlık etmekle, rehin anlaşması bozulmaz.

Rehin alan borcunu istediğinde kendi yanında bulunan rehinin helâk olup olmadığını anlamak için, rehini getirmesi emrolunur. Rehini getirdiğinde önce borçluya, borcunu vermesi bundan sonra da, alacaklıya rehini teslim etmesi emrolunur.

Alacaklı, borcunu rehin akdi yaptıkları şehirde istemeyip başka bir şehirde istese, rehinin taşınma ağırlığı ve masrafı bulunmazsa, yine alacaklıya rehini getirmesi emrolunur. Ağırlığı ve taşıma masrafı bulunmayan rehin hakkında her yer, bir yer hükmündedir. Rehinin ağırlığı ve taşıma masrafı olursa, alacaklının rehini getirmeksizin borçludan borcunu alması caizdir.

Rehin alan kimse, üzerine vacip olan, rehini serbest bırakmasıdır; yoksa bir yerden bir yere taşıması değildir. Fakat rehin veren şahıs, rehin alan kimseye rehini satmadığına ve zayi etmediğine dair yemin ettirir. Kâfi'de de böyledir.

Rehin verenin emri ile rehin, adaletli bir kimsenin yanına konsa; alacaklı borcunu istediğinde, alacaklıya rehini getirmesi emredilmez.

Borçlu, alacaklısına vermiş olduğu rehini satması için emredip, alacaklısı da borçlunun emri üzerine rehini satsa; fakat parasını henüz almadan, alacaklı borcunu istese; alacaklıya satmış olduğu rehinin parasını getirmesiyle emrolunmaz. Rehinin parasını almış olsa, getirmesi istenir. Zira para, rehinin bedelidir. Para, rehin yerine geçtiği için onu getirmesiyle emrolunur.

Borçlu, borcunun bir kısmını ödemekle; geri kalan kısmını ödemedikçe, alacaklısından ödemiş olduğu borcun hissesini vermiş olduğu rehinden isteyemez. Mesela; bir kimse beşer yüz dirhem kıymetinde iki elbiseyi bin lira borcu karşılığında rehin verse, sonra borcunun beş yüz dir-

hemini ödediğinde alacaklısına rehin olan elbisenin birini ver diyemez. Alacaklıya da borcun geri kalan kısmını ödemedikçe, elbisenin birini ver diye teklif edilemez.

Bir kimse, alacağına karşılık olarak aldığı rehini kendisinin, karısının, çocuğunun, nafakasını vermeye mecbur olduğu hizmetçisinin koruması caizdir. Rehin alan kimse, rehini bu zikredilen kimselerden başkasına korumak için verse yahut emanetçinin yanına bıraksa, bunların yanında rehin telef ve zayi olsa, rehinin hepsini öder. Çünkü korumakta kusur etmiştir. Rehin alan kimse, rehini korumakta kusur edip rehin zayi olsa yahut rehin yüzük olup, serçe parmağına takıp zayi olsa, bütün kıymetini öder. Çünkü rehini kullanmaya izin yoktur. Rehini kullanmakla gasp etmiş olacağından, kendisine teslim edilen emanete hıyanet etmiştir. İster sağ elinin serçe parmağına taksın, ister sol elinin serçe parmağına taksın, ödemede müsavidir. Rehin alan kimse rehini serçe parmağından başka parmağına takıp zayi olsa, ödemez. Zira serçe parmağından başka parmağa yüzük takmak âdet olmadığından başka parmağına yüzük takmasından maksadı korumak içindir. Yüzüğü rehin alan, kadın olup, serçe parmağından başka parmağına taksa ve yüzük de zayi olsa, yüzüğü öder. Zira kadınların serçe parmağından başka parmaklarına da yüzük takmak âdetleridir.

Bir kimse rehin aldığı iki kılıcı kuşanıp zayi olsa, öder ama rehin aldığı üç kılıcı kuşanıp zayi olsa ödemez. Çünkü üç kılıç kuşanmak âdet değildir. Ama bazı bahadır kimselerin iki kılıç kuşanmaları âdettir. Bundan dolayı rehin olan iki kılıcı kuşanıp zayi eden, onları öder. Rehinin koruma masrafı, rehinin kıymetinden fazla olsa bile rehin kimseye aittir. Rehinin alacaklıya geri verilme masrafı da yine rehin alan kimse üzerinedir. Mesela; rehin olan köle olup kaçtığında, yakalanarak rehin alan kimseye teslim edildiğinde, köleyi yakalayıp teslim eden kimseye mükâfat vermek, rehin alan kimse üzerinedir. Rehinin hastalığından ve yaralarından dolayı tedavi parası da rehin alan kimseye aittir. Mesela; rehin olan köle veya cariye olup gözü ağrısa veya hastalansa; bunların tedavi ücreti, rehin alan kimseye aittir. Zira rehini korumak ve ona bakmak rehin alan kimsenin üzerine vaciptir. Onun masrafı da, onun üzerinedir. Nitekim rehinin korunmasına mahsus kira ve bekçi ücreti de rehin alan kimseye aittir. Rehin verilen kölenin kaçması hâlinde, rehin alan kimseye geri verildiğinde, veren kimsenin ücreti, rehin alan kimseye ait olacağı gibi, bu kölenin hastalığında tedavi parası ve cinayetinden dolayı lâzım gelen fidye de rehin alan kimseye aittir. Şu kadar var ki, rehin verilen kölenin kıymeti borcundan fazla olursa, bu fazla rehin alan kimsenin elinde emanet olacağından, buna isabet eden ücret veya tedavi parası veyahut fidye parası, re-

hin veren şahsa lâzım gelir. Mesela; rehin olan köle olup bir cinayet işlese, O'nun için verilen fidye kölenin sahibi ile rehin alan kimse üzerine taksim edilir. Şöyle ki; On bin akçe kıymeti olan köle, beş bin akçe karşılığında rehin konulup, bu köle cinayet işleyip bin akçe fidye verseler, beş yüz akçesi rehin alan kimseye, beş yüz akçesi de rehin veren kimseye lâzım gelir. Zira kölenin on bin akçe kıymetinin, beş bin akçesi rehin alan kimsenin yanında ödeme karşılığıdır. Beş bin akçesi ise, emanettir. Rehin verilen şeyin baki kalması veya menfaatlerini ıslah için yapılacak masraflar, rehin veren şahsa aittir. Mesela; rehin verilen köle veya cariyenin nafakası, elbisesi, rehin verilen cariyenin çocuğunun sütannesinin ücreti, rehin verilen hayvanın yemi, suyu, çoban ücreti, rehin verilen bahçenin sulanması, rehin verilen hurma ağaçlarının aşılanması, ağaçlardan hurmaların kesilmesi, yaban otların ayıklanması, duvarlarının düzeltilip tamir edilmesi gibi masraflar rehin veren kimseye aittir. Bu rehin verilen şeyler, gerek borçtan fazla olsun, gerek olmasın müsavidir. Zira bunlar, rehin verenin mülkünde bakidir. Menfaatleri da, rehin verenindir.

Rehin veren ile rehin alandan birisi diğeri üzerine vacip olan masrafı ondan emirsiz yaparsa, yaptığı şey bağış olacağından ondan alamaz. Ama hâkimin emriyle yaparsa, sarf ettiği şeyi diğerinden alır. Zira hâkimin emri geçerlidir. Sanki hâkimin emriyle yapmış olduğu masrafı, diğeri kendisine emredip onun emriyle yapmış gibi olur.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; rehin veren ile rehin alandan biri diğerine ait olan bir masrafı, o hazır iken hâkimin emriyle yapsa bile hâkimin bu hükmü onun hakkında muteber olamayacağından, ondan bu masrafı alamaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; diğeri hazır olsun, gaip olsun onun namına hâkimin emriyle sarf edildiğinde, o masraf O'ndan alınır.

ــ بابُ مايَجُوزُ ارْتِهَانُهُ وَالرَّهْنُ بِهِ وَمَا لاَيَجُوزُ ــ

لاَيَصِحُّ رَهْنُ الْمُشَاعِ وَإِنْ مِمَّا لاَيَتَحَمِلُ الْقِسْمَةَ اَوْ مِنَ الشَّرِيكِ وَلَوْ طَرَأَ فَسَدَ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُف وَلاَ رَهْنُ الثَّمَرِ عَلَى الشَّجَرِ بِدُونِ الشَّجَرِ وَلاَ الزَّرْعِ فِي الْاَرْضِ بِدُونِهَا وَلاَ الشَّجَرِ اَوِ الْاَرْضِ مَشْغُولَيْنِ بِالثَّمَرِ وَالزَّرْعِ. وَلَوْ رَهَنَ الشَّجَرَ بِمَوَاضِعِهَا اَوِ الدَّارِ بِمَا فِيهَا جَازَ. وَلاَ يَجُوز رَهْنُ الْحُرِّ وَالْمُدَبِّرِ وَاُمِّ الْوَلَدِ وَالْمُكَاتَبِ وَلاَ بِالْاَمَانَاتِ وَلاَ بِالدَّرَكِ وَلاَ بِمَا هُوَ مَضْمُونٌ بِغَيْرِهِ كَالْمَبِيعِ فِي يَدِ الْبَائِعِ وَلاَ بِالْكَفَالَةِ بِالنَّفْسِ وَلاَ بِالْقِصَاصِ فِي النَّفْسِ وَمَا دُونَهَا وَلاَ بِالشُّفْعَةِ وَلاَ بِاُجْرَةِ النَّايحَةِ وَالْمُغَنِّيَةِ وَلاَ بِالْعَبْدِ الْجَانِي اَوِ الْمَدْيُونِ. وَلاَ يَجُوز لِلْمُسْلِمِ رَهْنُ الْخَمْرِ وَلاَ اِرْتِهَانُهَا مِن مُسْلِمٍ اَوْ ذِمِّي وَلاَ يَضْمَنُ لَهُ مُرْتَهِنُهَا وَلَوْ ذِمِّيًّا وَيَضْمَنُهَا هُوَ لَوْ اِرْتَهَنَهَا مِن ذِمِّي وَيَصِحُّ بِالدَّيْنِ وَلَوْ مَوْعُودًا بِاَنْ رَهَنَ لِيُقْرِضَهُ كَذَا فَلَوْ هَلَكَ فِي يَدِ الْمُرْتَهِنِ لَزِمَهُ دَفْعُ مَاوَعَدَ اِنْ مِثْلَ قِيمَتِهِ اَوْ اَقَلَّ اَوْ بِرَأْسِ مَالِ السَّلَمِ وَثَمَنِ الصَّرْفِ وَبِالْمُسْلَمِ فِيهِ. فَاِنْ هَلَكَ فِي مَجْلِسِ الْعَقْدِ فَقَدْ اُسْتُوفِيَ حُكْمًا وَاِنْ اِفْتَرَقَا قَبْلَ النَّقْدِ وَالْهَلاَكِ بَطَلَ الْعَقْدُ. وَالرَّهْنُ بِالْمُسْلَمِ فِيهِ رَهْنٌ بِبَدَلِهِ اِذَا فُسِخَ وَهَلاَكُهُ بَعْدَ الْفَسْخِ هَلاَكٌ بِالْاَصْلِ وَيَصِحُّ بِالْاَعْيَانِ الْمَضْمُونَةِ بِنَفْسِهَا اَىْ بِالْمِثْلِ اَوِ الْقِيمَةِ كَالْمَغْصُوبِ وَالْمَهْرِ وَبَدَلِ الْخُلْعِ وَبَدَلِ الصُّلْحِ عَنْ دَمِ عَمْدٍ وَبِبَدَلِ الصُّلْحِ عَنْ اِنْكَارٍ وَاِنْ اَقَرَّ الْمُدَّعِي بِعَدَمِ الدَّيْنِ وَلَوْ رَهَنَ الْاَبُ لِدَيْنِهِ عَبْدَ طِفْلِهِ جَازَ وَكَذَا الْوَصِيُّ فَاِنْ هَلَكَ لَزِمَهُمَا مِثْلُ مَاسَقَطَ بِهِ مِن دَيْنِهِمَا. وَلَوْ رَهَنَهُ الْاَبُ مِن نَفْسِهِ اَوْ مِن اِبْنٍ اٰخَر صَغِيرٍ لَهُ اَوْ مِنْ عَبْدٍ لَهُ تَاجِرٌ لاَدَيْنَ عَلَيْهِ صَحَّ بِخِلاَفِ الْوَصِي. وَاِنْ اِسْتَدَانَ الْوَصِي لِلْيَتِيمِ فِي كِسْوَتِهِ اَوْ طَعَامِهِ وَرَهَنَ بِهِ مَتَاعَهُ صَحَّ. وَلَيْس لِلطِّفْلِ اِذَا بَلَغَ نَقْضُ الرَّهْنِ فِي شَيْءٍ مِن ذٰلِكَ مَالَمْ يَقْضِ الدَّيْن. وَلَوْ رَهَنَ شَيْئًا بِثَمَنِ عَبْدٍ فَظَهَرَ حُرًّا اَوْ بِثَمَنِ خلٍّ فَظَهَرَ خَمْرًا اَوْ بِثَمَنِ ذَكِيَّةٍ فَظَهَرَتْ مَيْتَةً فَالرَّهْنُ مَضْمُونٌ. وَجَازَ رَهْنُ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَكُلُّ مَكِيلٍ وَمَوْزُونٍ فَاِنْ رُهِنَتْ بِجِنْسِهَا فَهَلاَكُهَا بِمِثْلِهَا مِنَ الدَّيْنِ وَلاَ عِبْرَةَ لِلْجَوْدَةِ. وَعِنْدَهُمَا هَلاَكُهَا بِقِيمَتِهَا اِنْ خَالَفَتْ وَزْنَهَا فَيُضْمن بِخِلاَفِ الْجِنْسِ وَيُجْعَلُ رَهْنا مَكَانَ الْهَالِكِ. وَمَنْ شَرَى عَلَى اَنْ يُعْطِيَ بِالثَّمَنِ رَهْنًا بِعَيْنِهِ اَوْ كَفِيلاً بِعَيْنِهِ صَحَّ اِسْتِحْسانًا فَاِنْ اِمْتَنَعَ عَنْ اِعْطَائِهِ لاَيُجْبَرُ. وَلِلْبَائِعِ فَسْخُ الْبَيْعِ اِلاَّ اِنْ دَفَعَ الثَّمَنَ حَالاً اَوْ قِيمَةَ الرَّهْنِ رَهْنًا. وَمَنْ شَرٰى شَيْئًا وَقَالَ لِبَائِعِهِ اَمْسِكْ هٰذَا حَتّٰى اُعْطِيَكَ الثَّمَنَ فَهُوَ رَهْنٌ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف وَدِيعَةٌ وَلَوْ رَهَنَ عَبْدَيْنِ بِاَلْفٍ فَلَيْس لَهُ اَخْذُ اَحَدِهِمَا بِقَضَاءِ حِصَّتِهِ كَالْبَيْعِ. وَلَوْ رَهَنَ عَيْنًا عِنْدَ رَجُلَيْنِ

صَحَّ وَكُلُّهَا رَهْنٌ لِكُلِّ مِنْهُمَا وَالْمَضْمُون عَلَى كُلِّ حِصَّةُ دَيْنِهِ فَإِنْ تَهَايَئَا فِي حِفظِهَا فَكُلٌّ فِي نَوْبَتِهِ كَالْعَدْلِ فِي حَقِّ الْآخَرِ فَإِنْ قَضَى دَيْنَ اَحَدِهِمَا فَكُلُّهَا رَهْنٌ عِنْدَ الْآخَرِ. وَلَوْ رَهَنَ اِثْنَانِ مِن وَاحِدٍ صَحَّ وَلَهُ اَنْ يُمْسِكَهُ حَتَّى يَسْتَوْفِي جَمِيعَ حَقِّهِ مِنْهُمَا. وَلَوْ اِدَّعَى كُلُّ مِن اِثْنَيْنِ اَنَّ هٰذَا رَهَنَ هٰذَا الشَّيْءَ مِنْهُ وَقَبَضَهُ وَبَرْهَنَا عَلَيْهِ بَطَلَ بُرْهَانَهُمَا وَلَوْ بَعْدَ مَوْتِ الرَّاهِنِ قُبِلاَ. وَيُحْكَمُ بِكَوْنِ الرَّهْنِ مَعَ كُلِّ نِصْفَهُ رَهْنًا بِحَقِّهِ.

REHİN OLARAK ALINMASI ve REHİN OLARAK VERİLMESİ CAİZ OLUP, OLMAYAN ŞEYLER

Müşâ' (ortaklar arasında beraberce kullanıldığı hâlde, hisselere ayrılmamış) **olan bir şeyin, rehin verilmesi sahih değildir**. Gerek taksimi kabul etsin, gerek etmesin; ister ortakçısına, ister ortakçısı olmayana rehin verilsin; müşâ' da gerek başta müşâ' olsun, gerek sonradan müşa' hâline gelsin, rehin verilmemek hususunda müsavidir.

Müşâ' olan bir malın hibe edilmesi caizdir. Zira hibenin hükmü, mülktür. Mülk ise, ortaklığı kabul eder. Ortağa da, hisseli olan bir malın rehin olarak verilmesi caiz değildir. Zira hisseli olan mala tam sahip olmak mümkün değildir. Eğer ortada hisseli olan malın rehin verilmesi caiz olsa, bir gün mülk yoluyla tutması, bir gün de rehin yoluyla tutması lâzım gelirdi. Bu ise, caiz değildir. Rehin alınan mal sonradan müşâ' olsa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; rehin akdi fâsid olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; fâsid olmaz. Ağaç üzerindeki meyveyi ağaçsız, tarladaki ekini tarlasız, meyveli ağacı meyvesiz, ekinli tarlayı ekinsiz rehin vermek sahih değildir. Zira rehin verilen şey, rehin verilmeyene bitişik olursa, rehin verilmesi caiz değildir. Çünkü rehin verilen şeyin yalnız olarak teslim edilmesi mümkün değildir.

Ağacı, yeri ile evi, içindeki eşyası ile rehin vermek caizdir. Satışta zikredilmeksizin dâhil olan eklentiler, rehinde de dâhil olduğu gibi, bir arsa rehin verildikte üzerindeki bütün ağaçlarıyla ve diğer dikilmiş, ekilmiş şeyleri de açıktan söylenmese bile rehine dâhil olur. Mesela; bir kimse üzerinde ağaç, meyve veya ekin bulunan bir arsasını rehin verse, bu ağaç ile diğerleri de rehine dâhil olur. Çünkü bunlarsız rehin caiz olmaz. Rehini sahih kılmak için bunlar dâhil olurlar.

Hür kimsenin, müdebberin, ümm-i veledin, mükâtebin rehin verilmesi caiz değildir. Zira hür kimse, mal değildir; diğerlerinin de satılmaları caiz değildir. Emanetlerin de rehin verilmesi caiz değildir. Vedia,

emanettir; rüzgâr bir kimsenin elbisesini bir şahsın evine atsa, o elbise o şahsın yanında emanettir, vedia değildir.

Bir kimse kendi malını koruması için başka bir şahsa kasten verirse, bu mal o şahsın yanında vediadır. Bu itibarla vedia, hastır, emanet ise umumîdir, her şeye şamildir.

Satın alınan mala verilen paranın, alıcı tarafından rehin alınması da caiz değildir. Mesela; bir kimse, bir şahsa, bir şey satıp parasını teslim alıp, sattığı şeyi de o şahsa teslim etse, fakat satın alan şahıs, satın aldığı mala hak sahibi çıkacağından korkup verdiği akçeyi satıcıdan rehin olarak alsa, batıldır.

Satılan mal, satın alanın yanında emanettir. Helâk olursa, ödemesi lâzım gelmez. Başkasıyla ödenmesi lâzım olan şeyin de, rehin verilmesi caiz değildir. Satıcının elinde olan, satmış olduğu mal gibi. Zira rehin hakikaten veya hükmen borç karşılığında olur. Satıcının elinde olan satmış olduğu mal ise, hakikaten veya hükmen borç değildir. Telef ve zayi olsa, satın alandan, alacağı parayı alamaz. Zira satıcının satıp henüz teslim etmediği mal, kendi hakkıdır ve ödemesi lâzım gelmez. Fukahâ buna **"Aynün mazmûnetün bi - gayrihâ"** (başkasıyla ödenmiş şey) adını verirler. Ama **"Aynün mazmûnetün bi-âynihâ"** (kendisiyle ödenmiş şey) telef ve zayi olduğunda, misli veya kıymeti ile ödenir. Gasp edilmiş mal, hulû bedeli, kasten adam öldürmeden dolayı alınan sulh bedeli gibi. Bunlara rehin verilmesi sahih değildir.

Nefse kefaletten, nefisteki veya herhangi bir azadaki kısastan dolayı rehin caiz değildir. Mesela; bir kimse, bir şahsın nefsine kefil olup, bundan sonra bu kefalete rehin verse, sahih ve caiz değildir ve bir kimsenin üzerine kasten adam öldürdüğü veya başkasının bir azasın kestiği için kısas vacip olsa, bu kısas karşılığında rehin vermesi caiz değildir. Zira rehine kısası tatbik etmek mümkün değildir. Ama bir kimsenin hataen cinayet işleyip, diyet karşılığında rehin vermesi caizdir. Zira diyeti, rehinden almak mümkündür. Şuf'a için de rehin caiz değildir. Mesela; br kimse evini başkasına sattığında, eve şuf'a sahibi çıkıp, şuf'a sahibi oduğuna dair hâkim tarafından hüküm verildikten sonra evi satan veya aan şuf'a sahibine, **"Evi, bize teslim et!"** diye rehin verse, caiz değildir. Bu surette borç yoktur ki, karşılığında rehin konulmuş olsun.

Cenazede ağlamak için kiralanan kadının veya şarkıcının ücreti karşılığında da rehin caiz değildir. Rehin konulup zayi olsa, ödenmez. Çünkü rehin, verilmesi vacip olmayan bir şey karşılığında konulmuştur. Hatta rehin vermeden kadıya gitseler, kadı ücret vermek için hükmetmez. Cinayet işlemiş yahut borçlu kölenin rehin verilmesi caiz değildir. Müslü-

man'ın, şarabı rehin, yermesi; Müslüman'dan veya Zimmî'den şarabı rehin alması caiz değildir. Zira Müslüman hakkında şarap mal olmadığı için, Müslüman'ın yanındaki şarap gasp edilmiş olsa, geri alamaz. Müslüman'dan şarabı rehin alan Zimmî olsa bile, zayi olduğunda şarabı ödemez. Mesela;

Bir Müslüman, bir Zimmîye rehin olarak şarap verip Zimmînin yanından şarabı gasp etseler, Zimmî o şarabı ödemez. Çünkü Müslüman hakkında şarap kullanılması mubah olan mallardan değildir. Ama bir Zimmî, bir Müslüman'a rehin olarak şarap verip, Müslüman'ın yanından şarap gasp edilse, Müslüman şarabı öder. Zira şarap Zimmî hakkında değeri olan maldır.

Bir kimse, bir şahsın kendisine borç olarak ödünç vermesi için rehin verip, o şahıs da borç vereceğini vaat etmiş bulunsa, bu şekilde verilen rehin de sahihtir. Mesela; bir kimse, bir şahıs yanına rehin olarak bir şey koyup, o kimse, o şahsa hitaben; **"Sen, bana yarın ödünç olarak on dirhem borç ver."** deyip, o şahısta borç vereceğini vaat etse, o kimse ertesi gün on dirhemi borç olarak, almadan rehin bıraktığı şey zayi olsa, borç olarak verilecek on dirhem rehin bırakılan şeyin kıymeti kadar yahut kıymetinden daha az olursa, o şahsın vaat ettiği on dirhemi verir. Selemin re's-i mal (peşin verilen para)ı, semen-î sarf (akçe bozma), müslemün fih (parası peşin verilip veresiye satın alınan mal)i karşısında rehin vermek de sahih olur. İmdi rehin verilen mal akid meclisinde zayi olsa, rehin alan kimse borcunu hükmen almış olur. Zira borcunu hükmen teslim almakla selem ve sarf sahih olur. Eğer selemin re's-i malı sarfın parası verilmeden veya rehin verilen mal helâk olmadan önce selem yahut sarf muamelesi yapan kimseler birbirinden ayrılırlarsa, selem akdi yahut sarf akdi batıl olur. Zira hakikaten veya hükmen peşin verilmesi şart olan para verilmemiştir. Selem akdi bozulunca müslemün fih karşılığında olan rehin re's-i malının bedeli rehin olur. Selem akdi bozulduktan sonra rehinin zayi olması, müslemün fih ile zayi olmasıdır. Başka şey karşılığında hapsedilmiş ise de, yine müslemün fih ile zayi olmuştur.

Gasp edilmiş mehr, hulû bedeli, kasten adam öldürmeden dolayı sulh bedeli gibi misliyle yahut kıymetiyle bizzat ödenen şeyler karşılığında da rehin verilmesi sahihtir. Mesela; gasp edilmiş olan bir şey mevcut ise, sahibine verilir; mevcut değil ise kıymeti verilir. Diğerleri de bizzat ödenir. Fukahâ ayan (hariçte vücudu olan şeyler)i üç kısma ayırmışlardır. Bir kısmı, asla ödenmeyen âyandır, emanetler gibi. Zira ödemek, misliyyâttan ise, zayi olan şeyin mislini; kıyemiyyâttan ise, kıymetini vermektir. Emanet ise, tecavüz etmeden zayi olursa, karşılığında bir şey lâzım gelmez. Tecavüz bulunursa, emanetlikten çıkıp, gasp edilmiş olur. Bu takdir-

de ödenmesi lâzım gelir. İkinci kısım, bizzat ödenmesi lâzım gelen ayandır, gasp edilmişler gibi. Üçüncü kısım, ödenmeyen ayandır; Satanın elinde olan satmış olduğu mal gibi. Zira bu mal helâk olsa, mislini yahut kıymetini satıcı ödemez. Ancak satın alan kimsede olan parasını alamaz. Bir kimse, başka bir şahısta bin dirhem alacağı olduğunu iddia etse, davalı olan şahısta inkâr edip, beş yüz dirhem üzerine sulh olsalar, beş yüz dirheme müsavi bir elbise rehin verse, rehin elbise rehin alan kimsenin yanında zayi olsa, bundan sonra bin dirhem alacağı olduğunu dava eden kimse, o şahsa; **"Benim, sende alacağım yoktur."** diye ikrar etse, rehin alan kimse rehin veren şahsa beş yüz dirhem öder. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o kimsenin beş yüz dirhemi ödemesi lâzım gelmez.

Baba, kendi küçük çocuğunun kölesini, kendi borcu için rehin verse caizdir. Zira baba, emanet vermeye maliktir. Rehin vermek, çocuğun kendi hakkında evlâdır. Rehin verdiği köle ölse, O'nu öder. Bir çocuğun vâsisinin hükmü, babanın hükmü gibidir. İmdi rehin verilen çocuğun kölesi ölse, baba rehin verdiyse, babaya; vâsi, rehin verdiyse vasiye; ikisinin borcundan rehin ile düşmüş olan şeyde misli lâzım gelir. Mesela; borç bin dirhem, kölenin kıymeti iki bin dirhem olsa, baba ile vasi bin dirhemi öderler, ziyadesini ödemezler. Çünkü ziyadesi rehin alan kimsenin yanında emanettir. **"Nihâye"**de **"Timur-tâşi"** (r.a)'den; **"Rehin verilen kölenin kıymeti borçtan ziyade ise, baba borç miktarını öder. Vasi ise, kölenin kıymeti miktarını öder. Zira baba için çocuğunun malından faydalanmak vardır, ama vasi için, vasisi bulunduğu çocuğun malından faydalanma hakkı yoktur."** diye nakledilmiştir. Yine **"Zahire"**de; **"Baba ile vasi kölenin borçtan ziyade olan kıymetinin miktarını ödememe hükmünde müsavidir. Zira kölenin kıymetinin ziyade olan miktarı rehin alanın yanında emanettir. İkisi için de emanet vermek vardır. Müsavi oldukları da muhakkaktır."** diye zikredilmiştir.

Babanın, küçük oğlunun kölesini kendisine olan borcu için rehin alması yahut başka bir küçük oğluna olan borcu için rehin vermesi yahut borçlu olmayan ticaret için izin vermiş olduğu kölesine olan borcu için rehin vermesi sahihtir.

Vasinin, bu zikrolunan meselelerde vasisi bulunduğu çocuğun kölesini rehin alması veya rehin vermesi caiz değildir. Vasinin borç ile vasisi bulunduğu yetim için elbise ve yiyecek satın alıp, borç karşılığında yetimin eşyasını rehin vermesi sahihtir.

Küçük çocuğun, erginlik çağına girdiğinde borcunu ödemedikçe, borcu karşılığında verilmiş olan rehini bozma hakkı yoktur.

Bir kimse, bir köle satın alıp parası karşılığında bir şey rehin verse

ve satın aldığı köle hür çıksa yahut sirke satın alıp rehin olarak bir şey verse ve satın aldığı sirke şarap çıksa yahut boğazlanmış koyun yahut sığır satın alıp bir şey rehin verse ve boğazlanmış diye satın aldığı hayvan murdar çıksa, rehin alan kimse rehini öder.

Altının, gümüşün ölçekle ve tartıyla satılan her şeyin rehin olması caizdir. Zira bunlardan, borcun alınması mümkündür. Bunlar aynı cinsten olan borç karşılığında rehin konulup da zayi olsalar, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yeni veya eski olmasına ayarına itibar edilmeyip borçtan misli düşmüş olur. Ribâ (faiz)'ya giren malların karşılığında aynı cinsten rehin konulduğunda, aynı cinsten olan malların eski ve yeniliğine itibar yoktur, itibar tartı veya ölçekle alınmasınadır. Yoksa kıymet ile alınmasına değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunlar zayi olduğunda kıymetleri ile ödenir. Eğer rehin konulanın tartısı borcun tartısına zıt olursa, rehin alan cinsinin zıddıyla öder. Ödemiş olduğu şey zayi olanın yerine rehin olmuş olur. Mesela; bir kimse, bir şahsa on dirhem borç karşılığında on dirhemlik gümüş bir bilezik koyup, bilezik zayi olsa, borç olan on dirhem ittifakla düşer. Eğer bileziğin ayarı düşük olmakla sekiz dirhem kıymetinde bulunup zayi olsa, İmam-ı A'zam (r.a)'ın kavline göre; borcun hepsi düşmüş olur. Diğer imamlara göre; rehin alan kimse bileziğin kıymetini cinsinin zıddı olan altın ile ödeyip, yine rehin olarak zayi olan rehinin yerine koyar.

Mebsût'da; "Bir kimse, on dirhem kıymetinde olan bir gümüş bileziği on dirhem borcu karşılığında rehin koysa, bu mesele üç vecih üzerinedir;

Bileziğin kıymeti ya tartısına denk olur yahut tartısından az olup, sekiz dirheme eşit olur, ya da tartısından ziyade olup on iki dirheme müsavi olur. Mesela; bilezik zayi olsa yahut kırılmış olsa; kıymeti, tartısına denk olursa, rehin alan kimsenin borcu düşmüş olur. Zira tartı ve kıymette borcu öder. Bu takdirde rehin alan bileziğin zayi olmasıyla tam hakkını almış olur. Bilezik kırılmış olursa, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; rehin alan dilerse, bileziğin cinsinden, dilerse cinsinin zıddı olan altından bileziğin kıymetini öder. Zira gümüş olan bileziği, altınla ödeyince faiz korkusundan emin olunur. Ödediği şey, alacaklının yanında borçlu, borcunu ödeyinceye kadar rehin olmuş olur. Borçlusundan, borcunu alınca kırılmış olan bilezik kendinin mülkü olur. Çünkü onun kıymetini ödemiştir." denilmektedir.

Bir kimse kölesini; **"Parası karşılığında kendisine belirli bir şeyin rehin verilmesi"** yahut **"Belirli bir şahsın kendisine kefil gösterilmesi"** şartıyla satsa, bu satış istihsânen sahih olur. Ama kıyasen sahih olmamalıydı. Çünkü bu şart, satış akdinin gerektirdiği şartlardan değildir.

Bu satışta, satıcı ile alıcıdan birisi için menfaat vardır. Bu gibi şartlar ise, satışı bozucudur ve bir de pazarlık içinde başka bir pazarlık vardır ki, şeriat bunu yasaklamıştır. Ama istihsânen sahih olması, bu şartın satış akdine uygun olmasıdır. Zira rehin; malî kıymeti olan bir şeyi, bir borca karşı vesika yapmaktır. Kefalet de, borca karşı alınan bir vesikadır. Çünkü malî kıymeti olan bir şeyi, borca karşı vesika yapmak, satış akdine uygundur. Bir kimse kölesini, parasının karşılığında kendisine rehin verilmesi yahut belirli bir kimsenin kefil verilmesi şartıyla sattıktan sonra satın alan kimse, rehin vermekten veya kefil göstermekten kaçınsa, satın alana bunları vermesi için cebrolunamaz. Ama satan kimsenin, satışı bozma hakkı vardır. Meğerki satın alan kimse peşin olarak kölenin parasını ödesin yahut şart kılınan rehinin kıymetini rehin olarak koysun. Zira şart kılınan rehinin verilmesi, kıymetini vermekle de hâsıl olur.

Bir kimse, bir şey satsa; satın alan şahıs, satan kimseye **"Bunun parasını sana verinceye kadar, bu şey senin yanında kalsın."** dese, bu satılan şey satıcının yanında rehindir. Ama Ebu Yusuf (r.a)'a göre; emanettir.

Bir kimse, bin dirhem borcu karşılığında iki köle rehin koysa, rehin veren kimse kölelerden birinin hissesini ödemekle, borcun hepsini ödemedikçe kölenin birisini alamaz. Satışta olduğu gibi. Mesela; bir kimse, iki köleyi bir pazarlık ile bin dirheme satsa, satın alan şahıs; **"Paralarını getirinceye kadar bu köleler senin yanında kalsınlar."** deyip, bundan sonra beş yüz dirhem getirse, birinin hissesidir, diye kölenin birisini alamaz.

Bir kimse, iki şahsa olan borcunun karşılığında bir şey rehin koysa, sahih olur. Rehin olarak koyduğu şeyin bütünü, iki şahıstan her birinin alacağı için rehindir. Yoksa yarısı birisi, yarısı da diğeri için değildir. Çünkü koyduğu şey hisseli değildir. Eğer rehin koyduğu şey zayi olsa, her birisi alacağı miktara göre öder. Eğer bu iki alacaklı şahıs, rehin olarak kendilerine verilen bir şeyi nöbetle korurlarsa, her biri kendi nöbetinde diğeri hakkında adaletli bir adam gibidir. Borçlu ikisinden birinin borcunu ödese, rehinin bütünü diğer alacaklının yanında rehindir. Zira rehin verilen bir şeyin bütünü, borç cüzlerinden her bir cüzü için hapsedilmektedir. Borçtan bir cüz baki kaldıkça, rehini geri almak mümkün değildir.

İki kimse, bir şahsa borçlu olup ikisi borçları karşılığında bir rehin koysalar, sahihtir. Alacaklının her ikisinden de bütün hakkını alıncaya kadar yanındaki rehini vermeme hakkı vardır. Bir kimsenin elinde bir köle olup, iki şahıstan her birisi köle elinde bulunan şahsa hitaben; **"Sen, bana bu köleyi bin dirhem borcun karşılığında rehin verdin, ben de teslim aldım."** deyip, her ikisi de şahit getirseler, getirdikleri şahitler ka-

bul edilmez. Çünkü bir kölenin bütününün bir vakitte ayrı ayrı iki şahsa rehin olarak verilmesi mümkün değildir. Eğer iddia edenler, rehin veren kimsenin ölümünden sonra dava edip şahit getirseler, ikisinin de şahitleri kabul edilir ve rehinin yarısı birinin hakkı karşılığında, diğer yarısı da diğerinin hakkı karşılığında rehin verilmiştir, diye hükmolunur. Bunun caiz olması, istihsânendir; yoksa kıyasen değildir.

ـ بَابُ الرَّهْنِ يُوضَعُ عَلَى يَدِ عَدْلٍ ـ

وَلَوْ اِتَّفَقَا عَلَى وَضْعِ الرَّهْنِ عِنْدَ عَدْلٍ صَحَّ. وَيَتِمُّ بِقَبْضِ الْعَدْلِ وَلَيْسَ لِاَحَدِهِمَا اَخْذُه مِنْهُ بِلاَ رِضَى الْاٰخَرِ وَيَضْمَنُ بِدَفْعِهِ اِلَى اَحَدِهِمَا وَهَلاَكُهُ فِي يَدِهِ عَلَى الْمُرْتَهِنِ فَاِنْ وَكَّلَ الرَّاهِنُ الْعَدْلَ اَوِ الْمُرْتَهِنَ اَوْ غَيْرهما بِبَيْعِهِ عِنْدَ حُلُولِ الدَّيْنِ صحَّ. فَاِنْ شُرِطَتْ فِي عَقْدِ الرَّهْنِ لاَيَنْعَزِلُ بِالْعَزْلِ وَلاَ بِمَوْتِ الرَّاهِنِ اَوِ الْمُرْتَهِنِ وَلَهُ بَيْعُهُ بِغَيْبَةِ وَرَثَتِه وَتَبْطُلُ بِمَوْتِ الْوَكِيلِ وَلَوْ وَكَّلَهُ بِالْبَيْعِ مُطْلَقًا مَلَكَ بَيْعَهُ بِالنَّقْدِ وَالنَّسِيئَةِ فَلَوْ نَهَاهُ بَعْدَهُ عَنْ بَيْعِهِ نَسِيئَةً لاَيَعْتَبِرُ نَهْيَهُ وَلاَ يَبِيعُ الرَّاهِنُ وَالْمُرْتَهِن الرَّهْنَ بِلاَ رِضَى الْاٰخَرِ. فَاِنْ حَلَّ الْاَجَلُ وَالرَّاهِنُ غَائِبٌ اُجْبِرَ الْوَكِيلُ عَلَى بَيْعِهِ كَمَا يُجْبَرُ الْوَكِيلُ بِالْخُصُومَةِ عَلَيْهَا عِنْدَ غَيْبَةِ مُوَكِّلِهِ. وَكَذَا يُجْبَرُ لَوْ شُرِطَتْ بَعْدَ عَقْدِ الرَّهْنِ فِي الْاَصَحِّ فَاِنْ بَاعَهُ الْعَدْلُ فَثَمَنُهُ مَقَامَهُ وَهَلاَكُهُ كَهَلاَكِهِ فَاِنْ اَوْفَاهُ الْمُرْتَهِن فَاسْتُحِقَّ الرَّهْنُ وَكَانَ هَالِكًا فَلِلْمُسْتَحِقِّ اَنْ يُضَمِّنَ الرَّاهِنَ وَيَصِحُّ الْبَيْعُ وَالْقَبْضُ اَوِ الْعَدْلَ ثُمَّ الْعَدْلُ اِنْ شَاءَ ضَمَّنَ الرَّاهِنَ وَيَصِحَّانِ اَوِ الْمُرْتَهِنَ ثَمَنَهُ وَهُوَ لَهُ وَيَبْطُلُ الْقَبْضُ فَيَرْجِعُ الْمُرْتَهِن عَلَى الرَّاهِنِ بِدَيْنِهِ. وَاِنْ كَانَ الرَّهْنُ قَائِمًا اَخَذَهُ الْمُسْتَحِقُّ وَرَجَعَ الْمُشْتَرِي عَلَى الْعَدْلِ بِثَمَنِهِ ثُمَّ هُوَ عَلَى الرَّاهِنِ بِهِ وَصَحَّ الْقَبْضُ اَوْ عَلَى الْمُرْتَهِنِ ثُمَّ الْمُرْتَهِن عَلَى الرَّاهِنِ بِدَيْنِهِ وَاِنْ لَمْ يَكُنِ التَّوْكِيلُ مَشْرُوطًا فِي الرَّهْنِ يَرْجِعُ الْعَدْلُ عَلَى الرَّاهِنِ فَقَطْ قَبَضَ الْمُرْتَهِنُ ثَمَنَهُ اَوْ لَمْ يَقْبِضْ. وَاِنْ هَلَكَ الرَّهْنُ عِنْدَ الْمُرْتَهِنِ ثُمَّ اسْتُحِقَّ فَلِلْمُسْتَحِقِّ اَنْ يُضَمِّنَ الرَّاهِنَ قِيمَتَهُ وَيَصِيرُ الْمُرْتَهِن مُسْتَوْفِيًا وَاَنْ يُضَمِّنَ الْمُرْتَهِنَ وَيَرْجِعُ الْمُرْتَهِن بِهَا وَبِدَيْنِهِ عَلَى الرَّاهِنِ

ADALETLİ OLAN BİR KİMSENİN YANINA KONULAN REHİNİN HÜKMÜ BABI

Rehin veren kimse ile rehin alan şahıs rehini güvendikleri bir adamın yanında koymak üzere anlaşıp, o adam da razı olarak alsa, sahih ve bu rehini teslim almakla rehin akdi tamamlanmış olur. Rehin veren kimse ile rehin alan şahıstan her biri diğerinin rızası yok iken rehini adaletli kimseden alamaz. Zira şer'an buna cevaz yoktur. Adaletli adam rehini, rehin veren kimse ile rehin alan şahıstan birisine diğerinin izni ve rızası olmadan verip, rehin onun yanında zayi olsa, o adaletli adam rehinin kıymeti-

ni öder. Çünkü rehinin kendisi, rehin veren kimse tarafından o adaletli kimsenin yanında emanet konulmuştur. Rehinin maliyeti, rehin alan kimse tarafından o adaletli kimsenin yanında emanet konulmuştur. Bunlardan her birisi diğeri hakkında yabancıdır, adaletli adam yanına konulan emaneti, yabancıya vermekle öder.

Adaletli adamın eli, rehin alan şahsın eli gibidir. Binaenaleyh, rehin bu adaletli adamın elinde zayi olsa, rehin alanın elinde zayi olmuş gibi olur. Yani rehinin zayi olması, rehin alanın üzerinedir. Rehin veren kimse, borcunu ödeme vakti geldiğinde rehini satmaya adaletli adamı yahut rehin alan adamı yahut bu ikisinden başkasını vekil etse, sahih olur. Zira rehin, kendi malıdır, istediği kimseyi vekil tayin etmesi caizdir. Rehin akdi yapılırken rehin veren kimse **"Borcumun ödenme zamanı geldiğinde, bu rehini satmaya falanca şahsı vekil tayin etmek üzere, bu şeyi alacaklıya rehin verdim."** diye şart kılsa, vekil müvekkilin azliyle vekâletten çıkarılamayacağı gibi, rehin verenin veya rehin alanın ölmesiyle de vekâletten azledilmiş olmaz. Vekil, rehin verenin hayatında rehini satabileceği gibi, onun ölümünden sonra da vârislerinin gıyabında satabilir. Zira hayatta olduğunda rehin verenin hazır olması lâzım değil idi. Ölümünden sonra da vârislerin hazır olması lâzım gelmez. Vekâlet, vekilin ölmesiyle batıl olur. Vekilin vârisleri; **"Biz vekâlet ederiz"** diyemezler. Rehin veren kimse rehini satmak için mutlak surette, yani peşin veya veresiye satmasını söylemeyip, adaletli bir şahsı vekil tayin etse, vekil olan şahsın o rehini peşin veya veresiye satması caizdir. Rehin akdinden sonra rehin veren kimse, vekilinin rehini veresiye satmasını yasaklasa, bu yasaklamasına itibar edilmez. Rehin veren kimse ile rehin alan kimseden her birisi diğerinin rızası olmadıkça rehini satamaz. Zira rehinde, ikisinin de hakkı vardır. Rehin verenin mülkü olduğu için rızası lâzımdır, rehin alan da rehine maliyet cihetinden rehin veren kimseden daha haklıdır. Bu takdirde, bunun rızası da lâzımdır.

Borcun ödenecek zamanı geldiği hâlde, rehin veren kimse gaip olsa, davaya vekil olan kimse müvekkili gaip iken davaya cebrolunduğu gibi, bu rehini satmaya vekil olan kimse de rehini satması için cebrolunur. Rehin akdi yapıldıktan sonra vekâlet şart kılınmış olsa bile sahih olan rivayete göre; yine vekil rehini satmak için cebrolunur. Adaletli kimse yanına bırakılan rehini satsa, o rehinin parası rehinin yerine geçer. Yani o rehinin parası zayi olsa, rehinin zayi olması gibidir.

Adaletli kimse satmış olduğu rehinin parasından rehin alanın borcunu ödese ve rehine hak sahibi çıksa, o rehin satın alanın elinde telef ve zayi olmuş olur. Rehinin yeni meydana çıkan esas sahibi, rehin yerine rehinin kıymetini ödettirir. Adaletli olan kimsenin rehini satması, satın

alanın da adaletli kimseden sattığı malı teslim alması sahih olur. Yeni meydana çıkan hak sahibi, rehinin kıymetini satan adaletli kimseye de ödettirebilir. Adaletli kimse, satmış olduğu rehinin kıymetini rehinin yeni meydana çıkan sahibine ödedikten sonra ödediği parayı dilerse rehin veren kimseden alır. Hâlbuki adaletli kimsenin rehini satması, rehin alan kimsenin parayı alması sahih olur. Adaletli kimse ödediği parayı dilerse rehin alan kimseden alır. Çünkü adaletli kimse, daha önce kendi kesesinden ödemişti. Rehin alanın, satılan rehinin parasını alması batıl olur. Rehin alan kendi borcunu rehin veren kimseden alır.

Rehin olarak satılan mal, satın alanın yanında mevcut ise, yeni meydana çıkan hak sahibi bu malı alır. Çünkü kendi malını bulmuştur. Satın alan da, parasını rehini satan adaletli adamdan alır. Adaletli adam da ödediği parayı rehin verenden alır. Adaletli adam, rehin verenden parayı alınca, rehin alanın, parasını alması da sahih olur. Adaletli adam, rehini sattığı adama rehinin parasını ödediğinde, ödediği parayı ya rehin verenden veya rehin alandan alır. Sonra rehin alan da, alacağını rehin verenden alır. Bu zikredilen meseleler rehin akdine, rehini satması hususunda adaletli adam vekil edildiği takdirde idi. Ama rehin akdinde adaletli adamın rehinin satılması hususunda vekil olması şart kılınmamış ise, adaletli adam rehinin parasını ancak rehin verenden alabilir. Rehin alandan alamaz. Zira rehin akdinden sonra olan vekil tayini, rehin alanın hakkına taalluk etmez. Rehin alan, rehinin parasını gerek alsın, gerek almasın adaletli adam, rehin verenden alır. Mesela; adaletli adam, rehin verenin emriyle rehini satsa ve elinde kendi kusuru olmadan rehinin parası zayi olsa, sonra rehin bırakılan şeye hak sahibi çıksa, bundan dolayı adaletli adam, rehin verenden parasını alır.

Rehin, rehin alanın yanında zayi olsa, bundan sonra rehine sahibi çıksa, yeni meydana çıkan hak sahibi rehinin kıymetini dilerse rehin verene ödettirir. Rehin zayi olmakla rehin alan da alacağını almış olur. Yeni meydana çıkan hak sahibi dilerse rehin alana ödettirir. Çünkü hak sahibinin hakkını, rehin alan almakla başkasının hakkına tecavüz etmiş olur. Rehin alan da, rehin verenden ödediği rehinin kıymetini yahut alacağını alır. Rehinin kıymetini, rehin verenden alması, rehin veren tarafından kendisi aldatılmış olduğu içindir. Ama alacağını alması, rehini teslim alması bozulup, hükmen eski alacağı olduğu gibi geri döndüğü içindir.

ــ بَابُ التَّصَرُّفِ فِي الرَّهْنِ وَجِنَايَتِهِ وَالْجِنَايَةِ عَلَيْهِ ــ

بَيْعُ الرَّاهِنِ مَوْقُوفٌ عَلَى اِجَازَةِالْمُرْتَهِنِ اَوْ قَضَاءِ دَيْنِهِ فَاِنْ اَجَازَ صَارَ ثَمَنُهُ رَهْنًا مَكَانَهُ وَاِنْ لَمْ يَجُزْ وَفَسَخَ لَاَيَنْفَسِخ فِي الْاَصَحِّ فَاِنْ شَاءَ الْمُشْتَرِى صَبَرَ اِلَى اَنْ يَفُكَّ الرَّهن اَوْ رَفَعَ الْاَمْر اِلَى الْقَاضِى لِيَفْسخَهُ. وَصَحَّ عِتْقُ الرَّاهِنِ الرَّهْنَ وَتَدْبِيرُهُ وَاِسْتِيلَادُهُ فَاِنْ كَانَ مُوسِرًا طُولِبَ بِدَيْنِهِ اِنْ حَالاً وَاُخِذَتْ قِيْمَة الرَّهْنِ فَجُعِلَتْ رَهْنًا مَكَانَهُ لَوْ مُوجَّلاً وَاِنْ كَانَ مُعْسِرًا سَعَى الْمُعْتَقُ فِي الْاَقَلِّ مِن قِيْمَتِهِ وَمِنَ الدَّيْنِ وَرَجَعَ بِهِ عَلَى سَيِّدِهِ وَالْمُدَبَّر وَاُمّ الْوَلَدِ فِي كُلِّ الدَّيْنِ بِلاَ رُجُوعٍ. وَاِتْلاَفُهُ كَاِعْتَاقِهِ مُوسِرًا وَاِنْ اَتْلَفَهُ اَجْنَبِيٌّ ضَمَّنَهُ الْمُرْتَهِن قِيْمَتَهُ وَكَانَتْ رَهْنًا مَكَانَهُ. وَلَوْ اَعَادَ الْمُرْتَهِن الرَّهْنَ مِن رَاهِنِهِ خرجَ مِن ضَمَانِهِ وَبِرُجُوعِهِ يَعُودُ ضَمَانُهُ وَلَهُ الرُّجُوعُ مَتَى شَاءَ. وَلَوْ اَعَارَهُ اَحَدُهُمَا بِاِذْنِ الْآخَرِ مِن اَجْنَبِي خرج مِن ضَمَانِهِ اَيْضًا فَلَوْ هَلَكَ فِي يَدِهِ هَلَكَ مَجَّانًا وَلِكُلٍّ مِنْهُمَا اَنْ يَرُدَّهُ رهْنًا. فَاِنْ مَات الرَّاهِنُ قَبْلَ ردِّهِ فَالْمُرْتَهِنُ اَحَقُّ بِهِ مِن سَائِرِ الْغُرَمَاءِ. وَلَوْ اِسْتَعَارَ الْمُرْتَهِن الرَّهْنَ مِن رَاهِنِهِ اَوْ اِسْتَعْمَلَهُ بِاِذْنِهِ فَهَلَكَ حَالَ اِسْتِعْمَالِهِ سَقَطَ ضَمَانُهُ عَنْهُ وَاِنْ هَلَكَ قَبْلَ اِسْتِعْمَالِهِ اَوْ بَعْدَهُ فَلاَ وَصَحَّ اِسْتِعَارَةُ شَيْءٍ لِيُرْهِنَهُ فَاِنْ اَطْلَقَ رَهَنَهُ بِمَا شَاءَ عِنْدَ مَنْ شَاءَ وَاِنْ قَيَّدَ بِقَدْرٍ اَوْ جِنْسٍ اَوْ مُرْتَهِنٍ اَوْ بَلَدٍ تُقَيَّدُ بِهِ. فَاِنْ خالَف فَاِنْ شَاءَ الْمُعِيرُ ضَمَّنَ الْمُسْتَعِيرُ وَيَتِمُّ الرَّهْنُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مُرْتَهِنِهِ اَوِ الْمُرْتَهِنَ وَيَرْجِعُ الْمُرْتَهِن بِمَا ضَمِنَهُ وَبِدَيْنِهِ عَلَى الْمُسْتَعِيرِ. وَاِنْ وَافَقَ وَهَلَكَ عِنْدَ مُرْتَهِنِهِ صَارَ مُسْتَوْفِيًا دَيْنَهُ اَوْ قَدْرَ قِيْمَةِ الرَّهْنِ لَوْ اَقَلَّ مِنَ الدَّيْنِ وَطَالَب رَاهِنَهُ بِبَاقِيهِ وَوَجَب لِلْمُعِيرِ عَلَى الْمُسْتَعِيرِ مِثْلُ الدَّيْنِ اَوْ قَدْرُ الْقِيْمَةِ. وَلَوْ هَلَكَ عِنْدَ الْمُسْتَعِيرِ قَبْلَ الرَّهْنِ اَوْ بَعْدَ فَكِّهِ لاَيَضْمَنُ وَاِنْ كَانَ قَدِ اسْتَعْمَلَهُ مِنْ قَبْلُ. وَلَوْ اَرَادَ الْمُعِيرُ اِفْتِكَاكَ الرَّهْنِ بِقَضَاءِ دَيْنِ الْمُرْتَهِنِ مِن عِنْدِهِ فَلَهُ ذٰلِكَ وَيَرْجِعُ بِمَا اَدَّى عَلَى الرَّاهِنِ وَلَوْ قَالَ الْمُسْتَعِيرُ هَلَكَ فِي يَدِى قَبْلَ الرَّهْنِ اَوْ بَعْدَ الْفِكَاكِ وَادَّعى الْمُعِيرُ هَلاَكَهُ عِنْدَ الْمُرْتَهِنِ فَالْقَوْلُ لِلْمُسْتَعِيرِ. وَلَوْ اِخْتَلَفَا فِي قَدْرِ مَا اَمَرَهُ بِالرَّهْنِ بِهِ فَلِلْمُعِيرِ وَجِنَايَةُ الرَّاهِنِ عَلَى الرَّهْنِ مَضْمُونَةٌ. وَكَذَا جِنَايَةُ الْمُرْتَهِنِ عَلَيْهِ فَيَسْقُطُ مِن دَيْنِهِ بِقَدْرِهَا وَجِنَايَةُ الرَّهْنِ عَلَيْهِمَا وَعَلَى مَالِهَا هَدَرٌ خِلاَفًا لَهُمَا فِي الْمُرْتَهِنِ وَلَوْ رَهَنَ عَبْدًا يُسَاوِى اَلْفًا بِاَلْفٍ مُؤَجَّلَةً فَصَارَتْ قِيْمَتُهُ مِائَةً فَقَتَلَهُ رَجُلٌ وَغَرِمَ مِائَةً وَحَلَّ الْاَجَلُ يَقْبِضُ الْمُرْتَهِنُ الْمِائَةَ قَضَاءً عَنْ حَقِّهِ وَلاَ يَرْجِعُ عَلَى رَاهِنِهِ بِشَيْءٍ. وَاِنْ بَاعَهُ بِالْمِائَةِ بِاَمْرِ رَاهِنِهِ رَجَعَ عَلَيْهِ بِالْبَاقِي. وَاِنْ قَتَلَهُ عَبْدٌ يَعْدِلُ مِائَةً فَدُفِعَ بِهِ اِفْتَكَّهُ الرَّاهِنُ بِكُلِّ الدَّيْنِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اِنْ شَاءَ دَفَعَهُ اِلَى الْمُرْتَهِنِ وَاِنْ شَاءَ اِفْتَكَّهُ بِالدَّيْنِ وَاِنْ جَنَى الرَّهْنُ خَطَأً فَدَاهُ الْمُرْتَهِنُ وَلاَ يَرْجِعُ فَاِنْ اَبَى دَفَعَهُ الرَّاهِنُ اَوْ فَدَاهُ وَسَقَطَ الدَّيْنُ. وَلَوْ مَاتَ

الرَّاهِنُ بَاعَ وَصِيُّهُ الرَّهْنَ وَقَضَى الدَّيْنَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَصِي نصب الْقَاضِي لَهُ وَصِيًّا وَأَمَرَهُ بِذَلِكَ.

REHİNDE TASARRUFUN, REHİNİN CİNAYETİ ve YAPILAN CİNAYETİN HÜKÜMLERİ BABI

Rehin verenin rehini satması, rehin alanın iznine yahut rehin verenin borcunu ödemesine bağlıdır. Rehin alan, rehini satmak için rehin verene izin verse; satılan rehinin parası yine satılan rehin yerine rehin olur. Rehin alan rehinin satılmasına izin vermeyip, satışı bozmak istese, esah rivayete göre; satış bozulmaz. Nihayet rehin alanın rehini zayi olmaktan korumak için satış durdurulur. Artık satın alan dilerse rehinin kurtulmasını bekler, dilerse hâkime müracaat edip satışı bozdurur. Zira satışı bozmaya hâkimin salâhiyeti vardır. Yoksa satın alan, kendisi satışı bozamaz.

Bir köle satıldıktan sonra teslim edilmeden önce kaçsa, satın alan dilerse buluncaya kadar sabreder. Dilerse hâkime başvurup satışı bozdurur. Rehin alandan izinsiz satılan rehin de bu köleye benzer. Rehin verenin rehini azat etmesi, müdebber veya ümm-i veled kılması sahihtir. Zira azat etme, mülke nispet edildiği hâlde ehlinden meydana gelmiştir. Rehin alanın izni olmasa bile, rehin verenin azat etme, müdebber veya ümm-i veled kılma gibi rehindeki tasarrufu caizdir.

Rehinin azat edilmesiyle efendisinin mülkü ortadan kalkınca, rehin alanın da el ile mülkü ortadan kalkar, kölenin kendisine malik olmak el ile malik olmaktan daha kuvvetlidir. Kuvvetli olan mülk kölenin azat edilmesiyle ortadan kalkınca, el ile malik elan rehin alanın mülkü evleviyetle kalkar. Rehin veren, rehin verdiği köleyi azat, müdebber veya ümm-i veled kıldığında rehin batıl olacağından azat eden zengin olup borcunu da hemen vermesi lâzım ise, rehin alan alacağını hemen ister. Borcunu ödeme zamanı gelmemiş ise, rehin alan rehinin kıymetini alıp aldığını, zamanı gelinceye kadar rehinin yerine kor. Rehin bıraktığı köleyi azat eden, müdebber veya ümm-i veled kılan şahıs fakir ise, azat edilen köle çalışıp kıymetiyle, borçtan hangisi az ise onu rehin alana öder. Sonra ödediği parayı efendisinden alır. Eğer borç on dirhem olup, rehinin kıymeti de on dirhem olsa, köle çalışıp on dirhemi öder. Rehinin kıymeti on beş dirhem olup, borç on dirhem olsa, azat edilen köle çalışıp rehin alana on dirhemi öder. Rehinin kıymeti on dirhem olup, borç on beş dirhem olsa, azat edilen köle çalışıp rehin alana on dirhemi öder. Alacaklı geriye kalan beş dirhemi asıl borçludan alır.

Rehin olan köleyi müdebber veya ümm-i veled kılan borçlu, fakir olursa, bunlar çalışıp borcu öderler. Efendi zengin olduğunda da ödedik-

leri parayı ondan alamazlar. Zira bunların kazancı, efendinin malıdır. Rehin veren kimse, verdiği rehini telef ve zayi etse, rehin verdiği köleyi azat etmesi gibidir. Rehin veren zengin olup borcunu da hemen vermesi lâzım ise, borç kendisinden alınır. Borcu ileride vermesi lâzım ise, rehinin kıymeti kendisinden alınıp borcun ödeneceği vakte kadar rehin olarak konulur. Rehini yabancı birisi telef ve zayi etse, rehin alan yabancıya rehinin kıymetini ödettirir ve rehinin kıymetini rehinin yerine tekrar rehin olarak koyar. Rehin alan, rehini rehin verene ariyet verse, rehin alanın ödemesinden çıkar. Zira rehini ödemek, onu teslim alma itibarîyledir. Sahibine geri vermekle teslim alma işi bozulmuş olup, ödemesi de kalkmış olur. Rehin veren, ariyet olarak aldığı rehini, rehin alana geri vermekle rehinin ödenmesi de geri dönmüş olur. Rehin alan, ariyet olarak rehini rehin verene verse, dilediği zaman ariyetten dönme hakkı vardır. Zira rehin akdi bakidir. Ariyet hâlinde rehin zayi olursa, ödenmesi lâzım değildir. Rehin veren ile rehin alandan birisi diğerinin izniyle başkasına rehini ariyet verse, yukarıda geçen mesele gibi rehin alanın ödemesinden çıkmış olur.

Rehin, ariyet alanın elinde zayi olsa, meccanen zayi olmuş olur. Çünkü ariyettir, ariyet ise ödenmez. Rehin veren ile rehin alandan her biri için ariyet olarak verdikleri rehini eskisi gibi rehin olması için geri alma hakları vardır. Zira rehin akdi baki olmakla, yeniden rehin akdi yapmaya ihtiyaç yoktur, artık rehin veren, ariyet verilen rehin, rehin alana verilmeden önce ölse, diğer alacaklılardan rehin alan, rehin olan malı almaya daha haklıdır. Zira rehinin hükmü, rehin alanın elinde sabittir. Rehin veren ölmekle rehini, rehin alan alsa hiç ariyet vermemiş gibi olur. Bu takdirde rehin alan kimse, rehin olan malı almaya daha haklı olmuş olur. İcâre, satış, hibe bunun gibi değildir. Bu zikir olunanlarda, eğer rehin veren ikinci defa rehin vermeden önce ölse, rehin alan da alacaklılardan biri olur.

Rehin alan rehini, rehin verenden ariyet olarak alsa yahut rehin alan rehin verenin izniyle rehini kullansa, gerek ariyet halinde, gerek rehin verenin izniyle kullanma halinde, rehin zayi olsa, rehin alan rehini ödemez. Zira alanın elinde rehin, ariyettir. Ariyet ise, rehine muhaliftir. Bundan dolayı zayi olduğunda ödenmez. Rehin, rehin alanın elinde kullanmadan önce yahut kullandıktan sonra zayi olsa, öder. Zira kullandıktan sonra zayi olması ile ariyet olmaktan çıkıp tekrar rehin olmuş olur. Bu takdirde, rehin alanın ödemesi lâzım olur.

Rehin koymak için bir şeyin ariyet olarak alınması sahihtir. Ariyet veren kimse ne için, ne miktar borç için kimin yanında rehin koyacağını tayin etmeden mutlak surette malını bir şahsa ariyet olarak verse; ariyet alan şahıs ariyet aldığı şeyi istediği şey karşılığında, istediği adama rehin vereblir. Eğer ariyet veren kimse, borcun miktarını, cinsini, rehin alan

kimseyi, şehri kayıtlasa, kayıtladığı şey ile kayıtlanmış olur. Mesela; **"Bin dirheme rehin koy."** dese, ziyade ve noksana rehin koymak caiz olur. **"Falanca cinse rehin ver."** dese, başka cinse rehin vermek caiz değildir. **"Falanca kimseye rehin ver."** dese, başkasına rehin vermek caiz değildir. **"Bursa'da rehin koy."** dese, Edirne'de rehin koymak caiz değildir. Ariyet alan şahıs, yukarıda geçtiği gibi kayıtladıktan sonra ariyet veren kimseye muhalefet etse, dilerse ariyet alan şahsa, ariyet verdiği malı ödettirir. Rehin akdi rehin verenle, rehin alan arasında tamamlanır. Çünkü ariyet alan şahıs, ariyet aldığı malı ödemekle ona malik olur. Bu takdirde kendi mülkünü rehin koymuş olur. Ariyet veren kimse, dilerse rehin alana malını ödettirir. Rehin alan da ödediği parayı veya alacağını borçlusundan alır. Ariyet verenin tayin ettiği üzere miktara, cinse, rehin alacak adama ve şehre uygun olarak ariyet vermiş olduğu mal rehin olarak verilip de rehin alanın yanında zayi olsa, rehin alan borcunu almış olur yahut borçtan az ise, rehinin kıymetini almış olup geri kalan borcunu rehin verenden alır. Ariyet alan şahıs, ariyet alıp rehin verdiği malın ya kıymetini yahut borcunun mislini ariyet veren kimseye ödemesi vaciptir. Sözün kısası; borç on dirhem olsa, ariyet olarak alınıp rehin olarak verilip zayi olan malın kıymeti de on dirhem olsa, rehin alan, alacağını almış olur, rehinin kıymeti on beş dirhem olup borç on dirhem olsa, yine rehin alan on dirhem almış olur. Ariyet alan şahıs, ariyet veren kimse için on dirhem öder. Zayi olan malın tam kıymetini ödemez. Zira ariyet verenin emrine uygun hareket edip, onun sözünden çıkmamıştır. Ariyet alan şahsın yanında ariyet aldığı mal, rehin vermeden önce kullansa bile rehin vermeden önce yahut rehin verip kurtardıktan sonra zayi olsa, onu ödemez. Ariyet veren kimse, rehin alanın alacağını kendi malından ödemekle rehini çözmek istese, ariyet veren için rehini çözmek vardır. Rehin alan rehini teslim eder. Ariyet veren kimse rehini çözmek için ödediği parayı rehin veren şahıstan alır, onun borcunu ödemekle ona bağışlamış olmaz. Zira bunda kendi mülkünü kurtarmak vardır. Ariyet verenin ödemesi, rehin verenin ödemesi gibidir. Ariyet alan şahıs, **"Rehin, benim elimde rehin vermeden önce yahut rehin verip kurtardıktan sonra zayi oldu."** deyip, ariyet veren kimse de; **"Rehin alanın yanında zayi oldu."** dese, yeminiyle beraber ariyet alanın sözü kabul edilir. Ariyet veren ile ariyet alan rehin konulmak için emredilen şeyin miktarında ihtilâf etseler, ariyet veren kimsenin sözü kabul edilir. Zira aslı inkâr etmekte, ariyet alanın sözü kabul edilmişti, vasfı inkâr etmekte ise ariyet verenin sözü kabul edilir.

Rehin veren, verdiği rehine yaptığı cinayeti öder. Mesela; borcu bin dirhem olup, verdiği rehinin kıymeti iki bin dirhem olsa, rehin verenin cinayetiyle rehinin kıymetinden bin dirhem noksan olsa ve rehin alanın yanında rehin zayi olsa, ancak borcun yarısı düşmüş olur. Rehin alanın, al-

dığı rehine yaptığı cinayeti öder. Bu takdirde yaptığı cinayet miktarı rehin alanın alacağından düşmüş olur. Zira başkasının mülkünü telef ve zayi etmiştir. Artık telef ve zayi ettiği miktarı öder. Rehin verilen şeyin yaptığı cinayet ise, rehin veren ile rehin alanın üzerinedir. Mesela; rehin beygir olup hataen bir şeye basıp öldürdüğünden dolayı diyet lâzım gelse, bu diyeti rehin veren ile rehin alan yarı yarıya öderler. Rehinin, rehin veren ile rehin alanın malları üzerine olan cinayeti, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; hederdir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; rehin alanın malında rehinin yaptığı cinayet heder değildir.

Bir kimse, bin dirheme müsavi olan bir köleyi ileride vereceği bin dirhem borcu karşılığında rehin koysa ve fiyatını düşmesinde kölenin kıymeti yüz dirhem olsa; bir şahıs bu köleyi öldürüp yüz dirhemi ödese, bin dirhem borcun ödenme vakti geldiğinde rehin alan yüz dirhemi hakkı olan alacağı için alır, rehin verenden dokuz yüz dirhemi alamaz.

Rehin alan, rehini yüz dirheme rehin verenin emriyle satıp alacağı için yüz dirhemi alsa, geri kalan dokuz yüz dirhemi de rehin verenden alır. Zira rehin verenin izniyle rehini satmak, rehini, rehin verene verip rehin verenin kendisi satmış gibi olur. Bu takdirde rehin batıl olup borç baki kalmış olur.

Bin dirheme müsavi olan köleyi, yüz dirheme denk olan bir köle öldürüp, öldürülen köle karşılığında öldüren köle verilse, rehin veren bütün borcu karşılığında rehin olan bu yeni köleyi kurtarmak için borcunun hepsini ödeyerek köleyi rehinden kurtarır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; rehin veren dilerse verilen köleyi borcu karşılığında rehin alana verip, başka şey vermez, dilerse cinayet işleyen köleyi rehinden kurtarmak için borcunu öder.

Rehin verilmiş köle hataen cinayet işlese, cinayeti sebebiyle köle üzerine lâzım gelen para cezasını rehin alan verse, rehin alan şahıs kölenin cinayetinden dolayı ödemiş olduğu parayı rehin verenden alamaz. Zira kölenin cinayetini ödemek, rehin alana aittir. Rehin alanın cinayet işleyen kölenin cinayet parasını ödemesi, rehini düzeltmek içindir. Borç eskiden olduğu gibi rehin verene aittir. Köle de eskiden olduğu gibi rehindir. Rehin alan rehin olan kölenin yaptığı cinayetin diyetini ödemese, rehin veren cinayet işleyen köleyi cinayetin velisine verir veya cinayetin diyetini verir. Borcu rehin olan kölenin kıymetinden az veya müsavi olursa, borcu düşer. Borcu, kölenin kıymetinden ziyade ise, kölenin kıymeti miktarı düşer, geriye kalanı alacaklısına verir. Rehin veren ölse, vasisi rehini satıp borcunu öder. Çünkü vasi, ölen borçlunun yerine geçmiştir. Ölen borçlunun vasisi yok ise, hâkim onun için bir vasi tayin eder ve vasiye rehini satması için emreder.

ـ فَصْلٌ ـ

رَهَنَ عَصِيرًا قِيْمَتُهُ عَشَرَةٌ بِعَشَرَةٍ فَتَخَمَّرَ ثُمَّ تَخَلَّلَ وَهُوَ يُسَاوِيهَا فَهُوَ رهْنٌ بِهَا. وَإِنْ رُهِنَتْ شَاةٌ قِيمَتُهَا عَشَرَةٌ بِعَشَرَةٍ فَمَاتَتْ فَدُبِغَ جِلْدُهَا وَهُوَ يُسَاوِى دِرْهَمًا فَهُوَ رهْنٌ بِهِ. وَنَمَاءُ الرَّهْنِ كَوَلَدِهِ وَلَبَنِهِ وَصُوفِهِ وَثَمَرِهِ لِلرَّاهِنِ وَيَكُونُ رَهْنًا مَعَ الْاَصْلِ فَإِنْ هَلَكَ هَلَكَ بِلاَ شَيْءٍ وَإِنْ بَقِى وَهَلَكَ الْاَصْلُ يُفْتَكُّ بِحِصَّتِهِ مِنَ الدَّيْنِ يُقْسَمُ الدَّيْنُ عَلَى قِيْمَةِ الْاَصْلِ يَوْمَ الْقَبْضِ وَقِيْمَةُ النَّمَاءِ يَوْمَ الْفِكَاكِ فِمَا اَصاب الْاَصْلُ سقَطَ وَمَا اَصاب النَّمَاءُ افْتَكَّ بِهِ. وَتَصِحُّ الزِّيَادَةُ فِى الرَّهْنِ وَلاَ تَصِحُّ فِى الدَّيْنِ فَلاَ يَكُونُ الرَّهْنُ رَهْنًا بِهَا خلاَفًا لِاَبِى يُوسُف. وَإِنْ رَهَنَ عَبْدًا يَعْدِلُ اَلْفًا بِاَلْفٍ فَدَفَعَ مَكَانَهُ عَبْدًا يَعْدِلُهَا فَالْاَوَّلُ رَهْنٌ حَتَّى يَرُدَّ اِلَى رَاهِنِهِ وَالْمُرْتَهِن اَمِين فِى الثَّانِى حَتَّى يَجْعَلَهُ مَكَانَ الْاَوَّلِ بِرَدِّ الْاَوَّلِ. وَلَوْ اَبْرَأَ الْمُرْتَهِن الرَّاهِنَ عَنِ الدَّيْنِ اَوْ وَهَبَهُ مِنْهُ فَهَلَكَ الرَّهْنُ هَلَكَ بِلاَ شَيْءٍ. وَلَوْ قَبَضَ دَيْنَهُ اَوْ بَعْضَهُ مِنْهُ اَوْ مِن غَيْرِهِ اَوْ شَرَى بِهِ عَيْنًا اَوْ صالَحَ عَنْهُ عَلَى شَيءٍ اَوْ اِحْتَالَ بِهِ عَلَى اٰخر ثُمَّ هَلَكَ قَبْلَ ردِّهِ هَلَكَ بِالدَّيْنِ وَيَرُدُّ مَاقَبَضَ اِلَى مَنْ قَبَض مِنْهُ وَتَبْطُلُ الْحَوَالَةُ. وَكَذَا لَوْ تَصادَقَا عَلَى عَدَمِ الدَّيْنِ ثُمَّ هَلَكَ هَلَكَ بِالدَّيْنِ

FASIL

REHİNİN DEĞİŞMESİ, ARTMASI ve SAİR DAĞINIK MESELELER

Bir kimse, on dirhem kıymetinde olan üzüm şırasını, on dirhem borcu karşılığında rehin koyup da şarap olsa; bundan sonra sirke olup kıymeti on dirheme müsavi olsa, yine on dirhem karşılığında rehindir. Kıyas, rehinin batıl olması idi. Çünkü şıra, şarap olup kullanması mubah olan mal olmaktan çıkmıştı. Ama rehinin batıl olması, sirke olmamasına göredir. Fakat sirke olunca, eskisi gibi rehin olarak kalmış olur.

Kıymeti on dirhem olan bir koyun, on dirhem karşılığında rehin konulduktan sonra ölüp derisi tabaklansa ve bu deri bir dirheme müsavi olsa, bir dirhem karşılığında rehin olmuş olur.

Rehin verilen maldan çoğalan mal da, asıl malla beraber rehin olmuş olur. Mesela; rehin verilen malın yavrusu, sütü, yünü, meyvesi gibi çoğalan şeyler, rehin verene ait olup, asıl rehinle beraber rehin alanın elinde rehin olarak bulunur. Bu rehinden çoğalanlar zayi olsa, karşılıksız zayi olur. Zira bu çoğalanlar, rehin akdinde kasten dâhil değillerdir. Çün-

kü bu çoğalanlar, asıl rehine tabidirler. Çoğalanlar, baki kalıp, asıl rehin telef ve zayi olsa, aslın hissesiyle ziyade olan şey borçtan çıkartılır. Şöyle ki; Borç, asıl rehinin alındığı gündeki kıymetiyle, bu çoğalan malın rehinlikten kurtarıldığı gündeki kıymetine taksim olunur ve asıl rehine isabet eden borç düşmüş olur. Asıl rehinden çoğalana isabet eden miktar ile de, bu çoğalan rehin kurtarılır. Mesela; bir kimse kıymeti yüz elli dirhem olan cariyesini bin dirhem karşılığında rehin verip, cariye beş yüz dirhem kıymetinde bir çocuk doğursa; bundan sonra cariye ölüp, çocuğu kalsa, ölen cariyenin hissesi olarak borçtan yüz dirhem düşer. Rehin veren elli dirhem vererek çocuğu rehin olmaktan kurtarır. Buna göre, hesap üçte iki ve üçte bir üzerine yapılmış olur.

Rehin akdi yapıldıktan sonra rehinin artırılması sahihtir, ama bir rehin karşılığında borcu artırmak sahih değildir. Mesela; bir kimse bir şahsa olan on dirhem borcu karşılığında on dirhem kıymetindeki bir elbisesini rehin olarak teslim ettikten sonra bir elbise daha evvelki elbiseyle beraber rehin verse, bu iki elbise on dirhem karşılığında rehin verilmiş olur ve sahihtir. Ama bir kimse, bir şahıstan beş yüz dirhem ödünç alıp, bunun karşılığında rehin olarak bir saat koyduktan sonra yine bu saate karşılık olmak üzere o şahıstan beş yüz dirhem daha ödünç alsa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu saatin ikinci beş yüz dirhem borcun karşılığında rehin olması sahih değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bu saatin, iki borç karşılığında rehin olması sahihtir.

Bir kimse, borcu olan bin dirhem karşılığında bin dirhem kıymetinde olan bir kölesini rehin bırakmış iken sonra bin dirhem kıymetinde başka bir köle getirip; **"Bunu, evvelkinin yerine rehin olarak al."** deyip, rehin alan ikinci köleyi teslim alıp da evvelki köleyi rehin verene vermedikçe, yine birinci köle rehin olmakta devam eder. Birinci köleyi sahibine verip ikinci köleyi birinci kölenin yerine rehin olarak kabul edinceye kadar ikinci köle rehin alanın yanında emanet olarak bulunmuş olur. Evvelki köle rehin verene teslim edildiğinde, ikinci köle rehin olmuş olur. Rehin alan kimse, rehin veren şahsı alacağından beri kılıp, rehin veren de borçtan beri olmayı kabul etse yahut rehin alan, rehin verene alacağını bağışlasa, rehin verilmiş olan mal, rehin alanın elinde telef ve zayi olsa, istihsânen, karşılıksız zayi olmuş olur. Zira rehinin ödenmesi, rehini teslim almak ve borç itibariyledir. Çünkü rehinin ödenmesi, borcun ödenmesidir. Bu ise, borçsuz tahakkuk etmez. Rehin alan şahıs, alacağını bağışlamakla alacağı kalmamıştır. Bu yüzden rehin alan şahıs, alacağından veya bağışladıktan sonra, yanında bulunan rehini sahibine vermeden zayi etse, onu ödemez. Rehin alan şahıs alacağını tamamen alsa yahut bir kısmını rehin verenden alsa yahut rehin verenin başkasından alsa yahut

alacağı ile bir şey satın alsa yahut alacağından dolayı bir şey üzerine sulh olsa yahut rehin veren borcunu başka bir adama havale edip, rehin alan alacağını havale edilen adamdan alsa, bundan sonra rehin alan, rehini sahibine vermeden önce rehin zayi olsa, rehin borç karşılığında zayi olmuş olur. Rehin alan şahıs, alacağını kimden aldıysa, ona geri verir, havale de batıl olur. Havale, borcu değiştirmez. Nihayet borcun ödenmesi kendisine havale edilen adam, borca havale eden kimse yerine geçmiş olur. Bundan dolayı borcun ödenmesi kendisine havale edilen adam iflâs ederek ölse, borç tekrar havale eden kimseye döner. Rehin verenle rehin alan aralarında borcun bulunmadığına dair birbirini tasdik etse, sonra rehin zayi olsa, yukarıda geçen mesele gibi, borç karşılığında zayi olmuş olur.

ـــ كِتَابُ الْجِنَايَاتِ ـــ

اَلْقَتْلُ اِمَّا عَمْدٌ وَهُوَ اَنْ يَقْصِدَ ضَرْبَهُ بِمَا يُفَرِّقُ اَلْاَجْزَاءَ مِن سِلاَحٍ اَوْ مُحَدَّدٍ مِن حَجَرٍ اَوْ خَشَبٍ اَوْ لِيطَةٍ اَوْ حَرْقَةٍ بِنَارٍ وَعِنْدَهُمَابِمَا يُقْتَلُ غَالِبًا وَمُوجَبُهُ اَلْاِثْمُ وَالْقِصاصُ عَيْنًا اِلاَّ اَنْ يُعْفٰى وَلاَ كَفَّارَةَ فِيهِ. وَاِمَّا شِبْهُ عَمْدٍ وَهُوَ ضَرْبُهُ قَصْدًا بِغَيْرِ مَاذُكِرَ وَمُوجَبُهُ اَلْاِثْمُ وَالْكَفَّارَةُ وَالدِّيَةُ الْمُغَلَّظَةُ عَلَى الْعَاقِلَةِ لاَ الْقَوَدُ وَهُوَ فِى مَادُونَ النَّفْسِ عَمْدٌ. وَاِمَّا خطأٌ وَهُوَ فِى الْقَصْدِ بِاَنْ يَرْمِى شَخْصًا ظَنَّهُ صَيْدًا اَوْ حَرْبِيًّا فَاِذَا هُوَ اٰدَمٌ مَعْصُومٌ اَوْ فِى الْفِعْلِ بِاَنْ يَرْمِى غَرَضًا فَيُصِيبُ اٰدَمِيًّا. وَاِمَّا مَا اُجْرِىَ مَجْرَى الْخَطَاْ كَنَائِمٍ اِنْقَلَبَ عَلَى اٰخَر فَقَتَلَهُ وَمُوجَبُهُمَا الْكَفَارَةُ وَالدِّيَةُ عَلَى الْعَاقِلَةِ. وَاِمَّا قَتْلٌ بِسببٍ وَهُوَ اَنْ يَحْفر بِئْرًا اَوْ يَضَعَ حَجَرًا فِى غَيْرِ مِلْكِهِ بِلاَ اِذْنِ مَالِكِهِ فَهَلَكَ بِهِ اِنْسَانٌ وَمُوجَبُهُ الدِّيَةُ عَلَى الْعَاقِلَةِ لاَ الْكَفَّارَةُ وَكُلُّهَا تُوجَبُ حِرْمَانَ اَلْاِرْثِ اِلاَّ هٰذَا.

(KİTABÜ'L CİNÂYÂT)
CİNAYETLER BAHSİ

Cinayet'in cem'i, cinâyâttır.

Cinayet lügatte; esasen ağaçtan meyveyi düşürmek manasındadır. Sonra insanların işledikleri herhangi bir kötülüğe isim olmuştur. Bu cihetle cinayet; **"Cezayı gerektiren herhangi bir suç"** demek olur. Bu itibarla insanların nefislerine, azalarına, mallarına, ırzlarına, kuvvetlerine taalluk eden herhangi yasak bir fiil, bir cinayettir. Şu kadar var ki, bu zararlı olan fiil (cinayet), mal ile ilgili olursa, buna **"Gasp"** adı verilir. Herhangi bir insanın yüzüne karşı yapılırsa buna **"Çekiştirme ve kötüleme"** adı verilir. Herhangi bir insanın arkasından yapılırsa buna, **"Gıybet"** adı verilir. Bu zararlı fiil, gerek insanın yüzüne karşı, gerek arkasından yapılsın, her iki takdirde şer'i hükmü tazammum ederse, hadd (ceza)lardan olur. Bunun tafsili, hadler bahsinde geçmiştir. İnsanla Allah (c.c) arasında olan fiilden bahsetmek fıkhın mevzuu değildir.

Fukahâ ıstılahında cinayet; insanın nefsine veya aza ve kuvvetlerinden herhangi birine taalluk eden yasak bir fiilden ibarettir ki, ya kısası veya ödemeyi gerektirir. Bu zararlı fiil insan nefsine yapılırsa, buna **"Katl"** adı verilir. **Katl de beş kısımdır;**

1- Amden katldir ki, öldürülmesi meşru olmayan bir insanı, azaları parçalayan ve yaralayan veya o hükümdeki bir şey ile kasten öldürmektir. Bir şahsı silâh, kesici taş, tahta, kamış kabuğu, ateşle yakma gibi insan bedenini yaralayan ve parçalayan bir âletle kasten öldürmek gibi.

Amden öldürmek, kasten öldürmektir. Kasd ise, kalbin işidir, öldürmenin kasten olduğuna delil, öldürücü âleti kullanmaktır, öldürücü âlet kullandığı takdirde, amden öldürülmüş olur. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; amden katl görünüşte öldürecek bir âletle kasten bir insanı öldürmektir. Hatta büyük bir taş veya büyük bir değnekle meydana gelen bir öldürme, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; amde benzemektedir. Fakat Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu, amden öldürmektir.

Bir mümini haksız yere bir düşmanlık neticesi olarak öldürmek Al-

lah-ü Teâlâ (c.c)'ya ortak koşmaktan sonra günahların en büyüğüdür. Bu cinayeti işleyen bir suçlu, Cehennem azabına ebediyen hak kazanmış olur. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَ مَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا

"Her kim bir mümini kasten öldürürse, O'nun cezası ebedî (ye yakın) Cehennem'de kalmaktır." (En-Nisâ Suresi; 93) buyurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v);

سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فَسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ

"Mümine sövmek, fâsıklıktır. Onunla savaşmak ise, küfürdür."

ve;

لَزَوَالُ الدُّنْيَا اَهْوَنُ عَلَى اللهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ

"Bütün dünyanın yok olması, Allah nezdinde bir müminin haksız yere öldürülmesinden daha ehvendir." ve yine;

فَاِنَّ دِمَاءَكُمْ وَ اَمْوَالَكُمْ وَ اَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا

"Şu hâlde iyi biliniz ki, bu şehrinizde, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi (birbirinize) **kanlarınız** (ı dökmek), **mallarınız** (ı almak), **namuslarınız** (ı lekelemek) **de haramdır."** buyurmuşlardır.

Bu ayet-i kerime ile hâdis-i şerifler, adam öldürmenin âhiretteki cezasını bildirmektedir. Adam öldürmenin dünyadaki cezası, kısastır. Kısas, cinayetlere mahsus bir cezadır. Katili, öldürülen kimsenin karşılığında öldürmek bir kısastır.

Kısas ettirme hakkına sahip olan kimseye **"kısasın velisi"** denir. Kısasın velisi, katili affetmedikçe, katil kısas için tayin edilmiş olur. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى

"Ey iman edenler, öldürülenler hakkında size kısas yazıldı (farz kılındı)." (El-Bakara Suresi; 178) buyurmuştur. Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْعَمْدُ قَوَدٌ

"Amden (öldürmenin cezası) **kısastır."**

Allah-ü Teâlâ (c.c) hataen (yanlışlıkla) öldürmede diyet buyurmuştur ki;

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَة مُؤْمِنَة وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ الىٰ اَهْله

"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mümin bir köleyi azat etmesi ve (ölenin) **ailesine teslim edilecek bir diyet** (kan pahası) **vermesi lâzımdır."** (En-Nisâ Suresi; 92). Bu ayet-i kerime, yanlışlıkla adam öldürmede diyetin verileceğine kesin bir delildir. Kısasen öldürülmek, en büyük cezadır. Bu ceza ise, en büyük cinayetin cezasıdır. En büyük cinayet, kasten adam öldürmektir. Yanlışlıkla adam öldürmek, kasten öldürmeye benzer. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; amden öldürülen insanın velisi, katili kısas ettirmekle diyet almada muhayyerdir. Biz Hanefilere göre; gerek kasten bir adamı öldürmekle kısas vacip olsun ve gerek baba, oğlunu öldürmekle veya bir kimse dâr-ı harpte Müslüman olup İslâm memleketine hicret edip, kasten bir adam öldürmekle kısas vacip olmasın, her iki surette de amden adam öldürmede kefaret yoktur. **"Nihâye"**de de böyledir.

2- Şibh-i amddir ki öldürülmesi caiz olmayan bir insanı yaralayıcı olmayan bir şey ile kasten öldürmektir. Küçük bir taş, değnek gibi insan bedenini parçalamayan ve yaralamayan bir şeyin vurulmasıyla meydana gelen öldürme gibi. Zira bu öldürme, kasta yakın olduğu için amden öldürmeye benzer, kendisinde öldürme âleti değil terbiye âleti kullanıldığı cihetle de hataya benzer. Bundan dolayı, buna **"şibh-i hata"** da denir. Biz Hanefilere göre; öldürülmesi caiz olmayan bir insanı öldürücü bir âletle kasten öldürmek, amden öldürmektir. Görünüşte öldürücü olmayan bir âletin kasten vurulmasıyla meydana gelen öldürmeye de **"şibh-i amd"** denir. Şibh-i amd suretiyle öldürmenin âhiretteki cezası, öldürenin günahkâr olmasıdır. Dünyadaki cezası ise, öldürenin kendisinin kefaret (satın almaya gücü yeterse bir mümin köle azat etmesi, buna gücü yetmezse arka arkaya iki ay oruç tutması) ile âkile (baba tarafından akraba)sinin mugallâza diyeti (iki yaşına girmiş dişi deveden yirmi beş, üç yaşına girmiş dişi deveden yirmi beş; dört yaşına girmiş dişi deveden yirmi beş; beş yaşına girmiş dişi deveden yirmi beş olmak üzere yüz deve) vermesidir.

Şibh-i amdde kısas yoktur. Şibh-i amdde, insanı öldürme dışında yani, azaların kesilmesi amddir. Mesela; bir kimse, kesici olmayan bir âletle insanın bir azasını kasten kesse, kısas vaciptir. Böyle kesici olmayan bir âletle bir azanın kasten kesilmesinde, şibh-i amd yoktur.

3- Hataen katldir ki, kasta yakın olmaksızın bir insanı yanlışlıkla öl-

dürmektir. İki kısma ayrılır;

a) Kastta olan hatadır. Mesela; av veya bir kâfir zannıyla atılan ok ile öldürülmesi caiz olmayan bir insanın öldürülmesi gibi. Oku atan kimsenin hatası, oku atmada değildir. Ancak hata, kastındadır.

b) Fiil (yaptığı iş)de olan hatadır. Mesela; muayyen bir hedefe atılan ok ile bir insanın kazaen öldürülmesi gibi. Bunda hata, fiildedir.

4- Hata yerine geçen katldir ki, iradesi altında bulunmayan bir işle meydana gelen öldürmedir. Uyumakta olan bir kimsenin üzerine düştüğü bir şahsı öldürmesi gibi. Hataen öldürmeyle, hata yerine geçen öldürmenin cezası öldürenin kefaret vermesi ile âkilesinin diyet vermesidir.

5- Sebeple katldir ki bir kimsenin ölmesine sebep olmaktır. Mesela; bir şahsın, sahibinden izinsiz bir kimsenin mülküne kazdığı kuyuya veya dikmiş olduğu bir taşa bir insanın düşüp ölmesi gibi. Sebeple katlin cezası, öldürenin âkilesinin üzerine ölenin diyetinin lâzım olmasıdır. Zira ölen kimsenin, ölmesine sebep olmuştur. Sebeple katilde, kefaret yoktur. Zira bunda, hakikaten öldürmek yoktur. Fakat diyetini ödeme hakkında, hataen öldürme gibi kabul edilmiştir, öldürmeye sebebiyet verenin üzerine kefaretin lâzım olmaması, asıl üzerine baki kaldığı içindir. Yani, hakikaten öldürme bulunmadığı içindir, öldürme nevilerinin hepsi mirastan mahrumiyeti gerektirir. Ancak öldürmeye sebebiyet veren ise, mirastan mahrumiyeti gerektirmez. Yani öldüren, öldürülene vâris olamaz, sebep ile öldüren ölene mirasçı olur.

ــ بَابُ مَايُوجِبُ الْقِصَاصُ وَمَا لاَيُوجِبُهُ ــ

يَجِبُ الْقِصَاصُ بِقَتْلِ مَنْ هُوَ مَحْقُون الدَّمِ عَلَى التَّأْبِيدِ عَمْدًا فَيُقْتَلُ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَبِالْعَبْدِ وَالْمُسْلِمُ بِالذِّمِّيِّ وَلاَ يُقْتَلاَنِ بِمُسْتَأْمِنٍ بِمِثْلِهِ وَالذَّكَرُ بِالْأُنْثَى وَالْعَاقِلُ بِالْمَجْنُونِ وَالْبَالِغُ بِغَيْرِهِ وَالصَّحِيحُ بِغَيْرِهِ وَكَامِلُ الْاَطْرَافِ بِنَاقِصِهَا وَالْفَرْعُ بِاَصْلِهِ لاَ الْاَصْلُ بِفَرْعِهِ بَلْ تَجِبُ الدِّيَةُ فِي مَالِ الْقَاتِلِ فِي ثَلاَثِ سِنِينَ وَلاَ السَّيِّدُ بِعَبْدِهِ وَمُدَبِّرِهِ وَمُكَاتَبِهِ وَعَبْدِ وَلَدِهِ وَعَبْدِ بَعْضُهُ لَهُ وَإِنْ وَرِثَ قِصَاصًا عَلَى اَبِيهِ سَقَطَ وَلاَ قِصَاص عَلَى شَرِيكِ الْاَبِ اَوِ الْمَوْلَى اَوِ الْمخطى اَوِ الصَّبِي اَوِ الْمَجْنُونِ وَكُلُّ مَنْ لاَيَجِبُ الْقِصَاصُ بِقَتْلِهِ. وَإِنْ قُتِلَ عَبْدُ الرَّهْنِ لاَيقتصّ حَتَّى يَحْضُر الرَّاهِنُ وَالْمُرْتَهِن. وَإِنْ قُتِلَ مُكَاتَبٌ عَنْ وَفَاءٍ وَلَهُ وَارِثٌ مَعَ سَيِّدِهِ فَلاَ قِصَاص وَإِنْ لَمْ يَكُنْ وَفَاءٌ يَقْتَصُّ سَيِّدُهُ. وَكَذَا إِنْ كَانَ وَفَاءٌ وَلاَ وَارِثَ غَيْرُ سَيِّدِهِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ وَلاَ قِصاص إِلاَّ بِالسَّيْفِ. وَلِاَبِي الْمَعْتُوهِ اَنْ يَقْتَصَّ مِن قَاطِعِ يَدِهِ وَقَاتِلِ قَرِيبَهُ وَاَنْ يُصَالِحَ لاَ اَنْ يَعْفُوَ وَالصَّبِي كَالْمَعْتُوهِ وَالْقَاضِي كَالْاَبِ هُوَ الصَّحِيحُ. وَكَذَا الْوصى إِلاَّ اَنَّهُ لاَيَقْتَصُّ فِي النَّفْسِ وَمَنْ قُتِلَ وَلَهُ اَوْلِيَاءٌ كِبَارٌ وَصِغَارٌ فَلِلْكِبَارِ الْإِقْتِصَاصُ مَنْ قَاتَلَهُ قَبْلَ كَبِيرِ الصِّغَارِ خِلاَفًا لَهُمَا وَلَوْ غَاب اَحَدُ الْكِبَارِ يُنْتَظَرُ إِجْمَاعًا. وَمَنْ قَتَلَ بِحَدِيدَةِ الْمَرِّ اُقْتُصَّ مِنْهُ إِنْ جَرَحَهُ وَان بظهره او عصاه فَلاَ وَعَلَيْهِ الدِّيَةُ وَعِنْدَهُمَا يُقْتَصُّ وَكَذَا الْخِلاَفُ فِي كُلِّ مُثَقِّلٍ وَفِي التَّفْرِيقِ وَالْحَنِقِ وَإِنْ تكرَّر مِنْهُ قُتِلَ بِهِ إِجْمَاعًا. وَلاَ قِصَاص فِي الْقَتْلِ بِمُوَالاَةِ ضَرْبِ السَّوْطِ وَمَنْ جُرِحَ فَلَمْ يَزَلْ ذَا فِرَاشٍ حَتَّى مَات اُقْتُصَّ مِن جَارِحِهِ. وَإِذَا الْتَقَى الصَّفَّانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَاَهْلِ الْحَرْبِ فَقَتَلَ مُسْلِمٌ مُسْلِمًا ظَنَّهُ حَرْبِيًّا فَعَلَيْهِ الدِّيَةُ وَالْكَفَّارَةُ لاَالْقِصَاصُ. وَمَنْ مَات بِفِعْلِ نَفْسِهِ وَزَيْدٍ وَحَيَّةٍ وَاَسَدٍ فَعَلَى زَيْدٍ ثُلُثُ دِيَتِهِ وَمَنْ شَهَّرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ سَيْفًا وَجَب قَتْلُهُ وَلاَ شَيْءَ بِقَتْلِهِ وَلاَ فِي قَتْلِ مَنْ شَهَّرَ عَلَى اٰخر سِلاَحًا لَيْلاً اَوْ نَهَارًا فِي مِصْرٍ اَوْ غَيْرِهِ اَوْ شَهَّرَ عَلَيْهِ عَصًا لَيْلاً فِي مِصْرٍ اَوْ نَهَارًا فِي غَيْرِهِ فَقَتَلَهُ الْمَشْهُورُ عَلَيْهِ ولاَ عَلَى مَنْ قَتَلَ مَنْ سرَقَ مَتَاعَهُ لَيْلاً وَاَخْرَجَهُ إِنْ لَمْ يُمْكِنِ الْإِسْتِرْدَادُ بِدُونِ الْقَتْلِ وَيَجِبُ الْقِصَاصُ عَلَى قَاتِلِ مَنْ شَهَّرَ عَصًا نَهَارًا فِي مِصْرٍ اَوْ شَهَّرَ سَيْفًا وَضَرَب بِهِ وَلَمْ يَقْتُلْ وَرَجَعَ. وَلَوْ شَهَّرَ مَجْنُونٌ اَوْ صبِي عَلَى اٰخر سَيْفًا فَقَتَلَهُ الْاٰخَرُ عَمْدًا فَعَلَيْهِ الدِّيَةُ فِي مَالِهِ. وَلَوْ قَتَلَ جَمَلاً صَالَ عَلَيْهِ ضَمِنَ قِيمَتَهُ.

KISASI GEREKTİRİP, GEREKTİRMEYEN ÖLDÜRMENİN HÜKÜMLERİ BABI

Ebedi öldürülmesi caiz olmayan bir insanı, kasten öldüren kimsenin kısas edilmesi vacip olur. Hür insan, hür insan karşılığında ve köle karşılığında öldürülür. Şafiîlere göre; hür insan, köle karşılığında öldürülmez. Müslüman da, Zimmî karşılığında öldürülür. Ama İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; öldürülmez. Müslüman ile Zimmî, müstemen karşılığında öldürülmez. Zira müstemenin kanı ebedi korunmuş değildir. Aralarında eşitlik bulunduğu için müstemen, müstemen karşılığında öldürülür. Erkek, kadın karşılığında; akıllı, deli karşılığında; erginlik çağında olan, erginlik çağında olmayan karşılığında; sıhhatli olan, sıhhatli olmayan karşılığında; azaları tam olan, azaları eksik olan karşılığında öldürülür. Fer'i (ne kadar aşağı inerse insin çocuklar ve torunlar), asıl (ne kadar yukarı çıkarsa çıksın babalar, analar, dedeler ve nineler) karşılığında öldürülür. Fakat asıl, fer'i karşılığında öldürülmez. Yani oğul, baba için öldürülür. Ama baba, oğul için öldürülmez. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لَايُقَادُ الْوَالِدُ بِوَلَدِه

"Baba; çocuğu karşılığında kısas edilmez." buyurmuşlardır.

Asıl, fer'ini öldürdüğü takdirde üç senede, kendi malından onun diyetini ödemesi vacip olur. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; onun diyetini derhal vermesi vaciptir.

Efendi; kölesi, müdebberi, mükâtebi, çocuğunun kölesi ve ortak olduğu kölesi karşılığında öldürülmez.

Bir kimse, babası üzerine vacip olan kısasa vâris olsa, babasından kısas düşer. Mesela; baba, oğlunun anasını veya karısının kardeşini öldürüp, baba kısas edilmeden önce karısı ölse, miras olarak oğluna kalacağından babadan kısas düşer.

Baba, oğlunu öldürürken babaya; efendi, kölesini öldürürken efendiye; yanlışlıkla öldüren kimseye; adam öldüren çocuğa veya deliye öldürmede ortak olan şahıs üzerine, kısas vacip olmaz. Sözün kısası, öldürmede kendileri üzerine kısas vacip olmayan kimselere, öldürmede ortak olan şahıslar üzerine de kısas vacip değildir.

Rehin konulan köle öldürülse, rehin koyan ile rehin alan bulanmadıkça kölenin katili kısas edilmez. Zira rehin alan, köle mülkü olmadığı için katili tek başına kısas ettiremez. Rehin alanın hakkının zayi olmama-

sı için rehin veren de tek başına katili kısas ettiremez. Bu itibarla rehin alanın hakkının kendi rızasıyla düşmesi için kölenin katili kısas edilirken ikisinin de hazır bulunmaları şart kılınmıştır.

Bir mükâteb, kitabet bedeline yetecek kadar parayı kazandıktan sonra öldürülse, bu mükâtebin efendisiyle beraber başka bir vârisi de bulunsa, bu mükâtebi öldüren kısas edilmez. Zira Sahabe-i Güzin (R. Anhüm.) böyle bir mükâtebin hür mü, yoksa köle mi olarak öldüğünde ihtilâf etmişlerdir. Hz. Ali (r.a), ile İbn-i Mes'ûd (r.a)'un kavli üzere, hür olarak öldürülmüş ise, kısas hakkı vârisinindir. Zeyd b. Sabit (r.a)'in kavli üzere, öldürülmüş ise kısas hakkı efendisinindir. Kısas hakkının kime ait olduğunda şüphe vaki' olmuştur. Kısas ise, şüphe ile düşer. Öldürülen mükâtebin bıraktığı para, kitabet bedeline yetecek kadar olmazsa, mükâtebin vârisi bulunsun, bulunmasın katili efendisi kısas ettirir. Çünkü mükâteb, köle olarak ölmüştür, öldürülen mükâtebin, kitabet bedeline yetecek kadar parası bulunup efendisinden başka vârisi olmasa, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yine efendisi, katili kısas ettirir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; efendisi katili kısas ettiremez. Efendisinin kısasa ne sebeple hak kazandığı hususunda ihtilâf edilmiştir; Hür olarak öldürülmüş ise efendi velâ cihetinden hak kazanmış olur, köle olarak öldürülmüş ise mülk cihetinden hak kazanmış olur. Bu takdirde, efendinin ne sebeple kısasa hak kazandığı şüpheli olduğu için katili kısas ettiremez. Zira sebebin ihtilâfı, hak kazanmanın ihtilâfı gibidir. Bu yüzden kısas düşer. Bu meselenin benzeri; Bir kimse, bir şahsa; **"Sen, şu cariyeni bana şu kadar akçeye sat."** deyip, o şahıs da; **"Ben, bu cariyemi seninle evlendirdim."** dese, o kimsenin o cariyeye cinsî yakınlıkta bulunması helâl olmaz. Çünkü sebep muhtelif olmuştur.

Kısas, ancak kılıçla yapılır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لاَ قَوَدَ الاَّ بِالسَّيْف

"Kısas, ancak kılıçla yapılır." buyurmuşlardır.

Sahabe-i Güzin (r.a) hâdisi şerifteki kılıcı, silâhla tercüme etmişlerdir.

Bunamış olan bir kimsenin elini kesenden yahut bunamışın akrabasını öldürenden alınacak kısas hakkı, bunamış kimsenin babasına aittir. Babasının katil ile bir şey üzerinde sulh olması caizdir. Ama karşılıksız katili affetmesi caiz değildir. Affta, bunamışın hakkını iptal vardır. Erginlik çağında bulunmayan çocukta bu zikredilen hükümlerde bunamış kimse gibidir. Sahih olan kavle göre, kadı ile vasi baba gibidir. Ancak vasi, çocuğun nefsinde kısas ettirme hakkı yoktur. Zira kısasa veli olmak, çocuğun nefsine veli olmasına bağlıdır. Bu ise, babaya mahsustur.

Öldürülen bir kimsenin büyük ve küçük velileri bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; küçük olan veliler erginlik çağına girmeden önce büyük olan velilerin katili kısas ettirme hakları vardır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; küçük olan çocuklar erginlik çağma girmeden önce katil kısas edilmez. Büyük velilerden biri gaip olsa, ittifakla onun gelmesi beklenir, zira o katili affedebilir.

Bir kimse şer'an öldürülmesi caiz olmayan bir insanı kasten çapanın keskin tarafıyla yaralayarak öldürürse, öldürülenden dolayı öldüren kısas edilir. Eğer çapanın arkasıyla veya çapanın sopasıyla öldürürse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; öldüren kısas edilmeyip, üzerine diyet lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kısas edilir.

Bir kimse, bir insanı taş ve sopa gibi ağır bir şeyle kasten öldürse veyahut O'nu suda boğsa yahut herhangi bir şeyle gırtlağını sıkarak boğsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; katil kısas edilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; katil kısas edilir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; kısas yalnız kasten öldürmeyle yapılır. Kasten öldürme ise, vücudu hem içten hem dıştan parçalayan bir âletle yapıldığı takdirdedir. Ağır bir cisimle veya boğmakla öldürmede yaralama yoktur. Kısas ise, ancak kılıçla yapılır. Bu takdirde, aralarında eşitlik olmaz. Ağır bir cisimle öldürme, suda boğma veya boğma bir kimse tarafından bir kaç kere yapılırsa, bu kimse bozguncu olduğu için hâkim tarafından siyaseten ittifakla öldürülür. Kamçıyla döverek öldürmede de kısas yoktur. Mesela; bir kimse, bir şahsı kamçıyla ölünceye kadar dövse, döven kimse kısas edilmez, diyet verir. Bir kimse, bir şahsı yaralayıp, yaralanan şahıs aldığı yaradan dolayı yataktan kalkamayıp ölse, yaralayan kimse kısas edilir. Zira sebebi mevcuttur. Müslümanlar ile düşmanlardan iki ordu çarpışırken, bir Müslüman diğer bir Müslüman'ı kâfir zannederek öldürse, katil üzerine diyet ve kefaret lâzımdır, kısas lâzım değildir. Zira bu, hatanın bir çeşididir.

Bir kimse, kendi fiili, Zeyd'in fiili, yılan ve aslanın fiili ile ölse, Zeyd üzerine diyetin üçte biri lâzımdır. Mesela; bir kimse, önce kendi başını yarsa, sonra Zeyd o kimseyi yaralasa, daha sonra yılan O'nu soksa ve aslan O'nu yaralasa; adam öldüğü takdirde, Zeyd diyetin üçte birini verir. Aslan ile yılanın yaralaması ve sokması bir cinstendir. Yani, dünya ve âhirette hederdir. Ölenin kendi fiili ise, dünya ve âhirette muteberdir. Kendi fiili olduğu için bir bakıma hederdir, diğer bir bakımdan ise heder değildir. Bu takdirde Zeyd üzerine diyetin üçte biri lâzım olur. Nevâdir'de; **"İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu kimse yıkanır ve namazı kılınır. Zira kendi yaralaması, muteber değildir. Sanki kendisi hastalıktan ölmüştür. Ama Ebu Yusuf (r.a)'a göre; namazı kılınmaz. Çünkü kendi nefsine olan cinayeti muteberdir. Haksız yere Müslü-**

man bir hükümdara karşı çıkıp öldürülen hükmünde olmuş olur." diye zikredilmiştir.

Bir kimse, Müslümanlara karşı kılıcını kınından çıkarsa, o kimsenin katli vacip olar. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ شَهَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ سَيْفًا فَقَدْ اَحَلَّ دَمَهُ

"Her kim Müslümanlara karşı kılıç çekerse, kanını helâl kılmış olur." buyurmuşlardır.

Kılıç çeken kimseyi öldüren şahsa, bir şey lâzım gelmez. Zira kılıç çeken, asi olmuştur. Bir kimse, bir şâhısa şehirde yahut şehrin dışında geceleyin veya gündüzleyin silâh çekip hücum etse yahut şehirde geceleyin değnek ile hücum etse yahut şehir dışında gündüzleyin değnek ile hücum etse, üzerine silâh veya değnek ile hücum edilen şahıs, hücum eden kimseyi öldürse, öldüren şâhısa bir şey lâzım gelmez.

Bir kimse, bir şahsın eşyasını geceleyin çalıp, çaldığı eşyayı evden çıkarsa, eşyası çalınan şahıs eşyasını geri almak için hırsızı öldürmekten başka çare bulamayıp hırsızı öldürse, öldüren şahıs üzerine bir şey lâzım gelmez. Ama çalınan eşyasını hırsızı öldürmeden alması mümkünse, hırsızı öldürmesi haramdır.

Bir kimse, bir şâhısa şehirde gündüzleyin değnek ile hücum etse yahut kılıçla hücum edip vursa fakat öldürmeyip geri kaçsa, bundan sonra kendisine vurulan şahıs, kendisine vuran kimsenin ardından yetişip O'nu öldürse, öldüren şahsın kısas edilmesi vacip olur. Zira değnek veya kılıçla vuran kimse, vurduktan sonra geri dönüp kaçmakla, öldürülmesi caiz olmayan bir kimse olmuş olur. Bundan sonra, O'nu öldürmekle öldürülmesi meşru olmayan bir kimse öldürülmüş olur. Bu takdirde kısas vacip olur.

Deli veya küçük bir çocuk bir şahsa yalın kılıç ile hücum etse, o şahıs da deliyi veya çocuğu kasten öldürse, öldüren şahıs üzerine kendi malından diyet vermesi lâzım gelir. Zira mazlum bir nefsi öldürmüştür. Ancak kısas vacip olmaz. Çünkü nefsini müdafaa için onları öldürmek mubah olmuştur. Bir kimsenin üzerine bir deve saldırıp, o kimse de deveyi öldürse, devenin kıymetini öder. Zira hayvanın yaptığı iş, asla muteber değildir.

ـ بَابُ الْقِصَاصِ فِيمَا دُونَ النَّفْسِ ـ

هُوَ فِيمَا يُمْكِنُ فِيهِ حِفظُ الْمُمَاثَلَةِ اِذَا كَانَ عَمْدًا فَيُقْتَصُّ بِقَطْعِ الْيَدِ مِنَ الْمَفْصَلِ وَاِنْ كَانَتْ اَكْبَرَ مِن يَدِ الْمَقْطُوعِ. وَكَذَا الرِّجْلِ وَفِى مَارِنِ الْاَنْفِ وَفِى الْاُذُنِ وَفِى الْعَيْنِ اِنْ ذَهَبَ ضَوْءُهَا وَهِى قَائِمَةٌ لاَ اِنْ قُلِعَتْ فَيُجْعَلُ عَلَى الْوَجْهِ قُطْنٌ رَطْبٌ وَتُقَابَلُ الْعَيْنُ بِمِرْأَةٍ مُحَمَّاةٍ حَتَّى يَذْهَبَ ضَوْءُهَا. وَفِى كُلِّ شَجَّةٍ تُرَاعَى فِيهَا الْمُمَاثَلَةُ كَالْمُوضِحَةِ. وَلاَ قِصاص فِى عَظْمٍ سِوَى السِّنِّ فَيُقْلَعُ اِنْ قُلِعَ وَيُبْرَدُ اِنْ كُسِرَ وَلاَ بَيْنَ طَرَفَىْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثَى وَحَرٍّ وَعَبْدٍ اَوْ طَرَفَىْ عَبْدَيْنِ وَلاَ فِى قَطْعِ يَدٍ مِن نِصْفِ السَّاعِدِ وَلاَ جَائِفَةٍ بُرِأَتْ وَلاَ فِى اللِّسَانِ وَلاَ فِى الذَّكَرِ اِلاَّ اِنْ قُطِعَتِ الْحَشَفَةُ فَقَطْ. وَطَرَفُ الْمُسْلِمِ وَالذِّمِّى سَوَاءٌ. وَخُيِّرَ الْمَجْنِىِ عَلَيْهِ بَيْنَ الْقِصَاصِ وَاَخْذِ الْاَرْشِ لَوْ كَانَتْ يَدُ الْقَاطِعِ شَلاَّءَ اَوْ نَاقِصَةَ الْاَصَابِعِ اَوْ رَأْسُ الشَّاجِّ اَصْغَرَ اَوْ اَكْبَرَ لاَتَسْتَوْعِبُ الشَّجَّةُ مَابَيْنَ قَرْنَيْهِ وَقَدْ اِسْتَوْعَبَتْ مَابَيْنَ قَرْنَىِ الْمَشْجُوجِ.

AZALARA AİT YARALAMA ve KESMEDEN DOLAYI KISAS YAPILMASI İÇİN BULUNMASI GEREKLİ OLAN ŞARTLAR

Azalarda da kısas meşrudur. Zira azalar vücuda tâbidir. Allah-ü Tealâ (c.c)'nın;

وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ

"Yaralar, birbirine kısastır." (El-Maide Suresi; 45) kavli kerimi, azalarda yapılan kısasın meşru olduğuna kuvvetli delildir.

Azalar hakkındaki kısasta, mümâselete tamamen riayet edilmesi şarttır. Aksi takdirde, azalar arasında kısas yapılmaz. Mesela; bir kimse, bir şahsın kolunu bileğinden kasten kesse, kesenin eli kesilenin elinden büyük ôlsa bile, kesen kimsenin kolunu ziyadesi ve noksanı olmaksızın tamamen bileğinden kesilerek kısas tatbik edilir. Zira mümâselet vardır. Ama bilekle dirsek arasında kalan kısmın herhangi bir yerinden kesilse, kısas yapılmaz. Çünkü mümâselete riayet etmek mümkün değildir. Kasten kesilen burun yumuşağından dolayı kısas yapılacağı gibi, tamamen kesilen kulaktan dolayı da kısas yapılır. Burun kemiği kesilirse, kısas yapılmaz. Çünkü mümâselete riayet etmek mümkün değildir. Bir kimse, bir şahsa kasten vurup gözü yerinde dururken görmesini giderse, o kimse-

nin gözü de kısas edilir. Musannif, gözde mümâselete riayet ederek nasıl kısas yapılacağını söyle açıklamıştır; Kısas yapılacak kimsenin yüzü üzerine yaş pamuk konup, kızgın ayna gözün görmesi gidinceye kadar karşısında tutulur. Cinayet işleyenin bir gözünün görmesi giderilecekse, öbür gözü sağlam bağlanır ve üzerine pamuk konmaz. Bu hâdise, Hz. Osman (r.a) zamanında vaki olup Sahabe-i Güzin ile istişare ettiklerinde, Hz. Ali (r.a) bu minval üzere kısas edilmesini açıklamışlardır. Fakat kasten çıkarılan bir göz karşılığında kısas yapılmaz. Çünkü bu surette mümâselete riayet etmek mümkün değildir. Bu hâlde, cinayet işleyenin diyet vermesi lâzım gelir.

Kemiğe kadar inen yara gibi mümâselete riayet edilmesi mümkün olacak her türlü baş yarığında kısas vaciptir. Dişlerden başka kemiklerde kısas yoktur. Bir kimse, bir şahsa kasten vurduğu bir tokatla dişini sökse, vuranın dişi de sökülür; kasten vurduğu tokatla o şahsın dişini kırarsa, kıranın dişi de kırdığı diş kadar törpülenir. Erkek ile kadın hür adamla köle ve iki kölenin azaları arasında kısas yoktur. Mesela; bir erkek, bir kadının azasından birisini kesse yahut bir kadın, bir erkeğin azasından birisini kesse yahut bir hür adam, bir kölenin yahut bir köle, bir hür adamın veya bir köle, başka bir kölenin azalarından birini kesse, kısas edilmez. Zira azalar, mal hükmündedir, kıymetleri farklıdır. Bu yüzden azalar arasında mümaselet yoktur. Göğüste, arkada, sırtta, karında içe kadar açılıp iyi olan yaralarda da kısas yoktur. Çünkü bu yaraların iyi olması nadirdir. Böyle yaralarda mümâselete riayet etmek mümkün değildir. Dilde de kısas yoktur. Çünkü dil, yayılıp toplandığı cihetle bunda mümâselet temin etmek mümkün değildir. Erkeğin tenasül uzvunun kesilmesinde de kısas yoktur, ancak tenasül uzvunun başı kesilirse, kısas edilir. Zira tenasül uzvunun başının kesilmesinde mümâselet temin edilir. Müslüman ile Zimmînin azaları eşittir. Zira erş (yaralanan ve kesilen azalardan dolayı verilmesi lâzım gelen diyet) de Müslüman ile Zimmînin azası arasında fark yoktur. Eli çolak yahut parmakları noksan olan bir kimse, bir şahsın sağlam olan elini kesse, eti kesilen şahıs muhayyer olup dilerse kısas ettirir, dilerse kendi sağlam elinin erşini alır. Zira kısasen elinin tamını almak mümkün değildir. Bir kimse, bir şahsın başını yarsa, baş yaranın başı küçük veya büyük olsa, başı yarılanın başı küçük olmakla yara bütün başını kaplasa, baş yaran kimsenin başı büyük olmakla kısas edildiğinde yara bütün başını kaplamayacak olsa, başı yarılan şahsın hakkını tam alması mümkün olmadığı için muhayyer olup, dilerse kısas ettirir, dilerse erşini alır.

ـ فَصْلٌ ـ

وَيَسْقُطُ الْقِصَاصُ بِمَوْتِ الْقَاتِلِ وَبِعَفْوِ الْأَوْلِيَاءِ وَبِصُلْحِهِمْ عَلَى مَالٍ وَإِنْ قَلَّ وَيَجِبُ حَالاً وَبِصُلْحِ بَعْضِهِمْ أَوْ عَفْوِهِ وَلِمَنْ بَقِيَ حِصَّتُهُ مِنَ الدِّيَةِ فِي ثَلٰثِ سِنِينَ عَلَى الْقَاتِلِ هُوَ الصَّحِيحُ وَقِيلَ عَلَى الْعَاقِلَةِ. وَلَوْ قَتَلَ حُرٌّ وَعَبْدٌ شَخْصًا فَأَمَرَ الْحُرُّ وَسَيِّدُ الْعَبْدِ رجُلاً بِالصُّلْحِ عَلَى دَمِهِمَا بِأَلْفٍ فَصَالَحَ فَهِيَ بِصْفَانِ. وَيُقْتَلُ الْجَمْعُ بِالْفَرْدِ وَالْفَرْدُ بِالْجَمْعِ إِكْتِفَاءً إِنْ حَضَرَ أَوْلِيَاؤُهُمْ وَإِنْ حَضَرَ وَاحِدٌ قُتِلَ لَهُ وَسَقَطَ حَقُّ الْبَقِيَّةِ وَلاَ تُقْطَعُ يَدَانِ بِيَدٍ وَإِنْ أَمَرًا سِكِّينًا فَقَطَعَا مَعًا بَلْ يَضْمَنَانِ دِيَتَهَا. فَإِنْ قَطَعَ رَجُلٌ يُمْنٰى رِجْلَيْنِ فَلَهُمَا قَطْعُ يَمِينِهِ وَدِيَةٌ بَيْنَهُمَا إِنْ حَضَرَا مَعًا وَإِنْ حَضَرَ أَحَدُهُمَا وَقُطِعَ فَلِلْآخَرِ الدِّيَةُ. وَصَحَّ إِقْرَارُ الْعَبْدِ بِقَتْلِ الْعَمْدِ وَيُقْتَصُّ بِهِ. وَمَنْ رَمٰى رَجُلاً عَمْدًا فَنَفَذَ إِلٰى آخَرَ فَمَاتَا اُقْتُصَّ لِلْأَوَّلِ وَعَلَى عَاقِلَتِهِ الدِّيَةُ لِلثَّانِي.

FASIL

KISASI DÜŞÜREN ŞEYLER

Katilin ölmesiyle kısas düşer. Çünkü kısas edilecek kimse ölmüştür. Akıllı, erginlik çağında olan ve kısas hakkına sahip olan velilerin katili affetmeleriyle yahut az olsa bile mal üzerine sulh olmalarıyla da kısas düşer. Sulh oldukları şeyin veresiye olacağını söylemezlerse, peşin olarak vacip olur. Velilerden bir kısmı katil ile bir şey üzerine sulh olsa yahut bir kısmı katili affetse kısas yine düşüp, affetmeyen velilerin hissesi diyete çevrilmiş olup, diyetten hisselerini üç seneye kadar katilin kendi malından alırlar. Sahih olan da budur. Bazıları; **"Katilin âkilesinden alırlar."** demişlerdir.

Bir hür kimseyle, bir köle ortak olarak kasten bir şahsı öldürseler; hür adamla, kölenin efendisi bir adamı ikisinin kanından dolayı bin dirhemle sulh olmaya vekil edip, o adam da bin dirhem de sulh olsa, bu bin dirhemin yarısını hür kimse, diğer yarısını da kölenin efendisi öder. Zira bu bin dirhem, kısasın karşılığı olduğu için öldürülenler üzerine müsavi olarak taksim edilir.

Bir cemaat, bir şahsı kasten öldürse, bu cemaat öldürdükleri şahıs karşılığında kısâsen öldürülür. Kıyasen; bir cemaat, bir adam karşılığında öldürülmemeliydi. Çünkü aralarında müsavat yoktur. Fakat sahabenin icmâ'ı vaki olmakla, kıyas terk olunmuştur. **"Sana, halkından yedi kimse bir adamı öldürdüler. Hz. Ömer (r.a) bu yedi katili de öldürdü.**

Eğer, sana halkının hepsi bu adamı öldürselerdi, hepsini öldürürdüm." dedi. Bu sözü Ashâb-ı Kirâm'ın huzurunda söyledi. Hiçbir sahabe, bunu inkâr etmedi. Binaenaleyh bu, icmâ-i ümmet yerine geçmiş oldu.

Bir kimse, bir cemaati kasten öldürse, öldürülenlerin velilerinin toplanıp, katili öldürülenlerin yerine kısasen öldürtmeleri kifayet eder ve katilin ayrıca diyet vermesi de lâzım gelmez. Ama öldürülenlerin velilerinden birisi hazır olup, katili kısasen öldürtse; katil kısasen öldürüldüğü için diğer velilerin kısas hakkı düşmüş olur.

İki kimse, bir şahsın elini bıçakla kasten beraber kesseler, bir elin karşılığında ikisinin eli kesilmez. Ancak kesilen elin diyetini öderler.

Zira bu iki kimseden her biri, tam bir eli kesmeyip ancak bir elin bir kısmını kesmiştir. Bunda mümâseleti temin etmek mümkün değildir.

Bir kimse, iki şahsın sağ ellerini kesse, eli kesilenler beraber bulunurlarsa ellerini kesen kimsenin sağ elini kestirirler ve bir elin de diyetini alıp yarı yarıya aralarında taksim ederler. Eğer eli kesilen şahıslardan biri hazır olup hasmının elini kestirirse, hazır olmayan diğer şahıs da elinin diyetini alır. Çünkü hazır olup hasmının elini kestiren şahıs, hakkını tamamen almış olup, ikinci şahsın almış olduğu el diyetinde hakkı yoktur. Bir kimse, bir şahsın sağ elini diğer bir şahsın da sol elini kesse, bu caninin hem sağ eli, hem sol eli kesilip diyet alınmaz. Bir köle, kasten adam öldürdüğünü ikrar etse, ikrarı sahih olup, bu ikrarı yüzünden köle kısas olunur.

Bir kimse öldürmek maksadıyla, bir şahsa attığı kurşun o şahsı delip başka bir adama geçip ikisi de ölse, birinci cinayetten dolayı kısas edilir. Diğeri için de, katilin âkilesi üzerine diyet lâzım gelir. Çünkü birinci şahsı kasten öldürmüştür. İkinci adamı, fiilde olan hata ile öldürmüştür. Sanki kâfire kurşun atıp, Müslüman'ı vurmuş gibi olur. Bir fiil ile iki cinayet bir araya toplanmıştır.

ـ فَصْلٌ ـ

وَمَنْ قَطَعَ يَدَ رجُلٍ ثُمَّ قَتَلَهُ أُخِذَ بِهِمَا مُطْلَقًا اِنْ تَحَلَّلَهُمَا بُرْءٌ وَاِلاَّ فَاِنْ اِخْتَلَفَهَا عَمْدًا وَخَطأً أُخِذَ بِهِمَا لاَ اِنْ كَانَا خطأَيْنِ بَلْ تَكْفِي دِيَةٌ. وَفِي الْعَمْدَيْنِ يُؤْخَذُ بِهِمَا وَعِنْدَهُمَا يُقْتَلُ فَقَطْ. وَلَوْ ضَرَبَهُ مِائَةَ سُوطٍ فَبُرِأَ مِنْ تِسْعِينَ وَمَات مِن عَشَرَةٍ وَجَبَتْ دِيَةٌ فَقَطْ. وَاِنْ جَرَحَتْهُ وَبَقِي الْأَثَرُ وَلَمْ يَمُتْ تَجِبُ حُكُومَةُ عَدْلٍ. وَمَنْ قُطِعَتْ يَدُهُ عَمْدًا فَعَفَا عَنِ الْقَطْعِ فَمَات مِنْهُ فَعَلَى قَاطِعِهِ الدِّيَةُ فِي مَالِهِ وَعِنْدَهُمَا هُوَ عَفْوٌ عَنِ النَّفْسِ وَاِنْ عَفَا عَنِ الْقَطْعِ وَمَا يَحْدُثُ مِنْهُ أَوْ عَنِ الْجِنَايَةِ فَهُوَ عَفْوٌ عَنِ النَّفْسِ اِجْمَاعًا. وَالْعَمْدُ مِن كُلِّ الْمَالِ وَالْخَطأُ مِن ثلثه والشَّجُّ كَالْقَطْعِ. وَاِنْ قَطَعَتْ اِمْرَأَةٌ يَدَ رجُلٍ فَتَزَوَّجَهَا عَلَى يَدِهِ ثُمَّ مَات فَعَلَيْهِ مَهْرُ مِثْلِهَا وَعَلَيْهَا الدِّيَةُ فِي مَالِهَا اِنْ عَمْدًا وَعَلَى عَاقِلَتِهَا اِنْ خطأً وَاِنْ تَزَوَّجَهَا عَلَى الْيَدِ وَمَا يَحدُثُ مِنْهَا أَوْ عَلَى الْجِنَايَةِ ثُمَّ مَات فَعَلَيْهِ مَهْرُ الْمِثْلِ فِي الْعَمْدِ وَيُرْفَعُ عَنِ الْعَاقِلَةِ مِقْدَارُهُ فِي الْخَطأِ وَالْبَاقِي وَصِيَّةٌ لَهُمْ فَاِنْ خرجَ مِنَ الثُّلثِ سقَطَ وَاِلاَّ فَقَدْرُ مَايَخْرُجُ مِنْهُ. وَكَذَا الْحُكْمُ عِنْدَهُمَا فِي الصُّورَةِ الْأُولَى. وَمَنْ قُطِعَتْ يَدُهُ فَمَات بَعْدَ مَا اقْتُص لَهُ مِنَ الْقَاطِعِ قُتِلَ قَاطِعُهُ. وَمَنْ قُتِلَ لَهُ وَلِيٌّ عَمْدًا فَقَطَعَ يَدَ قَاتِلِهِ ثُمَّ عَفَا عَنِ الْقَتْلِ فَعَلَيْهِ دِيَةُ الْيَدِ. وَمَنْ قُطِعَتْ يَدُهُ فَاقْتُصَّ مِن قَاطِعِهَا فَسَرَى اِلَى نَفْسِهِ فَعَلَيْهِ دِيَةُ النَّفْسِ خِلاَفًا لَهُمَا فِيهِمَا.

FASIL

AYRI AYRI CİNAYETLERİN BİR CİNAYET SAYILIP, SAYILMAMASI

Bir kimse, bir şahsın elini kestikten sonra onu öldürse, bakılır; eğer öldürme hâdisesi eli iyi olduktan sonra olmuş ise, gerek el kesme ile öldürme hâdisesi amden olsun, gerek hataen olsun, gerek biri amden diğeri hataen olsun; hem elin kesilmesinden dolayı, hem de katiden dolayı cezalandırılır. Öldürme hâdisesi eli iyi olmadan olursa, el kesme amden olup, öldürme hataen olsa yahut aksi olsa, yine ikisiyle de cezalandırılır. Çünkü amd ile hata hata başka cinayetlerdir. Başka başka cinayetler, bir cinayet sayılmaz. Bu bakımdan amdden dolayı kısas, hatadan dolayı da diyet lâzım gelir. Şöyle ki; Elini amden kesip, hataen öldürmüşse, el karşılığında caninin eli kesilir; hataen öldürme için de, nefsin diyeti alınır. El

kesme hataen olup, öldürme amden olursa, elin diyeti alınıp, öldürme için kısas edilir. El kesme ile öldürme ikisi de hataen olursa, cani ikisiyle de cezalandırılmayıp, kendisinden yalnız nefsin diyeti alınır. Kesmiş olduğu elden dolayı üzerine ayrıca diyet lâzım gelmez. Bu hâlde, bu iki cinayet, bir cinayet sayılmış, iki diyet arasında birbirine girme bulunmuş, bu iki cezadan büyüğü ile iktifa edilmiş olur. El kesme ile öldürme ikisi de amden olursa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; cani ikisiyle de cezalandırılır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre iki cinayet birbirine gireceğinden caninin eli kesilmeyip yalnız kısasen öldürülür.

Bir kimse, bir şahsa yüz kamçı vurup doksan vuruştan yara eseri görülmeyip, sonra vurduğu on kamçıdan dolayı ölse, ancak diyet lâzım olur. Yüz kamçı vurduğunda yaralasa, yaralanan şahsın yarası iyi olduktan sonra izleri kalsa, hükümeti adi (miktarı şer'an muayyen olmayıp bilirkişinin usul-ü dairesinde takdir ve tayin edeceği diyet) vacip olur.

Bir kimse, bir şahsın elini amden kesse, eli kesilen şahıs elini kesen kimseyi affettikten sonra elinin yarasından ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; cani üzerine kendi malından diyet vacip olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; eli kesilen şahsın elinden dolayı yapmış olduğu af nefsinden af olacağından, cani üzerine diyet lâzım gelmez. Eli kesilen şahıs, elinin kesilmesiyle beraber kesilmeden meydana gelecek şeyi de affetse yahut cinayeti affetse, bu af ittifakla nefisten af olacağından, öldüğü takdirde diyet lâzım gelmez.

Amdden dolayı af, bütün maldan aftır. Hatadan dolayı af ise, malın üçte birinden afftır. Zira amdde vacip olan kısastır, mal değildir. Bu yüzden af, tam olduğu için veresenin hakkı taalluk etmez. Hatadan af ise, diyetten aftır. Diyet, mal olduğu için, üçte birinden itibar edilir ve veresenin hakkı taalluk eder. Hatadan dolayı af ve vasiyet malın üçte birinden sahih olur.

Baş yarığından dolayı af, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; nefisten af değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; nefisten aftır.

Bir kadın, bir adamın elini kesip, eli kesilen adam elinin diyeti mehir olmak üzere o kadınla evlendikten sonra kesilen elinden dolayı ölse; ölen kimsenin kadının mehr-i mislini vermesi lâzım gelir. Mehir olarak, elinin diyetini vermesi lâzım gelmez. Kadın, adamın elini amden kesmişse, kadın kendi malından adamın diyetini öder, eğer hataen kesmiş ise kadının âkilesi adamın diyetini öder. Eli kesilen adam, elinin kesilmesi ve elinin kesilmesinden meydana gelecek şey mehir olmak üzere, elini kesen kadın ile evlense yahut adamın elini kesen kadın, evlendiği adama; **"Cinayetten üzerime vacip olan şey benim mehrim olsun."** deyip, adam

da kabul ettikten sonra elinin yarasından dolayı ölse, kadın adamın elini amden kesmişe, adamın üzerine mehr-i misil lâzım olur. Çünkü bu adam kısas üzerine evlenmiştir. Kısas ise, mal olmadığından, mehr-i misil olmaya elverişli değildir. Bu takdirde, mehr-i misil vacip olur. Kadın, ölen adamın elini hataen kesmişse, hatada ölen adamın diyeti mehr-i misil çıkarıldıktan sonra diyetin geri kalan kısmı, kadının âkilesi üzerine lâzım gelir. Mehr-i misil çıkarıldıktan sonra diyetten geriye kalan kısım, kadının âkilesi için vasiyettir. Eğer ölen adamın diyeti, miras olarak bırakmış olduğu malının üçte birinden çıkarsa, bu diyet kadının âkilesinden sakıt olmuş olur. Çünkü adam, diyetin mehr olması üzerine evlenmiştir. Hatâen ölmedeki diyet, mal olduğu için mehr olmaya elverişlidir. Eğer kadının mehr-i misli diyetten çıkarıldıktan sonra, ölen adamın miras olarak bırakmış olduğu malın üçte birinden diyetin geriye kalan kısmı çıkmazsa, diyetin geriye kalan kısmı kadının âkilesi üzerine lâzım gelir. Ebu Yusuf'la İmamı Muhammed (r.a)'e göre; kadın elini kestiği adam ile adamın elinin diyeti mehir olmak üzere evlendikten sonra, eli kesilen adam elinin yarasından ölse, gerek; **"Kesilen elden ve kesilmeden meydana gelecek şey mehir olsun."** diye söylensin gerek, **"Cinayetin diyeti mehir olsun."** diye, söylensin, gerekse yalnız; **"Elin diyeti mehir olsun,"** diye söylensin; bu suretlerin hepsi müsavidir. Çünkü bunlara göre; eli kesilen adamın elinin diyetini affetmesi, elin yarasından meydana gelecek şeyi de af sayılır.

Bir kimse, bir şahsın elini kasten kesse, caninin eli de kısasen kesildikten sonra, ilk eli kesilen şahıs ölse, eli kesilen cani de öldürülür. Çünkü cinayet, amden öldürmek olmuştur. Amden öldürmenin cezası ise, kısasen öldürülmektir. Elinin kesilmesi, kısasın düşmesini gerektirmez.

Bir kimse, bir şahsı amden öldürse, öldürülenin velisi katilin elini kestikten sonra katili affetse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; katilin elini kesen veli üzerine, kestiği elin diyeti lâzımdır.

Bir şahsın eli kesilse, eli kesilen şahıs kadının hükmü olmaksızın elini kesen kimsenin elini kısâsen kesse, eli kesilen ikinci kimsenin yarası azıp nefsine sirayet ederek ölse, eli kesilen birinci şahsın üzerine, eli kesilen ikinci kimsenin diyeti lâzım olur. Zira birinci şahsın, kadının hükmü olmaksızın elini kesenin elini kesmesi kısas olamamış olur. Şer'i hüküm bulunmadan kesilen bir şeyin sirayeti için nefsin diyeti lâzım gelir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu iki surette de, diyet lâzım gelmez.

ـــ بَابُ الشَّهَادَةِ فِي الْقَتْلِ وَاِعْتِبَارُ حَالِهِ ـــ

اَلْقَوَدُ يَثْبُتُ لِلْوَارِثِ اِبْتِدَاءً لَابِطَرِيقِ الْاِرْثِ فَلَا يَكُونُ اَحَدُهُمْ خَصْمًا عَنِ الْبَقِيَّةِ فِيهِ بِخِلَافِ الْمَالِ. فَلَوْ اَقَامَ اَحَدُ اِبْنَيْنِ حُجَّةً بِقَتْلِ اَبِيهِمَا عَمْدًا وَالْاٰخَرُ غَائِبٌ لَزِمَ اِعَادَتُهَا بَعْدَ عَوْدِ الْغَائِبِ خِلَافًا لَهُمَا وَفِي الْخَطَاِ وَالدِّيَةِ لَاتَلْزَمُ. وَلَوْ بَرْهَنَ الْقَاتِلُ عَلَى عَفْوِ الْغَائِبِ فَالْحَاضِرُ خَصْمٌ يَسْقُطُ الْقَوَدُ. وَكَذَا لَوْ قُتِلَ عَبْدٌ لِرَجُلَيْنِ وَاَحَدُهُمَا غَائِبٌ. وَلَوْ شَهِدَ وَلِيَّا قِصَاصٍ بِعَفْوِ اَخِيهِمَا لَغَتْ فَاِنْ صَدَّقَهُمَا الْقَاتِلُ فَقَطْ فَالدِّيَةُ بَيْنَهُمْ اَثْلَاثًا وَاِنْ كَذَّبَهُمَا فَلَا شَيْءَ لَهُمَا وَلِاَخِيهِمَا ثُلُثُ الدِّيَةِ. وَاِنْ صَدَّقَهُمَا اَخُوهُمَا فَقَطْ غَرِمَ الْقَاتِلُ لَهُ ثُلُثَ الدِّيَةِ. ثُمَّ يَاْخُذَانِهِ مِنْهُ. وَاِنْ اِخْتَلَفَ شَاهِدَا الْقَتْلِ فِي زَمَانِهِ اَوْ مَكَانِهِ اَوْ اٰلَتِهِ اَوْ قَالَ اَحَدُهُمَا ضَرَبَهُ بِعَصًا وَقَالَ الْاٰخَرُ لَاَدْرِي بِمَاذَا قَتَلَهُ بَطَلَتْ شَهَادَتُهَا وَاِنْ شَهِدَا بِالْقَتْلِ وَجَهِلَا الْاٰلَةَ لَزِمَتِ الدِّيَةُ. وَلَوْ اَقَرَّ كُلٌّ مِن رَجُلَيْنِ بِقَتْلِ زَيْدٍ وَقَالَ وَلِيُّهُ قَتَلْتُمَاهُ جَمِيعًا فَلَهُ قَتْلُهُمَا. وَلَوْ شَهِدَا بِقَتْلِ زَيْدٍ عَمْرًا وَاٰخَرَانِ بِقَتْلِ بَكْرٍ اِيَّاهُ وَادَّعَى وَلِيُّهُ قَتْلَهُمَا لَغَتَا. وَالْعِبْرَةُ بِحَالَةِ الرَّمْيِ لَا الْوُصُولِ فِي تَبَدُّلِ حَالِ الْمَرْمِي عِنْدَ الْاِمَامِ فَلَوْ رَمَى مُسْلِمًا فَارْتَدَّ فَوَصَلَ اِلَيْهِ فَمَاتَ تَجِبُ الدِّيَةُ خِلَافًا لَهُمَا وَلَوْ رَمَى مُرْتَدًّا فَاَسْلَمَ قَبْلَ الْوُصُولِ لَايَجِبُ شَيْءٌ اِتِّفَاقًا. وَاِنْ رَمَى عَبْدًا فَاُعْتِقَ فَوَصَلَ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ عَبْدًا وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ فَضْلُ مَابَيْنَ قِيمَتِهِ مَرْمِيًّا وَغَيْرَ مَرْمِيٍّ. وَاِنْ رَمَى مُحْرِمٌ صَيْدًا فَحَلَّ فَوَصَلَ وَجَبَ الْجَزَاءُ وَاِنْ رَمَاهُ حَلَالٌ فَاَحْرَمَ فَوَصَلَ فَلَا. وَاِنْ رَمَى مَنْ قُضِيَ عَلَيْهِ بِرَجْمٍ فَرَجَعَ شُهُودُهُ فَوَصَلَ لَايَضْمَنُ. وَلَوْ رَمَى مُسْلِمٌ صَيْدًا فَتَمَجَّسَ فَوَصَلَ حَلَّ وَفِي الْعَكْسِ يَحْرُمُ.

ÖLDÜRMEDE VE ÖLDÜRME HALİNDE MUTEBER OLAN ŞAHİTLİĞİN HÜKÜMLERİ BABI

Öldürmede muteber olan, silâhı atmaktır, kurşunun hedefe ulaşması değildir. Kısas, öldürülen kimseden miras yoluyla vârislere intikal etmeyip, doğrudan doğruya vârisler için sabit olur. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kısas, öldürülen kimseden miras yoluyla, vârislere intikal eder. İhtilâfın faydası; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kısası almak veresenin hakkıdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; öldürülenin hakkıdır. Nihâye ile Zeylâi'de de böyledir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kısas, doğrudan doğruya vârislerin hakkı

olduğu için, vârislerden biri kısası ispat etmede vekil tayin edilmeden, diğer vârislerden dolayı hasım olamaz.

Mal, kısas gibi değildir. Vârislerin miras yoluyla malik olduktan her şeyde, içlerinden biri husumette diğerinin yerine geçebilir. Hatta vârislerden biri, bir kimsede terekeden bir şey bulunduğunu dava edip şahitle ispat etse, o şeyde diğer vârislerin hepsinin hakkı sabit olur. Diğer vârislerin yeniden dava açmasına ihtiyaç kalmaz. Borç hakkı da böyledir. Bir kimse vârislerden birinde borcu bulunduğunu dava edip şahitle ispat etse, bu borç diğer vârisler üzerine de sabit olmuş olur. Bir kimsenin iki oğlundan biri, babalarını bir şahsın amden öldürdüğünü dava edip şahit getirse, o kimsenin diğer oğlu o sırada gaip olsa, gaip olan oğul geldikten sonra, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; tekrar dava edip şahit getirmesi lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tekrar şahit getirmeye lüzum yoktur. Sözün kısası, hazır olan oğul diğer oğlan kardeşi gaip iken katili kısas ettiremez. Fakat katili hapsettirir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vârislerden biri, diğer vârisler gaip iken kısası ispat etmede, onların yerine de hasım olup gaip olan vârisler geldiklerinde şahitleri tekrar getirmeye lüzum kalmaz. Birinci şahitle, gaip olanlar hazır olduğunda katil kısas edilir. Ama yanlışlıkla öldürmede, diyette vârislerden biri diğerleri gaip iken ispat ettiğinde gaip olan vârisler gelince, şahitleri tekrar getirmek lâzım değildir. Zira bunlar maldır, katil gaip olan vârisin kısası affettiğine dair delil getirip, hazır olan hasım gaip olandan dolayı kısas davasında bulunsa, katilin, gaibin affettiğine dair getirdiği şahitleri hâkim kabul eder, bu yüzden kısas düşer. Zira katil, kısasın düştüğünü ve kısasın mala çevrildiğini dava etmiştir. Kadı, hazır olan vâris üzerine kısas düşmüş, diye hüküm verince gaibin üzerine de hazır olan vârise uymasıyla hükmedilmiş olur. İki adamın ortak olan kölesi öldürülüp ortaklardan biri gaip olsa, hazır olan ortak katilin kısas edilmesini talep ettiğinde katil, gaip olan ortağın kendisini affettiğine dair şahit getirse, şahitleri kabul edilip, hazır olan ortak üzerine af ispat edilmiş olur. Yine, bu yüzden katilden kısas düşer.

Üç kısas velisinden ikisi, kardeşlerinden biri; **"Kısası affetti!"** diye şahitlik yapsalar, bu şahitlik hükümsüzdür. Mesela; bir kimse, bir şahsı amden öldürse, öldürülen şahsın üç velisi olsa, bunlardan ikisi "Öbür kardeşimiz katili kısastan affetti. deseler, bunların şahitliği geçersizdir. Zira bunlar, kendi menfaatleri için kısasın diyete çevrilmesini istemişlerdir. **Fakat bunların şahitlikleriyle kısas affedilmiş olup, dört kısma ayrılır;**

1- İki velinin şahitliğini katil tasdik edip, üçüncü veli olan kardeşleri yalanlasa, diyet aralarında müsavi olarak taksim edilir.

2- Üçüncü veli olan kardeş ile katil, şahitlik yapan iki veliyi yapmış

oldukları şahitlikte yalanlasalar, iki veliye diyetten bir şey yoktur. Diyetin üçte biri, **"Kısası affetti,"** diye şahitlik yaptıkları üçüncü veli olan kardeşe verilir.

3- Hakkında **"Kısası affetti,"** diye şahitlik yaptıkları üçüncü veli olan kardeş, kendilerini tasdik edip, katil tasdik etmese, katil diyetin üçte birini üçüncü veli olan kardeşe öder. Sonra şahitlik yapan iki kardeş diyetin üçte birini ondan alırlar.

4- Üçüncü veli olan kardeşlerinin kısası **"Affetti."** diye yaptıkları iki velinin şahitliğini hem katil, hem de üçüncü kardeş tasdik etse, ona diyet verilmez.

Bir kimsenin, bir şahsı öldürdüğüne dair şahitlik yapanlar öldürme zamanında yahut öldürme yerinde yahut öldürme âletinde ihtilâf etseler yahut birisi; **"Değnekle vurdu!"** diğeri, **"Neyle öldürdüğünü bilmiyorum!"** dese, şahitlikleri kabul olunmaz. Şahitlerden biri **"Öldürme hâdisesini gördüm!"** diye şahitlik yapsa, diğer şahit de katilin öldürdüğünü ikrar ettiğine şahitlik yapsa, yine şahitlikleri kabul edilmez. Meşhudün bih (şahitlikle ispat olunacak hak)de ihtilâf bulunmuştur. Şahitlerden birinin şahitliği fiilde, diğerinin şahitliği kavilde olmuştur, iki şahit, bir kimsenin bir şahsı öldürdüğüne şahitlikte bulunup fakat **"Hangi âletle öldürdüğünü bilmiyoruz."** deseler, istihsânen katilin malından diyet lâzım gelir. Ama kıyas, bu şahitlerin şahitlikleri kabul edilmemesidir. Zira bilmedikleri katle şahitlikte bulunmuşlardır, öldürme âletini bilmemek öldürmeyi bilmemektir. İstihsânen katilin diyet vermesinin vechi şudur; Şahidin ikisi de mutlak öldürmeye şahitlikte bulunmuşlardır. Mutlak öldürmeye şahitlik ise, kapalı olmadığı için bununla amel etmek mümkündür. **"Bir kimse, falan şahsı kasten öldürdü."** diye, iki kişi tarafından yapılan şahitliğin gereğinin en hafifi diyettir. Bu şahitlerin; **"Katilin öldürdüğü âleti bilmiyoruz!"** sözleri, dalgınlığa hamlolunmayıp, katili kısastan kurtarmak için mendub olanı yapmaya hamlolunur. Bu gibi şeyleri yapmaya şer'an cevaz vardır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لَيْسَ بِكَذَّابٍ مَنْ اَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ

"İki kişinin arasını düzelten kimse yalancı değildir." buyurmuşlardır. Diyet, katilin kendi malından vacip olur, âkilesinin üzerine vacip olmaz. Mutlak ikrar ile amel olunur, şüphe ile hata sabit olmaz.

İki kişiden her biri Zeyd'i kendisinin öldürdüğünü ikrar etse, öldürülen Zeyd'in velisi; **"İkiniz beraber öldürdünüz."** dese, Zeyd'in velisi için ikisini de kısasen öldürtme hakkı vardır. İki kimse **"Amr'ı, Zeyd öldürdü."** diye, şahitlikte bulunsalar, diğer iki kimse de; **"Amr'ı, Bekr öldür-**

dü." diye şahitlik yapsalar, öldürülen Amr'ın velisi de; **"Amr'ı ikisi öldürdü."** diye davada bulunsa, dört şahidin şahitlikleri kabul edilmez. Zira iki kimsenin şahitlikleri, diğer iki kimsenin şahitliklerini yalanlamış olur.

İmam-ı Azam (r.a)'a göre; kendisine silâh atılan insanın değişmesinde itibar, atma halinedir. Yoksa itibar, kurşunun atılan insana isabet ettiği hale değildir. Bir kimse, bir Müslüman'a kurşun atsa, kendisine kurşun atılan Müslüman, kurşun kendisine dokunmadan mürted olsa ve mürted olduktan sonra kurşun O'na isabet edip ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; atan kimse üzerine diyet vacip olur. Zira ölen adamın diyeti, atma işi ile vacip olmuştur. Silâh atma, insanın kendi elindedir. Ama kurşunun hedefe isabet etmesi elinde değildir. Bu takdirde, silâh atan, atmakla katil olmuştur. Atma hâlinde, kendisine silâh atılanın öldürülmesi caiz değildir. Görmez misin ki; bir Müslüman **"Besmele"** çekerek bir ava silâh attıktan sonra mürted olsa, bundan sonra kurşun ava isabet edip öldürse, avın eti yenir. Çünkü itibar, atma halinedir. Birinci meselede kıyas, silâh atanın kısas edilmesi idi. Fakat kendisine silâh atılanın ölmesi halinde dokunulmazlığının düşmesinde şüphe olmakla, diyet vacip olmuştur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; öldüren kimsenin diyet vermesi de lâzım gelmez. Zira kendisine kurşun atılan ölürken, öldürülmesi caiz olan bir insan olmuştur, öldürülmesi caiz olan insanın öldürülmesi ise hederdir.

Bir kimse mürted olan bir şahsa öldürmek maksadıyla silâh atıp, kendisine silâh atılan mürted kurşun isabet etmeden Müslüman olsa; sonra kurşun isabet edip ölse, ittifakla atan kimseye bir şey vacip olmaz.

Bir kimse, bir köleye kurşun atıp kurşun isabet etmeden köle azat edilse, sonra kurşun isabet edip ölse, bu takdirde silâh atan kimseye köle olduğu halde onun kıymetini ödemesi lâzım gelir. Zira kurşun atıldığında köle idi. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kölenin silâh atılmış hali ile silâh atılmamış hali arasındaki kıymetin fazlası lâzım gelir. Mesela; kölenin, silâh atılmadan önce kıymeti bin dirhem olsa silâh atıldıktan sonra kıymeti sekiz yüz dirhem olsa, bu takdirde, silâh atan kimsenin üzerine iki yüz dirhem diyet lâzım gelir. Zira azat etme, köle üzerinde kimin hak sahibi olduğunu şüpheye düşürmüştür. Köleye silâh atılırken, köle üzerinde hak sahibi efendisi idi. Kurşun isabet ettiğinde köle üzerinde hak sahibi, kölenin kendisidir. Çünkü köle hürriyetine kavuşmuştur.

Bir kimse, ihramlı iken ava silâh atıp, kurşun ava isabet etmeden, ihramdan çıksa, sonra kurşun ava isabet edip av ölse, avın cezası vacip olur. Çünkü ava silâhı, ihramlı iken atmıştır. Bundan dolayı, avı ödemesi vacip olur.

Bir kimse, ihramlı değil iken ava silâh atıp kurşun isabet etmeden ihrama girse ve sonra kurşun ava isabet edip av ölse, avın cezası vacip olmaz. Çünkü silâh atarken ihramda değildi.

Bir kimse, recm (taşlayarak öldürme) ile hükmolunmuş bir şahsa silâh atıp, bu şahsın şahitleri, şahitliklerinden dönse ve bundan sonra kurşun o şahsa isabet edip öldürse, silâh atan kimse üzerine bir şey lâzım gelmez. Zira itibar, atma halinedir. O şahsın ise, o hâlde öldürülmesi mubahtı. Bundan dolayı, o şahsa silâh atan kimseye bir şey lâzım gelmez.

Bir Müslüman, bir ava silâh attıktan sonra Mecusi olsa, bundan sonra attığı kurşun ava isabet edip av ölse, avın eti yenir. Aksi olsa, haram olur. Yani Mecusi iken silâh atıp, sonra Müslüman olsa, bundan sonra attığı kurşun ava isabet edip av ölse, avın eti yenmez. Zira itibar atma halinedir.

ـــ كِتَابُ الدّيَاتِ ـــ

اَلدِّيَةُ الْمُغَلَّظَةُ مِنَ الْاِبِلِ مِائَةٌ اَوْبَاعًا بَنَاتُ مَخَاضٍ وَبَنَاتُ لَبُونٍ وَحِقَاقٌ وَجِذَاعٌ مِن كُلٍّ خَمْسٌ وَعِشْرُونَ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ ثَلثُونَ حِقَّةً وَثَلثُونَ جَذَعَةً وَاَرْبَعُونَ ثَنِيَّةً كُلّهَا خلِفَاتٌ فِى بُطُونِهَا اَوْلاَدُهَا وَلاَ تَغْلِيظَ فِى غَيْرِ الْاِبِلِ وَهِى فِى شِبْهِ الْعَمْدِ. وَالْمُخَفَّفَةُ وَهِى فِى الْخَطَأِ وَمَا بَعْدَهُ مِنَ الذَّهَبِ اَلْف دِينَارٍ وَمِنَ الْوَرِقِ عَشَرَةُ اٰلاَفِ دِرْهَمٍ وَمِنَ الْاِبِلِ مِائَةٌ اَخْمَاسًا اِبْنُ مَخَاضٍ وَبِنْتُ مَخَاضٍ وَبِنْتُ لَبُونٍ وَحِقَّةٌ وَجَذَعَةٌ مِن كُلٍّ عِشْرُونَ. وَلاَ دِيَةَ مِن غَيْرِ هٰذِهِ الْاَمْوَالِ. وَقَالاَ مِنْهَا وَمِنَ الْبَقَرِ اَيْضًا مِائَتَا بَقَرَةٍ وَمِنَ الْغَنَمِ اَلْفَا شَاةٍ وَمِنَ الْحُلَلِ مِائَتَا حُلَّةٍ كُلُّ حُلَّةٍ ثَوْبَانِ. وَكَفَّارَةُ شِبْهِ الْعَمْدِ وَالْخَطَأِ عِتْقُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ. فَاِنْ عَجَزَ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَلاَ اِطْعَامَ فِيهَا. وَصَحَّ اِعْتَاقُ رَضِيعٍ اَحَدُ اَبَوَيْهِ مُسْلِمٌ لاَ الْجَنِينُ وَلِلْمَرْأَةِ فِى النَّفْسِ وَمَادُونَهَا نِصْفُ مَا لِلرَّجُلِ وَلِلذِّمِّيِّ مِثْلُ مَا لِلْمُسْلِمِ

(KITÂBÜ'L DÎYAT)
DİYETLER BAHSİ

Diyet; öldürmekle meydana gelen cinayette, öldürülenin nefsine karşılık ve azalarda yapılan cinayetlerde yaralanan veya kesilen azaya karşılık cinayet işleyen kimseye veya cinayet işleyen kimse ile âkilesi üzerine lâzım gelen belirlenmiş miktarda maldır.

Diyetler; diyet-i muhaffefe, diyet-i mugallâza adıyla iki kısma ayrılır. Öldürülen kimsenin nefsine karşılık, öldürenden veya öldüren ile âkilesinden alınan diyete **"diyet-i muhaffefe"** denir.

Şibh-i amd suretiyle meydana gelen bir öldürmeden dolayı verilmesi lâzım gelen diyete de, **"diyet-i mugallâza"** denir ki; diyetlerin deve cinsinden verileceği takdirde nazara alınır.

Diyât, diyetin cem'idir.

Erş; yaralanan ve kesilen azalardan dolayı verilmesi lâzım gelen diyetin adıdır **"Muğrib"** adlı sözlükte; **"Erş; yaralardan dolayı verilmesi lâzım olan diyetin adıdır."** denilmiştir.

Erş; mutlak surette ehastır. Diyet ise mutlak surette umumîdir. Şibh-i amd suretiyle verilmesi gereken diyetin deve cinsinden verilmesi kabul edildiği takdirde dört nevi deveden yirmi beşer adet olmak üzere yüz deve verilir. Bu neviler;

1- Bint-i mahâd; Bir yaşını bitirip, iki yaşına girmiş dişi deve.

2- Bint-i lebun; Üç yaşına girmiş dişi deve.

3- Hıkka; Dört yaşına girmiş, üstüne binmeye ve yük taşımaya elverişli dişi deve.

4- Cezea; Beş yaşına girmiş dişi deve.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu neviler hıkkadan otuz, cezeadan otuz, seniyyeden kırk olmak üzere yüz devedir.

Seniyye; beş yaşını doldurup, altı yaşma girmiş dişi develerdir ki; bu kırk devenin karınlarında yavruları olması lâzımdır.

Deveden başka diyetlerde, diyet-i mugallâza yoktur. Öldürme şibh-i amd suretiyle olsa bile, diyetin deveden verilmesi muhakkak lâzım değildir. Altından veya gümüşten de diyet verilebilir.

Diyet-i muhaffefe, hataen öldürmede hata yerine geçen öldürmede bir insanın ölmesine sebebiyet vermekten dolayı lâzım gelen diyettir. Hür bir erkeğin diyet-i muhaffefesi, altından bin dinardır, gümüşten on bin dirhem-i şer'idir. Deveden ise, iki yaşına girmiş erkek deveden yirmi, iki yaşına girmiş dişi deveden yirmi, üç yaşına girmiş dişi deveden yirmi, dört yaşına girmiş dişi deveden yirmi, beş yaşına girmiş dişi deveden yirmişer olmak üzere yine yüz devedir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

فِي دِيَةِ الْخَطَأ عشْرُونَ حقَّةً و عشْرُونَ جَذَعَةً و عشْرُونَ بِنْتَ مَخَاضٍ و عشْرُونَ بِنْتَ لَبُون و عشْرُونَ ابْنَ مَخَاضٍ

"Hataen öldürmeden dolayı lâzım gelen diyet, dört yaşına girmiş dişi deveden yirmi; beş yaşına girmiş dişi deveden yirmi; iki yaşına girmiş dişi deveden yirmi; üç yaşına girmiş dişi deveden yirmi; iki yaşına girmiş erkek deveden yirmi (şer olmak üzere yüz deve)**dir."** buyurmuşlardır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; altın, gümüş ve deveden başka mallarda diyet verilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu zikrolunan üç çeşit maldan diyet verileceği gibi, iki yüz sığır yahut iki bin koyun yahut her biri iki parçadan ibaret olmak üzere iki yüz kat elbise de diyet olarak verilebilir.

Diyet, yalnız altın, gümüş ve deveye mahsus değildir, diye **"Nihâye"**de zikredilmiştir. Zamanımızda iki parça elbiseden maksat, bir gömlekle pantolondur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; Cabir (r.a)'den, Peygamberimiz (s.a.v);

فَرَض فِي الدِّيَةِ عَلَى اَهْلِ الْابِلِ مائَةَ منَ الْابِلِ وَ عَلَى اَهْلِ الْبَقَرِ مائَةَ بَقَرَةٍ و عَلَى اَهْلِ الشَّاة اَلْفَى شَاةٍ و عَلَى اَهْلِ الْحُلَّة مائَتَا حُلَّةٍ

"Diyeti; deve sahiplerine yüz deve, sığır sahiplerine yüz sığır, koyun sahiplerine iki bin koyun; elbise sahiplerine iki yüz elbise hükmetmiştir." diye rivayet edilmiştir.

Şibh-i amd öldürme ile hata neticesinde öldürmenin kefareti, bir mümin köle azat etmektir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c);

فَتَحْرِيرُ رَقَبَة مُؤْمِنَةٍ

"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mümin bir köleyi azat etsin." (En-Nisa Suresi; 92) buyurmuştur.

Köle azat etmekten aciz olursa, iki ay arka arkaya oruç tutmaktan ibarettir. Şibh-i amd öldürme ile hataen öldürmede akşamlı, sabahlı fakirleri doyurmak yoktur. Çünkü fakirlere yemek yedirme hakkında delil yoktur. Şeriat tarafından tayin edilen miktarlar ise, ancak delille bilinir. Ana ve babasından biri Müslüman olan kimsenin süt emen çocuğunu kefaret için azat etmek sahihtir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

وَالْوَلَدُ يَتْبَعُ خَيْرَ الْاَبَوَيْنِ دينًا

"Çocuk, ana ve babasından dince hayırlı olana tâbidir." buyurmuşlardır. Bu takdirde Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; **"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mümin bir köleyi azat etsin."** kavl-i kerimine dâhil olur.

Kefaret için azat edilen kölenin azalarının tam olması şarttır. Hür olan bir kadının gerek öldürülmesinde olan diyeti ve gerek azalarının kesilmesinde olan diyeti, bu hususlarda hür olan erkeğin diyetinin yarısıdır. Zimmînin diyeti, Müslüman hür erkeğin diyeti gibidir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

دِيَةُ كُلِّ ذى عَهْد فِ عَهْده اَلْفُ دينَارِ

"Ahdinde duran her ahid sahibi (Zimmî)nin diyeti, bin dinardır." buyurmuşlardır. Ebu Bekir ile Ömer (r.a) de hilâfetleri zamanında böylece hükmetmişlerdir.

ـ فَصْلٌ ـ

فِي النَّفْسِ الدِّيَةُ وَكَذَا فِي الْمَارِنِ وَفِي اللِّسَانِ إِنْ مُنِعَ النُّطْقُ أَوْ أَدَاءُ أَكْثَرِ الْحُرُوفِ وَفِي الصُّلْبِ إِنْ مُنِعَ الْجِمَاعُ وَفِي الْإِفْضَاءِ إِذَا مُنِعَ إِسْتِمْسَاكُ الْبَوْلِ وَفِي الذَّكَرِ وَفِي حَشَفَتِهِ وَفِي الْعَقْلِ وَفِي السَّمْعِ وَفِي الْبَصَرِ وَفِي الشَّمِّ وَفِي الذَّوْقِ وَفِي اللِّحْيَةِ إِنْ لَمْ تَنْبُتْ وَفِي شَعْرِ الرَّأْسِ وَكَذَا الْحَاجِبَانِ وَالْأَهْدَابِ وَفِي الْعَيْنَيْنِ وَفِي الْأُذُنَيْنِ وَفِي الشَّفَتَيْنِ وَفِي ثَدْيَيِ الْمَرْأَةِ وَفِي الْيَدَيْنِ وَفِي الرِّجْلَيْنِ وَفِي أَشْفَارِ الْعَيْنَيْنِ وَفِي كُلِّ وَاحِدٍ مِمَّا هُوَ اِثْنَانِ فِي الْبَدَنِ نِصْفُ الدِّيَةِ وَمِمَّا هُوَ أَرْبَعَةٌ رُبْعُهَا وَفِي كُلِّ إِصْبَعٍ مِن يَدٍ أَوْ رِجْلٍ عُشْرُهَا وَفِي كُلِّ مَفْصِلٍ مِنْهَا مِمَّا فِيهِ مَفْصِلَانِ نِصْفُ عُشْرِهَا وَمِمَّا فِيهِ ثَلَاثَةُ مَفَاصِلَ ثُلُثُهُ وَفِي كُلِّ سِنٍ نِصْفُ عُشْرِهَا وَكُلُّ عَضْوٍ ذَهَبَ نَفْعُهُ فَفِيهِ دِيَةٌ وَإِنْ كَانَ قَائِمًا كَيَدٍ شَلَّتْ وَعَيْنٍ ذَهَبَ ضَوْءُهَا.

FASIL

CİNAYETLERDEN DOLAYI TATBİK EDİLECEK CEZALARIN MAHİYETLERİ

Diyetlerin miktarı; öldürülenlerin, yaralananların hür olmaları, büyük veya küçük olmaları itibarlı veya itibarsız olmaları, Müslüman olup olmalarıyla değişmez. Şibh-i amd veya hata neticesinde cana kıyıldığında diyet vaciptir. Burnun yumuşak kısmı kesilmesinde de tam diyet vaciptir. Dilin konuşamayacak veya harflerin çoğunu söyleyemeyecek şekilde kesilmesinde de tam diyet vaciptir. Bazıları; **"Harflerin bir kısmını söyler, bir kısmını söyleyemezse diyet bu harflerin adedine göre taksim edilir."** demişlerdir. Dil ile ilgili olan harfler; Tâ, sâ, cim, dâl, zâl, râ, zâ, sin, şın, sâd, dâd, tı, zı, lâm, nûn, ye'dir. Boğaz harfleri ile dudak harfleri diyet hissesinde dâhil değildir.

Hz. Ali (r.a) diyeti dil ile ilgili olan harflere taksim ederlerdi. Bazıları; **"Dil ile ilgili harflerin çoğunu söylemekten aciz olursa, tam diyet vacip olur."** demişlerdir.

Bir kimse, bir şahsın arkasına vurup da cinsi yakınlıkta bulunmaktan men etmekle kısır olmasına sebebiyet verse, vuran şahıs üzerine tam diyet lâzım gelir. Bir kimse, bir kadına cinsî yakınlıkta bulunup tenasül uzvuyla dübürünü yırtıp, ikisi birleşip kadın idrarını tutamasa, o kimse üzerine kadının tam diyeti vacip olur. Erkeğin tenasül uzvunun dibinden ke-

silmesinde, sünnet yerinden kesilmesinde, dövülerek aklın, işitme görme, koklama, tat alma kuvvetlerinden her birinin giderilmesinde de tam diyet vaciptir. Hz. Ömer (r.a), bir kimse için bir şahıs üzerine dört diyetle hükmetmiştir. Mesela; bir şahıs, bir kimsenin başına vurup, bu vuruşla aklı; duyması, konuşması, görmesi gitti. Her biri için bir diyet hükmetti. Gözün görme kuvvetinin gittiğini bilmek için, göz açık olduğu halde Güneş'e baktırılır. Gözünden yaş gelirse, gözün görme kuvveti vardır, yaş gelmezse gözün görme kuvveti gitmiştir. Kıl bitmeyecek şekilde younup yaralanan sakalda da, tam diyet lâzımdır. Sakal ziynet ve süstür Zira Peygamberimiz (s.a.v);

انَّ لله مَلَئكَةً تَسْبِيحُهُمْ سُبْحَانَ مَنْ زَيَّنَ الرِّجَالَ بِاللِّحٰى وَالنِّسَآءَ بِالذَّوَائِبِ

"Şüphesiz Allah'ın (yarattığı) **bir kısım Melekleri vardır ki, onların teşbihi; Erkekleri sakalla, kadınları kâkülle süsleyen Allah-ü Teâlâ'yı noksan sıfatlardan tenzih ederiz"** (demeleridir)." buyurmuşardır.

Baş kıllarında, iki kaşta, dört kirpikte, iki gözde, iki kulakta, iki dudakta, kadının iki göğsünde, iki elde, iki ayakta, iki gözün dört göz kapağında tam diyet vardır. Bedende el, ayak, göz, kulak, dudak, kaş gibi çift olan azalardan her birisinin diyeti, tam diyetin yarısıdır. Her ikisinin diyeti, tam diyettir. Bedende göz kapakları, kirpikler gibi adetleri dört olar azalardan her birinin diyeti de bir tam diyetin dörtte biri nispetindedir. El ve ayak parmaklarından her birinin diyeti tam diyetin onda biri miktarıdır. Parmaklardan, iki mafsallı olanların diyeti bir parmak diyetinin yarısıdır. Üç mafsallı parmaklardan her mafsalın diyeti bir parmak diyetinin üçte biridir. Mesela; bir kimse, bir adamın iki mafsallı olan parmağının bir mafsalını kesse, diyetin onda birinin yarısını verir. İki mafsalını kesse, diyetin onda birini verir. Üç mafsallı olan parmağının bir mafsalını kesse, diyetin onda birinin üçte ikisini verir. Üç mafsalını kesse, diyetin onda birini verir. Dişlerden her birinin diyeti, sahibinin tam diyetinin onda birinin yarısıdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

و فِي كُلِّ سنٍ حمْسٌ منَ الْاِبِلِ و منَ الدَّرَاهِمِ خَمْسُمائَة درْهَمٍ

"Her dişin (diyeti, deveden verilirse) **beş devedir; gümüş dirhemden** (verilirse) **beş yüz dirhemdir."** buyurmuşlardır.

Elinin çolak olması, gözünün görme kuvvetinin gitmesi gibi azalar yerinde bulunduğu hâlde, menfaatlerinin gitmesinde de diyet vaciptir. Zira diyetin vacip olması, menfaat cinsinin yok olmasından dolayıdır, surete itibar yoktur.

ـ فَصْلٌ ـ

لاَقَوَدَ فِى الشِّجَاجِ اِلاَّ فِى الْمُوضِحَةِ اِنْ كَانَتْ عَمْدًا وَفِيهَا خطأً نِصْفُ عُشْرِ الدِّيَةِ وَهِى الَّتِى تُوضِحُ الْعَظْمَ. وَفِى الْهَاشِمَةِ وَهِى الَّتِى تُهْشِمُ الْعَظْمَ عُشْرُهَا. وَفِى الْمُنَقِّلَةِ وَهِى الَّتِى تُنَقِّلُ الْعَظم بَعْدَ الْكَسْرِ عُشْرُهَا وَنِصْفُهُ. وَفِى الْآمَةِ وَهِى الَّتِى تَصِلُ اِلَى أُمِّ الدِّمَاغِ ثُلُثُها. وَكَذَا فِى الْجَائِفَةِ. فَاِنْ نَفَذَتْ فِيهِمَا جَائِفَتَانِ وَتَجِبُ ثُلُثَاهَا. وَفِى كُلٍّ مِنَ الْحَارِصَةِ وَهِى الَّتِى تَشُقُّ الْجِلْدَ. وَالدَّامِعَةِ وَهِى الَّتِى تَخْرُجُ مِنْهُ دَمًا يُشْبِهُ الدَّمع. وَالدَّامِيَةِ وَهِى الَّتِى تُسِيلُ الدَّمَ. وَالْبَاضِعَةِ وَهِى الَّتِى تَبْضَعُ الْجِلْدَ. وَالْمُتَلاَحِمَةِ وَهِى الَّتِى تَأْخُذُ فِى اللَّحْمِ وَالسِّمْحَاقِ وَهِى جِلْدَةٌ فَوْقَ الْعَظْمِ تَصل اِلَيْهَا الشَّجةُ حُكُومَةُ عَدْلٍ وَعَنْ مُحَمَّدٍ فِيهَا الْقِصاصُ كَالْمُوضِحَةِ. وَالشِّجَاجِ يَخْتَصُّ بِالْوَجْهِ وَالرَّأْسِ وَالْجَائِفَةِ بِالْجَوْفِ وَالْجَنْبِ وَالظَّهْرِ. وَمَا سِوَى ذٰلِكَ جِرَاحَاتٌ وَفِيهَا حُكُومَةُ عَدْلٍ وَهِى اَنْ يُقَوَّمَ عَبْدًا بِلاَ هٰذَا الْاَثَرِ مَعَهُ وَمَا نَقَص مِن قِيْمَتِهِ وَجَبَ بِنِسْبَتِهِ مِن دِيَتِهِ وَبِهِ يُفْتٰى. وَفِى اَصَابِعِ الْيَدِ وَحْدَهَا اَوْ مَعَ الْكَفِّ نِصْفُ الدِّيَةِ وَمَعَ نِصْفِ السَّاعِدِ نِصْفُ الدِّيَةِ وَحُكُومَةُ عَدْلٍ. وَفِى كَفٍّ فِيهَا اِصْبَعٌ عُشْرُ الدِّيَةِ وَاِنْ فِيهَا اِصْبَعَانِ فَخمسها وَلاَ شَىْءَ فِى الْكَفِّ وَعِنْدَهُمَا يَجِبُ الْاَكْثَرُ مِن اَرْشِ الْكَفِّ وَدِيَةِ الْاِصْبَعِ اَوِ الْاِصْبَعَيْنِ وَيَدْخُلُ الْاَقَلُّ فِيهِ. وَاِنْ فِيهَا ثَلاَثُ اَصَابِعَ فَدِيَةُ الْاَصَابِعِ وَهِى اَعْشَارٍ اِجْمَاعًا. وَفِى الْاِصْبَعِ الزَّائِدَةِ حُكُومَةُ عَدْلٍ وَكَذَا فِى الشَّارِبِ وَهْدَةِ الْكَوْسَجِ وَثدى الرَّجل وَذَكَرِ الخصىّ وَالْعِنِّينِ وَلِسَانِ الْاَخْرَسِ وَالْيَدِ الشَّلاَّءِ وَالْعَيْنِ الْعَوْرَاءِ وَالرِّجلِ الْعَرْجَاءِ وَالسِّنِّ السَّوْدَاءِ. وَكَذَا فِى عَيْنِ الطِّفْلِ وَلِسَانِهِ وَذَكَرِهِ اِذَا لَمْ تُلْمَ صِحَّةُ ذٰلِكَ بِمَا يَدُلُّ عَلَى اِبْصَارِهِ وَتَحَرُّكِ ذَكَرِهِ وَكَلاَمِهِ. وَاِنْ شَجَّ رَجُلاً فَذَهَبَ عَقْلُهُ اَوْ شَعْرُ رَأْسِهِ دَخَلَ اَرْشُ الْمُوضِحَةِ فِى الدِّيَةِ. وَاِنْ ذَهَبَ سَمْعُهُ اَوْ بَصَرُهُ اَوْ كَلاَمُهُ يَدْخُلُ. وَاِنْ ذَهَب بِهَا عَيْنَاهُ فَلاَ قِصَاص وَيَجِبُ اَرْشُهَا وَاَرْشُ الْعَيْنَيْنِ وَعِنْدَهُمَا الْقِصاصُ فِى الْمُوضِحَةِ وَالدِّيَةُ فِى الْعَيْنَيْنِ وَلاَ قِصَاص فِى اِصْبَعٍ قُطِعَتْ فَشُلَّتْ اُخْرٰى. وَعِنْدَهُمَا تَمْتَصُّ فِى الْمَقْطُوعَةِ وَتَجِبُ الدِّيَةُ فِى الْاُخْرٰى. وَلَوْ قُطِعَ مَفْصَلُهَا الْاَعْلٰى فَشَلَّ مَا بَقِىَ فَلاَ قِصَاص بَلِ الدِّيَةُ فِيمَا قُطِعَ وَحُكُومَةٌ فِيمَا شَلَّ. وَلاَ لَوْ كُسِرَ نِصْفُ سِنٍّ اَسَدَّ بَاقِيهَا بَلْ دِيَةُ السِّنِّ كُلِّهَا. وَكَذَا لَوْ اِحْمَرَّ اَوْ اِخْضَرَّ اَوْ اِصْفَرَّ. وَلَوْ اِسْوَدَّتْ كُلُّهَا ضَرْبَةٍ وَهِى قَائِمَةٌ فَالدِّيَةُ فِى الْخَطَأِ عَلَى الْعَاقِلَةِ وَفِى الْعَمْدِ فِى مَالِهِ. وَلَوْ قُلِعَتْ سِن رَجُلٍ نَبَتَتْ مَكَانَهَا اُخْرٰى سَقَطَ اَرْشُهَا خِلاَفًا لَهُمَا. وَفِى سِنِّ الصَّبِىِّ يَسْقُطُ اِجْمَاعًا وَاِنْ اَعَادَ

الرَّجُلُ سِنَّهُ الْمَقْلُوعَةَ إِلٰى مَكَانِهَا فَنَبَتَ عَلَيْهَا اللَّحْمُ لاَيَسْقُطُ اَرْشُهَا اِجْمَاعًا. كَذَا لَوْ قُطِعَ اُذُنُهُ فَاَلْصَقَهَا فَالْتَحَمَتْ وَمَنْ قُلِعَتْ سِنُّهُ فَاقْتُصَّ مِن قَالِعِهَا ثُمَّ نَبَتَتْ فَعَلَيْهِ دِيَةُ سِنِّ الْمُقْتَصِّ مِنْهُ. وَيُسْتَاَتَّى فِي اِقْتِصَاصِ السِّنِّ وَالْمُوضِحَةِ حَوْلاً وَكَذَا لَوْ ضُرِبَ سِنُّهُ فَتَحَرَّكَتْ فَلَوْ اَجَّلَهُ الْقَاضِي فَجَاءَ الْمَضْرُوبُ وَقَدْ سَقَطَ سِنُّهُ فَاخْتَلَفَا فِي سَبَبِ سُقُوطِهَا فَاِنْ قَبْلَ مُضِيِّ السَّنَةِ فَالْقَوْلُ لِلْمَضْرُوبِ وَاِنْ بَعْدَ مُضِيِّهَا فَلِلْمُضَارِبِ. وَلَوْ شَجَّ رِجْلاً فَالْتَحَمَتْ وَنَبَتَ الشَّعرِ وَلَمْ يَبْقَ لَهَا اَثَرٌ يَسْقُطُ الْاَرْشُ. وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف رحِمَهُ اللَّهُ يَجِبُ اَرْشُ الْاَلَمِ وَهُوَ حُكُومَةُ عَدْلٍ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ رحِمَهُ اللَّهُ اُجْرَةُ الطَّبِيبِ. وَكَذَا لَوْ جَرَحَهُ بِضَرْبٍ فَزَالَ اَثَرُهُ وَاِنْ بَقِي فَحُكُومَةُ عَدْلٍ بِالْاِجْمَاعِ. وَلاَ يُقْتَص لِجُرْحٍ اَوْ طَرَفٍ اَوْ مُوضِحَةٍ اِلاَّ بَعْدَ الْبُرْءِ وَكُلُّ عَمْدٍ سَقَطَ فِيهِ الْقَوَدُ لِشُبْهَةٍ كَقَتْلِ الْاَبِ اِبْنَهُ فَالدِّيَةُ فِيهِ فِي مَالِ الْقَاتِلِ وَعَمْدُ الصَّبِي وَالْمَجْنُونِ خطَأٌ وَدِيَتُهُ عَلَى عَاقِلَتِهِ وَلاَ كَفَّارَةَ فِيهِ وَلاَ حِرْمَانَ اِرْثٍ وَالْمَعْتُوهُ كَالْمَجْنُونِ.

FASIL

YARALARIN KISASI

Baş yarığında kısas yoktur, amden yarılan mûzıha adı verilen baş yarığında kısas vardır. Zira bunda, eşitliği temin etmek mümkündür. Peygamberimiz (s.a.v); **"Kasten mûzıha adı verilen yaralamada kısas vardır."** buyurmuşlardır. Mûzıha adı verilen yaralama hataen olursa diyetin onda birinin yarısı vardır. Yani, beş deve verilir. Mûzıha, bir yaradır ki, et ile baş kemiği arasındaki zar yırtılıp, kemik meydana çıkmış olur.

Hâşime adı verilen yarada da, diyetin onda biri vaciptir. Hâşime, kafatası kırılmış derin baş yarasıdır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

و فِي الْهَاشِمَةِ عَشَرَةٌ مِنَ الْاِبِلِ و هُوَ عَشْرُ الدِّيَةِ

"Hâşimenin diyeti, on devedir; on deve ise, diyetin onda biridir." buyurmuşlardır.

Münakkilede de diyetin onda biri ile onda birin yarısı yani, on beş deve vaciptir. Münakkile, kemik kırılıp yerinden oynamış veya ufalanmış olan bir yaradır. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

و فِي الْمُنَقِّلَةِ خَمْسَةَ عَشَرَ اِبِلاً وَ هِي عُشْرٌ و نصْفُ عُشْرٍ

"Münakkile diyeti, on beş devedir; bu ise (diyetin) **onda biri ile**

onda birinin yarısıdır." buyurmuşlardır.

Âmme'de de, diyetin üçte biri vaciptir. Âmme; bir yaradır ki ümmü'd-dimağ denilen ve dimağı içinde toplayan ince bir deriye ulaşmış olur.

Câife adı verilen yarada da, diyetin üçte biri vardır. Câife, baştan ve yüzden başka azalardan birinde meydana gelip, içe kadar ulaşmış olan bir yaradır, göğüste, karında, arkada açılan yaralar gibi bir taraftan diğer tarafa geçmiş olursa, iki câife olup her biri için diyetin üçte biri vacip olur. Bu takdirde, diyetin üçte ikisi vacip olmuş olur.

Kan çıkmaksızın yalnız deri yırtılmış olup **"Harise"** adı verilen yarada; kendisinden akmaksızın gözyaşı kadar kan çıkmış olup **"Damia"** adı verilen yarada, kendisinden gözyaşı kadar kan çıkıp akan bir yara olup **"Dâmiya"** adı verilen yarada, deri ile beraber biraz da et kesilmiş olup, **"Bâzıa"** adı verilen yarada, deri ile beraber epeyce de et kesilmiş olup **"Mütelâhime"** adı verilen yarada, et kesilmiş etle kafatası arasındaki ince zar görünmeye başlamış olup **"Simhâk"** adı verilen yarada hükümet-i adl yani âdil bir kişinin hakemliği (miktarı şer'an tayin edilmiş olmayıp bilirkişinin usul-ü dairesinde tayin ve takdir edeceği diyet) vardır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; **"mûzıha"** adı verilen yarada olduğu gibi, bu yaraların da amden olduğu takdirde her birisi için kısas lâzımdır.

Yüzde veya başta meydana gelip **"şicâc"** adını alan yaralardan; baştan ve yüzden başka göğüste, karında, arkada içe kadar ulaşmış olan ve **"câife"** adını alan yaralardan başka yaralara **"cirâhât"** adı verilir. Cirâhâtlarda da hükümet-i adl vardır. Hükümet-i adl şöyle takdir edilir. Yaralanmış bir kimsenin yarası iyi olduktan sonra kendisinde kusur olan bir eser kaldığında, böyle eser kalan kimse köle farz edilerek, bir kere o eser kendisinde bulunmadığı halde, bir kere de o eser ile ayıplı bulunduğuna göre, bilirkişi tarafından bir kıymet takdir olunur. Bu iki kıymet arasındaki, fark kusurlu bulunmadığındaki kıymetin kaçta birine eşit ise, o nispette diyet miktarı **"Hükümet-i adl"** olmuş olur. Mesela; kendisinde yaradan dolayı kusur kalan kimse, kusurlu olmadığında bin dirhem, kusurlu olarak dokuz yüz dirhem kıymet takdir edilse, aradaki yüz dirhem, kusursuz kıymetin onda birisine eşit olduğundan, diyetin onda biri olan yüz dirhem hükümet-i adl olur. Yaralanan köle ise, aynı şekilde kıymetine göre takdir edilir.

Yalnız bir elin beş parmağı yahut el içi ile beraber beş parmak kesildiğinde diyetin yarısı vardır. Beş parmakla beraber dirsekle bilek arasında kalan kısmın yarısı da kesilse, diyetin yarısı ile hükümet-i adl lâzımdır. El içi ile beraber bir parmak kesilse, diyetin onda biri; el içiyle beraber iki parmak kesilse, diyetin beşte biri vacip olur. El içi için bir şey lâ-

zım gelmez. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; el içiyle beraber her parmak veya iki parmak kesildiğinde, el içi ile parmaklardan hangisinin diyeti fazla ise, o vacip olup; az olan diyet çok olan diyete dâhil olmuş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; elin içiyle beraber bir parmak veya iki parmak kesildiğinde, elin içine göre; hükümet-i adl, parmakların ise diyeti lâzımdır. Bunlardan hangisi çok ise, o vacip olup, az diyet çok diyete dâhil olur. Zira iki diyeti cemetmek, ittifakla mümkün değildir; bir cinayetle, bir yerde iki cinayet işlenmiştir. Fakat iki diyet vacip olmaz. Birinin hederi de mümkün değildir. Bir cihetten el içi, bir cihetten parmaklar asıldır. El içinin bir cihetten asıl olması, parmaklar el içi ile kaim olduğundandır. Parmakların bir cihetten asıl olması ise, tutma menfaati parmaklarla olduğu içindir. Bir cihetten biri, diğer cihetten öbürü asıl olduğundan dolayı hangisinin diyeti çoksa, o taraf tercih olunur. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; elin menfaati olan tutmak, açmak, kapamak ancak hakikaten ve hükmen parmaklarla mümkün olduğu için elde asıl olan parmaklardır. Peygamberimiz (s.a.v), diyeti parmaklar karşısında koymuştur ve;

و فِي الْيَدنصْفُ الدِّيَة

"Elde, diyetin yarısı vardır." buyurmuşlardır, bundan sonra yine;

و فِي كُلِّ اُصْبُعٍ عَشْرٌ من الْاِبِلِ

"Her parmağın diyeti, on devedir." buyurmuşlardır.

İtibarda asıl olan, parmaklardır. Aslın diyeti az, asla tâbi olanın diyeti çok olsa bile, aslın karşısında kendisini gösteremez. Tâbi, asla muarız olamayacağı için, diyeti çok olmakla tercih de olunmaz. Bilindiği gibi bir yaşında olmayan hayvanlar, büyük hayvanlara katılsalar, küçük olanlar çok olsa bile, büyükler asıl olup tercih edildiği için zekât vacip olur.

Parmağın diyeti, delil ile sabittir. El içinin diyetinde ise; şer'an belirli bir miktar olmayıp, hükümet-i adl vardır.

Elin içiyle beraber üç parmak kesilirse, ittifakla üç parmağın diyeti olan otuz deve lâzımdır. Zira her parmak için, diyetin onda biri vardır. Üç parmak olmakla, üç tane onda bir yani, otuz deve verilmesi lâzım gelir. Kesilen el içi için, bir şey lâzım değildir. Ziyade olan parmağın kesilmesinde, hükümet-i adl lâzımdır. Zira ziyade olan parmak, insanın bir parçasıdır. Şerefli olduğu için diyet vaciptir. Bıyığın ve kösenin sakalının yolunmasında da hükümet-i adl lâzımdır. İmam-ı Zeylâi (r.a); **"Yolunan kösenin sakalında ihtilâf edilmiştir. Esah olan kavle göre; kösenin sakalında bir kaç tane kıl olup, tıraş edildiğinde, tıraş edilip edilmediği**

belli olmazsa, hükümet-i adl de lâzım değildir. Zira çenede, böyle bir kaç tane kıl bulunması insana süs değil, çirkinlik verir. Kösenin yanak ve çenesi üzerinde bulunan sakal kılları seyrek olursa, hükümet-i adl vardır. Sık olursa, O'na köse denilmeyeceği için böyle sakalın yolunmasında tam diyet lâzımdır." demiştir.

Erkeğin memesinin, hadım edilmiş ve kadınlara cinsi yakınlıkta bulunamayan kimselerin tenasül azalarının; dilsizin dilinin kesilmesinde; kör olan gözün çıkarılmasında; topal olan ayağın kesilmesinde; kararmış dişin çıkarılmasında hükümet-i adl lâzımdır.

Küçük çocuğun gözünün çıkarılmasında, dilinin veya tenasül azasının kesilmesinde, bunların her birinin sağlam olduğuna, yani gözün gördüğüne, tenasül azasının kalktığına, dilinin konuştuğuna delâlet eden bir şey ile bilinmezse, diyet lâzım gelmez. Ancak, hükümet-i adl lâzımdır. Bu azalar yerli yerinde olsa bile, sağlam olduklarına delil olmaz. Çocuğun ses vermesi, konuşmak değil sadece bir sestir. Dilinin sağlam olduğu, konuşmasıyla; tenasül azasının sağlam olduğu, kalkmasıyla, gözünün sağlam olduğu, görmesiyle bilinir. Eğer bu azaların sağlam olduğu bilinirse, amden veya hataen kesilmesinde erginlik çağında bulunanın azaları gibi olup, amden kesildiğinde kısas, hataen kesildiğinde diyet lâzım olur.

Bir kimse, bir şahsın başını yarsa, bu yarma sebebiyle o şahıs delirse veya saçı çıkmasa tam diyet lâzım olup, yaranın diyeti tam diyete dâhil olmuş olur. Eğer başının yarılması sebebiyle işitme kuvveti yahut görme kuvveti yahut konuşma kuvveti gitse, bunlarda da tam diyet lâzımdır. Yarma sebebiyle kalan kusurun diyeti, tam diyete girmez. Başının yarılması sebebiyle iki gözünün kuvveti gitse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kısas lâzım olmayıp, yaranın diyeti ile gözlerin diyeti vacip olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; baş yarığından dolayı kısas, gözlerde de diyet vaciptir. Kesilen bir parmak sebebiyle diğer bir parmak kurusa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kesilen parmak için kısas vacip olmayıp, diyet lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kesilen parmak için kısas, kuruyan parmak için diyet vaciptir.

Bir parmak, birinci mafsalından kesilip geriye kalan kısmı da çolak olsa, kısas lâzım olmayıp, kesilen kısım için diyet, kuruyan kısım için de hükümet-i adl vaciptir.

Bir kimsenin, bir dişinin yarısı kırılsa ve bu kırık sebebiyle diğer dişleri de kararsa, bu takdirde bütün dişlerin diyeti vacip olup, kısas lâzım gelmez. Kırılan diş sebebiyle diğer dişleri kırmızı yahut sarı yahut yeşil olsalar, tam diyet lâzımdır.

Bir vuruşla dişlerin hepsi kararıp yerlerinde kalırlarsa, bu vuruş ha-

taen olduğu takdirde, dişlerin diyeti vuranın âkilesi üzerine; vuruş amden olduğu takdirde, dişlerin diyeti vuranın kendi malı üzerine vacip olur.

Sökülen bir dişin yerine başka bir diş çıksa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; sökülen dişin diyeti lâzım değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sökülen dişin diyeti lâzımdır.

Bir çocuğun dişi sökülüp yerine yenisi çıksa, ittifakla diyet lâzım gelmez.

Bir kimse, çıkarılmış dişini yerine koyup; o dişin üzerine et bitse ittifakla, o dişin diyeti düşmeyip, söken kimse üzerine vaciptir.

Kulağı kesilen kimse, kesilen kulağını yerine yapıştırıp, kulağı iyi olsa, yine kulağın diyeti lâzımdır. Zira kulağın, eskisi gibi olması mümkün değildir.

Dişi sökülen kimse, dişini söken şahsın dişini kısasen söktürdükten sonra sökülen dişinin yerine yenisi çıksa; kısasen dişini söktürdüğü şahsın, dişinin diyetini verir. Zira o şahsın dişini haksız yere söktürmüş olduğu meydana çıkmıştır. Çünkü kendisine işlenen cinayet yok olmuştur.

Dişin ve mûzıha adı verilen yaranın kısasının tatbik edilmesinde bir sene beklenir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

فِي الْجنَايَات كُلّهَا يَتَأَنَّى حَوْلاً

"Bütün cinayetlerde kısas ve diyetin alınmasında bir sene beklenir." buyurmuşlardır.

Cinayetlerde kısas ve diyetin alınmasında bir sene beklenmesinin sebebi; bir sene içinde dört mevsim bulunduğu içindir. Dört mevsimden bir kısmı yaralananın mizacına muvafık gelip, yarası iyi olabilir. Eğer yara bir senede de iyi olmazsa, bundan sonra cinayet işleyenden kısas veya diyet alınabilir. **"Nihâye"**de de böyledir.

Dişine vurulan kimsenin dişi yerinden oynasa, yine kısas alınmak için bir sene beklenir. Eğer hâkim tarafından bir sene geri bırakılıp, dişine vurulan gelir, **"Dişim düştü!"** derse, fakat dişine vuran kimse ile dişine vurulan şahıs dişin düşmesi sebebinde ihtilâf ederlerse, bu ihtilâf bir sene tamamlanmadan önce olursa, yeminiyle beraber dişine vurulanın sözü kabul edilir. İhtilâf bir sene tamamlandıktan sonra olursa, dişe vuran kimsenin sözü kabul edilir. Çünkü dişe vuran kimse, kendi vurmasıyla dişin düştüğünü inkâr etmektedir. Bu sallanan diş düşmezse, dişe vuran kimseye bir şey lâzım gelmez. Ebu Yusuf (r.a)'dan; **"Hükümet-i adl lâzımdır."** diye rivayet edilmiştir.

Bir kimse, bir şahsın başını yarıp da, yarılan baş iyi olup saç bite-

rek yaradan iz kalmasa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyet düşmüş olur. Zira yaranın diyetini gerektirecek bir şey kalmamıştır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; acı diyeti vacip olur. Bu acı diyeti, hükümet-i adldir. Zira belirli kıymet yoktur. Mesela; bir kimse, bir şahsı acıtacak şekilde dövüp yaralamasa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyetten bir şey lâzım gelmez.

Bir kimse, kalbini kıracak bir şekilde bir şahsa sövse, sade acı için bir şey lâzım gelmez. Bir kimse, bir şahsı dövüp yaralasa ve yaranın izi kalmasa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyet lâzım değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; hükümet-i adl lâzımdır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tabip ve tedavi ücreti lâzımdır. Eğer yaranın eseri kalırsa, ittifakla hükümet-i adl lâzımdır. Yaralama, azanın kesilmesi ve mûzıha adı verilen yara için, yara iyi olduktan sonra kısas tatbik edilir. Zira yaranın iyi olmasının beklenilmesi, nefse sirayet edip etmediğinin anlaşılması içindir, ama iyi olduktan sonra yaralama olduğu kesin olarak bilinmiş olur.

Babanın, oğlunu öldürmesi gibi şüphe ile kısasın düşeceği, her amden öldürmede diyet katilin malından vacip olur. Çocuğun, delinin amden öldürmesi, hataen öldürme sayılacağından, diyet âkilesi üzerine vacip olur.

Hz. Ali (k.v) zamanında bir deli, bir şahsa yalın kılıçla saldırıp vurmuş. Hz. Ali (r.a)'ye şikâyet edildiğinde; diyeti, delinin âkilesi üzerine hükmetmiştir. Delinin ve çocuğun amden öldürmesi ile hataen öldürmesi müsavidir. Çocuğun ve delinin amden öldürmesinde kefaret ve mirastan mahrumiyet de yoktur. Mirastan mahrum edilmek, ceza içindir. Deli ile çocuk ise cezaya ehil değillerdir. Bunamış da bu hükümde deli gibidir.

ـ فَصْلٌ ـ

مَنْ ضَرَبَ بَطْنَ اِمْرَأَةٍ فَاَلْقَتْ جَنِينًا مَيِّتًا فَعَلَى عَاقِلَتِهِ غُرَّةٌ وَهِيَ خَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ فَاِنْ اَلْقَتْهُ حَيًّا فَمَاتَ فَدِيَتُهُ. وَاِنْ مَيِّتًا فَمَاتَتِ الْاُمُّ فَقُرَّةٌ وَدِيَةٌ. وَاِنْ مَاتَتْ فَالْقَتْهُ حَيًّا فَمَاتَ فَدِيَتُهُمَا وَدِيَتُهُ وَاِنْ مَيِّتًا فَدِيَتُهَا فَقَطْ. وَمَا يَجِبُ فِى الْجَنِينِ يُورَثُ عَنْهُ وَلاَ يُورَثُ مِنْهُ الضَّارِبُ. وَفِى جَنِينِ الْاَمَةِ نِصْفُ عُشْرِ قِيْمَتِهِ لَوْ ذَكَرًا وَعُشْرُ قِيْمَتِهِ لَوْ اُنْثٰى وَعِنْدَ اَبِى يُوسُف اِنْ نَقَصَتِ الْاُمُّ ضَمِنَ نُقْصَانَهَا وَاِلاَّ فَلاَ ضَمَانَ. فَاِنْ ضُرِبَتْ فَحَرَّرَ سَيِّدُهَا حَمْلَهَا فَاَلْقَتْهُ حَيًّا فَمَاتَ تَجِبُ قِيْمَتُهُ وَلاَ دِيَتُهُ. وَلاَ كَفَّارَةَ فِى الْجَنِينِ وَالْمُسْتَبِينُ بَعْضُ خَلْقِهِ كَتَامِّ الْخَلْقِ وَاِنْ شَرِبَتْ دَوَاءً وَعَالَجَتْ فَرْجَهَا لِطَرْحِ جَنِينِهَا فَالْغُرَّةُ عَلَى عَاقِلَتِهَا اِنْ فَعَلَتْ بِلاَ اِذْنِ اَبِيهِ وَاِنْ بِاِذْنِهِ فَلاَ.

FASIL

CENİN İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Musannif, hakikî parçaların hükümlerini bitirince, hükmi parçaların hükümlerini anlatmaya başladı.

Annesinin karnında bulunan çocuk, annesinin bir parçası hükmündedir.

Bir kimse, gebe bir kadının karnına vurup, bu vurma sebebiyle kadın ölü bir çocuk düşürse, vuran kimsenin âkilesi üzerine gurre lâzımdır ki, bu gurre beş yüz dirheme müsavi köle veya cariyedir.

Gurre; Düşürülen bir çocuktan dolayı verilmesi gereken bir malî ödemedir. Bunun miktarı Hanefîlerce; beş yüz, Şafiîlerce; altı yüz dirhemdir.

Cenin; henüz annesinin karnında bulunan çocuktur.

Gurre esasen; her şeyin evveli demektir. Bazıları, **"Köleye rakabe denildiği için gurre adı da verilmiştir. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in gurre ile muradları, kıymetli olan köle ile cariyedir. Hatta bir rivayette; Peygamberimiz (s.a.v) düşürülen çocuğun diyeti için ancak beyaz köleyi veya beyaz cariyeyi kabul ederlerdi."** demişlerdir. **"Muğrib"** adlı lügatte de böyledir.

Mebsût'da, Şeyhü'l İslâm (r.a)'dan; **"Düşürülen çocuk için verilen karşılığa "gurre" adı verilmiştir. Zira düşürülen çocuk için verilmesi vacip olan diyet köledir. Köle ise gurre adını almıştır."** diye zikredilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v)'in Asr-ı Saadetlerinde Huzeyl kadınlarından biri, bir kadının karnına taş ile vurup kadının kendisini ve karnındaki yavrusunu öldürmüştü. Peygamberimiz (s.a.v)'in huzuruna gelip dava ettiklerinde, Resul-ü Ekrem (s.a.v); çocuk için beş yüz dirhem kıymetine müsavi bir köle yahut bir cariye hükmetmiş, kadının diyetini de öldüren kadının âkilesi üzerine hükmetmişti. Ama Mahbûbî'de; "İmam-ı Züfer (r.a)'e bu meseleden sorulduğunda; **"Düşürülen çocuk için kıymetli bir köle yahut kıymetli bir cariye lâzımdır."** diye cevap verdi. Soran kimse, **"Bu nasıl cevaptır? O düşürülen çocuğa ruh üfürülüp, vuran kadının vurmasından dolayı ölmüşse, öldürenin tam diyet vermesi vacip olur. Çocuğa ruh üfürülmemişse, vurana bir şey lâzım gelmez."** dediğinde, İmam-ı Züfer (r.a), sükût edip, bundan sonra Ebu Yusuf (r.a) a gelerek, kendisine soran kimse gibi, bu soruyu Ebu Yusuf (r.a)'a sordu. Ebu Yusuf (r.a) da, kendi gibi cevap verdiğinde, kendisine soranın itiraz ettiği gibi Ebu Yusuf (r.a)'a itiraz etti. Bunun üzerine Ebu Yusuf (r.a); **"Bu, sünnetle sabittir. Bunda kula yakışan teslimiyettir. Bu meselede akıl yürütülmez."** dedi. diye rivayet etmiştir.

Bir kimse, gebe bir kadının karnına vurup, bu vuruş sebebiyle kadının çocuğu diri olarak düşer de derhal ölürse, o kimse üzerine tam bir diyet vacip olur. Çocuk ölü olarak düşüp, annesi de ölürse, çocuk için gurre, annesi için diyet vacip olur. Kadın ölüp, çocuğu da diri olarak düşüp derhal ölürse, hem kadının, hem de çocuğun diyeti lâzım olur. Kadın ölüp, çocuk da ölü olarak düşerse, ancak lâzım olan kadının diyetidir. Çocuk için, diyet yoktur. Düşürülmüş çocuk için alınmış olan diyet, çocuğun vârislerine miras olarak kalır. Ama çocuğun anasını dövüp düşüren, çocuğun vârisi olursa, diyetten hisse alamayacağı gibi, çocuğun mirasından da mahrum olur. Çünkü çocuğu, kendisi öldürmüştür.

Anası dövülüp düşürülen çocuk, cariyenin çocuğu olursa, düşürülen çocuk erkek ise, kendi kıymetinin onda birinin yarısı; kız olursa, kendi kıymetinin onda biri diyet olarak düşüren kimseden alınır. Bu takdirde kızda vacip olan, erkekte vacip olandan ziyade olması lâzım gelmez. Ekseri erkeğin kıymeti, kadının kıymetinden çoktur. Hatta kendisine rağbet edildiği için bir cariyeye bin dirhem kıymet biçilse, köleye iki bin dirhem kıymet biçilir. Böyle olunca, kız çocuğunun kıymeti, erkek çocuğunun kıymetinden fazla olmaz. Bu yüzden kız çocuğu için verilen diyet, erkek çocuğunun diyetinden çok olmaz. Eğer cariyeden düşürülen çocuk efendisinden veya mağdurdan olmazsa, hüküm böyledir. Eğer cariyeden düşürülen çocuk bunların birinden olursa, gerek erkek olsun, gerek kız olsun hür olan kadından düşürülen çocukta olduğu gibi **"gurre"** lâzım olur. **"Zeylâi"**de de böyledir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; çocuğu düşürmekle cari-

yenin kıymeti noksan olursa, düşüren kimse, cariyenin kıymetinden noksan olan miktarı öder. Cariyenin kıymeti noksan olmazsa, düşüren kimse üzerine bir şey lâzım gelmez.

Gebe olan bir cariye dövülse, efendisi cariyenin karnındaki çocuğu azat etse, o cariye dövülme sebebiyle karnındaki çocuğu diri olarak düşürüp de çocuk hemen ölse, döven kimse üzerine çocuğun kıymeti vaciptir, diyeti lâzım değildir. Zira çocuğun ölmesi, annesinin dövülmesindendir, o vakit çocuk köle idi. Yukarıda geçtiği üzere, itibar silâhın atılma zamanınadır. Yoksa kurşunun hedefe isabet etme zamanına değildir. Burada da itibar, dövülme zamanınadır. Yoksa çocuğun düşme zamanına değildir. Annesi dövülüp düşürülen çocukta kefaret yoktur. Çünkü annesini dövmekle, ölü olarak düşen çocuğun annesinin karnında ölü olma ihtimali olduğu için, dövmekle çocuğun öldürüldüğü kesin değildir. Yüklü olan bir kadın dövülmek veya korkutulmak sebebiyle bazı azaları belli olmuş olan çocuğunu düşürse, bu çocuğun hükmü; azaları tam teşekkül etmiş çocuğun hükmü gibidir.

Bir kadın kocasının izni olmaksızın ilâç içmek yahut karnına vurmak veya ağır bir şey yüklenmek gibi bir suretle uğraşarak çocuğunu düşürse, eğer çocuk ölü olarak düşerse, kadının âkilesi üzerine **"gurre"** lâzım gelir, diri olarak düşüp de hemen ölürse âkilesi üzerine tam diyet lâzım gelir. Kocasının izniyle ölü olarak düşürmüş olduğu takdirde, kadının kendisi ve âkilesi üzerine ödemek lâzım gelmez. Şu kadar var ki, karı-kocaya tazîr lâzım gelir.

بِسُقُوطِهِ مِنْهُ. وَكَذَا مَنْ اَدْخَلَ حَصِيرًا اَوْ قِنْدِيا اوْ حَصَاةً اِلَى مَسْجِدِ غَيْرِهِ بِلاَ اِذْنٍ فَعَطِب بِهِ اَحَدٌ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ اَدْخَلَ هٰذِهِ الْاَشْيَاءَ اِلٰى مَسْجِدِ حَيِّهِ لاَيَضْمَنُ اِجْمَاعًا. وَكَذَا لَوْ تَلِف شَيْءٌ بِسُقُوطِ رِدَاءٍ هُوَ لاَبِسُهُ وَمَنْ جَلَس فِى الْمَسْجِدِ غَيْرَ مُصَلٍّ فَعَطِب بِهِ اَحَدٌ ضَمِنَهُ خِلاَفًا لَهُمَا وَلاَ فَرْقَ بَيْنَ جُلُوسِهِ لِاَجْلِ الصَّلاَةِ اوْ لِلتَّعْلِيمِ اَوْ لِقِرَاءَةِ الْقُرْاٰنِ اَوْ نَامَ فِيهِ فِى اَثْنَاءِ الصَّلاَةِ وَبَيْنَ اَنْ يَمُرَّ فِيهِ اَوْ يَعْقُدَ لِلْحَدِيثِ وَلاَ بَيْنَ مَسْجِدِ حَيِّهِ وَغَيْرِهِ. اَمَّا الْمُعْتَكِفُ فَقِيلَ عَلَى هٰذَا الْخِلاَفِ وَقِيلَ لاَيَضْمَنُ بِلاَ خِلاَفٍ وَفِى الْجَالِسِ مُصَلِّيًا لاَيَضْمَنُ اِجْمَاعًا وَاِنْ مِنْ غَيْرِ اَهْلِهِ. وَلَوْ اِسْتَأْجَرَ رَبُّ الدَّارِ عَمَلَةً لِاِخْرَاجِ الْجَنَاحِ اَوِ الظُّلَّةِ فَتَلِف بِهِ شَيْءٌ فَالضَّمَانُ عَلَيْهِمْ اِنْ قَبْلَ فَرَاغِ عَمَلِهِمْ وَاِنْ بَعْدَهُ فَعَلَيْهِ. وَيَضْمَنُ مَنْ صَبَّ الْمَاءَ فِى الطَّرِيقِ الْعَامِ مَاعَطِبَ بِهِ. وَكَذَا اِنْ رَشَّهُ بِحَيْثُ يُزْلِقُ اَوْ تَوَضَّأَ بِهِ وَاسْتَوْعَبَ الطَّرِيقَ وَاِنْ فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذٰلِكَ فِى سِكَّةٍ غَيْرِ نَافِذَةٍ وَهُوَ مِنْ اَهْلِهَا اَوْ قَعَدَ فِيهَا اَوْ وَضَعَ مَتَاعَهُ لاَيَضْمَنُ. وَكَذَا اِنْ رَشَّ مَالاَ يُزْلِقُ عَادَةً اَوْ بَعْضَ الطَّرِيقِ فَتَعَمَّدَ الْمَارُّ الْمُرُور عَلَيْهِ. وَوَضْعُ الْخَشَبَةِ كَالرَّشِّ فِى اِسْتِيعَابِ الطَّرِيقِ وَعَدمه. وَاِنْ رَشَّ فِنَاءَ حَانُوتٍ بِاِذْنِ صاحِبِهِ فَالضَّمَانُ

ـــ بابُ مَايُحْدَثُ فِي الطَّرِيقِ ـــ

مَنْ اَحْدَثَ فِي طَرِيقِ الْعَامَةِ كَنِيفًا اَوْ مِيزَابًا اَوْ حُرْصُنًا اَوْ دُكَّانًا وَسِعَهُ ذٰلِكَ وَاِنْ لَمْ يُضرّ بِهِمْ وَلِكُلٍّ مِنْهُمْ نَزعُهُ وَفِي الطَّرِيقِ الْخَاصِّ لاَيَسَعُهُ اِلاَّ بِاِذْنِ الشّرَكَاءِ. وَاِنْ لَمْ يُضرُّ وَعَلَى عَاقِلَتِهِ دِيَةُ مَنْ مَاتَ بِسُقُوطِهَا فِيهِمَا. وَكَذَا لَوْ عَثَرَ بِنَقْضِهِ اِنْسَانٌ وَاِنْ وَقَعَ الْعَاثِرُ عَلَى اٰخَر فَمَاتَا فَالضَّمَانُ عَلَى مَنْ اَحْدَثَهُ وَاِنْ اَصَابَهُ طَرَفُ الْمِيزَابِ الَّذِى فِي الْحَائِطِ فَلاَ ضَمَانَ وَاِنْ طَرَفُ الْخَارِجِ ضَمِنَ كَمَنْ حَفَرَ بِئْرًا اَوْ وَضَعَ حَجَرًا فِي الطَّرِيقِ فَتَلَف بِهِ اِنْسَانٌ واِنْ تَلَف بِهِ بَهِيمَةٌ فَضَمَانُهَا فِي مَالِهِ. وَاِلْقَاءُ التُّرَابِ وَاِتّخَاذُ الطِّينِ كَوَضْعِ الْحَجَرِ وَهٰذَا اِذَا فَعَلَهُ بِلاَ اِذْنِ الْاِمَامِ فَاِنْ فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذٰلِكَ بِاِذْنِهِ فَلاَ ضَمَانَ. وَلَوْ مَات الْواقِعُ فِي الْبِئْرِ جُوعًا اَوْ غَمًّا فَلاَ ضَمَانَ عَلَى حَافِرِهِ وَاِنْ بِلاَ اِذْنٍ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الضَّمَانُ. وَكَذَا عِنْدَ اَبِي يُوسُف فِي الْغَمِّ لاَفِي الْجُوعِ. وَاِنْ وَضَعَ حَجَرًا فَنَحَّاهُ اٰخر فَضَمَانُ مَاتَلِف بِهِ عَلَى الثَّانِي. وَلَوْ اَشْرعَ جَنَاحًا فِي دَارٍ ثُمَّ بَاعَهَا فَضَمَانُ مَاتَلِف بِهِ عَلَيْهِ. وَكَذَا لَوْ وَضَعَ خشْيَةً فِي الطَّرِيقِ ثُمَّ بَاعَهَا وَبَرِئَ المشتري مِنْهَا فَتَرَكَهَا الْمُشْتَرِى فَضَمَانُ مَا تَلِف بِهَا عَلَى الْبَائِعِ. وَلَوْ وَضَعَ فِي الطَّرِيقِ جَمْرًا فَاَحْرَقَ شَيْئًا ضَمِنَهُ وَلَوْ اَحْرَقَ بَعْدَمَا حَرَّكَتْهُ الرِّيحُ اِلٰى مَوْضِعٍ اٰخَر لاَيَضْمَنُ اِنْ كَانَتْ سَاكِنَةً عِنْدَ وَضْعِهِ. وَيَضْمَنُ مَنْ حَمَلَ شَيْئًا فِي الطَّرِيقِ مَاتَلَف

عَلَى الْاٰمِرِ اِسْتِحْسَانًا. كَمَا لَوْ اِسْتَأْجَرَهُ لِيَبْنِيَ لَهُ فِي فِنَاءِ حَانُوتِهِ فَتَلِفَ بِهِ شَيْءٌ بَعْدَ فَرَاغِهِ وَلَوْ كَانَ اَمَرَهُ بِالْبِنَاءِ فِي وَسَطِ الطَّرِيقِ فَالضَّمَانُ عَلَى الْاَجِيرِ وَلَوْ كَنَسَ الطَّرِيقَ لَايَضْمَنُ مَا تَلِفَ بِمَوْضِعِ كَنْسِهِ. وَلَوْ جَمَعَ الْكُنَاسَةَ فِي الطَّرِيقِ ضَمِنَ مَا تَلِفَ بِهَا. وَلَا ضَمَانَ فِيمَا تَلِفَ بِشَيْءٍ فُعِلَ فِي الْمِلْكِ اَوْ فِي فِنَاءٍ لَهُ فِيهِ حَقُّ التَّصَرُّفِ بِاَنْ لَمْ يَكُنْ لِلْعَامَّةِ وَلَا مُشْتَرَكًا لِاَهْلِ سِكَّةٍ غَيْرِ نَافِذَةٍ. وَاِنِ اسْتَأْجَرَ مَنْ حَفَرَ لَهُ فِي غَيْرِ فِنَائِهِ فَالضَّمَانُ عَلَى الْمُسْتَأْجِرِ اِنْ لَمْ يَعْلَمِ الْاَجِيرُ اَنَّهُ غَيْرُ فِنَائِهِ وَاِنْ عَلِمَ فَعَلَى الْاَجِيرِ. وَاِنْ قَالَ هُوَ فِنَائِي وَلَيْسَ لِي فِيهِ حَقُّ الْحُفْرِ فَالضَّمَانُ عَلَى الْاَجِيرِ قِيَاسًا وَعَلَى الْمُسْتَأْجِرِ اِسْتِحْسَانًا. وَمَنْ بَنَى قَنْطَرَةً بِغَيْرِ اِذْنِ الْاِمَامِ فَتَعَمَّدَ اَحَدٌ الْمُرُورَ عَلَيْهَا فَعَطِبَ فَلَا ضَمَانَ عَلَى الْبَانِي.

YOLDA YAPILAN ŞEYİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir kimse ammeye ait olan yolda helâ yahut oluk yahut cürsun yahut dükkân yapsa; bunlar ammeye zarar vermezse, o kimsenin bunları yapması caizdir. Bazıları; **"Cürsun, burçtur."** demişler, bazıları; **"Suyolu"** olduğunu söylemişlerdir. Bu takdirde, su terazisi olmuş olur. Bazıları; **"Cürsun, Arapça değildir."** demişler. Pezdevî (r.a); **"Cürsun duvar yapmak için iskeledir."** demiştir.

Ammenin yoluna yapılan helâ, oluk, cürsun, dükkânı ammeden her biri çin yıkma hakkı vardır. Zira herkesin, o yolda geçme hakkı vardır. Ortak olan yolda zarar vermese bile, ortaklardan birinin diğerlerinin izni olmadan böyle bir şey yapması caiz değildir. Gerek ammenin yolunda, gerek ortak olan yolda helâ, oluk gibi yapılan bir şeyin yıkılmasıyla bir kimse ölmüş olsa yahut bunların yıkıntısına bir şahsın ayağı takılıp başka şahsın üzerine düşüp, ikisi de ölseler, bu ölenlerin diyeti bunları yapanın âkilesi üzerine lâzımdır.

Bir kimsenin kendi duvarında bulunan oluğu düşüp ucu bir şahsa çarparak öldürse bakılır; Duvar içinde kalan tarafı çarpmış ise, ölen şahsın diyetini ödemez. Zira oluğu kendi mülküne koyduğu için tecavüzde bulunmamıştır. Eğer duvar dışında kalan tarafı çarpmış ise, ölen şahsın diyetini ölümüne sebep olan kimsenin âkilesi öder. Nitekim ammenin yolunda bir kimse kuyu kazsa yahut taş dikse, bir şahıs bu kuyuya düşüp yahut taşa çarpıp ölse, ölen insanın diyetini kuyu kazanın veya taş dikenin âkilesinin ödemesi lâzım olduğu gibi.

Oluğun duvar dışında kalan tarafının çarpmasıyla yahut ammenin

yoluna kazılmış kuyuya düşmesiyle veya ammenin yoluna konulmuş taşa çarpmasıyla bir hayvan ölse, hayvanın ölmesine sebep olan kimse hayvanı kendi malından öder.

Ammenin yoluna toprak atmak veya çamur karmak, taş koymak gibidir. Bunları hükümdardan izinsiz yaptığında, bunlar sebebiyle bir kimse ölse veya hayvan telef olsa, ölen kimsenin diyeti telef olan hayvanın kıymeti lâzım olur. Bunları hükümdarın izniyle yaptığında bunlar sebebiyle ölen insanın diyetini veya telef olan hayvanın diyetini ödemesi lâzım gelmez. Ama âlimler; **"Yol geniş olup hiçbir kimseye zarar vermediği takdirde, hükümdarın bunların yapılması için izin vermesi caizdir."** demişlerdir. Bazıları; **"Bunların yapılmasında fayda olursa, hükümdarın bunların yapılması için izin vermesi caizdir. Yapılması zararlı olursa, bunlar sebebiyle telef olan insan veya hayvanın ödenmesi lâzım gelir."** demişlerdir.

Ammeye ait olan yolda izinsiz açılan kuyuya düşen kimse, açlıktan veya kuyunun havasızlığından ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kuyuyu kazan üzerine, ölenin diyeti lâzım değildir, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; havasızlıktan ölenin diyeti lâzımdır, açlıktan ölenin diyeti lâzım değildir.

Bir kimse, ammenin yolu üzerine taş koyup, başka bir şahısta o taşı uzaklaştırsa, o taş sebebiyle telef olan şeyin ödenmesi ikinci şahıs üzerine lâzımdır. Çünkü birinci kimsenin fiili lağvolmuştur.

Bir kimse, evinin kirişinin ucunu dışarı çıkarsa, bundan sonra evini satsa, bu kiriş sebebiyle telef olan şeyin ödenmesi, bu kirişi dışarı çıkaran kimse üzerine lâzımdır.

Bir kimse, yola ağaç koysa ve sonra bu ağacı satsa, satın alana bu ağaçtan beri olduğunu söylese, satın alan da olduğu yerde bıraksa, bu ağaç sebebiyle telef olan şeyin ödenmesi satan kimse üzerine lâzımdır. Zira ağacı oraya, o koymuştur. Mülkün gitmesiyle, koyma işi gitmemiştir.

Bir kimse, yola ateş koyup, bu ateş bir şeyi yaksa, yanan şeyi öder. Çünkü o şeyin yanmasına, o kimse sebep olmuştur. Ama o ateş, rüzgâr başka bir yere götürdükten sonra bir şey yaksa, ateşi koyduğunda rüzgâr yok idiyse, yanan şeyi ödemez.

Bir kimse, başına yahut sırtına bir şey yükleyip yola giderken başında veya sırtında taşıdığı yük düşüp, onun sebebiyle bir şey telef olsa, o şeyi öder.

Sözün kısası; bir kimse yük götürürken düşürüp bir şahsı öldürse, onun diyetini öder. Gerçi yolda, baş veya sırt üzerinde yük taşımak mubahtır. Fakat selâmet şartıyla mukayyettir. Hedefe yahut ava silâh atıp,

bir insanı öldürmek gibidir.

Bir kimse, kendi mahallesinin mescidinden, başka bir mescide izinsiz hasır, kandil veya eski taşlar götürse; bunlar sebebiyle bir şahıs ölse, bunları götüren kimse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ölen kimsenin diyetini öder. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bunları götüren kimse, ölen kimsenin diyetini ödemez. Çünkü bunlar, Allah (c.c)'a yakınlık için yapılır. Allah (c.c)'a yakınlık için olan işlerin yapılmasına da izin vardır ve bunların yapılması selâmet şartıyla mukayyet değildir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; mescitle ilgili tedbir, imam, kayyım gibi ehli içindir. Bunların yaptıkları işler mutlaka mubahtır. Selâmet şartıyla mukayyet değildir. Ama bunlardan başkalarının işleri, selâmet şartıyla mukayyettir. Gerçi izinsiz olarak bir mescitten diğer mescide hasır, kandil veya eski taşlar götürenin maksadı Allah (c.c)'a yakınlıktır. Fakat Allah (c.c)'a yakınlık yolunda hata etmiştir. Nitekim bir kimse, tek başına zinaya şahitlikte bulunsa, gerçi O'nun maksadı bu şahitlikte Allah (c.c)'a yakınlıktır. Fakat şahitlik yolunda hata etmiştir. Çünkü zinaya dört kişinin şahitlik yapması şarttır. Dört şahit bulunmayınca, bu bir kimsenin şahitliği kazfe (iftira atma) dönüşmüş olup, hadd-i kazf (seksen dayak) icap eder. Bir mescitten, başka bir mescide hasır, kandil veya eski taşlar gibi eşyanın taşınmasında takip edilecek yol, mescit ehlinden izin alınmasıdır. **"Hidâye"**de de böyledir.

Bir kimse zikredilen eşyayı kendi mahallesi mescidine koysa, bu eşyalar sebebiyle bir şahıs ölse, ittifakla ölen şahsın diyeti bu eşyaları koyan üzerine lâzım gelmez. Zira mescitle ilgili olan şeylerde tedbir hakkı, ehli içindir. Mescit cemaati için mescitle ilgili işleri yapmak mutlak surette mubah olup, selâmet şartıyla mukayyet değildir.

Bir kimsenin ridâ (üst tarafa giyilen elbise)sı bir şahıs üzerine düşse, bu düşme sebebiyle o şahıs ölse, ridâ sahibi O'nun diyetini ödemez. Ama bir hamalın sırtındaki yük düşüp bir şahsı öldürse, hamal o şahsın diyetini öder. Ridâ ile yükün düşmesi arasındaki fark; hamalın maksadı sırtındaki yükü korumasıdır. Bu itibarla, sırtındaki yükü hiç kimseye zarar vermeden taşıması mümkündür. Ridâ giyen kimsenin maksadı ise, onu korumak değildir. Bu takdirde, selâmet şartıyla mukayyed olması lâzım gelmez.

Bir kimse, mescide girip otursa, ama namaz için girmiş olmasa, bir şahısta oturan kimseye çarpıp ölse, ölen kimsenin diyeti oturan kimse üzerine lâzım olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; lâzım olmaz.

Bir kimse, gerek kendi mahallesinin mescidinde, gerek başka mescitte namazı beklemek için yahut öğretmek için yahut Kur'ân-ı Kerim oku-

mak için otursun yahut namaz arasında uyuyup otursun yahut mescitten geçerken mubah olan sözü dinlemek için otursun, bu oturmalar arasında fark yoktur. Bunlardan birisi için oturan kimseye bir şahıs çarpıp ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ölen kimsenin diyeti, oturan kimseye lâzım gelir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; lâzım gelmez, İtikâf için oturan bir kimseye, bir şahıs çarpıp ölse, bazıları; **"İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; oturan kimse ölen şahsın diyetini öder. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ödemez."** demişlerdir. Bazıları ise; **"İttifakla ödemez."** demişlerdir. Kendi mahallesinin mescidinde olmasa bile, namaz içinde oturan bir kimseye, bir şahıs çarpıp ölse, ittifakla namaz kılan kimse, ölen şahsın diyetini ödemez. Çünkü mescit, namaz için yapılmıştır.

Ev sahibi kirişin ucu dışarıda kalmak şartıyla kiriş döşetmek için yahut gölgelik yaptırmak için ücretle adam çalıştırsa ve kiriş veya gölgelik sebebiyle bir şahıs ölse, bakılır; eğer çalışanlar işi bitirmeden ölmüşse, ölenin diyeti çalışanlar üzerine lâzım gelir; iş bittikten sonra ölmüşse, ev sahibi üzerine lâzım gelir.

Bir kimse, ammenin yoluna su dökse, dökülen su sebebiyle bir şahıs ölse, ölen şahsın diyeti, su döken üzerine lâzımdır. Bir kimse yola su serpse yahut yolda abdest alıp, abdest suyu yolu kaplasa ve bu su sebebiyle bir şahsın ayağı kayıp ölse, ölmesine sebebiyet veren kimse üzerine diyeti lâzımdır. Çünkü umuma ait olan yola tecavüzde bulunmuştur. Çıkmaz sokak ehlinden veya çıkmaz sokakta oturan bir kimse, bu çıkmaz sokağa su dökse. su serpse veya abdest alsa yahut eşyasını koysa, bunlardan birisi sebebiyle bir şahıs ölse yahut bir şey telef olsa, ölenin diyeti veya telef olan şeyin kıymeti buna sebebiyet veren kimse üzerine lâzım gelmez.

Bir kimse, âdete göre yola kaymayacak miktarda su serpse yahut abdest alıp, yolun bir kısmı ıslansa fakat geçen şahıs kuru yerden gitmek mümkün iken kasten ıslak yerden geçerken kayıp ölse, bu şahsın diyeti su serpen veya abdest alan kimse üzerine lâzım gelmez. Ammenin yoluna ağaç koymak da, su serpmek gibidir. Bu ağaç sebebiyle bir şahıs ölse, bakılır; eğer ağaç yolun her yanını kaplamışsa, ölenin diyeti ağacı koyanın üzerine lâzımdır; yolu kaplamamışsa, lâzım değildir.

Bir kimse, sahibinin izniyle dükkânın etrafına su serpse ve bu su sebebiyle bir şahıs düşüp ölse, ölenin diyeti istihsânen emreden üzerine lâzımdır. Nitekim bir kimse, dükkânın etrafında bina yapmak için amele çalıştırsa, amele işi bitirdikten sonra yaptıkları bina sebebiyle bir şey telef olsa, telef olan şeyin ödenmesi binayı yaptıran üzerine lâzım olduğu gibi. Dükkân sahibi ücretle tuttuğu kimseye, ammeye ait olan yolun ortasına bina yapması için emredip, o kimse de binayı yapmış olsa ve bu bi-

na sebebiyle bir şey telef olsa, telef olan şeyin ödenmesi ücretle tutulan kimseye aittir. Bir kimse yolu süpürse, süpürdüğü yer sebebiyle telef olan şeyi ödemez. Çünkü bir şey ihdas ederek tecavüzde bulunmamıştır, maksadı yoldan insanlara eziyet veren şeyi gidermektir. Eğer süprüntüyü yolda toplasa, bu süprüntü sebebiyle telef olan şeyi öder.

Bir kimse, ammeye ait olmayıp, çıkmaz sokak gibi müşterek bulunmayıp, tasarruf hakkı olan kendi mülkünde veya etrafında bir şey yapsa, yaptığı şey sebebiyle bir şey telef olsa, telef olan şeyi ödemez.

Ammeye ait veya çıkmaz sokak gibi müşterek bulunan bir yerde yaparsa, telef olan şeyi öder. Çünkü mülkü olmayan yerde bir şey yapmakla tecavüzde bulunmuştur.

Bir kimse, başkasının mülkünde kuyu kazdırmak için bir şahsı ücretle çalıştırsa; çalışan kuyu kazdığı yerin başkasına ait olduğunu bilmezse, kuyuya düşüp telef olan şeyin ödenmesi, kuyu kazdırana lâzımdır. Çalışan şahıs, kazdığı yerin başkasının mülkü olduğunu bilerek kazmışsa, telef olan şeyi öder. Eğer kuyu kazdıran kimse, çalışan şahsa "Bu yer, benim mülkümün etrafıdır, ama benim için burada kuyu kazma hakkı yoktur," dedikten sonra, o şahıs yine kuyuyu kazsa ve bu kazılan kuyuya bir şey düşüp telef olsa, kıyasa göre, telef olan şeyin ödenmesi kuyuyu kazan üzerinedir; istihsâna göre, kuyuyu kazdıran üzerinedir. Zira O'nun mülkünün etrafı olması, mülkü yerindedir. Oraya toprak dökmek, odun yarmak, hayvan bağlamak ve buna benzer şeyleri işlemek gibi hakkı bulunduğundan, sanki kuyu kazdıranın emri zahire göre; kendi mülkünde olmuş olur.

Bir kimse salâhiyetli zattan izinsiz bir ırmak üzerine köprü yapsa ve bir şahısta o köprüden kasten geçmek isteyip ölse, ölenin, diyeti köprüyü yapan üzerine lâzım gelmez. Bu bâbda, köprü yapan tecavüzde bulunmuştur. Zira büyük nehirler üzerine köprü yapılması, ırmağın dar, geniş yerinin tayini salâhiyetli zat üzerine lâzımdır. Bu itibarla, izinsiz köprü yapanın cinayeti muhakkaktır. Bu takdirde, köprü yapan tecavüzde bulunmuştur. Fakat tecavüzü, sebep olma yoluyladır. Köprüden geçen şahıs ise, doğrudan doğruya kendisini tehlikeye atmıştır. Buna göre; ölme hâdisesini sebep olana değil de, ölenin kendisine nispet etmek daha evlâdır. Bunun benzeri; bir kimse ammeye ait olan yolda kuyu kazsa, bir şahıs bu kuyunun bir tarafına sıçrarken kuyuya düşüp ölse, kuyuyu kazan üzerine bir şey lâzım gelmez.

Fakat yukarda zikredilen köprüden geçen âmâ olsa veya gece geçse ve köprüden geçme kastı olmasa, köprüden düşüp öldükleri takdirde, diyetleri köprüyü yapan üzerine lâzımdır. Eğer köprüyü izinle yapmışsa, düşüp ölenlerin diyeti ittifakla lâzım gelmez.

ـ فَصْلٌ ـ

اِنْ مَالَ حَائِطٌ اِلَى طَرِيقِ الْعَامَّةِ فَطُولِبَ رَبُّهُ بِنَقْضِهِ مِن مُسْلِمٍ اَوْ ذِمِّيٍّ وَاُشْهِدَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَنْقُضْهُ فِي مُدَّةٍ يُمْكِنُ نَقْضُهُ فِيهَا فَتَلَف بِهِ نَفْسٌ اَوْ مَالٌ ضَمِنَ عَاقِلَتُهُ النَّفْسَ وَهُوَ الْمَالُ. وَكَذَا لَوْ طُولِبَ بِهِ مَنْ يَمْلِكُ نَقْضَهُ كَاَبِ الطِّفْلِ وَوَصِيِّه وَالرَّاهِنِ بِفَكِّ الرَّهْنِ وَالْعَبْدِ التَّاجِرِ وَالْمُكَاتَبِ. وَلاَ يَضْمَنُ اِنْ بَاعَهُ بَعْدَ الْاِشْهَادِ وَسَلَّمَهُ اِلَى الْمُشْتَرِى فَسَقَطَ وَلاَ اِنْ طُولِبَ بِهِ مَنْ لاَيَمْلِكُهُ كَالْمُرْتَهِنِ وَالْمُسْتَأْجِرِ وَالْمُودَعِ. وَاِنْ بَنَاهُ مَائِلاً اِبْتِدَاءً ضَمِنَ مَاتَلِف بِسُقُوطِهِ وَاِنْ لَمْ يُطَالَبْ بِنَقْضِهِ كَمَا فِي اِشْرَاعِ الْجناح ونحوه. وَاِنْ مَالَ اِلَى دَارِ رجُلٍ فَالطَّلَبُ لِرَبِّهَا اَوْ سَاكِنِهَا فَيَصِحُّ تَأْجِيلُهُ وَاِبْرَاؤُهُ. وَلاَ يَصِحُّ التَّأْجِيلُ فِيمَا مَالَ اِلَى الطَّرِيقِ وَلَوْ مِنَ الْقَاضِي اَوِ الْمُشْهد. وَلَوْ كَانَ الْحَائِطُ بَيْنَ خمْسةٍ فَاُشْهِدَ عَلَى اَحَدِهِمْ ضَمِنَ خُمُس مَاتَلِف بِهِ وَعِنْدَهُمَا نِصْفُه. وَاِنْ حَفَرَ اَحَدُ ثُلُثَةٍ فِي دَارٍ هِي لَهُمْ بِئْرًا بِغَيْرِ اِذْنِ شَرِيكَيْهِ اَوْ بَنَى حَائِطًا ضَمِنَ ثُلُثَيْ مَا تَلِف بِهِ وَعِنْدَهُمَا نِصْفُهُ.

FASIL

DUVARLARIN YIKILMASINDAN MEYDANA GELEN ÖLÜM HADİSELERİ

Bir duvarın yıkılarak, bir kimsenin ölmesine sebebiyet vermesine **"Cinayet-i hait** (Duvar cinayeti)" denir ki; bazen diyeti gerektirir, bazen de gerektirmez.

Meydana gelecek bir zararın önlenmesi için, önce yapılan bir tavsiyeye, tembihe **"tekaddüm"** denir. Mesela; duvar sahibine; **"Senin bu duvarın yıkılmaya yüz tutmuş."** veya **"Korkunç bir hâl almış, yıkılıp bir insanı öldürmesin, bunun icabına bak."** denilmesi, bir tekaddümdür. Ama **"Senin duvarın yıkılmaya meyilli bulunuyor, bunu yıkıversen uygun olur."** denilmesi, bir tekaddüm sayılmaz. Zira böyle bir söz, bir talep ve tembih değil, istişare mahiyetindedir.

Bir tekaddümün lüzumu, duvarın yıkılmaya meyilli olduğuna bilmediğine dair mal sahibinin ileri süreceği mazereti bertaraf etmek içindir.

Tekaddümün resmî bir makamda yapılması veya şahit tutulması herhalde lâzım değildir. Fakat ileride inkâr edilmemesi için şahit tutulması, ihtiyaten lâzımdır.

Tekaddümün yapıldığı, inkâr edildiğinde iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının şahitlikleri sabit olur.

Bir duvar ammeye ait olan yola yıkılmaya yüz tutup, bir Müslüman veya bir Zimmî, duvar sahibine; **"Senin bu duvarın yıkılmaya yüz tutmuş, yıkılıp bir kimseyi öldürmesin, bunu yık."** diye talep edip, duvarın yıkılmasını istediklerine dair de şahit tutsalar; bundan sonra duvarı yıkmaya müsait bir vakit geçmiş olduğu halde, duvar sahibi duvarı yıkmayıp da, bu duvarın kendiliğinden yıkılmasından dolayı bir şahıs ölse veya bir mal telef olsa, bu duvar sahibinin âkilesi ölen insanın diyetini, duvar sahibi de telef olan malın kıymetini öder.

Kendisine tekaddüm yapılacak şahıs, yıkılmaya yüz tutmuş olan duvarı yıkmaya şer'an salâhiyetli bulunmalıdır. Mesela; küçük çocuğun babası, vasisi, rehini çözmeye hakkı olan rehin veren, ticaret için izin verilmiş köle veya kitabete kesilmiş köle gibi duvarı yıkmaya malik olan kimselerden yıkılmaya yüz tutmuş olan duvarın yıkılması istenilse, yani bir çocuğun yıkılmaya meyletmiş bir duvarı olsa, babasından veya vasisinden duvarın yıkılması istenilip de yıkılması mümkün olan bir müddet geçtiği halde yıkmasalar, bundan sonra duvar kendiliğinden yıkılarak kazara bir şahıs ölse veya bir mal telef olsa, ölen şahsın diyeti çocuğun âkilesi üzerine; zayi olan mal ise, kendisi üzerine lâzımdır.

Ticaret için izin verilmiş köleye ait duvarın yıkılmasıyla mal zayi olursa, kölenin kendi üzerine; insan ölürse, kölenin efendisinin âkilesi üzerine lâzımdır. Mükâtebin hükmü de, ticaret için izin verilmiş olan kölenin hükmü gibidir.

Yıkılmak üzere bulunan bir duvarın yıkılması, sahibinden talep edilip şahit tutulduktan sonra, sahibi duvarı satıp, satın alana teslim etse ve bu duvarın kendiliğinden yıkılmasından dolayı bir kimse ölse veya bir mal telef olsa, satan kimseye bir şey lâzım gelmez. Zira eskiden yapılan tekaddümün hükmü kalmamıştır.

Yıkılmaya yüz tutmuş olan bir duvarın yıkılması, yıkmaya salâhiyetli olmayan rehin alan kimseden; kiracıdan veya emanetçiden istense; yıkılmaya kâfi gelecek bir zaman geçtikten sonra, duvarın kendiliğinden yıkılmasından dolayı bir şahıs ölse, bu kimseler üzerine bir şey lâzım gelmez.

Duvar sahibi, duvarı baştan yıkılmaya meyilli bir hâlde yaptırmış olup, yıkılması sebebiyle bir şey telef olsa; bu duvarın yıkılması daha önce istenmemiş olsa bile, telef olan şeyi öder. Nitekim kirişler, duvardan dışarı çıkarılıp veya ammeye ait olan yola taş konulup yahut kuyu kazılıp, bunlar sebebiyle telef olan şeyin ödenmesi lâzım olduğu gibi.

Bir duvar, bir adamın evinin üzerine meyil etse, bu duvarın yıkılmasını istemek, bu ev sahibinin veya bu evde oturan kimsenin hakkıdır. Bu ev sahibi, duvarın yıkılmasını istedikten sonra duvarın yıkılması için mühlet verse veya duvarın yıkılmasından meydana gelecek cinayetten duvar sahibi beri kılsa, sahih olur.

Ev sahibi, duvarın meydana getireceği cinayetten duvar sahibini beri kıldıktan veya mühlet verdikten sonra; bu mühlet müddeti bitmeden duvar o ev üzerine yıkılarak o kimseyi veya ailesinden birini öldürse yahut bir şey telef etse, duvar sahibine ölenin diyeti veya telef olan bir şeyin kıymeti lâzım gelmez. Fakat ammeye ait olan yola meyilli olan bir duvarın yıkılması için kadı veya tekaddüm eden kimse tarafından sahibine mühlet verilmiş ise, sahih olmaz. Bundan sonra, duvarı yıkmaya müsait bir vakit geçtiği hâlde, henüz mühlet bitmeden duvar kendiliğinden yıkılarak bir şahsı öldürse, duvar sahibi diyetini verir. Çünkü ammeye ait olan bir hakkı, kadı veya tekaddüm eden kimse mühlet vermekle iptal edemez.

Yola meyilli olan duvar, beş kişi arasında ortak olup, bu beş kişinin birinden duvarın yıkılması istenilse ve duvarın yıkılmasına müsait bir zaman geçtikten sonra duvar kendiliğinden yıkılarak kazara bir şey telef olsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; telef olan şeyin beşte biri yalnız duvarın yıkılması kendisinden istenilen kimseden alınır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ondan telef olan şeyin yarısı alınır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; Telef olan şeyin diyeti veya kıymeti iki kısma ayrılır. Yarısı, kendisinden duvarın yıkılması istenilen kimseden alınır. Duvarın yıkılması kendilerinden istenilmeyen kimselerin payına düşen yarısı heder olmuş olur. Nitekim bir kimseyi aslan yaralasa, yılan soksa ve bir şahıs yaralasa, yaralayan kimse ölen adamın diyetinin yarısını verir. Aslanla, yılanın payı heder olur.

Üç kimsenin ortak bir arsası olup, içlerinden biri diğerlerinden izinsiz arsaya kuyu kazsa veya duvar yapsa, bunlar sebebiyle bir şey telef olduğu takdirde, telef olan şeyin, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; üçte birini öder. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yarısını öder.

ــ بَابُ جِنَايَةِ الْبَهِيمَةِ وَعَلَيْهَا ــ

يَضْمَنُ الرَّاكِبُ مَاوَطِئَتْ دَابَّتُهُ أَوْ أَصَابَتْ بِيَدِهَا أَوْ رِجْلِهَا أَوْ رَأْسِهَا أَوْ كَدَمَتْ أَوْ خَبَطَتْ أَوْ صَدَمَتْ. لاَ مَانَفَحَتْ بِرِجْلِهَا أَوْ ذَنَبِهَا إِلاَّ إِذَا أَوْقَفَهَا وَلاَ مَا عَطِب بِرَوْثِهَا أَوْ بَوْلِهَا سَائِرَةً أَوْ مُوقَفَةً لِأَجْلِهِ. فَإِنْ أَوْقَفَهَا لاَ لِأَجْلِهِ ضَمِنَ مَا عَطَبَ بِهِ. فَإِنْ أَصَابَتْ بِيَدِهَا أَوْ رِجْلِهَا حَصَاةً أَوْ نَوَاةً أَوْ أَثَارَتْ غُبَارًا أَوْ حَجَرًا صَغِيرًا فَفَقَأَ عَيْنًا أَوْ أَفْسَدَ ثَوْبًا لاَيَضْمَنُ وَإِنْ كَبِيرًا ضَمِنَ. وَيَضْمَنُ الْقَائِدُ مَايَضْمَنُهُ الرَّاكِبُ وَكَذَا السَّائِقُ فِي الْأَصَحِّ وَقِيلَ يَضْمَنُ النَّفْحَةَ أَيْضًا وَلاَ كَفَّارَةَ عَلَيْهِمَا وَلاَ حِرْمَانَ إِرْثٍ أَوْ وَصِيَّةٍ بِخِلاَفِ الرَّاكِبِ وَإِنْ اِجْتَمَعَ الرَّاكِبُ وَالْقَائِدُ وِ الرَّاكِبُ وَالسَّائِقُ فَالضَّمَانُ عَلَيْهِمَا وَقِيلَ عَلَى الرَّاكِبِ وَحْدَهُ. وَإِنْ اِصْطَدَمَ فَارِسَانِ وْ مَاشِيَانِ فَمَاتَا ضَمِنَ عَاقِلَةُ كُلِّ دِيَةَ الْآخَرِ. وَإِنْ تَجَاذَبَا حَبْلاً فَانْقَطَعَ فَمَاتَا فَإِنْ وَقَعَا عَلَى ظَهْرِهِمَا فَهُمَا هَدَرٌ وَإِنْ عَلَى وَجْهِهِمَا فَعَلَى عَاقِلَةِ كُلِّ دِيَةَ الْآخَرِ وَإِنِ اخْتَلَفَا فَدِيَةُ مَنْ عَلَى وَجْهِهِ عَلَى عَاقِلَةِ مَنْ عَلَى ظَهْرِهِ. وَإِنْ قَطَعَ آخِرُ الْحَبْلَ فَمَاتَا فَدِيَتُهُمَا عَلَى عَاقِلَتِهِ. وَإِنْ سَاقَ دَابَّةً فَوَقَعَ سَرْجُهَا أَوْ غَيْرُهُ مِن أَدْوَاتِهَا عَلَى إِنْسَانٍ فَمَاتَ ضَمِنَ. وَكَذَا قَائِدُ قِطَارٍ وَطِئَ بَعِيرٌ مِنْهُ إِنْسَانًا فَمَات فَالنَّفْسُ عَلَى عَاقِلَتِهِ وَالْمَالُ فِي مَالِهِ. وَإِنْ كَانَ مَعَ الْقَائِدِ سَبْقٌ فَالضَّمَانُ عَلَيْهِمَا. فَإِنْ رُبِطَ بَعِيرٌ عَلَى قِطَارٍ بِغَيْرِ عِلْمِ قَائِدِهِ فَعَطِب بِهِ إِنْسَانٌ ضَمِنَ عَاقِلَةُ الْقَائِدِ الدِّيَةَ وَرَجَعُوا بِهَا عَلَى عَاقِلَةِ الرَّابِطِ. وَمَنْ أَرْسَلَ بَهِيمَةً أَوْ كَلْبًا وَسَاقَهُ ضَمِنَ مَا أَصَابَ فِي فَوْرِهِ وَفِي الطَّيْرِ لاَيَضْمَنُ وَإِنْ سَاقَهُ. وَكَذَا فِي الدَّابَّةِ وَالْكَلْبِ إِنْ لَمْ يَسُقْ أَوْ نَفَلَتَتْ بِنَفْسِهَا لَيْلاً أَوْ نَهَارًا فَأَصَابَتْ مَالاً أَوْ نَفْسًا. وَمَنْ ضَرَبَ دَابَّةً عَلَيْهَا رَاكِبٌ أَوْ نَخَسَهَا فَنَفَحَتْ أَوْ ضَرَبَتْ بِيَدِهَا أَحَدًا أَوْ نَفَرَتْ فَصَدَمَتْهُ فَمَات ضَمِنَ هُوَ لاَالرَّاكِبُ إِنْ فَعَلَ ذٰلِكَ حَالَ السَّيْرِ. وَإِنْ أَوْقَفَهَا لاَ فِي مُلْكِهِ فَعَلَيْهِمَا. وَإِنْ نَفَحَتِ النَّاخِسَ فَدَمُهُ هَدَرٌ وَإِنْ أَلْقَتِ الرَّاكِبُ فَضَمَانُهُ عَلَى النَّاخِسِ وَإِنْ فَعَلَ ذٰلِكَ بِإِذْنِ الرَّاكِبِ فَهُوَ كَفِعْلِ الرَّاكِبِ لٰكِنْ إِنْ وَطِئَتْ أَحَدًا فِي فَوْرِهَا بَعْدَ النَّخْسِ بِالْإِذْنِ فَدِيَتُهُ عَلَيْهِمَا وَلاَ يَرْجِعُ النَّاخِسُ عَلَى الرَّاكِبِ فِي الْأَصَحِّ. كَمَا لَوْ أَمَرَ صَبِيًّا يَسْتَمْسِكُ عَلَى دَابَّةٍ بِتَسْيِيرِهَا فَوَطِئَتْ إِنْسَانًا فَمَاتَ لاَيَرْجِعُ عَاقِلَةُ الصَّبِي بِمَا غَرِمُوا مِنَ الدِّيَةِ عَلَى الْآمِرِ. وَكَذَا لَوْ نَاوَلَ الصَّبِي سِلاَحًا فَقَتَلَ بِهِ أَحَدًا كَذَا الْحُكْمُ فِي نَخْسِهَا وَمَعَهَا قَائِدٌ أَوْ سَائِقٌ. وَإِنْ نَخَسَهَا شَيْءٌ مَنْصُوبٌ فِي الطَّرِيقِ فَلاَ ضَمَانَ عَلَى مَنْ نَصَبَهُ. وَلاَ فَرْقَ بَيْنَ كَوْنِ النَّاخِسِ صَبِيًّا أَوْ بَالِغًا وَإِنْ كَانَ عَبْدًا فَالضَّمَانُ فِي رَقَبَتِهِ. وَجَمِيعُ مَسَائِلِ هٰذَا الْفَصْلِ وَالَّذِي قَبْلَهُ إِنْ كَانَ الْهَالِكُ آدَمِيًّا فَالدِّيَةُ

عَلَى الْعَاقِلَةِ وَإِنْ غَيْرَهُ فَالضَّمَانُ فِي مَالِ الْجَانِي وَمَنْ فَقَأَ عَيْنَ شَاةِ قَصَّابٍ ضَمِنَ مَانَقَصَهَا وَفِي عَيْنِ الْفَرَسِ أَوِ الْبَغْلِ أَوِ الْحِمَارِ أَوْ بِغَيْرِ الْجَزَّارِ أَوْ بِقَرَتِهِ رُبْعَ الْقِيمَةِ.

HAYVANLARIN YAPTIKLARI ve HAYVANLARA YAPILAN CİNAYETLERİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir kimsenin; üzerine binmiş olduğu hayvanın basmasıyla, ön ayağını çarpmasıyla, arka ayağını tepmesiyle, başıyla vurmasıyla, ısırmasıyla, ön ayaklarıyla tepmesiyle veya bedeninin çarpmasıyla bir şey telef olsa, üzerinde bulunan kimse öder. Fakat arka ayağının tırnağının ucuyla veya kuyruğu ile bir şey telef etse, onu ödemez. Ancak üzerinde olan kimse, hayvanı bir yerde durdurup bir şeyi telef etse, onu öder. Çünkü tecavüzde bulunmuştur. Hayvan, gerek giderken gerek işemek için dururken işemesinden dolayı bir şey telef olsa, hayvanın üzerinde bulunan kimse telef olan şeyi ödemez. Eğer hayvan işemesi için durmayıp, adam kendi zevki için durdurursa, işemesinden dolayı bir şey helâk olduğu takdirde öder.

Hayvanın yolda giderken ön ayağı yahut arka ayağıyla sıçratmış olduğu çakıl taşı yahut çekirdek veya toz yahut küçük taş sıçratmasından dolayı bir kimsenin gözünü çıkarsa yahut elbisesini ifsâd etse; gözün diyetini veya elbisenin kıymetini hayvanın üzerinde bulanan kimse ödemez. Hayvanın sıçrattığı taş büyük olursa öder.

Hayvan tarafından telef edilip, hayvan üzerinde bulunanın ödemesi lâzım gelen şeyi, yedici de öder. Esah olan rivayette, sürücü de öder. Bazıları; **"Arka ayağının tırnağının ucuyla bir şey telef etse, sürücü öder."** demişlerdir.

Bir kimsenin önünden yediği veya arkasından sürdüğü hayvan bir şahsı öldürse, bu kimse üzerine kefaret yoktur, ölen şahıs, bu kimsenin yakını ise mirastan, vasiyetten mahrum olmaz. Fakat bir kimsenin binmiş olduğu hayvan, bir şahsı öldürürse, bunu binici kendisi öldürmüş sayılacağı cihetle üzerine diyet ve kefaret lâzım gelir. Aralarında yakınlık bulunursa, mirastan ve vasiyetten mahrum kalır.

Bir kimsenin ölmesinde hayvana binenle, hayvanı yeden toplansa yahut hayvana binenle, süren toplansa, ölen kimsenin diyetini yarı yarıya öderler. Bazıları; **"Yalnız, binen öder."** demişlerdir. Zira binen, doğrudan doğruya öldürmüş gibidir. Yedici ile sürücü ise, ölmesine sebebiyet vermişlerdir.

İki süvari veya iki piyade çarpışıp ikisi de ölse, her birinin âkilesi, di-

ğerinin diyetini öder. İki kimse, bir ipin biri bir tarafından, diğeri öbür tarafından tutup çekseler; ip kopup ikisi de ölse; eğer arkaları üzerine düşüp ölmüşlerse, ikisinin kanı da hederdir. Zira her birinin ölümü, kendi fiiline ve kuvvetine nispet edilip diğerinin öldürülmesine nispet edilmez. Eğer ikisi de yüzleri üzerine düşüp ölmüşlerse, her birinin âkilesi üzerine diğerinin diyeti lâzımdır. Zira bunların yüzleri üzerine düşmesi, her birinin kuvveti çekmesi iledir. Eğer bir yüzü üzerine, birisi arkası üzerine düşmüş ise; yüz üzerine düşen kimsenin diyeti, arkası üzerine düşen şahsın âkilesi üzerinedir. Bu iki kimse ipi çekişirken, başka bir adam ipi kesse ve ikisi de düşüp ölse; ikisinin de diyeti kesen adamın âkilesi üzerinedir.

Bir kimse, hayvanı arkasından sürerken hayvanın eyeri veya hayvanın edevatından bir şey bir insan üzerine düşüp, O'nu öldürse, ölenin diyeti hayvanı süren üzerine lâzımdır.

Bir kimsenin önünden çektiği katardan bir deve, bir insana basıp öldürse veya bir malı telef etse, ölen insanın diyeti; deve katarını çekenin âkilesi üzerine, telef olan malın kıymeti, kendisi üzerine talimdir. Eğer deve katarını çekenle beraber, bir de arkadan süren bulunsa, ölen kimsenin diyeti veya telef olan malın kıymeti ikisinin üzerinedir.

Bir deve, bir katara bağlanıp, katarı önünden çekenin bundan haberi olmasa; bu bağlanan deve sebebiyle bir insan ölse, katarı çekenin âkilesi diyeti öder. Bundan sonra, ödedikleri diyeti deveyi bağlayanın âkilesinden alır.

Bir kimse, bir hayvanı veya köpeği salıp kendisi de durmayarak arkasından sürse; bu sürmüş olduğu hayvan bir şeye çarpıp telef ettiği takdirde, o şeyi öder. Kuşu salıp peşinden gitse bile, bu kuş bir şeye çarpıp telef ettiği takdirde onu ödemez.

Bir hayvan veya köpek sürülmeyip kendiliğinden gitse yahut hayvan bağından boşanıp geceleyin veya gündüzleyin kendiliğinden gitse ve giderken bir şeye çarpıp telef etse, bu hayvanın sahibi, o şeyi ödemez.

Bir kimse, sahibi üzerinde iken bir hayvana vursa yahut hayvanı dürtse; hayvan da arka ayağının tırnağının ucuyla bu vuran kimseyi tepse yahut ön ayağıyla çarpsa yahut vurmadan veya dürtmeden dolayı ürküp, bir şahsı çarparak öldürse; eğer bu kimse hayvan giderken vurmuş veya dürtmüşse, kendisi öldüğü takdirde biniciye bir şey lâzım gelmez. Hayvan başkasını öldürdüğü takdirde, diyeti bu vuran kimse üzerinedir. Zira bu öldürme işi hayvana veya vuran kimseye nispet edilir. Bu kimse kendisi öldüğü takdirde, sanki kendisini öldürmüş gibidir. Hayvan başkasını öldürdüğü takdirde, vuran insan bu ölüme sebebiyet vermiş olur, bu itibarla binicisine bir şey lâzım gelmez.

Hayvana vurulduğunda veya dürtüldüğünde, hayvan üzerinde bu-

lunan kimse hayvanını mülkü olmayan yerde durdurup, hayvan da dururken bir şeyi telef etse; telef olan şeyin ödenmesi hayvanı dürten ile binici üzerinedir. Binici, hayvanı mülkünde durdurup hayvan bir şeyi telef etse; telef olan şeyi yalnız hayvanı dürten öder. Hayvan, dürten kimseyi arka ayaklarıyla tepip öldürse, ölenin kanı hederdir. Çünkü dürten, kendisini öldürmüş olur. Hayvan dürtüldüğünde, binicisini düşürüp öldürse, bunun diyetini dürten öder. Eğer bu kimse, binicisinin izniyle dürtmüşse, bu dürtme işi binicinin dürtmesi gibidir; dürtene bir şey lâzım gelmez. Fakat hayvan binicinin izniyle yapılan dürtmeden sonra hemen bir şahsı öldürse, ölenin diyeti binici ile dürten üzerinedir. Esah olan rivayette, dürten ödediği diyet parasını alamaz. Nitekim bir kimse, hayvan üzerinde durabilen bir çocuğa hayvanı gezdirmesi için emretse, bu hayvan bir insana basıp öldürdüğü takdirde, ölenin diyeti çocuğun âkilesi üzerinedir. Çocuğun âkilesi, ölenin diyetini emredenden alamazlar. Yine, geçen mesele gibidir. Bir kimse, bir çocuğa silâh verip, çocuk da o silâhla bir adam öldürse; ölenin diyeti çocuğun âkilesi üzerinedir. Çocuğun âkilesi, verdikleri diyeti silâh verenden alamazlar.

Bir hayvanı, bir kimse önünden çekerken veya arkasında sürerken, başka bir şahıs bu hayvanı dürtüp, hayvan da bir şeyi telef etse; telef olan şeyin ödenmesi dürten üzerine lâzımdır. Nitekim yukarıda geçmiştir.

Yolda dikilmiş bir şey hayvanı dürtüp, bu yüzden hayvan bir şeyi telef etse; telef olan şeyin kıymeti, yol üzerine o şeyi dikenin üzerinedir. Zira yol üzerine o şeyi diken kimse, ammenin hakkına tecavüzde bulunmuştur. Yapılan cinayet O'na nispet edilir. Sanki diken kimse, cinayeti kendisi işlemiştir. Hayvana dürtenin çocuk yahut erginlik çağında olmasında bir fark yoktur. Zira çocuk, erginlik çağında bulunan kimse gibi yaptığı işlerden sorumludur. Telef olan şeyin ödenmesi, çocuğun malı üzerinedir. Dürten, köle ise; telef olan şeyin ödenmesi köle üzerinedir. Efendisi ya köleyi verir yahut telef olan şeyi öder.

Bu faslın (Hayvanların Cinayeti Babı) ve bundan önceki faslın (Duvarların Yıkılması Faslı) meselelerinde, eğer ölen insan ise; diyeti ölüme sebep olanın âkilesi üzerinedir. Eğer telef olan mal ise, ödenmesi malın telefine sebep olanın kendisi üzerinedir.

Bir kimse, bir kasabın koyununun gözünü çıkarsa, koyundan eksiltiği şeyi öder. Zira koyundan maksut olan, ettir; etten ancak itibar olunan noksanıdır.

Atın, katırın, eşeğin, kasabın devesinin veya sığırının gözünü çıkarsa; kıymetinin dörtte biri vardır. Zira **"Peygamberimiz (s.a.v), hayvanın gözünde kıymetinin dörtte biri ile hükmetti."** diye rivayet edilmiştir. Hz. Ömer (r.a) de, böyle hükmetmiştir.

ــ بَابُ جِنَايَةِ الرَّقِيقِ وَالْجِنَايَة عَلَيْهَا ــ

وَجِنَايَاتُ الْمَمْلُوكِ لاَتَجِبُ اِلاَّ دَفْعًا وَاحِدًا لَوْ مَحلاً لِلدَّفْعِ وَاِلاَّ قِيْمَةً وَاحِدَةً لَوْ غَيْرَ مَحَلٍّ لَهُ. فَلَوْ جَنٰى عَبْدٌ خَطَأً فَاِنْ شَاءَ مَوْلاَهُ دَفَعَهُ بِهَا وَيَمْلِكُهُ وَلِيُّهَا وَاِنْ شَاءَ فَدَاهُ بِاَرْشِهَا حَالاً. فَاِنْ مَاتَ الْعَبْدُ قَبْلَ اَنْ يَخْتَارَ شَيْئًا بَطَلَ حَقُّ الْمَجنّى عَلَيه وان بعدما اختار الفداء لايبطل فان فداه فجنى فالحكم كذلك. وإن جنى جنيتين دفعه بهما فيقتسمانه بنسبة حقوقهما أو فداه بارشهما. فان باعه أو وهبه أو اعتقه أو دبره أو استولدها غير عالم بها ومن الاقل من قيمته ومِنَ الْاَرْشِ وَاِنْ عَالِمًا بِهَا ضَمِنَ الْاَرْشَ كَمَا لَوْ عَلَّقَ عِتْقَهُ بِقَتْلِ زَيْدٍ اَوْ رَمْيِهِ اَوْ شَجِّهِ فَفَعَلَ. وَاِنْ قَطَعَ عَبْدٌ يَدَ حُرٍّ عَمْدًا فَدَفَعَ اِلَيْهِ فَاَعْتَقَهُ فَسَرٰى فَالْعَبْدُ صُلْحٌ بِالْجِنَايَةِ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ اَعْتَقَهُ يُرَدُّ عَلَى سَيِّدِهِ فَيُقَادُ اَوْ يُعْفٰى. وَكَذَا لَوْ كَانَ الْقَاطِعُ حُرًّا فَصَالَحَ الْمَقْطُوعُ عَلَى عَبْدٍ وَدَفَعَهُ اِلَيْهِ فَاِنْ اَعْتَقَهُ ثُمَّ سرَى فَهُوَ صَالِحٌ بِهَا وَاِنْ لَمْ يُعْتِقْهُ فَسَرَى رُدَّ وَاُقِيدَ. وَاِنْ جَنٰى مَأْذُون مَدْيُون خطأً فَاَعْتَقَهُ غَيْرَ عَالِمٍ بِهَا ضَمِنَ لِرَبِّ الدَّيْنِ الْمَالَ الْاَقَلَّ مِن قِيْمَتِهِ وَمِن دَيْنِهِ وَلِوَلِيِّ الْجِنَايَةِ الْاَقَلّ مِن قِيْمَتِهِ وَمِن اَرْشِهَا. وَلَوْ وَلَدَتْ مَأْذُونَةٌ مَدْيُونَةٌ يُبَاعُ مَعَهَا فِي دَيْنِهَا وَلَوْ جَنَتْ لاَيُدْفَعُ فِي جِنَايَتِهَا. وَلَوْ اَقَرَّ رجُلٌ اَنَّ زَيْدًا حَرَّرَ عَبْدَهُ فَقَتَلَ ذٰلِكَ الْعَبْد وَلِيَّ الْمُقرِّ خطأً فَلاَ شَيْءَ لَهُ. وَاِنْ قَالَ مُعْتَقٌ قَتَلْتُ اَخَا زَيْدٍ قَبْلَ عِتْقِي وَقَالَ زَيْدٌ بَلْ بَعْدَهُ فَالْقَوْلُ لِلْمُعْتَقِ وَاِنْ قَالَ الْمَوْلٰى لِاَمَةٍ اَعْتَقْتُهَا قَطَعْتُ يَدَكِ قَبْلَ الْعِتْقِ وَقَالَتْ بَلْ بَعْدَهُ فَالْقَوْلُ لَهَا. وَكَذَا كُلُّ مَا نَالَ مِنْهَا الْاِجْمَاعَ وَالْغُلَّةَ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَيَضْمَنُ اِلاَّ شَيْئًا بِعَيْنِهِ يُؤْمَرُ بِرَدِّهِ اِلَيْهَا. وَلَوْ اَمَرَ عَبْدٌ مَحْجُورٌ اَوْ صَبِيٌّ صَبِيًّا بِقَتْلِ رَجُلٍ فَقَتَلَهُ فَالدِّيَةُ عَلَى عَاقِلَةِ الْقَاتِلِ وَرَجَعُوا عَلَى الْعَبْدِ بَعْدَ عِتْقِهِ لاَ عَلَى الصَّبِيِّ الْاٰمِرِ. وَلَوْ كَانَ مَأْمُورُ الْعَبْدِ مِثْلَهُ دَفَعَ السَّيِّدُ الْقَاتِلَ اَوْ فَدَاهُ اِنْ كَانَ خطأً اَوِ الْمَأْمُورِ صَغِيرًا وَلاَ يَرْجِعُ عَلَى الْاٰمِرِ فِي الْحَالِ بَلْ يَجِبُ اَنْ يَرْجِعَ عَلَيْهِ بَعْدَ عِتْقِهِ بِالْاَقَلِّ مِن قِيْمَتِهِ وَمِنَ الْفِدَاءِ وَاِنْ كَانَ عَمْدًا وَالْمَأْمُورُ كَبِيرًا اُقْتُصَّ. وَاِنْ قَتَلَ عَبْدٌ حُرَّيْنِ لِكُلٍّ مِنْهُمَا وَلِيانِ فَعَفَا اَحَدُ وَلِيَّ كُلٍّ مِنْهُمَا دُفِعَ نِصْفُهُ اِلَى الْاٰخَرَيْنِ اَوْ فُدِيَ بِدِيَةٍ لَهُمَا. وَاِنْ قَتَلَ اَحَدَهُمَا عَمْدًا وَالْاٰخَرُ خطأً فَعَفَا اَحَدُ وَلِيَّ الْعَمْدِ فُدِيَ بِدِيَةٍ لِوَلِيِّ الْخَطَأِ وَبِنِصْفِهَا لِاَحَدِ وَلِيَ الْعَمْدِ اَوْ دُفِعَ اِلَيْهِمْ يَقْتَسِمُونَهُ اَثْلاَثًا عَوْلاً وَعِنْدَهُمَا اَرْبَاعًا مُنَازَعَةً. وَاِنْ قَتَلَ عَبْدٌ لِاِثْنَيْنِ قَرِيبًا لَهُمَا فَعَفَا اَحَدُهُمَا بَطَلَ الْكُلُّ وَقَالاَ يَدْفَعُ الْعَافِي نِصْفَ نَصِيبِهِ اِلَى الْاٰخَرِ اَوْ يَفْدِيهِ بِرُبْعِ الدِّيَةِ وَقِيلَ مُحَمَّدٌ مَعَ الْاِمَامِ

KÖLENİN CİNAYETİ ve KÖLE ÜZERİNE YAPILAN CİNAYETİN HÜKÜMLERİ BABI

Müdebber, mükâteb, ümm-i veled gibi hürriyet sebeplerinden birisi kendisinde bulunmadığı için, cinayet istediği takdirde işlediği cinayet karşılığında kendisi verilebilecek olan kölenin cinayeti ne kadar çok olsa, efendisi üzerine ancak bir defa vermek vacip olur. Cinayet işleyen köle müdebber, mükâteb, ümm-i veled gibi hürriyet sebeplerinden birisi kendisinde bulunduğu için, cinayet karşılığında verilmesi caiz olmadığı takdirde, bir kıymetinin verilmesi icap eder.

Bir köle yanlışlıkla cinayet işlese, efendisi muhayyer olup, dilerse köleyi cinayet karşılığında verir ve kendisine cinayet işlenen kimse köleye malik olur, dilerse kölenin işlediği cinayetin peşin olarak diyetini verir. Cinayet işleyen kölenin efendisi, köleyi vermek ile cinayetin diyetini vermekten birisini seçmeden önce köle ölse, kendisine cinayet işlenen kimsenin hakkı batıl olur. Eğer efendisi cinayetin diyetini vermeyi seçtikten sonra köle ölürse, kendisine cinayet işlenen kimsenin hakkı batıl olmaz.

Cinayet işleyen köle için efendisi cinayetin diyetini verip köleyi kurtardıktan sonra, köle tekrar cinayet işlese; yine efendisi muhayyer olup, dilerse köleyi verir, dilerse cinayetin diyetini verir. Köle iki cinayet işlese, yine efendisi muhayyer olup, dilerse köleyi onlara verip, onlar köleyi kendilerinin hakları nispetinde taksim ederler, dilerse iki cinayetin diyetini verir.

Efendisi kölesinin cinayet işlediğini bilmediği için köleyi satsa yahut hibe etse yahut azat etse yahut müdebber kılsa yahut ümm-i veled kılsa, kölenin kıymetinden cinayetin diyetinden hangisi az ise, onu öder; kölesinin cinayet işlediğini bildikten sonra bunlardan birini yaparsa, cinayetin diyetini öder. Nitekim efendi, kölesinin azat edilmesini Zeyd'in öldürülmesine yahut Zeyd'e silâh atılmasına yahut Zeyd'in başının yarılmasına talik etse, Mesela; efendisi kölesine; **"Sen, Zeyd'i öldürürsen hürsün!"** yahut **"Sen, Zeyd'e silâh atarsan hürsün!"** yahut **"Sen, Zeyd'in başını yararsan hürsün!"** deyip, köle de Zeyd'i öldürse yahut silâh atsa yahut Zeyd'in başını yarsa, efendisi cinayetin diyetini öder.

Bir köle, hür bir kimsenin elini kasten kesse, efendisi kölesini eli kesilen kimseye verip, eli kesilen de köleyi azat etse; kesilen elin yarası nefsine sirayet edip ölse, artık köle cinayet karşılığında sulh olur. Eli kesilen kimse köleyi azat etmemiş olsaydı, köle efendisine geri verilip ya kısas olunurdu, ya da af olunurdu. Yine, geçen mesele gibidir. Hür olan bir kimse, hür olan bir şahsın kasten elini kesip, eli kesilen şahıs ile bir köle üze-

rine sulh olsalar; köleyi eli kesilen kimseye verse, eli kesilen şahıs köleyi azat etse, bundan sonra elinin yarası nefsine sirayet edip ölse, bu köle el kesilme karşılığında sulhtur. Eli kesilen şahıs köleyi azat etmemiş olsa, elinin yarası nefsine sirayet edip ölse, o köle sahibine verilir, el kesen kimse kısas edilir.

Ticaret için izin verilmiş borçlu bir köle yanlışlıkla cinayet işlese, efendisi cinayeti bilmediği hâlde köleyi azat etse; kölenin efendisi alacaklıya alacağı ile kölenin kıymetinden hangisi az ise, onu öder ve kendisine cinayet işlenen kimseye de yine kölenin kıymeti ile cinayetin diyetinden hangisi az ise onu öder. Ticarete izin verilmiş borçlu olan bir cariye bir çocuk doğursa, borcu için cariyeyle beraber çocuğu da satılır. Cinayet işleyen bir cariye doğursa, çocuğu cinayeti karşılığında verilmez. Borç ile cinayet arasında fark; Borç cariyenin kendisine taalluk eder, borç hükmen bir vasıf olup, çocuğuna da sirayet eder. Zira asılda sabit olan şer'i sıfatlar, fer'e de sirayet eder. Mülk, kölelik, hürriyet gibi. Cinayet, borç gibi değildir.

Bir kimse; **"Şüphe yok ki, Zeyd kölesini azat etti!"** diye ikrar etse, bu köle ikrar eden kimsenin yakın bir akrabasını yanlışlıkla öldürse, bu ikrar eden kimse için bir şey yoktur. Çünkü ikrar eden kimse, **"Efendisi bu köleyi azat ettiği için köleyi vermeye veya diyeti vermeye hakkı yoktur, ancak âkilesinin diyeti vermesi lâzımdır, zira hürdür."** diye iddiada bulunmuştur. İddia eden kimse, kendi nefsi hakkında tasdik edilir. Bu takdirde, cinayet için kölenin teslim edilmesi veya cinayetin diyetinin verilmesi düşmüş olur. Ama kölenin hürriyetini ikrar eden kimsenin âkilesi üzerine diyet davasında bulunması, ancak delille tasdik edilir. Delil dediği, cinayetten sonra kölenin azat edilmesinin sübutudur. Azat edilen köle; **"Zeyd'in kardeşini azat edilmeden önce öldürdüm!"** deyip, Zeyd de, **"Azat edildikten sonra öldürdün!"** dese, azat edilen kölenin sözü kabul edilir. Bunun benzeri; Bir kimse, **"Ben, karımı boşadım, fakat o vakit çocuktum!"** yahut **"Evimi sattım, fakat o vakit çocuktum!"** yahut **"Karımı boşadım, fakat o vakit deliydim!"** dese ve deli olduğu da meşhur olsa, o vakit çocuktum veya deliydim diyen kimsenin sözü kabul edilir.

Efendi, azat etmiş olduğu cariyesine; **"Ben, senin elini azat etmeden önce kestim!"** deyip, cariye de; **"Hayır, sen benim elimi azat ettikten sonra kestin!"** dese, cariyenin sözü kabul edilir. Zira efendi, ödeme sebebini ikrar edip, bundan sonra beri olduğunu iddia etmiştir. Cariye ise, inkâr edicidir; inkâr edenin sözü kabul edilir. Cariyeden efendisine ulaşacak her şey hususunda yahut efendinin cariyeden almış olduğu her hususta, cariyenin sözü kabul edilir, ancak cinsi yakınlıkla, cariyenin ka-

zancını alma hususunda efendinin sözü kabul edilir. Mesela; efendi azat etmiş olduğu cariyesine; **"Ben, sana azat etmeden önce cinsî yakınlıkta bulundum ve kazancını azat etmeden önce aldım."** deyip, cariye de **"Bilakis sen, bana azat ettikten sonra cinsî yakınlıkta bulundun ve azat ettikten sonra kazancımı aldın."** dese, İmam-ı Azam (r.a)'a göre; efendinin sözü kabul edilir. Zira zahiri hale göre, bunların kölelik zamanında olmasıdır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; efendinin elinde cariyeye ait bulunan şeyi, cariyeye vermesi ile emrolunur. Mesela; efendisi cariyeden muayyen bir şeyi aldığını ikrar edip, o ikrar ettiği şey bizzat efendinin elinde bulunuyorsa, cariyeye O'nu vermesi için emrolunur.

Ticaret için izin verilmemiş bir köle yahut bir çocuk, bir çocuğa; "**Zeyd'i öldür!**" diye emredip, o çocuk da Zeyd'i öldürse, Zeyd'in diyetini öldüren çocuğun âkilesi verir; verdikleri diyeti emreden köle ise, köle azat edildikten sonra ondan alırlar. Emreden çocuk ise, ondan verdikleri diyeti alamazlar. Çocuğun amden öldürmesi ile hataen öldürmesi müsavidir.

Ticaretten men edilmiş köle ile çocuk sözlerinden dolayı cezalandırılmazlar. Zira şeriat, bunların sözlerine itibar etmemiştir. Kölenin sözü, efendisi hakkında muteber olmadığı için azat edildikten sonra çocuğun âkilesi ödedikleri diyeti köleden alırlar. Ama emreden çocuk ise, öldüren çocuğun âkilesi bu çocuktan ödedikleri diyeti alamazlar, çünkü çocuğun ehliyeti noksandır.

Ticaretten men edilmiş bir köle, kendi gibi ticaretten men edilmiş bir köleye, bir adamı öldürmesini emretse, öldürme hâdisesi yanlışlıkla olursa yahut emrolunan köle küçük olursa, efendisi öldürülenin velisine, ya öldüren köleyi verir veya öldürülenin diyetini verir. Efendi, emreden köleden hemen verdiği diyeti alamaz, ancak emreden köle azat edildikten sonra kölenin kıymeti ile ödediği diyetten hangisi az ise onu alır. Zira emreden köle azat edildikten sonra kendisinden ödediği diyeti almaya mâni olan efendisinin hakkı olan kölelik, kalkmıştır.

Öldürme hâdisesi amden olup, emredilen köle de büyük olursa, katil olan köle kısas edilir. Zira kısas, köle ile hür kimse arasında caridir.

Bir köle, iki hür kimseyi öldürse, öldürülen iki hür kimseden her birinin iki velisi olup, öldürülenlerin iki velilerinden bireri affetse; katil kölenin efendisi muhayyer olup, dilerse kölenin yarısını affetmeyenlere verir, dilerse affetmeyenlere bir diyet yerine fidye verir. Zira iki velinin affetmesiyle, dört veli hakkında da köleyi kısas ettirmeleri düşmüş olur. Affetmeyenlerin kısastan hissesi mala çevrilmiş olur ki, bu tam diyettir; affetmeyenlere diyet yerine fidye verir. Eğer köle öldürdüğü iki hür kimseden bi-

rini amden, diğerini hataen öldürse, amden öldürdüğü hür kimsenin iki velisinden birisi affetse katil kölenin efendisi muhayyer olup, dilerse hataen öldürülenin velilerine tam bir diyetin fidyesi ile amden öldürülenin affetmeyen velisine yarım diyetin fidyesini verir, dilerse katil olan köleyi öldürülen iki hür kimsenin velilerine verir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; köle üç kısma taksim edilip, iki kısmı hataen öldürülenin velilerine, bir kısmı da amden öldürülenin affetmeyen velisine verilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; münazaa yoluyla köle dört kısma taksim edilir. Dörtte üçü hataen öldürülenin velisine, dörtte biri amden öldürülenin affetmeyen velisine verilir. Kölenin yarısı hataen öldürülenin velisine münazaasız verilir. Hataen öldürülenin velisi ile amden öldürülenin velisi arasında kölenin diğer yarısı hususunda münazaa vardır. Bundan dolayı, bu kısım da ikiye taksim edilir. Böylece, dörde ayrılmış olur.

Bir köle, iki kimse arasında ortak olup, iki efendisinin yakınını öldürse, ikisinden biri affetse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; hepsinin hakkı batıl olur. Affetmeyen de bir hak iddiasında bulunamaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; affeden efendi kendi hissesinin yarısını affetmeyen efendiye verir yahut diyetin dörtte biri karşılığında hissesini verir. Bazıları; **"İmam-ı Muhammed, İmam-ı A'zam (r.a)'la beraberdir, yani affetmeyenin de bütün hakkı batıl olur."** demişlerdir.

ـ فَصْلٌ ـ

دِيَةُ الْعَبْدِ قِيْمَتُهُ فَإِنْ كَانَتْ قَدْرَ دِيَةِ الْحُرِّ اَوْ اَكْثَرَ نُقِصَتْ عَنْ دِيَةِ الْحُرِّ عَشْرَةُ دَرَاهِم. وَكَذَا لَوْ كَانَتْ قِيْمَةُ الْاَمَةِ كَدِيَةِ الْحُرَّةِ اَوْ اَكْثَرَ. وَفِي الْغَصْبِ تَجِبُ الْقِيْمَةُ بَالِغَةً مَا بَلَغَتْ وَمَا قُدِّرَ مِن دِيَةِ الْحُرِّ قُدِرَ مِن قِيْمَةِ الرَّقِيقِ فَفِي يَدِهِ نِصْفُ قِيْمَتِهِ وَلاَ يُزَادُ عَلَى خَمْسَةِ اٰلاَفٍ اِلاَّ خَمْسَةُ. وَمَنْ قَطَعَ يَدَ عَبْدٍ عَمْدًا فَاُعْتِقَ فَسَرَى اُقْتُصَّ مِنْهُ اِنْ كَانَ وَارِثُهُ سَيِّدَهُ فَقَطْ وَاِلاَّ فَلاَ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَقِصَاص اَصْلاً وَعَلَيْهِ اَرْشُ الْيَدِ وَمَا نَقَص اِلَى حِينِ الْعِتْقِ. وَمَنْ قَالَ لِعَبْدَيْهِ اَحَدُكُمَا حُرٌّ فَشُجَّا فَبَيَّنَ فِي اَحَدِهِمَا فَاَرْشُهُمَا لَهُ وَاِنْ قُتِلاَ فَلَهُ دِيَةُ حُرٍّ وَقِيْمَةُ عَبْدٍ اِنِ الْقَاتِلُ وَاحِدًا. وَاِنْ قَتَلَ كُلاًّ وَاحِدٌ فَقِيْمَةُ الْعَبْدَيْنِ وَمَنْ فَقَأَ عَيْنَى عَبْدٍ فَاِنْ شَاءَ سَيِّدُهُ دَفَعَهُ اِلَيْهِ وَاَخَذَ قِيْمَتَهُ اَوْ اَمْسَكَهُ وَلاَ شَيْءَ لَهُ. وَعِنْدَهُمَا اِنْ اَمْسَكَهُ فَلَهُ اَنْ يَضْمَنَهُ نُقْصَانَهُ.

FASIL

KÖLEYE YAPILAN CİNAYETİN HÜKÜMLERİ

Musannif, kölenin yaptığı cinayetin hükümlerini bitirince, köleye yapılan cinayetin hükümlerine başladı.

Kölelerin diyeti; kendi kıymetleri miktarı kadardır. Kölenin kıymeti, bir hür erkeğin diyeti kadar olursa yahut hür erkeğin diyetinden ziyade olursa; kölenin derecesinin, hür erkeğin derecesinden aşağı olduğunu bildirmek için hür erkeğin diyetinden on dirhem miktarı noksan verilir.

Kölenin diyeti, hür kimsenin diyetinden on dirhem noksan verildiği gibi, cariyenin kıymeti, hür kadının diyeti kadar olursa yahut ondan ziyade olursa, cariyenin diyeti de hür kadının diyetinden on dirhem eksik verilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; köle ile cariyenin kıymeti ne kadar olursa, diyeti de o kadardır.

Gaspta kölenin kıymeti ne kadar olursa, ittifakla o miktarın ödenmesi vacip olur. Mesela; bir kimse, bir şahsın yüz dinar kıymetinde olan bir kölesini gasp edip elinde ölse, yüz dinar verir. Zira gaspta itibar olan maliyettir; insan olması değildir.

Hür kimsenin diyetinden takdir edilen şey, kölenin kıymetinden de takdir edilir. Zira kölenin kıymeti, hür kimsenin diyeti gibidir. Bu itibarla, hür kimsenin eli kesildiğinde elin diyeti, tam diyetinin yarısı olduğu gibi;

kölenin eli kesildiğinde de elinin diyeti, kıymetinin yarısı olur. Ama kölenin kıymeti, hür kimsenin diyeti kadar olunca, kıymetinin yarısı beş bin dirhem olacağından, beş dirhem eksik verilir.

Bir kimse, bir kölenin amden elini kesip, kölenin efendisi de, köleyi azat etse bundan sonra kesilen elin yarası nefsine sirayet edip köle ölse; kölenin efendisinden başka vârisi bulunmazsa, kölenin elini kesen kimse kısas olunur. Kölenin efendisinden başka vârisi bulunursa, kölenin elini kesen kimse kısas olunmaz. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; gerek kölenin vârisi yalnız efendisi olsun, gerek efendisiyle beraber başka vârisi bulunsun kölenin elini kesen asla kısas edilmez. Kestiği elin diyeti ile azat edildiği zamana kadar noksan olan kıymeti öder. Bir mana da böyle verilebilir; Kölenin elini kesen üzerine derhal elin diyeti lâzımdır. Ayrıca elini kesmekle kölenin kıymetinden noksan olan şey, köle azat edilinceye kadar bekletilir.

Bir kimse, iki kölesine hitaben; **"İkinizden, biriniz hürdür!"** deyip, hangisinin azat edildiğini açıklamadan önce başları yarılsa; bundan sonra hangisini azat ettiğini açıklasa, ikisinin de başlarının yaraları için alınan diyet efendinin olur. Efendi hangisini azat ettiğini açıklamadan önce bu iki köle öldürülse, bundan sonra hangisini azat ettiğini açıklasa; katil bir ise, hür olanın diyeti ile köle olanın kıymeti yine efendi içindir. Katiller iki kişi olup, birisi kölenin birini, diğeri de öbürünü öldürmüşse, bu iki katilden hangisi hür olan köleyi, hangisinin de diğer köleyi öldürdüğü bilinmediği için, katillerden her biri üzerine bir kölenin kıymeti lâzım olur.

Bir kimse, bir kölenin iki gözünü çıkarsa, efendisi muhayyer olup, dilerse köleyi caniye verip kölenin kıymetini alır, dilerse köleyi yanında bırakır, o zaman İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; efendi için bir şey yoktur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; efendi, köleyi yanında tutarsa, cariye kölenin noksan olan miktarını ödettirir.

ـ فَصْلٌ ـ

وَإِنْ جَنَى مُدَبَّرٌ أَوْ أُمُّ وَلَدٍ ضَمِنَ السَّيِّدُ الْأَقَلَّ مِنَ الْقِيمَةِ وَمِنَ الْأَرْشِ فَإِنْ جَنَى أُخْرَى شَارَكَ وَلِيُّ الثَّانِيَةِ وَلِيَّ الْأُولَى فِي الْقِيمَةِ إِنْ دُفِعَتْ إِلَيْهِ بِقَضَاءٍ وَإِلَّا فَإِنْ شَاءَ اتَّبَعَ وَلِيَّ الْأُولَى وَإِنْ شَاءَ اتَّبَعَ الْمَوْلَى وَعِنْدَهُمَا يَتْبَعُ وَلِيَّ الْأُولَى بِكُلِّ حَالٍ. وَإِنْ أَعْتَقَ الْمَوْلَى الْمُدَبَّرَ وَقَدْ جَنَى جِنَايَاتٍ لَا يَلْزَمُهُ إِلَّا قِيمَةٌ وَاحِدَةٌ وَإِنْ أَقَرَّ الْمُدَبَّرُ بِجِنَايَةٍ خَطَأً لَا يَلْزَمُهُ شَيْءٌ فِي الْحَالِ وَلَا بَعْدَ عِتْقِهِ.

FASIL

MÜDEBBER İLE ÜMM-İ VELEDİN CİNAYETİ

Müdebber yahut ümm-i veled cinayet işlese, efendisi kıymet ile cinayet diyetinden hangisi az ise, onu öder. Eğer müdebber yahut ümm-i veled başka bir cinayet daha işlerse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kadının hükmü ile birinci cinayet sahibine bunların kıymeti hükmedilmişse; ikinci cinayet sahibi, birinci cinayet sahibine bunların kıymetinde ortak olur. Kadının hükmü ile birinci cinayet sahibine bunların kıymeti verilmeyip kadıdan hükümsüz verilmişse, ikinci cinayet sahibi muhayyer olup, dilerse birinci cinayet sahibinin peşine düşer, dilerse efendinin peşine düşer. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; her hâlde ikinci cinayet sahibi, birinci cinayet sahibinin peşine düşer. Yani efendi, gerek birinci cinayet sahibine müdebber veya ümm-i veledin kıymetini kadının hükmüyle versin, gerek kendi rızasıyla versin, müsavi olup efendi üzerine bir şey lâzım gelmez. Efendi, birkaç cinayet işlemişken müdebberini azat etse, efendiye ancak bir kıymet vermesi lâzım gelir. Müdebber köle hataen bir cinayet işlediğini ikrar etse, bu müdebber olan köleye peşin olarak bir şey lâzım gelmediği gibi, azat edildikten sonra da bir şey lâzım gelmez. Kölenin hataen işlediği cinayetin diyeti kendi üzerine lâzım olmayıp, efendisi üzerine lâzımdır. Efendisi üzerine de kölenin ikrarıyla lâzım gelmez. Ama amden cinayet işlediğini ikrar etse, hataen cinayet işlediğini ikrar etmesi gibi değildir. Zira amden cinayet işlediğini ikrar etmesi, kendi üzerine geçerlidir.

ـــ بَابُ غَصْبِ الْعَبْدِ وَالصَّبِيِّ وَالْمُدَبَّرِ وَالْجِنَايَةِ فِي ذٰلِكَ ـــ

وَلَوْ قَطَعَ سَيِّدٌ يَدَ عَبْدِهِ فَغُصِبَ فَمَاتَ مِنَ الْقَطْعِ فِي يَدِ الْغَاصِبِ ضَمِنَ قِيْمَتُهُ مَقْطُوعًا وَإِنْ قَطَعَ سَيِّدُهُ عِنْدَ الْغَاصِبِ فَمَاتَ بَرِئَ الْغَاصِبُ. وَلَوْ غَصَبَ مَحْجُورٌ مِثْلَهُ فَمَاتَ فِي يَدِهِ ضَمِنَ. وَلَوْ غُصِبَ مُدَبَّرٌ فَجَنَى عِنْدَ غَاصِبِهِ ثُمَّ عِنْدَ سَيِّدِهِ أَوْ بِالْعَكْسِ ضَمِنَ سَيِّدُهُ قِيْمَتَهُ لَهُمَا وَرَجَعَ بِنِصْفِهَا عَلَى الْغَاصِبِ وَدَفَعَهُ إِلَى رَبِّ الْأُولٰى فِي الصُّورَةِ الْأُولٰى ثُمَّ رَجَعَ بِهِ ثَانِيًا عَلَيْهِ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لَايَدْفَعُهُ وَلَا يَرْجِعُ ثَانِيًا وَفِي الصُّورَةِ الثَّانِيَةِ يَدْفَعُهُ وَلَا يَرْجِعُ ثَانِيًا بِالْإِجْمَاعِ. وَالْقِنُّ فِي الْفَصْلَيْنِ كَالْمُدَبَّرِ إِلَّا أَنَّهُ يَدْفَعُهُ وَفِي الْمُدَبَّرِ يَدْفَعُ الْقِيْمَةَ وَحُكْمُ تَكْرَارِ الرُّجُوعِ وَالدَّفْعِ كَمَا فِي الْمُدَبَّرِ اِخْتِلَافًا وَاتِّفَاقًا. وَلَوْ غَصَبَ رَجُلٌ مُدَبَّرًا مَرَّتَيْنِ فَجَنَى عِنْدَهُ فِي كُلٍّ مِنْهُمَا غَرِمَ سَيِّدُهُ قِيْمَتَهُ لَهُمَا وَرَجَعَ بِهَا عَلَى الْغَاصِبِ وَدَفَعَ نِصْفَهَا إِلَى وَلِيِّ الْأُولٰى وَرَجَعَ بِهِ عَلَيْهِ ثَانِيًا اِتِّفَاقًا وَقِيلَ فِيهِ خِلَافُ مُحَمَّدٍ. وَمَنْ غَصَبَ صَبِيًّا حُرًّا فَمَاتَ فِي يَدِهِ فُجَاءَةً أَوْ بِحُمّى فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ وَإِنْ بِصَاعِقَةٍ أَوْ نَهْشِ حَيَّةٍ فَعَلَى عَاقِلَتِهِ دِيَتُهُ. وَلَوْ قَتَلَ صَبِيٌّ عَبْدًا مُودَعًا عِنْدَهُ ضَمِنَ عَاقِلَتُهُ. وَإِنْ أَكَلَ طَعَامًا أَوْ أَتْلَفَ مَالًا أُودِعَ عِنْدَهُ فَلَا ضَمَانَ خِلَافًا لِأَبِي يُوسُف. وَلَوْ أُودِعَ عِنْدَ عَبْدٍ مَحْجُورٍ مَالٌ فَاسْتَهْلَكَهُ ضَمِنَ بَعْدَ الْعِتْقِ لَا فِي الْحَالِ خِلَافًا لَهُ وَالْإِقْرَاضُ وَالْإِعَارَةُ كَالْإِيدَاعِ فِيهَا. وَالْمُرَادُ بِالصَّبِي الْعَاقِلُ وَفِي غَيْرِ الْعَاقِلِ يَضْمَنُ الْمَالَ أَيْضًا بِالْاِتِّفَاقِ كَمَا يَضْمَنُ الْعَاقِلُ أَيْضًا مَالًا أَتْلَفَهُ بِلَا إِيدَاعٍ وَنَحْوِهِ.

KÖLENİN, ÇOCUĞUN, MÜDEBBERİN GASBI ve GASPTAKİ CİNAYETİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir kimse kölesinin elini kesse, kestikten sonra köle gasp edilse, gaspın elinde iken kesilmeden dolayı ölse, gasp eden şahıs eli kesilmiş olarak kölenin kıymetini öder. Eğer efendi kölenin elini gasp edenin elinde iken kesip, bu kesmeden dolayı köle ölse, gasp eden kölenin kıymetini ödemez.

Bir kimse, bir müdebber köleyi gasp etse, gasp edenin yanında iken köle cinayet işlese; sonra efendisinin yanında bir cinayet daha işlese yahut efendisinin yanında cinayet işlese, bundan sonra gasp eden kimsenin (yanında bir cinayet daha işlese, efendisi müdebber kölenin kıymetini iki cinayet sahibine öder. Ticaretten menedilmiş bir köle kendi gibi

ticaretten menedilmiş bir köleyi gasp etse, gasp edilen köle, gasp eden kölenin yanında ölse, onu öder. Zira ticaretten men olunan köle yaptığı işlerle cezalandırılır. Gasp ettiği şahitle sabit olursa, gasp eden köle derhal satılır. Ticaretten men olunan köle, sözleriyle cezalandırılmaz. Eğer bir köle, bir şey gasp ettiğini ikrar etse, gasp ettiği şey için satılmaz. Belki azat edildikten sonra ikrar ettiği gaspı kendisine ödettirilir.

Müdebber köle, gasp edenin yanında cinayet işleyip efendisinin yanına döndükten sonra bir daha cinayet işlese yahut aksi olsa yani önce efendisinin yanında cinayet işleyip, sonra gasp edilenin yanında bir daha cinayet işlese, bu müdebber kölenin efendisi kıymetini iki cinayetin sahibine öder. Sonra efendi, verdiği kıymetin yarısını gasp edenden alır. Bu yarı kıymeti aldıktan sonra birinci surette, birinci cinayet sahibine verir. Bundan sonra efendi, müdebber kölenin diğer yarı kıymetini de yine gasp edenden alır. Zira birinci cinayet sahibinin müdebber kölenin bütün kıymetini alma hakkı vardır. Çünkü birinci cinayet işlediğinde, cinayet sahibinin hakkına başka bir kimse ortak değildi; O'nun hakkının eksik olması, ikinci cinayet sahibinin ortak olması itibariyledir. Zira gasp edenin elinde iken müdebber köle cinayet işleyince, kıymeti gasp üzerine lâzım geldiği için; efendi ikinci yarı kıymetini de gasp edenden alır. İmamı Muhammed (r.a)'e göre; gasp edenden aldığı yarı kıymeti birinci cinayet sahibine vermez ve ikinci defada gasp edenden diğer kıymetini de alamaz. İkinci surette; yani müdebber köle önce efendisinin yanında cinayet işlediğinde efendi, kölenin yarı kıymetini gasp edenden alıp, birinci cinayet sahibine verir. Ama ittifakla ikinci defa gasp edenden diğer yarı kıymetini alamaz. Çünkü birinci cinayet, kendi yanında olmuştur.

Müdebber olmayan köle de her iki fasılda, yani önce gasp edenin yanında cinayet işleyip sonra efendisinin yanında cinayet işlese yahut önce efendisinin yanında cinayet işleyip, sonra gasp edenin yanında cinayet işlediği suretlerde, müdebber gibidir. Şu kadar var ki, müdebber olmayan köle cinayet işlediğinde efendi muhayyer olup, dilerse köleyi cinayet sahibine verir, dilerse cinayetin diyetini verir. Ama müdebber olan köle cinayet işlediğinde, onun kıymetini verir. Müdebber olmayan köle önce gasp edenin yanında sonra efendinin yanında yahut aksi olsa, bu iki surette efendinin gasp edenden tekrar alması cinayet sahiplerine tekrar vermesi hususundaki hüküm ihtilâf ve ittifak cihetinden müdebberde elan hüküm gibidir.

Bir kimse, bir şahsın müdebber kölesini iki defa gasp etse, mesela; bir defa gasp edip gasp edenin yanında cinayet işledikten sonra efendisine verilse, tekrar gasp edip yine gaspın yanında cinayet işlese, bu takdirde efendisi bu müdebber kölenin kıymetini cinayet sahiplerine verir;

verdiği kıymetin yarısını alıp birinci cinayet sahibine verir. Gasp edenden ittifakla, diğer yarı kıymetini de alır. Bazıları; **"Bunda, İmam-ı Muhammed (r.a)'in muhalefeti vardır."** demişlerdir.

Bir kimse, hür bir çocuğu gasp etse, gasp edenin elinde çocuk ansızın veya sıtmadan ölse, gasp edenin üzerine bir şey lâzım değildir. Eğer çocuk yıldırımdan veya yılan sokmasından ölürse, gasp edenin âkilesi üzerine çocuğun diyeti lâzımdır. Bir çocuk kendi yanına emanet konulan bir köleyi öldürse, çocuğun âkilesi kölenin kıymetini öder. Çocuk yanına emanet konulan yiyeceği yese yahut yanına konulan malı telef etse, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; çocuğun kendi üzerine ve âkilesi üzerine ödenmesi lâzım gelmez. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ödenmesi lâzım gelir.

Ticaretten men edilmiş bir kölenin yanına bir emanet mal konulsa, köle emanet malı telef etse, hemen ödemeyip, azat edildikten sonra öder. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; derhal ödemesi lâzım gelir. Çocuk ve ticaretten men edilmiş köleye verilen ödünç mal ile ariyet malın hükmü, emanet malın hükmü gibidir. Çocuktan murâd, iyiyi kötüden ayıracak derecede olan akıllı çocuktur. Kâfi'de böyle yazılıdır. İmam-ı A'zam ve İmam-ı Muhammed (r.a) ile Ebu Yusuf (r.a) arasındaki ihtilâf, böyle akıllı olan çocuk hakkındadır. İyiyi kötüden ayıracak derecede akıllı olmayan çocuk, ittifakla telef ettiği malı ödemez. Akıllı olan çocuk emanet, ödünç, ariyet olmayan malları telef ettiğinde, onları öder. Zira aklı ermeyen bir çocuk, bir malı telef etmek üzere musallat edilirse, aklı ermediği için telef ettiği mal hederdir. Ama yaptığı iş, muteberdir.

ـــ بَابُ الْقَسَامَةِ ـــ

إِذَا وُجِدَ مَيِّتٌ فِي مَحَلَّةٍ بِهِ أَثَرُ الْقَتْلِ مِن جُرْحٍ أَوْ خُرُوجُ دَمٍ مِن أُذُنِهِ أَوْ عَيْنِهِ أَوْ أَثَرُ خَنِقٍ أَوْ ضَرْبٍ وَلَمْ يُدْرَ قَاتِلُهُ وَادَّعَى وَلِيُّهُ قَتْلَهُ عَلَى أَهْلِهَا أَوْ بَعْضِهِمْ وَلاَ بَيِّنَةَ لَهُ حُلِّفَ خَمْسُونَ رَجُلاً مِنْهُمْ يُخْتَارُ هُمُ الْوَلِيُّ. بِاللَّهِ مَا قَتَلْنَاهُ وَلاَ عَلِمْنَا لَهُ قَاتِلاً. ثُمَّ قُضِيَ عَلَى أَهْلِهَابِالدِّيَةِ وَمَا تَمَّ خَلْقُهُ كَالْكَبِيرِ وَلاَ يُحَلَّفُ الْوَلِيُّ. وَإِنْ كَانَ فِيهِ لَوْثٌ فَإِنْ نَقَصَ أَهْلُهَا عَنِ الْخَمْسِينَ كُرِّرَتِ الْيَمِينِ إِلَى أَنْ تَتِمَّ وَمَنْ نَكَلَ حُبِسَ حَتَّى يُحَلِّفَ. وَمَنْ قَالَ مِنْهُمْ قَتَلَهُ فُلاَنٌ إِسْتُثْنَاهُ فِي يَمِينِهِ. وَإِنْ إِدَّعَى الْوَلِيُّ الْقَتْلَ عَلَى غَيْرِهِمْ سَقَطَتْ عَنْهُمْ وَلاَ تُقْبَلُ شَهَادَتُهُمْ عَلَى غَيْرِهِمْ خِلاَفًالَهُمَا وَلاَ عَلَى بَعْضِهِمْ إِن ادَّعَاهُ إِجْمَاعًا. وَوُجُودُ أَكْثَرِ الْبَدَنِ أَوْ نِصْفِهِ مَعَ الرَّأْسِ كَوُجُودِ كُلِّهِ. وَلاَ قَسَامَةَ عَلَى صَبِيٍّ وَمَجْنُونٍ وَامْرَأَةٍ وَعَبْدٍ. وَلاَ قَسَامَةَ وَلاَ دِيَةَ فِي مَيِّتٍ لاَ أَثَرَ بِهِ أَوْ يَخْرُجُ الدَّمُ مِن فَمِهِ أَوْ أَنْفِهِ أَوْ دُبُرِهِ أَوْ ذَكَرِهِ أَوْ وُجِدَ أَقَلَّ مِن نِصْفِهِ وَلَوْ مَعَ الرَّأْسِ أَوْ نِصْفِهِ مَشْقُوقًا بِالطُّولِ. وَإِنْ وُجِدَ عَلَى دَابَّةٍ يَسُوقُهَا رَجُلٌ فَالدِّيَةُ عَلَى عَاقِلَتِهِ وَكَذَا لَوْ كَانَ يَقُودُهَا أَوْ رَاكِبَهَا وَإِنْ إِجْتَمَعُوا فَعَلَيْهِمْ. وَإِنْ وُجِدَ عَلَى دَابَّةٍ بَيْنَ قَرْيَتَيْنِ فَعَلَى إِقْرَبِهِمَا وَإِنْ وُجِدَ فِي دَارِ نَفْسِهِ فَعَلَى عَاقِلَتِهِ وَعِنْدَهُمَا لاَشَيْءَ فِيهِ. وَإِنْ وُجِدَ فِي دَارِ إِنْسَانٍ فَعَلَيْهِ الْقَسَامَةُ وَعَلَى عَاقِلَتِهِ الدِّيَةُ وَإِنْ كَانَتِ الْعَاقِلَةُ حُضُورًا يَدْخُلُونَ فِي الْقَسَامَةِ أَيْضًا خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُف وَإِلاَّ كُرِّرَتْ عَلَيْهِ. وَالْقَسَامَةُ عَلَى الْمُلاَّكِ دُونَ السُّكَّانِ وَعِنْدَ أَبِي يُوسُف عَلَى الْجَمِيعِ وَهِيَ أَهْلُ الْخِطَّةِ وَلَوْ بَقِيَ مِنْهُمْ وَاحِدٌ دُونَ الْمُشْتَرِينَ وَعِنْدَهُ عَلَى الْمُشْتَرِينَ أَيْضًا. وَإِنْ لَمْ يَبْقَ مِن أَهْلِ الْخِطَّةِ أَحَدٌ فَعَلَى الْمُشْتَرِينَ. وَإِنْ بِيعَتْ دَارٌ وَلَمْ تُقْبَضْ فَعَلَى الْبَائِعِ وَعِنْدَهُمَا عَلَى الْمُشْتَرِي وَفِي الْبَيْعِ بِخِيَارٍ عَلَى ذِي الْيَدِ وَعِنْدَهُمَا عَلَى مَنْ يَصِيرُ الْمِلْكُ لَهُ. وَلاَ تُدْرَى عَاقِلَةُ ذِي الْيَدِ إِلاَّ بِحُجَّةٍ أَنَّهَا لَهُ وَإِنْ وُجِدَ فِي دَارٍ مُشْتَرَكَةٍ سِهَامًا مُخْتَلِفَةً فَالْقَسَامَةُ وَالدِّيَةُ عَلَى الرُّؤُسِ وَإِنْ وُجِدَ فِي سَفِينَةٍ فَعَلَى مَنْ فِيهَا مِنَ الْمُلاَّحِينَ وَالرُّكَّابِ. وَإِنْ وُجِدَ فِي مَسْجِدِ مَحَلَّةٍ فَعَلَى أَهْلِهَا وَإِنْ بَيْنَ قَرْيَتَيْنِ فَعَلَى أَقْرَبِهِمَا وَإِنْ فِي سُوقٍ مَمْلُوكٍ فَعَلَى الْمَالِكِ وَعِنْدَ أَبِي يُوسُف عَلَى السُّكَّانِ وَفِي غَيْرِ الْمَمْلُوكِ كَالشَّوَارِعِ عَلَى بَيْتِ الْمَالِ. وَكَذَا إِنْ وُجِدَ فِي الْمَسْجِدِ الْجَامِعِ وَكَذَا إِنْ وُجِدَ فِي السِّجْنِ وَعَنْ أَبِي يُوسُف عَلَى أَهْلِ السِّجْنِ وَإِنْ فِي بَرِيَّةٍ لَيْس بِقُرْبِهَا قَرْيَةٌ يَسْمَعُ مِنْهَا الصَّوْتُ فَهُوَ هَدَرٌ. وَكَذَا لَوْ فِي وَسَطِ الْفُرَاتِ وَإِنْ مُحْتَبِسًا بِالشَّطِّ فَعَلَى أَقْرَبِ الْقُرَى مِنْهُ. وَإِنِ الْتَقَى قَوْمٌ بِالسُّيُوفِ ثُمَّ انْجَلَوْا عَنْ قَتِيلٍ فَعَلَى أَهْلِ الْمَحَلَّةِ إِلاَّ أَنْ يَدَّعِيَ وَلِيُّهُ

عَلَى الْقَوْمِ اَوْ عَلَى مُعَيَّنٍ مِنْهُمْ فَتَسْقُطُ عَنْهُمْ وَلاَ يَثْبُتُ عَلَى الْقَوْمِ اِلاَّ بِحُجَّةٍ. وَلَوْ وُجِدَ فِى مُعَسْكَرٍ بِاَرْضٍ غَيْرِ مَمْلُوكَةٍ فَاِنْ فِى خَبَاءٍ اَوْ فُسْطَاطٍ فَعَلَى رَبِّهِ وَاِلاَّ فَعَلَى الْاَقْرَبِ مِنْهُ وَاِنْ كَانُوا قَدْ قَاتَلُوا عَدُوًّا فَلاَ قَسَامَةَ وَلاَ دِيَةَ. وَاِنِ الْاَرْضُ مَمْلُوكَةً فَالْعَسْكَرُ كَالسَّكَانِ وَالْقَسَامَةِ عَلَى الْمَالِكِ لاَعَلَيْهِمْ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُف. وَمَنْ جُرِحَ فِى قَبِيلَةٍ ثُمَّ نُقِلَ اِلَى اَهْلِهِ لَمْ يَزَلْ ذَا فِرَاشٍ حَتَّى مَاتَ فَالْقَسَامَةُ عَلَى الْقَبِيلَةِ عِنْدَ الْاِمَامِ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُف لاَشَىْءَ فِيهِ وَلَوْ مَعَ الْجَرِيحِ رَجُلٌ فَحَمَلَ وَمَاتَ فِى اَهْلِهِ فَلاَ ضَمَانَ عَلَى الرَّجُلِ عِنْدَ اَبِى يُوسُف وَفِى قِيَاسِ قَوْلِ الْاِمَامِ يَضْمَنُ. وَلَوْ اَنَّ رَجُلَيْنِ كَانَا فِى بَيْتٍ فَوُجِدَ اَحَدُهُمَا مَذْبُوحًا ضَمِنَ الْاٰخَرُ دِيَتَهُ عِنْدَ اَبِى يُوسُف خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَلَوْ وُجِدَ الْقَتِيلُ فِى قَرْيَةٍ لِاِمْرَاَةٍ كُرِّرَ الْيَمِينُ عَلَيْهَا وَتدَى عَاقِلَتُهَا وَعِنْدَ اَبِى يُوسُف عَلَى عَاقِلَتِهَا الْقَسَامَةُ اَيْضًا. قَالَ الْمُتَاَخِّرُونَ وَالْمَرْاَةُ تَدْخُلُ فِى التَّحَمُّلِ مَعَ الْعَاقِلَةِ فِى هٰذِهِ الْمَسْئَلَةِ. وَلَوْ وُجِدَ فِى اَرْضِ رَجُلٍ فِى جَنْبِ قَرْيَةٍ لَيْس صَاحِبُ الْاَرْضِ مِنْهَا فَهُوَ عَلَى صَاحِبِ الْاَرْضِ

KASÂMENİN HÜKÜMLERİ BABI

Kasâme lügatte; kasem manasınadır ki, mutlak surette yemindir.

Şeriatta ise; bir yerde bir ölü bulunduğu ve kendisinde yara yahut gözünden yahut kulağından kan çıkması yahut boğulma yahut dövülmekle öldürüldüğüne delâlet eden bir eser görüldüğü halde katili bilinmese; öldürülenin velileri ise, o yerin ahalisinin hepsinin veya bir kısmının bunu amden veya hataen öldürmüş olduklarını şahitsiz dava etseler, ölenin velileri tarafından o yerin halkından seçecekleri elli erkeğe hâkim tarafından yemin ettirilir. Onlardan her biri; **"Billahi, O'nu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum!"** diye yemin eder. Yemin edildikten sonra, o yerin mükellef erkekleri üzerine müsavi olarak diyet ile hükmolunur.

İbn-i Abbâs (r.a)'dan, Resul-ü Ekrem (s.a.v)'in zaman-ı şeriflerinde Hayber'de biri öldürülmüştü. Resul-ü Ekrem (s.a.v), Hayber ahalisine bir mektup gönderip, **"Aranızda biri öldürülmüş olarak bulundu. Kim öldürmüşse, onu açıklayınız."** diye emretti. Onlar da mektubun cevabında; **"Bunun gibi bir hâdise İsrail oğulları zamanında da vaki olmuştu. Allah-ü Teâlâ (c.c), Mûsa (a.s)'ya hükmünü indirmişti. Binaenaleyh sen de Allah-ü Teâlâ (c.c)'dan hükmünü talep et."** diye yazdılar. Resul-ü Ekrem (s.a.v) de mektup gönderip; **"Allah-ü Teâlâ (c.c) bana gösterdi ki, sizden elli adam seçilip yemin verilecektir. Bundan son-**

ra diyetini ödeyeceksiniz." diye emrettiler. Peygamberimiz (s.a.v)'in bu cevabı, onlara vardığında; **"Hiç şüphe yok ki Cebrail (a.s)'in vahiy getirmesiyle hükmeyledin"** dediler.

Bir yerde azaları tamamıyla teşekkül etmiş olan bir yavru bulunsa, eğer kendisinde dövme eseri mevcut ise, büyük insan gibi o yerin ahalisi hakkında yemin ve diyet lâzım gelir. Ama azaları tam teşekkül etmemişse veya kendisinde dövme eseri bulunmazsa, o yerin ahalisine bir şey lâzım gelmez.

Levs; Bir yerde öldürülenin velilerinin iddialarında doğru olduklarına dair galip bir zan meydana getiren bir hal karinesi demektir ki, yapılan iddiayı kuvvetlendirir. Yani bir yerde ölü olarak bulunmuş ve kendisinde öldürülmüş olduğuna delâlet eden bir eser bulunan kimse ile o yerin ahalisi arasında düşmanlık bulunmakla o yerin ahalisi öldürdüğüne bir karine ve bir alâmet bulunsa bile, biz Hanefîlerce öldürülenin velilerine yemin ettirilmez.

Kendilerine yemin ettirilecek yerin adamları elliden noksan olduğu takdirde, elli tamamlanıncaya kadar tekrar yemin ettirilir. Zira şeriatın hükmü, elli adama yemin ettirmektir. Bu itibarla, yemini elliye tamamlamak vaciptir. Bir kimse yeminden çekinirse, yemin edinceye kadar hapsolunur.

Öldürülenin velisi, öldürüldüğü yerin ahalisinden olmayan bir kimsenin öldürdüğünü iddia etse, o yerin ahalisinden yemin düşer. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; öldürüldüğü yerin ahalisi, o yerden olmayan bir kimsenin öldürdüğüne şahitlik yapsalar, kabul edilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kabul edilir. Husumetten önce azlolunan husumet için tutulmuş vekilin şahitliğinin kabul edildiği gibi. Mesela; bir kimse bir şahsı husumete vekil etse, hâkimin huzurunda muhâsamada bulunduktan sonra vekâletten azletse, O'nun şahitliği o davada makbul değildir. Ama eğer muhâsama olunmazdan önce vekâletten azlolunsa, şahitliği kabul edilir. Bir kimse şuf'a hakkını talep ettikten sonra terk etse, satışta O'nun şahitliği kabul edilmez. Ama şuf'a hakkını talep etmeden, şahitlikte bulunsa, kabul edilir. Öldürülen kimsenin velisi, o yerin ahalisinin hepsinin öldürdüğünü iddia etse, o yerin ahalisinden bir kısmı diğer bir kısmının öldürdüğüne dair şahitlik yapsalar, bunların şahitlikleri kabul edilmez. Mesela; öldürülenin velisi o yerin halkının hepsinin öldürülen kimseyi öldürdüklerini dava ettikten sonra belirli bir kimsenin öldürdüğünü iddia etse, o yerin halkından iki şahıs da o kimsenin öldürdüğüne şahitlik yapsalar, şahitlikleri kabul edilmez. Zira husumet, oranın halkının hepsinin üzerine yapılmıştır.

Yeminin yapılabilmesi için, öldürülenin cesedinin en az yarısından çoğu veya başıyla beraber cesedinin yarısının bulunması lâzımdır. Bu itibarla, bir yerde öldürülenin yarısından ziyadesi veya başıyla beraber cesedinin yarısı bulunursa, cesedinin hepsi bulunmuş gibi yemin ve diyet lâzım olur.

Yemin edenlerden biri; **"Öldürülen kimseyi falan şahıs öldürdü!"** dese, yemininde O'nu istisna ederek; **"Billahi O'nu, ben öldürmedim, falan şahıstan başka O'nu öldüreni de bilmiyorum!"** diye yemin eder.

Çocuklar, deliler ve kadınlar üzerine yemin yoktur. Yemin, söz ile yapılır. Bunlar ise, doğru söze ehil değillerdir.

Bir yerde ölü olarak bulunmuş kimsede yara, dövme, boğazı sıkılarak boğulmuş olmak gibi öldürülmüş olduğuna delâlet eden bir eser bulunmazsa; burnundan, ağzından, dübüründen, tenasül azasından kan çıkmış olsa bile, bu kimse hakkında yemin ve diyet lâzım gelmez. Zira bunlar, öldürülme alâmeti sayılmaz. Bu gibi yerlerden kendiliğinden kan çıkması çokça vakidir. Ama gözünden, kulağından çıkmış olan kan şiddetli dövüldüğüne alâmet sayılacağından, O'nun öldürülmüş olduğuna hükmolunur. Ölü olarak bulunmuş kimsenin başıyla beraber olsa bile yarısından azı yahut uzunluğuna ikiye yarılıp yarısı bulunsa; bunlara cesedinin bütünü bulunmuş hükmü verilemeyeceği için, yine böyle bir ölü hakkında yemin ve diyet lâzım gelmez. Zira bu ikisi, azalarının çoğu değildir.

Bir kimsenin arkadan sürdüğü bir hayvan üzerinde öldürülmüş bir şahıs bulunsa, diyeti hayvanı sürenin âkilesi üzerine lâzımdır. Bir kimsenin önünden çektiği veya bindiği bir hayvanın üzerinde öldürülmüş bir kimse bulunsa, O'nun diyeti yine hayvanı çekenin veya binenin âkilesi üzerinedir. Eğer sürücü, yedici ve binici olmak üzere üç kimsenin götürdüğü bir hayvanın üzerinde öldürülmüş bir şahıs bulunsa; diyeti üçü üzerinedir. İki köy arasında bir hayvan üzerinde öldürülmüş bir kimse bulunsa, diyeti yakın olan köyün ahalisi üzerinedir. Bir kimse kendi evinde öldürülmüş bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyeti veresesi için kendi âkilesi üzerinedir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir şey lâzım gelmez. Fetva da, Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli üzerinedir.

Bir kimsenin evinde, öldürülmüş bir şahıs bulunsa, yemin ev sahibi üzerine; diyeti de ev sahibinin âkilesi üzerinedir. Eğer âkilesi ev sahibinin yanında hazır olurlarsa, onlar da yemin ederler. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin etmezler. Âkilesi, ev sahibinin yanında hazır değillerse, ev sahibi elli yemin tamamlanıncaya kadar yemin tekrar eder. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yemin, ev sahipleri üzerinedir. Yoksa ev-

de oturanlar üzerine değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin her ikisi üzerinedir.

Yemin, hıtta ehli üzerinedir. Müslüman hükümdar bir şehri fethedip ganimetçiler arasında taksim ettiğinde, hisseleri ayırmak için hat çekilmiş olur. Böyle kendilerine ganimet verilmiş kimselere **"Hıtta ehli"** denir. Eğer hıtta ehlinden bir kimse kalsa bile yemin onun üzerinedir, o yerleri satın alanlar üzerine değildir. İmam-ı A'zam (r.a)'in kavli, kendi asrında Kûfe halkının âdetini gördüğü içindir. Zira Kûfe halkının tedbiri, hıtta ehlinin elinde olup tedbirde satın alanlar ortak olmazlarmış. Ebu Yusuf (r.a) buna itibar etmemiştir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin, hıtta ehli üzerine olduğu gibi satın alanlar üzerine de lâzımdır. Hıtta ehlinden hiçbir kimse kalmamışsa, ittifakla yemin satın alanlar üzerinedir.

Bir ev satılıp, satın alan teslim almadan içinde öldürülmüş bir kimse bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyeti evi satanın âkilesi üzerinedir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; satın alanın âkilesi üzerinedir.

Hıyâr-ı şartla satılan bir evde öldürülmüş bir kimse bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyet ev elinde bulunan şahsın âkilesi üzerinedir. Ebu Yusuf (r.a) ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evin mülkü kimin üzerinde kalacaksa, ölenin diyetini de onun âkilesi öder.

Ev elinde bulunan kimsenin âkilesi, diyeti ancak evin elinde bulunan kimsenin olduğuna dair şahitlerin şahitlik yapmasıyla verir.

Çeşitli hisselerle ortak olan bir evde öldürülmüş bir kimse bulunsa, yemin ve diyet hisselere göre değil, ortakların adedi üzerinedir. Hisselerin farklı olmasına itibar edilmez. Mesela; üç şahıs arasında ortak bir ev olup, birincinin hissesi, yarısı; ikincinin hissesi, üçte biri, üçüncünün hissesi, altıda biri olsa; böyle bir evde öldürülmüş bir kimse bulunsa, yemin ve diyet bunların üçü üzerine müsavi olarak lâzım olup, hisselerine itibar edilmez.

Bir gemide öldürülmüş bir kimse bulunsa, yemin ve diyet gemide bulunan gemiciler ile yolcular üzerine lâzımdır. Burada geminin sahibi ile sahibi olmayanlar müsavidir.

Mahalle mescidinde öldürülmüş bir kimse bulunsa, kasâme ve diyet mescit ehli üzerinedir.

İki köy arasında öldürülmüş bir kimse bulunsa, yemin ve diyet yakın olan köyün ahalisi üzerinedir.

Bir şahsın mülkü olan sokakta öldürülmüş bir kimse bulunsa, yemin ve diyet, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sahibi üzerine-

dir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; orada oturanlar üzerinedir.

Kimsenin mülkü olmayan sokakta, yani büyük bir yolda öldürülmüş bulunan kimsenin diyeti Beyt'ül-mal üzerinedir. Büyük bir camide öldürülmüş bir kimse bulunsa, yine diyet Beyt'ül-mal üzerinedir. Zira büyük camii, amme içindir; bir ferde mahsus değildir. Hapishanede öldürülmüş bir kimse bulunsa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yine diyeti Beyt'ül-mal üzerinedir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kasâme ve diyet hapishanede bulunanlar üzerinedir.

Bir köyden veya şehirden ses işitilmeyecek kadar uzak olup, hiç bir kimsenin mülkünde ve tasarrufunda olmayan bir kırda bulunan öldürülmüş bir şahsın kanı hederdir. Yani bu şahıstan dolayı yemin ve diyet lâzım gelmez.

Fırat'ın ortasında bulunan öldürülmüş bir kimsenin kanı da hederdir. Öldürülmüş kimse Fırat'ın kenarında hapsedilmiş bulunsa, yakın olan köyün ahalisi üzerine yemin ve diyet lâzımdır. Zira o kenar, onların elindedir, ondan istifade ederler, hayvanlarını da oradan sularlar, yani orası onlara ait olmuş olur.

Bir cemaat kılıçlarla birbirleriyle kavga edip ayrıldıktan sonra kavga ettikleri yerde öldürülmüş biri bulunsa, yemin ve diyet o yerin ahalisi üzerinedir. Ancak öldürülenin velisi, o cemaat üzerine veya onlardan belirli bir kimse üzerine dava ederse, bu takdirde o yerin ahalisinden yemin ve diyet düşer. Zira bu dava, o yerin ahalisinin öldürmeden beri olduğunu tazammun eder. Öldürülen kimsenin, o cemaat tarafından öldürüldüğü de şahitle ispat edilmedikçe, sabit olmaz. Yalnız dava ile hak sabit olmaz. Fakat o yerin ahalisinden yemin ve diyet düşer. Çünkü öldürülenin velisinin sözü, kendi nefsi üzerine delil olur.

Bir kimsenin mülkü olmayan bir ordugâhta öldürülmüş bir kimse bulunsa, eğer öldürülme hâdisesi küçük bir çadırda veya büyük bir çadırda olmuşsa, yemin ve diyet bu çadırda bulunanlarla, âkileleri üzerinedir. Eğer öldürülmüş kimse küçük veya büyük çadırda bulunmazsa, yemin ve diyet bulunduğu yere en yakın olan çadırlarda bulunanlar üzerinedir. Öldürülmüş bir kimse ordugâhta düşman ile savaştan sonra bulunmuş olursa, yemin ve diyet lâzım gelmez. Çünkü bu hâlde, bunun düşman tarafından öldürülmüş olduğu açıktır. Ordugâh kurulan yer bir kimsenin mülkü ise, artık ordu orada oturanlar gibidir. Yemin ve diyet, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ordu üzerine lâzım olmayıp, mülk sahibi üzerinedir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin ve diyet hem sahibine, hem de ordu üzerinedir.

Bir kimse, bir kabilede yaralandıktan sonra evine götürülse, ama

yataktan kalkamayıp bu yaradan ölse, yemin ve diyet, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bu kabile üzerinedir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kabile üzerine bir şey lâzım gelmez. Zira kabilede meydana gelen öldürme değil yaralamadır. Cana kıyma olmayan yaralamada yemin yoktur.

Yaralı bir kimse ile beraber bir şahıs bulunup yaralı olan kimseyi O'nun evine götürse ve yaralı kendi evinde ölse; Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yaralıyı taşıyan üzerine yemin ve diyet lâzım gelmezse de, İmam-ı A'zam (r.a)'ın kıyasına göre; lâzım gelir. Zira O'nun eli, bir yerde öldürülmüş bulunan yer gibidir. O'nun elinde yaralı olarak bulunması, bir yerde yaralı olarak bulunması gibidir.

Bir evde bulunan iki kimseden birisi boğazlanmış bulunsa, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; boğazlanmış olanın diyetini diğeri öder. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; intihar etme ihtimali olduğu için, diğeri diyetini ödemez. Çünkü şüphe ile diyet lâzım gelmez.

Öldürülmüş bir kimse, bir kadının köyünde bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kadına elli defa yemin ettirilir. Diyet de, kadının âkilesi üzerine lâzımdır.

Yemin, töhmeti gidermek içindir. Kadın ise, töhmete ehildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; öldürülenin diyeti, kadının âkilesi üzerine lâzım olduğu gibi, yemin de kadının âkilesi üzerinedir. Zira yemin, yardım etmeye ehil olanlar üzerinedir. Kadın ise, çocuğa benzediğinden yardım etmeye ehil değildir. Bu meselede Hanefi Fakihlerinin müteahhirleri, kadınların da bazen harbe katıldıklarını göz önüne alarak, onların da diyeti yüklenen âkile arasına gireceklerini söylemişlerdir. Bu kavil, İmam-ı Tahâvi (r.a)'nin ihtiyarıdır. Esah olan da budur.

Bir köyün yanındaki bir kimsenin arazisinde öldürülmüş bir şahıs bulunsa, arazi sahibi o köyden olmasa, yemin ve diyet arazi sahibi üzerinedir.

ـــ كِتَابُ الْمَعَاقِلِ ـــ

هِي جَمْعُ مَعْقُلَةٌ وَهِي الدِّيَةُ. وَالْعَاقِلَةُ مَنْ يُؤَدِّيهَا وَهُمْ اَهْلُ الدِّيوانِ اِنْ كَانَ الْقَاتِلُ مِنْهُمْ تُؤْخَذُ مِنْ عَطَايَاهُمْ فِي ثَلٰثِ سِنِينَ فَاِنْ خَرجَ ثُلُثُ عَطَايَا فِي اَقَلَّ اَوْ اَكْثَرَ اُخِذَ مِنْهَا. وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْهُمْ فَعَاقِلَتُهُ قَبِيلَتُهُ تُؤْخَذُ مِنْهُمْ فِي ثَلٰثِ سِنِينَ مِنْ كُلِّ وَاحِدٍ ثُلُثَةُ دَرَاهِمَ اَوْ اَرْبَعَةٌ كُلُّ سَنَةٍ دِرْهَمٌ اَوْ دِرْهَمٌ وَثُلُثٌ لاَ اَزْيَدُ هُوَ الْاَصَحُّ. وَقِيلَ فِي كُلِّ سَنَةٍ ثُلُثَةُ دَرَاهِمَ اَوْ اَرْبَعَةٌ فَاِنْ لَمْ تَتَّسِعِ الْقَبِيلَةُ لِذٰلِكَ ضُمَّ اِلَيْهِمْ اَقْرَبُ الْقَبَائِلِ نَسَبًا عَلَى تَرْتِيبِ الْعَصَاتِ وَالْقَاتِلُ كَاَحَدِهِمْ. وَاِنْ كَانَ مِمَّنْ يَتَنَاصَرُونَ بِالْحَرفِ اَوْ بِالْحِلْفِ فَعَاقِلَتُهُ اَهْلُ حِرْفَتِهِ اَوْ حِلْفِهِ. وَعَاقِلَةُ الْمُعْتَقِ وَمَوْلَى الْمَوَالاَةِ مَوْلاَهُ وَعَاقِلَتِهِ. وَعَاقِلَةُ وَلَدِ الْمُلاَعَنَةِ عَاقِلَةُ اُمِّهِ فَاِنْ اِدَّعَاهُ الْاَبُ بَعْدَمَا عَقَلُوا عَنْهُ رَجَعُوا عَلَى عَاقِلَتِهِ بِمَا غَرِمُوا. وَاِنَّمَا تَعْقِلُ الْعَاقِلَةُ مَاوَجَبَ بِنَفْسِ الْقَتْلِ فَلاَ تَعْقِلُ جِنَايَةَ عَمْدٍ وَلاَ جِنَايَةَ عَبْدٍ وَلاَ مَالَزِمَ بِصُلْحٍ اَوْ اِعْتِرَافٍ اِلاَّ اَنْ يُصَدِّقُوهُ. وَلاَ اَقَلَّ مِن نِصْفِ عُشْرِ الدِّيَةِ بَلْ ذٰلِكَ عَلَى الْجَانِي وَلاَ تَدْخُلُ النِّسَاءُ وَالصِّبْيَانُ فِي الْعَقْلِ وَلاَ يَعْقِلُ مُسْلِمٌ عَنْ كَافِرٍ وَلاَ بِالْعَكْسِ وَيَعْقِلُ الْكَافِرُ عَنِ الْكَافِرِ. وَاِنِ اخْتَلَفَا مِلَّةً اِنْ لَمْ تَكُنِ الْعَدَاوَةُ بَيْنَ الْمِلَّتَيْنِ ظَاهِرَةً كَالْيَهُودِ مَعَ النَّصَارٰى وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لِذِّمِّيٍّ عَاقِلَةٌ فَالدِّيَةُ فِي مَالِهِ فِي ثَلٰثِ سِنِينَ. وَالْمُسْلِمُ يَعْقِلُ عَنْهُ بَيْتُ الْمَالِ وَقِيلَ كَالذِّمِّي. وَاِنْ جَنٰى حُرٌّ عَلَى عَبْدٍ خطأً فَعَلَى الْعَاقِلَةِ.

(KİTABÜ'L MAÂKIL)
MEÂKİL BAHSİ

Maâkıl, ma'kûlenin cem'i olup, diyet manasınadır.

Diyete, **"akl"** ve **"ma'kûle"** denilmesinin sebebi, diyetin verilmesi kan dökülmesini önleyecek bir kuvvet yerinde olduğu içindir. İnsanın harekâtının tanzim, kendisini kötülüklerden men edip alıkoyduğundan, insandaki yüksek bir kuvvete de **"akl"** denilmiştir. Sıhâh da; **"Akl, diyet manasınadır."** denilmiştir.

Âkile; Diyeti ödeyen kimselerdir. Bir kimseyi hata suretiyle veya şibh-i amd ile öldüren şahıs ehl-i divândan olursa, O'nun âkilesi ehl-i divândır. Muğrib sahibi; **"Divân, defterdir."** demiştir. İslâmiyet'te ilk defa divanları tedvin eden Hz. Ömer (r.a)'dir. Divân; Bir orduya bağlı olan ve maaş alan fertlerin isimlerinin yazılı bulunduğu defterdir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; ehl-i divân, katilin kabilesidir. Peygamberimiz (s.a.v), diyeti katilin kabilesi üzerine hükmetmiştir. Peygamberimiz (s.a.v)'den sonra nesh (hükmün kaldırılması) yoktur. Zira katilin kabilesinin vermesi, bir bağıştır. Bu takdirde, katilin akrabaları diyeti ödemeye daha lâyıktır. Biz Hanefilerin delili; Hz. Ömer (r.a)'in hükmüdür. Hz. Ömer (r.a), divânları tedvin edip, Ashâb-ı Kirâm'ın huzurunda ehl-i divân üzerine diyetle hüküm ettiğinde, hiçbir fert inkâr etmemekle icmâ olmuş oldu. Bu ise nesh değildir, bilakis manen takrirdir. Zira diyet, yardım edenler üzerinedir. Hz. Ömer (r.a) zamanında yardımlaşma, divân ile olduğundan dolayı, Hz. Ömer (r.a) diyeti ehl-i dîvana hükmetmiştir. Diyet, ehl-i divânın atiyelerinden diyetin hükmedildiği zamandan itibaren üç seneye kadar alınır. Diyetin üç senede ödeneceği, Peygamberimiz (s.a.v)'den rivayet edilmiştir ve Hz. Ömer (r.a)'den hikâye edilmiştir. Zira ehl-i divânın atiyelerinden almak tahfif içindir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; diyetin ödenmesi derhâl vacip olur. Ehl-i divânın atiyeleri üç seneden daha az veya daha çok zamanda çıkarsa, çıkan atiyeden alınır. Hata veya şibh-i amd suretiyle öldüren katil ehl-i divândan olmazsa, O'nun âkilesi kabilesidir. Kabilesinden, üç senede her birinden üç dirhem yahut dört dirhem alınır. Bu takdirde her senede bir dirhem yahut bir dirhem ile bir dirhemin üçte biri alınır, ziyade alınmaz. Esah olan budur. Zira böylece, kolaylık gözetilmiş olur. Bazıları;

"Her sene üç dirhem veya dört dirhem alınır, bu takdirde üç senede dokuz dirhem veya on iki dirhem alınmış olur." demişlerdir. Böyle alındığı takdirde kolaylık gözetilmemiş, olur. Bir kabile diyet vermeye kifayet etmeyip kudretleri yoksa yahut kabilesi az ise, bu takdirde asabe tertibi üzere kendilerine nesep itibariyle en yakın olan kabilenin fertleri ilâve edilir, katil de diyet ödeyenler arasına girer. Hata veya şibh-i amd neticesinde adam öldüren katil sanat ehlinden olup, başlarına bir felâket geldiğinde birbirlerine yardım etmek yahut bir sanat ehlinden olmayıp fakat başlarına bir felâket geldiğinde birbirine yardım etmek üzere anlaşma yapan cemaatten ise, O'nun âkilesi sanat erbabıdır yahut anlaşma yaptığı cemaattir.

Azat edilen kölenin âkilesi ve mevle'l-müvâlât (nesebi bilinmeyen veya dâr-ı harpten İslâm memleketine gelip İslâm dinini kabul eden bir kimse, bir Müslüman'a; **"Sen, benim efendimsin, ben şayet bir cinayet işlersem diyetimi sen verirsin, ben ölünce de sen, bana vâris olursun."** deyip, o da kabul etse, aralarında mevle'l-müvâlât yapılmış olur)ın âkilesi efendisi ve efendisinin kabilesidir.

Bir koca, karısı çocuk doğurduğunda; **"Bu çocuk benden değildir!"** deyip, bu çocuk sebebiyle karıyla koca hâkimin huzurunda usul-ü dairesinde birbirine lânet okuyup ayrılsalar, bu çocuğun âkilesi annesinin âkilesidir. Eğer annesinin âkilesi böyle bir çocuğun hata neticesinde öldürdüğü kimsenin diyetini verdikten sonra babası lânetleştiği bu çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu dava etse, çocuğun âkilesi verdikleri diyeti çocuğun babasının âkilesinden üç seneye kadar alırlar.

Âkile, kendi fertlerinden birinin hata; şibh-i amd veya sebep olma suretiyle yaptığı cinayetten dolayı vacip olan diyetini öder. Amden yaptığı cinayetin, kölenin yaptığı cinayetin, kendisinin sulh ve ikrarıyla lâzım olan cinayetin diyetini ödemez. Ancak cinayeti ikrar suretinde caniyi tasdik eden bir âkile, icap eden diyeti vermeye ortak olur, bir de caniye lâzım gelen diyetin miktarı tam diyetin yirmide birinden az olursa, bu diyet de caninin kendi üzerinedir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لاَ تَعْقِلُ الْعَاقِلَةُ عَمْدًا وَلاَ عَبْدًا وَلاَ صُلْحًا وَلاَ اعْتِرَافًا وَلاَ مَادُونَ اَرْشِى الْمُوضَحَة

"Âkile (kendi fertlerinden birinin) **aniden** (işlediği cinayetin), **köle**(nin işlediği cinayetin), **sulh ve ikrar** (yoluyla caninin ikrar ettiği cinayetin) **diyetini ve mûzıha** (bir yaradır ki, et ile baş kemiği arasındaki zar gibi olan deri yırtılıp, kemik meydana çıkmış olur)**nin diyeti** (tam diyetin yirmide biridir)**nden az olan diyeti de ödemez."** buyurmuşlardır.

Kadınlar, çocuklar diyeti vermeye dâhil olmazlar. Zira Hz. Ömer

(r.a); **"Âkile ile beraber çocuk ile kadın diyet vermez."** demişlerdir. Yardım edenler üzerine diyetin vacip olması, kendi fertlerinden olan caninin cinayetten men'ine sebep olabilecek muhafaza ve murakabe de bulunmayı terk ettikleri içindir. İnsanların çocuklar ve kadınlarla yardımlaşmadıkları muhakkaktır. Bundan dolayı, onların üzerine diyet vacip değildir.

Müslüman, kâfirden dolayı; kâfir de, Müslüman'dan dolayı diyet vermez. Zira bunlar arasında yardımlaşma olmadığı muhakkaktır. Yahudi ile Hıristiyanlar gibi iki millet arasında açık düşmanlık bulunmazsa, milletleri ayrı olsa bile bir kâfir diğer kâfirin diyetini verir. Zira küfrün hepsi bir millettir. Yahudilerle Hıristiyanlar arasında açık düşmanlık bulunduğundan, bunlar birbirine âkile olamaz.

Bir Zimmî'nin âkilesi yoksa diyeti hüküm olduğu günden itibaren üç seneye kadar kendi malından öder. Âkilesi olmayan bir Müslüman'ın diyeti, Beyt'ül-mal üzerinedir. Zira diyetin vücûbu yardım etmek itibariyledir. Müslüman cemaat ise, birbirine yardım ederler. Bazıları; **"Âkilesi olmayan Müslüman da Zimmî gibi kendi malından diyeti üç senede verir."** demişlerdir. Üç sene, diyet hükmolunduğu günden itibaren hesaplanır. Hür olan bir kimse hataen bir köleye cinayet işlediği takdirde, hür kimsenin diyeti âkilesi üzerine lâzımdır.

ـ كِتَابُ الْوَصَايَا ـ

اَلْوَصِيَّةُ تَمْلِيكٌ مُضَافٌ اِلَى مَابَعْدَ الْمَوْتِ وَهِى بِمَا دُونَ الثُّلُثِ اِنْ كَانَ الْوَرَثَةُ اَغْنِيَاءَ اَوْ يَسْتَغْنُونَ بِاَنْصِبَائِهِمْ وَاِلاَّ فَتَرْكُهَا اَحَبُّ. وَلاَ تَصِحُّ بِمَا زَادَ عَلَى الثُّلُثِ وَلاَ لِقَاتِلِهِ مُبَاشَرَةً وَلاَ لِوَارِثِهِ اِلاَّ بِاِجَازَةِ الْوَرَثَةِ وَتَصِحُّ بِالثُّلُثِ لِلْاَجْنَبِيِّ وَاِنْ لَمْ يَجِيزوا. وَتَصِحُّ مِنَ الْمُسْلِمِ لِلذِّمِّيِّ وَبِالْعَكْسِ وَتَصِحُّ لِلْحَمْلِ وَبِهِ اِنْ كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ وِلاَدَتِهِ اَقَلُّ مِن سِتَّةِ اَشْهُرٍ. وَلاَ تَصِحُّ الْهِبَةُ لَهُ. وَاِنْ اَوْصَى بِاُمِّهِ دُونَهُ صَحَّتِ الْوَصِيَّةُ وَالْاِسْتِثْنَاءُ وَلاَبُدَّ فِى الْوَصِيَّةِ مِنَ الْقَبُولِ وَيُعْتَبَرُ بَعْدَ مَوْتِ الْمُوصِى وَلا اِعْتِبَارَ بِالرَّدِّ وَالْقَبُولِ فِى حَيَاتِهِ وَبِهِ تُمْلَكُ اِلاَّ اَنْ يَمُوت الْمُوصِى لَهُ بَعْدَ مَوْتِ الْمُوصِى قَبْلَ الْقَبُولِ فَاِنَّهُ يَمْلِكُهَا وَتَصِيرُ لِوَرَثَتِهِ. وَلاَ تَصِحُّ مِن صَبِىٍّ وَلاَ مُكَاتَبٍ وَاِنْ تَرَكَ وَفَاءً. وَالْوَصِيَّةُ مُؤَخَّرَةٌ عَنِ الدَّيْنِ فَلاَ تَصِحُّ مِمَّنْ يُحِيطُ دَيْنه بِمَالِهِ اِلاَّ اَنْ يُبْرِئَهُ الْغُرَمَاءُ. وَلِلْمُوصِى اَنْ يَرْجِعَ فِى وَصِيِّهِ قَوْلاً اَوْ فِعْلاً يَقْطَعُ حَقَّ الْمَالِكِ فِى الْغَصْبِ اَوْ يُزِيلُ مِلْكَهُ كَالْبَيْعِ وَالْهِبَةِ. وَاِنِ اشْتَرَاهُ اَوْ رَجَعَ بَعْدَ ذٰلِكَ اَوْ يُوجِب فِى الْمُوصَى بِهِ زِيَادَةً لاَيُمْكِنُ التَّسْلِيم اِلاَّ بِهَا كَلَتِّ السَّوِيقِ وَالْبِنَاءِ فِى الدَّارِ وَالْحَشْوِ بِالْقُطْنِ وَقَطْعُ الثَّوْبِ وَذَبْحُ الشَّاةِ رُجُوعٌ. لاَغَسْلُ الثَّوْبِ وَتَجْصِيصُ الدَّارِ وَهَدْمُهَا. وَالْجُحُودُ لَيْس بِرُجُوعٍ عِنْدَ مُحَمَّدٍ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُف وَلاَقَوْلُهُ اَخَّرَتِ الْوَصِيَّةُ اَوْ كُلُّ وَصِيَّةٍ اَوْصَيْتُ بِهَا لِفُلاَنٍ فَهِى حَرَامٌ. وَلَوْ قَالَ مَا اَوْصَيْتُ بِهِ لِفُلاَنٍ فَهُوَ لِفُلاَنٍ فَرُجُوعٌ اِلاَّ اَنْ يَكُونَ فلان الثَّانِي مَيِّتًا. وَتَبْطُلُ هِبَةُ الْمَرِيضِ وَوَصِيَّتُهُ لِاَجْنَبِيَّةٍ نَكَحَهَا بَعْدَهَا. وَكَذَا اِقْرَارُهُ وَوَصِيَّتُهُ وَهِبَتُهُ لِاِبْنِهِ الْكَافِرِ اَوِ الرَّقِيقِ اِنْ اَسْلَمَ اَوْ اُعْتِقَ بَعْدَ ذٰلِكَ. وَهِبَةُ الْمُقْعَدِ وَالْمَفْلُوجُ وَالْاَشَلُّ وَالْمَسْلُولُ مِن كُلِّ مَالِهِ اِنْ طَالَ وَلَمْ يُخَفْ مَوْتِهِ مِنْهُ وَاِلاَّ فَمِن ثُلُثِهِ.

(KİTABÜ'L VESAYA)
VASİYYETLER BAHSİ

Vasiyyet lügatte; emir, bir işi birisine ısmarlama demektir. Vayyet asılda, mastar manasına isimdir. Bundan sonra kendisiyle vayyet olunan mala isim olmuştur.

Vasiyyet şeriatta; bir mal veya menfaati ölümünden sonraya nispetle bir şahsa veya bir hayır cihetine teberru suretiyle mülk olarak vermektir. Malını vasiyet edene **"mûsi";** kendisine vasiyyet olunan şahıs veya hayır yoluna **"mûsâ-leh";** kendisiyle vasiyyet edilen şeye **"mûsâ-bih";** bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere tayin edilen kimseye de **"vasi"** denilir.

Vasiyyetin şartları;

1- Mûsâ-bih ki, vasiyyet olunan şeydir. Vasiyyet eden kimsenin ölümünden sonra mülk olarak verilebilecek şey olmalıdır.

2- Vasiyyet eden kimse, vasiyyet zamanında teberru etmeye ehil olmalıdır. Çocuğun, kölenin vasiyyetleri sahih değildir.

3-Vasiyyet eden kimsenin borcu, terekesinden fasla olmamalıdır. Bu itibarla vasiyyet edenin borçları, terekesinden fazla veya ona müsavi olunca, vasiyyeti caiz olmaz. Çünkü borç, ödenmesi vacip olduğundan, bağış kabilinden olan vasiyyetten önce gelir.

4- Yapılan vasiyyet, malın üçte birinden ziyade olmamalıdır.

5- Kendisi için vasiyyet olunan şahıs, vasiyyet eden kimseye vâris olmayıp, yabancı olmalıdır. Ancak bir kimse, bir vârisine vasiyyet edip, diğer vârisleri izin verirlerse, bu vasiyyet sahih olur.

6- Kendisine vasiyyet edilen şahıs, vasiyyet edenin katili olmamalıdır.

7- Kendisine vasiyyet olunan şahıs, vasiyyet zamanında hayatta bulunmalı ve mevcut olmalıdır.

Vârisler zengin olurlar ve hisselerinde tokgözlü olurlarsa, malın üçte birinden azının vasiyyet edilmesi müstehaptır. Eğer varisler zengin olma-

yıp, hisselerinde tokgözlü olmazlarsa, vasiyyet yapılmaması daha iyidir.

Bir kimsenin üzerinde Allah (c.c) için şer'i bir hak yoksa o kimsenin vasiyyet etmesi müstehaptır. Eğer üzerinde zekât, oruç, hacc ve namaz gibi şer'i bir hak bulunursa, bu takdirde vasiyyet etmesi vaciptir. Peygamberimiz (s.a.v); **"Malın üçte birinin vasiyyeti çoktur."** buyurmuşlardır. Hz. Ali (r.a)'den; "Peygamberimiz (s.a.v);

لَاَنْ اُوْصِى بالْخُمْسِ اَحَبُّ اِلَّى مَنْ اَنْ اُوصِى بِالرُّبُعِ و لَاَنْ اُوصى بِالرُّبُعِ اَحَبُّ اِلَّى منْ اَنْ اُوصى بِالثُّلُث

"Malın beşte birini vasiyyet etmem, malın dörtte birini vasiyyet etmemden bana daha sevimlidir ve malın dörtte birini vasiyyet etmem, üçte birini vasiyyet etmemden bana daha sevimlidir." buyurmuşlardır." diye rivayet edilmiştir. Zira beşte birini vasiyyette veya dörtte birini vasiyyette vârisler için bağış vardır. Ama malın üçte birini tam olarak vasiyyette, vârisler için bağış yoktur. Peygamberimiz (s.a.v);

اَفْضَلُ الصَّدَقَة الصَّدَقَةُ عَلَى ذى الرَّحِمِ الْكَاشِحِ

"Sadakanın en faziletlisi kindar olan akrabaya verilen sadakadır." buyurmuşlardır.

Malın üçte birinden ziyadesini vasiyyet etmek sahih değildir. Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a); "Ben şiddetli hasta olduğumda, Peygamberimiz (s.a.v) beni ziyarete geldiler. Ben; **"Ya Resulullah çok hastayım malım da çoktur, fakat bana yalnız kızım mirasçı oluyor. Malımın üçte ikisini vasiyyet edeyim mi?"** dediğimde; **"Hayır!"** buyurdular. **"Öyle ise, yarısını vasiyyet edeyim mi?"** diye sordum. Yine **"Hayır!"** buyurdular. **"Üçte birini vasiyyet edeyim mi?"** dediğimde, **"Üçte biri olur, o da çok!"** buyurdular." demiştir.

Vasiyyet eden kimsenin, doğrudan doğruya kendini öldürmek isteyen katile vasiyyet etmesi sahih değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

لاَ وَصيَّةَ لقَاتلٍ

"Katil için vasiyyet yoktur." buyurmuşlardır. Öldürme gerek amden ve gerek hataen olsun hâdis-i şerif ikisine de şamildir. Çünkü öldürme, hadd-i zatında büyük bir cinayettir. Bundan dolayı, katili vasiyyetten ve mirastan mahrum etmek lâzım gelir. Yalnız bir kimse, bir şahsın ölümüne sebep olursa, sebep olan kimse için vasiyyet edilmesi sahihtir. Zira bir kimsenin ölmesine sebep olmak, hakikaten öldürmek değildir. Vâ-

rislerin izinleri bulunmadıkça, vârislerden herhangi birisine vasiyyet edilmesi sahih değildir.

Vârisleri izin vermeseler bile, bir kimsenin malının üçte birini vârisi olmayan bir şahsa vasiyyet etmesi sahihtir.

Bir Müslüman'ın Zimmîye, Zimmînin de Müslüman'a vasiyyet etmesi sahihtir. Vasiyyet ile çocuğun doğumu arasında altı aydan az müddet bulunursa, bir kadının karnında bulunan yavru için vasiyyet etmek yahut bir cariyenin karnında bulunan yavruyu bir şahıs için vasiyyet etmek sahihtir. Bir kadının karnında bulunan yavruya hibe etmek sahih değildir. Zira hibenin şartı, hibe edilen şeyin kabul edilmesi ve teslim alınmasıdır. Annesinin karnındaki yavrunun ise, hibe edilen şeyi teslim alması mümkün değildir.

Bir kimse, hâmile bulunan bir cariyeyi vasiyyet edip karnındaki yavruyu vasiyyet etmese, vasiyyet ve istisna sahih olur. Zira cariyenin karnındaki yavru, cariye lâfzı altına girmez. Yani cariyenin vasiyyet edilmesiyle, karnındaki yavru vasiyyet edilmiş olmaz. Ancak cariye sahibi; **"Gebe olan cariyeyi mutlak surette vasiyyet ettim."** dediği takdirde, cariyenin karnındaki yavru annesine tebaan vasiyyete dâhil olur. Ama cariyenin kendisini vasiyyet edip, karnındaki yavruyu vasiyyet etmese, sahih olacağı gibi; cariyenin karnındaki yavruyu vasiyyet edip, cariyeyi vasiyyet etmese, yine sahih olur. Bu itibarla, üzerine akid yapılması caiz olan şeyin, akidden çıkarılması da caiz olur.

Vasiyyetin rüknü; vasiyyet edenden icap, kendisine vasiyyet olunandan da kabuldür. Vasiyyette icap; **"Şu malımın üçte birini falan şahsa vasiyyet ettim"** yahut **"Benden sonra terekemin üçte biri falan kimseye verilsin."** gibi bir tabirdir. Kabul de; **"Yapılan vasiyyeti kabul ettim."** demekten veya vasiyyet eden öldükten sonra kendisine vasiyyet olunanı vasiyyet edilen şeyde kabulü gösterir bir tasarrufta bulunmasından ibarettir. Vasiyyette, kabul lâzımdır. Kabul, vasiyyet edenin ölümünden sonra muteber olur. Yoksa hayatında yapılan red ve kabule itibar yoktur. Mesela; bir kimse, karısına; **"Sen yarın bir dirhem üzerine boşsun."** dese, yarın gelmeden önce kadının red ve kabulü batıldır.

Kendisine vasiyyet edilen kimse, vasiyyet edilen şeyi kabul etmekle, o şeye malik olur. Zira vasiyyet yeni bir mülkü ispattır. Bu takdirde, bir kimsenin ihtiyarı olmadan kendisine mülk ispat edilemez. Meğerki vasiyyet eden kimse öldükten sonra kendisine vasiyyet olunan şahıs da vasiyyet olunan şeyi kabul etmeden önce ölürse, bu takdirde kendisine vasiyyet olunan şahıs vasiyyet edilen şeye malik olup, vârislerine intikal eder. Çünkü vasiyyet eden kimsenin ölmesiyle vasiyyet tamamlandığından bozul-

maz. Kıyas vasiyyetin bozulması idi. Ama istihsânen vasiyyet sahih oldu.

Çocuğun ve kitabet bedeline yetecek kadar para bıraksa bile mükâtebin vasiyyeti sahih değildir. Zira mükâteb, kitabet bedelini efendisine ödemedikçe efendisinin mülkünden çıkmış olmaz. Bu hâlde, teberruâtı caiz değildir. Vasiyyet, borçtan sonra gelir. Zira borcun ödenmesi, farzdır. Vasiyyet ise, teberrudur.

Vasiyyet, borçtan sonra geldiği için borcu terekesi kadar olan kimsenin vasiyyeti sahih değildir. Ancak alacaklılar ölüyü alacaklarından beri kılarlarsa, bu takdirde vasiyyete mâni olan şey ortadan kalkmakla vasiyyet sahih olur.

Vasiyyet edenin, vasiyyet ettiği şeyden; **"Vasiyyetimden döndüm!"** demesi gibi söz ile dönmesi caiz olacağı gibi, gasp edilmiş malda sahibinin hakkını ortadan kaldıracak bir işi gasp edenin işlemesi gibi vasiyyet eden kimsenin de vasiyyet ettiği şeyden döndüğünü gösteren bir iş işlemesi ile de vasiyyetinden dönmesi caiz olur. Mesela; vasiyyet eden kimsenin, vasiyyet ettiği elbiseyi biçmesi veya vasiyyet ettiği şeyi satmak ve hibe etmek gibi mülkünden çıkartmasıyla da vasiyyetinden yapmış olduğu işle dönmüş olur. Her ne kadar vasiyyet ettiği şeyi sattıktan sonra geri alsa yahut hibe ettikten sonra geri dönse yahut vasiyyet ettiği şeye bir şey ziyade edip, vasiyyet edilen şeyi teslim etmek, ancak ziyade edilen şeyle mümkün olsa, Mesela; vasiyyet ettiği şey kavrulmuş un olup sonra onu yağlasa vasiyyet etmiş olduğu arsa olup içine bina yapsa, vasiyyeti pamuk olup kaftan içine doldursa, bu takdirde vasiyyet edilen şeyde, bu yapılan işler ziyadeliği gerektirip vasiyyet edilen şeyin bu ziyade edilen şeyler olmadan teslim etmek mümkün olmadığı için vasiyyet edilen şeyden bu işler sebebiyle yine vasiyyetinden dönmesi caizdir. Çünkü vasiyyet ettiği şeye başka şeyler karıştığı için, bu işler vasiyyetinden döndüğüne delâlet eder. Bir elbisenin kesilmesi, bir koyunun boğazlanması vasiyyetten dönmektir. Mesela; bir kimse, bir elbise veya bir koyun vasiyyet ettikten sonra elbiseyi kesmiş olsa veya koyunu boğazlamış olsa, vasiyyetinden dönmüş olur. Fakat vasiyyet edilen elbisenin yıkanması yahut vasiyyet edilen evin sıvanması yahut vasiyyet edilen evin yıkılması, vasiyyetten dönme sayılmaz. Vasiyyet edenin, vasiyyet ettiği şeyi inkâr etmesi, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vasiyyetten dönme sayılmaz. Zira dönmek, geçmişte olan bir şeyi ispat, şimdi olan bir şeyi nefyetmektir. İnkâr ise, geçmiş zamanda olan ve şimdiki zamanda olan bir şeyi nefyetmektir. Bu itibarla, bir şeyden dönmekle, o şeyi inkâr etmek arasında zıtlık vardır. Bundan dolayıdır ki, nikâhı inkâr etmekle ayrılmak vaki olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; vasiyyet edenin, vasiyyet ettiği şeyi inkâr etmesi, vasiyyetten dönme sayılır. Vasiyyet eden kimse; **"Vasiyyetimi geri bı-**

raktım." dese, vasiyyetten dönmüş olmaz. Zira vasiyyetin geri bırakılması, vasiyyetten vazgeçmek değildir. Fakat vasiyyet eden; **"Vasiyyetimi terk ettim!"** dese, vasiyyetinden vazgeçmiş olur. Mesela; alacaklı borçlusuna; **"Alacağımı sana terk ettim!"** dese, alacağından vazgeçmiş olur. Fakat alacaklı, borçlusuna; **"Alacağımı geri bıraktım!"** dese, alacağından vazgeçmiş olmaz.

Vasiyyet eden kimse; **"Falan şahıs için vasiyyet yapmıştım, o vasiyyet haramdır."** dese, vasiyyetten dönmüş olmaz. Zira haramlık vasfı, aslın devam ettiğini gerektirir. Bu takdirde, vasiyyetten dönmüş sayılmaz. Ama vasiyyet eden kimse, **"Falan şahıs için vasiyyet yapmıştım, o vasiyyet batıldır."** dese, bu sözle vasiyyetinden dönmüş olur. Zira batıl, bir şeyin yok olması demektir. Bu takdirde; **"Yapmış, olduğum vasiyyetin aslı yoktur."** demek olur.

Vasiyyet eden kimse; **"Zeyd için vasiyyet etmiştim, o vasiyyet ettiğim şey Amr içindir."** dese, bu sözüyle vasiyyetinden dönmüş olur. Ancak Amr ölmüş olursa, bu takdirde vasiyyeti sahih olup, dönmüş olmaz. Hasta bir kimse, bir kadına bir şey hibe veya vasiyyet edip sonra o kadınla evlense, yaptığı hibe ve vasiyyeti batıl olur. Bir kimse kâfir oğluna yahut köle olan oğluna bir şey ikrar etse yahut hibe etse, ikrar, vasiyyet ve hibeden sonra kâfir oğlu Müslüman veya köle olan oğlu azat olsa; yapılan ikrar, vasiyet veya hibe batıl olur. İkrarın batıl olması, ikrar zamanında mirasa sebep olan oğulluğun mevcut olmasıdır. Oğulluk ise, babasını töhmet altında bulundurur. İkrar ile babasının töhmet altında bulunacağından dolayı ikrar da vasiyyete katılmıştır. Vasiyyet ile hibenin batıl olmaları, bunların muteber olması ölüm zamanındadır. Kâfir olan oğlu veya köle olan oğlu ise, babalarının ölüm zamanında mirasçı oldular, bu yüzden vasiyyet ile hibe de batıl oldu.

Kötürüm, çolak, felçli veya veremli olan kimsenin yapmış oldukları hibe, bu hastalıktan ölecekleri korkulmayıp hastalıkları devam ederse, mallarının hepsinden itibar edilir. Eğer bu hastalıklardan ölecekleri korkulur ve uzun zaman geçmeden de ölürlerse, yapmış oldukları hibe, mallarının üçte birinden itibar edilir. Zira bu hastalıklar, müzmin hastalıklardır.

ـــ بابُ الوصيّة بِثُلُثِ الْمَالِ ـــ

وَلَوْ اَوْصٰى لِكُلٍّ مِنْ اِثْنَيْنِ بِثُلُثِ مَالِهِ وَلَمْ يُجِزْ وَارِثُهُ قُسِمَ الثُّلُثُ بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ وَلَوْ لِاَحَدِهِمَا بِثُلُثِهِ وَلِلْاٰخَرِ بِسُدُسِهِ قُسِمَ اَثْلَاثًا وَلَوْ لِاَحَدِهِمَا بِثُلُثِهِ وَلِلْاٰخَرِ بِثُلُثَيْهِ اَوْ بِنِصْفِهِ اَوْ بِكُلِّهِ يُنَصَّفُ الثُّلُثُ بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُمَا يُثَلَّثُ فِي الْاَوَّلِ وَيُخَمَّسُ خُمْسَيْنِ وَثُلُثَةَ اَخْمَاسٍ فِي الثَّانِي وَيُرَبَّعُ فِي الثَّالِثِ. وَلاَ يُضْرَبُ الْمُوصٰى لَهُ بِالزَّائِدِ عَلَى الثُّلُثِ عِنْدَ الْاِمَامِ اِلاَّ فِي الْمُحَابَاةِ وَالسِّعَايَةِ وَالدَّرَاهِمِ الْمُرْسَلَةِ. وَتَبْطُلُ الْوَصِيَّةُ بِنَصِيبِ اِبْنِهِ وَتَصِحُّ بِمِثْلِ نَصِيبِ اِبْنِهِ فَلَوْ كَانَ لَهُ اِبْنَانِ فَلِلْمُوصَى لَهُ الثُّلُثُ وَاِنْ ثَلٰثَةٌ فَالرُّبْعُ وَاِنْ اَوْصٰى بِجُزْءٍ مِن مَالِهِ فَالتَّعْيِينُ اِلَى الْوَرَثَةِ وَاِنْ بِسَهْمٍ فَالسُّدُسُ وَعِنْدَهُمَا مِثْلُ نَصِيبِ اَحَدِهِمْ اِلاَّ اَنْ يَزِيدَ عَلَى الثُّلُثِ وَلاَ اِجَازَةَ قَالُوا هٰذَا فِي عُرْفِهِمْ وَفِي عُرْفِنَا السَّهم كَالْجُزْءِ. وَاِنْ اَوْصٰى لَهُ بِسُدُسِ مَالِهِ ثُمَّ بِثُلُثِ مَالِهِ وَاَجَازُوا فَلَهُ الثُّلُثُ. وَاِنْ بِسُدُسِهِ ثُمَّ بِسُدُسِهِ فَلَهُ السُّدُسُ سَوَاءٌ اِتَّحَدَ الْمَجْلِسُ اَوْ اِخْتَلَف. وَلَوْ بِثُلُثِ دَرَاهِمِهِ اَوْ غَنَمِهِ اَوْ ثِيَابِهِ وَهِي مِن جِنْسٍ وَاحِدٍ فَهَلَكَ الثُّلْثَانِ فَلَهُ الْبَاقِي اِنْ خَرَجَ مِنَ الثُّلُثِ وَكَذَا كُلُّ مَكِيلٍ وَمَوْزُونٍ. وَاِنْ بِثُلُثِ ثِيَابِهِ وَهِي مُتَفَاوِتَةٌ فَهَلَكَ الثُّلْثَانِ فَلَهُ ثُلُثُ مَابَقِي وَاِنْ بِثُلُثِ عَبِيدِهِ فَكَذٰلِكَ. وَعِنْدَهُمَا كُلُّ الْبَاقِي وَقِيلَ يُوَافِقَانِ وَالدَّوَابُّ كَالْعَبِيدِ. وَاِنْ اَوْصٰى بِاَلْفٍ وَلَهُ عَيْنٌ وَدَيْنٌ فَهِي عَيْنٌ اِنْ خرجَتْ مِن ثُلُثِ الْعَيْنِ وَاِلاَّ دُفِعَ ثُلُثُ الْعَيْنِ وَثُلُثُ مَايُسْتَوْفٰى مِنَ الدَّيْنِ حَتّٰى يُتِمّ. وَاِنْ اَوْصٰى بِالثُّلُثِ لِزَيْدٍ وَعَمْرٍو وَاَحَدُهُمَا مَيِّتٌ فَكُلُّهُ لِلْحَيِّ. وَاِنْ قَالَ بَيْنَ زَيْدٍ وعَمْرٍو فَالنِّصْفُ لِلْحَيِّ. وَاِنْ اَوْصٰى بِثُلُثِ مَالِهِ وَلاَ مَالَ لَهُ فَاكْتَسَب فَلَهُ ثُلُثُ مَالِهِ عِنْدَ الْمَوْتِ وَاِنْ بِثُلُثِ غَنَمِهِ وَلاَ غَنَمَ لَهُ اَوْ كَانَ فَهَلَكَ قَبْلَ مَوْتِهِ بَطَلَتْ. وَاِنْ اِسْتَفَادَ غَنَمًا ثُمَّ مَاتَ صَحَّتْ فِي الصَّحِيحِ. وَاِنْ اَوْصٰى بِشَاةٍ مِن مَالِهِ وَلاَ شَاةَ لَهُ فَلَهُ قِيمَتُهَا وَتَبْطُلُ لَوْ بِشَاةٍ مِن غَنَمِهِ وَلاَ غَنَمَ لَهُ. وَاِنْ اَوْصٰى بِثُلُثِ مَالِهِ لِاُمَّهَاتِ اَوْلاَدِهِ وَهُنَّ ثَلٰثٌ وَلِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ فَلَهُنَّ ثُلُثُهُ اَخْمَاسِهِ وَلِكُلِّ فَرِيقٍ خُمْسٌ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ ثُلُثُهُ اَسْبَاعِهِ وَلِكُلِّ فَرِيقٍ سَبْعَانِ. وَاِنْ اَوْصٰى بِثُلُثِ مَالِهِ لِزَيْدٍ وَلِلْفُقَرَاءِ فَلَهُ نِصْفُهُ وَلَهُمْ نِصْفُهُ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لَهُ ثُلُثُهُ وَلَهُمْ ثُلُثَاهُ وَاِنْ اَوْصٰى بِمِائَةٍ لِزَيْدٍ وَمِائَةٍ لِعَمْرٍو ثُمَّ قَالَ لِبَكْرٍ اَشْرَكْتُكَ مَعَهُمَا فَلَهُ ثُلُثُ مَالٍ كُلٍّ. وَلَوْ بِمِائَةٍ لِزَيْدٍ وَخَمْسِينَ لِعَمْرٍو فَلِبَكْرٍ نِصْف مَالِ كُلٍّ مِنْهُما وَاِنْ قَالَ لِفُلاَنٍ عَلَيَّ دَيْنٌ فَصَدِّقُوهُ فَاِنَّهُ يُصَدَّقُ اِلَى الثُّلُثِ. فَاِنْ اَوْصٰى مَعَ ذٰلِكَ بِوَصَايَا عُزِلَ ثُلُثٌ لَهَا وَثُلُثَانِ لِلْوَرَثَةِ وَيُقَالُ لِكُلٍّ صَدِّقُوهُ فِيمَا شِئْتُمْ فَيُؤْخَذُ اَصْحَابُ الْوَصَايَا بِثُلُثِ مَا اَقَرُّوا بِهِ وَالْوَرَثَةُ بِثُلُثَيْ مَا اَقَرُّوا بِهِ وَيُحَلَّفُ كُلٌّ عَلَى الْعِلْمِ بِدَعْوَى الزِّيَادَةِ

عَلَى مَا اَقَرُّوا. وَاِنْ اَوْصٰى بِعَيْنٍ لِوَارِثِهِ وَلاَجْنَبِيٍّ فَلِلاَجْنَبِيِّ نِصْفُهَا وَلاَ شَيْئَ لِلْوَارِثِ وَاِنْ اَوْصٰى لِكُلٍّ مِنْ ثَلٰثَةِ اَشْخَاصٍ بِثَوْبٍ وَهِىَ مُتَفَاوِتَةٌ فَضَاعَ ثَوْبٌ وَلَمْ يُدْرَ اَيُّهَا هُوَ وَالْوَرَثَةُ تَقُولُ لِكُلٍّ هَلَكَ حَقُّكَ بَطَلَتِ الْوَصِيَّةُ فَاِنْ سَلَّمُوا مَابَقِىَ فَلِذِى الْجَيِّدِ ثُلُثَا جَيِّدِهِمَا وَلِذِى الرَّدِّى ثُلُثَا رَدِيِّهِمَا وَلِذِى الْوَسَطِ ثُلُثُ كُلٍّ مِنْهُمَا وَاِنْ اَوْصٰى بِبَيْتٍ مُعَيَّنٍ مِن دَارٍ مُشْتَرَكَةٍ قُسِمَتْ فَاِنْ خَرَجَ الْبَيْتُ فِى نَصِيبِ الْمُوصى فَهُوَ لِلْمُوصى لَهُ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لَهُ نِصْفُهُ وَاِلاَّ فَلَهُ قَدْرُ ذَرْعِهِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ قَدْرُ نِصْفِ ذَرْعِهِ. وَالْاِقْرَارُ كَالْوَصِيَّةِ وَقِيلَ لاَخِلاَفَ فِيهِ لِمُحَمَّدٍ وَهُوَ الْمُخْتَارُ. وَاِنْ اَوْصٰى بِاَلْفِ عَيْنٍ مِن مَالِ غَيْرِهِ فَلِرَبِّهَا الْاِجَازَةُ بَعْدَ مَوْتِ الْمُوصى وَلَهُ الْمَنْعُ بَعْدَ الْاِجَازَةِ بِخِلاَفِ الْوَرَثَةِ لَوْ اَجَازُوا مَازَادَ عَلَى الثُّلُثِ. وَاِنْ اَقَرَّ اَحَدُ الْاِبْنَيْنِ بَعْدَ الْقِسْمَةِ بِوَصِيَّةِ اَبِيهِ بِالثُّلُثِ فَعَلَيْهِ دَفْعُ ثُلُثِ نَصِيبِهِ. وَاِنْ اَوْصٰى بِاَمَةٍ فَوَلَدَتْ بَعْدَ مَوْتِهِ فَهُمَا لِلْمُوصى لَهُ اِنْ خَرَجَا مِنَ الثُّلُثِ وَاِلاَّ اُخِذَ الثُّلُثُ مِنْهَا ثُمَّ مِنْهُ وَعِنْدَهُمَا مِنْهُمَا عَلَى السَّوَاءِ.

MALIN ÜÇTE BİRİYLE VASİYYETİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir kimse, iki şahıstan her biri için malının üçte birini vasiyyet edip, vârisi vasiyyete izin vermese, vasiyyet eden kimsenin malının üçte biri, o iki şahıs arasında yarı yarıya taksim edilir. Zira o iki şahıs, vasiyyet edilen mala hak sahibi olmakta müsavidir. Bir kimse, iki şahıstan birisine malının üçte birini, diğer şâhısa malının altıda birini vasiyyet edip vârisi izin vermese, vasiyyet edenin malının üçte biri, iki şahıs arasında üç sehme ayrılır. İki sehmi, malın üçte biri kendisine vasiyyet edilen şahsa verilir. Bir sehmi de, malın altıda biri kendisine vasiyyet edilen şahsa verilir.

Bir kimse, iki şahıstan birisi için malının üçte birini, diğeri için malının üçte ikisini yahut malının yarısını veya malının hepsini vasiyyet etse, vârisi izin vermediğinde; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; vasiyyet edenin malının üçte biri, yarı yarıya taksim edilir. Zira vasiyyet edenin vârisi izin vermediği için vasiyyet edenin malının üçte birinden ziyadesini vasiyyet etmesi batıldır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; malın üçte biri bir şahsa, malın üçte ikisi diğer şahsa vasiyyet edilmiş olduğunda, malın üçte biri üç sehme ayrılıp; bir sehmi üçte biri kendisine vasiyyet edilen şahsa, iki sehim de malın üçte ikisi kendisine vasiyyet edilen şahsa verilir. Malın üçte biri, bir şahsa; malın yarısı, diğer bir şahsa vasiyyet edildiğinde, malın üçte biri, beş sehme ayrılıp iki sehmi kendisine malın üçte

biri vasiyyet edilen şahsa, üç sehmi de malın yarısı kendisine vasiyyet edilen diğer şahsa verilir. Malın üçte biri, bir şahsa; geriye kalan malın hepsi, diğer şahsa vasiyyet edildiğinde, malın üçte biri, dört sehme ayrılıp, bir sehim malın üçte biri kendisine vasiyyet edilen şahsa, üç sehim de geri kalan malın hepsi kendisine vasiyyet edilen şahsa verilir.

Sözün kısası, vasiyyet eden kimse, malının üçte birinden ziyade vasiyyet edip vârisleri izin vermediğinde, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; malının üçte birinden ziyade yapılan vasiyyet kendisi için vasiyyet edilen kimseye verilmez.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kendisine vasiyyet edilen için malın üçte biri üzerine ziyade ile vasiyyette darp yoktur, ancak muhâbât, seâye, derâhim-i mürsele de vardır. Mesela; bir kimse, bin yüz dirhem kıymetinde olan kölesinin yüz dirhem karşılığında Zeyd'e ve altı yüz dirhem kıymetinde bulunan diğer bir kölesinin de yüz dirhem karşılığında Amr'a satılmasını vasiyyet edip de, vefatında bunlardan başka malı olmadığı gibi vârisleri de vasiyyete izin vermeseler, terekesinin üçte biri Zeyd ile Amr arasında ikili-birli taksim olunur. Şöyle ki; köle Zeyd'e bin dirheme satılıp kıymetinden yüz dirhem vasiyyet olarak tenzil edilir. Diğer köle Amr'a beş yüz dirheme satılarak, kıymetinden yüz dirhem tenzil edilir ki bu bir muhâbât (bir malın kendi kıymetinden noksan satılması) meselesidir.

Bir kimsenin, biri bin dirhem, diğeri iki bin dirhem kıymetinde iki kölesi olup, bunları vasiyyet etse, bunlardan başka malı olmadığı gibi vârisleri de vasiyyete izin vermeseler, malının üçte biri birinci köleye, üçte ikisi de ikinci köleye vasiyyet edilmiş sayılarak terifcenin üçte biri bu şekilde aralarında ikili-birli taksim edilir. Köleler azat olurlar, bu hâlde birinci kölenin üç yüz otuz üç dirhem kıymeti azat olup, geri kalan kıymeti için çalışıp vârislere ödemesi lâzım gelir. İkinci kölenin de altı yüz altmış altı dirhem kıymeti azat olup, geriye kalan kıymetini çalışıp vârislere ödemesi lâzım gelir ki, bu da bir seâye (kazanç sahasına atılması) meselesidir.

Bir kimse, bir şahsa iki bin dirhem, diğer bir şahsa da bin dirhem vasiyyet edip de vârisleri izin vermeseler, bu üç bin dirhem ikili, birli; yani bin dirhem vasiyyet edilene bin dirhem, iki bin dirhem vasiyyet edilene iki bin dirhem verilir. Çünkü vasiyyet eden kimsenin bunlardan başka malı olması kabul edilerek bu miktar, malının üçte biri itibar edilir, buna vasiyyet-i mürsele (vasiyyet edilen şeyin miktarı bilinmiş olup da üçte bir, dörtte bir gibi bir kesir ile kayıtlanmış olmayan vasiyyet) meselesi denir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın bu üç suretin diğer suretlerle farkının vechi; bir kimse malının yarısını, üçte ikisini veya hepsi gibi malının üçte biri üzerine ziyade olarak vasiyyette bulunsa, vasiyyet edenin vârisleri icazet vermediğinde, şeriat malının üçte biri üzerine ziyade olan vasiyyeti iptal eder,

malının üçte birinden ziyade olan kısmın söylenmesi hükümsüz sayılır.

Bir kimse oğlunun mirastan alacağı hissesini başkasına vasiyyet etse, batıl olur. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın farz kıldığı şeyi bozmuş olur. Ama oğlunun mirastan hissesi kadar şeyi vasiyyet etse, sahih olur. Zira buna mâni yoktur. Oğlunun hissesi kadar vasiyyet ettiği şey, oğlunun hissesinden başkadır. Eğer vasiyyet eden kimsenin iki oğlu olsa, vasiyyet edilen şahıs için malın üçte biri vardır. Vasiyyet edenin üç oğlu olsa, vasiyyet edilen için malın dörtte biri vardır.

Bir kimse malının bir parçasını vasiyyet etse bu parçayı vârisler tayin eder. Vârislere; **"Vasiyyet edilen parça belirsiz olup aza, çoğa şamil olduğunda istediğiniz miktar veriniz."** denilir. Vasiyyet edilen şeyin miktarının bilinmemesi, vasiyyete mâni değildir. Bu takdirde vârisler, vasiyyet eden kimsenin yerine geçerler. Bir kimse malının bir sehmini vasiyyet etse, kendisine vasiyyet edilen şahıs için malın altıda biri vardır. Zira mütekaddimin âlimlerinin örfünde, sehim malın altıda biridir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vârislerden birinin hissesi kadardır. Meğerki bir vârisin hissesi malın üçte birinden ziyade olup vârisler ziyadeye izin vermesinler. Bazıları; **"Sehimden malın altıda birinin murad edilmesi, mütekaddîmin âlimleri örfündedir. Bizim örfümüzde sehim, cüz gibidir, sehmi tayin etmek de vârislerin reyine bırakılır."** demişlerdir.

Bir kimse; **"Falan şahıs için malımın altıda birini vasiyyet ettim!"** dese, sonra gerek aynı yerde olsun, gerek başka yerde olsun **"Malımın üçte birini, falanca şahsa vasiyyet ettim."** dese, vârisleri de izin verseler, vasiyyet edilen kimseye malın üçte biri verilir. Çünkü malın altıda biri, malın üçte birine dâhildir. Bir kimse, **"Malımın altıda birini vasiyyet ettim."** deyip, bundan sonra gerek aynı yerde olsun, gerek başka yerlerde olsun vasiyyet edilen şahsa malın altıda biri verilir. Çünkü ikinci altıda bir tabiri, birinci altıda bir tabirinin aynıdır.

Bir kimse, bir şahsa dirhemlerinin üçte birini yahut koyunlarının üçte birini yahut elbiselerinin üçte birini vasiyyet etse, vasiyyet ettiği şeyler aynı cinsten olup, üçte ikisi zayi olsa, geriye kalan malının üçte biri kadar olursa, bu geriye kalan kendisine vasiyyet edilenin olur. Mesela; vasiyyet edenin üç bin dirhemi olup, üçte birini vasiyyet ettikten sonra iki bin dirhemi zayi olsa, geriye kalan bin dirhem kendisine vasiyyet edilen içindir. İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; geriye kalan bin dirhemin, üçte biri vardır. Zira zayi olan ile geriye kalan malda vârisler ile kendisine vasiyyet edilen ortaktır. Ortak olan malın zayi olması ise, ortaklık üzerinedir. Ölçek ve tartıyla satılan, her şeyin vasiyyet edilmesi de geçen mesele gibidir.

Üçte biri vasiyyet edilen elbiseler farklı olup, üçte ikisi zayi olsa,

kendisine vasiyyet edilen şahıs için geri kalanın üçte biri vardır. Zira elbiseler farklı olunca, bir cinsten olmamış olur. Bir kimse, bir şahsa kölelerinin üçte birini vasiyyet etse, sonra kölelerin üçte ikisi ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kendisi için vasiyyet edilene geriye kalanın üçte biri vardır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; görünüşte köleler farklı ise de, hakikatte bir cins oldukları için geriye kalanın hepsi vasiyyet edilen şahıs içindir. Bazıları; **"Kölelerde, İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed (r.a) geriye kalanın üçte birinin verilmesinde beraberdirler."** demişlerdir. Hayvanların vasiyyet edilmesi de, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed (r.a) arasında ittifak ve ihtilâf cihetinden kölelerin vasiyyeti gibidir.

Bir kimse, bir şahsa bin dirhem vasiyyet etse, hâlbuki vasiyyet eden kimsenin ticaret eşyaları ve başkaları üzerinde alacağı olup ticaret eşyalarının üçte birinden vasiyyet ettiği çıkarsa, vasiyyeti onlardandır, çıkmazsa bin dirhem tamamlanıncaya kadar ticaret eşyalarının üçte biriyle alacağı tahsil edildikten sonra, üçte biri vasiyyet edilen şahsa verilir. Bir kimse malının üçte birini Zeyd'le Amr'a vasiyyet etse, hâlbuki Zeyd'le Amr'dan birisi ölmüş olsa, vasiyyet eden gerek öldüğünü bilsin, gerek bilmesin yaptığı vasiyyetin hepsi hayatta olan içindir. Zira ölü, vasiyyete ehil değildir, onun için hayatta olana ortak olamaz. Eğer vasiyyet eden, vasiyyet ederken; **"Malımın üçte biri Zeyd'le Amr arasında vasiyyet olsun."** dese, hâlbuki ikisinden birisi ölmüş olsa, malının üçte birinin yarısı, hayatta olan içindir. Zira bu şekilde yapılan vasiyyet, malının üçte birinin, ikisinin arasında yarı yarıya olmasını gerektirir.

Bir kimse, bir şahıs için malının üçte birini vasiyyet etse, hâlbuki vasiyyet ederken malı olmayıp vasiyyetten sonra mal kazansa, öldüğü zaman malının üçte biri vasiyyet edilen şahsın olur. Zira vasiyyet, ölümden sonraya nispet edilen bir akittir. Bu itibarla, ölümden sonra hükmü sabit olur. Malın ölürken mevcut olması şarttır, ölümden önce malın mevcut olması şart değildir. Bir kimse, bir şahsa koyunun üçte birini vasiyyet etse, hâlbuki vasiyyet ederken koyunu olmasa yahut koyunu olup vasiyyet eden kimse ölmeden önce koyunları ölse, vasiyyet batıl olur. Eğer vasiyyet ederken koyunları olmayıp sonra koyun kazanıp ölse, esah rivayete göre, vasiyyet sahih olur.

Bir kimse, bir şahsa kendi malından bir koyun vasiyyet etse, hâlbuki vasiyyet edenin koyunu bulunmasa, vasiyyet edilen şahıs için koyunun kıymeti verilir. Zira vasiyyet eden, vasiyyetini malına nispet etmekle, vasiyyetten muradı koyunun kıymeti olduğu anlaşılmış oldu. Bu itibarla, vasiyyet edilen şahsa koyunun kıymeti verilir. Bir kimse koyunları olmadığı hâlde bir şahıs için koyun vasiyyet etse, vasiyyet batıl olur. Bir kimse ma-

lının üçte birini üç ümm-i veledine, fakirlere ve yoksullara vasiyyet etse, Mesela; **"Malımın üçte biri ümm-i veletlerime, fakirlere, yoksullara verilsin."** dese, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; malının üçte biri beş hisse yapılıp, her fırka için bir hisse verilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; malının üçte biri yedi hisse yapılıp, üç hisse ümm-i veletlere, iki hisse fukaraya, iki hisse de yoksullara verilir.

Bir kimse malının üçte birini Zeyd ile fakirler için vasiyyet etse, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; malın üçte birinin yarısı Zeyd için, diğer yansı da fakirler içindir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; malın üçte birinin, üçte biri Zeyd için; üçte ikisi fakirler içindir. Bir kimse Zeyd'e yüz dirhem, Amr'a yüz dirhem vasiyyet etse, bundan sonra Bekr'e; **"Seni, ikisine ortak ettim."** dese, Bekr'e her yüz dirhemin üçte biri vardır. Eğer Zeyd'e yüz dirhem Amr'a elli dirhem vasiyyet etse, sonra Bekr'i ikisine ortak etse, Bekr için Zeyd'le Amr'a vasiyyet edilenden her birinin yarısı vardır. Yani Zeyd için olan yüz dirhemin yarısı Zeyd'in, yarısı Bekr'in olur, Amr için olan elli dirhemin yarısı Amr'ın, diğer yarısı da Bekr'in olur.

Bir kimse, vârislerine; **"Falan kimsenin bende alacağı vardır, siz o alacağı tasdik ediniz."** dese, alacak, malının üçte birinden tasdik edilir. Kıyas, vârislerinin tasdik etmemesiydi. Zira o kimse, kendi vârislerine şahitsiz üzerinde başkasının alacağı bulunduğunu tasdik ediniz, diye emretmesi şeriat hükmüne muhaliftir. Çünkü o kimse; **"Falanın bende alacağı vardır."** diyerek, bilinmeyen bir şeyi ikrar etmiştir. Bu ikrarın sahih olması, şahit ile ispat edilmeye bağlıdır. Şahit ile ispat etme ise, o kimsenin ölmesiyle mümkün değildir, ama istihsânen sahih olmuştur.

Bir kimse; **"Falanın benim üzerimde alacağı vardır."** diye ikrar etmekle beraber bir takım vasiyyetlerde de bulunsa, vasiyyet eden kimsenin malının üçte biri vasiyyeti için ayrılır; üçte ikisi de vârisleri için ayrılır. Kendileri için vasiyyet edilen şahıslar ile varislere; **"Bildiğiniz miktar borç tasdik ediniz."** denilir. Mesela; kendilerine vasiyyet edilen şahıslar, vasiyyet eden şahsın yüz dirhem borcu olduğunu ikrar etseler, ikrar ettikleri yüz dirhemin üçte biri alacaklıya verilir. Vârisler üç yüz dirhem ikrar etseler, ikrar ettikleri şeyin üçte ikisi, yani iki yüz dirhem borç için verilir. Şayet alacak iddia eden şahıs, vârisler ile kendilerine vasiyyet edilen şahısların ikrar ettikleri miktardan ziyade alacağı olduğunu iddia etse, vârisler ile kendilerine vasiyyet edilen şahıslardan her birine borcun iddia edilen miktarda olduğunu bilmediklerine yemin ettirilmesi lâzım gelir.

Bir kimse muayyen bir şeyi kendi vârisi ile vârisi olmayan bir şahıs için vasiyyet etse, o muayyen şeyin yarısı vârisi olmayan şahsa verilir, kendi vârisi için bir şey yoktur.

Bir kimse; üç şahıstan her birine yeni, eski, orta derecede farklı olan üç elbise vasiyyet edip, bu elbiselerden birisi zayi olup, zayi olan elbisenin bu elbiselerden hangisi olduğu bilinmese; vârisler kendilerine vasiyyet edilen şahıslardan her birine; **"Senin hakkın zayi oldu!"** deseler, vasiyyet batıl olur. Zira hak sahibinin bilinmemesi, hükmün sahih olmasını men eder. Eğer vârisler geriye kalan elbiseleri kendilerine vasiyyet edilen şahıslara teslim ederlerse, yeni elbise sahibine yeni elbisenin üçte ikisi; eski elbise sahibine de diğer elbisenin üçte ikisi; orta elbise sahibine ise her iki elbisenin üçte biri vardır.

Bir kimse, ortak olan evin muayyen bir odasını bir şahsa vasiyyet etse, bu ortak ev taksim olunur. Eğer vasiyyet olunan muayyen oda; vasiyyet edenin hissesine çıkarsa, o oda kendisine vasiyyet edilen şahsa verilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o odanın yarısı kendisi için vasiyyet edilen şahsa verilir. Eğer o ev taksim edildiğinde vasiyyet edilen muayyen oda vasiyyet edenin hissesine çıkmazsa, vasiyyet edilen oda kadar bir yer kendisine vasiyyet olunan şahsın olur. Yani vasiyyet edilen oda kaç arşın ise, o miktar vasiyyet edilen şahsa verilir, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vasiyyet edilen oda kaç arşın ise, onun yarısı vasiyyet edilene verilir.

İkrar da, vasiyyet gibidir. Mesela; bir kimse, ortak olan evin muayyen bir odasının başka bir şahsın olduğuna ikrarda bulunsa, vasiyyette olan hükümler ne ise, ikrarda da aynı hükümler geçerlidir. Bazıları; **"Burada, İmam-ı Muhammed (r.a); İmam-ı A'zam ve Ebu Yusuf (r.a)'la beraberdir."** demişlerdir. Muhtar olan da budur.

Bir kimse, başkasının malından muayyen bin dirhemi bir şahıs için vasiyyet etse; o bin dirhemin sahibinin, vasiyyet edenin ölümünden sonra vasiyyete izin vermesi caizdir. İzin verdikten sonra vazgeçmesi de caizdir. Fakat vârisler, bunun gibi değildir. Mesela; vârislerin, malın üçte birinden ziyade yapılan vasiyyete izin verdikten sonra vazgeçmeleri mümkün değildir.

Ölen bir kimsenin iki oğlundan biri babalarının terekesini taksim ettikten sonra, babasının malının üçte birini vasiyyet ettiğini ikrar etse, ikrar eden oğlu kendi hissesinin üçte birini vasiyyet edilen şahsa verir.

Bir kimse, cariyesini bir şahsa vasiyyet etse, cariye vasiyyet eden kimsenin ölümünden sonra doğursa; eğer cariye ile çocuğu vasiyyet eden kimsenin malının üçte birinden çıkarlarsa, cariye ile çocuk vasiyyet edilen şahsın olur. Eğer cariye ile çocuk vasiyyet eden kimsenin malının üçte birinden çıkmazsa, kendisine vasiyyet edilen şahıs, vasiyyet edenin malının üçte birini cariyeden alır. Fazla kalırsa, bundan sonra çocuktan

da alır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; cariye ile çocuktan müsavi olarak alır. Zira çocuk, vasiyyette anasına tâbi olarak dâhildir. Çocuk doğup annesinden ayrılmakla vasiyyetten çıkmaz. Artık vasiyyet müsavi olarak ikisi hakkında da geçerlidir.

ـ بَابُ الْعِتْقِ فِي الْمَرَضِ ـ

اَلْعِبْرَةُ لِحَالِ التَّصَرُّفِ فِي التَّصَرُّفِ الْمُنَجَّزِ فَاِنْ كَانَ فِي الصِّحَّةِ فَمِنْ كُلِّ الْمَالِ وَاِنْ فِي مَرَضِ الْمَوْتِ فَمِن ثُلُثِهِ. وَالْمُضَافُ اِلَى الْمَوْتِ مِنَ الثُّلُثِ وَاِنْ كَانَ فِي الصِّحَّةِ. وَمَرَضٌ صَحَّ مِنْهُ كَالصِّحَّةِ. فَالتَّحْرِيرُ فِي مَرَضِ الْمَوْتِ وَالْمُحَابَاةُ وَالْكَفَالَةُ وَالْهِبَةُ وَصِيَّةٌ فِي اِعْتِبَارِهِ مِنَ الثُّلُثِ فَاِنْ اَعْتَقَ وَحَابَى وَضَاقَ الثُّلُث عَنْهُمَا فَالْمُحَابَاةُ اَوْلَى اِنْ قُدِّمَتْ وَهُمَا سَوَاءٌ اِنْ اُخِّرَتْ. وَاِنْ اعتق بَيْنَ مُحَابَاتَيْنِ فَنِصْف لِلْاُولَى وَنِصْفٌ بَيْنَ الْعِتْقِ وَالْاَخِيرَةِ وَاِنْ حَابَى بَيْنَ عِتْقَيْنِ فَنِصْفٌ لِلْمُحَابَاةِ وَنِصْفٌ لِلْعِتْقَيْنِ وَعِنْدَهُمَا الْعِتْقُ اَوْلَى فِي الْجَمِيعِ. وَاِنْ اَوْصَى بِاَنْ يُعْتِقَ عَنْهُ بِهٰذِهِ الْمِائَةِ عَبْدٌ فَهَلَكَ مِنْهَا دِرْهَمٌ بَطَلَتِ الْوَصِيَّةُ وَعِنْدَهُمَا يُعْتَقُ بِمَا بَقِي. وَلَوْ كَانَ الْعِتْقُ حَجَّ حُجَّ بِمَا بَقِيَ اِجْمَاعًا. وَتَبْطُلُ الْوَصِيَّةُ بِعِتْقِ عَبْدِهِ لَوْ جَنَى بَعْدَ مَوْتِ سَيِّدِهِ فَدُفِعَ بِهَا وَاِنْ فُدِيَ فَلاَ. وَلَوْ اَوْصَى لِزَيْدٍ بِثُلُثِ مَالِهِ وَتَرَكَ عَبْدًا فَادَّعَى زَيْدٌ عِتْقَهُ فِي الصِّحَّةِ وَالْوَارِثُ عِتْقه فِي الْمَرَضِ فَالْقَوْلُ لِلْوَارِثِ وَلاَ شَيْءَ لِزَيْدٍ اِلاَّ اَنْ يَفْضُلَ الثُّلُثُ عَنْ قِيْمَتِهِ اَوْ يُبَرْهِنَ عَلَى دَعْوَاهُ. وَلَوْ اِدَّعَى رجُلٌ عَلَى الْمَيِّتِ دَيْنًا وَالْعَبْدُ اِعْتَاقُهُ فِي صِحَّتِهِ وَصَدَّقَهُمَا الْوَارِثُ سعَى الْعَبْدُ فِي قِيْمَتِهِ وَيُدْفَعُ اِلَى الْغَرِيمِ وَعِنْدَهُمَا لاَيَسْعٰى. وَاِنْ اِجْتَمَعَتْ وَصَايَا وَضَاقَ الثُّلُثُ عَنْهَا قُدِّمَتِ الْفَرَائِضُ وَاِنْ اَخَّرَهَا فَاِنْ تَسَاوَتْ فِي الْفَرِيضَةِ اَوْ غَيْرِهَا قُدِّمَ مَاقَدَّمَهُ. وَقِيلَ يُقَدَّمُ الزَّكَاةُ عَلَى الْحَجِّ وَقِيلَ بِالْعَكْسِ وَيُقَدَّمُ الْحَجُّ وَالزَّكَاةُ عَلَى الْكَفَّارَاتِ فِي الْقَتْلِ والظِّهَارُ وَالْيَمِين وَالْكَفَّارَاتُ عَلَى صَدَقَةِ الْفِطْرِ وَصدَقَةُ الْفِطْرِ عَلَى الْاُضْحِيَةِ. وَاِنْ اَوْصٰى بِحَجَّةِ الْاِسْلاَمِ اَحَجُّوا عَنْهُ رَجُلاً مِنْ بَلَدِهِ رَاكِبًا اِنْ وَفَتِ النَّفَقَةُ وَاِلاَّ فَمن حَيْثُ تَفِي. وَاِنْ خَرجَ حَاجًّا فَمَاتَ فِي الطَّرِيقِ وَاَوْصٰى اَنْ يَحُجَّ عَنْهُ حُجَّ عَنْهُ مِنْ بَلَدِهِ. وَعِنْدَهُمَا مِن حَيْثُ مَات اِسْتِحْسانًا وَعَلَى هٰذَا الْخِلاَفِ اِذَا مَاتَ الْحَاجُّ عَنْ غَيْرِهِ فِي الطَّرِيقِ

HASTALIK HALİNDE YAPILAN VASİYYETLERİN HÜKÜMLERİ

Hükmünün derhal yerine getirilmesi icap eden tasarruflarda, tasarrufun yapıldığı zaman muteberdir. Mesela; bir kimsenin kölesini azat etmesi veya bir şahsa hibede bulunması, sıhhat zamanında olursa, bütün malından; ölüm hastalığı zamanında olursa, malının üçte birinden muteber olur. Tasarruf ile murad inşâî (yeni yapılması istenen) tasarruftur. Zi-

ra inşâî tasarrufta, teberru manası vardır.

Hatta bir kimse hastalığında borçlu olduğunu ikrar etse, malının hepsinden geçerli olur. Hastalığında evlense, mehr-i misil malın hepsinden lâzım gelir. Tasarruf, sıhhat zamanında yapılsa bile, ölüme nispet edilirse, malın üçte birinden muteberdir. Mesela; bir kimse kölesine; **"Ben, öldükten sonra sen hürsün!"** yahut **"Ben öldükten sonra, bu köle Zeyd'in olsun!"** dese, bunlar malının üçte birinden itibar edilir.

Bir kimse, hastalığında tasarrufta bulunup bu hastalığından iyi olsa, bu tasarrufu sıhhatte iken yapılmış tasarrufu gibidir. Zira vârislerin ve alacaklıların hakkı, o kimsenin malına ancak ölüm hastalığında taalluk eder. Hastalığından iyi olunca, o hastalığın ölüm hastalığı olmadığı anlaşıldığı için, O'nun malına hiçbir ferdin hakkı taalluk etmez. Bu itibarla ölüm hastalığında azat etme, muhâbat (bir malı kıymetinden noksan satma) kefalet, hibe, vasiyyetten her biri malın üçte birinden muteber olur.

Bir kimse, kölesini azat etse ve muhâbatta bulunsa, malının üçte biri bu ikisinden az olsa, eğer önce muhâbat yapılırsa, bu, önce yapılmaya lâyıktır. Mesela; bir kimse, iki yüz dirhem kıymetinde olan kölesini yüz dirheme satsa ve yüz dirhem kıymetinde olan diğer bir kölesini de azat etse, bu iki kölesinden başka malı da olmasa, malının üçte biri muhâbata sarf olunur. Azat edilen köle çalışıp kıymetini öder. Eğer muhâbat geriye bırakılırsa, iki köle müsavidir. Mesela; kıymeti yüz dirhem olan kölesini azat etse, bundan sonra kıymeti iki yüz dirhem olan kölesini yüz dirheme satsa, hâlbuki o iki köleden başka malı olmasa, malının üçte biri iki köle arasında yarı yarıya taksim edilip, azat edilen kölenin yarısı azat olur. Yarı kıymetini de çalışıp öder. Muhâbat sahibi, yani iki yüz dirhem kıymetinde olan köleyi yüz dirheme satın alan şahıs, elli dirhem daha öder. Eğer iki muhâbat arasında kölesinin birini azat etse, malının üçte birinin yarısı birinci muhâbata, diğer yarısı ise, ikinci muhâbat ile iki muhâbat arasında azat edilen köle arasında taksim edilir. Mesela; bir kimse, iki yüz dirhem kıymetinde olan kölesini yüz dirheme satsa, sonra kıymeti yüz dirhem olan diğer bir kölesini azat etse, daha sonra iki yüz dirhem kıymetinde olan başka bir kölesini de yüz dirheme satsa, bunlardan başka malı da olmasa, bu kimsenin malının üçte biri taksim olunur. Şöyle ki; Bu üçte birin yarısı birinci muhâbatla satılan köleyi, diğer yarısı da azat edilen köle ile ikinci muhâbatla satılan köle arasında taksim edilir. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; her surette azat edilen köle tercih edilir. Bunların delili; Azat edilmenin bozulmayı kabul etmemesidir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili, muhâbat daha kuvvetlidir. Zira muhâbat, bedel karşılığında yapılan bir akittir.

Bir kimse, yüz dirhem ile bir köle alınıp kendisi için azat edilmesini

vasiyyet etse de, o yüz dirhemden bir dirhemi zayi olsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; vasiyyet batıl olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; geriye kalan para ile azat edilir. Zira vasiyyetlerden bir nevinin mümkün olduğu kadar yerine getirilmesi vaciptir. Bir kimse, kendi yerine haccedilmesini vasiyyet ettiğinde, O'nun namına haccedilmesinin vacip olduğuna kıyas edilerek, bunun da yerine getirilmesi vacip olur. Eğer vasiyyeti köle azat edilmesi yerine haccedilmesi olsaydı, geriye kalan para ile ittifakla haccedilirdi.

Bir kimse, kölesinin azat edilmesini vasiyyet edip, o köle efendisinin ölümünden sonra cinayet işlese, bu kölenin cinayet karşılığında cinayet sahibine verilmesi sahih olup, vasiyyet batıl olur. Çünkü cinayet sahibinin hakkı, vasiyyet edenin hakkından önce gelir. Kendisine vasiyyet edilen ki, kölenin kendisidir. Cinayet sahibinin hakkı, O'nun hakkından da öncedir. Eğer vârisler cinayet sahibine cinayetin fidyesini verirlerse, vasiyyet batıl olmaz.

Bir kimse, Zeyd için malının üçte birini vasiyyet edip, bir de köle bıraksa, Zeyd vasiyyet edenin köleyi sıhhatinde azat ettiğini iddia edip, vârisler de ölüm hastalığında azat ettiğini iddia etseler, söz yeminle beraber vârislerin olur. Bu hâlde, terekenin üçte birinden önce köle çıkarılır geriye bir şey kalmazsa, Zeyd için bir şey yoktur. Malın üçte birinden köle çıkarıldıktan sonra geriye bir şey kalırsa, Zeyd'e verilir. Kölenin kıymeti bin dirhem olup, malın üçte biri iki bin dirhem olsa, Zeyd'e bin dirhem verilir. Zeyd vasiyyet eden kimsenin kölesini sıhhat zamanında azat ettiğni şahitle ispat ederse, bu takdirde Zeyd'in sözü kabul edilip, köle terekenin tamamında azat edilmiş olur.

Bir kimse, ölen bir şahısta alacağı olduğunu; ölen şahsın kölesi de sıhhat hâlinde kendisinin azat edildiğini dava etse, hâlbuki ölen şahsın köleden başka malı olmasa, vârisi de bunları tasdik etse, köle çalışıp kıymetini alacaklıya öder. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, köle azat olur, ama çalışıp kıymetin ödemez.

Bir takım vasiyyetler toplanıp malın üçte biri vasiyyetleri ödemeye kâfi gelmese, vasiyyet eden Hacc, Zekât, Kefaret gibi farz olan vasiyyetleri sonra söylese bile; farz olanlar, farz olmayanlardan önce yerine getirilir. Eğer vasiyyetlerin hepsi farz olmada müsavi olurlarsa, vasiyye edenin söylediği sıraya riayet edilir. Zira vasiyyet eden, kendi yanında nühim olanı önce söylemiştir. Bu vaziyette, vasiyyet edenin hâli muteber olmuş olur. Çünkü vasiyyet edende görünüş haliyle sabit olan, delil ile sabt olan gibidir. Bazıları; **"Vâsiyyetler farz olmada müsavi olurlarsa Zekât, Hacdan önce yapılır."** demişlerdir. Bu, İmam-ı Muhammed (r.a)'inkavli-

dir. Bazıları; **"Hacc, Zekâttan önce yapılır."** demişlerdir. Ebu Yusuf (r.a)'tan iki rivayet vardır. Bir rivayette; **"Hacc ile zekât farz olmada müsavi oldular. Fakat zekâta kul hakkı taalluk etmekle zekât, Hacdan önce yapılır."** Diğer rivayette; **"Hacc, mal ile ve nefis ile yapılır. Zekât ise, yalnız mal ile yapılır. Bu itibarla, Hacc, zekâttan daha kuvvetli olduğundan önce yapılır."** Hacc ile zekât, kati kefareti, zıhâr kefareti ve yemin kefaretinden önce yapılır. Zira Hacc ile zekâtın kefaretler üzerine meziyeti vardır. Hatta Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ حَجَّةُ الْاسْلَامِ ان شَآءَ مَاتَ يَهُودِيًّا و ان شَآءَ مَاتَ نَصْرَانِيًّا و ان شَآءَ مَجُوسِيًّا

"Herhangi bir Müslüman'ın üzerinde farz olan Hac var iken ölürse, dilerse Yahudi olarak ölsün, dilerse Hıristiyan olarak ölsün, dilerse Mecusi olarak ölsün." hâdis-i şerifi, tehdit olarak vaki olmuştur. **"Nihâye"**de de böyle zikredilmiştir.

Kefaretlerin vasiyyeti, sadaka-i fıtırdan önce yapılır. Sadaka-i fıtrın vasiyyeti, kurbandan önce yapılır. Zira sadaka-i fıtrın vacip olmasında ittifak vardır. Bu takdirde sadaka-i fıtır, daha kuvvetli olduğu için kurbandan önce yerine getirilir.

Bir kimse, kendi yerine farz olan Haccın yapılmasını vasiyyet etse, vârisleri vasiyyet parası yetişirse, bir şahıs vasiyyet edenin şehrinden binekli olarak O'nun namına nâib gönderilir. Vasiyyet edenin şehrinden vasiyyet ettiği para yetişmezse, paranın yetişeceği yerden haccettirirler. Bir kimse, evinden Haccetmek maksadıyla çıkıp yolda ölse ve kendi için Hacc yapılmasını vasiyyet etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; vasiyyet edenin kendi şehrinden nâib gönderilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; istihsânen öldüğü yerden nâib gönderilir. Zira niyetiyle olan sefer, kurbet (Allah (c.c)'a yakınlık) vaki' oldu. Vasiyyet edenin gittiği mesafe miktarı üzerinde olan farz düştü. Mükâfatı Allah (c.c)'a aittir ve Allah-ü Teâlâ (c.c);

مَنْ يَخْرُجْ منْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا الَى اللهِ و رَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ

"Kim evinden, Allah'a ve O'nun Peygamberine muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse, muhakkak ki onun mükâfatı Allah'a düşmüştür." buyurmuşlardır. Vasiyyet edenin ölmesiyle seferi sona ermedi, belki onun için kabul edilmiş bir Hacc sabit oldu. Bu takdirde Hacc yolunda ölürken kendi yerine Hacc yapılmasını vasiyyet eden kim-

senin öldüğü yerden, O'nun yerine nâib gönderilir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; bu kimsenin yerine kendi şehrinden Hacc için nâib gönderilir ve o kimse yolda ölmekle ameli kesilmiş olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اِذَا مَاتَ الْاِنْسَانُ نْقَطَعَ عَمَلُهُ الاَّ منْ ثَلاَثٍ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ اَوْ علْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ اَوْ وَلَد صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ

"İnsan ölünce bütün hayır işleri ve ibadetleri kesilir. Yalnız üç nevi hayırlı amelleri devam eder;

1- Hastane, mektep, mescit, çeşme, köprü gibi devamlı ve ömürlü hayırlar,

2- Kendisiyle Müslümanların istifade ettiği ilmi eserler.

3- Kendisine dua eden hayırlı evlât." buyurmuşlardır.

Başkasının yerine Hacceden kimse yolda ölse, yine bu ihtilâf üzerine olup, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; vasiyyet edenin şehrinden yeniden Hacc için nâib gönderilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; öldüğü yerden Hacc için nâib gönderilir.

ـ بَابُ الْوَصِيَّةِ لِلْاَقَارِبِ وَغَيْرِهِمْ ـ

جَارُ الْاِنْسَانِ مُلَاصِقَهٌ وَعِنْدَهُمَا مَنْ يَسْكُنُ مَحَلَّتَهُ وَيَجْمَعهم مَسْجِدُهَا. وَيَسْتَوِى السَّاكِنُ وَالْمَالِكُ وَالذَّكَرُ وَالْاُنْثٰى وَالْمُسْلِمُ وَالذِّمِّيُّ. وَصِهْرُهُ مَنْ هُوَ ذو رَحْمٍ مَحْرَمٍ مِن اِمْرَاَتِه وَخَتَنُهُ مَنْ هُوَ زَوْجُ ذَاتِ رَحْمٍ مَحْرَمٍ مِنْهُ. يَسْتَوِى فِى ذٰلِكَ الْحُرُّ وَالْعَبْدُ وَالْاَقْرَبُ وَالْاَبْعَدُ وَاَقَارِبُهُ وَاَقْرِبَاؤُهُ وَذُوا قَرَابَتِهِ وَاَرْحَامِهِ وَذُو اَرْحَامِهِ وَاَنْسَابُهُ الْاَقْرَبُ فَالْاَقْرَبُ كُلُّ ذِى رَحْمٍ مَحْرَمٍ مِنْهُ. وَلاَ يَدْخُلُ فِيهِ الْوَالِدَانِ وَالْوَلَدُ وَفِى الْجَدِّ رِوَايَتَانِ. وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ ذُو رحْمٍ بَطَلَتْ وَتَكُونُ لِلْاِثْنَيْنِ فَصَاعِدًا. وَعِنْدَهُمَا مَنْ يُنْسَبُ اِلٰى اَقْصٰى اَبٍ لَهُ فِى الْاِسْلَامِ بِاَنْ اَسْلَمَ اَوْ اَدْرَكَ الْاِسْلَامَ وَاِنْ لَمْ يُسْلم. فَمَنْ لَهُ عَمَّانِ وَخالَانِ اَلْوَصِيَّةُ لِعَمَّيْهِ وَعِنْدَهُمَا لِلْكُلِّ عَلَى السَّوَاءِ. وَمَنْ لَهُ عَمٌّ وَخَالَانِ نِصْفُ الْوَصِيَّةِ لَعَمِّهِ وَنِصْفُهَا بَيْنَ خالَيْهِ. وَاِنْ لَهُ عَمٌّ فَقَطْ فَنِصْفُهَا لَهُ وَاِنْ عَمٌّ وَعَمَّةٌ وَخالٌ وَخالَةٌ فَالْوَصِيَّةُ لِلْعَمِّ وَالْعَمَّةِ عَلَى السَّوَاءِ وَعِنْدَهُمَا الْوَصِيَّةُ لِلْكُلِّ عَلَى السَّوِيَةِ فِى جَمِيعِ ذٰلِكَ. وَاَهْلُ الرَّجُلِ زَوْجَتُهُ وَعِنْدَهُمَا مَنْ يَعُولُهُمْ وَتَضُمُّهُم نَفَقَتُهُ وَاَلُهُ اَهْلُ بَيْتِهِ وَاَبُوهُ وَجَدُّهُ مِن اَهْلِ بَيْتِهِ. وَاَهْلُ نَسَبِهِ مَنْ يَنسبُ اِلَيْهِ مِن جِهَةِ الْاَبِ وَجِنْسُهُ اَهْلُ بَيْتِ اَبِيهِ. وَالْوَصِيَّةُ لِبَنِى فُلَانٍ وَهُوَ اَبُ صُلْبِ الْمَذْكُورِ خاصَّةً. وَعِنْدَهُمَا وَهُوَ رِوَايَةٌ عَنِ الْاِمَامِ يَدْخُلُ الْاِنَاثُ اَيْضًا. وَلِوَرَثَةِ فُلَانٍ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ وَلِوَلَدِ فُلَانٍ لِلذَّكَرِ وَالْاُنْثٰى عَلَى السَّوَاءِ. وَلاَ يَدْخُلُ اَوْلَادُ الْاِبنِ عِنْدَ وُجُودِ اَوْلَادِ الصُّلْبِ وَيَدْخُلُونَ عِنْدَ عَدَمِهِمْ دُونَ اَوْلَادِ الْبِنْتِ. وَاِنْ اَوْصٰى لِبَنِى فُلَانٍ وَهُوَ اَبُو قَبِيلَة لاَيَحْصَوْنَ فَهِى بَاطِلَةٌ وَاِنْ لِاَيْتَامِهِمْ اَوْ عُمْيَانِهِمْ اَوْ زَمْنَاتِهِمْ اَوْ اَرَامِلِهِمْ فَلِلْغَنِىِّ وَالْفَقِيرِ مِنْهُمْ وَالذَّكَرُ وَالْاُنْثٰى اِنْ كَانُوا يُحْصَوْنَ وَلِلْفُقَرَاءِ مِنْهُمْ خَاصَّةً اِنْ كَانُوا لاَيُحْصَوْنَ وَلِمَوَالِيهِ فَهِى لِمَنْ اَعْتَقَهُمْ فِى الصِّحَّةِ اَوِ الْمَرَضِ وَلاَوْلَادِهِمْ. وَلاَ يَدْخُلُ مَوَالِى الْمَوَالَاةِ وَلاَ الْمَوَالِى الْمَوَالِى اِلاَّ عِنْدَ عَدَمِهِمْ وَتَبْطُلُ اِنْ كَانَ لَهُ مُعْتَقُونَ وَمُعْتَقُونَ وَاَقَلُّ الْجَمْعِ اِثْنَانِ فِى الْوَصَايَا كَالْمَوَارِيثِ.

AKRABA ve AKRABA OLMAYANLARA YAPILAN VASİYYETİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir insanın komşuları, o insanın evine, evleri bitişik olan kimselerdir. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Çünkü komşuluk, ikametgâhları birbirine bitişik olan kimseler arasında tahakkuk eder. Nitekim şuf'a da bunların arasında olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre ise; bir mahallede oturup bir mescitte toplanan, bir cemaat teşkil eden kimselerin

hepsine örfen ve şer'an komşu adı verilir. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَ صَلاَةَ لجٰارِ الْمَسْجد الاَّ فِى الْمَسْجد

"Mescide komşu olanın namazı, ancak mescitte (caiz)dir." kavl-i şerifi vârid olmuştur,

Bir kimsenin komşuları namına yaptığı vasiyyet, o kimsenin hanesine evleri bitişik olan kimselerin hepsine müsavi olarak şamil olur. Bunların ev sahibiyle kiracı, Müslüman ile Müslüman olmayan, erkekle kadın, büyük ile küçük, hür adamla köle olmaları arasında fark yoktur. Zira komşu ismi, bunların hepsini içine almaktadır.

Bir kimsenin sıhrî (evlilik dolayısıyla akrabası)na yaptığı vasiyyete karısının dedesi ve erkek, kız kardeşleri, amcaları gibi zat-ı rahm-i mahrem (nikâhları ebedî haram olan)leri girerler. Ancak vasiyyet edenin vefatı zamanında, karı-koca arasında nikâhın devam etmesi veya karısının ric'î talâktan dolayı iddet içinde bulunması şarttır.

Bir kimsenin hatenleri (damatları), enişteleri adına yaptığı vasiyyete o kimsenin kızlarının, kız kardeşlerinin, halalarının, teyzelerinin kocaları gibi zat-ı rahm-ı mahremin kocaları girerler. Bazıları; **"Bunlar mütekaddimîn âlimlerinin örfündedir, bizim örfümüzde mahrem** (nikâhı ebedi haram olan)**lerin kocalarından başkalarına haten adı şamil olmaz."** demişlerdir. Sıhr ile hatende hür ile köle akraba ile akraba olmayan müsavidir. Zira sıhr lâfzı, bunların hepsine şamildir.

Bir kimse, akâribi (yakınları)ne yahut akrabasına yahut zû-karabet (yakın hısım)ine yahut erham (akrabalar)ma yahut zevi'l-erham (yakın akrabalar)ına yahut ensab (baba tarafından hısımlar)ına vasiyyet etse, bu vasiyyet, o kimsenin en yakın akrabası gözetilerek gerek erkek olsun, gerek kadın olsun zî-rahm-i mahremlerinden olan kimselere verilir. Bu vasiyyet lâfızlarına, o kimsenin babası, anası, oğulları girmezler. Çünkü bunlar, örfen akrabadan sayılmazlar. Zira akraba, lügat ehlinin örfüne göre, başkasının vasıtasıyla o kimseye yakın olanlardır. Bir kimsenin annesi, babası çocukları ise, bizzat kendileri yakın olup, aralarında vasıta yoktur. Bundan dolayı, Allah-ü Teâlâ (c.c);

اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوف

"Sizden biriniz ölüm gelip çattığı vakit -eğer mal bırakacaksa- **anaya, babaya, yakın akrabaya meşru bir surette vasiyyette bulunmak takva sahipleri üzerinde bir hak olarak farz edildi."** (El-Bakara Suresi; 180) buyurmuşlardır. (Bu ayet-i kerime, Nisâ Suresinin miras aye-

tiyle nesholunmuştur.) Bu ayet-i kerimede akraba, vâlideyn üzerine atfedildi, atıf ise muğayered içindir. Eğer anne, baba akrabadan olsaydı, akrabanın vâlideyn üzerine atfı caiz olmazdı. Bu lâfızlarla yapılan vasiyyette, o kimsenin dedesinin dâhil olup, olmamasında İmam-ı A'zam (r.a)'dan iki rivayet vardır; Çocuklarının, çocukları da dâhil olup olmamasında iki rivayet vardır. Bir rivayette; dâhil olmazlar, diğer rivayette; vârislerden olmayan dedeler ile nineler ve çocuklarının çocukları dâhil olurlar. Eğer vasiyyet eden kimsenin akrabalarından böyle zi-rahm-i mahremlerinden hiçbir kimse bulunmazsa, vasiyyeti batıl olur. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Akârib, akribâ, erham, ensab gibi cem'i sigalarıyla yapılan vasiyyetler, gerek erkek olsun, gerek kadın olsun zî-rahm-i mahremlerinden en az iki şahsa ve daha ziyade şahıslara yapılmış olur. Çünkü cem'i sigası kullanıldığından, bir şahıs yapılan vasiyyete tamamen hak sahibi olamaz Zira vasiyyet, mirasın kardeşidir, mirasta en az cem'i ise, ikidir, vasiyette de böyledir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre ise; böyle bir vasiyyete vasiyyet edenin İslâm'daki ilk babasına nispet olunan her zî-rahm-i mahremi dâhil olur. İslâm'daki ilk babası gerek Müslüman olsun, gerek İslâmiyet'e yetişip Müslüman olmamış olsun, müsavidir. Bu meselede yakın akraba ile uzak akraba eşittir. Bu meselede âlimlerin ihtilâfı vardır. İhtilâfın faydası; Ebu Tâlib ve Hz. Ali (r.a)'de anlaşılır. Bir kimse, Hz. Ali (r.a)'nin çocuklarının akrabasından birine vasiyyet etse, İslâm'daki ilk babasının İslâmiyet'e yetişmesiyle yetinen âlimlere göre, bu vasiyyet Ebu Tâlib'in çocuklarına sarf olunur. İslâm'daki ilk babasının Müslüman olmasını şart koşan âlimlere göre, bu vasiyyet başkasına sarf olunmayıp ancak Hz. Ali (r.a)'nin çocuklarına sarf olunur. İttifakla Abdülmuttalib'in çocukları vasiyyete dâhil olmazlar. Zira Abdülmuttalib, İslâm'a yetişmemiştir.

Bir kimse akrabaları için vasiyyet etse, o kimsenin vârislerinden olmayan iki amcasıyla iki dayısı bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; vasiyyet yalnız iki amcasına ait olur, mirasta yakın olan akraba itibar edildiği gibi. Çünkü amcaların yakınlığı daha ziyadedir. Ebu Yusuf'la İmamı Muhammed (r.a)'e göre; iki amcasıyla iki dayısından her birine vasiyyet edilen şey müsavi olarak taksim edilir, akrabanın yakınlığına itibar edilmez. Vasiyyet eden kimsenin bir amcasıyla iki dayısı bulunsa vasiyyet edilen şeyin yarısı amcasına, diğer yarısı da iki dayısı arasında taksim edilir. Amca, baba tarafından olduğu için tercih edilir. Vasiyyet edenin yalnız bir amcası bulunsa, vasiyyet edilen şeyin yarısı amca içindir. Zira vasiyyet cem'i sigasıyla yapılmıştır, cem'in en azı ise ikidir. Bu itibarla cem'i olan sigaya itibar etmek lâzımdır. Bu takdirde vasiyyet edilen şeyin yarısı amcaya verilir. yarısı da vârislere verilir. Akrabalarına vasiyyet eden kimsenin bir amcası, bir halası, bir dayısı, bir de teyzesi bulunsa, vasiyyet edilen şey amcasıyla halası arasında müsavi olarak taksim edilir. Zira akra-

balıkta ikisi beraberdir, cem'i sığasının manası ikisiyle gerçekleşmiş olur. Mirasta halası amcasıyla mirasçı olamasa da, vasiyyette beraber hak sahibi olurlar. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yapılan vasiyyet bunlar arasında müsavi olarak taksim edilir. Zira bunların hepsi, "Akraba sigasına dâhildirler. Bu meselede akrabanın yakınlığına itibar edilmez, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; erkeğin ehli, zevcesidir. Mesela; bir kimse. **"Malımdan şu kadar şeyi falan şahsın ehline vasiyyet ettim"** dese, bu vasiyyet, o şahsın yalnız karısı içindir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu vasiyyet, o şahsın bakmakla mükellef olduğu her şahsa şamil olur.

Bir insanın âli, ehl-i beytidir. Bir kimse; **"Şu malımı falan şahsın âline vasiyyet ettim."** dese, bu vasiyyet o şahsın ehl-i beyti içindir. O şahsın âli, İslâmiyet'in başlangıcında ilk İslâmiyet'e yetişmiş olan dedesine kadar, babası tarafından bağlı olan kabilesi olup bunların hepsi vasiyyete girerler. Bu vasiyyette yakın akraba ile uzak akraba, erkek ile kadın, Müslüman ile kâfir, küçük ile büyük müsavidir. O şahsın kızının çocukları ile kır kardeşlerinin çocukları **"âl"** tarifine girmezler. O şahsın anası tarafından olan akrabalarından da hiç bir fert vasiyyete girmezler. Babası, dedesi ehl-i beytinden olduğu için vasiyyete girerler.

Vasiyyet eden kimsenin ehl-i nesebi, baba tarafından kendisine bağlı olan kimselerdir. Bir kimsenin cinsi, babasının ehl-i beytidir. Bu takdirde **"âl"** gibi olur. Akrabalık, bunun gibi değildir. Zira akrabalıkta, baba ve ana tarafından itibar edilir. Bir kimse ehl-i beytine yahut nesebine vasiyyet etse, bu tabir baba tarafından olan kimselere şamil olur. Bir şahsın nesebi veya cinsi adına yapılan bir vasiyyet **"âl"** adına yapılan vasiyyet hükmündedir.

Bir kimsenin oğulları için vasiyyet yapılsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bu vasiyyet, o kimsenin yalnız erkek çocuklarına mahsus olup, kız çocukları vasiyyete girmezler. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu vasiyyete erkek çocuklar girdiği için kız çocukları da girer. Çünkü erkek çocuklarla, kız çocuklar karışık olduğunda oğullar tabiri, tağlib yoluyla kızlara da şamildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli, İmam-ı A'zam (r.a)'dan rivayet edilmiştir.

Bir kimse, **"Malımın üçte birini falan şahsın vârislerine vasiyyet ettim."** dedikten sonra, önce o şahıs ölüp ondan sonra vasiyyet eden kimse ölse, bu vasiyyet edilen mal, o şahsın vârisleri arasında **"Erkek için, kadının iki hissesi vardır."** manasının gereğince, erkeklere ikişer, kadınlara birer sehim verilerek taksim edilir. Bir kimse; **"Malımdan şu kadar şey falanca şahsın veledine vasiyyet ettim."** dese, bu vasiyyet o şahsın erkek ve kız çocuklarına şamil olur." İhtiyar sahibi; **"Veled, doğ-**

muş olan çocuk için cins isimdir, gerek erkek çocuk olsun, gerek kız çocuk olsun, gerek tek çocuk olsun, gerek çok çocuk olsun hepsi vasiyyete dâhil olur. Hatta o şahsın karısının karnındaki yavrusu da vasiyyete dâhil olur. O şahsın öz evlâtları bulunursa, oğullarının evlâtları vasiyyete giremezler, öz evlâtları bulunmazsa, oğlunun evlâtları vasiyyete girer, kızının evlâtları vasiyyete giremez." demiştir.

Bir şahsın oğulları için vasiyyet edildiğinde, o şahıs oğulları sayılamayacak kadar çok olan bir kabilenin babası olursa, bu vasiyyet batıldır. Zira bunların adetleri bilinmediği için herkesin hakkını vermek mümkün olamayacağından, vasiyyet batıl olur. Bir kimse; **"Malımın üçte birini falan şahsın oğullarının yetimleri"** yahut **"Âmâları"** yahut **"Kötürümleri"** yahut **"Dulları için vasiyyet ettim."** dese, eğer bunların sayılması mümkün ise, zenginleriyle fakirleri, erkekleriyle kadınları eşit olarak vasiyyete girerler. Bunların sayılmaları mümkün olmazsa, vasiyyet edilen şey bir sadaka mahiyetinde olarak bilhassa bunlardan fakir olanlara verilir. Çünkü sayılmaları kabil olmayınca, hepsine vermek mümkün olmaz.

Bir kimse mevalisi (azat ettiği köleleri) için vasiyyet etse, bu vasiyyet, vasiyyet eden kimsenin sıhhati zamanında, hastalığı zamanında azat ettiği kölelerine ve kölelerinin erkek olsun, kız olsun çocuklarına da şamil olur. Mevalisi için yapılan vasiyyete **"mevle'l-müvâlât"** dâhil olmaz. Zira velâ-yi atâka (efendi ile kölesi arasında azat neticesi olarak meydana gelen bir yakınlıktır ki, azat edilen bir cinayet işlediği takdirde diyetini efendisi verir, ölüp de vârisi bulunmazsa mirasçısı efendisi olur) azat etmekle sabit olur. Mevle'l-müvalât ise, akiy ile sabit olur. Bu yüzden vasiyyete dâhil olmaz. Vasiyyet edenin, azat eden kimsenin, azat ettiği kölelerinin de azat ettiği köleleri bulunsa, bunlar efendilerinin kendileri ve çocukları hayatta oldukça vasiyyete giremezler. Ancak bunların efendileri ve efendilerinin çocukları hayatta olmazsalar, vasiyyete girerler. Çünkü bu azatlılar, vasiyyet ederi kimsenin azatlısı değildirler. Bunlar, bir insanın oğullarının, oğulları yerindedirler. Bir insanın öz oğulları varken, oğlunun oğullan mirasçı olamazlar.

Bir kimsenin hem azat edeni, hem de azat olunanı bulunduğu halde malının üçte birini mevalisi için vasiyyet etse, Mesela; vasiyyet eden kimse köle olup, kendini azat edenlerden ve kendisinin azat ettiklerinden şahıslar bulunsa, **"mevali"** lâfzı azat eden ile azat edilen şahıslar arasında ortak olarak kullanıldığından, ikisine de şamildir. Fakat manaları ayrı ayrıdır; birisi iyilik ve ihsan eden şahıs, diğeri ise kendisine iyilik ve ihsan edilen şahıstır. Vasiyyet eden kimsenin bu manalardan hangisini murad ettiği mümkün olamayacağından, bu suretle yapılan vasiyyet batıl olur. Fakat bir kimse, **"Falan şahsın mevalisiyle konuşmayacağım!"** diye

yemin etse, yemin ettiği şahsın hem azat eden efendisi, hem de kendisinin azat ettiği köleler bulunsa, yemin eden kimse bunlardan hangisiyle konuşursa, yemini bozulur. Zira burada mevali lâfzı, nefyi de vaki olmuştur. Miraslarda olduğu gibi, vasiyyetlerde de cem'in en azı, ikidir. Zira vasiyyetler mirasın kardeşidir.

ـــ بَابُ الْوَصِيَّةِ بِالْخِدْمَةِ وَالسُّكْنٰى وَالثَّمَرَةِ ـــ

تَصِحُّ الْوَصِيَّةُ بِخِدْمَةِ عَبْدِهِ وَسُكْنٰى دَارِهِ وَبِغَلَّتِهَا مُدَّةً مُعَيَّنَةً وَاَبَدًا. فَاِنْ خرجَ ذٰلِكَ مِنَ الثُّلُثِ سُلِّمَ اِلَى الْمُوصٰى لَهُ وَاِلاَّ قُسِمَتِ الدَّارُ وَتَهَايَئَا فِى الْعَبْدِ يَوْمَيْنِ لَهُمْ وَيَوْمًا لَهُ فَاِذَا مَاتَ الْمُوصٰى لَهُ رَدَّتْ اِلَى وَرَثَةِ الْموصى وَاِنْ مَاتَ فِى حَيَاةِ الْموصِى بَطَلَتْ. وَمَنْ اُوصِى لَهُ بِغَلَّةِ الدَّارِ اَوِ الْعَبْدِ لاَيَجُوزُ لَهُ السُّكْنٰى وَالْاِسْتِخْدَامُ فِى الْاَصَحِّ وَلاَ لِمَنْ اُوصِى لَهُ بِالْخِدْمَةِ وَالسُّكْنٰى اَنْ يُوَاجِر. وَاِنْ اَوْصٰى لَهُ بِثَمَرَةِ بُسْتَانِهِ فَمَاتَ وَفِيهِ ثَمَرَةٌ فَلَهُ هٰذِهِ فَقَطْ. وَاِنْ زَادَ اَبَدًا فَلَهُ هِى وَمَا يُسْتَقْبَلُ وَاِنْ اَوْصٰى بِغَلَّةِ فَلَهُ الْمَوْجُودُ وَمَا يُسْتَقْبَلُ. وَاِنْ اَوْصى لَهُ بِصُوفِ غَنَمِهِ اَوْ لَبَنِهَا اَوْ اَوْلاَدِهَا فَلَهُ مَايُوجَدُ مِن ذٰلِكَ عِنْدَ مَوْتِهِ فَقَطْ قَالَ اَبَدًا اَوْ لَمْ يَقُلْ.

KÖLENİN HİZMETİ, EVDE OTURMAK ve BAHÇENİN MEYVESİYLE YAPILAN VASİYYETİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir kölenin hizmetinin, bir evin içinde oturulmasının ve bu ikisinin gelirinin gerek belirli bir zaman için, gerek ebedi olarak vasiyyet edilmesi sahihtir. Mesela; bir kimse; **"Falan şahsa kölemin bir sene"** veya **"İki sene"** yahut **"Ebedi hizmet etmesini vasiyyet ettim."** yahut **"Evimde belirli bir müddet veya ebedî oturmasını vasiyyet ettim."** dese, bu şekilde yapılan vasiyyet sahih olur. Zira bir kimsenin hayatında sadece menfaatleri karşılıklı veya karşılıksız mülk olarak vermesi sahihtir. Aynı şekilde, öldükten sonra ihtiyaç için menkul ve gayr-i menkul malların vasiyyeti caiz olduğu gibi, menfaatlerinin de vasiyyeti sahihtir. Bu takdirde, menfaat hakkı için ölenin mülkünde hapsolunur. Zira ölüm, ihtiyacı gidermez. Eğer kendisi için vasiyyet edilen şahıs ölürse, köle veya ev, vasiyyet eden kimsenin vârislerine teslim olunur. Gelirleri de böyledir. Vasiyyet edilen kölenin veya evin kıymeti terekenin üçte birinden çıkarsa, bunlar tamamen kendisi için vasiyyet edilen şahsa teslim edilir. Eğer bunlar terekenin üçte birinden çıkmazsa, ev üç kısma ayrılır. Üçte biri, kendisi için vasiyyet edilen şahsın; üçte ikisi de vârislerin olur. Köleyi de menfaat suretiyle kullanırlar. Yani köle iki gün vârislere, bir gün kendisi için vasiyyet edilen şahsa hizmet eder. Zira vasiyyet edilen malın aynında olduğu gibi menfaatinde de üçte biri kendisi için vasiyyet edilen şahsın, üçte ikisi de vârislerin hakkı olur. Kendisi için vasiyyet edilen şahıs öldüğünde, köle ile ev vasiyyet edenin vârislerine geri verilir. Kendisi için vasiyyet edilen şahsın vârislerine kalmazlar. Çünkü vasiyyet eden kimse, bunları mülk olarak vasiyyet edilen şahsa vermediği için, o şahsın vârislerine intikal et-

mez. Kendisine vasiyyet edilen şahıs, vasiyyet eden kimseden önce ölse, vasiyyet batıl olar. Zira vasiyyet, ölümden sonraya nispet edilen bir mülk edindirmedir. Kendisine vasiyyet edilen şahıs öldüğü zaman, vasiyyet edilen şey vasiyyet edenin mülkünde sabittir.

Bir şahıs için bir evin veya bir kölenin geliri vasiyyet edildiğinde, o şahısın o evde durması veya o köleyi kendisine hizmet ettirmesi; esah rivayete göre, caiz değildir.

Bir şahıs için bir kölenin hizmet etmesi veya bir evde oturması vasiyyet edildiğinde, o şahsın o köleyi veya o evi kiraya vermesi caiz değildir.

Bir şahıs için bir bahçenin meyveleri vasiyyet edildikten sonra vasiyyet eden kimse ölse, eğer vasiyyet eden mutlak vasiyyet etmiş ve öldüğü zamanda bahçede meyve bulunup terekenin üçte birinden çıkarsa veya vârisleri meyvelerin hepsinin vasiyyetine izin verirlerse, yalnız bu meyveler vasiyyet edilen şahsa ait olur. Çünkü meyve tabiri, hakikaten bu mevcut olan meyvelere münhasırdır. Eğer vasiyyet eden ebedi vasiyyet etmişse, kendisine vasiyyet edilen şahıs hem şimdi mevcut olan hem de gelecekte hâsıl olacak meyvelere hak sahibi olmuş olur. Eğer mutlak olarak vasiyyet edip, vasiyyet eden öldüğünde meyve mevcut olmasa, vasiyyeti ileride elde edilecek meyvelerin hepsine şamil olur. Bu itibarla kendisi için vasiyyet edilen şahıs, hayatta oldukça, o bahçenin meyvelerine hak sahibi olur. Bir şahsa, bir bahçenin geliri vasiyyet edildiği takdirde de gerek ebedi kaydı ziyade edilsin, gerek edilmesin vasiyyet edilen şahıs hayatta bulundukça, o bahçenin mevcut olan geliri ve ileride hâsıl olacak geliri O'nun olur.

Bir bahçenin geliri ile meyvesinin vasiyyet edilmesi arasında fark vardır. Bahçenin geliri vasiyyet edildiğinde, vasiyyet edilen devamlı o gelire hak sahibi olur. Bahçenin meyvesi vasiyyet edildiğinde ise; ebedi kaydı ziyade edilmezse, yalnız vasiyyet olunduğu zamanda mevcut olan meyveler, vasiyyet edilen şahsın olur.

Bir kimse koyunlarının yününü yahut sütünü yahut kuzularını bir şahsa vasiyyet etse, gerek ebedi kaydını zikretmiş olsun, gerek zikretmemiş olsun, bu vasiyyeti yalnız ölümü zamanında mevcut olanlara ait olmuş olur. Bu takdirde, kendisi için vasiyyet edilen şahıs, yalnız bunlara hak sahibi olup, vasiyyet eden kimsenin ölümünden sonra hâsıl olacaklarda hak iddia edemez.

ـ بَابُ وَصِيَّةِ الذِّمِّي ـ

وَلَوْ جَعَلَ ذِمِّيٌّ دَارَهُ بِيعَةً أَوْ كَنِيسَةً فِي صِحَّتِهِ ثُمَّ مَاتَ فَهِيَ مِيرَاثٌ. وَلَوْ أَوْصَى بِهِ لِقَوْمٍ مُسَمَّيْنِ جَازَ مِنَ الثُّلُثِ. وَكَذَا فِي غَيْرِ الْمُسَمَّيْنِ خِلَافًا لَهُمَا. وَتَصِحُّ وَصِيَّةُ مُسْتَأْمِنٍ لِأَوَارِثَ لَهُ فِي دَارِنَا بِكُلِّ مَالِهِ لِمُسْلِمٍ أَوْ ذِمِّيٍ وَإِنْ أَوْصَى بِبَعْضِهِ رَدَّ الْبَاقِي إِلَى وَرَثَتِهِ. وَتَصِحُّ الْوَصِيَّةُ لَهُ مَادَامَ فِي دَارِنَا مِنْ مُسْلِمٍ أَوْ ذِمِّيٍّ. وَصَاحِبُ الْهَوَى إِنْ لَمْ يُكَفِّرْ بِهَوَاهُ فَهُوَ كَالْمُسْلِمِ فِي الْوَصِيَّةِ وَإِلَّا فَكَالْمُرْتَدِّ. وَوَصِيَّةُ الذِّمِّيِ تعتبر مِنَ الثُّلُثِ وَلَا تَصِحُّ لِوَارِثِهِ. وَتَجُوزُ لِذِمِّيٍ مِن غَيْرِ مِلَّتِهِ لَا لِحَرْبِيٍّ فِي دَارِ الْحَرْبِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

ZİMMÎNİN VASİYYETİNİN HÜKÜMLERİ BABI

Bir Zimmî, kendi evini sıhhatte iken Yahudilere havra yahut Hıristiyanlara kilise kılsa, öldüğünde o ev ittifakla mirastır.

Bir Zimmî, kendi evini belirli bir güruh için havra yahut kilise yapılmak üzere vasiyyet etse, ittifakla malının üçte birinden vasiyyeti caizdir. Sayıları belli olmayan bir güruh için vasiyyette bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a gere, bu vasiyyet caizdir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caiz değildir. Zira kendi itikatlarında kurbet ise de, hakikatte bu vasiyyet günahtır. Bu yüzden, günah için yapılan vasiyyet batıldır.

Vârisi bulunmayan bir müstemen (pasaportlu) kimsenin İslâm memleketinde malının hepsini bir Müslüman veya bir Zimmî için vasiyyeti de sahihtir. Zira malın üçte biri üzerine ziyade yapılan vasiyyetin caiz olmaması, vârislerin hakkı bulunduğu içindir ve vârisler ziyade yapılan vasiyyete izin verdiklerinde de sahihtir. Bu müstemen kimsenin ise, İslâm memleketinde vârisleri bulunmadığından malının hepsini vasiyyet etmesi sahihtir. Eğer bu müstemen kimse, malının bir kısmını vasiyyet edip ölse, geriye kalan malı dâr-ı harpte bulunan vârislerine gönderilir. Bu gönderme dâr-ı harpte olan vârislerinin hakkını gözetmek için değil, müstemen olan kimsenin hakkına riayet içindir. Müstemen kimsenin Müslüman memleketinde bulunduğu müddetçe malını bir Müslüman'a veya Zimmîye vasiyyeti sahihtir. Çünkü müstemen kimse, İslâm memleketinde bulunduğu müddetçe Zimmî gibidir.

İtikatlarından dolayı küfre nispet edilmeyen sahib-i hevânın vasiyyeti ehl-i sünnetten olan Müslüman'ın vasiyyeti gibidir, itikatlarından dolayı küfre nispet edilen sahib-i hevâ mürted hükmündedir. Sahib-i hevâ şu taifedir ki; Hz. Ali (r.a) için; "**İlâh-i ekber** (Büyük Tanrı)" derler. Bazıla-

rı **"İlâh-i aşgar** (Küçük Tanrı)" derler. Bazıları; Hz. Aişe (r.a)'nin münafıklar tarafından iftiradan beri ve temiz olduğuna dair bu kadar ayet-i kerime nazil olmuş iken, ayet-i kerimeye muhalefet ederek, Hz. Aişe (r.a)'ye iftirada bulunurlar.

Mürted (İslâm dininden dönen)in hali İmam-ı A'zam (r.a) ile Ebu Yusuf (r.a) ve İmam-ı Muhammed (r.a) arasında ihtilâflıdır. Bir Müslüman Allah (c.c)'a sığınırız- Yahudi, Hıristiyan veya Mecusiliği kabul ederek mürted olup, vasiyyette bulunsa bakılır; eğer yaptığı vasiyyet bir Müslüman tarafından yapıldığı takdirde sahih olan vasiyyetlerden ise, vasiyyeti durdurulur. Müslümanlığa dönerse, vasiyyeti sahih olur. Müslüman olmayıp, mürted ölürse, vasiyyeti batıl olur. Eğer yaptığı vasiyyet bir Müslüman tarafından yapıldığı takdirde sahih olmayan vasiyyetlerden olursa, bu vasiyyeti batıl olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mürtedin tasarrufatı derhal geçerlidir.

Zimmî'nin vasiyyeti, malının üçte birinden itibar edilir. Müslüman'ın vârisine vasiyyeti sahih olmadığı gibi, Zimmî'nin de vârisine vasiyyeti sahih değildir. Zira Zimmî'ler, İslâm hükümlerinden muamelât ile ilgili olan hükümleri kabul etmişlerdir. Zimmî'nin kendi milletinden olmayan Zimmî'ye vasiyyeti sahihtir. Zira küfür, bir millettir. Zimmî'nin dâr-ı harpte olan harbiye vasiyyeti sahih değildir. Çünkü memleketlerin değişik olması, mirasa mânidir. Vasiyyet de, mirasın kardeşidir.

ـ بَابُ الْوَصِيّ ـ

وَمَنْ اَوْصٰى اِلٰى رَجُلٍ فَقَبِلَ فِي وَجْهِهِ وَرَدَّ فِي غَيْبَتِهِ لَايَرْتَدّ وَاِنْ رَدّ فِي وَجْهِهِ يَرتَدّ فَاِنْ لَمْ يَقْبَلْ وَلَمْ يَرِدْ حَتّٰى مَاتَ الْمُوصِي فَهُوَ مُخَيَّرٌ بَيْنَ الْقَبُولِ وَعَدَمُهُ. وَاِنْ بَاعَ شَيْئًا مِنَ التَّرِكَةِ لَمْ يَبْقَ لَهُ الرَّدُّ وَاِنْ غَيْرَ عَالِمٍ بِالْاِيصَاءِ فَاِنْ رَدَّ بَعْدَ مَوْتِهِ ثُمَّ قَبِلَ صَحَّ مَالَمْ يُنَفَّذْ قَاضٍ رَدَّهُ. وَاِنْ اَوْصٰى اِلٰى عَبْدٍ اَوْ كَافِرٍ اَوْ فَاسِقٍ اَخْرَجَهُ الْقَاضِي وَنَصَبَ غَيْرَهُ وَاِنْ اِلٰى عَبْدِهِ فَاِنْ كَانَ كُلُّ الْوَرَثَةِ صِغَارًا صَحَّ خِلَافًا لَهُمَا. وَاِنْ فِيهِمْ كَبِيرٌ بَطَلَ اِجْمَاعًا وَلَوْ كَانَ الْوَصِي عَاجِزًا عَنِ الْقِيَامِ بِالْوَصِيَّةِ ضَمَّ اِلَيْهِ غَيْرَهُ. وَاِنْ كَانَ قَادِرًا اَمِينًا لَايُخْرَجُ الْقَاضِي وَاِنْ شَكَّا اِلَيْهِ الْوَرَثَةُ اَوْ بَعْضُهُمْ مِنْهُ مَالَمْ يَظهر مِنْهُ خِيَانَةٌ. وَاِنْ اَوْصٰى اِلَى الْاِثْنَيْنِ لَايَنْفَرِدُ اَحَدُهُمَا اِلَّا بِشِرَاءِ كَفَنٍ وَتَجْهِيزٍ وَخُصُومَةٍ وَقَضَاءِ دَيْنٍ وَطَلَبِه وَشِراء حَاجَة الطِّفل وَقَبُولِ الْهِبَةِ لَهُ وَرَدِّ وَدِيعَةٍ مُعَيَّنَةٍ وَتَنْفِيذِ وَصِيَّةٍ مُعَيَّنَةٍ وَاِعْتَاقِ عَبْدٍ مُعَيَّنٍ وَرَدِّ مَغْصُوبٍ اَوْ مَشْرِيٍّ شِرَاءً فَاسِدًا وَجَمْعِ اَمْوَالٍ ضَائِعَةٍ وَحِفْظِ الْمَالِ وَبَيْعِ مَايُخَافُ تَلَفُه وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف يَجُوز الْاِنْفِرَادُ مُطْلَقًا فَاِنْ مَاتَ اَحَدُ الْوَصِيَّيْنِ اَقَامَ غَيْرَهُ مَقَامَهُ اِنْ لَمْ يُوص اِلَى اَحَدٍ. وَاِنْ اَوْصٰى اِلَى الْحَيّ جَازَ وَيَتَصَرَّفُ وَحْدَهُ وَوَصِيُّ الْوَصِي وَصِيٌّ فِي التَّرْكِيبِ. وَكَذَا اِنْ اَوْصٰى اِلَيْهِ فِي اِحْدٰيهُمَا خِلَافًا لَهُمَا. وَتَصِحُّ قِسْمَةُ الْوَصِي عَنِ الْوَرَثَةِ مَعَ الْموصى لَهُ فَلَا يَرْجِعُونَ عَلَى الْمُوصٰى لَهُ لَوْ هَلَكَ حَظّهم فِي يَدِ الْوَصِي لَا مُقَاسَمَتُهُ مَعَهُمْ عَنِ الْمُوصٰى لَهُ فَيَرْجِعُ عَلَيْهِمْ بِثُلُثِ مَابَقِيَ لَوْ هَلَكَ حَظّه فِي يَدِ الْوَصِيّ. وَصَحَّتْ لِلْقَاضِي لَوْ قَاسَمَهُمْ عَنْهُ وَاَخَذَ قِسْطَهُ وَفِي الْوَصِيَّةِ بِحَجٍّ لَوْ قَاسَمَ الْوَصِيُّ الْوَرَثَةَ فَضَاعَ عِنْدَهُ يُؤْخذُ لِلْحَجِّ ثُلُثُ مَابَقِي. وَكَذَا لَوْ دَفَعَهُ لِمَنْ يَحُجُّ فَضَاعَ فِي يَدِهِ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف اِنْ بَقِيَ مِنَ الثُّلُثِ شَيْءٌ اُخِذَ وَاِلَّا فَلَا وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لَايُؤْخَذُ شَيْءٌ مِنْهُ. وَلَوْ بَاعَ الْوَصِي مِنَ التَّرِكَةِ عَبْدًا مَعَ غَيْبَةِ الْغُرَمَاءِ جَازَ. وَاِنْ اَوْصٰى بِبَيْعِ شَيْءٍ مِنْ تَرِكَتِهِ وَالتَّصَدُّقِ بِهِ فَبَاعَهُ وَصِيُّهُ وَقَبَضَ ثَمَنَهُ فَضَاعَ فِي يَدِهِ وَاسْتُحِقَّ الْمَبِيعُ ضَمِنَهُ وَرَجَعَ بِهِ فِي التَّرِكَةِ. وَلَوْ قَسَمَ الْوَصِي التَّرِكَةَ فَاَصَابَ الصَّغِيرِ شَيْءٌ فَقَبَضَهُ وَبَاعَهُ وَقَبَضَ ثَمَنَهُ فَضَاعَ وَاسْتُحِقَّ ذٰلِكَ الشَّيْءُ رَجَعَ فِي مَالِ الصَّغِيرِ وَالصَّغِيرُ رَجَعَ عَلَى بَقِيَّةِ الْوَرَثَةِ بِحِصَّتِهِ. وَلَا يَصِحُّ بَيْعُ الْوَصِيّ وَلَا شِرَاؤُهُ اِلَّا بِمَا يَتَغَابَنُ فِيهِ وَيَصِحَّانِ مِن نَفْسِهِ اِنْ كَانَ فِيهِ نَفْعٌ خِلَافًا لَهُمَا. وَلَهُ دَفْعُ الْمَالِ مُضَارَبَةً وَشِرْكَةً وَبِضَاعَةً. وَقَبُولُ الْحَوَالَةِ عَلَى الْاَمْلَاءِ لَاعَلَى الْاَعْسَرِ. وَلَا يَجُوزُ لَهُ وَلَالِلْاَبِ الْاِقْرَاضُ وَيَجُوزُ لِلْاَبِ الْاِقْتِرَاضُ لَا لِلْوَصِيّ وَلَا يَتَّجِرُ فِي مَالِ الصَّغِيرِ. وَيَجُوزُ بَيْعُهُ عَلَى الْكَبِيرِ الْغَائِبِ غَيْرَ الْعَقَارِ. وَوَصِيُّ الْاَبِ اَحَقُّ بِمَالِ الصَّغِيرِ مِن جَدِّهِ فَاِنْ لَمْ يُوص الْاَبُ فَالْجَدُّ كَالْاَبِ.

VASİNİN HÜKÜMLERİ BABI

Vasi; bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere tayin edilen kimsedir. Bu kimseye **"Mûsa ileyh"** denildiği gibi, sahih olduğu sıfata da **"Vesayet"** denilir.

Vesayet, icap ve kabulle yapılır. Mesela; bir kimse, bir şahsa; **"Sen, benim vasimsin."** yahut **"Sen, benim malımda vasimsin."** Yahut **"Sen, benim ölümümden sonra vekilimsin."** veya **"ölümümden sonra evlâdımı sana teslim ettim."** gibi tabirlerden birini söyleyip, o şahıs da kabul etse, vesayet yapılmış olur.

Bir kimse, bir şahsı vâsi tayin etse, o da yüzüne karşı kabul edip gıyabında reddetse, vesayeti reddolunmaz. Zira vasi tayin eden, O'na itimat ettiği halde ölmüştür. Eğer gıyabında reddetmesi sahih olsa, vâsi tayin eden kimsenin aldatılmış olması lâzım gelir. Eğer yüzüne karşı reddederse, reddetmiş olur. Bir kimse, bir şahsı vâsi tayin ettiğinde, o şahıs vâsi tayin eden kimse ölünceye kadar kabul de etmese, red de etmese bu şahıs muhayyer olup, dilerse kabul, dilerse reddeder. Eğer bu şahıs terekeden bir şey satarsa, vesayeti reddetme hakkı kalmaz. Zira O'nun terekeden bir şey satması vesayeti kabul etmesidir.

Bir şahıs, ölen bir kimse tarafından vâsi tayin edilmiş olduğunu bilmediği halde O'nun terekesinden bir şey satsa, vesayeti kabul etmiş olur. Bir kimse, bir şahsı vâsi tayin ettikten sonra ölse, o şahıs vesayeti reddetse, kadı tarafından reddettiğine dair hüküm verilmedikçe, o şahıs vesayeti tekrar kabul etse, kabulü sahihtir. Fakat vesayeti reddettiğinde, kadı reddettiğine dair hüküm verip, vasilikten çıkarsa, bundan sonra vesayeti tekrar kabul etse, sahih olmaz.

Bir kimse kendi kölesi olsa bile köleyi yahut kâfiri yahut fâsığı vâsi tayin etse, kadı, o vasiyi çıkarıp yerine başkasını tayin eder. Eğer vârisler küçük olup, bu zikrolunanlardan birisi vâsi tayin edilse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; sahihtir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sahih değildir. Eğer vârisler arasında büyük bulunsa, ittifakla vesayet batıl olur.

Vasi, vesayet işlerini yürütmekten aciz olursa; kadı, vasinin yanına başka bir kimse daha tayin eder. Eğer vâsi emniyetli ve vasiyyet işlerini yürüten bir şahıs olup vârislerin hepsi veya bazısı vasiyi kadıya şikâyet etseler bile vasinin hıyanetliği görülmedikçe, vasilikten çıkartılmaz. Eğer vasinin hıyanetliği görülürse, vasilikten çıkartılır.

Bir kimse, iki şahsı vasi tayin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; her birisi tek başına ölenin malını tasarruf edemez, İmam-ı Muhammed

(r.a)'e göre; adetle satılan mallarda her biri tek başına tasarrufta bulunur. Ancak ölenin teçhiz ve tekfininde, borcunu ödemede, alacağını istemede, küçük çocuğunun ihtiyacını satın almada ve çocuk için verilen hibeyi kabul etmede, muayyen emaneti vermede, muayyen vasiyyeti yerine getirmede, muayyen köleyi azat etmede, gasp edilmiş malı sahibine vermede, fâsid olan alış-verişle satın alınan şeyi satıcısına vermede, zayi olan malları toplamada, malları korumada, zayi ve telef olmasından korkulan malları satmakta, vasilerden her birinin tek başına tasarrufta bulunması caizdir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre, bu iki vasiden her birinin adetle satılan eşyalardan olsun, adetle satılmayan eşyalardan olsun, mutlak surette tasarrufları caizdir.

Eğer iki vasiden birisi ölürse, ölen kimse başka bir şahsı vasi tayin etmemişse, kadı ölenin yerine başkasını vasi tayin eder. Bir kimse, iki şahsı vâsi tayin ettikten sonra; **"Bu vasilerden biri ölürse hayatta kalan tek olarak vasim olsun."** dese, hayatta kalan şahsın tek olarak vâsi olması ve O'nun malında tasarrufta bulunması caizdir.

Vasinin vasisi, iki terekeye de vasidir. Mesela; vâsi ölürken kendi yerine ve vâsisi olduğu kimseye başka bir şahsı vasi tayin etse, bu şahıs hem ilk ölenin, hem de sonra ölen kimsenin terekesine vasi olmuş olur. Vâsi ölürken iki terekeden birisinde tasarruf etmek üzere bir şahsı vâsi tayin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; terekenin ikisine de, o şahıs vâsi tayin edilmiş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o şahıs, iki terekeye vâsi tayin edilmiş olmaz.

Vasinin, vârislerle kendisine vasiyyet edilen şahıs arasında terekeyi taksim etmesi sahihtir. Mesela; bir kimse ölüp gaipte vârisleri olsa, malının üçte birini Bekr'e vasiyyet etse, Zeyd'i vasi tayin etse, vâsi olan Zeyd'in vârisler ile Bekr arasında terekeyi taksim etmesi caizdir. Vârislerin, vasinin elinde bulunan hisseleri zayi olsa, kendisi için vasiyyet edilen şahsa verilmiş olan malı alamazlar. Zira vârisler, ölen kimsenin yerine geçen şahıslardır. Vasi de aynı şekilde ölen kimsenin yerine geçen şahıstır. Vârisler olmasa, vasinin terekeyi taksimi geçerlidir. Vasinin, vârisler ile kendisi için vasiyyet edilen şahsın gıyabında terekeyi taksim etmesi sahih değildir. Eğer kendisi için vasiyyet edilen şahsın hissesi vasinin elinde zayi olsa, kendisi için vasiyyet edilen şahıs, vârislerin elinde geriye kalan terekenin üçte birini alır. Zira kendisi için vasiyyet edilen şahıs, her yönden ölen kimsenin yerine geçmiş değildir, gıyabında, vârislere hasım olamaz. Gıyabında yapılan terekenin taksimi de geçerli olmaz. Vasi elinde zayi olan malı ödemez. Zira vâsi için, elindeki malı koruma salâhiyeti vardır. Bundan dolayı kendisi için vasiyyet edilen şahıs, zayi olan hissesini vârislerden alır.

Kadı'nın, vârisler ile kendisi için vasiyyet edilen şahsın gıyabında terekeyi taksim etmesi sahihtir ve kadı'nın, kendisi için vasiyyet edilen şahsın hissesini alması caizdir. Zira gaip olan şahsın hissesine kadı'nın bakması vardır, vasiyyet şer'an sahihtir. Eğer kendisi için vasiyyet edilen şahıs, vasiyyet edilen şeyi kabul etmeden önce ölürse, vasiyyet edilen şey vârislere miras olarak kalır. Fakat ölmeyip, gaip iken gelip hazır olursa, kendisi için ayrılmış olan hisseyi alır. Kadı'nın elinde bulunan hissesi zayi olursa, kadı'ya ödettiremeyeceği gibi, vârislerden de bir şey alamaz.

Bir kimse, bir şahsı vâsi tayin etse ve kendisi yerine Hacc yapılması için vasiyyette bulunsa, vasi terekeyi vârisler arasında taksim edip, Hacc için vasiyyet edilen parayı kendisi alsa ve bu Hacc parası vasinin yanında zayi olsa vârislerden geriye kalan terekenin üçte birinden Hacc parası alınır. Hacc için vasiyyet edilen para, bir zata ölen kimse namına Haccetmesi için verilse, bu para Hacc edecek zatın elinde zayi olsa, yine vârislerden geriye kalan terekenin üçte biri Hacc parası olarak alınır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; terekenin üçte birinden Hacc parası alındıktan sonra geriye bir şey kalmış ise, o alınır, geriye bir şey kalmamış ise vârislerden geriye kalanın üçte biri alınmaz. Zira vasiyyet, terekenin üçte birinden alınır; terekenin üçte biri bulunduğunda vasiyyetin yerine getirilmesi vaciptir. Terekenin üçte biri kalmayınca; vasiyyet batıl olur. Zira vasiyyetin alınacağı yer kalmamıştır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; terekenin üçte birinden Hacc parası ayrılıp zayi olduktan, sonra geriye üçte birinden para kalsa bile, Hacc için alınmaz. Zira terekeyi taksim etmek, vasinin hakkıdır. Eğer kendisi namına Hacc yapılmasını vasiyyet eden kimse, Hacc için bir miktar mal ayırsa, bu ayırdığı mal zayi olsa, vasiyyet batıl olur. Vasinin de Hacc için para ayırması, vasiyyet edenin ayırması gibidir. Zira vasi, vasiyyet edenin yerine geçmiştir. Vasi alacaklılar gaip iken vasiyyet edenin terekesinden bir köle satsa, bu satışı caizdir. Çünkü vâsi, ölen şahsın yerine geçmiştir.

Bir kimse, terekesinden bir şey satılıp ve o şeyin parasının fakirlere tasadduk edilmesini vasiyyet etse, vâsi de emrolunan şeyi satıp parasını alsa, vasinin elinde para zayi olsa, satılan şeye hak sahibi çıkıp alsa, vâsi sattığı şeyin parasını öder, ödediği parayı terekeden alır. Vâsi, terekeyi taksim etse, küçük vârisin hissesine düşeni kendisi alıp satsa ve parasını teslim alsa, o para vasinin yanında zayi olsa, küçük vârisin namına satmış olduğu hisseye hak sahibi çıkıp hisseyi alsa, vâsi satmış olduğu hissenin parasını öder, ödediği parayı küçük vârisin malından alır. Küçük vâris de diğer vârislerden hissesini alır.

Vasinin, satın alması ve satması ancak insanların aldanabileceği miktar ile caizdir. Zira vasinin terekedeki tasarrufu, vârisleri gözetmektir.

Vasinin insanların aldanamayacağı şekilde alıp satmasında ise, vârisleri gözetmek yoktur. Vâsi, kendi tarafından olan alım- satımı vasisi bulunduğu çocuğun menfaatine olursa sahihtir. Mesela; vâsi, kendi malından on beş dirhem kıymetinde olan bir şeyi vâsisi bulunduğu çocuğa on dirheme satarsa yahut çocuğun malından on dirhem kıymetinde olan bir şeyi on beş dirheme satın alırsa, çocuğun menfaati bulunduğu için sahih olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sahih değildir.

Vasinin, yetimin malını müzârebeye, ortaklığa, sermayeye vermesi caizdir. Vasinin, zengin üzerine yapılan havaleyi kabul etmesi caizdir. Ama müflis üzerine yapılan havaleyi kabul etmesi caiz değildir. Zira müflis üzerine yapılan havaleyi kabul ettiği takdirde, yetimin malının zayi olması lâzım gelir. Gerek vasinin, gerek babanın yetimin malını başkasına ödünç vermesi caiz değildir. Babanın kendisi için yetimin malından ödünç alması caizdir, fakat vasi için, caiz değildir.

Vasinin, yetimin malında ticaret yapması caiz değildir, O ancak korumaya memurdur. Vasinin vasisi bulunduğu gaip olan büyük kimsenin malını satması caizdir. Fakat gayr-ı menkul olan malını satması caiz değildir. Babanın tayin ettiği vasi, dedenin tayin ettiği vasiden daha lâyıktır. Eğer baba, bir kimseyi vâsi tayin etmemişse, dede de vâsi tayin etmede baba gibidir, yani vâsi tayin edebilir. Hatta küçük olanları evlendirebilir.

ـ فَصْلٌ ـ

شَهِدَ لَوَصِيَّانِ اَنَّ الْمَيِّتَ اَوْصَى اِلَى زَيْدٍ مَعَهُمَا لاَتُقْبَلُ اِلاَّ اَنْ يَدَّعِيَهُ زَيْدٌ وَكَذَا لَوْ شَهِدَ اِبْنَا الْمَيِّتِ وَلَغَتْ شَهَادَةُ الْوَصِيَّيْنِ بِمَالِ الصَّغِيرِ وَكَذَا لِلْكَبِيرِ فِي مَالِ الْمَيِّتِ وَصَحَّتْ لَهُ فِي غَيْرِهِ وَعِنْدَهُمَا تَصِحُّ لِلْكَبِيرِ فِي الْوَجْهَيْنِ وَشَهَادَةُ الْوَصِيِّ عَلَى الْمَيِّتِ جَائِزَةٌ لاَ لَهُ وَلَوْ بَعْدَ الْعَزْلِ وَاِنْ لَمْ يُخَاصَمْ. وَلَوْ شَهِدَ رَجُلاَنِ لِاٰخرين بِدَيْنٍ اَلْفٍ عَلَى مَيِّتٍ وَالْاٰخَرانِ لَهُمَا بِمِثْلِهِ صَحَّتَا خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُف. وَلَوْ شَهِدَ كُلُّ فَرِيقٍ لِلْاٰخَرِ بِوَصِيَّةِ اَلْفٍ لاَتَصِح. وَلَوْ شَهِدَ اَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ لِاٰخَر بِوَصِيَّةِ جَارِيَةٍ وَالْاٰخرُ لَهُ بِوَصِيَّةِ عَبْدٍ صَحَّتْ. وَاِنْ شَهِدَ لاٰخَرُ لَهُ بِوَصِيَّةِ ثُلُثٍ لاَتَصِحُّ.

FASIL

VASİLERİN ŞAHİTLİKLERİ

İki vasinin; **"Şüphe yok ki ölen kimse bizimle beraber Zeyd'i de vâsi tayin etmiştir."** diye yaptıkları şahitlik, ancak Zeyd'in de kendisinin vâsi tayin edildiğini iddia ettiğinde kabul edilir. Kıyas, kabul edilmemesi idi. Fakat istihsânen kabul edilir. Ölen kimsenin iki oğlu babalarının iki vâsi ile beraber Zeyd'i de vâsi tayin ettiğine şahitlik yapsalar, Zeyd vâsi olduğunu kabul etmedikçe, şahitlikleri kabul edilmez.

İki vasinin, küçük vârise mal ispat etmek için lehine yaptıkları şahitlik kabul edilmez. Mesela; iki vâsi, bir malın küçük vârise ait olduğuna şahitlik yapsalar, kabul edilmez. Gerek o mal ölen kimsenin terekesinden, gerek başka yerden intikal etsin müsavidir. Zira bu vâsi olan iki şahit çocuğun malında tasarruf edebileceklerinden, bu şahitlikleriyle kendiler için şahitlik yaptıkları malda tasarruf hakkı ispat etmiş olurlar. Bundan dolayı, itham edilecekleri için şahitlikleri kabul edilmez.

İki vasinin; büyük vârisin lehinde, ölen kimsenin terekesinden mal ispatı hususunda da yapacakları şahitlik kabul edilmez. Zira bu iki vasinin, terekeden olan mallar hakkında muhafaza ve menkul eşyayı satma gibi bazı salâhiyetleri bulunduğundan şahitlikleri töhmetten beri olmaz. Fakat büyük vâris için terekeden olmayan mallar hakkında şahitlikler kabul edilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iki vasinin, büyük vâris için gerek ölenin terekesinden, gerek başka yerden intikal eden mallar hakkında şahitlikleri kabul edilir.

Vasinin şahitliği, davadan önce, azlinden sonra olsa bile kendisini vasi tayin edip ölmüş kimsenin aleyhine caizdir. Fakat lehine caiz değildir. Zira bunda töhmet vardır. Mesela; vasinin; **"Ölmüş kimse, falan şahsa borçludur."** diye yaptığı şahitlik caizdir, fakat **"Falan şahıs, ölmüş kimseye borçludur."** diye yaptığı şahitlik caiz değildir. Bunları, dava etmeden önce vasilikten çıkarıldıktan sonra şahitlik yapsa bile, aleyhte yaptığı şahitlik caizdir, lehte yaptığı caiz değildir. Zira vesayet zamanında kendisi için bir menfaat elde edip, o menfaatin gitmesinden korktuğundan dolayı şahitlik yapmış olabilir. Bu yüzden, lehte olan şahitliği kabul edilmez.

İki kimse, iki şahsın ölen adamdan bin dirhem alacakları olduğuna şahitlik etseler; o iki şahıs da yani, ölen adamdan bin dirhem alacakları olan şahıslar da; **"Şahitlik eden iki kimsenin, ölen insandan bin dirhem alacakları vardır."** diye şahitlik yapsalar, iki fırkanın da şahitlikleri kabul edilir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kabul edilmez.

Eğer bu iki zümreden her biri, diğer zümre için; ölen adam, bin dirhem vasiyyet etti. diye şahitlik yapsalar, kabul edilmez. Mesela; iki kimsenin, diğer iki şahıs için; **"Ölen adam, bin dirhem vasiyyet etti."** diye şahitlik ettikleri gibi, o iki şahıs da, o iki kimse için; **"Ölen adam, bin dirhem vasiyyet etti."** diye şahitlik yapsalar, her iki zümrenin şahitlikleri de kabul edilmez. Eğer bu iki zümreden birisi, diğer zümre için, **"Ölen adam, bir cariye vasiyyet etti."** diye şahitlik etseler, diğer zümre de birinci zümre için; **"Ölen adam, bir köle vasiyyet etti."** diye şahitlik yapsalar, her iki zümrenin şahitlikleri ittifakla kabul edilir. Zira bunda, birinci surette olduğu gibi ortaklık yoktur. Bu iki zümreden birisi, diğer zümre için; **"Ölen adam, bir cariye vasiyyet etti."** diye şahitlik ettiklerinde, diğer zümre de birinci zümre için, **"Ölen adam, malının üçte birini vasiyyet etti."** diye şahitlik yapsalar, her iki zümrenin şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü bunlar vasiyyet edilen malda ortak olacaklarından, şahitlikleri kabul edilmez.

ـــ كِتَابُ الْخُنْثٰى ـــ

هُوَ مَنْ لَهُ ذَكَرٌ وَفَرْجٌ فَاِنْ بَالَ مِنْ اَحَدِهِمَا اُعْتُبِر بِهِ وَاِنْ بَالَ مِنْهُمَا اُعْتُبِر اَلْاَسْبَقُ وَاِنْ اِسْتَوَيَا فِى السَّبْقِ فَهُوَ مُشْكِلٌ وَلاَ اِعْتِبَارَ بِالْكَثْرَةِ خِلاَفًا لَهُمَا. فَاِذَا بَلَغَ فَاِنْ ظَهَرَ بَعْضُ عَلاَمَاتِ الرِّجَالِ مِن نَبَاتِ لِحْيَةٍ اَوْ قُدْرَةٍ عَلَى الْجِمَاعِ اَوْ اِحْتِلاَمٍ كَالرَّجُلِ فَرَجُلٌ. وَاِنْ ظَهَرَ بَعْضُ عَلاَمَاتِ النِّسَاءِ مِن حَيْضٍ وَحَبْلٍ وَاِنْكِسَارِ ثَدْيٍ وَنُزُولِ لَبَنٍ فِيهِ وَتَمْكِينٍ مِنَ الْوَطْىِ فَاِمْرَاَةٌ. وَاِنْ لَمْ يَظهر شَىْءٌ اَوْ تَعَارَضَتْ فَمُشْكِلٌ. قَالَ مُحَمَّدٌ الاشْكَالُ قَبْلَ الْبُلُوغِ فَاِذَا بَلَغَ فَلاَ اِشْكَالَ وَاِذَا ثَبَتَ الْاِشْكَالُ اُخِذَ فِيهِ بِالْاَحْوَطِ. فَيُصَلّى بِقِنَاعٍ وَيَقِفُ بَيْنَ صَفِّى الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ فَلَوْ وَقَفَ فِى صَفِّهِمْ يُعِيدُ مَنْ لاَصَقَهُ مِن جَانِبَيْهِ وَمَنْ بِحِذَائِهِ مِن خَلْفِهِ وَاِنْ فِى صَفِّهِن اَعَادَ هُوَ. وَلاَ يَلْبَسُ حَرِيرًا وَلاَ حُلِيًّا وَلاَ يَلْبَسُ الْمِخْيَطَ فِى اِحْرَامِهِ وَلاَ يَكْشِفُ عِنْدَ رَجُلٍ وَلاَ اِمْرَاَةٍ وَلاَ يَخْلُو بِهِ غَيْرُ مَحْرَمٍ مِن رَجُلٍ اَوْ اِمْرَاَةٍ وَلاَ يُسَافِرُ بِلاَ مَحْرَمٍ وَلاَ يُخْتِنُهُ رَجُلٌ وَلاَ اِمْرَاَةٌ بَلْ تُبْتَاعُ لَهُ اَمَةٌ تُخْتِنُهُ مِن مَالِهِ اِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ وَاِلاَّ فَمِنْ بَيْتِ الْمَالِ ثُمَّ تُبَاعُ. فَاِنْ مَات قَبْلَ ظُهُورِ حَالِهِ لاَيُغْسَلُ بَلْ يُتَيَمَّمُ وَيُكَفَّنُ فِى خَمْسَةِ اَثْوَابٍ. وَلاَ يَحضر بَعْدَمَا رَاهَقَ غَسْلُ رَجُلٍ وَلاَ اِمْرَاَةٍ. وَنُدِب تَسْجِيَةُ قَبْرِهِ. وَيُوضعُ الرَّجُلُ مِمَّا يَلِى الْاِمَامُ ثُمَّ هُوَ ثُمَّ الْمَرْاَةُ اِنْ صُلِّىَ عَلَيْهِمْ جَملة. وَلَهُ اَخَسُّ النَّصِيبَيْنِ مِنَ الْمِيرَاثِ عِنْدَ الْاِمَامِ فَلَوْ مَاتَ اَبَوهُ عَنْهُ وَعَنِ ابْنٍ فَلِلْاِبْنِ سَهْمَانِ وَلَهُ سهْمٌ. وَعِنْدَ الشَّعْبِى لَهُ نِصْفُ النَّصِيبِينِ وَهُوَ ثُلُثَةٌ مِن سَبْعَةٍ عِنْدَ اَبِى يُوسُف وَخَمْسَةٌ مِن اِثْنَىْ عَشَر عِنْدَ مُحَمَّدٍ. وَلَوْ قَالَ سَيِّدُهُ كُلُّ عَبْدٍ لِى حُرٌّ اَوْ كُلُّ اَمَةٍ لِى حُرَّةٌ لاَيَعْتَقُ مَالَمْ يَسْتَبِنْ. وَلَوْ قَالَ بَعْدَ تَقَرُّرِ اِشْكَالِهِ اَنَا ذَكَرٌ اَوْ اُنْثى لاَيُقْبَلُ وَقَبْلَهُ يُقْبَلُ.

(KİTABÜ'L HÜNSÂ)
HÜNSÂ BAHSİ

İnsanlar ya erkek veya kadın olmak üzere iki sınıftır. Bunlardan üçüncü bir sınıf yoktur. Ancak bir insanın kendisinde hem erkeklik tenasül uzvu, hem de kadınlık tenasül uzvu bulunursa, işte bu gibi insana **"Hünsâ"** adı verilir.

Bir insanda, böyle iki tenasül uzvu mevcut olunca; bu tenasül uzvundan hangisiyle idrar yaparsa, ona itibar edilir. Eğer erkeklik uzvuyla idrar yaparsa, erkek; kadınlık uzvuyla idrar yaparsa, kadın sayılır. İki tenasül uzvundan idrar yaparsa, idrarın ilk çıktığı tenasül uzvuna itibar edilir, iki tenasül uzvundan beraber idrar yaparsa, **"Hünsây-i müşkil"** adını alır. İki tenasül uzvundan beraber idrar yaptıktan sonra kendisinden çok idrar çıkan tenasül uzvuna itibar edilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kendisinden çok idrar çıkan tenasül uzvuna itibar edilir. Zira idrarın çok çıkması, o tenasül uzvunun kuvvetli olduğuna alâmettir. Çokta ise, hükm-i kül (hepsinin hükmü) vardır. Bu itibarla, kendisinden çok idrar çıkan tenasül uzvu tercih edilir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; idrarın çok çıkması o tenasül uzvunun kuvvetli olduğuna delâlet etmez. Bazısının mecrası geniş olur, bazısınınki dar olur. Kendisinden çok idrarın çıkması buna delil olmaz. Kendisinden idrarın çok çıkmasıyla tercih edilmesini, İmam-ı A'zam (r.a) hoş görmemiştir. Bir gün Ebu Yusuf (r.a), İmam-ı A'zam (r.a)'in huzurunda; "**Tenasül uzuvlarının hangisinden çok idrar çıkarsa, hünsâ ona göre miras alır?**" dediğinde, İmam-ı A'zam (r.a); "İdrarı ölçen bir kadı gördün mü?" demiştir.

Hünsâ; erginlik çağına girdiğinde sakal bitmesi, cinsi yakınlıkta bulunabilmesi, erkek gibi ihtilâm olması gibi erkeklerin alâmetleri görülürse, erkek olduğuna hükmedilir. Erginlik çağına girdiğinde -hayz görmesi, gebe kalması, göğüslerinin sarkması, göğüslerinden süt akması, kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmasının mümkün olması gibi kadın alâmetleri görülürse- kadın olduğuna hükmedilir.

Kendisinde zikrolunan erkek veya kadın alâmetlerinden hiç biri görülmezse yahut hem erkek alâmetleri ve hem de kadın alâmetleri görü-

lürse, **"Hünsây-i müşkil"** adını alır. İmam-ı Muhammed (r.a); **"Hünsây-i müşkil erginlik çağma girmeden öncedir, erginlik çağına girince hünsây-i müşkil kalmaz. Zira erginlik çağına girince ya erkek veya kadın alâmetlerinden biri görülür. Hem kadın, hem de erkek alâmetlerinin beraber görülmesi çok nadirdir. Nadir olan bir şey ile şer'i bir hüküm sabit olmaz."** demiştir.

Hünsây-i müşkil sabit olup kadın veya erkek olduğu bilinmezse, ihtiyatla amel edilir, kadın olma ihtimalî olduğu için namazını başörtüsüyle kılar. Cemaatle namaz kıldığında, erkeklerle kadınların safları arasında durur. Kadın olma ihtimalî olduğu için, erkeklerin namazı bozulmaması için erkeklerin safına durmaz. Erkek olma ihtimalî olduğu için, kendi namazı bozulmaması için, kadınlar safına da durmaz. Erkeklerin safına dururşa; sağında solunda bulunan iki kimseyle, arkasında bulunan kimse, namazlarını tekrar kılarlar. Kadınlar safına dururşa, erkek olma ihtimalinden dolayı kendi namazını tekrar kılar. İhrama girdiğinde kadınlar gibi dikişli elbise giyer. Kadın olma ihtimali olduğundan, erkeklerin yanında avret olan yerlerini açmaz. Erkek olma ihtimalî olduğundan kadınların yanında avret yerlerini açmaz. Mahremin (nikâhı ebedi haram olan)den başka kadın veya erkekten bir kimseyle yalnız olarak bir arada kalmaz. Yanında mahremi bulunmadan sefere gitmez.

Bu hünsây-i müşkili erkek veya kadın sünnet etmeyip, kendi malı varsa kendi malından bir cariye satın alınır, bu cariye sünnet eder. Kendi malı yoksa Beyt'ül-mâl'dan bir cariye satın alınıp, sünnet ettikten sonra satılır.

Hünsâ kadın mı, erkek mi olduğu belli olmadan ölürse, yıkanmaz. Belki temiz toprakla teyemmüm olunur, kadın olma ihtimali bulunduğu için kadın gibi beş kat elbiseyle kefenlenir. Hünsây-i müşkil erginlik çağına yaklaştıktan sonra erkek ve kadın yıkanırken yanında bulunması caiz değildir. Kendisinde hem kadın, hem erkek ihtimali bulunduğu için, onun ikisine de bakması caiz değildir. Hünsây-i müşkil kabre konurken erkeklerin görmemeleri için kabrin üzerine perde çekilmesi mendubtur. Eğer kadın ise, vacip olan vazife yerine getirilmiş olur. Eğer erkek ise, kabrin üstüne perde çekilmesinden bir şey lâzım gelmez. Bir defada üç cenaze bir araya toplanıp, üçünün beraber namazı kılınacak olsa; bunların biri erkek, biri hünsây-i müşkil, biri de kadın olsa, İmamın önüne erkek konur, ondan sonra hünsây-i müşkil, daha sonra da kadın konulur. Hünsây-i müşkil için İmam-ı Â'zam (r.a)'a göre; mirastan erkek ile kadının hisselerinden hangisi az ise, onu alır.

Bir kimse ölüp mirasçı olarak bir oğlu ile bir hünsây-i müşkil kalsa; oğlana iki sehim, hünsâya bir sehim verilir. İmam-ı Şa'bî (r.a)'ye göre;

hünsây-i müşkil için mirastan erkek ile kadının mirastan hissesi yedide üçtür. Yani miras, yedi sehme ayrılır. Dördü oğluna, üçü de hünsây-i müşkile verilir, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; miras on iki sehme ayrılıp, beşi hünsây-i müşkile, geriye kalanı da oğluna verilir.

Hünsây-i müşkilin efendisi; **"Benim bütün kölelerim hürdür!"** yahut **"Benim bütün cariyelerim hürdür!"** dese, hünsây-i müşkil erginlik çağına girdikten sonra hâli belli olmadıkça azat olmaz. Hünsânın, hünsây-i müşkil olduğu sabit olduktan sonra, hünsây-i müşkil **"Ben, erkeğim!"** yahut **"Ben, kadınım!"** dese, sözü kabul edilmez. Ama hünsây-i müşkil olduğu sabit olmadan önce dese, sözü kabul edilir.

Hünsâ, ipek elbise giyemez. Ziynet takınamaz.

ــ مَسَائِلُ شَتَّى ــ

كِتَابَةُ الْاَخْرَسِ وَايْمَاؤُهُ بِمَا يُعْرَفُ بِهِ اِقْرَارُهُ بِنَحْوِ تَزَوُّجٍ وَطَلَاقٍ وَبَيْعٍ وَشِرَاءٍ وَوَصِيَّةٍ وَقَوَدٍ عَلَيْهِ اَوَّلَهُ كَالْبَيَانِ وَلاَ يُحَدُّ لِقَذْفٍ وَلاَ غَيْرِهِ. وَمُعْتَقَلُ اللِّسَانِ اِنْ اِمْتَدَّ بِهِ ذٰلِكَ وَعُلِمَتْ اِشَارَاتُهُ فَهُوَ كَالْاَخْرَسِ وَاِلاَّ فَلاَ. وَالْكِتَابَةُ مِنَ الْغَائِبِ لَيْسَتْ بِحُجَّةٍ. قَالُوا الْكِتَابَةُ اِمَّا مُسْتَبِينٌ مَرْسُومٌ وَهُوَ كَالنُّطْقِ فِى الْغَائِبِ وَالْحَاضِرِ وَاِمَّا مُسْتَبِينٌ غَيْرُ مَرْسُومٍ كَالْكِتَابَةِ عَلَى الْجِدَارِ وَاَوْرَاقِ الشَّجَرِ وَيَنْوِى فِيهِ. وَاِمَّا غَيْرُ مُسْتَبِينٍ كَالْكِتَابَةِ عَلَى الْهَوَاءِ وَالْمَاءِ وَلاَ عِبْرَةَ بِهِ. وَاِذَا اخْتَلَطَتِ الذَّكِيَّةُ بِمَيْتَةٍ اَقَلَّ مِنْهَا تَحَرَّى وَاَكَلَ وَاِلاَّ فَلاَ تُؤْكَلُ حَالَةَ الْاِخْتِيَارِ وَيَتَحَرَّى عِنْدَ الْاِضْطِرَارِ وَاِذَا اُحْرِقَ رَأْسُ الشَّاةِ الْمُتَلَطِّخِ بِدَمٍ وَزَالَ دَمُهُ فَاتُّخِذَ مِنْهُ مرقَةٌ جَازَ وَالْحَرْقُ كَالْغَسْلِ وَلَوْ جَعَلَ السُّلْطَانُ الْخَرَاجَ لِرَبِّ الْاَرْضِ جَازَ بِخِلاَفِ الْعُشْرِ. وَلَوْ دَفَعَ الْاَرَاضِى الْمَمْلُوكَةَ اِلَى قَوْمٍ لِيُعْطُوا الْخَرَاجَ جَازَ وَلَوْ نَوٰى قَضَاءَ رَمَضَانَ وَلَمْ يُعَيِّنْ عَنْ اَىِّ يَوْمٍ صَحَّ وَلَوْ عَنْ رَمَضَانَيْنِ فَلاَ فِى الْاَصَحِّ. وَكَذَا فِى قَضَاءِ الصَّلاَةِ لَوْ نَوٰى ظُهْرًا عَلَيْهِ مَثَلاً وَلَمْ يَنْوِ اَوَّلَ ظُهْرٍ اَوْ اٰخِرَ ظُهْرٍ اَوْ ظُهْرَ يَوْمٍ كَذَا وَقِيلَ يَصِحُّ فِيهِمَا اَيْضًا. وَلَوِ ابْتَلَعَ الصَّائِمُ بُزَاقَ غَيْرِهِ فَاِنْ كَانَ حَبِيبَهُ لَزِمَهُ الْكَفَّارَةُ وَاِلاَّ فَلاَ. وَقَتْلُ بَعْضِ الْحَاجِّ عُذْرٌ فِى تَرْكِ الْحَجِّ. وَمَنْ قَالَ لِاِمْرَأَةٍ عِنْدَ شَاهِدَيْنِ «تُو زَنِ مَنْ شدى» فَقَالَتْ: «شُدَمْ». لاَيَنْعَقِدُ النِّكَاحُ بَيْنَهُمَا مَالَمْ يَقُلْ: «قُبُول كَرْدَمْ» وَلَوْ قَالَ لَهَا: «خويشْتَنْ رَا زَنْ مَنْ كَرْ دَانِيدِى» فَقَالَتْ: «كَرْد انيدَمْ» فَقَالَ: «پذيرَفْتَمْ» يَنْعَقِدُ. وَلَوْ قَالَ لِرَجُلٍ «دُخْتَرِ خويشْتَنْ رَا بَيُسَر مَنْ اَرْ زَانِى دَاشْتِى» فَقَالَ: «دَاشْتَمْ» لاَيَنْعَقِدُ. وَلَوْ مَنَعَتِ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا مِنَ الدُّخُولِ عَلَيْهَا وَهُوَ يَسْكُنُ مَعَهَا فِى بَيْتِهَا كَانَتْ نَاشِزَةً. وَلَوْ سَكَنَ فِى بَيْتِ الْغَصْبِ فَامْتَنَعَتْ مِنْهُ فَلاَ. وَلَوْ قَالَتْ لاَاَسْكُنُ مَعَ اَمَتِكَ وَاُرِيدُ بَيْتًا عَلَى حِدَّةٍ فَلَيْسَ لَهَا ذٰلِكَ. وَلَوْ قَالَتْ: «مَراطْلاَقِ دِهْ» فَقَالَ: «دَادَهْ كِيرْ اَوْ كَرْدَهْ كِيرْ اَوْ دَادَهْ بَادْ اَوْ كَرْدَهْ بَادْ» اِنْ نَوٰى يَقَعُ وَاِلاَّ فَلاَ. وَلَوْ قَالَ: «دَادَهْاَسْت اَوْ كَرْدَهاَسْت» يَقَعُ وَاِنْ لَمْ يَنْوِ. وَلَوْ قَالَ: «دَادَهْ اَنْكَار» لاَيَقَعُ وَاِنْ نَوٰى. وَلَوْ قَالَ: «وَىْ مَرَانَشَايَدْ تَا قِيَامَتْ اَوْهَمَه عمر» لاَيَقَعُ اِلاَّ بِالنِّيَةِ. وَلَوْ قَالَ لَهَا: «حِيلَهءِ زَنَان كُنْ» فَهُوَ اِقْرَارٌ بِالطَّلاَقِ الثَّلاَثِ. وَلَوْ قَالَ: «حِيلَهءِ خويشْتَنْ كُنْ» فَلاَ. وَلَوْ قَالَتْ لَهُ: «كَابِين تُرَا بَخْشِيدَمْ مَرَاجَنْكِ بَازْدَارْ» فَاِنْ طَلَّقَهَا سَقَطَ الْمَهْرُ وَاِلاَّ فَلاَ. وَلَوْ قَالَ لِعَبْدِهِ يَا مَالِكِى اَوْ لِاَمَتِهِ اَنَا عَبْدُكِ لاَيُعْتَقُ. وَلَوْ دُعِىَ اِلٰى فِعْلٍ فَقَالَ: «بَرْ مَنْ سَوْكَنْدَاست كِه اَيْنَ كَار نَكُنَمْ» فَهُوَ اِقْرَارٌ بِالْيَمِينِ بِاللهِ تَعَالَى. وَاِنْ قَالَ: «بَرْ مَنْ سَوْكَنْداست بطلاقٍ» فَاِقْرَارٌ بِالْحَلْفِ بِالطَّلاَقِ. فَاِنْ

قَالَ قُلْتُ ذٰلِكَ كِذْبًا لاَيُصَدَّقُ وَكَذَا لَوْ قَالَ: «مَرَا سَوْكَند خَانَه استْ كِهْ اَين كَار نَكُنَم» وَلَوْ قَالَ الْمُشْتَرَى لِلْبَائِعِ بَعْدَ الْبَيْعِ بِهَا: «بَازده» فَقَالَ الْبَائِعُ بِدهم يَكُونُ فَسْخًا لِلْبَيْعِ. الْعقارُ الْمُتَنازع فِيهِ لاَيَخْرَجُ مِنْ يَدِى ذِى الْيَدِ مَالَمْ يُبرهن المدّعى. وَلاَ يَصِحُّ قَضَاءُ الْقَاضِى فِى عقارٍ لَيْس فِى وِلاَيَتِهِ. وَاِذَا قَضَى الْقَاضِى فِى حَادِثَةٍ بَيِّنَةٍ ثُمَّ قَالَ رَجَعْتُ عَنْ قَضَاءِ اَوْ بِدَا لِى غَيْرُ ذٰلِكَ اَوْ وَقَعت فِى تَلْبِيسِ الشُّهُودِ اَوْ اَبْطَلْتُ حُكْمِى وَنَحْوِ ذٰلِكَ لاَيُعْتَبَرُ. وَالْقَضَاءُ مَاضٍ اِنْ كَانَ بَعْدَ دَعْوٰى صَحِيحَةٍ وَشَهَادَةٍ مُسْتَقِيمَةٍ. وَمَنْ لَهُ عَلَى اٰخَرَ حَقٌّ فَخَبَأَ قَوْمًا ثُمَّ سَأَلَهُ عَنْهُ فَاَقَرَّ بِهِ وَهُمْ يَرَوْنَهُ وَيَسْمَعُونَهُ وَهُوَ لاَيَرَاهُمْ صَحَّتْ شَهَادَتُهُمْ عَلَيْهِ وَاِنْ سَمِعُوا كَلاَمَهُ وَلَمْ يَرَوْهُ فَلاَ. وَلَوْ بَيَعَ عَقَارُهُ وَبَعْضُ اَقَارِبِ الْبَائِعِ حَاضِرٌ يَعْلَمُ الْبَيْعَ وَسَكَتَ لاَتُسْمَعُ دَعْوَاهُ بَعْدَهُ. وَلَوْ وَهَبَتْ اِمْرَاَةٌ مَهْرَهَا مِن زَوْجِهَا ثُمَّ مَاتَتْ فَطَلَبَ اَقَارِبُهَا الْمَهْرَ وَقَالُوا كَانَتِ الْهِبَةُ فِى مَرَضِ مَوْتِهَا فَقَالَ بَلْ فِى صِحَّتِهَا فَالْقَوْلُ لَهُ. وَلَوْ اَقَرَّ بِحَقٍّ ثُمَّ قَالَ كُنْتُ كَاذِبًا فِيمَا اَقْرَرْتُ حُلِّفَ الْمُقَرّ لَهُ عَلَى اَنَّ الْمُقِرَّ لَمْ يَكُنْ كَاذِبًا فِيمَا اَقَرَّ وَلَسْتُ بِمُبْطِلٍ فِيمَا يَدَّعى عَلَيْهِ عِنْدَ اَبِى يُوسُف وَبِهِ يُفْتٰى. وَالْاِقْرَارُ لَيْس سَبَبًا لِلْملك. وَلَوْ قَالَ الْاٰخَرُ وَكَّلْتُكَ بِبَيْعِ هٰذَا فَسَكَت صَارَ وَكِيلاً. وَمَنْ وَكَّلَ اِمْرَاَتَهُ بِطَلاَقِ نَفْسِهَا لاَيَمْلِكُ عَزْلَهَا. وَلَوْ قَالَ لِاٰخَرَ وَكَّلْتُكَ بِكَذَا عَلَى اَنِّى مَتٰى عَزَلْتُكَ فَاَنْت وَكِيلِى فَطَرِيقُ عَزْلِهِ اَنْ يَقُولَ عَزَلْتُكَ ثُمَّ عَزَلْتُكَ. وَلَوْ قَالَ كُلَّما عَزَلْتُكَ فَاَنْت وَكِيلِى فَطَرِيقُهُ اَنْ يَقُولَ رَجَعْتُ عَنِ الْوَكَالَةِ الْمُعَلَّقَةِ وَعَزَلْتُكَ عَنِ الْمُنَجَّزَةِ. وَقَبْضُ بَدَلِ الصُّلْحِ قَبْلَ التَّفْرِيقِ شَرْطٌ اِنْ كَانَ دَيْنًا بِدَيْنٍ وَاِلاَّ فَلاَ. وَمَنْ اِدَّعٰى عَلَى صَبِيٍّ دَارًا فَصَالَحَهُ اَبُوهُ عَلَى مَالِ الصَّبِىِّ فَاِنْ كَانَ لَهُ بَيِّنَةٌ جَازَ الصُّلْحُ اِنْ كَانَ بِمِثْلِ الْقِيْمَةِ اَوْ اَكْثَرَ بِمَا يَتَغَابَنُ فِيهِ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ بَيِّنَةٌ اَوْ كَانَتْ غَيْرَ عَادِلَةٍ لاَيَجُوز. وَمَنْ قَالَ لاَ بَيِّنَةَ لِى ثُمَّ بَرْهَنَ صَحَّ. وَكَذَا لَوْ قَالَ لاَشَهَادَةَ لِى فِى هٰذِهِ الْقَضِيَّةِ ثُمَّ شَهِدَ. وَلِلْاِمَامِ الَّذِى وَلاَّهُ الْخَلِيفَةُ اَنْ يَقْطَعَ اِنْسَانًا مِن طَرِيقِ الْجَادَةِ اِنْ لَمْ يَضُرَّ بِالْمَارَّةِ. وَمَنْ صَادَرَهُ السُّلْطَانُ وَلَمْ يُعَيِّنْ بِبَيْعِ مَالِهِ فَبَاعَ مَالَهُ نَفَذَ. وَلَوْ خَوَّف اِمْرَاَتَهُ بِالضَّرْبِ حَتّٰى وَهَبَتْ مَهْرَهَا مِنْهُ لاَتَصِحُّ الْهِبَةُ اِنْ قَدَرَ عَلَى الضَّرْبِ. وَاِنْ اَكْرَهَهَا عَلَى الْخُلْعِ فَفَعَلَتْ يَقَعُ الطَّلاَقُ وَلاَ يَجِبُ الْمَالُ. وَلَوْ اَحَالَتْ اِنْسَانًا بِالْمَهْرِ عَلَى الزَّوْجِ ثُمَّ وَهَبَتْهُ مِنَ الزَّوْجِ لاَتَصِحُّ الْهِبَةُ. وَمَنْ اِتَّخَذَ بِئْرًا اَوْ بَالُوعَةً فِى دَارِهِ فَنَزَّ مِنْهَا حَائِطُ جَارِهِ وَطَلَبَ تَحْوِيلَهُ لاَيُجْبَرُ عَلَيْهِ وَاِنْ سَقَطَ الْحَائِطُ مِنْهُ لاَيَضْمَنُهُ. وَمَنْ عَمَّرَ دَارَ زَوْجَتِهِ بِمَالِهِ بِاِذْنِهَا فَالْعِمَارَةُ لَهَا وَالنَّفَقَةُ دَيْنٌ لَهُ عَلَيْهَا وَاِنْ عَمَّرَهَا لَهَا بِلاَ اِذْنِهَا فَالْعِمَارَةُ

لَهَا وَهُوَ مُتَبَرِّعٌ وَإِنْ عَمَّرَ لِنَفْسِهِ بِلاَ إِذْنِهَا فَالْعِمَارَةُ لَهُ. وَمَنْ أَخَذَ غَرِيمًا لَهُ فَنَزَعَهُ إِنْسَانٌ مِنْ يَدِهِ فَلاَ ضَمَانَ عَلَى النَّازِعِ وَمَنْ فِي يَدِهِ مَالُ إِنْسَانٍ فَقَالَ لَهُ السُّلْطَانُ إِدْفَعْهُ إِلَيَّ وَإِلاَّ قَطَعْتُ يَدَكَ أَوْ ضَرَبْتُكَ خَمْسِينَ سَوْطًا لاَيَضْمَنُ لَوْ دَفَعَ. وَلَوْ وُضِعَ فِي الصَّحْرَاءِ مِنْجَلاً لِيَصِيدَ بِهِ حِمَارَ وَحْشٍ وَسَمَّى عَلَيْهِ فَجَاءَ فِي الْغَدِ وَوَجَدَ الْحِمَارَ مَجْرُوحًا مَيِّتًا لاَيَحِلُّ أَكْلُهُ وَيُكْرَهُ مِنَ الشَّاةِ الْحَيَا وَالْخُصْيَةُ وَالْمَثَانَةُ وَالذَّكَرُ وَالْغُدَّةُ وَالْمَرَارَةُ وَالدَّمُ الْمَسْفُوحُ. وَلِلْقَاضِي أَنْ يُقْرِضَ مَالَ الْغَائِبِ وَالطِّفْلِ وَاللُّقَطَةِ. وَلَوْ كَانَتْ حَشَفَةُ الصَّبِيِّ ظَاهِرَةً مَنْ رَآهُ ظَنَّهُ مَخْتُونًا وَلاَ تَقْطَعُ جِلْدَةُ ذَكَرِهِ إِلاَّ بِمَشَقَّةٍ جَازَ تَرْكُ خِتَانِهِ. وَكَذَا شَيْخٌ أَسْلَمَ وَقَالَ أَهْلُ الْبَصْرَةِ لاَيُطِيقُ الْخِتَانَ. وَوَقْتُ الْخِتَانِ غَيْرُ مَعْلُومٍ وَقِيلَ سَبْعُ سِنِينَ. وَلاَ يَجُوزُ أَنْ يُصَهِّرَ عَلَى غَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمَلاَئِكَةِ إِلاَّ بِطَرِيقِ السَّبْعِ. وَلاَ الْإِعْطَاءُ بِاسْمِ النَّيْرُوزِ وَالْمِهْرَجَانِ. وَلاَ بَأْسَ بِلُبْسِ الْقَلاَنِسِ وَلِلشَّابِّ الْعَالِمِ أَنْ يَتَقَدَّمَ عَلَى الشَّيْخِ الْجَاهِلِ وَلِحَافِظِ الْقُرْآنِ أَنْ يَخْتِمَ فِي أَرْبَعِينَ يَوْمًا.

DAĞINIK MESELELER

Dilsizin kendi üzerinde kısasın bulunması veya kendisinin başkası üzerinde kısas hakkı bulunması; vasiyyeti, satın alması, satması, boşaması, evlenmesi gibi muamelelerinde yazması ve ikrarının bilindiği işareti lisan ile açıklaması gibidir.

Dilsizin kazf (başkasına zina isnat)ı, zina yaptığını ve şarap içtiğini yazısı ve bilinen işareti ile ikrarı; dil ile açıklamak gibi değildir. Bu yüzden kendisine hadd vurulmaz. Zira **"Hadd** (ceza)**lar şüphe ile düşerler"** manası gereğince, dilsizin işareti, dil ile açıklamak gibi olmaz.

Bir kimsenin dil tutukluğu devam edip insanlar arasında bilinen bir işareti olursa, bunun hükmü de dilsizin hükmü gibidir. Dil tutukluğu devam etmez veya insanlar arasında bilinen bir işareti olmazsa, bunun hükmü dilsizin hükmü gibi değildir.

Gaip olan kimseden gelen mektup delil değildir. Amel olunmaz. Çünkü kendisi gelebilir. Delil olmaya zaruret yoktur. Fakat dilsiz, bunun gibi değildir. Bazıları **"Mektup, yazanın muradını açıklayıcı olup âdet olan vech üzere mühürlenmiş olursa; gerek gaip olan kimse tarafından, gerek hazır olan kimse tarafından yazılmış olsun, konuşma gibi kabul edilir."** demişlerdir. Ama bizim zamanımızda, mektubun mühürlenmesi şarttır. Zira mühürlemek, âdet olmuştur.

Duvar veya ağaçların yaprakları üzerine yazılan mektup gibi yazanın muradını açıklayıcı olup, âdet olan vech üzere mühürlenmiş olmazsa, yazanın bu yazıyı yazarken niyeti itibar edilir. Bu yazıyı yazarken niyet edip ve niyet ettiğine dair şahit tutarsa, bu mektubu delil olur; niyet edip şahit tutmamışsa, bu mektup hükümsüzdür. Hava veya su üzerine yazılan mektup gibi yazanın muradını açıklayıcı olmazsa, o mektuba itibar yoktur.

Sünnet vechi üzere kesilmiş hayvanlar kendilerinden az olan murdar hayvanlarla karışırsa, tok olan bir insan araştırıp kesilmiş olduğuna kanaat getirdiği hayvanların etinden yer; murdar hayvanlar kesilmiş hayvanlara müsavi olur yahut kesilmiş hayvanlardan çok olursa, tok olan bir insan bu hayvanlardan yemez. Fakat aç olan bir insan, araştırıp kesildiğine kanaat getirdiği hayvanın etinden yer.

Bir kimse kan bulaşmış bir koyunun başını ateşte kan kalmayıncaya kadar ütülese, bu ütülediği baştan çorba yapsa, caizdir. Ateşte başı ütülemek, yıkama gibidir; zira ateş, başta olan kanı giderip bir şey bırakmaz. Yahut kanı kül eder, kan küle dönüşünce temiz olur; şarap sirke olunca, domuz tuz gölüne düşüp tuz olunca temiz olduğu gibi. Müslüman hükümdar arazi sahibine haracı hibe etse, caizdir. Öşrünü hibe etse, caiz değildir. Haraç arazinin tayin edilmiş vazifesidir.

Arazi sahipleri arazilerini ekip, biçmediklerinde; Müslüman hükümdarın araziyi onlardan alıp, haraç vermek üzere başka kimselere vermesi caizdir.

İmam-ı Zeylâi (r.a); **"Haraç sahipleri, arazilerini ekip biçmekten aciz olup haracı veremeseler, Müslüman hükümdar o arazileri onlardan alıp, ekip biçecek kimselere ücretle verir. Haracı alır, ziyadesini arazi sahiplerine verir."** demiştir.

Bir kimse, üzerinde bir Ramazan'dan bir gün veya iki gün yahut üç gün kaza orucu bulunsa, fakat hangi gün olduğunu tayin etmeyip yalnız orucun kazasına niyet etse, sahih olur. Eğer iki Ramazan'dan üzerinde kaza orucu bulunsa, kaza ederken hangi senenin orucu olduğuna niyet etmedikçe, esah olan rivayete göre; orucu sahih olmaz. Orucu kaza ederken; **"Falanca senenin orucunu kaza etmeye niyet ettim."** demesi lâzımdır.

Bir namaz kaza edilirken de, tayin edilmedikçe sahih olmaz. Mesela; bir kimse, üzerinde kazaya kalmış olan Öğle Namazına niyet etse, ama **"Üzerimde ilk defa kazaya kalmış olan Öğle Namazını kaza etmeye niyet ettim."** yahut **"Üzerimde en son kazaya kalmış olan Öğle Namazını kaza etmeye niyet ettim."** yahut **"Üzerimde falan günün ka-**

zaya kalmış Öğle Namazını kaza etmeye niyet ettim." demeyip sadece, **"Üzerimde kazaya kalmış olan Öğle Namazını kaza etmeye niyet ettim,"** dese, bu şekilde niyet edilerek kaza edilen namaz sahih olmaz.

Bazıları; "Bir kimse iki Ramazan'dan kazaya kalmış olan orucu kaza ederken veya üzerimde kazaya kalmış namazı kaza ederken "Üzerimde kazaya kalmış olan Öğle Namazını kaza etmeye niyet ettim." deyip, hangi senenin orucu olduğunu yahut hangi gününün namazı olduğunu veya ilk defa yahut son defa üzerinde kazaya kalmış olan öğle Namazının kazası olduğunu tayin etmese, sahih olur." demişlerdir. Fakat esah olan birinci kavidir.

Oruçlu olan kimse başkasının tükürüğünü yutsa, eğer yuttuğu tükürük sevgilisinin tükürüğü olursa, kefaret lâzımdır. Yuttuğu tükürük sevgilisinin tükürüğü değilse, kefaret lâzım değil, ancak kaza lâzımdır.

Hacıların bazılarının öldürülmesi, haccın terk edilmesinde bir özürdür. Çünkü haccın farz olmasının şartlarından biri de; yolda emniyetin bulunmasıdır. Hacc bahsinde açıklandığı üzere yolda emniyetin bulunması, haccın edasının şartlarındandır.

Bir kimse, bir kadına iki şahit yanında Farsça ile **"Sen, benim karım oldun mu?"** deyip, kadın da **"Oldum!"** dese, **"Kabul ettim!"** demedikçe, nikâh kıyılmış olmaz.

Bir erkek, bir kadına; **"Kendini bana zevce eyledin mi?"** deyip, kadın da; **"Eyledim!"** dese, erkek de, **"Kabul ettim!"** dese, nikâh kıyılmış olur. Zira kadının **"Kendimi, sana zevce eyledim!"** demesi icaptır. Erkeğin, **"Ben de kabul ettim!"** demesi, kabuldür. Nikâhta icap ile kabul bulununca, nikâh yapılmış olur.

Bir kimse, bir şahsı **"Kendi kızını benim oğluma lâyık gördün mü?"** deyip, o şahıs da; **"Gördüm!"** dese, nikâh kıyılmış olmaz.

Bir erkek, karısıyla beraber kadının evinde oturduğu halde kadın kocasının kendisine cinsi yakınlıkta bulunmasına mâni olsa, kadın itaatsiz olmuş olur. Çünkü nefsini haksız olarak kocasından men etmiştir. Bu takdirde, kocasının bu kadına nafaka vermesi lâzım ve vacip değildir. Fakat kadın kendi evinden başka bir eve taşınmak isteyip de kocası taşınmazsa, bu yüzden kadın nefsini kocasından men ederse, bu takdirde kadın itaatsiz sayılmayacağından, kocasının kadının nafakasını vermesi lâzımdır. Çünkü kadının oturacağı yeri temin etmek, kocanın üzerine vaciptir.

Koca, karısını gasp etmiş olduğu evde oturttuğu için kadın kendi nefsini kocasından men etse, kadın itaatsiz sayılmaz. Zira kadının, kocasından ev isteme hakkı vardır.

Kadın, kocasına; **"Senin cariyenle beraber oturmam, müstakil bir ev isterim."** dese, kadının bunu isteme hakkı yoktur. Zira o cariye, kocasına haram değildir. Bu takdirde, kadının kocasını bundan men etmesi mümkün değildir.

Bir kadın, kocasına; **"Bana talâk ver!"** dese, kocası da **"Verilmiş kabul et!"** yahut **"Olmuş kabul et!"** veya **"Verilmiş olsun!"** yahut **"Olmuş olsun!"** dese, eğer kocası talâka niyet etmişse, kadın boş olur. Eğer kocası talâka niyet etmemişse, kadın boş olmaz.

Bir kadın, kocasına; **"Bana talâk ver!"** deyip, kocası da **"Verilmiştir!"** yahut **"Olmuştur!"** dese, talâka niyet etmese bile, kadın boş olur.

Bir kadın, kocasına; **"Bana talâk ver!"** deyip, kocası da **"O, bana kıyamete kadar lâyık değildir!"** yahut **"O, bana yaşadığım müddetçe lâyık değildir."** dese, boşamaya niyet etmezse, kadın boş olmaz; boşamaya niyet ederse, kadın boş olur. Zira bu lâfızlar, kinaye lâfızlarındandır.

Bir erkek, karısına; **"Kadınların hilesini yap** (iddet günlerini say)" dese, karısını üç talâkla boşadığını ikrar etmiş olur. Çünkü örfe göre; **"Kadınların hilesini yap!"** demek, kadını boşamaktan tabir olur. Bir erkek, karısına; **"Kendi hileni yap!"** dese, karısı boş olmaz, çünkü bu tabir talâktan kinaye değildir.

Kadın, kocasına; **"Mehrimi sana bağışladım, elini benden geri çek!"** yahut **"Benimle mücadele etme!"** dese, eğer kocası böyle söyleyen karısını boşarsa, kadının kocası üzerindeki mehri düşer. Karısını boşamazsa, üzerindeki mehir düşmez.

Bir kimse, kölesine; **"Ey, benim sahibim!"** yahut cariyesine; **"Ben, senin kölenim!"** dese, kölesi ve cariyesi azat olmaz. Zira bu lâfızlar, azat etmeye delâlet etmez.

Bir kimse, bir işe davet edildiğinde; **"O işi yapmamak için yeminliyim!"** dese, hâlbuki daha önce o işi yapmamak için üzerinde yemin bulunmasa, bu sözüyle Allah (c.c)'a yemini ikrar etmiş olur. Yani, yemin etmiş olur.

Bir kimse, bir işi yapması için çağrıldığında; **"O işi yapmamak için talâka yeminliyim!"** dese, hâlbuki daha önce o işi yapmamak için üzerinde talâka yemin bulunmasa, bu sözüyle talâka yemin ettiğini ikrar etmiş olur. Bu sözden sonra o işi yaparsa, karısı boş olur.

Eğer o kimse; **"Ben, bu sözü yalandan söylemiştim!"** dese, tasdik edilmez. Çünkü insan kendi ikrarıyla cezalandırılır.

Bir kimse, bir işe davet edildiğinde; **"O işi yapmamak için evime yeminliyim!"** dese, bu söz örfe göre, talâka yemini ikrardır. Çünkü örfte,

eve yemin etmek, kadının talâkına yeminden kinayedir.

İki kişi alışveriş yaptıktan sonra satın alan, satan kimseye; **"Satın aldığım malın kıymetini geri ver!"** deyip, satan kimse de **"Vereyim!"** dese, alış-veriş bozulmuş olur. Zira satın alanın parasını geri istemesi, satanın da razı olması, iki taraftan ikâle (alış-verişi bozma)dir.

Bir kimse, bir şahsın elinde bulunan gayr-i menkul malın kendisine ait olduğunu dava etse; dava eden kimse, davasını şahitle ispat etmedikçe gayr-i menkul olan mal elinde bulunan şahsın elinden çıkmaz.

Bir kadı'nın velayeti altında bulunan bir gayr-ı menkul mal hakkındaki hükmü sahih değildir.

Bir kadı şahitle bir davaya hüküm verse, bundan sonra; **"Ben, hükmümden döndüm."** yahut **"Bana vermiş olduğum hükümden sonra başka bir hüküm zahir oldu."** yahut **"Şahitlerin hile yaptıklarına vâkıf oldum."** yahut **"Vermiş olduğum hükmü iptal ettim!"** veyahut bunlara benzer bir şey söyleyip; **"Hükmümden döndüm!"** dese, kadının bu sözlerine itibar edilmez. **"Hükmümden döndüm!"** dese, kadının bu sözlerine itibar edilmez. Zira önce vermiş olduğu hüküm geçerlidir. Eğer önceki hükmünü sahih olan davadan ve doğru olan şahitlerin şahitliğinden sonra vermiş ise, bu hükmü geçerlidir ve değiştirilmez.

Bir kimsenin, bir şahıs üzerinde hakkı olsa; hakkı olan şahıs bir cemaati gizledikten sonra hak sahibi olan kimse, o şahıstan hakkını istese, o şahıs da üzerinde bulunan hakkı ikrar etse, hâlbuki o cemaat, o şahsı görüp ikrarını işitseler, fakat borçlu olan şahıs, o cemaati görmese, o cemaatin, o şahsın borcunu ikrar ettiğine dair şahitlik yapsalar, şahitlikleri caizdir. Ama o cemaat, o şahsı görmedikleri hâlde ikrarını işitseler, bu cemaatin o şahsın borcunu ikrar ettiğine dair şahitlikleri caiz olmaz.

Bir kimse gayr-ı menkul malını satarken bazı akrabaları alış-verişi bildiği halde orada bulunup sükût etseler, alış-veriş yapıldıktan sonra alış-verişte hazır olanlardan biri satılan yerin kendi mülkü olduğunu dava etse, bu davası dinlenmez.

Bir kadın mehrini kocasına bağışladıktan sonra ölse, kadının akrabaları; **"Kadın mehrini ölüm hastalığında bağışlamıştır."** deyip, kadının kocası da, **"Hayır, sıhhatinde bağışlamıştır!"** dese, yemniyle beraber kocanın sözü kabul edilir. Kıyasa göre, vârislerin sözü kabul edilmeliydi. Çünkü hibe, sonradan yapılmıştır; sonra yapılan bir şey, en yakın zamana nispet edilir. Fakat istihsânen kocanın sözü kabul edilmiştir.

Bir kimse, bir şahsın kendi üzerinde hakkı bulunduğunu ikrar etse sonra; **"Ben, ikrarımda yalan söylemiştim!"** dese, kendisi çin hak ik-

rar edilen şahsa hâkim tarafından; **"İkrar eden kimse, ikrar ettiği şeyde yalancı değildir. Ben de, o kimse üzerine dava ettiğim şeyde haksız değilim!"** diye, yemin ettirilir. Bu, Ebu Yusuf (r.a)'a göredir. Fetva da, Ebu Yusuf (r.a)'un kavli üzerinedir. Mesela; Zeyd, Amr için bir şey ikrar etse, bundan sonra Zeyd, **"Ben ikrarımda yalancıyım!"** dese, Amr'a yemin ettirilir. İkrar, mülke sebep değildir. Mesela; Zeyd; **"Amr'da bin dirhem alacak hakkım vardır."** diye dava etse, Zeyd'e; **"Amr üzerinde ne sebeple bin dirhem hakkın vardır?"** denildiğinde, **"Amr'ın ikrarı sebebiyle bana borçludur."** dese, Zeyd'in bu davası kabul edilmez. Zira yalnız ikrar, mülke sebep olmayıp, ya ödünç veya satılan malın parasındandır diye sabit olması lâzım gelir.

Bir kimse, bir şahsa **"Şu şeyi satmak için seni vekil ettim."** deyip, o şahıs da sükût etse, vekil olur. Zira sükût edip reddetmemesi âdeta vekilliği kabul ettiğine delildir. Bir kimse, karısını kendisini boşamaya vekil etse, kadını vekillikten çıkaramaz. Zira erkeğin, karısını kendi tarafından vekil tayin etmesi yemindir, yeminden dönmek sahih değildir.

Bir kimse, bir şahsa **"Ben, seni şu kadar şeye vekil ettim, ne vakit seni vekillikten çıkarırsam, sen benim vekilimsin."** dese, O'na vekillikten çıkartmanın yolu; **"Seni vekillikten çıkardım, bundan sonra seni vekillikten çıkardım."** demektir. Zira vekâletin şarta taliki caizdir, o hâlde vekâletten azle taliki de caizdir. Onu vekâletten azletsen, peşin yapılmış olan vekâletten azledilmiş olur. Ve şarta talik edilmiş vekâlet peşin olup, yeni vekil olmuş olur. Bundan sonra azletmenle ikinci vekâletten azledilmiş olur.

Bir kimse; bir şahsa; **"Seni, şuna vekil ettim, her ne zaman seni azletsem sen, benim vekilimsin."** dese, onu azletmenin yolu; **"Talik edilmiş vekâletten döndüm ve seni peşin yapılmış olan vekâletten azlettim."** demektir.

Sulh, borca borç ile mesela; sulh, altından akçe üzerine yahut zimmetinde olan şeyden başka şey üzerine yapılsa, ayrılmadan önce sulh bedelini almak şarttır. Eğer sulh, borca borç ile yapılmazsa, ayrılmadan önce sulh bedelini almak şart değildir.

Bir kimse, bir çocuğun elinde bulunan; **"Ev benimdir!"** diye dava etse, o çocuğun babası davadan dolayı çocuğun malı üzerine sulh olsa, eğer dava edenin şahidi varsa ve yapılan sulh da kıymeti misliyle olursa yahut insanların aldanacağı şekilde evin kıymetinden ziyade ile olursa, bu takdirde sulh caizdir. Eğer dava edenin şahidi yoksa veya şahitleri adaletli olmazsa, bu takdirde babasının yaptığı sulh caiz değildir. Zira yetimin malına tecavüz edilmiş olur.

Bir kimse, bir dava hususunda; **"Şahidim yoktur!"** dese, sonra şahit getirse, sahihtir. Gerçi, görünüşte bunlar birbirine aykırıdır. Fakat kisinin arasını bulmak mümkündür. Bu kimsenin şahidi varmış fakat unumuş yahut şahidinin olduğunu örıce bilmeyip, sonra bilmiş olabilir. İmam-ı A'zam (r.a)'dan; "Bir kimse önce **"Şahidim yoktur!"** sonra **"Şahdim vardır!"** dese, ikinci getirdiği şahitleri kabul edilmez." diye rivayet edimiştir. Ama esah olan kavle göre, kabul edilir.

Bir kimse, **"Bu davada benim şahitliğim yoktur."** dese, sonra şahitlik yapsa, şahitliği kabul edilir. Bu iki sözün arasını birleştirmek mümkündür, **"Önce unutmuştum, şimdi hatırıma geldi."** demiş olur. İnamı A'zam (r.a)'a göre; iki söz arasında zıtlık bulunduğu için kabul edilmez. Fakat iki sözün arasını bulmak mümkün olduğu için kabul edilir. Arra bir kimse; **"Falan şahısta benim hakkım yoktur."** dese, bundan sonra; **"O şahısta hakkım vardır!"** diye dava etse, davası kabul edilmez. Çünkü ikrarıyla dava arasında zıtlık bulunduğu çok açıktır. Aralarını bulmak mümkün değildir.

Müslüman hükümdarın vali tayin ettiği zatın, geçenlere zara' vermezse büyük yoldan bir kimseye hisse vermesi caizdir. Zira valinir herkesin hakkında tasarruf etme salâhiyeti vardır. Vali, Müslümanla' için menfaat olan şeyde kendi rey'i ile hareket eder.

Bir kimse üzerinde Padişahın malı olsa, Padişah tarafından malı alınıp, fakat malını satmaya bir kimse tayin edilmese, o kimse kend malını satıp Padişaha olan borcunu ödese, O'nun satışı caiz olur. Çünkü bunun satışı cebr ile değildir.

Bir kimse karısını dövmekle korkutup karısı, kocasına mehrin hibe etse, eğer kocası karısını dövebilecek vaziyette ise, hibesi sahih değildir. Çünkü kadın, mehrini hibe etmeye cebredilmiştir. Bir kimse karısın hulû yapmak üzere cebretse de, kadın da hulû yapsa, talâk vaki olur. Fakat kadın üzerine mal vacip olmaz. Zira hulûnun yapılması, kocası tarafndan olmuştur. Kadının rızası olmayıp, ancak cebr ile olmuştur. Bir kadn kocası üzerinde olan mehrini bir kimseye havale etse ve havaleden sonra mehrini kocasına hibe etse, hibesi sahih olmaz. Zira havale etmekle mehir kadının mülkünden çıkmıştır, mülkünde olmayan şeyin hibesi sahih değildir.

Bir kimse evine kuyu kazsa yahut helâ çukuru kazsa, o kuyudan yahut helâ çukurundan komşunun duvarına su vursa, komşusu o kuyunun yahut helâ çukurunun başka yere naklini istese, kuyu veya çukur sahibi bunları başka yere nakletmesi için cebrolunmaz. Eğer komşunun duvarı o kuyu veya helâ çukurunun ıslaklığından yıkılsa, kuyu veya çukur

sahibi duvarı ödemez. Çünkü kuyu kazan kimse, kendi halis hakkında tasarruf etmiştir.

Bir kimse, kendi malıyla karısının evini O'nun izniyle tamir etse; kocanın tamir için sarf ettiği para, kadın üzerinde borç olur. Çünkü kadının evini tamir etmiştir. Eğer kocası, kadının izni olmadan O'nun evini tamir ettirse, tamir kadın için olup, kocasının sarf ettiği para teberru olmuş olur. Bir kimse, karısının arsasına izinsiz kendisi için bina yapsa, kendisinin olur, ancak kadının arsasını gasp etmiştir. Eğer kadın isterse, binayı yıktırır.

Bir kimse, borçlusunu yakalasa, başka bir şahısta gelip borçluyu O'nun elinden kurtarsa, kurtaran üzerine borçlunun borcunu ödemesi lâzım gelmez.

Bir kimsenin elinde başka bir şahsın malı bulunsa, sultan o kimseye; **"Falan şahsın sende olan malını bana ver, eğer bana vermezsen elini keserim"** yahut **"Sana elli kamçı vururum!"** dese, o kimse, o şahsın elinde bulunan malını sultana verse, veren kimse malı ödemez.

Bir kimse, yabani eşek avlamak için sahrada **"Besmele"** çekerek orak dikse ve orağı diken kimse ertesi gün gelip yabani eşeği yaralı olarak ölmüş bulsa, o yabani eşeğin eti yenmez. Zira yabani eşeğin etinin yenmesinin şartı, insan tarafından kesilmesi yahut yaralanmasıdır. Bunu ise, yaralayan oraktır. Bu yabani eşek, hayvan susmuş veya yüksek bir yerden düşmüş şey gibi olmuş olur.

Dişi olsun, erkek olsun koyunun yedi yerini yemek mekruhtur;

1- Dişi hayvanın tenasül uzvunu,

2- Erkek hayvanın huşyelerini (yumurtalarını),

3- Sidik torbasını,

4- Erkek hayvanın tenasül uzvunu,

5- Bezlerini,

6- Ödünü,

7- Akan kanını.

Kadı'nın, gaip olan kimsenin veya çocuğun malını ve buluntuyu ödünç vermesi caizdir.

Bir erkek çocuğunun tenasül uzvunun başı görülüp, onu gören sünnet olmuş zannetse hâlbuki tenasül uzvunun cildini kesmek çok zor olsa, o çocuğun sünnet edilmemesi caizdir.

Yaşlı bir kimse Müslüman olsa ve bilirkişi; **"O yaşlı kimse sünnet**

olmaya takat getiremez." dese, yukarıda geçen çocuk gibi sünnet edilmemesi caizdir.

Çocukların sünnet zamanı belli değildir, İmam-ı A'zam (r.a) Hazretlerinden çocukların sünnet zamanı sorulduğunda; **"Bilmiyorum!"** demiştir. Bazıları; **"Sünnet zamanı, yedinci yaştır."** demişlerdir.

Meleklerden ve Peygamberlerden başkası üzerine salâvat-ı şerife getirmek yani; **"Sallallâhû teâlâ aleyhi vesellem."** demek, caiz değildir. Ancak, Peygamberlere tebâan başkaları üzerine de salâvat-ı şerife getirmek caizdir.

Nevruz ve Mihr-cân'ın şerefi için, Bayram hediyesi gibi hediye vermek caiz değildir. Zira bu ikisi Mecusi'lerin Bayramıdır. Ebu Hafs-ı Kebîr (r.a); **"Bir kimse elli sene Allah-ü Teâlâ'ya ibadet ettikten sonra Nevruz ve Mihr-cân günü müşriklerden birisine, o güne tazim için bir yumurta verse, kâfir olur. Bütün yaptığı ameller boşa gider.** -Allah (c.c) cümlemizi korusun-" demiştir. Câmiü's-Sâğîr sahibi; "Nevruz gününde bir kimse, bir Müslüman'a bir şey hediye etse, ama o güne tazim etmeyi murad etmese, ancak bazı insanlar itibar ettiğinden dolayı vermiş olsa, kâfir olmaz. Fakat lâyık olan, böyle işi işlememektir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ تَشَبَّهَ قَوْمًا فَهُوَ مِنْهُمْ

"Kim, bir kavme benzerse, o onlardandır." buyurmuşlardır." demiştir.

Kavuk giymekte bir beis yoktur.

Genç, âlimin; bilgisiz yaşlının önüne geçmesi caizdir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c);

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ

"Hiç bilenlerle, bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer Suresi; 9) ve;

اَطِيعُوا اللهَ وَ اَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin." (En-Nisâ Suresi; 59) buyurmuştur. Ayet-i kerimedeki emir sahiplerinden murad, esah kavle göre; âlimlerdir. Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ

"Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir." buyurmuşlardır. Peygamberimiz (s.a.v), genç olan âlimleri ilimde onların derecesinde olmayanlar üzerine takdim ederlerdi.

Kur'ân-ı Azîmüşşân-ı hıfzetmiş olan bir zat, kırk günde bir hatim yapmalıdır. Zira Kur'ân-ı Kerim'den maksut olan, manay-ı şerifini anlamaktır, yalnız tilâvet değildir. Manay-ı şerifinde olan Allah (c.c)'ın fermanından ibret alıp, emirlerini tutmak nehiylerinden sakınmak lâzımdır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ

"Onlar, hâlâ Kur'ân-ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?" (En-Nisâ Suresi; 82) kavl-i kerimi, Kur'ân'ın manasını anlamaya delâlet eder.

ـ كِتَابُ الْفَرَائِضِ ـ

يُبْدَأُ مِنْ تَرِكَةِ الْمَيِّتِ بِتَجْهِيزِهِ وَدَفْنِهِ بِلاَ إِسْرَافٍ وَلاَ تَقْتِيرٍ. ثُمَّ تُقْضَى دُيُونه ثُمَّ تُنَفَّذُ وَصَايَاهُ مِنْ ثُلُثِ مَابَقِي بَعْدَ الدَّيْنِ ثُمَّ يُقْسَمُ الْبَاقِي بَيْنَ وَرَثَتِهِ. وَيُسْتَحَقُّ حَقُّ الْإِرْثِ بِنَسَبٍ وَنِكَاحٍ وَوَلاَءٍ. وَيُبْدَءُ بِأَصْحَابِ الْفُرُوضِ ثُمَّ بِالْعَصَبَاتِ النَّسَبِيَّةِ ثُمَّ بِالْمُعْتِقِ ثُمَّ عَصَبَتِهِ ثُمَّ الرَّدُّ ثُمَّ ذَوِي الْأَرْحَامِ ثُمَّ مَوْلَى الْمُوالاةِ ثُمَّ الْمُقَرُّ لَهُ بِنَسَبٍ لَمْ يثبت ثُمَّ الْمُوصَى لَهُ بِأَكْثَرَ مِنَ الثُّلُثِ ثُمَّ بَيْتِ الْمَالِ. وَيَمْنَعُ الْإِرْثَ الرِّقُّ وَالْقَتْلُ كَمَا مَرَّ وَاخْتِلاَفُ الْمِلَّتَيْنِ وَاخْتِلاَفُ الدَّارَيْنِ حَقِيقَةً أَوْ حُكْمًا. وَالْمُجمع عَلَى تَوْرِيثِهِمْ مِنَ الرِّجَالِ عَشَرَةٌ الْأَبُ وَأَبُوهُ وَالْإِبْنُ وَابْنُهُ وَالْأَخُ وَابْنُهُ وَالْعَمُّ وَابْنُهُ وَالزَّوْجُ وَمَوْلَى النِّعمة. وَمِنَ النِّسَاءِ سَبْعٌ الْأُمُّ وَالْجَدَّةُ وَالْبِنْتُ وَبِنْتُ الْإِبنِ وَالْأُخْتُ وَالزَّوْجَةُ وَمُوْلاَةُ النِّعمة وَهُمْ ذُو فَرْضٍ وَعَصَبَةٌ. فَذُوا الْفَرْضِ مَنْ لَهُ سَهْمٌ مُقَدَّرٌ. وَالسِّهَامُ الْمُقَدَّرَةُ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى سِتَّةٌ النِّصْف وَالرُّبْعُ وَالثُّمُنُ وَالثُّلُثَانِ وَالثُّلُثُ وَالسُّدُسُ. فَالنِّصْف لِلْبِنْتِ وَلِبِنْتِ الْإِبنِ عِنْدَ عَدَمِهَا وَلِلْأُخْتِ لِأَبَوَيْنِ وَلِلْأُخْتِ لِأَبٍ عِنْدَ عَدَمِهَا إِذَا انْفَرَدْنَ. وَلِلزَّوْجِ عِنْدَ عَدَمِ الْوَلَدِ وَوَلَدِ الْإِبنِ وَالرُّبْعُ لَهُ عِنْدَ وُجُودِ أَحَدِهِمَا وَلِلزَّوْجَةِ وَإِنْ تَعَدَّدَتْ عِنْدَ عَدَمِهِمَا وَالثُّمُنُ لَهَا كَذَلِكَ عِنْدَ وُجُودِ أَحَدِهِمَا وَالثُّلُثَانِ لِكُلِّ اثْنَيْنِ فَصَاعِدًا مِمَّنْ فَرْضُهُنَّ النِّصْفُ وَالثُّلُثُ لِلْأُمِّ عِنْدَ عَدَمِ الْوَلَدِ وَوَلَدِ الْإِبنِ وَالْإِثْنَيْنِ مِنَ الْإِخْوَةِ وَالْأَخَوَاتِ. وَلَهَا ثُلُثُ مَايَبْقى بَعْدَ فَرْضِ أَحَدِ الزَّوْجَيْنِ فِي زَوْجٍ وَأَبَوَيْنِ أَوْ زَوْجَةٍ وَأَبَوَيْنِ وَلَوْ كَانَ مَكَانَ الْأَبِ فِيهِمَاجَدٌّ فَلَهَا ثُلُثُ الْجَمِيعِ خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُف. وَلِلْإِثْنَيْنِ فَصَاعِدًا مِن وَلَدِ الْأُمِّ يُقْسَمُ لِذُكُورِهِمْ وَإِنَاثِهِمْ بِالسَّوِيَّةِ. وَالسُّدُسُ لِلْوَاحِدِ مِنْهُمْ ذَكَرًا أَوْ أُنْثى وَلِلْأُمِّ عِنْدَ وُجُودِ الْوَلَدِ وَوَلَدِ الْإِبنِ أَوِ الْإِثْنَيْنِ مِنَ الْإِخْوَةِ أَوِ الْأَخَوَاتِ وَلِلْأَبِ مَعَ الْوَلَدِ أَوْ وَلَدِ الْإِبنِ وَكَذَا لِلْجَدِّ الصَّحِيحِ عِنْدَ عَدَمِهِ وَهُوَ مَنْ لاَيَدْخُلُ فِي نِسْبَتِهِ إِلَى الْمَيِّتِ أُمٌّ فَإِنْ دَخَلَتْ فَجَدٌّ فَاسِد. وَلِلْجَدَّةِ الصَّحِيحَةِ وَإِنْ تَعَدَّدَتْ وَهِيَ مَنْ لاَيَدْخُلُ فِي نِسْبَتِهَا إِلَى الْمَيِّتِ جَدٌّ فَاسِدٌ. وَلِبِنْتِ الْإِبنِ وَإِنْ تَعَدَّدَتْ مَعَ الْوَاحِدَةِ مِنْ بَنَاتِ الصُّلبِ. وَلِلْأُخْتِ لِأَبٍ كَذَلِكَ مَعَ الْأُخْتِ وَالْوَاحِدَةِ لِأَبَوَيْنِ

(KİTABÜ'L FERÂİZ)
FERÂİZ BAHSİ

Ferâiz, farizanın cem'idir. Farz, lügatte pek çok manalara gelir. O manalardan biri, takdir olunan şey ve mirasta tayin olunan sehim(pay)dir. Burada murad olan, bu manadır. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c), herkesin nasibini Melek ve Peygamberlerden bir ferde bırakmayıp, bizzat nasip sahipleri arasında;

Nısıf; Yarım (1/2)

Rubû'; Dörtte bir (1/4)

Sümün; Sekizde bir (1/8)

Sülüs; Üçte bir (1/3)

Sülüsan; Üçte iki (2/3)

Südüs; Altıda bir (1/6) hisselerini beyan buyurmuşlardır. Diğer hükümler, bunun gibi değildir. Onlarda deliller kısadır.

Ferâiz, ilimlerin en şereflisi olduğu için, Peygamberimiz (s.a.v);

تَعَلَّمُوا الْفَرَائِض و عَلِّمُوهَا النَّاس فَانَّهَا نصْفُ الْعلْمِ

"Ferâiz (ilmin)**i öğreniniz ve bunu insanlara öğretiniz. Çünkü ferâiz, ilmin yarısıdır."** buyurmuşlardır.

TERİKE İLE İLGİLİ HAKLAR

Teçhiz ve Tekfini:

Bir ölünün terekesinde başkasının hakkı bulunmazsa, önce ondan ölünün israf ve takdir (kısıntı) yapmaksızın teçhiz ve tekfini yani, yıkama, kefen ve defin masrafı ayrılır.

Terekesinde rehin, cinayet işlemiş köle gibi başkasının hakkı bulunursa; hayatında olduğu gibi bunlar sahiplerine verilir, kefen ve defne sarf edilemez.

Ölünün malı yoksa kefeniyle defin masrafı, hayatında nafakası üze-

rine vacip olan kimseye lâzım gelir. Eğer böyle bir kimse bulunmazsa veya bulunur da fakir olursa, kefeniyle defin masrafı Beyt'ül-mal tarafından temin edilir.

Musannif İbrahim-i Halebî; **"Ölünün kefeniyle defin masrafında israf ve takdir yapılmaksızın"** sözüyle, sayıca veya kıymetçe orta bir şekilde yapılması lâzım olduğuna işaret etmiştir. Sayıca orta bir kefenin; erkek için üç kattan ziyadesi, kadın için beş kattan ziyadesi israftır. Bunlardan noksan yapılması da takdir (kısıntı)dir.

Kıymetçe kefenin orta bir şekilde olması, ölünün hayatta iken giydiği elbisenin orta hallisine göredir. Mesela; ölünün hayatta iken giydiği elbisenin kıymeti yüz dirhem olursa, kefeninin yüz dirhemden ziyade olması israftır. Yüz dirhemden noksan olursa, takdirdir.

Başka bir itibara göre de, mesela; ölünün hayatta iken Bayramlarda giyecek bir elbisesi olsa, bir de her gün giydiği orta derecede bir elbisesi bulunsa, her gün giydiği elbisenin kıymetine göre kefenlenir.

Borçların ödenmesi;

Bir ölünün terekesinden, O'nun kefeniyle defin masrafı çıkarıldıktan sonra borçları ödenir. Borçtan murad, kul tarafından istenilen borçlardır. Yoksa zekât, kefaret ve Allah (c.c) ile kul arasında olan diğer borçlar değildir. Zira bu borçların ödenmesi, ölümle düşer. Vârisler üzerine, bunların ödenmesi lâzım gelmez. Ancak ölünün vasiyyeti bulunursa veya vârisler kendi hisselerinden teberru ederlerse başka. Çünkü ibadette rükün (ibadetin temel direği) mükellefin niyeti ve işidir. Bu ise, ölümle ortadan kalkmıştır.

Vasiyyetin yerine getirilmesi;

Ölünün kefen, defin masrafı ve borçları terekesinden çıkarıldıktan sonra, geriye kalan malının üçte birinden vasiyyetleri yerine getirilir, ölen kimsenin vasiyyeti, malının üçte birinden ziyade olursa; vârislerin iznine bağlıdır, izin verirlerse ziyade olan vasiyyet yerine getirilir, izin vermezlerse yalnız terekenin üçte birinden yerine getirilir.

Terekenin vârisler arasında taksimi;

Ölünün yıkama, kefen, defin, borç ve vasiyyetler terekesinden çıkarıldıktan sonra geriye kalan terekesi Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın farz kıldığı üzere vârisleri arasında taksim edilir.

Mirasa hak kazanmanın sebebi; nesep, nikâh, velâdan ibaret olmak üzere üçtür. Bu itibarla, bu üç sebep bulunmayınca, bir Müslüman'ın terekesi bütün Müslüman'ların mirası olup, Beyt'ül-mal'a konulur.

Velâ iki nevi'dir; Birinci nevi, velâ-yı atâkadır. Buna, velâ-ı nimet de

denilir. Bir kimse, bir köle veya cariyeyi azat edince, bu azat etme nimeti sebebiyle o köle ve cariyenin asâbesi olur. Bir köle veya cariyenin azat edilmesi, gerek bedel karşılığında olsun, gerek kefaret veya nezir için olsun, bunları azat eden kimseye, velâ-ı atâka adı verilir.

TERİKENİN İNTİKALİNDE RİAYET EDİLECEK TERTİP;

1- Ashâb-ı ferâiz;

Yukarda sözü geçen haklar çıkarıldıktan sonra kalan terekenin taksimine, **"Ashâb-ı ferâiz"** denilen vârislerden başlanır.

Ashâb-ı ferâiz, mirastan hisseleri Kitabullah'ta tayin edilmiş olan vârislerdir ki; dördü erkek, sekizi kadın olmak üzere on iki kimsedir.

Erkek olanlar;

a) Eb (Baba),

b) Cedd-i sahih (Babanın babası, babanın babasının babası...)

c) Ah liüm (Ana bir erkek kardeş),

d) Zevc (Koca).

Kadın olanlar;

a) Zevce (Karı),

b) Bint (Öz kız),

c) Bintül'ibn (Oğlunun kızı),

d) Uht li ebeveyn (Ana-baba bir kız kardeş),

e) Uht lieb (Baba bir kız kardeş),

f) Uht liüm (Ana bir kız kardeş),

g) Ümm (Ana).

h) Cedde-i sahîhe (Babanın ve babanın babasının ve ananın anasının anası...)

Bunlardan zevc ile zevcenin, mirasa hak sahibi olmaları nikâh sebebiyledir. Diğerleri, nesep cihetiyledir.

2- Asabe-i nesebiyye;

Ölüye, baba tarafından hısım olup, ashâb-ı ferâiz sehimlerini aldıktan sonra geriye kalan terekeye hak sahibi olan ve yalnız bulunduklarında terekenin tamamını alan kimselerdir. Asabe-i nesebiyye, asabe-i sebebiyyeden daha kuvvetlidir. Nesebi sehim sahipleri üzerine red (muayyen sehim sahipleri hisselerini aldıktan sonra kalanı sehim sahiplerinin

aldıkları sehimleri nispetinde kendilerine dağıtmaktır) olunur. Ama asabe-i sebebiyye üzerine red olunmaz. Bunlar zevc ile zevcedir. Bunlara **'Men la yüreddü aleyh"** denilir.

3- Asabe-i sebebiyye;

Bunlar, bir köle veya cariyeyi azat etmiş olup **"Mevlâ-yi atâkı"** namını alır. Mesela; bir kimse, bir köle veya bir cariyeyi azat etse, onların velâsı azat eden içindir. Mevlâ-yi atâka gerek erkek olsun, gerek kadın olsun müsavidir. Azat edilen köle veya cariye öldüğünde, derecesi mukaddem vâris bırakmadığı takdirde mirasına kendisini azat etmiş, olan kimse hak sahibi olur. Azat eden şahıs bulunmazsa, O'nun yerine azat edenin erkek asabesi geçer. Burada, erkek kaydını zikretmek lâzımdır. Mevlâ-yı atâkanın vârislerinden kadınlar için, hisse ve hak yoktur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لَيْس للنّسَآء من الْوَلاَء الاَّ مَااعْتَقْن

"Kadınlar için ancak azat ettiklerinin velâ'sı vardır." buyurmuşlardır.

4- Ashâb-ı red;

Nesep itibariyle ashâb-ı ferâiz'den olan ve kendilerinden başka asabe bulunmadığında hem muayyen sehimleri alan, hem de geriye kalan sehimlere redden hak sahibi bulunan kimselerdir. Fakat terekece geriye kalan bu miktar, asabe-i sebebiyyeye red olunmaz. Bunlar, zevc ile zevcedir. Bunlar haklarını aldıktan sonra yakınlıkları kalmaz.

5- Zevi'l-erhâm;

Bir ölünün ashâb-ı ferâiz'den, asabe-i nesebiyye ve asabe-i sebebiyyeden vâris bulunmadığı takdirde, terekesine zevi'l-erhâmdan akrabaları, sınıflarına göre hak sahibi olurlar. **Zevi'l-erhâm da dört sınıftır;**

Birinci sınıf; Ölüye bağlı olanlardır. Bunlar, erkek olsun kadın olsun kızının çocukları ile oğlunun kızının çocuklarıdır.

İkinci sınıf; Ölünün bağlı olduklarıdır. Bunlar, her ne kadar yukarı çıkarsa çıksın fâsid cedler ve ceddelerden ibarettir. Anasının babası, anasının babasının babası, babanın anasının babası, ananın babasının anası gibi.

Üçüncü sınıf; Ölünün ebeveynine bağlı olanlar; Bunlar, kız kardeşlerinin çocukları, erkek kardeşlerinin kızları, her ne kadar aşağı inerse insin anne bir erkek kardeşlerinin oğullarıdır.

Dördüncü sınıf; Ölünün ced ve ceddelerine bağlı olanlardır;Bun-

lar; mutlak surette halalar, anne bir amcalar, dayı ve teyzeler ve bunların çocukları ve amcakızlarıyla, bunların çocuklarıdır.

6- Mevle'l-müvâlât;

Yukarda zikredilen vârisler bulunmadığında, mirasın hepsi mevlei-müvâlâta kalır. Mevle'l-müvâlât; nesebi bilinmeyen veya dâr-ı harpten İslâm memleketine gelip İslâmiyet'i kabul eden bir kimsenin bir şahsa; **"Sen, benim mevlâm ol, öldüğümde malıma vâris ol, buna karşılık bir cinayet işlersem, diyetini sen verirsin!"** demesi ve O'nun da kabul etmesiyle yapılmış olur. Bunlardan velâyı isteyen kimseye **"Mevlâ-yı es-fel",** kabul eden şahsa **"Mevlâ-yı a'lâ"** denir.

Mevlâ-yı müvâlât, bazen iki taraftan da olur. Nesepleri bilinmeyen iki şahıstan her biri yukarıda açıklandığı üzere yapılır. Bunlardan her biri, diğerinin vârisi olur. Mevlâ-yı a'lâ, velâyetini kabul ettiği kimsenin yahut iki taraftan yapılan velâyı akitte biri diğerinin cinayet diyetini ödemeden akitten dönebilir.

7- Mukarrün-leh bi'n-neseb ale'l-gayr;

Bir kimse, nesebi bilinmeyen bir şahıs için; **"Falan şahıs benim kardeşimdir."** yahut **"Filan şahıs benim amcamdır"** diye ikrar etse, fakat ikrar edenin babası; **"Benim oğlum."** veya **"Kardeşimdir."** diye, kendisine nispet edilen ikrarı kabul etmeden, ikrar eden ölse, bu ikrar, babası ve dedesi hakkında sahih olmayacağından, bununla o şahsın nesebi sabit olmaz. Şu kadar var ki, bu ikrar eden kimseye babasından veya dedesinden kalan mala altı sınıf vârislerden hiç biri kalmazsa, **"Kardeşim"** veya **"Amcamdır"** diye ikrar ettiği şahıs nail olur.

8- Kendisine üçte birden fazla vasiyyet edilen;

Ölünün yukarda zikredilen vârisleri bulunmadığı takdirde, terekesinden üçte birden fazla olan vasiyyetleri tamamen kendisi için vasiyyet olunan kimseye verilir. Terekesinden üçte birinden fazla olan vasiyyetlerin yerine getirilmesi için vârislerin izin vermesi şarttır. Bunda ise, vâris olmadığı için ölünün bütün vasiyyetleri yerine getirilir.

9- Beyt'ül-Mal;

Yukarıda zikrolunan sekiz sınıf bulunmadığı takdirde, ölünün terekesi Beyt'ül-mal'a kalır.

MİRASA MANİ OLAN SEBEPLER;

1- Kölelik hâli. Köle olan kimseler, başkasına vâris olamazlar. Gerek kölelikleri tam olsun, köle gibi; gerek eksik olsun mükâteb, müdebber ve ümm-i veled gibi.

2- Katil hâli. Katil de mirasa mânidir. Bir kimse, kendi akrabasını öldürse, O'nun mirasından mahrum olur. Öldürme gerek amd ve şibh-i amd yoluyla olsun, gerek hataen veya hata yerine geçen öldürme suretiyle olsun müsavidir. Fakat akrabasının ölümüne sebep olan kimse, mirasından mahrum kalmaz. Nitekim diyetler bahsinde geçmiştir.

3- Din ihtilâfı hâli. Her iki taraf için mirasa mânidir. Bu itibarla, bir Müslüman, Müslüman olmayana; Müslüman olmayan da, Müslüman'a vâris olamaz. Fakat Yahudi, Hıristiyan'a; Hıristiyan, Yahudi'ye vâris olur. Çünkü hepsi de bir millet sayılır. Bazı Fukaha; "**Yahudiler ile Hıristiyanlar, birbirine vâris olamazlar. Çünkü inançları ayrıdır. Yahudilerin İsâ (a.s)'ya ve İncil'e itikatları yoktur. Bu takdirde Müslümanlar ile Hıristiyanlar gibi olmuş olurlar.**" demişlerdir.

4- Memleket ihtilâfı hâli. Memleketin ihtilâfı gerek hakikaten olsun, harbi ile Zimmî gibi mirasa mânidir. Mesela; bir harbi kendi memleketinde ölüp, İslâm memleketinde bir oğlu bulunsa yahut İslâm memleketinde bir Zimmî ölüp, dâr-ı harpte babası bulunsa, memleketlerinin ayrı olması sebebiyle dinleri bir olsa bile birbirine vâris olamazlar. Memleketin ihtilâfı gerek hükmen olsun müstemen gibi yine mirasa mânidir. Mesela; bir harbî emân (pasaport) ile İslâm memleketine gelse, o harbinin bir Zimmî kardeşi olup, harbi ölse, İslâm memleketinde olan Zimmî kardeşi O'na vâris olamaz. Her ne kadar memleket, hakikatte bir ise de, fakat hükmen ayrıdır. Müslümanlar arasında memleket ihtilâfı, mirasa mâni değildir.

Vârislerden miras almaları üzerine ittifak edilen erkekler ondur;

1- Eb (baba)dir. Babanın üç hâli vardır;

Birincisi; Farz-ı mutlaktır ki; baba, terekenin altıda birini alır. Bu, ölünün babasından başka oğlu veya oğlunun oğlu bulunduğundadır. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِد مِنْهُمَا السُّدُس مِمَّا تَرَكَ انْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ

"(Ölenin) **çocuğu varsa, ana ve babadan her birine terekenin altıda biri** (verilir)." (En-Nisâ Suresi; 11) buyurmuşlardır.

İkincisi; Yalnız asabe olma halidir ki; baba, ashab-ı ferâiz'den fazla kalan terekeyi alır. Bu, ölünün evlâdı ve oğlunun evlâdı bulunmadığındadır. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

فَانْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَ وِرِثَهُ اَبَوٰاهُ فَلاُمِّه الثُّلُث

"(Ölünün) **çocuğu olmayıp da, O'na ana ve babası mirasçı olduysa, üçte biri anasınındır.** (Geri kalanı babasınındır.)" (En-Nisâ Suresi; 11) buyurmuşlardır.

Üçüncüsü; Baba, hem ashâb-ı ferâizden olarak altıda bir sehmini alır, hem de ashâb-ı ferâizden geri kalan malı asabe sıfatıyla alır. Bu da, ölünün babasıyla beraber bir veya müteaddid kızı veya oğlunun kızı veyahut oğlunun, oğlunun kızı bulunduğundadır. Ölünün bir kızı olursa, mesele altıdan olup, terekenin altıda birini baba alır; yarısını kız alır, geriye kalan iki sehmi de asabe sıfatıyla baba alır. Ölünün iki kızı olursa, yine mesele altıdan olup, terekenin altıda birini baba alır, üçte ikisini kızlar alır, geri kalan bir selimi de asabe sıfatıyla baba alır.

2- Cedd-i sahih (Ölüye bağlanmasında araya anne girmeyen dedeler)**;** Babanın babası; babanın, babasının babası gibi. Ölünün babası bulunmadığında; babasının babası, babası yerine geçer. Cedd-i sahihin dört hâli vardır. Üç halde; baba bulunmadığında, baba gibidir. Dördüncü hali; baba bulunduğunda vâris olmaktan düşmesidir. Ancak şu meselelerde dede, baba gibi değildir.

Birinci mesele; Babanın anası, baba ile vâris olmadığı halde, babanın babası ile vâris olur.

İkinci mesele; Bir ölünün anasıyla babası, zevci veya zevcesiyle bulunursa, anası zevc veya zevce sehmini aldıktan sonra geri kalan terekenin üçte birini alır. Hâlbuki babasının yerinde dedesi bulunursa, anası bütün terekenin üçte birini alır.

Üçüncü mesele; Bir ölünün babasıyla beraber anne-baba veya baba bir erkek ve kız kardeşleri bulunduklarında, bunlar mirastan mahrum oldukları hâlde, dede ile beraber bulunduklarında mirastan mahrum olmazlar.

Dördüncü mesele; Bir ölü, mevle'l-atâkasının babasıyla oğlunu bıraksa, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; velâ hakkının altıda biri babasına, geri kalanı da oğluna ait olduğu hâlde, mevle'l-atâkasının babasının babasıyla oğlunu bıraksa, velânın hepsi oğlunun olur, dede mirastan düşer.

3- Oğludur.

4- Oğlunun oğludur.

5- Kardeşidir.

6- Kardeşinin oğludur.

7- Amcasıdır.

8- Amcasının oğludur.

Bunlar nesep ile mirasa hak sahibi olurlar.

9- Zevci (kocası) **dir**. Bunun mirasa hak sahibi olması, nikâh sebebiyledir.

10- Mevle'n-nimesidir. Yani mevlâ-yi atâkasıdır. Bunun mirasa hak sahibi olması, velâ sebebiyledir.

Vârislerden miras almaları üzerine ittifak edilen kadınlar ise yedidir;

1- Anasıdır.

2- Anasının anasıdır.

3- Kızıdır.

4- Oğlunun kızıdır.

5- Kız kardeşidir.

6- Zevcesi (karısı)dir.

7- Mevlât-i nimettir. Yani köle veya cariyeyi azat eden hanımefendisidir.

Bu zikredilen on erkekle, yedi kadın vârisler iki nevidir. Birinc nevi, farz sahipleridir. İkinci nevi, asabedir.

KİTABULLAH'TA TAYİN EDİLMİŞ SEHİMLER ALTIDIR

1- Nısıf; Yarımdır. Allah-ü Teâlâ (c.c) üç yerde nısfı zikretmiştir;

وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ

"(Ölünün bıraktığı kız çocuğu) **bir tek ise, o zaman, terekenn yarısı onundur."** (En-Nisâ Suresi; 11). Diğer yerde;

وَلَكُمْ نِصْفُ مَاتَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ

"Zevcelerinizin çocuğu yoksa terekesinin yarısı sizindir.' (En-Nisâ Suresi; 12). Diğer bir yerde;

وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَاتَرَكَ

"Eğer (erkek veya kız) **evlâdı** (ve babası) **olmayan bir erkek ölür, onun** (ana-baba bir veya sadece baba bir) **bir tek kız kardeşi kalırsa, terekesinin yarısı onundur."** (En-Nisâ Suresi; 176) buyurmuşlardır.

2- Rubu'; Dörtte birdir. Kitabullah'ta iki yerde zikredilmiştir;

فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ

"Eğer zevcelerinizin çocuğu varsa, size terekesinden (düşecek hisse) **dörtte birdir."** (En-Nisâ Suresi; 12). Diğer yerde;

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ

"Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızdan dörtte biri onların (zevcelerinizin)**dır."** buyurmuşlardır.

3- Sümün; Sekizde birdir. Kitabullah'ta bir yerde zikredilmiştir;

فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ

"Eğer çocuğunuz varsa, terekenizden sekizde biri, yine onların (zevcelerinizin)**dır."** (En-Nisâ Suresi; 12) buyurmuşlardır.

4- Sülüsan; Üçte ikidir. Kitabullah'ta iki yerde zikredilmiştir; Biri, kızları hakkında;

فَانْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَاتَرَكَ

"Eğer onlar (o evlâtlar) **ikiden fazla kadınlar ise,** (ölünün) **bıraktığının üçte ikisi onlarındır."** (En-Nisâ Suresi; 11).

Diğeri, kız kardeşleri hakkında;

فَانْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَان مِمَّا تَرَكَ

"Eğer (aynı şartlarla kalan) **kız kardeş iki** (veya daha ziyade) **ise, oğlan kardeşinin bıraktığının üçte ikisi**(ni alırlar.)**"** (En-Nisâ Suresi; 176) buyurmuşlardır.

5- Sülüs; Üçte birdir. Kitabullah'ta iki yerde zikredilmiştir;

فَلِأُمِّه الثُّلُث

"(Bir ölünün) **çocuğu olmayıp da, O'na ana-babası mirasçı olduysa, üçte biri anasınındır."** (En-Nisâ Suresi; 11).

Diğer bir yerde;

فَانْ كَانُوا اَكْثَرَ من ذَلكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى الثُّلُث

"Eğer onlar (bu miktardan) **çok iseler, o hâlde onlar üçte birde ortaktırlar."** (En-Nisâ Suresi; 12) buyurmuşlardır.

6- Südüs; Altıda birdir. Kitabullah'ta üç yerde zikredilmiştir.

وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ منْهُمَا السُّدُس ممَّا تَرَكَ

"(Ölenin) **çocuğu varsa, ana ve babadan her birine terekenin altıda biri verilir."**

Diğer bir yerde;

فَانْ كَانَتْلَهُ اخْوَةٌ فَلاُمّه السُّدُس

"(Ölenin erkek-kız) **kardeşleri varsa, o vakit altıda biri anasınındır."**

Diğer bir yerde, erkek ve kız kardeş hakkında;

وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلكُلِّ وَاحِدٍ منْهُمَا السُّدُس

"**Eğer mirası aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kız kardeşi bulunursa, bunlardan her birinin** (hakkı) **altıda birdir."** (En-Nisâ Suresi; 12) buyurmuşlardır.

NISIF 1/2; Mirasın yarısını alacak olan mirasçılar beş sınıf olup, dördü kadınlardan, biri erkeklerdendir;

1- Kızı; Ölünün oğlu olmayıp, bir kızı bulunursa, terekesinin yarısını alır.

2- Oğlunun kızı; Ölünün öz kızı bulunmayıp, oğlunun bir kızı bulunsa, terekesinin yarısını alır. Zira ölünün oğlu olmayıp, bir öz kızı bulunduğunda, terekesinin yarısını alacağına dair sarahaten ayet-i kerime vardır. Fakat öz kızı bulunmayıp, oğlunun kızı bulunduğu takdirde, bu kız onun yerine geçer.

3- Ana-baba bir kız kardeş; ölünün ana-baba bir kız kardeşi bir ta-

ne olursa, terekesinin yarısını alır.

4- Baba bir kız kardeş; Ölünün ana-baba bir kız kardeşi olmadığı hâlde baba bir, bir kız kardeş bulunursa, terekesinin yarısını alır.

Bu zikrolunan dört kadın hakkındaki hüküm, tek başlarına bulundukları takdirdedir. Eğer bu dört kadın, kendi erkek kardeşleriyle birlikte bulunurlarsa asabât olup, **"Erkeğe, iki kadının payı miktarı vardır."** hükmü vaki' olur. İnşallah yerinde zikrolunacaktır.

5- Zevci; Ölen zevcesinin evlâdı ve erkek evlâdının evlâdı bulunmadığında, terekesinin yarısını alır.

RUBU' 1/4; Mirasın dörtte birini alacak olan vârisler, iki sınıftır;

1- Zevci; Ölen zevcesinin oğlu veya kızı yahut oğlunun oğlu veya kızı bulunduğu takdirde, terekesinin dörtte birini alır.

2- Zevcesi; Ölen zevcenin oğlu veya kızı oğlunun oğlu veya kızı bulunmadığında, zevceleri müteâddid olsa bile, yine terekesinin dörtte birini alırlar. Mesela; ölen bir zevcin çocukları veya oğlunun çocukları bulunmadığı takdirde, kendisinin iki veya üç zevcesi olsa, bunlar terekenin dörtte birinde ortak olurlar. Zevcelerin müteâddid olmasıyla, rubu' müteâddid olmaz.

SÜMÜN 1/8; Mirasın sekizde birini alacak olan vârisler bir sınıftır.

Zevcesi; Ölen zevcenin oğlu veya kızı veyahut oğlunun çocukları bulunduğu takdirde, zevceleri müteâddid olsa bile, terekesinin sekizde birini alır. Sözün kısası, zevcelerin vâris olmalarında iki hal vardır.

Ölen zevcenin çocuğu veya oğlunun çocuğu bulunmadığında, zevceleri müteâddid olsa bile, terekenin dörtte birini alırlar.

Ölen zevcenin çocukları veya oğlunun çocukları bulunduğu takdirde, zevceler müteâddid olsa bile, terekenin sekizde birini alırlar.

SÜLÜSAN 2/3; Mirasın üçte ikisini alacak olan vârisler, mirasın yarısını alanlardan, zevçten başka dört sınıf olan kadınlardır.

1- Ölünün, öz kızı birden fazla olursa.

2- Ölünün, öz kızı bulunmayıp, oğlunun birden fazla kızları olursa.

3- Ölünün, ana-baba bir kız kardeşi birden fazla olursa.

4- Ölünün, baba bir kız kardeşi birden fazla olursa.

Bunlar terekenin üçte ikisini alıp, aralarında müsavi olarak taksim ederler.

SÜLÜS 1/3; Mirasın üçte birini alan vârisler iki sınıftır.

1- Anası; Ölünün çocukları ve oğlunun çocukları, iki veya daha ziyade erkek veya kız kardeşi ve yalnız ana-baba ile beraber zevç ile zevceden biri bulunmadığında, bütün terekenin üçte birini alır.

Anası; Ölünün babasıyla ve zevci veya zevcesiyle bulunduğu takdirde, bunlar sehimlerini aldıktan sonra geriye kalan terekenin üçte birini ana alır. Buna, **"Sülüs-i mâ-yebkaa"** denilir ki, iki meseledir.

Birinci mesele; Bir kadın ölüp zevcini ve anasını-babasını bıraksa mesele altıdandır. Terekenin yarısını zevç aldıktan sonra üç kalır, üçte biri birdir, ana alır, geri kalanı baba alır.

İkinci mesele; Bir erkek ölüp zevcesini ve anasını-babasını bıraksa, mesele on ikidendir. Dörtte biri üçtür, zevce alır; geriye kalan dokuzdur. Üçte biri üçtür, ana alır; geri kalanı da baba alır. Eğer bu zikredilen ikimeselede baba yerinde dede olsa, ana için bütün terekenin üçte biri vardır. Fakat Ebu Yusuf (r.a)'a göre; dede ile beraber ana için yine **"Sülüs-imâ-yebkaa"** vardır.

2- Ana bir kardeşler; Bunlara **"Benülahyaf"** denir. Birden fazla oldukları takdirde, terekenin üçte birini alıp aralarında taksim ederler. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

فَانْ كَانُوا اَكْثَرَ من ذَلكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى الثُّلُث

"Eğer onlar bu (miktardan) **çok iseler, o hâlde onlar** (ölünün) **edeceği vasiyyet ve borcun edasından sonra üçte birde ortaktırar."** (En-Nisâ Suresi; 12) buyurmuştur.

Ana bir kardeşlerin üç hali vardır;

a) Bir olduğunda, terekeden altıda bir hisse alır.

b) Birden ziyade oldukları takdirde, terekenin üçte birini alıp aralarında müsavi olarak taksim ederler.

c) Altı kimse ile beraber bulunduklarında, terekeden bir şey alamazlar; Bunlar; ölenin oğlu, oğlunun oğlu, babası, dedesi, kızı, oğlunun kızıdır.

Ana bir kardeşler erkek olsun, kız olsun miras almada ve mirası aralarında taksim etmede müsavidirler. Fakat bunların çocukları zevi'l-erhâm'dandır. Erkeği ile kadını beraber değildir. "Erkeğe, kadının iki hisse-

si vardır" hükmü gereğince taksim edilir.

SÜDÜS 1/6; Mirasın altıda birini alan vârisler yedi sınıftır;

1- Ana bir kardeş; Erkek olsun, dişi olsun bir olunca, terekenin altıda birini alır. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَاِنْ كَانَ رجُلٌ يُورَثُ كَلاَ لَةً اَوِامْرَأَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلكُلِّ وَاحِدٍ منْهُمَا السُّدُس

"Eğer mirası aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kız kardeşi bulunursa, bunlardan her birinin (hakkı) **altıda birdir."** (En-Nisâ Suresi;12) buyurmuştur. İcmâ ile bu ayet-i kerimedeki erkek kardeş ve kız kardeşten murad, ana bir olan kardeştir.

2- Anası; Ölünün çocukları veya oğlunun çocukları veya herhangi cihetten olursa olsun birden fazla kardeşiyle beraber bulunursa, terekenin altıda birini alır.

3- Babası; Ölünün oğlu veya oğlunun oğlu ile bulunduğu takdirde, terekenin altıda birini alır.

4- Cedd-i sahih; Ölüye bağlanmasında araya ana girmeyen dedeler. Araya ana girerse, **"Cedd-i fâsid"** denir. Ceddi sahih; ölünün babası olmayıp ölünün oğlu veya oğlunun oğlu bulunduğu takdirde, terekenin altıda birini alır.

5- Cedd-i sahîha (Nineler)**;** Ölüye bağlanmasında araya cedd-i fâsid girmeyen ninedir. Ananın anası, ananın anasının anası, babanın anası, babanın babasının anası gibi. Ölünün sahih ninesi, altıda bir alır. Baba tarafından olan nine ile ana tarafından olan nine aynı derecede bulunurlarsa, ikisi terekeden altıda bir alırlar.

6- Oğlunun kızları; Ölünün bir kızı ile birlikte oğlunun bir veya daha fazla kızları bulunursa, oğlunun kızları terekenin altıda birini alıp paylaşırlar.

7- Baba bir kız kardeşleri; Ölünün baba bir kız kardeşleri, ana-baba bir, bir kız kardeşi ile beraber bulunduklarında terekeden altıda bir hisse alırlar.

ـ فَصْلٌ فِي الْعَصَبَاتِ ـ

اَلْعَصَبَةُ بِنَفْسِهِ ذَكَرٌ لَيْس فِي نِسْبَتِهِ اِلَى الْمَيِّتِ اُنْثَى وَهُوَ يَأْخُذُ مَا اَبْقَتْهُ الْفَرَائِضُ وَعِنْدَ الْاِنْفِرَادِ يُحْرِزُ جَمِيعَ الْمَالِ. وَاَقْرَبُهُمْ جُزْءُ الْمَيِّتِ وَهُوَ الْاِبْنُ وَابْنُهُ وَاِنْ سَفَلَ. ثُمَّ اَصْلُهُ وَهُوَ الْاَبُ وَالْجَدُّ الصَّحِيحُ وَاِنْ عَلاَ. ثُمَّ جُزْءُ اَبِيهِ وَهُمُ الْاِخْوَةُ لِاَبَوَيْنِ اَوْ لِاَبٍ. ثُمَّ بَنُوهُمْ وَاِنْ سَفَلُوا ثُمَّ جُزْءُ جَدِّهِ وَهُمُ الْاَعْمَامُ لِاَبَوَيْنِ اَوْ لِاَبٍ. ثُمَّ بَنُوهُمْ وَاِنْ سَفَلُوا. ثُمَّ جُزْءُ جَدِّ اَبِيهِ كَذٰلِكَ. وَالْعَصَبَةُ بِغَيْرِهِ مِن فَرْضِهِ النِّصْفُ وَالثُّلُثَانِ يَصِرْنَ عَصَبَةً بِاَخَوَاتِهِن. وَيُقْسَمُ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ وَمَنْ لاَفَرْضَ لَهَا وَاَخُوهَا عَصَبَةٌ لاَتَصِيرُ عَصَبَةً بِهِ كَالْعَمَّةِ وَبِنْتِ الْاَخِ. وَالْعَصَبَةُ مَعَ غَيْرِهِ الْاَخَوَاتُ لِاَبَوَيْنِ اَوْ لِاَبٍ مَعَ الْبَنَاتِ وَبَنَاتِ الْاِبْنِ وَذُو الْاَبَوَيْنِ مِنَ الْعَصَبَاتِ مُقَدَّمٌ عَلَى ذِي الْاَبِ. حَتَّى اَنَّ الْاُخْت لِاَبَوَيْنِ مَعَ الْبِنْتِ تَحْجُبُ الْاَخَ لِاَبٍ. وَعَصَبَةُ وَلَدِ الزِّنَا وَوَلَدِ الْمُلاَعَنَةِ مَوْلَى اُمِّهِ. وَالْاَبُ مَعَ الْبِنْتِ صَاحِبُ فَرْضٍ وَعَصَبَةٌ. وَاٰخِرُ الْعَصَبَاتِ مَوْلَى الْعَتَاقَةِ. ثُمَّ عَصَبَةُ عَلَى التَّرْتِيبِ الْمَذْكُورِ. فَمَنْ تَرَكَ اَب مَوْلاَهُ وَابْنَ مَوْلاَهُ فَمَالُهُ كُلُّهُ لِابْنِ مَوْلاَهُ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُف لِلْاَبِ السُّدُسُ وَالْبَاقِي لِلْاِبْنِ وَلَوْ كَانَ مَكَانَ الْاَبِ جَدٌّ فَكُلُّهُ لِلْاِبْنِ اِتِّفَاقًا. وَلَوْ تَرَكَ جَدَّ مَوْلاَهُ وَاَخَا مَوْلاَهُ فَالْجَدُّ اَوْلَى وَعِنْدَهُمَا يَسْتَوِيَانِ. وَالْعَصَبَةُ اِنَّمَا يَأْخُذُ مَافَضُلَ عَنْ ذَوِي الْفُرُوضِ فَلَوْ تَرَكَ زَوْجًا وَاِخْوَةً لِاُمٍّ وَاِخْوَةً لِاَبَوَيْنِ وَاُمًّا فَالنِّصْف لِلزَّوْجِ وَالسُّدُسُ لِلْاُمِّ وَالثُّلُثُ لِلْاِخْوَةِ لِاُمٍّ وَلاَ يُشَارِكُهُمُ الْاِخْوَةُ لِاَبَوَيْنِ وَتُسَمَّى الْمُشْتَرَكَةُ وَالْحِمَارِيَّةُ.

FASIL

ASABÂTIN HÜKÜMLERİ

Muğrib sahibi; **"Asabe, lügatte bir kimsenin baba tarafından akrabası ile oğullarından ibarettir."** demiştir.

Asabe-i nesebiyye üç nevidir; **Asabe bi-nefsihî, asabe bi-gayrihî, asabe maa-gayrihîdir.**

Asabe bi-nefsihî olanlar;

Ölüye nispetinde araya kadın girmeyen erkeklerdir. Asabe bi-nefsihî, ashâb-ı ferâiz ile beraber bulunduklarında, onların sehimlerinden geri kalanı alırlar. Yalnız bulunduklarında, terekenin tamamını alırlar. Asabe

bi-nefsihî dört sınıftır;

Birinci sınıf; Ölünün cüz'üdür. Bunlar, ölünün oğulları ve her ne kadar aşağı inerse insin, oğullarının oğullarıdır.

İkinci sınıf; Ölünün aslıdır. Bunlar, ölünün babası ve sahih dedeleridir.

Üçüncü sınıf; Ölünün babasının cüz'üdür. Bunlar ölünün ana-baba veya baba bir erkek kardeşleri ve bu kardeşlerin ne kadar aşağı inerse insin oğullarıdır.

Dördüncü sınıf; Ölünün dedesinin cüz'üdür. Bunlar da ölünün ana-baba veya baba bir amcaları ve ne kadar aşağı inerse insin oğullarıdır.

Bu dört sınıfta erkeklere itibar edilir. Zira kadınlar, asabe bi-nefsihî olmayıp, asabe bi-gayrîha veya asabe maa-gayrîhadır.

Bu dört sınıfın mirasa hak sahibi olma hususunda, ölünün cüz'ü olan oğlu ve her ne kadar aşağı inerse insin, oğlunun oğulları gelir. Bundan sonra, ölünün aslı olan babası ve her ne kadar yukarı çıkarsa çıksın, sahih dedesi gelir. Bundan sonra, ölünün babasının cüz'ü olan ana-baba bir kardeş veya baba bir kardeşi gelir. Bundan sonra, her ne kadar aşağı inerse insin bunların oğulları gelir. Bundan sonra, ölünün dedesinin cüz'leri olan ana-baba bir yahut baba bir amcalar gelir. Bundan sonra, her ne kadar aşağı inerse insin, bunların oğulları gelir. Bundan sonra, ölünün babasının dedesinin cüz'üdür. Amcalarda olduğu gibi, babasının amcaları gelir.

Sözün kısası; bu dört sınıf asabeden müteâddid kimseler toplansa, önce birinci sınıfa, bunlardan kimse bulunmazsa ikinci sınıfa, bunlardan kimse bulunmazsa üçüncü sınıfa, bunlardan kimse bulunmazsa da dördüncü sınıfa miras verilir.

Asabe bi-gayrihî olanlar;

Bunlar, ashâb-ı ferâizden olduklarında muayyen sehimleri terekenin yarısı, müteaddid iseler, üçte ikisinden ibaret olan ve kendi erkek kardeşleriyle beraber bulunduklarında asabe bi-gayrihi adını alan dört kısım kadınlardır;

1- Ölünün kızlarıdır ki, erkek kardeşleri ile birlikte olunca kalan terekeyi ikili, birli alırlar.

2- Oğlunun kızlarıdır ki, erkek kardeşleri ile asabe olarak mirası ikili, birli alırlar.

3- Ölünün ana-baba bir kız kardeşleridir ki, ölünün kızları ve oğlunun kızları bulunmadığında, erkek kardeşleriyle beraber asabe olarak ikili, birli mirasa hak sahibi olurlar.

4- Ölünün baba bir kız kardeşleridir ki, ölünün kızları ve oğlunun kızları bulunmadığında, kendi kardeşleri ile birlikte terekenin geri kalanını ikili, birli taksim ederler.

Ashâb-ı ferâizden olmayan, yani kendileri için muayyen sehim bulunmayan kadınların kardeşleri asabe olsa bile, kendileri onlarla beraber asabe olamazlar. Mesela; ölünün amcası ile halası bulunsa, terekenin hepsi amcanın olur. Bir ölünün ana-baba bir amcasının oğlu ile ana-baba bir amcasının kızı bulunsa yahut bir amcasının oğlu ile baba bir amcasının kızı bulunsa, terekenin hepsi amcasının oğluna kalır. Bir ölünün kardeşinin oğlu ile kardeşin kızı bulunsa, terekenin hepsi kardeşinin oğluna kalır.

Asabe maa-gayrihî olanlar;

Bunlar asabeden olmayan bir kadın ile birlikte bulunduklarında, asabeden olan kadınlar olup iki sınıftır;

1- Ölünün ana-baba bir kız kardeşleridir ki, kızları ile veya oğlunun kızları ile beraber bulundukları takdirde kendileri asabe olmuş olurlar.

2- Ölünün baba bir kız kardeşleridir ki, kızları ile veya oğlunun kızları ile birlikte bulundukları surette asabe olurlar. Bu iki sınıf asabe toplandığında, ana-baba bir olan asabe yalnız baba bir olan asabe üzerine takdim olunur.

Asabelerin mirasa hak kazanmalarında tercih sebepleri üçtür;

1- Yakınlık cihetidir ki, bu sınıflar itibariyledir.

2- Yakınlık derecesidir ki, bir sınıftan olan vârislerin ölüye akraba olmaları itibariyledir.

3- Yakınlığın kuvvetli olmasıdır ki, vârislerin ana-baba bir veya baba bir olmaları itibariyledir.

Yakınlık derecesiyle olan asabe yukarıda zikredilmiştir. Yakınlığın kuvvetli olması itibariyle; ana-baba bir kız kardeşler, baba bir kız kardeşlerden mirasa daha evlâdır. Hatta ölünün ana-baba bir kız kardeşiyle baba bir erkek kardeşi toplansa, ana-baba bir kız kardeş, baba bir erkek kardeşi mirastan mahrum eder.

Peygamberimiz (s.a.v);

اجْعَلُوا الْاَخَوَات مَعَ الْبَنَات عَصَبَةً

"(Ölünün) **kız kardeşlerini, kızlarıyla beraber asabe kılınız."** buyurmuşlardır.

Veled-i zinanın ve veledi mülâanenin asabeleri, annelerinin akrabalarıdır, İmam-ı Zeylâi (r.a); **"Veledi zina ile veled-i liân ancak anne cihetiyle vâris olurlar. Zira baba cihetinden nesepleri kesilmiştir."** demiştir.

Baba; gerek öz kızı olsun, gerek oğlunun kızı olsun, kız ile beraber hem muayyen sehim sahibi, hem de asabedir. Baba, muayyen sehim cihetiyle altıda bir, asabe cihetiyle de geri kalanı alır. Mesela; bir kimse ölüp bir kızı ile babasını bıraksa, mesele altıdandır. Yarısı üç olup kıza verilir. Altıda biri babaya verilir. Geriye kalan, iki asabe cihetiyle yine babaya verilir.

Asabâtın sonu, mevlâ-ı atâkadır. Bundan sonra, asabe-i nesebiyye de zikrolunan tertip üzere mevlâ-ı atâkanın asabesidir. Binaenaleyh ölen bir kimse efendisinin babası ile oğlunu bıraksa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; terekenin hepsi efendisinin oğluna kalır. Çünkü ölünün cüz'ü, ölünün aslı üzerine tercih olunur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; terekenin altıda biri babaya, fert kalanı oğla kalır. Eğer babanın yerinde dede bulunursa, ittifakla terekenin hepsi oğla kalır, ölen kimse, efendisinin dedesi ile efendisinin kardeşini bıraksa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; mirasa dede daha lâyıktır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mirasta beraberdirler.

Asabe, ancak ashabı ferâizden geri kalanı alır. Mesela; bir kadın ölüp zevcini, ana bir kardeşlerini, ana-baba bir kardeşlerini ve anasını bıraksa, terekenin yarısı zevcin, altıda biri ananın, üçte biri ana bir kardeşlerinindir. Ana-baba bir kardeşler bunlara ortak olamaz. Zira meselemiz altıdandır. Bu meseleye, **"mesele-i müştereke ve hımâriyye"** adı verilir. Bu adın verilmesine sebep, Hz. Ömer (r.a) minberde iken, bu mesele kendisine sorulmuş. Hz. Ebu Bekir (r.a)'e de sorulmuştu.

Hz. Ebu Bekir (r.a); **"Terekenin yarısı zevç için, altıda bir anne için, üçte bir ana bir kardeşler içindir. Ana-baba bir kardeşler için bir şey yoktur."** demiştir. Biz Hanefiler bu meseleyi aldık.

Hz. Osman (r.a); **"Ana-baba bir kardeşler, ana bir kardeşler ile ortak olurlar."** demiştir. İmam-ı Malik ile İmam-ı Şafii (r.a) bu kavli almışlardır.

Hz. Ömer (r.a), önce, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in kavlini almışlardır. Son-

ra Hz. Ebu Bekir (r.a)'in kavlinden, Hz. Osman (r.a)'ın kavline dönmüştür.

Dönmesine sebep; Bu mesele kendisine sorulduğunda, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in kavli üzerine cevap vermiş. Bunun üzerine, ana-baba bir olan kardeşlerden biri; **"Ey Müminlerin Emiri! Farz edelim ki, babamız eşekmiş. Ana bir kardeşimizle aynı anadan değil miyiz?"** dediğinde, Hz. Ömer (r.a) düşünüp; **"Gerçekten bir anadansınız."** deyip, ana-baba bir kardeşleri de, ana bir kardeşlere üçte birde ortak kılmıştır. Bundan dolayı bu meseleye; hımâriyye, müştereke ve Osmâniyye adı verilmiştir;

ـ فَصْلٌ فِي الْحَجْبِ ـ

حَجْبُ الْحِرْمَانِ مُنْتَفٍ فِي حَقِّ سِتَّةٍ اَلْاِبْنُ وَالْاَبُ وَالْبِنْتُ وَالْاُمُّ وَالزَّوْجُ وَالزَّوْجَةُ وَمَنْ عَدَاهُمْ يُحْجَبُ الْاَبْعَدُ بِالْاَقْرَبِ وَذُو الْقَرَابَةِ بِذِي الْقَرَابَتَيْنِ وَمَنْ يُدْلِي بِشَخْصٍ لَايَرِثُ مَعَهُ اِلاَّ اَوْلَادُ الْاُمِّ حَيْثُ يُدْلُونَ بِهَا وَيَرِثُونَ مَعَهَا. وَتُحْجَبُ الْاِخْوَةُ بِالْاِبْنِ وَابْنِهِ وَاِنْ سَفَلَ وَبِالْاَبِ وَالْجَدِّ. وَتُحْجَبُ اَوْلَادُ الْعلاتِ بِالْاَخِ لِاَبَوَيْنِ اَيْضًا وَعِنْدَهُما لَايُحْجَبُ الْاِخْوَةُ لِاَبَوَيْنِ اَوْ لِاَبٍ بِالْجَدِّ بَلْ يُقَاسِمُونَهُ وَهُوَ كَاَخٍ اِنْ لَمْ تنقصه الْمُقَاسَمَةُ عَنِ الثُّلُثِ عِنْدَ عَدَمِ ذِي الْفَرْضِ اَوْ عَنِ السُّدُسِ عِنْدَ وُجُودِهِ وَالْفَتْوٰى عَلَى قَوْلِ الْاِمَامِ وَاِذَا اسْتَكْمَلَ بَنَاتُ الصُّلْبِ الثُّلُثَيْنِ سَقَطَ بَنَاتُ الْاِبْنِ اِلاَّ اَنْ يَكُونَ بِحَذَائِهِن اَوْ اَسْفَلَ مِنْهُنَّ اِبْنُ اِبْنٍ فَيُعَصِّبُ مَنْ بِحِذَائِهِ وَمَنْ فَوْقَهُ مِمَّنْ لَيْسَتْ بِذَاتِ سَهْمٍ وَيُسْقِطُ مَنْ دُونَهُ. وَاِذَا اِسْتَكْمَلَ الْاَخَوَاتُ لِاَبَوَيْنِ الثُّلُثَيْنِ سَقَطَ الْاَخَوَاتُ لِاَبٍ اِلاَّ اَنْ يَكُونَ مَعَهُنَّ اَخٌ لِاَبٍ. وَالْجَدَّاتُ كُلُّهُنَّ يَسْقُطْنَ بِالْاُمِّ وَالْاَبَوِيَّاتُ خاصَّةً بِالْاَبِ اَيْضًا وَكَذَا بِالْجَدِّ اِلاَّ اُمَّ الْاَبِ. وَالْقُرْبٰى مِنْهُنَّ مِن اَيِّ جِهَةٍ كَانَتْ تَحْجُبُ الْبُعْدٰى مِن اَيِّ جِهَةٍ كَانَتْ وَارِثَةً كَانَتِ الْقُرْبٰى اَوْ مَحْجُوبَةً كَاُمِّ الْاَبِ مَعَهُ فَاِنَّهَا تَحْجُبُ اُمَّ اُمِّ الْاُمِّ. وَاِذَا اجْتَمَعَ جَدَّتَانِ اِحْدٰيهُمَا ذَاتُ قَرَابَةٍ كَاُمِّ اُمِّ الْاَبِ وَالْاُخْرٰى ذَاتُ قَرَابَتَيْنِ كَاُمِّ اَبِ الْاَبِ وَهِى اَيْضًا اُمُّ اُمِّ الْاُمِّ فَثُلُثُ السُّدُسِ لِذَاتِ الْقَرَابَةِ وَثُلُثَاهُ لِلْاُخْرٰى عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَيُنَصَّفُ عِنْدَ اَبِي يُوسُف. وَالْمَحْرُومُ بِالْقَتْلِ وَنَحْوِهِ لَايَحْجُبُ وَالْمَحْجُوبُ يَحْجُبُ كَمَا مَرَّ فِي الْجَدَّةِ. وَكَالْاِخْوَةِ وَالْاَخَوَاتِ يَحْجُبُهُمُ الْاَبُ وَيَحْجُبُونَ الْاُمَّ مِنَ الثُّلُثِ اِلَى السُّدُسِ

FASIL

HACB

Hacb lügatte; men etmek bir şeyden alıkoymak manasınadır.

Istılahta ise; diğer bir vâris bulunmasından ötürü bir vârisi tamamen veya kısmen mirastan men etmekten ibarettir. Bir vârisi tamamen mirastan mahrum etmeye, **"Hacb-i hirman"; kısmen mahrum etmeye,** yani hissesini çoktan aza indirmeye **"Hacb-i noksan"** denir.

Hacb-i hirman hususunda vârisler iki kısma ayrılır;

Birincisi; Hacb-i noksan ile sehimleri düşebilirse de, asla hacb-i

hirmanla tamamen mahrum olmayan vârislerdir. Bunlar, üçü erkek, üçü de kadın olmak üzere altı kimsedir. Erkek olanlar; oğul, baba, zevçtr. Kadınlar ise; kız, ana, zevcedir.

İkincisi; Bazen vâris, bazen de mirastan mahrum olan kimselerdir. Bunlar, yukarıda zikredilen altı vâristen başkaları olup, yakın olan vâris, uzak olan vârisi mirastan mahrum eder.

Bir cihetten ölünün yakını olan, iki cihetten yakını olan ile mirastan mahrum olur. Mesela; ölünün, baba bir kardeşi; ana-baba bir kardeş ile ölünün baba bir kardeşinin oğlu, ana-baba bir kardeşinin oğlu ile mirastan mahrum olur. Ölünün, baba bir amcasının oğlu, ana-baba bir amcasının oğlu ile mahrum olur. Ölüye bir şahsın vasıtasıyla bağlı olan bir vâris, vasıta olan şahıs mevcut ise, mirastan mahrum olur. Oğlun oğlu gibi. Oğul var iken, oğlun oğlu vâris olamaz. Ancak ana bir kardeşler, ölüye anne sebebiyle bağlı oldukları halde yine anne ile beraber vâris olurlar. Ölünün kardeşleri, oğlu ile her ne kadar aşağı inerse insin, oğlunun oğulları ile babası ve dedesi ile mahrum olur, Zira kardeşler, çocukları ve babası bulunmayan ölüye mirasçı olurlar.

Baba bir erkek ve kız kardeşler, ana-baba bir kardeş ile mahrum olurlar. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ölünün ana-baba bir yahut baba bir erkek kardeşleri, dedesi ile mirastan mahrum olmazlar. Belki dede, kardeş gibi olup miras taksim olunur; Eğer ashab-ı ferâiz bulunmazsa, taksim üçte birden, eğer ashâb-ı ferâiz bulunursa, taksim altıda birden noksan verilmez ise de, fetva İmam-ı A'zam (r.a)'ın kavliüzerine olup, erkek kardeşler ile kız kardeşler, dedesi ile düşerler.

Bir ölünün kızları terekenin üçte ikisini tam alınca, oğlunun kızları mirasçı olamazlar. Zira kızların hakkı, mirasın üçte ikisidir. Kızları mirasın üçte ikisini tam almakla, oğlunun kızlarına bir şey kalmaz. Şu kadar var ki, oğlunun kızlarının hizasında veya aşağısında oğlunun oğlu bulunsa, bu oğul kendi hizasında olanı ve kendinin üstünde olup sehim sahibi olmayanı, asabe kılar ve kendinden aşağı olan kızları düşürür. İbn-i Mes'ûd (r.a)'dan; "Bir gün, Peygamberimiz (s.a.v)'den; ölenin kızı, oğlunun kızı ve kız kardeşi meselesi sorulduğunda;

النِّصْفُ لِلْبِنْتَ و السُّدُسُ لِبِنْتَ الْابْنَ وَالْبَاقِى لِلْاُخْت

"(Terekenin) **yarısı kızına, altıda biri oğlunun kızına, geri kalanı kız kardeşine kalır." buyururken işittim."** diye rivayet edilmiştir.

Bir ölünün erkek ve kız evlâdı olmayıp da, bir oğlunun dereceleri birbirinden aşağı üç kızı; diğer bir oğlunun oğlunun da yine derecebri birbirinden aşağı üç kızı bulunduğu gibi, diğer bir oğlunun oğlunun oğlunun

da dereceleri birbirinden aşağı üç kızı bulunsa, bunlar üç sınıf kabul edilir. En yukarı derecede bulunan oğlunun kızı, öz kızı yerine geçip; tek ise terekenin yarısını, birden fazla ise, terekenin üçte ikisini alırlar. Bunlardan aşağı derecede olanlar hakkında da oğulun kızı muamelesi yapılır. Yukarıda görülen altıda bir; asabe kılma, mirastan mahrum etme halleri cereyan eder.

Birinci sınıf	**İkinci sınıf**	**Üçüncü sınıf**
Oğul	**Oğul**	**Oğul**
|— Kız 1	**|**	**|**
Oğul	**Oğul**	**Oğul**
|— Kız 2	**|— Kız 1**	**|**
Oğul	**Oğul**	**Oğul**
|— Kız 3	**|— Kız 2**	**|— Kız 1**
Oğul	**Oğul**	**Oğul**
	|— Kız 3	**|— Kız 2**
	Oğul	**Oğul**
		|— Kız 3
		Oğul

Bu suretle görülüyor ki; birinci sınıftan, birinci derecedeki kız ölüye en yakın olup, onun karşısında başka kız yoktur. Birinci sınıftan, ikinci derecedeki kız ise, ikinci sınıftan birinci derecedeki kıza muvazidir. Birinci sınıftan üçüncü derecedeki kıza müvâzî, ikinci sınıftan ikinci derecedeki kız ve üçüncü sınıftan birinci derecedeki kız bulunmaktadır. İkinci sınıftan üçüncü derecedeki kız ise, üçüncü sınıftan ikinci derecedeki kıza muvazidir. Üçüncü sınıftan üçüncü derecedeki kız, hepsinden aşağı olup hiç birine muvazi değildir.

Bu üç sınıf farz edilen kızlar ile birlikte ya erkek kardeşleri bulunur yahut bulunmaz. Erkek kardeşlerinden hiçbiri bulunmayıp, dokuz kız kaldıktan takdirde, birinci sınıftan birinci derecede olan kıza terekenin yarısı verilir ve birinci sınıftan birinci derecedeki kız da birbirine muvâzî ve aynı derecede olduklarından üçte ikiyi tamamlamak için altıda bir alırlar. Bununla kızlar hakkında olan terekeden üçte iki alma hakkı tamamlanmış olur. Bundan dolayı, daha aşağı derecede bulunan diğer kızlara bir şey kalmaz. Geriye kalan kendilerine reddolunur. Bu surette asıl mesele, al-

tıdandır. Altının yarısı, üç olup; birinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Zira bu kız, öz kız yerine geçmiştir. Altının, altıda biri, bir olup; birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ona muvazi olan ikinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Geri kalanı üzerlerine reddederiz. Meselede **"men lâ yüreddü aleyh"** bulunmayıp **"men yüreddü aleyh"** iki cins olmakla meseleyi sehimlerden kurarız. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan sehimleri, aded-i rüûsuna uygundur. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile onun hizasında olan ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın ellerinde olan sehim bir olup, aded-i rüûsları ise, ikidir. Bir ile iki arasında mübayenet vardır. Aded-i rüûsları olan ikiyi redd-i mesele olan dörde çarparız, sekiz hâsıl olur. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üç sehmi çarpılmış olan ikiye çarparız, altı hâsıl olur. Bunu, birinci sınıftan birinci derecedeki kıza verdik. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ona muvâzî olan ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan biri, çarpılmış olan ikiye çarparız. İki hâsıl olur. Bunu da onlara verdik, cümlesi sekiz olur. Mesela; adı geçen vârislerin bıraktıkları mal yirmi iki bin iki yüz yirmi iki akçe olsa, tereke asıl mesele olan dörde taksim olunur. Herkesin elinde olan sehmi, taksimden hâsıl olan ile darp edilince (çarpılınca), kendinin hissesi elde edilmiş olur ve tashihi sekizdendir. Tereke, tashih olan sekize taksim olunsa ve tashihten ellerinde olan sehim, taksimden hâsıl olana darp olunsa, ondan da muvafık (kesirsiz sayı) elde edilir. Yani iki veçhile taksim edilir. Misal;

2777		4	1	5555	5555
6		8	2	3	1
x				x	x
16662	Birinci kız	16	4	16665	5555
5554	Diğer iki kız	32	8	Birinci kız	Diğer iki kız

16662		16662
5554		5554
6	Kesir	+
+		22220
Yekun 22222		2
		+
		Yekun 22222

Birinci sınıf		İkinci sınıf		Üçüncü sınıf	
Oğul		Oğul		Oğul	
|—	Kız 1	|		|	
Oğul		Oğul		Oğul	
|—	Kız 2	|—	Kız 1	|	
Oğul		Oğul		Oğul	
|—	Kız 3	|—	Kız 2	|—	Kız 1
Oğul		Oğul		Oğul	
		|—	Kız 3	|—	Kız 2
		Oğul		Oğul	
				|—	Kız 3
				Oğul	

Birinci sınıfın sonundaki erkek kardeş sağ olduğu takdirde, birinci sınıftan birinci dereceden kıza terekenin yarısı verilir. Birinci sınıftan, ikinci derecedeki kız ile ona müvazi bulunan ikinci sınıftan birinci derecedeki kıza terekenin altıda biri verilir. Erkek kardeş kendi hizasında olanı ve ikinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile üçüncü sınıftan birinci derecedeki kızı asabe kılar. Terekeden geri kalanı aralarında ikili, birli beşe taksim edilir. Asıl mesele altıdandır. Yarısı olan üç, birinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Altıda biri olan bir, birinci sınıftan, ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Geri kalan sehim de asabelere verilir. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üç sehim aded-i rüûsu (kişi sayısı)na mutabıktır. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan bir sehim aded-i rüûsu (kişi sayıları)na mutabık değil, mübâyin olduğu için aded-i rüûsları hıfzedilmiş asabelerin ellerinde olan iki sehim, aded-i rüûsu olan beşe mübâyin, bunların da aded-i rüûsları hıfzedilmiş, hıfzedilenlere baktık, iki ile beş arasında mübayenet vardır. Hıfz edilmiş olan rüûs arasında mübayenet olunca, hıfz edilenin birisi diğerlerinin hepsine darp olunur. Bunun için, ikiyi beşe darp ettik, on hâsıl oldu. Bu on'u, asıl mesele olan altıya darp ettik, altmış hâsıl oldu. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üçü darp edilmiş olan on'a darp ettik, otuz hâsıl oldu. Bunu, o kıza verdik. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan biri darp edilmiş olan on'a darp ettik, on hâsıl oldu. Bunu, onlara verdik. Asabelerin elinde olan ikiyi darp edilmiş olan on'a darp ettik, yirmi hâsıl oldu. Bunu, asabelere verdik.

Asıl mesele altıdan, darp edilmiş olan on olduğu için, meselemizin tashihi altmıştandır. Yukarıda zikrolunduğu üzere, tereke asıl mesele olan altıya taksim edilse, taksimden elde edilen her ne ise, herkesin elinde olan sehmi ile darp olununca, herkesin hissesi bulunmuş olur ve tashih olan altmışa da taksim edilse, tashihten ellerinde olan sehimleri darp edilince, bu da doğru çıkar. Misal;

1352	6 | 1
25550	12 | 2
———	24 | 4
4258	48 | 8

	4258	4258	4258
	3	1	2
x	———	x ———	x ———
	12774	4258	8516

	12774	
	4258	
	8516	
+	———	
	25548	
	2	Kalan kesir
+	———	
Yekun	25550	

Birinci sınıf	İkinci sınıf	Üçüncü sınıf
Oğul	Oğul	Oğul
|— Kız 1	|	|
Oğul	Oğul	Oğul
|— Kız 2	|— Kız 1	|
Oğul	Oğul	Oğul
|— Kız 3	|— Kız 2	|— Kız 1
Oğul	Oğul	Oğul
	|— Kız 3	|— Kız 2
	Oğul	Oğul
		|— Kız 3
		Oğul

İkinci sınıfın sonundaki erkek kardeş sağ olduğu takdirde, yine mesele altıdandır. Yarısı olan üç, birinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Altıda biri olan bir, birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci

sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Geriye kalan iki sehim asabeler arasında ikili, birli yediye taksim edilir. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üç aded-i rüûsuna mutabıktır. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan bir sehim, aded-i rüûsunu hıfzettik. Asabelerin elinde olan iki sehim, aded-i rüûsları olan yediye mübâyindir; aded-i rüûsları hıfz ettik. Hıfz edilmiş olan rüûsların arasına baktık. İki ile yedi arasında mübayenet bulduk, ikiyi, yediye darp ettik; on dört hâsıl oldu. Bu on dördü, asıl meselemiz olan altıya darp ettik, seksen dört hâsıl oldu. Meselemizin tashihi seksen dörttendir. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üç sehmi darp edilmiş olan on dörde darp ettik, kırk iki hâsıl oldu. Bunu o kıza verdik. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile onun muvazisi olan ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan bir sehmi darp edilmiş olan on dörde darp ettik, on dört hâsıl oldu. Bunu, onlara verdik. Asabelerin elinde olan ikiyi darp edilmiş olan on dörde darp ettik, yirmi sekiz hâsıl oldu. Misal;

12556	6 | 1
2092	12 | 2
	24 | 4
	48 | 8

2092	2092	2092
3	1	2
x	x	x
6276	2092	4184
Birinci kız	Diğer iki kez	Asabeler

	6276	
	2092	
	4184	
+		
	12552	
	4	Kalan kesir
+		
Yekun	12556	

Tereke, meselemizin tashihi olan seksen dörde taksim olunsa ve tashihten ellerinde olan, taksimden elde edilene darp edilse, yine mesele doğru çıkar. Eğer biri; **"Dört akçe kesir kaldı. Hâlbuki kalmamalıydı"** derse, O'na; **"Dörtte bir, sekizde bir, altıda bir, üçte iki, üçte bir mahreç kılındığında, kesirli kalır. Mesela; 12556 akçeye, altı mahreç kılınca, dört akçe kesirli çıkar. Nasıl olursa olsun kırk, elli bin akçede üç, dört kesir kalır. Asla kesirli olmaması sehimlere bağlıdır"** diye cevap verilir.

Birinci sınıf	İkinci sınıf	Üçüncü sınıf
Oğul	Oğul	Oğul
|— Kız 1	|	|
Oğul	Oğul	Oğul
|— Kız 2	|— Kız 1	|
Oğul	Oğul	Oğul
|— Kız 3	|— Kız 2	|— Kız 1
Oğul	Oğul	Oğul
	|— Kız 3	|— Kız 2
	Oğul	Oğul
		|— Kız 3
		Oğul

Üçüncü sınıfın sonundaki erkek kardeş sağ olduğu takdirde yine asıl mesele altıdandır. Yarısı olan üç, birinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Altıda biri olan bir, birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kıza verilir. Geriye kalan iki sehim asabeler arasında ikili, birli sekize taksim edilir. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üç sehim aded-i rüûsuna mutabık, birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın ellerinde olan bir sehim, aded-i rüûslarına mübâyin, aded-i rüûsunu hıfz ettik Asabelerin ellerinde olan iki sehim, aded-i rüûsları olan sekize mutabık değil, fakat aralarında muvafakat binnısıf var. Aded-i rüûsun yarısı hıfzedilmiş, hıfz edilmiş olan rüûslar arasına baktık, yine muvafakat binnısıf var Bunlardan birisini diğerine darp ettik, sekiz oldu. Bu sekizi, asıl meseemiz olan altıya darp ettik. Kırk sekiz oldu. Meselemizin tashihi kırk sekizdendir. Birinci sınıftan birinci derecedeki kızın elinde olan üçü, darp edilmiş olan sekize darp ettik, yirmi dört hâsıl oldu. Bunu, ona verdik. Birinci sınıftan ikinci derecedeki kız ile ikinci sınıftan birinci derecedeki kızın ellerinde olan biri, darp edilmiş olan sekize darp ettik, sekiz hâsıl oldu. Bunu, onlara verdik. Asabelerin elinde olan ikiyi, darp edilmiş olan sekize darp ettik, on altı oldu. Bunu, asabelere verdik. **Misal**;

2222	6 | 1
20000	12 | 2
———	24 | 4
3333	48 | 8

3333 x 3 = 9999

3333 x 1 = 3333

333 x = 666

9999
3333
6666
\+ ———
19998
2 Kalan kesir
\+ ———
20000

Tereke, tashihi olan kırk sekize de taksim edilse, doğru çıkar. Ana-baba bir kız kardeşler terekenin üçte ikisini alırlar, baba bir kız kardeşler mirastan düşerler;

Sülüşan (2/3)	Sakıt
Ana-baba bir, İki kızkardeş	Baba bir, bir kızkardeş

Ana-baba bir kız kardeşler terekenin üçte ikisini alırlar, asabeden başka vâris yoksa -ölüye yakınlıkları sebebiyle- geri kalan terekeye de redden hak sahibi olurlar. Baba bir kız kardeşe, üçte ikiyi tamamlamak için alacak bir hisse kalmamış olur. Ancak baba bir kız kardeşler ile baba bir erkek kardeş bulunursa, bunlar ashab-ı ferâizden geri kalanı ikili, birli alırlar.

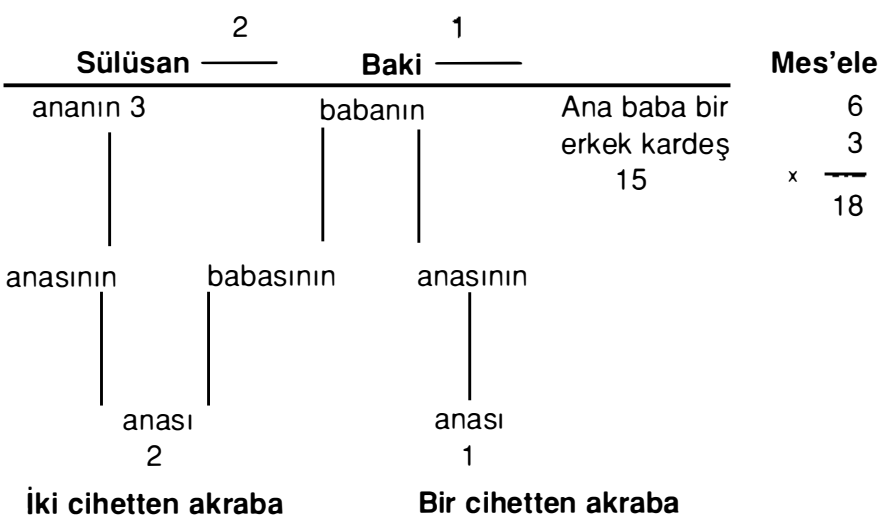
2	1		
Sülüsan (2/3)	**Baki**		**Mes'ele**
Ana-baba bir, İki kızkardeş	Baba bir, kızkardeş	Baba bir erkek kardeş	3
6	1	2	3 x ——— 9

3	1		
Nısıf (1/2)	**Südüs** (1/6)		Mes'ele
Ana-baba bir kızkardeş	Baba bir, kızkardeş		6 ——— 4
		Reddiye	

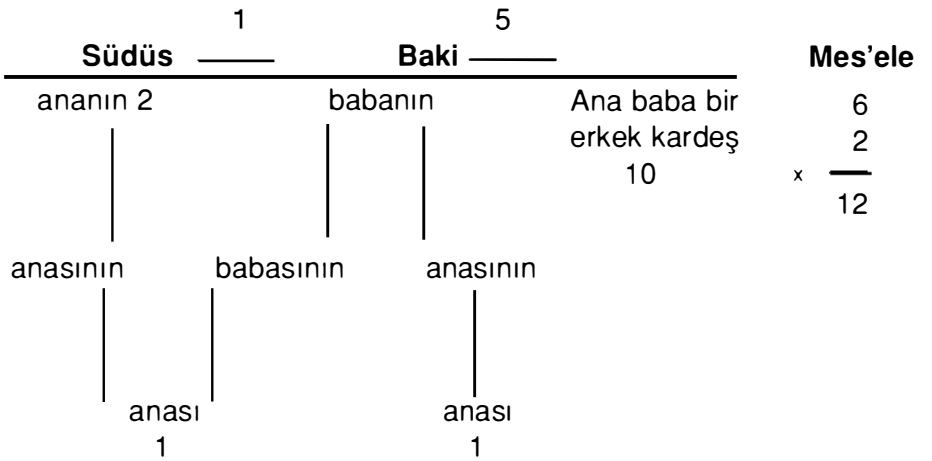
Bütün cedde(nine)ler, yani gerek baba tarafından olsan ve gerek ana tarafından olsun, ana ile düştüğü gibi; baba tarafından olan ceddeler baba ve dede ile de düşerler. Yalnız babanın anası, dede ile düşmez. Zira babanın anası, dede kabilinden değildir, fakat dedesinin karısıdır. Ceddeler gerek baba tarafından olsun, gerek ana tarafından olsun, derece itibariyle yakın olanlar, uzak olanları düşürür. Yakın olanlar ister vâris olsun, ister vâris olmasın. Mesela; babanın anası, babayla beraber bulunduğunda, kendisi ölüye yakın olmak itibariyle ananın anasının anasını mirastan düşürmekle beraber kendisi de babayla düşer.

Bazen ceddelerin bir kısmı ölünün bir cihetten, bir kısmı da iki cihetten ceddesi bulunur; bu hâlde dereceleri müsavi olan ölünün babasının anasının anası ile babasının babasının anası bir arada bulunsa, bu cedde babasının babasının anası olduğu gibi anasının anasının anası olabilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; cihet itibar edilerek terekenin altıda biri bunlara sahip oldukları cihetlere göre takdim edilir. Yani altıda birin üçte biri, bir cihetten akraba olan ceddeye, üçte ikisi de iki cihetten akraba olan ceddeye verilir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; cihete itibar edilmeyip, şahıslara itibar edilerek terekenin altıda biri, iki cedde arasında yarı yarıya taksim edilir.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre;

Ebû Yusuf (r.a)'a göre;

Kölelik, öldürme, mürted olma, kâfir olma hallerinden biriyle mirastan mahrum olan kimse, başkasını gerek tamamen olsun, gerek noksan olsun mirastan düşüremez. Mirastan kendisi tamamen mahrum olan kimse, başkasını mirastan mahrum edebilir. Nitekim ceddeler bahsinde geçmiştir. Mesela; bir kimse ölüp babasının anasını terk etse ve anasının anasının anasını terk etse, babasının anası, baba ile mirastan mahrum iken, anasının anasının anasını mirastan mahrum eder.

Bir kimse ölüp kız kardeşlerini, erkek kardeşlerini, anasını, babasını terk etse, erkek kardeşleri ile kız kardeşleri babası ile mirastan düşmüş iken, anasını üçte birden altıda bire düşürür. Eğer erkek kardeşleri ile kız kardeşleri olmamış olsa, annesi terekenin hepsinin üçte birinden alıp geri kalanı babası alırdı.

Mirastan hisseleri azalanlar beş kimsedir;

1- Zevç, ölen zevcesinden yarı hisse alır. Fakat zevcenin çocuğu veya çocuğunun çocuğu bulunursa, hissesi dörtte bire düşer.

2- Zevce, ölen zevcinden dörtte bir hisse alırken, zevcinin çocuğu veya oğlunun çocuğu bulunursa hissesi, sekizde bire düşer.

3- Ana, ölen oğlunun terekesinin üçte birini alırken, ölünün çocuğu veya oğlunun çocuğu yahut en az iki kardeşi bulunursa, bu hissesi altıda

bire düşer.

4- Oğlunun kızı, ölenin oğlunun kızı bir tane ise yarısını, bir kaç tane ise, üçte ikisini aldıkları halde ölenin bir kızı ile bulunduğunda hissesi, altıda bire düşer.

5- Baba bir kız kardeş, bir tane ise yarısını, birden ziyade ise üçte iki hisse aldıkları halde ana-baba bir kız kardeşle beraber bulunursa, hisse altıda bire düşer.

ــ فَصْلٌ ــ

وَإِذَا زَادَتْ سِهَامُ الْفَرِيضَةِ عَلَى الْفَرِيضَةِ فَقَدْ عَالَتْ. وَأَرْبَعَةُ مَخَارِجَ لاَتَعُولُ اِلاَّثْنَانِ وَالثَّلاَثَةُ وَالأَرْبَعَةُ وَالثَّمَانِيَةُ. وَثَلاَثَةٌ تَعُولُ السِّتَّةُ اِلَى عَشَرَةٍ وِتْرًا وَشَفْعًا. وَاثْنَىْ عَشَر اِلَى سَبْعَةَ. عَشَر وِتْرًا لاَشَفْعًا. وَاَرْبَعَةٌ وَعِشْرُونَ اِلَى سَبْعَةٍ وَعِشْرِينَ عَوْلاً واحِدًا فِي الْمِنْبَرِيَّةِ وَهِيَ اِمْرَأَةٌ وَبِنْتَانِ وَاَبَوَانِ. وَالرَّدُّ ضِدُّ الْعَوْلِ بِاَنْ لاَتَسْتَغْرِقَ السِّهَامَ الْفَرِيضَةَ مَعَ عَدَمِ الْعَصَبَةِ فَيرَدّ الباقِي عَلَى ذَوِي السِّهَامِ سِوَى الزَّوْجَيْنِ بِقَدْرِ سِهَامِهِمْ. فَاِنْ كَانَ مَنْ يُرَدُّ عَلَيْهِ جِنْسًا وَاحِدًا فَالْمَسْأَلَةُ مِن عَدَدِ رُؤُسِهِمْ. وَاِنْ كَانُوا جِنْسَيْنِ اَوْ اَكْثَرَ فَمِن عَدَدِ سِهَامِهِمْ. فَمِن اِثْنَيْنِ لَوْ كَانَ فِي الْمَسْئَلَةِ سُدسَانِ وَمِن ثَلْثَةٍ لَوْ سُدسٌ وَثُلُثٌ. وَمِن اَرْبَعَةٍ لَوْ سُدسٌ وَنِصْفٌ. وَمِن خَمْسَةٍ لَوْ ثُلُثٌ وَنِصْفٌ اَوْ سُدُسَانِ وَنِصْفٌ اَوْ ثُلُثَانِ وَسُدسٌ. فَاِنْ كَانَ مَعَ الْاَوَّلِ مَنْ لاَيَرَدُّ عَلَيْهِ اُعْطِيَ فَرْضُهُ مِن اَقَلّ مَخَارِجِهِ ثُمَّ قُسِمَ الْبَاقِي عَلَى رُؤُسِهِمْ. فَاِنْ اسْتَقَامَ كَزَوْجٍ وَثَلاَثِ بَنَاتٍ وَاِلاَّ فَاِنْ وَافَقَ ضرب وَفْقَ رُؤُسِهِمْ فِي مَخْرَجِ فَرْضِ مَنْ لاَيَرَدُّ عَلَيْهِ كَزَوْجٍ وَسِتّ بَنَاتٍ. وَاِنْ بَايَنَ ضرِبَ كُلُّ رُؤُسِهِمْ فِيهِ كَزَوْجٍ وَخمْس بَنَاتٍ. وَاِنْ كَانَ مَعَ الثَّانِي مَنْ لاَيَرَدُّ عَلَيْهِ قُسِم الْبَاقِي عَلَى الْمَسْئَلَةِ مَنْ يُرَدُّ عَلَيْهِ. فَاِنِ اسْتَقَامَ كَزَوْجَةٍ وَاَرْبَعِ جَدَّاتٍ وَسِتّ اَخَوَاتٍ لاُمٍّ وَاِلاَّ ضرِبَ جَمِيعُ مَسْئَلَتِهِمْ فِي مَخْرَجِ فَرْضِ مَنْ لاَيَرَدُّ عَلَيْهِ كَاَرْبَعِ زَوْجَاتٍ وَتِسْعِ بَنَاتٍ وَسِتّ جَدَّاتٍ ثُمَّ يُضْرَبُ سِهَامُ مَنْ لاَيَرَدُّ عَلَيْهِ فِي مَسْئَلَةِ مَنْ يُرَدُّ عَلَيْهِ. وَسِهَامُ مَنْ يُرَدُّ عَلَيْهِ فِيمَا بَقِيَ مِن مَخْرَجِ فَرْضِ مَنْ لاَيَرَدُّ عَلَيْهِ وَتَصِحُّ بِالْاُصُولِ الْاٰتِيَةِ.

FASIL

AVLİYYE

Avliyye lügatte; cevr, meyil, yükseltmek, üstün gelmek manasına olan **"avl"** lâfzından alınmıştır; burada yükseltmek manasınadır.

Ferâiz ilmi ıstılahında avliyye; Mirasla ilgili bir meseledir ki bunda ashâb-ı ferâizin sehimlerinin toplamı meselenin mahrecinden (payda) ziyade olmasından ibarettir. Sözün kısası, meselenin mahreci, sehimlerin toplamına kâfi olmayınca, tereke bu mahreçten daha yüksek sayıya yükseltilir. Ashâb-ı ferâizin sehimleri fariza üzerine ziyade olunca, o fariza avleder.

Miras meselelerinde kullanılan mahreçler yedidir. Zira Kitabullah'ta zikredilmiş olan ferâiz altıdır, mahreçleri beştir. Zira kadınların mahreci yoktur. Yedi mahreçten, dört mahreç asla avletmez. Bu avletmeyen mahreçler; 2, 3, 4, 8'den ibarettir. Yedi mahreçten üçü; 6, 12, 24 avleder.

Allah-ü Teâlâ (c.c) Kitab-ı Keriminde;

"Nısıf; Yarım (1/2),

Rubu'; Dörtte bir (1/4),

Sümün; Sekizde bir (1/8),

Sülüs; Üçte bir (1/3)

Sülüsan; Üçte iki (2/3)

Südüs; Altıda bir (1/6)" buyurmuşlardır.

Fukahâ zikredilen bu sehimleri iki kısma ayırmıştır.

Birinci kısım; Nısıf, rubu', sümün'dür.

İkinci kısım; Sülüs, sülüsan, südüs'dür.

Birinci kısımdan nısıf ile ikinci kısmın hepsi veya bazısı bir arada bulunursa, mesele altıdandır.

Birinci neviden rubu' ile ikinci nevinin hepsi veya bazısı bir arada bulunursa, mesele on ikiden olur.

Eğer birinci neviden rubu' ile ikinci nevinin hepsi veya bazısı bir arada bulunursa, mesele yirmi dörtten olur.

Nihayet bazısı red, bazısı avleder. Yerine göre riayet olunur.

Avleden üç mahreçten, mahreci altı olan bir mesele ona kadar tek ve çift olarak avledilebilir.

Altının, yediye azletmesi iki suretle olur;

1- Meselede nısıf ile sülüsanın bir araya gelmesi.

2- Meselede nısıf ile südüsün bir araya gelmesi.

Misal;

3	4	
Nısıf	**Sülüsan**	**Mes'ele**
Zevc	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	6
	Avliyye	7

3	3	1		
Nısıf	**Nısf**	**Südüs**		**Mes'ele**
Zevc	Ana-Baba bir, bir kızkardeş	Baba bir, bir kızkardeş		6
			Avliyye	7

Altının, sekize avletmesi de iki surette olur;

1- Nısıf, sülüsan ve südüsün bir araya toplanması.

2- İki nısıf ile bir sülüsün bir araya toplanması.

Misal;

3	4	1		
Nısıf	**Sülüsan**	**Südüs**		**Mes'ele**
Zevc	Anne-Baba bir, iki kızkardeş	Ana		6
			Avliyye	8

3	3	2		
Nısıf	**Nısıf**	**Sülüs**		**Mes'ele**
Zevc	Ana-Baba bir, bir kızkardeş	Ana bir iki kızkardeş		6
			Avliyye	8

Altının, dokuza avli de iki suretle olur;

1- Nısıf İle sülüsan ve sülüsün bir araya toplanması.

2- İki nısıf ile bir sülüs ve bir südüsün bir araya toplanması.

Misal;

3	4	2		
Nısıf	**Sülüsan**	**Sülüs**		**Mes'ele**
Zevc	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	Ana bir, iki kızkardeş		6
			Avliyye	9

3	3	2	1	
Nısıf	**Nısıf**	**Sülüs**	**Südüs**	**Mes'ele**
Zevc	Ana-Baba bir, bir kızkardeş	Ana bir, iki kızkardeş	Ana	6
			Avliyye	9

Altının, ona avletmesi de bir surette olur. Bu da, meselede nısıf, sülüsan, sülüs ve südüs bir arada toplanırsa olur.

Misal;

3	4	2	1	
Nısıf	**Sülüsan**	**Sülüs**	**Südüs**	**Mes'ele**
Zevc	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	Ana bir, iki kızkardeş	Ana	6
			Avliyye	10

1255	1255	1255	1255	1255	10 | 1
3	2	2	2	1	20 | 2
x ———	x ———	x ———	x ———	x ———	40 | 4
3765	2510	2510	2510	1255	80 | 8

3765
2510
2510
2510
1255
———
Yekun 12550

Mesela; Terekeyi yazıp, avliyye olan meseleye taksim edersin. Taksimden ne hâsıl olursa, herkesin elinde olan sehmini taksimden hâsıl olana darp edersin. Ne elde edilirse, terekeden kendi hissesi olmuş olur. Zikrolunan taksim gibi avliyyede -Allah bilir- nısıf, sülüsan, sülüs ve südüs ihracı mümkün değildir. Zira zevç, altıdan nısıf almıştı. Ana-baba bir, iki kız kardeş sülüsan, ana bir iki kız kardeş sülüs ve ana südüs almıştır. Terekenin nısfını zevç, sülüsanını ana-baba bir iki kız kardeş, sülüsünü ana bir iki kız kardeş, südüsünü ana alsa, tereke kâfi gelmezdi. Mesela, zevç **"Ben, nısıf sahibiyim malın yarısı benimdir."** diye talep etse, te-

reke ki 12550 akçedir. Yarısı 6275 akçedir. Bu zevç için verilse, zikrolunan akçanın üçte ikisi olan 8370 akçe ana-baba bir iki kız kardeşe verilse, sülüsü olan 4175 akçe ana bir iki kız kardeşe verilse ve südüsü olan 2092 akçe anaya verilse, toplamı 22925 akçe olur. Bu takdirde avliyyede nısıf, rubu', sülüsan, sülüs, südüs ve sümüne riayet edilmesi mümkün değildir.

Bu fakîr-i pür taksîr (Mevkûfâtî Mehmed Efendi)'nin yazdığı taksim üzere kolay olarak tereke tevzi ve taksim olunur. Bu kaideye avliyyenin hepsinde riayet edilmesi mümkündür. Hz. Ali (r.a)'den minberde iken avliyye meselesi sorulduğunda; **"Zevcenin hakkı, sümündür. Fakat şimdi sümünü, dokuzda bir oldu."** diye aniden cevap vermiştir.

Mahreci iki, üç, dört ve sekiz olanlar avletmez. Yani bu mahreçlerde sehimler, mahreçlerin toplamından fazla olmaz.

Avleden üç mahreçten, mahreci on iki olan bir mesele on yediye kadar yalnız tek olarak avleder, çift olarak avletmez.

On ikinin, on üçe avletmesi bir surette olur. Bu da, meselede rubu' ile sülüsan ve südüsün bir arada bulunmasıdır.

3	8	2		
Rubu'	**Sülüsan**	**Südüs**		**Mes'ele**
Zevce	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	Ana bir, bir kızkardeş		12
			Avliyye	13

On ikinin, on beşe avletmesi iki surette olur;

1- Rubu' ile sülüsan, sülüsün toplanması.

2- Rubu' ile sülüsan ve iki südüsün toplanması.

3	8	4		
Rubu'	**Sülüsan**	**Südüs**		**Mes'ele**
Zevce	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	Ana bir, iki kızkardeş		12
			Avliyye	15

3	8	2	2	
Rubu'	**Sülüsan**	**Südüs**	**Südüs**	**Mes'ele**
Zevce	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	Ana bir, bir kızkardeş	Ana	12
			Avliyye	15

On ikinin, on yediye avletmesi bir surette olur. Bu da, meselede rubu' ile sülüsan sülüs ile südüsün toplanmasıdır.

3	8	4	2	
Rubu'	**Sülüsan**	**Sülüs**	**Südüs**	**Mes'ele**
Zevce	Ana-Baba bir, iki kızkardeş	Ana bir, iki kızkardeş	Ana	12
			Avliyye	17

On ikiden, on yediye avliyyeye misal olarak dört suret yazılır.

On ikiden, on yediye avliyye olan meseleye misal;

$$\text{x}\ \frac{2026}{6078}\ \text{x}\ \frac{2026}{16208}\ \text{x}\ \frac{2026}{8104}\ \text{x}\ \frac{2026}{4052}$$

17 | 1	6078
34 | 2	16208
68 | 4	8104
136 | 8	4052
	+ 34442
Kesir	2
Yekun	34444

Avleden üç mahreçten, mahreci yirmi dört olan bir mesele, yalnız yirmi yediye avleder. Bu da, sümün ile sülüsanın ve iki südüsün oplanmasıyla olur. Buna, **"Minberiyye meselesi"** denir.

3	16	4	4	
Sümün	**Sülüsan**	**Südüs**	**Südüs**	**Mes'ele**
Zevce	İki kız	Baba	Ana	24
			Avliyye	27

28 | 1		2021		2021		2021		2021	6063
56 | 2		3		16		4		4	32336
112 | 4	x	———	x	———	x	———	x	———	8084
224 | 8		6063		32336		8084		8084	8084
									+ ———
									Yekun 54567

Tereke, avliyyeye taksim edilir. Herkesin avliyyeden elinde olan sehmi, taksimden hâsıl olana darp olunur. Darp olan, hâsıl olan kendi hissesi olmuş olur. Bir gün Hz. Ali (r.a); Kûfe'de minberde hutbe okurken, kendisinden bu mesele sorulduğunda, bu yolda hemen cevap vermiş. Soran kimse; **"Zevcenin hissesi, sekizde bir değil midir?"** diye tekrar sorunca, Hz. Ali (r.a); **"Zevcenin sekizde biri, dokuzda bir oldu."** demiştir. Bu cevap üzerine herkes zekâsına hayran olmuştur. Hz. Ali (r.a); hesap ilminde çok mahirdi. Hatta bir Hıristiyan, Hz. Ali (r.a)'ye gelerek; **"Sizin kitabınızda Ashâb-ı Kehf'in mağarada; "309 sene."** kaldığı beyan edilmiştir. Bizim kitabımızda; **"300 sene."** kaldıkları beyan edilmiştir. Bu takdirde, sizin kitabınız, bizim kitabımıza muhaliftir." dediğinde, Hz. Ali (r.a); "Sizin kitabınızın beyanı Güneş takvimine göredir. Bizim kitabımızın beyanı ise Kameri (Ay) takvime göre olduğundan; **"309 sene"** olur" diye cevap vermiş, Hıristiyan, Hz. Ali (r.a)'nin aniden cevap verişine hayran kalıp, iman etmiştir.

Hz. Ali (r.a) halife iken bir kadın gelerek **"Ey Müminlerin Emiri! Bir kardeşim ölüp, altı yüz dinar bıraktı. Taksim eden, bana zulmedip bir dinar verdi."** diye şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a), keramet nuruyla bilerek kadına hitaben; **"Ölen kardeşinin anası, zevcesi, iki kızı ve on iki erkek kardeşi var mıdır?"** deyince, kadın **"Evet!"** dedi. O zaman Hz. Ali (r.a); **"Bu hesap üzerine, sana bir dinar düşer."** diye cevap vererek, hazır olanları zekâsına hayran bırakmıştır.

İbn-i Mes'ûd (r.a) Hazretlerine göre; mahreci yirmi dört olan bir mesele otuz bire kadar avledebilir. Bu da, meselede sümün, sülüsan, sülüs ve südüsün bir araya gelmesi suretiyle olur. Bu şeklide avl, mahrum olan oğlun zevceyi rubu'dan, sümüne hacb etmesi sebebiyledir. Fakat bu mesele, bizim âlimlerimize göre makbul değildir.

REDDİYE MESELELERİ

Reddiye, avliyyenin zıddıdır, reddiyenin tarifinde; **"Meselenin mahreci, sehimlerden ziyade olmasıdır."** Avliyyenin tarifinde; **"Sehimlerin, meselenin mahrecinden ziyade olmasıdır."** denilmiştir.

Asabe bulunmamakla beraber ashâb-ı ferâizin sehimleri, meselenin mahrecinden noksan olmasıdır. Bu takdirde, geri kalanı zevç ile zevceden başka sehim sahiplerine, sehimleri miktarı redden verilir. Zira zevç ile zevce üzerine reddolunmaz.

Eğer **"men yüreddü aleyh"** bir cinsten olursa, mesele aded-i üûstandır. Zira terekenin hepsi onlarındır. Mesela; "Ölen kimse, iki kızını bıraksa yahut iki kız kardeşini bıraksa yahut iki cedde bıraksa, meselə ikidendir. Her birine, nısıf verilir. İki kızın meselesi budur, hakları sülüsandır. Mesele üçtendir, sülüsan ikidir, geriye bir kaldı, biri de üzerlerine reddettik. **"Men yüreddü aleyh"** bir cinstir, meseleyi aded-i ruûslarından kıldık. İki kız kardeşi de böyledir, iki cedde de böyledir. Eğer **"men yüreddü aleyh"** iki cins veya iki cinsten ziyade olursa, mesele sehimlerinadedinden kılınır. Eğer meselede iki südüs varsa, mesele ikiden kılınır Mesela; bir kimse ölüp ceddesini, ana bir kız kardeşini terk etse, mesee altıdandır. Fakat senim iki olduğu için, ikiye reddolunup yarı yarıya taksim edilir. Meselede südüs bulunursa, mesele üçten kılınır. Mesela; bir kmse ölüp anasını ve ana bir iki kız kardeşini terk etse, asıl mesele alıdan olup, meselenin reddi üçtendir. Zikredilenlerin alacakları sehimler içtür, artık üç, meselenin aslı olup, üç bölük olarak taksim edilir. Meseledə südüs, nısıf bulunursa, mesele dörtten kılınır. Mesela; bir kimse ölüp bir kızını, bir de oğlunun kızını terk etse, mesele altıdandır; fakat sehimleri dörttür. Dört meselenin aslı, dört bölük olarak taksim edilir, dördün üçü kızına, biri de oğlunun kızına verilir. Meselede nısıf, sülüs yahut iki südüs, nısıf veya sülüsan ve südüs bulunursa, mesele beşten kılınır. Mesela; bir kimse ölüp ana-baba bir bir kız kardeşini, ana bir iki kız kardeşini bıraksa, asıl mesele altıdan olup, sehimler beş olduğu için mesele beşten kılınır, altının yarısı olan üç, ana-baba bir kız kardeşine, altının sülüsü ikidir, ana bir iki kız kardeşe verilir ki, toplam beştir.

Misal;

333	5 | 1	3777	3777	11331
18885	10 | 2	3	2	7554
3777	20 | 4	x	x	+
	40 | 8	11331	7554	Yekun 18885

Eğer meselede, **"men la yüreddü aleyh"** yani zevç ve zevceden biriyle beraber yalnız bir cins **"men yüreddü aleyh"** bulunursa, bu bir mesele, iki mesele şekline konur. Bunların biri **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesi, diğeri de **"men yüreddü aleyh"** meselesidir. Önce **"men lâ yüredü aleyh"** in hissesi, az olan mahreçten verilir. Bundan sonra, bu mahreçten geri kalan tereke **"men yüreddü aleyh"** olan vârislerin adedine taksim edilir. Eğer geri kalan tereke bu vârislerin aded-i rüûsuna kesirsiz olarak taksim edilirse, darp etmeye ihtiyaç yoktur. Mesela; bir kadın ölüp kocası ile üç kızını bıraksa, bu surette **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesi dörtten olup, bunun dörtte biri, zevce verilir. Geri kalan tereke, üç kızın aded-i rüûsuna taksimi kabil olmakla, bundan her birine bir sehim düşer. Bu mesele reddiye olmasaydı, on ikiden yapılması lâzım gelirdi. Eğer geri kalan terekenin **"men yüreddü aleyh"** olan vârislerin adedi rüûsuna taksimi kesirsiz kabil olmazsa, Mesela; bir kadın ölüp zevciyle altı kızını bıraksa, meselenin mahreci dörtten olup, dörtte biri zevce verildiğinde geriye kalan miktar, yani üç, **"men yüreddü aleyh"** olan vârislerin adetlerine kesirsiz taksimi kabil olmayıp, aralarında muvafakat vardır. **"Men yüreddü aleyhin"** aded-i rüûsunun vefki, yani iki adedi, **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahreci olan dörde darp edilir. Elde edilen sekiz, iki meselenin ortak mahreci olmuş olur. Sonra zevcin elindeki bir senim, ikiyle darp edilmekle iki olur. Altı kızın aded-i rüûsunun vefki olan iki de, **"emen lâ yüreddü aleyh"** meselesinin geri kalanı olan üçle darp edilmekle elde edilen altıdan her kıza bir hisse düşmüş olur. Misal;

12	4 | 1	**Zevc**	3056	**Altı Kız**	3056
12224	8 | 3	Rubu'	1	3	3
3056	16 | 4		x		x
	32 | 8	1	3056		9168

9168	
3056	
+	
Yekun	12224

Altı kıza düşen hisse, 9168 akçe olup, her birine düşen hisseyi bulmak için bu meblâğı aded-i rüûslarına taksim edersek, her birine düşen hisse bulunmuş olur. Yani her birine 1528 akçe düşmüş olur. Diğer meseleler de, bu kaideye göre yapılır. **Misal;**

	1528	2 | 1
	6	12 | 2
x	———	24 | 4
	9168	48 | 8

Eğer geri kalan tereke, **"men yüreddü aleyh"** olan vârislerin aded-i rüûsuna mübâyin olursa, **"men yüreddü aleyh"** olan vârislerin aded-i rüûsunun hepsi **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahrecine darp edilir. Darptan elde edilen, iki meselenin mahreci olur. Mesela; bir kadın ölüp zevciyle beş kızını bıraksa, meselede rubu' ile sülüsan cem olduğu için asıl mesele on ikidendir. Fakat meselede **"men lâ yüreddü aleyh"** olan zevcin hissesi rubu' olduğundan meselenin mahreci dörde reddedilmiştir. Birini, zevce verdik. Geriye, üç kaldı. Üç sehim ile beş kızın arasında mübayenet vardır. Bu surette **"men yüreddü aleyh"** olanların aded-i rüûsu, **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahrecine darp edilir. Darptan elde edilen yirmi, iki meselenin mahreci olur. Sonra zevcin elinde olan bir sehmi beşe darp ettik, elde edilen beşi zevce verdik. Kızların elinde olan üçü de, beşe darp ettik. Elde edilen on beşi kızlara verdik.

Bir meselede **"men lâ yüreddü aleyh"** ile beraber **"men yüreddü aleyh"** olan vârislerden iki cins veya üç cins toplama, yine iki mesele yapılır. "Men lâ yüreddü aleyh" olan vârisin hissesi, meselenin mahrecinden verildikten sonra geriye kalan, **"men yüreddü aleyh"** olan vârislere taksim edilir. Bu taksim, kesirsiz olarak taksim edildiği takdirde, darba hacet kalmaz. Geri kalan, **"men yüreddü aleyh"** meselesine taksim edilir. Bunlardan bir cinse bir sehim, diğerine de iki sehim verilir. Her cinse düşen sehim aded-i rüûslarına kesirsiz taksim edilmezse, usulüne göre yapılır. Bu suret, yalnız bir meseleye mahsustur ki, o da zevcenin hissesinin dörtte bir olmasıdır. Mesela; bir erkek ölüp zevcesi, dört ceddesi ve ana bir altı kız kardeşini bıraksa, **"men lâ yüreddü"** olan zevce olup, meselenin mahreci dörttür. Bundan birisi, kendisine verilir. Geri kalan üç sehim de, **"men yüreddü aleyh"** meselesine doğru olarak bölünmekle, bundan bir sehim ceddelere iki sehim de kız kardeşlere verilir. Ayrıca darp olunmaz. Fakat sehimlerin aded-i rüûslarına taksim doğru değildir. Mesela; ceddelerin hisseleri olan bir ile aded-i rüûsları arasında mübayenet bulunduğundan, aded-i rüûsları olan dördü hıfz ettik. Aynı şekilde altı kız kardeşin hissesi olan iki sehmin, aded-i rüûsları olan altıya kesirsiz

taksimi kabil değildir. Fakat aralarında muvafakat binnısıf bulunduğundan, bu âded-i rüûsların vefki olan üçü hıfz ettik. Hıfz edilen bu iki adetler arasında da mübayenet bulunduğundan, birini diğerine darp ettik. Elde ettiğimiz on iki **"men yüreddü aleyh"** meselesinin mahreci olan dört ile darp edilmekle iki meselenin mahreci kırk sekizden olmuş olur. Zevcenin elinde olan bir sehmi darp edilmiş olan on ikiye darp ettik. Elde ettiğimiz on ikiyi zevceye verdik. Kız kardeşlere verilen iki sehim de, bu on ikiye darp ederek elde edilen yirmi dörtten her birine dört sehim verdik. Ceddelerin elinde olan bir sehmi de on ikiyle darp edip, bundan her birine üçer sehim verdik. **Misal;**

222	4 | 1	5556	5556
22224	8 | 2	2	**Ceddelerin**
———	16 | 4	x ———	**hissesi**
5556	33 | 8	11112	
Zevcenin Hissesi		**Kızkardeşlerin Hissesi**	

Reddi mesele; dörttür. Açıklandığı gibi, taksim edilir. Böyle sahih olduğu gibi, meselenin tashihi olan kırk sekize de taksim edilse ve tashihten ellerinde olan, taksimden elde edilene darp edilse, bu da sahih olur. **Misal;**

304	48 | 1	463	463	463	5556
22224	96 | 2	12	12	24	5556
———	192 | 4	x ———	x ———	x ———	11112
463	314 | 8	5556	5556	11112	+ ———
					Yekun 22224

Eğer **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahrecinden geri kalan tereke, **"men yüreddü aleyh"** meselesine doğru olarak taksim edilmezse, bu hâlde **"men yüreddü aleyh"** meselesinin hepsi **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahrecine darp edilir. Darptan elde edilen, iki meselenin mahreci olur. Mesela; bir kimse ölüp dört zevcesi, dokuz kızı ve altı ceddesi kalsa, meselede sümün, sülüsan ve südüs toplandığı için asıl mesele, yirmi dörttendir. Fakat meselede reddiye bulunmakla, iki meseleye ayrılmış olur. Biri **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesidir ki; sekizden olup, bunun biri zevceye verilir. Geriye yedi kalır. Diğeri de, **"men yü-**

reddü aleyh" meselesidir ki; altıdan olup, beşe reddedilmiş. Bu beş ile yedi arasında mübayenet bulunduğundan, **"men yüreddü aleyh"** meselesinin mahreci olan beş, **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahreci bulunan sekize darp edilmiş, elde edilen kırk, iki meselenin mahreci olmuş olur. Bundan sonra **"men lâ yüreddü aleyh"** olan vârislerin kendi meselelerinden ellerinde bulunan bir sehmi, **"men yüreddü aleyh"** meselesi olan beşe darp edilip elde edilen beş **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahreci bulunan sekize darp edilmiş, elde edilen kırk, iki meselenin mahreci olmuş olur. Bundan sonra **"men lâ yüreddü aleyh"** olan vârislerin kendi meselelerinden ellerinde bulunan bir sehmi, **"men yüreddü aleyh"** meselesi olan beşe darp edilip elde edilen beş, **"men lâ yüreddü aleyh"** olan vârislerin sehmi olur.

"Men yüreddü aleyh" olan vârislerin sehimleri, **"men lâ yüreddü aleyh"**in mahrecinden geriye kalan yediye darp olunup, darptan elde edilen **"men yüreddü aleyh"**in hissesi olur. Mesela; **"Men yüreddü aleyh"** meselesinden kızların elinde olan dördü; **"men lâ yüreddü aleyh"**in mahrecinden geri kalan yediye darp edip, elde edilen yirmi sekizi kızlara verdik, ceddelerin elinde olan bir sehmi de yine yediye darp edip elde edilen yediyi ceddelere verdik. Şu kadar var ki, bu sehimler kendi sınıflarına müstakim bulunmamıştır. Zira bu zikredilen surette dört zevcenin kırktan hissesi beş, aded-i rüûsu dörttür. Sehimleri ile adetleri arasında mübayenet vardır. Aded-i rüûsun hepsini hıfz ettik. Binaenaleyh, bunların adedi rüûsları olan dört, dokuz, altı hıfz olunmuş, bunlardan dört ile altı arasında muvafakat binnısıf bulunduğundan dördün nısfı iki altı ile darp edilmiş, elde edilen on iki ile dokuz arasında muvafakat bilsülüs bulunduğundan on iki, dokuzun sülüsü olan üç ile darp edilerek, otuz altı elde edilmş, bu otuz altı da iki meselenin mahreci olan kırk ile darp edilerek, meselenin ortak mahreci 1440 adedine yükselmiştir. Meselemizin tashihi, bu nebldğdan olur. Mesela; zevcelerin kırktan elinde olan beşi, otuz altıya darp ettik, elde edilen yüz seksen zevcelere verildi, kızların elinde olan yirmi sekizi, otuz altıya darp ettik, elde edilen bin sekizi kızlara verildi, ceddelerin elinde olan yediyi, otuz altıya darp ettik, elde edilen 252 cedcelere verildi. Bu mesele iki defa tashih olmuştur, matrubumuz olan otuz altıdır, yirmi dörttendir. Fakat sekize reddolundu. **Misal;**

1020	40 | 1
50000	80 | 2
----	160 | 4
1250	320 | 8

1250	1250	1250
5	28	7
x ----	x ----	x ----
6250	35000	8750

6750
35000
6250
+ ----
Yekun 50000

Mesela; Dört zevce, dokuz kız, altı cedde için taksim edilmenin kaidesinin bir nevi budur ki tashih olan kırk, asıl mesele edip mal-ı metrukü ona taksim edersin, taksimden hâsıl olan her ne ise, kırktan herkesin elinde ne miktar sehim bulunmuş ise, taksimden elde edilene darp edersin, kendinin hissesi meydana çıkar.

Mesela; Elli bin akçe mal-ı metruk olsa, tashih olan kırka taksim ederiz. Taksimden hâsıl olan 1250 olur. Bu, 1250 akçeye meselenin tashihinden zevcelerin elinde bulunan beşi darp ettik. 6250 akçe hâsıl oldu. Zevcelere verdik, kızların meselemizin tashihi olan kırktan ellerinde olan yirmi sekizi, 1250'ye darp ettik, otuz beş bin oldu, kızlara verdik, ceddelerin elinde olan meselemizin tashihi kırktan, yediyi, 1250'ye darp ettik. 8750 akçe oldu, ceddelere verdik Toplam elli bin akçe oldu. Her ferdin hissesine kaide budur ki, her sınıfın hissesi aded-i rüûsuna taksim edilir, taksimden hâsıl olan, her birinin hissesidir.

Kızların hissesi		**Ceddelerin hissesi**		**Zevcelerin hissesi**	
8888		2352		221	
35000	9	8750	6	6250	4
3888		1458		1562	

Aded-i rüûsu olan dörde taksim edilince, her birine 1562'şer akçe düşer ve kızların elinde olan hisseleri otuz beş bin akçe, dokuza taksim olunduğunda, her birine 3888'er akçe düşer. Ceddelerin hisseleri olan 8750 akçe, aded-i rüûsu olan altıya taksim olunduğunda, her birine 4158 akçe düşer.

ـ فَصْلٌ ـ

ذو الرَّحْمِ قَرِيبٌ لَيْس بِعَصَبَةٍ وَلاَ ذِى سَهْمٍ كَمَا يَرِثُ الْعَصَبَةُ عِنْدَ عَدَمِ ذِى السَّهْمِ فَمَنْ نَفَرَدَ مِنْهُمْ اَحْرَزَ جَمِيع الْمَالِ. وَيُرَجَّحُونَ بِقُرْبِ الدَّرَجَةِ ثُمَّ بِقُوَّةِ الْقَرَابَةِ ثُمَّ يَكُونُ الْاَصْلِ وَارِثًا عِنْدَ اِتِّحَادِ الْجِهَةِ. وَاِنْ اِخْتَلَف فَلِقَرَابَةِ الْاَبِ الثُّلُثَانِ وَلِقَرَابَةِ الْاُمِّ الثُّلُثِ ثُمَّ يُعْتَبَرُ التَّرْجِيحُ فِى كُلِّ فَرِيقٍ كَمَا لَوْ اِنْفَرَدَ وَعِنْدَ الْاِسْتِوَاءِ فِى الْقُرْبِ وَالْقُوَّةِ وَالْجِهَةِ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حظِّ الْاُنْثَيَيْنِ وَتُعْتَبَرُ اَبْدَانُ الْفُرُوعِ اِنْ اِتَّفَقَتِ الْاُصُولُ وَكَذَا اِنْ اِخْتَلَفَتْ عِنْدَ اَبِى يُوسُف وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ تُؤْخَذُ الصِّفَةُ مِنَ الْاُصُولِ وَالْعَدَدِ مِنَ الْفُرُوعِ. وَيُقْسَمُ عَلَى اَوَّلِ بَطْنٍ وَقَعَ بِهِ الْاِخْتِلاَفُ ثُمَّ يُجْعَلُ الذُّكُورُ عَلَى جِدَّةٍ وَالْاِنَاثُ عَلَى جِدَّةٍ فَيُقْسَمُ نَصِيبُ كُلِّ طَائِفَةٍ عَلَى اَوَّلِ بَطْنٍ اِخْتَلَف كَذٰلِكَ اِنْ كَانَ وَاِلاَّ دُفِعَ حِصَّةُ كُلِّ اَصْلٍ اِلَى فَرْعِهِ وَبِقَوْلِ مُحَمَّدٍ يُفْتَى. وَيُقَدَّمُ جُزْءُ الْمَيِّتِ وَهُمْ اَوْلاَدُ الْبَنَاتِ وَاَوْلاَدُ بَنَاتِ الْاِبنِ وَاِنْ سَفَلْنَ. ثُمَّ اَصْلُهُ وَهُمُ الْاَجْدَادُ الْفَاسِدُونَ وَالْجَدَّاتُ الْفَاسِدَاتُ. ثُمَّ جُزْءُ اَبِيهِ وَهُمْ اَوْلاَدُ الْاَخَوَاتِ وَاَوْلاَدُ الْاِخْوَةِ لاُمٍّ وَبَنَاتُ اِخْوَةٍ. ثُمَّ جُزْءُ جَدَّةٍ وَهُمُ الْعَمَّاتُ وَالْخَالاَتُ وَالْاَخْوَالُ وَالْاَعْمَامُ لاُمٍّ وَبَنَاتُ الْاَعْمَامِ ثُمَّ اَوْلاَدُ هٰؤُلاَءِ. ثُمَّ جُزْءُ جَدِّ اَبِيهِ اَوْ اُمِّهِ وَهُمْ عَمَّاتُ الْاَبِ اَوِ الْاُمِّ وَخالاَتُهُمَا وَاَخْوَلُهُمَا وَاَعْمَامُ الْاَبِ لِاُمٍّ وَاَعْمَامُ الْاُمِّ وَبَنَاتُ اَعْمَامِهِمَا وَاَوْلاَدُ اَعْمَامِ الْاُمِّ.

FASIL

ZEVİ'L ERHÂM'IN MİRASÇI OLMALARININ HÜKÜMLERİ

Zî-rahm lügatte; mutlaka akraba manasınadır.

Istılahta ise; terekeden sülüs, rubu' gibi muayyen sehmi olmayan ve terekeye asabeden olmak sıfatıyla sahip olmayan ölünün herhançi bir yakın (kan hısım)ıdır.

Bir ölünün ashâb-ı ferâizden ve asabe-i nesebiyye ve sebebiyeden vârisi mevcut olmadığında, terekesine zî-rahmden olan akrabaları sınıflarına göre hak sahibi olurlar.

Zevi'l-Erhâm'dan biri tek olarak bulunsa, hangi sınıftan olursa olsun, terekenin hepsini alır. Zevi'l-Erhâm derecesinin yakınlığıyla, burdan sonra akrabalık kuvvetiyle tercih olunur. Mesela; bir kimse ölüp dayısını ve bir dayısının oğlunu bıraksa, dayının derecesi yakın olduğu için terekenin hepsini alır. Akrabalık kuvvetiyle tercih olunduğuna misal; bir kim-

se ölüp ana-baba bir dayısı ile baba bir dayısını bıraksa, ana-baba bir dayısı tercih edilir. Bundan sonra, cihetler bir olduğunda, aslın vâris olmasıyla tercih olunur. Mesela; derecede, akrabalık kuvvetinde ve cihetin birliğinde beraber olsalar, ölüye vâris olmaya evlâ olan tercih edilir; Bir kimse ölüp, oğlunun kızının kızı ile kızının kızının oğlunu bıraksa, oğlunun kızının kızı evlâdır. Zira oğlunun kızının kızı, farz sahibinin çocuğudur. Fakat kızının kızının oğlu, Zevi'l-Erhâm çocuğudur. Yakınlık ciheti muhtelif olsa, baba tarafından yakın olan için sülüsan; ana tarafından yakın olan için sülüs vardır. Mesela; bir kimse ölüp babasının anasının babası ile anasının babasının babasını bıraksa, baba cihetinden olana sülüsan; ana cihetinden olana sülüs vardır. Zira babanın akrabalığı kuvvetlidir. Baba ile ölüye bağlı olan baba yerine geçmiştir. Aralarında tereke üç bölük olarak taksim edilir, sanki o kimse ana ve babasını bırakmıştır. Bundan sonra, tek olduklarında tercih itibar olunduğu gibi her sınıfta da tercih itibar olunur. Baba tarafından olan iki ced için sülüsan, ana tarafından olan iki ced için sülüs verilir. Yakınlık derecesinde, yakınlık kuvvetinde ve cihette beraber olsalar; ikili, birli taksim edilir. Zira miraslarda erkek, kadın üzerine tercih, olunur. Fakat ana bir erkek kardeşler ile kız kardeşlerde bu kaide, kıyasa muhalif olarak delil ile terk edilmiştir. Gerçi ana bir erkek kardeşlerle, kız kardeşler mirasa hak sahibi olmalarında beraberdir. Fakat çocuklarının mirasa hak sahibi olmaları beraber değildir. Zira çocukları Zevi'l-Erhâmdandır.

İmam-ı Muhammed (r.a) ile Ebu Yusuf (r.a)'a göre; asıllar bir olursa, fürûun şahıslarına itibar edilir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; asıllar erkeklik ve kadınlık itibariyle ayrı olsa bile, yine fürûun şahıslarına itibar edilir.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; asıllardan sıfat, fer'ilerden adet alınır ve cihetlerin müteâddid olması suretinde bu teâddüd asıllardan itibar edilir. Muhtelif batınlar bulunduğunda, tereke asılların ilk ihtilâf ettiği batında sıfatlarına göre ikili, birli taksim edilir. Sonra, erkekler bir sınıf, kadınlar da başka bir sınıf yapılarak bakılır; Kendileri ile fer'îleri arasındaki vasıtalarda erkeklik ve kadınlık itibariyle ihtilâf bulunmazsa, her sınıfın hissesi kendisinin son ferilerine, sıfatlarına göre ikili, birli olarak verilir. Ama herhangi bir sınıf ile son fer'ilerin arasındaki vasıtalarda erkeklik ve kadınlık itibariyle ihtilâf olursa, o sınıfın elinde bulunan sehimler, kendisinden sonra en evvel ihtilâf vaki olan batında sıfatlarına göre ikili, birli taksim olunur. Yine erkekler bir sınıf, kadınlar da, diğer bir sınıf yapılır. Bu sınıflardan her birine düşen hisse, kendisinden sonraki batınlarda ihtilâf yoksa son fer'ilere sıfatlarına göre verilir. Fakat diğer batınlarda ihtilâf varsa, yine bu ihtilâf bulunan batında yukarıda geçtiği gibi muamele ya-

pılarak nihayet son fer'iler in sehimleri tayin edilmiş olur. Bu, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göredir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre ise, erkeklere ikişer, kadınlara birer sehim verilmek üzere, tereke doğrudan doğruya son fer'ile arasında taksim edilir. Fetva, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli ile verilir Müftâbih olan da, budur.

Erkekler Grubu **Kadınlar Grubu**

Oğul	Oğul	Kız	Kız	Kız
2 x 3 = 6	2 x 3 = 6	1 x 3 = 3	1 x 3 = 3	3 x 1 = 3
Kız	**Kız**	**Oğul**	**Oğul**	**Oğul**
12 x 5 = 60			9 x 5 = 45	
Oğul	**Kız**	**Kız**	**Kız**	**Kız**
5 x 8 = 40	4 x 5 = 20			
Kız	**Kız**	**Oğul**	**Oğul**	**Kız**
		18	18	9:45
Oğul	**Oğul**	**Kiz**	**Kız**	**Oğul**
40	20	18	18	9

Mesele

7 x 3 = 21

5 x 21 = 105

Bu suret İmam-ı Muhammed (r.a)'e göredir.

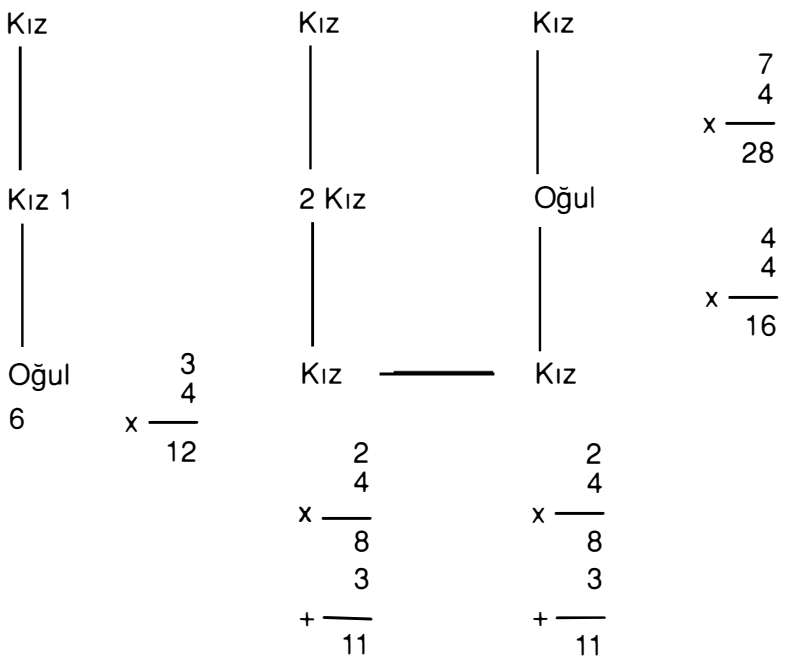
Ebu Yusuf (r.a)'a göre, bu mesele sekizden tashih edilir, ikişerden altı sehim üç oğla, birerden iki sehim de iki kıza verilir.

Meselenin İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre çözümü şöyledr;

Bu meselede önce birinci batında asılların bazısı erkek, bazısı kadın olup, iki oğul ile üç kız bulunduğundan; her iki oğul, iki kıza eşit olduğundan meselenin mahreci yediden tashih edilmiş, yediden iki oğla ikişerden dört, üç kıza da birerden üç hisse verilmiş, bu iki oğul bir grup sayılıp bunlardan üçüncü batında yine kadın, erkek değişmiş, bir oğul ie bir kız bulunmakla elde bulunan dördün bunlara ikili, birli taksim edilmesi lâ-

zım gelmiş, kesre meydan vermemek için üç adedi meselenin tashihi olan yedi ile darp edilerek yirmi bir elde edilmiş. Bu üç ile iki oğla ait olan dört darp edilerek, on iki elde edilmiş, üç kıza ait olan üç de darp edilerek, dokuz adedi elde edilmiş. Aynı şekilde üç kıza ait kadınlar grubunun dördüncü batınında da kadın, erkek değişerek iki oğul ile bir kız bulunduğundan elde plan dokuz bunlara kesirsiz taksimi kabil olmadığı cihetle sonuç olarak kişi sayıları olan beş ile yirmi bir darp edilerek meselenin tashihi yüz beşten olmuş. Sonra bu beş sayısı erkekler grubuna ait on iki ile darp edilerek altmış ve kadınlar grubuna ait dokuz ile darp edilerek kırk beş elde edilmiştir. Bundan sonra bu altmıştan, kırk sehim aslının hissesi olmak üzere son bir oğla, yirmi sehim de yine aslının hissesi olmak üzere diğer bir oğlana verilmiş." Kadınlar grubundaki kırk beşten, on sekizer sehim asıllarının hisseleri olmak üzere son iki kıza, dokuz sehim de yine aslının hissesi olmak üzere son bir oğula verilmiştir.

Mesele

Bu meselede; ikinci batında kadın, erkek değişmiştir; İkinci batında bir oğul vardır ki fer'indeki taaddüde bakarak iki oğul sayılır. İki de kız vardır ki birisi fer'indeki taaddüde bakarak, İki kız, diğeri de fer'inde taaddüd bulunmadığından bir kız sayılır. Bu takdirde iki oğul ile üç kız bulunmuş kabul etmekle meselenin mahreci yedi olmuştur. Bunun dörder

sehmi oğla verilip fer'ileri olan iki kıza ikişer hisse geçmiş, üç sehim de iki kıza verilip fer'ileri olan bir oğul ile iki kıza geçmiştir, ama bunlar dört adet itibar edileceğinden, eldeki üç sehim kendilerine kesirsiz taksimi kabil olmadığından, bu dört asıl meseleye darp edilmekle yirmi sekiz elde edilmiş, fer'ilerdeki iki kızın önce ellerinde bulunan ikişer sehim bu aded-i rüûs olan dört ile darp edilmekle her birine sekiz hisse düşmüş, sonra ikinci batındaki kızların hisseleri olan üç de, bu dört ile darp edilerek elde edilen on ikiden altı sehim bu iki kız grubunun fer'ilerinden bulunan bir oğla, üçer sehimden altı sehim de iki kıza ait bulunmuştur. Bu iki kızın baba ve ana cihetlerinden bu sehimleri toplanınca, toplamı yirmi iki olup bundan her birine, sekizi baba ve üçü de ana cihetinden olmak üzere on bir sehim düşmüştür. Bu mesele, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; altıdan tashih edilip, taaddüd ve cihetler yalnız ferilerde itibar edileceğinden, bu meselede kızlar ikişer cihetten vâris oldukları için her biri iki kız sayılır. Bir de, bir oğlan bulunduğundan tereke aralarında üç bölük olarak taksim edilir. Terekenin üçte biri bir oğlana, üçte ikisi de kızlara ait olur, yani altıdan, iki sehim oğla, ikişer sehimden dört sehim de, dört farz edilen iki kıza verilir.

Bunlara benzeyen meselelerde de Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; anlatılan vecih üzere taksim edilir.

Zevi'l-Erhâm dört kısımdır;

Birinci sınıf; Ölünün fer'îleridir. Yani kızlarının çocukları ile ne kadar aşağı inerse insin, oğlunun kızlarının çocuklarıdır.

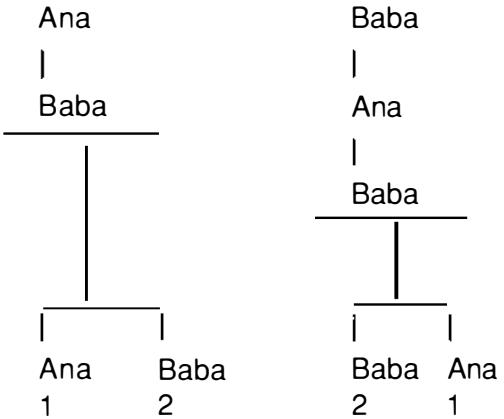
İkinci sınıf; Ölünün aslı olan fâsid ced (araya ana giren büyük baba) ile fâsid cedde (araya baba giren büyük ana) den ibarettir. Mesela; ölünün anasının babası; anasının babasının babası, babanın anasının babası, anasının babasının anası, anasının babasının anasının anası gibi.

Ölenin mirasta mukaddem vârisi olmayıp, fâsid bir ceddi veya ceddesi bulunursa, miras tamamen O'na kalır. Ölenin birkaç tane fâsid ced veya ceddeleri bulunursa, ölene hangisi daha yakınsa miras ona verilir.

Tereke tamamen buna kalır.

Ana	Baba
|	|
Baba	Ana
	|
	Baba

Fâsid olan ced ve ceddeler derecede eşit, yani hepsi ölünün babası veya anası cihetinden olup, bağlanma vasıtaları bir olursa, tereke ikili, birli taksim edilir.

Bu vârislerin dereceleri müsavi olduğu halde; yakınlık cihetleri ayrı olursa, terekenin sülüsanı; baba tarafından olan yakına, sülüsü de, ana cihetinden olan yakına verilir.

Sülüsan	Sülüs	Mes'ele
Baba | Baba | Ana | Baba | Ana 2	Ana | Baba | Baba | Baba | Ana 1	3

Üçüncü sınıf; Ölünün ana ve babasının fer'ileridir ki mutlaka kız kardeşlerin fer'ileri ile ana-baba veya baba bir erkek kardeşlerin ve bunların oğullarının ve oğullarının oğullarının kızları ve bunların fer'ileri ve ana bir erkek kardeşlerin oğul ve kızları ile bunların fer'ileridir. Bunların da ölüye en yakın olanları, mirasına hak sahibi olurlar. Mesela; kız kardeşin kızı, erkek kardeşin kızının oğlundan evlâdır. Çünkü ondan, ölüye daha yakındır.

Dördüncü sınıf; Ölünün cedd (büyük babası) ve cedde (büyük an-

ne)sinin ferileridir. Mutlaka halalar, teyzeler, dayılar, ana bir amcalar ve bunların fer'ileri ve ana-baba bir veya baba bir amcaların oğullarının kızları ve bunların fer'ileridir. Ölünün ana ve babasının ve aynı şekilde büyük baba ve anasının asabe olmayan amca ve hala ve dayı ve teyzeleri ve bunların fer'ileri de bu sınıf Zevi'l-Erhâm yalnız bulunursa, terekenin tamamını alır. Bunlar müteâddid olur ve karabet noktaları bir olursa, karabeti kuvvetli olan tercih olunur.

Mesele

Ana- Baba bir	Ana- Baba bir
Amca	Hala
|	|
Kız	Oğul

Mirasa, amcanın kızı evlâdır. Çünkü asabenin çocuğudur.

Sülüsan	**Sülüs**	**Mes'ele**
Ana bir amca	Ana bir hala	3
2	1	

Sülüsan	**Sülüs**	**Sâkıt**	**Mes'ele**
Ana-Baba bir	Ana-Baba bir	Baba bir	
Dayı	Teyze	Dayı	
2	1		

ـ فَصْلٌ ـ

وَالْغَرْقٰى وَالْهَدْمٰى اِذَا لَمْ يُعْلَمْ اَيُّهُمْ مَاتَ اَوْ لَايُقْسَمُ مَالُ كُلٍّ عَلٰى وَرَثَتِهِ الْاَحْيَاءِ وَلَا يَرِثُ بَعْضُ الْاَمْوَاتِ مِنْ بَعْضٍ وَاِنْ اِجْتَمَعَ اِبْنَا عَمٍّ اَحَدُهُمَا اَخٌ لِاُمٍّ اُعْطِيَ السُّدُسُ فَرْضًا ثُمَّ اقْتَسَمَا الْبَاقِي عَصُوبَةً.

FASIL

GEMİDE GARK OLANLARIN ve YIKINTI ALTINDA KALANLARIN HÜKÜMLERİ

Gemide bir grup insan birden gark olsalar yahut bir grup insanın üzerine duvar veya tavan yıkılıp hepsi birden ölseler, bunların hangisinin önce öldüğü bilinmese, her birinin malı hayatta olan vârislerine taksim edilir. Bir grup insan yangında ölse veya öldürülse, bunların hangisinin önce öldüğü bilinmese, bunların hepsi beraber ölmüş gibi kabul edilip, bunların malları da hayatta olan vârislerine taksim edilir.

Üç imamımıza göre; bu ölülerin bazısı, bazısından vâris olmaz.

Bir kimsenin amcasının iki oğlu toplansa, birisi diğerinin ana bir kardeşi olsa, ana bir kardeş olana farz cihetinden altıda bir verilir. Bundan sonra o iki oğul, geri kalan malı asabe cihetinden taksim ederler. Mesela, Zeyd ile Amr iki kardeş olup, Zeyd öldüğünde iki oğlu kalıp biri, bir kadından, diğeri başka bir kadından olsa; Amr, Zeyd'in zevcesini alsa ve bu kadından bir oğlu olsa, bu oğul Zeyd'in oğlunun birinin ana bir kardeşi ve amcasının oğlu olur. Aksi de böyledir. Bundan sonra Amr'ın oğlu ölse, ölen oğul ikisinin de amcasının oğludur. Birinin, ana bir kardeşidir. Bu ana bir kardeşine, farz cihetinden altıda bir verilir. Geri kalanı yine, ikisi asabe cihetiyle taksim ederler.

Batıl olan nikâh ile Mecusi vâris olmaz. Mesela; Mecusi anası ile evlense yahut nikâhı ebedi kendisine haram olanlardan biriyle evlense, Mecusi nikâh ile bunlara vâris olamaz.

Mecusi'de iki yakınlık toplansa, eğer bu iki yakınlık tek başına iki şahısta toplandığında, biri diğerine vâris olursa, kendisinde iki yakınlık toplanan Mecusi bu iki yakınlıkla mirasçı olur. Eğer bu iki yakınlığın biri diğerini mirastan men ederse, men eden yakınlıkla mirasçı olur. Mesela; bir Mecusi, anasıyla evlense ve ondan çocuğu olsa, bu çocuk karısının çocuğudur, oğlunun oğludur. Bu kadın ölse, bu çocuk hacibiyyet ile vâris

olur.

Haml (ana karnında bulunan çocuk), hayatta sayılır. Bu çocuğun mirasçı olması için, miras bırakan kimsenin ölümü zamanında anasının karnında mevcut olması, doğum zamanında hayatta bulunması şarttır. Haml için, bir oğul hissesi ayrılır. Muhtar olan da budur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iki oğul hissesi ayrılır. Eğer bu annesinin karnında bulunan çocuk doğarken vücudunun ekserisi diri olarak doğar da bundan sonra ölürse, tamamen diri olarak doğmuş sayılarak vâris olur. Fakat vücudunun yarısından azı çıkıp ölürse, tamamen ölü sayılıp vâris olamaz.

ـ فَصْلٌ ـ

وَلاَ يَرِثُ الْمَجُوسِى بِالْأَنْكِحَةِ الْبَاطِلَةِ وَإِنْ اِجْتَمَعَ فِيهِ قَرَابَتَانِ لَوْ اِنْفَرَدَا فِى شَخْصَيْنِ وَرَثَا بِهِمَا يَرِثُ بِهَا وَإِنْ كَانَتْ إِحْدَيْهُمَا تَحْجُبُ الْأُخْرَى يَرِثُ بِالْحَاجِبَةِ وَيُوقف لِلْحَمْلِ نَصِيبُ اِبْنٍ وَاحِدٍ هُوَ الْمُخْتَارُ وَعِنْدَ أَبِى يُوسُف نَصِيبُ اِبْنَيْنِ فَإِنْ خَرَجَ أَكْثَرُهُ حَيًّا ثُمَّ مَاتَ وَرِثَ وَإِنْ أَقَلُّهُ فَلاَ

FASIL

MECUSİNİN IRSİ İLE İLGİLİ

Batıl nikâhla Mecusi (ateşe tapan) vâris olmaz. (Mesela; Her ne zaman Mecusi anasını nikâhlasa yahut mahremlerinden birini nikâhlasa bu nikâhla anasına vâris olmaz.)

Eğer Mecusi de iki akrabalık toplansa ve iki akrabalık ile vâris olan iki şahısta akrabalık ayrılsa, her biri o iki akrabalık ile vâris olur.

Eğer akrabalığın biri diğerini hacb ederse, hacb yakınlığı ile vâris olur. (Mesela; Bir Mecusi anasını nikâhlasa ve ondan hâsıl olan çocuk, kadının evlâdıdır ve oğlunun oğludur. Kadın ölse, o oğlan hacb olma sebebi ile vâris olur.)

Kadının karnındaki çocuk için, bir oğlan nasibi bekletilir (ayrılır). Muhtar olanda budur. İmam Ebu Yusuf'a göre, o çocuk için iki oğlan nasibi ayrılır.

Binaenaleyh, eğer çocuğun vücudunun çoğu diri olarak çıkar, sonra ölürse, vâris olur. Eğer vücudunun azı diri olarak çıkarsa, vâris omaz.

ـ فَصْلٌ ـ

اَلْمُنَاسَخَةُ اَنْ يَمُوتَ بَعْضُ الْوَرَثَةِ قَبْلَ الْقِسْمَةِ فَصُحِّحَ الْمَسْئَلَةُ الْاُولٰى ثُمَّ الثَّانِيَةُ. فَاِنْ اِسْتَقَامَ نَصِيبُ الْمَيِّتِ الثَّانِي عَلٰى مَسْئَلَتِهِ وَاِلاَّ فَاضْرِبْ وَفْقَ التَّصْحِيحِ الثَّانِي فِي الصَّحِيحِ الْاَوَّلِ اِنْ وَافَقَ نَصِيبُهُ مَسْئَلَتَهُ وَاِلاَّ فَاضْرِبْ كُلَّ الثَّانِي فِي الْاَوَّلِ فَالْحَاصِلُ مِنَ الضَّرْبِ مَخْرَجُ الْمَسْئَلَتَيْنِ ثُمَّ اضْرِبْ سِهَامَ وَرَثَةِ الْمَيِّتِ الْاَوَّلِ فِي وَفْقِ التَّصْحِيحِ الثَّانِي اَوْ فِي كُلِّهِ وَسِهَامَ وَرَثَةِ الْمَيِّتِ الثَّانِي فِي وَفْقِ مَافِي يَدِهِ اَوْ فِي كُلِّهِ فَمَا خَرَجَ فَهُوَ نَصِيبُ كُلِّ فَرِيقٍ فَاِنْ مَاتَ ثَالِثٌ فَاجْعَلِ الْمَبْلَغَ مَكَانَ الْاَوَّلِ وَالثَّالِثَ مَكَانَ الثَّانِي وَكَذَا تَفْعَلُ اِنْ مَاتَ رَابِعٌ اَوْ خَامِسٌ وَهَلُمَّ جَرًّا.

FASIL

MÜNÂSAHA MESELESİ

Münâsaha, müfâale vezninde olup lügatte, nakli ve tahvil manasına olan nesihten alınmıştır.

Burada münâsaha ile murad; Bir ölünün terekesi henüz taksim edilmeden vârislerinden biri veya birkaçı da ölüp, o terekeden sehimlerinin kendi vârislerine geçmesidir. Bundan dolayı Musannif (İbrahim Halebî) **"Münâsaha, terekenin taksiminden önce bazı vârislerin ölmesidir."** demiştir.

Sonra ölenin vârisleri, birinci ölenin vârislerinden olup ve taksimde değişiklik olmazsa, ayrıca mesele yapmaya hacet yoktur.

Sonra ölenin vârisleri, önce ölenin vârisleri olup mesele değişir veya önce ölenin vârisleri olanlarla, olmayanlar bulunursa veya vârislerin hepsi başka kimseler olursa, önce ölenin meselesi tashih babında zikredilen kaide ile yapılarak terekesinden vârislerin sehimleri gösterilir. Sonra, ikinci ölenin meselesi yapılıp, birinci meseleden kendisine düşen ve mâ-filyed (elde tutulan) adını alan sehimden vârislerine isabet eden miktar tespit edilir. Şöyle ki; İkinci ölünün, birinci tashihten elinde bulunan sehim ile ikinci meselenin tashihi arasında istikamet (tesirsiz taksimin kabil olması), muvafakat ve mubâyenet olmak üzere üç hal bulunur. Eğer ikinci ölünün meselesinin tashihi ile birinci ölüden elinde bulunan sehim arasında istikamet bulunursa, başka bir muameleye hacet kalmaz.

Fakat ikinci ölünün elinde olan ile ikinci tashih arasında istikamet olmayıp muvafakat bulunursa, ikinci tashihin vefki, birinci tashihin cümlesine darp edilir. Darptan elde edilen, iki meselenin mahreci olur.

Eğer ikinci ölünün elinde bulunan hisse ile ikinci meselenin tashihi arasında mübayenet varsa, ikinci tashihin tamamı birinci tashihin hepsine darp edilir. Darptan elde edilen, iki meselenin mahreci olur.

Muvafakat yahut mübayenet suretinde, iki ölünün meselenin mahrecinden sehimlerinin tayini;

Önce, birinci ölünün vârislerinin elinde olan sehimleri muvafakat suretinde ikinci tashihin vefkine ve mübayenet suretinde hepsine darp olunur. Sonra da, ikinci ölünün vârislerinin sehimleri de muvafakat suretinde ellerinde olanın vefki ile mübayenet suretinde tamamıyla darp olunur. Elde edilen miktar, her birinin hissesi olur.

Eğer birinci, ikinci ölüye ait olan mal taksim edilmeden vârislerden üçüncü bir şahıs da ölüp kendi vârislerini bırakırsa; birinci mesele ile ikinci meselenin tashihi olan meblâğı, birinci meselenin tashihi yerinde sayılıp, üçüncü meselede, ikinci meselenin tashihi yerine konur. Birinci ölü ile ikinci ölü, bir ölü yerinde kabul edilip; üçüncü ölü, ikinci ölünün yerine geçer. Eğer vârisler arasında dördüncü, beşinci kimseler de ölüp vâriserini bırakırlarsa, yine böylece muamele yapılır.

Zevcenin Terikesi					Mes'ele
Zevc		**Kız** nısıf	**Kız ile Ana,** başka mes'ele olmuştur.	**Ana** Südüs	Tashihden ikinci tashihin vefkine üçü darbcan hasıl olan altıdır.
1	Rubu'dandır	**3**		1	
Kız 4	tashihdendir	**Kız** **9**		**Kız** 3	
Kız 8	İkinci tashihin vefkine darbdan hasıl olan sekizdir			**Kız** 6	

Meselede rubu', nısıf, südüs toplandı. Asıl mesele on ikidendir. Çünkü birinci neviden rubu', ikinci nevinin bazısına karışmıştır.

Üçünü zevce verdik, altısını kıza verdik, ikisini anaya verdik, on bir oldu. Meselede reddiye vardır. Meselede **"men lâ yüreddü aleyh"** vardır. Zevçtir ve **"men yüreddü aleyh"**de iki cinstendir. Bir cinsi kız, bir cinsi anadır. Meseleyi iki yaptık. Nitekim red babında beyan olmuştur ve

"men lâ yüreddü aleyh" meselesinin mahreci dörttür. Zira rubu'un mahrecinin en azı, dörttür. Ve **"men yüreddü aleyh"** meselesi de onun gibi dörttür. Zira rubu' karışık olmayınca, meseleleri altıdan olur. Altının nısfı üçtür, kıza verdik; südüsü birdir, anneye verdik; toplamı dört oldu. Meseleleri sehimlerinden yapılır. **"Men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahrecinden geri kalan ki, üçtür; **"men yüreddü aleyh"** meselesi ki, dörttür; aralarında mübayenet vardır, o hâlde **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin hepsini, **"men yüreddü aleyh"** meselesinin hepsini, **"men yüreddü aleyh"** meselesinin hepsine darp ettik, on altı oldu. Meselemizin tashihi, on altıdandır. Zevcin elinde olan bir sehmi, **"men yüreddü aleyh"** meselesi ki dörttür. Ona darp ettik, dört oldu. Zevce verdik, kızın elinde olan üç sehmi **"men lâ yüreddü aleyh"** meselesinin mahrecinden geri kalan üçe darp ettik, dokuz oldu, kıza verdik. Ananın elinde olan biri, üçe darp ettik, üç oldu, toplamı on altı oldu.

4

Zevc öldü, elinde olan						Mes'ele
Zevc		**Baba**		**Ana**		
1	İkinci ölünün	4	İkinci ölünün	**Kız**	İkinci ölünün	
2	elinde olan	2	elinde olan	1	elinde olan	
	dördün vefkine		dördün vefkine	**Kız**	dördün vefkine	
Kız	Darbdan hasıl	**Kız**	Darbdan	2	Darbdan	
8	olan ikidir.	4	hasıl olan	**Kız**	hasıl olan	
		Kız	dörtdür.	8	ikidir.	
		16				

Mesele dörttendir, sehimleri adedi rüûsuna kesirsiz taksimi kabil olduğu için, darba hacet yoktur. İkinci tashih ile ellerinde olan sehimleri arasında istikamet vardır. Birinci kızdan, ananın elinde tashihten verilen üç sehmi, ikinci tashihin vefki ki, ikidir, ona darp ettik altı oldu. Yukarıda olan anaya verdik, birinci kızdan zevcin elinde dört, ikinci tashihin vefki olan ikiye darp ettik, sekiz oldu. Zevce verdik, yine kendi veresesine taksim olunur, ikinci ölünün veresesinin sehimlerini zevcin elinde getirdiği dördün vefkine darp ettik, herkese hissesi verildi. Mesela; Zevcenin elinde bir vardı, zikrolunan dördün vefkine darp ettik, iki oldu. Zevceye verdik. Babanın elinde olan ikiyi zikredilen dördün vefkine darp ettik, dört oldu, babaya verdik. Ananın elinde olan biri, yine bu ikiye darp ettik iki oldu, anaya verdik.

9

Kız öldü, elinde olan **Mes'ele**

İki oğul		Kız		Cedde	
4		1		1	
12	Asıl meseleden dokuz vefkine darptan hâsıl olandır, ceddedeki ölü, onun tashihinden gelendir.	3	Asıl meseleden verilendir. Dokuzun vefkine darptan hâsıl olandır. Ceddedeki ikinci ölüdür, onun tashihinden gelendir.	3	Asıl meseledendir. Dokuzun vefkine darptan hâsıl olandır.
48		12			

Meselemiz altıdandır, ikinci tashih dediğimiz, bu altıdır, ikinci tashih ile ikinci ölünün elinde olan dokuz ile aralarında muvafakat cüzülüs vardır, ikinci tashihin vefki ikidir. Birinci tashih ki, on altıdır, ona darp ettik. Otuz iki oldu. Bu otuz iki, iki meselenin mahreci oldu, ikinci ölünün vereselerinden iki oğlun elinde olan dördü, ikinci ölünün elinde getirdiği dokuzun vefki ki, üçtür, ona darp ettik, on iki oldu. İki oğla verdik kızın elinde olan biri, bu üçe darp ettik üç hâsıl oldu, kıza verdik. Ceddenin elinde olan biri, bu üçe darp ettik, üç hâsıl oldu, ceddeye verdik.

Asıl mesele ikidendir, meselemizin tashihi dörttendir. **Cedde öldü, elinde dan**

Mesele

Zevc	Kardeş	Kardeş	6
2	1	1	3
8	9	9	9

Ceddenin ölümünde asıl mesele, ikidendir. Zira nısıf, vardır. İkinin, birini zevce verdik; birini de, iki kardeşe verdik. Bir sehim adedi rüûsu olan ikiye müstakim değil, mübayenet vardır. Aded-i rüûsu olan ikiyi, asıl mesele olan ikiye darp ettik, dört oldu. Dördün, ikisini zevce verdik; ikisini de, iki kardeşe verdik, müstakim oldu. Meselemizin tashihi, dörtten oldu. İkinci ölü ki, ceddedir, elinde olan dokuz ile ikinci tashih olan dört arasında mübayenet vardır, ikinci tashihin hepsi ki dörttür. Birinci tashihin hepsi ki, otuz ikidir, ona darp ettik, 128 oldu. Meselemizin tashihi, 128'dendir. İkinci ölen kimsenin zevcesinin elinde olan iki sehmi ikinci tashihin hepsi ki, dörttür, ona darp ettik, sekiz oldu. Zevceye verdik. Ba-

banın elinde olan dördü, ikinci tashihin hepsine darp ettik, on altı oldu. Babaya verdik. Ananın elinde olan ikiyi, ikinci tashih ki, dörttür ona darp ettik, sekiz oldu, anaya verdik. İki oğlun elinde olan on ikiyi, dört ki ikinci tashihtir, ona darp ettik, kırk sekiz oldu. İki oğla verdik; kızın elinde olan dörde darp ettik, on iki oldu, kıza verdik. İkinci ölü ki ceddedir, veresele-rinden zevcinin elinde olan ikiyi cedde elinde getirdiği dokuza darp ettik, on sekiz oldu. Zevce verdik. Kardeşin elinde olan biri, bu dokuza darp et-tik, dokuz oldu, kardeşe verdik, öbür kardeşin elinde olan biri, dokuza darp ettik, yine dokuz oldu, bu kardeşe verdik. Mesela; Tereke seksen bin olup meselenin tashihi yüz yirmi sekizden olduğunda, bu terekenin taksi-minde kaide şudur; Tereke meselenin tashihi olan 128'e taksim edilir ve taksimden hâsıl olan meblâğ yine tashihten kendilerine verilen sehim darp edilir, bu darptan her ne hâsıl olursa, kendi hisseleri olmuş olur.

Zevcenin hissesi

625
8
x ———
5000

Babanın hissesi

625
16
x ———
10000

Ananın hissesi

625
8
x ———
5000

İki oğulun hissesi

625
48
x ———
30000

Kızın hissesi

625
12
x ———
7500

Zevcin hissesi

625
18
x ———
11250

Kardeşin hissesi

625
9
x ———
5625

Kardeşin hissesi

625
9
x ———
5625

60
221
80000
———
625

ـــ حِسَابُ الْفَرَائِضِ ـــ

اَلْفُرُوضُ نَوْعَانِ اَلاَوَّلُ النِّصْف وَنِصْفُهُ وَهُوَ الرُّبْعُ وَنِصْف نِصْفِهِ وَهُو الثُّمُنُ وَالثَّانِي الثُّلُثَانِ وَنِصْفُهُمَ وَهُوَ الثُّلُثُ وَنِصْف نِصْفِهِمَا وَهُوَ السُّدُسُ فَالنِّصْف يَخْرُجُ مِن اِثْنَيْنِ وَالرُّبْعُ مِنْ اَرْبَعَةٍ وَالثُمُنُ مِن ثَمَانِيَةٍ وَالثُّلُثَانِ وَالثُّلُثُ مِن ثَلٰثَةٍ وَالسُّدُسُ مِن سِتَّةٍ. وَاِذَا اِخْتَلَطَ النِّصْفُ بِالنَّوْعِ ثَانِي اَوْ بِبَعْضِهِ فَمِن سِتَّةٍ اَوِ الرُّبْعُ فَمِن اِثْنَىْ عَشَر اَوِ الثُّمُنُ فَمِنْ اَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ. وَاِذَا انْكَسر سِهَامُ فَرِيقٍ عَلَيْهِمْ وَبَايَنَتْ سِهَامُهُمْ عَدَدَهُمْ فَاضْرِبْ عَدَدَهُمْ فِي اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ كَامْرَأَةٍ اَخَوَيْنِ وَاِنْ وَافَقَ سِهَامُهُمْ عَدَدَهُمْ فَاضْرِبْ وَفْقَ عَدَدِهِمْ فِي اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ كَامْرَأَةٍ سِتَّةِ اِخْوَةٍ. وَاِنْ اِنْكَسر سِهَامُ فَرِيقَيْنِ اَوْ اَكْثَرَ وَتَمَاثَلَتْ اَعْدَادُ رُؤُسِهِمْ فَاضْرِبْ اَحَدَ الْاَعْدَادِ فِي اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ كَثَلاَثِ بَنَاتٍ وَثَلْثَةِ اَعْمَامٍ وَاِنْ تَدَاخَلَتِ الْاَعْدَادُ فَاضْرِبْ اَكْثَرَهَا فِي اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ كَاَرْبَعِ زَوْجَاتٍ وَثَلاث جَدَّاتٍ وَاثْنَىْ عَشَر عَمًّا. وَاِنْ وَافَقَ بَعْضُ الْاَعْدَادِ عَضًا فَاضْرِبْ وَفْقَ اَحَدِهِمَا فِي جَمِيعِ الثَّانِي وَالْمَبْلَغَ فِي وَفْقِ الثَّالِثِ اِنْ وَافَقَ وَاِلاَّ فَفِي جَمِيعِهِ وَالْمَبْلَغَ فِي الرَّابِعِ كَذٰلِكَ. ثُمَّ الْحَاصِلُ فِي اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ كَاَرْبَعِ زَوْجَاتٍ وَخمْس عَشَر جَدةً وَثَمَانِيَ عَشَرَةَ بِنْتًا وَسِتَّةَ اَعْمَامٍ وَاِنْ تَبَايَنَتِ الْاَعْدَادُ فَاضْرِبْ كُلَّ اَحَدِهَا فِي جَمِيعِ الثَّانِي ثُمَّ الْمَبْلَغَ فِي الثَّالِثِ ثُمَّ الْمَبْلَغَ فِي الرَّابِعِ. ثُمَّ الْحَاصِلُ فِي اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ كَامْرَأَتَيْنِ وَعَشَر بَنَاتٍ وَسِتّ جَدَّاتٍ وَسَبْعَةَ اَعْمَامٍ وَاِنْ كَانَتِ الْمَسْئَلَةُ عَائِلَةً فَاضْرِبْ مَاضَرَبْتَهُ فِي الْاَصْلِ فِيهِ مَعَ الْعَوْلِ فِي جَمِيعِ ذٰلِكَ.

FERÂİZİN HESABI

Kitabullah'ta, ayet-i kerime ile tayin edilmiş sehimler ki nevi'dir.

Birinci nevi;

Nısıf; Yarım (1/2)

Rubu'; Dörtte bir, yarımın yarısı (1/4).

Sümün; Sekizde bir, yarımın yarısının yarısı (1/8)

İkinci nevi;

Sülüsan; Üçte iki, üçte birin iki katı (2/3)

Sülüs; Üçte bir, üçte ikinin yarısı (1/3)).

Südüs; Altıda bir, üçte ikinin yarısının yarısı (1/6).

Yarım, ikiden; dörtte bir, dörtten; sekizde bir, sekizden; üçte iki ile üçte bir üçten; altıda bir, altıdan çıkar.

Bu farzlar (muayyen hisse)**dan her farzın mahreci, çıktıkları sayılardır.**

Mahreç; Terekenin kaç parçaya ayrıldığını gösteren sayıdır.

Mahreç, vârislerin sehimlerine göre tayin edilir. Mesela; meselede terekenin nısfını alan olursa, mesele ikidendir. Bir kimse ölüp kızını ve ana-baba bir iki kardeşini bıraksa, mesele ikidendir, yarısı kızına, geri kalanı kardeşine verilir.

Dörtte bir alıcı bulunursa, mesela; bir kadın ölüp zevci ile oğlunu bıraksa, mesele dörttendir. Dörtte biri zevcine, geri kalanı oğluna verilir.

Sekizde bir alıcı bulunsa, mesela; bir kimse ölüp zevcesiyle oğlunu bıraksa, mesele sekizdendir. Sekizde biri zevcesine, geri kalanı oğluna verilir.

Meselede sülüs alıcı bulunsa, mesela; bir kimse ölüp anası ile ana-baba bir erkek kardeşini bıraksa, mesele üçtendir. Üçte biri anasına, geri kalanı kardeşine verilir.

Meselede ancak sülüsan alıcı bulunsa, mesela; bir kimse ölüp iki kızı ile amcasını bıraksa, yine mesele üçtendir. Üçte ikisi iki kızına, geri kalanı amcasına verilir.

Meselede südüs alıcı bulunsa, mesela; bir kimse ölüp babası ile oğlunu bıraksa, mesele altıdandır. Altıda bir babasına, geri kalanı oğluna verilir.

Sözün kısası Kitabullah'ta tayin edilmiş farz (sehim)lar altıdır.

Nısıf, rubu', sümün, sülüsan, sülüs ve südüs; üç evvelkine birinci nevi denilmiş, üç sonrakine ikinci nevi denilmiştir.

Altı farz tanzif (yarı yarıya bölme) olduğu gibi, tazîf (iki katlama)de olur. Nitekim Sırâciye metninde farz, tanzif ve tazif olmak üzere ikidir, denilmiştir. Mesela; nısfı tanzif etsek, rubu' olur; rubu'yu tanzif etsek, sümün, sümünü tazîf etsek, rubu' olur, rubu'yu tanzif etsek, nısıf olur.

İkinci neviden sülüsanı tanzif etsek, sülüs olur. Sülüsü tanzif etsek südüs olur. Südüsü tazîf etsek, sülüs olur. Sülüsü tazîf etsek, sülüsan

olur. İki nevide hem tanzif, hem tazîf olduğu erbabına gizli değildir.

Meselede bu farzlardan ikişer yahut üçer gelse, hâlbuki bir neviden olsa, bu takdirde her adet bu nevin kendi için mahreç olur ve yine o adet bu nev'in kendi tazîfi için de mahreç olur. Mesela; altı adedi südüs, sülüs, sülüsan için mahreç olur. Sekiz adedi de sümün, rubu, nısıf için mahreç olur.

Birinci neviden nısıf, ikinci nevinin hepsi veya bazısıyla bir meselede toplanırsa, mesele altıdandır. Mesela; bir kadın ölüp zevcini, ana bir iki kız kardeşini bıraksa, mesele altıdandır.

Bir kadın ölüp kocasını, anasını, ana-baba bir iki kız kardeşini, ana bir iki kız kardeşini bıraksa, mesele altıdandır. Zevcine nısıf; anasına südüs, ana-baba bir iki kız kardeşine sülüsân, ana bir iki kız kardeşine sülüs verilir. Sehimler, meselenin mahrecinden ziyade olduğu için, meselede avliyye vardır.

Birinci neviden rubu', ikinci nevinin hepsi veya bazısı ile bir meselede toplanırsa mesele on ikiden olur. Mesela; bir kimse ölüp zevcesini, anasını, ana-baba bir kız kardeşini, ana bir iki kız kardeşini bıraksa; zevcenin hakkı rubu, ananın hakkı südüs, ana-baba bir kız kardeşin hakkı sülüsan, ana bir iki kız kardeşin hakkı sülüstür. Asıl mesele on ikiden olup, on yediye avleder.

Bir kadın ölüp zevciyle, iki kızını bıraksa, mesele on ikidendir. Zevcin hakkı rubu', kızların hakkı sülüsandır, geri kalanı kızlara red olunur.

Birinci neviden sümün, ikinci nevinin bazısı veya hepsi ile bir meselede toplanırsa, mesele yirmi dörttendir. Fakat birinci neviden sümün ile ikinci nevinin hepsinin toplanması ancak İbn-i Mes'ûd (r.a)'un kavli üzerine tasavvur edilir. Zira O'na göre, mirastan tamamen mahrum olan bir kimse, başkasının miras hakkının bir kısmını düşürür. Mesela; bir kimse ölüp, kâfir oğlunu, zevcesini, anasını, ana-baba bir kız kardeşini. ana bir iki kız kardeşini bıraksa, mirastan mahrum olan oğlu; zevceyi rubu'dan, sümüne düşürür. Ama bizim İmamlarımızın rey'i üzerine; birinci neviden sümün, ikinci nevinin bazısıyla bir meselede toplanırsa, mesele yirmi dörttendir. Mesela; Bir kimse ölüp zevcesini, iki kızını, anasını bıraksa, zevcenin hakkı sümündür; üçü zevceye verilir, kızların hakkı sülüsandır. On altısı, onlara verilir. Ananın hakkı südüstür, dördü de anaya verilir, mesele reddiyedir.

Bir grubun sehimleri kesirsiz olarak kendilerine taksimi kabil olmasa ve sehimleri ile aded-i rüûsu arasında mübayenet bulunsa, aded-i rüûsu asıl meseleye darp edilir. Bir kadın ile iki erkek kardeş gibi. Mesela; bir kimse ölüp zevcesi ile iki erkek kardeşini bıraksa, mesele dörttendir.

Dörtte biri, bir olup zevceye verilir. Geri kalan üçü, iki kardeşine verilir. Aded-i rüûsu iki olduğu için üçün, ikiye kesirsiz taksimi kabil değildir. Çünkü aralarında mübayenet vardır.

Sehimleri kesirli gelen grubun aded-i rüûsu, ikidir. Asıl mesele dörttür. Ona darp ettik, sekiz hâsıl oldu. Zevcenin elinde olan biri, darp edilmiş olan ikiye darp ettik, iki oldu. Zevceye verdik, kardeşlerin elinde olan üçü, darp edilmiş olan ikiye darp ettik, altı oldu, kardeşlere verdik.

Sehimleri aded-i rüûsuna muvafık olsa, adedi rüûsun vefki asıl meseleye darp edilir. Bir kadın ile altı erkek kardeş gibi. Mesela; bir kimse ölüp zevcesi ile altı erkek kardeşini bıraksa, asıl mesele dörttendir. Dörtte biri, bir olup zevceye verilir. Geri kalan üç sehim, altı kardeşe verilir.

Fakat sehimler ile aded-i rüûs arasında muvafakat bissülüs olmakla, aded-i rüûsun vefki, ikidir. Asıl meseleye darp ettik, sekiz oldu. Meselenin tashihi, sekizdendir. Asıl meseleden zevcenin elinde olan bir, darp edilmiş olan ikiye darp edilerek iki hâsıl oldu. Zevceye verildi. Kardeşlerin elinde olan üç, darp edilmiş olan ikiye darp edilerek, altı elde edilip kardeşlere verildi. Eğer iki grubun veya iki gruptan çok grupların sehimleri kesirli olup aded-i rüûsu arasında mümâselet olsa, adetlerden biri asıl meseleye darp edilir. Üç kız ile üç amca gibi. Asıl mesele üçtendir. Zira kızların hakkı, sülüsandır. Geri kalanı amcalar içindir, üçün sülüsanı ikidir, kızlara verildi, geri kalanı bir olup, üç amcaya verildi. Üç kızın elinde olan iki, aded-i rüûsu olan üçe kesirsiz taksimi kabil değildir. Aded-i rüûsun hepsi hıfzedildi. Üç amcanın elinde olan bir rehini de aded-i rüûsu olan üçe kesirsiz taksimi kabil değildir. Aded-i rüûsları hıfz edilmiş olan rüûs arasına bakıldığında aralarında mümâselet bulundu, hıfz edilmiş rüûs arasında mümâselet olunca, rüûs adetlerinden biri asıl meseleye darp edilir. Zikredilen misalde kızların adedi rüûsu olan üç, asıl mesele olan üçe darp edilerek dokuz elde edildi. Kızların elinde olan iki, bu darp edilmiş olan üçe darp edilerek altı elde edilip, kızlara verildi. Her birine ikişer senim düşmüş oldu. Amcaların elinde olan bir senim, darp edilmiş olan üçe darp edilerek elde edilen üç amcalara verilir; Her birine birer sehim düşmüş oldu. Adetlerin bazısı, bazısına dâhil olsa, adetlerin çoğu asıl meseleye darp edilir. Dört zevce; üç cedde, on iki amca gibi. Asıl mesele on ikidendir. Zira birinci neviden rubu', ikinci nev'inin bazısıyla bir meselede toplanmıştır. On ikinin dörtte biri, üç olup zevcelere verdik. Fakat sehimler ile aded-i rüûs arasında mübayenet bulunduğu için aded-i rüûsun hepsi hıfzedilmiş; on ikinin altıda biri, iki olup ceddelere verdik. Onun da aded-i rüûsu arasında mübayenet olduğu için, aded-i rüûsun hepsi hıfz edilmiş; on ikiden geri kalan yediyi amcalara verdik. Fakat sehimler ile aded-i rüûsu arasında mübayenet olduğu için adedi rüûsun

hepsi hıfzedilmiş olup, bundan sonra hıfzedilmiş olan rüûs arasında dört hâle baktık ve sayıların bazısını, bazısına dâhil olmuş bulduk. Zira dört, üç, on ikide birine dâhil olma bulunduğu için, on iki, amcaların rüûsu idi. Onu, asıl mesele olan on ikiye darp ettik, yüz kırk dört hâsıl oldu. Meselemizin tashihi, yüz kırk dörttendir. Zevcelerin asıl meseleden elinde olan üçü, on ikiye darp ettik, otuz altı oldu. Zevcelere verdik. Ceddelerin elinde olan iki sehmi, on ikiye darp ettik, yirmi dört hâsıl oldu. Ceddelere verdik. Amcaların asıl meseleden elinde olan yediyi, on ikiye darp ettik, seksen dört hâsıl oldu. Amcalara verdik. Adetlerin bazısına muvafık olsa, ikisinden birinin vefki, ikincinin hepsine darp edilir. Bundan sonra hâsıl olan meblâğ muvafık olursa, üçüncünün vefkine darp edilir. Muvafık olmazsa, üçüncünün hepsine darp edilir. Hâsıl olan meblâğ, dördüncünün meblâğına muvafık gelirse, dördüncünün vefkine darp edilir, muvafık olmazsa, dördüncünün hepsine darp edilir. Bundan sonra hâsıl olan, asıl meseleye darp edilir. Dört zevce, on beş cedde, on sekiz kız, altı amca gibi; asıl meselemiz yirmi dörttendir. Yirmi dördün sekizde biri, üç olup zevcelere verildi; Altıda biri, dört olup ceddelere verildi. Üçte ikisi, on altı olup kızlara verildi; geri kalanı bir olup, amcalara verildi; zevcelerin elinde olan üç sehim, aded-i rüûsuna mübâyin olduğu için hıfz ettik; ceddelerin elinde olan dört sehim, aded-i rüûsu olan on beşe mübâyin olduğu için aded-i rüûsun hepsini hıfz ettik.

Kızların sehimleriyle aded-i rüûsu arasında muvafakat binnısıf vardır. Kızların aded-i rüûsunun yarısı hıfz edilmiş, amcaların elinde olan bir sehim ile aded-i rüûsları olan altı arasında mübayenet bulunduğu için, aded-i rüûsun hepsi hıfz edilmiş olan rüûslar arasına baktık, dört ile altı arasında muvafakat binnısıf bulduk. Birisinin vefkini, diğerinin hepsine darp ettik. Mesela; dördün vefki iki olup, altıya darp ettik, on iki oldu. On iki ile üçüncü adet olan dokuz arasında muvafakat bissülüs bulduk. On beşin vefki beştir, otuz altıya darp ettik, yüz seksen hâsıl oldu. Yüz sekseni de asıl mesele olan yirmi dörde darp ettik. 4320 hâsıl oldu. Her gruba ne kadar sehim düşer, onun kaidesine geldik. Zevcelerin asıl meseleden elinde olan üçü, yüz seksene darp ettik. Beş yüz kırk oldu. Zevcelere verdik, ceddelerin elinde olan dördü, yüz seksene darp ettik, yedi yüz yirmi oldu. Ceddelere verdik. Kızların elinde olan on altıyı, yüz seksene darp ettik, 2880 oldu. Kızlara verdik. Amcaların elinde olan biri, yüz seksene darp ettik, yüz seksen hâsıl oldu; onlara verdik.

Adetler arasında mübayenet bulunursa, bunlardan birisinin hepsi ikincinin hepsine darp edilir. Bundan hâsıl olan meblâğ, üçüncü ile üçüncüden hâsıl olan meblâğ dördüncü ile bundan hâsıl olan meblâğ asıl meseleye darp edilir. İki kadın, on kız, altı cedde, yedi amca gibi, asıl mese-

lemiz yirmi dörttendir. Sekizde biri olan üçü zevcelere verdik; altıda biri olan dördü ceddelere verdik; üçte ikisi olan on altıyı kızlara verdik. Geri kalan biri amcalara verdik. Zevcelerin asıl meseleden ellerinde olan üç sehim ile adedi rüûsu olan iki arasında mübayenet bulunduğu için, aded-i rüûsu hıfzettik. Ceddelerin elinde olan dört sehim ile adedi rüûsu olan altı arasında muvafakat binnısıf bulunduğu için, adedi rüûsun yarısı olan üçü hıfz ettik. Kızların elinde olan on altı sehim ile aded-i rüûsu arasında muvafakat binnısıf olduğu için, aded-i rüûsun yarısını hıfz ettik. Amcaların elinde olan bir sehim ile aded-i rüûsu olan yedi arasında mübayenet bulunduğu için aded-i rüûsun hepsini hıfz ettik. Hıfz edilmiş olan aded-i rüûsların arasına baktık, adetlerin hepsi birbirine mübâyindir. İki zevcenin aded-i rüûsunu, ceddelerin hıfz edilmiş olan üç aded-i rüûsuna darp ettik, altı oldu. Bu altıyı, kızların hıfz edilmiş olan beş aded-i rüûsuna darp ettik, otuz oldu. Otuzu da amcaların hıfz edilmiş olan yedi aded-i rüûsuna darp ettik, iki yüz on oldu. Bundan sonra, iki yüz onu asıl mesele ki, yirmi dörttür, ona darp ettik, beş bin kırk hâsıl oldu. Meselemizin tashihi beş bin kırktandır, matrubumuz iki yüz on'dur.

Her gruba ne kadar hisse düştüğünü bulmak için kaide şudur; Her grubun asıl meseleden elinde olan sehim, iki yüz on ile darp edilir, hâsıl olan kendinin tashihinden olan hissedir. Mesela; iki zevcenin elinde olan asıl meseleden üçü, iki yüz ona darp ettik, altı yüz otuz oldu. İki zevceye verdik. Ceddelerin elinde olan dördü, iki yüz ona darp ettik, sekiz yüz kırk oldu. Ceddelere verdik. Kızların elinde olan on altıyı iki yüz ona darp ettik, üç bin üç yüz altmış hâsıl oldu. Kızlara verdik. Amcaların elinde olan biri, iki yüz ona darp ettik, iki yüz on hâsıl oldu. Amcalara verdik.

Bu gruplarda, her ferdin hissesini bilmekte yol şudur; Tashihi meseleden kendilerine düşen hisse her birinin aded-i rüûsuna taksim edilir. Taksimden elde edilen her ferdin hissesidir.

	2 | 1		6 | 1		0 | 1		7 | 0
	4 | 2		2 | 2		0 | 2		4 | 1
	8 | 4		4 | 4		0 | 4		8 | 2
630	16 | 8	840	8 |	3360	0 | 8	210	6 | 5
315		140		336		30	

Mesele avliyye olursa, asla darp edilen şey avliyye ile beraber bunun hepsine darp edilir. Mesela; bir kadın ölüp zevcini, ana-baba bir beş kız kardeşini bıraksa, asıl meselemiz altıdandır. Yarısı üç olup, zevç için

verdik. Üçte ikisi dört olup, beş kız için verdik. Bu takdirde mesele yediye avletti. Beş kızın elinde olan asıl meseleden dört ile aded-i rüûsları arasında mübayenet vardır. Aded-i rüûsları olan beşi, avliyye olan yediye darp ettik, otuz beş hâsıl oldu. Meselemiz, bu meblâğdan tashih olunur, zevcin asıl meseleden elinde bulunan üçü, darp etmiş olduğumuz beşe darp ettik, on beş hâsıl oldu. Zevç için verdik. Kızların elinde olan dördü de, beşe darp ettik, yirmi hâsıl oldu, kızlara verdik.

ـــ فَصْلٌ ـــ

وَتَدَاخُلُ الْعَدَدَيْنِ يُعْرَفُ بِاَنْ تطرح الْاَقَلَّ مِنَ الْاَكْثَرِ مَرَّتَيْنِ اَوْ اَكْثَرَ فَيَفْنِيَهُ اَوْ تقسم الْاَكْثَرَ عَلَى الْاَقَلِّ فَيَنْقَسِمُ قِسْمَةً صَحِيحَةً كَالْخَمْسَةِ مَعَ الْعِشْرِينَ. وَتَوَافُقُهُمَا بِاَنْ تَنْقُص الْاَقَلَّ مِنَ الْاَكْثَرِ مِنَ الْجَانِبَيْنِ حَتَّى يَتَوَافَقَا فِى مِقْدَارٍ. فَاِنْ تَوَافَقَا فِى اَحَدٍ فَهُمَا مُتَبَايِنَانِ وَاِنْ فِى اَكْثَرَ فَهُمَا مُتَوَافِقَانِ فَاِنْ كَانَ اِثْنَيْنِ فَهُمَا مُتَوَافِقَانِ بِالنِّصْفِ. وَاِنْ ثَلْثَةً فَبِالثُّلُثِ وَاَرْبَعَةً فَبِالرُّبُعِ هٰكَذَا اِلَى الْعَشَرَةِ. وَاِنْ فِى اَحَدَ عَشَر فَبِجُزْءٍ مِنْ اَحَدَ عَشَر وَهَلُمَّ جَرًّا. وَاِنْ اَرَدْتَ مَعْرِفَةَ نَصِيبِ كُلِّ فَرِيقٍ مِنَ التَّصْحِيحِ فَاضْرِبْ مَا كَانَ لَهُ مِن اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ فِيمَا ضَرَبْتَهُ فِى اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ فَمَا خرجَ فَهُوَ نَصِيبُهُ. وَكَذَا الْعَمَلُ فِى مَعْرِفَةِ نَصِيبِ كُلِّ فَرْدٍ وَاِنْ شِئْت فَانْسَبْ سِهَامَ كُلِّ فَرِيقٍ مِن اَصْلِ الْمَسْئَلَةِ اِلَى عَدَدِ رُؤُسِهِمْ ثُمَّ اعْطِ بِمِثْلِ تِلْكَ النِّسْبَةِ مِنَ الْمَضْرُوبِ لِكُلِّ فَرْدٍ مِنْهُمْ. وَاِنْ اَرَدْت قِسْمَةَ التَّرِكَةِ بَيْنَ الْوَرَثَةِ اَوِ الْغُرَمَاءِ فَانْظُرْ بَيْنَ التَّرِكَةِ وَالتَّصْحِيحِ. فَاِنْ كَانَ بَيْنَهُمَا مُوَافَقَةً فَاضْرِبْ سِهَامَ كُلِّ وَارِثٍ مِنَ التَّصْحِيحِ فِى وَفْقِ التَّرِكَةِ ثُمَّ اقْسِمِ الْحَاصِلَ عَلَى وَفْقِ التَّصْحِيحِ فَمَا خرجَ فَهُوَ نَصِيبُ ذٰلِكَ الْوَارِثِ. وَاِنْ لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا مُوَافَقَةً فَاضْرِبْ سِهَامَ كُلِّ وَارِثٍ فِى جَمِيعِ التَّرِكَةِ ثُمَّ اقْسِمِ الْحَاصِلَ عَلَى جَمِيعِ التَّصْحِيحِ فَمَا خرجَ فَهُوَ نَصِيبُهُ. وَكَذَا الْعَمَلُ لِمَعْرِفَةِ نَصِيبِ كُلِّ فَرِيقٍ وَفِى الْقِسْمَةِ بَيْنَ الْغُرَمَاءِ اِجْعَلْ مَجْمُوعَ الدُّيُونِ كَالتَّصْحِيحِ وَكُلَّ دَيْنٍ كَسِهَامِ وَارِثٍ ثُمَّ اعْمَلِ الْعَمَلَ الْمَذْكُورَ. وَمَنْ صَالَحَ مِنَ الْوَرَثَةِ اَوِ الْغُرَمَاءِ عَلَى شَيْءٍ مِنْهَا فَاطْرَحْ نَصِيبَهُ مِن التَّصْحِيحِ اَوِ الدُّيُونِ وَاقْسِمِ الْبَاقِى عَلَى سِهَامِ مَنْ بَقِى اَوْ دُيُونِهم.

قَالَ الْفَقِيرُ هٰذَا اٰخِرُ مُلْتَقَى الْاَبْحُرِ وَلَمْ اَلُ جُهْدًا فِى عَدَمِ تَرْكِ شَيْءٍ مِن مَسَائِلِ الْكُتُبِ الْاَرْبَعَةِ وَالْتَمِسُ مِنَ النَّاظِرِ فِيهِ اِنْ اِطَّلَعَ عَلَى الْاِخْلَالِ بِشَيْءٍ مِنْهَا اَنْ يُلْحِقَهُ بِمَحَلِّه فَاِنَّ الْاِنْسَانَ مَحَلُّ النِّسْيَانِ. وَلِيَكُنْ ذٰلِكَ بَعْدَ التَّاْوِيلِ فِى مظانِّ تِلْكَ الْمَسْئَلَةِ فَاِنَّهُ رُبَّمَا ذُكِرَتْ بَعْضُ الْمَسَائِلِ فِى بَعْضِ الْكُتُبِ الْمَذْكُورَةِ فِى مَوْضِعٍ اٰخَر وَفِى غَيْرِهِ فِى مَوْضِعٍ اٰخَر فَاكْتَفَيْتُ بِذِكْرِهَا فِى اَحَدِ الْمَوْضِعَيْنِ ثُمَّ اِنِّى زِدْتُ مَسَائِلَ كَثِيرَةً مِنَ الْهِدَايَةِ وَمِنْ مَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ وَلَمْ اَزِدْ شَيْئًا مِنْ غَيْرِهِمَا حَتَّى يَسْهَلَ الطَّلَبَ عَلَى مَنْ اِشْتَبَهَ عَلَيْهِ صِحَّةَ شَيْءٍ مِمَّا لَيْس فِى الْكُتُبِ الْاَرْبَعَةِ وَاللّٰهُ حَسْبِى وَنِعْمَ الْوَكِيلُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُلِلّٰهِ اَوَّلاً وَاٰخِرًا وَظَاهِرًا وَبَاطِنًا وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا وَالْحَمْدُلِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

FASIL
TEDAHÜL, TEBÂYÜN, TEVAFUK

Tedahül; İki adedin tedahülü; az olan sayı, çok olan sayıdan çıkartmakla bilinir. Az olan sayı, çok olan sayıdan bir defa veya birkaç defa çıkarılınca; az olan sayı, çok olan sayıyı yok eder.

Bu iki sayının tedahülünün tarifidir. Şöyle de tarif etmişlerdir; Çok olan sayı, az olan sayıya taksim edildiğinde, kesirsiz taksim edilmesidir. Beş ile yirmi gibi.

Üçü, altıdan iki defa çıkarsak, altıyı yok eder. Üçü, dokuzdan üç defa çıkarsak, dokuzu yok eder.

Ferâiz ilmi ıstılahında, buna **"Mütedâhileyn"** ismi verilir. Ama üçü, sekizden iki defa çıkarsak, iki artar. Sekizi, üç ile yok etmek mümkün değildir. Fakat ikiyi, sekizden dört defa çıkarsak, sekizi yok eder, bu da mütedâhildir. Mesela; beşi, yirmiden dört defa çıkarsak, yirmiyi yok eder. Yirmiyi, beşe taksim etsek, kesirsiz taksim edilir.

Tebâyün; İki sayının tevafuku bir miktarda müttefik oluncaya kadar, iki taraftan çok olan sayıdan, az olan sayıyı çıkartmakla bilinir, eğer bir de müttefik olursa, bu iki sayı birbirine mütebâyindir. Yani, iki sayı arasında birden başka ortak bölen bulunmamasıdır. Beş ile yedi gibi.

Beşi yediden çıkarsak, iki kalır. Beşten iki çıkarsak, üç kalır. Üçten, ikiyi çıkarsak, bir kalır. İkiden, biri çıkarsak, bir kalır. Yedi ile beş bire bölündükleri için malum oldu ki, beş ile yedi arasında mübayenet vardır.

Tevafuk; İki adet, bir sayısından ziyade sayıda ittifak (birleşme) ederlerse, yani iki sayıdan birinin diğeri ile tamamen taksimi kabil olmamakla beraber her iki sayının üçüncü bir sayı (ortak bölen) ile taksimi mümkün olmasıdır.

Sözün kısası, iki sayının ortak böleni iki olursa, bu iki sayının arasında muvafakat binnısıf bulunmuş olur. Sekiz ile on sekiz gibi. Mesela; on sekizden, sekiz çıkarılınca, on kalır. Ondan, sekiz çıkarılınca, iki kalır. Sekizden, ikişer çıkarılınca, iki sayısı kalır. Buna, muvafakat binnısıf denir.

İki adedin ortak böleni üç ise, aralarında muvafakat bissülüs bulunmuş olur. Mesela; dokuz ile on iki gibi. On ikiden, dokuz çıkarılınca, üç kalır. Üç, dokuzdan iki defa çıkarılınca, üç kalır. Buna, muvafakat bissülüs denir.

İki adedin ortak böleni dört ise, aralarında muvafakat birrubu' bulunmuş olur. Sekiz ile on iki gibi.

On ikiden, sekiz çıkarılınca, dört kalır. Sekizden, dört çıkarılınca, dört kalır, ona kadar bu minval üzeredir.

İki adedin ortak böleni on bir ise, **"muvafakat bicüzin min ahade aşer"** ismi verilir. Yirmi iki ile otuz üç gibi. Mesela; otuz üçten, yirmi iki çıkarılınca on bir kalır. Yirmi ikiden, on bir çıkarılınca, on bir kalır. İki sayının arasındaki muvafakat sonsuza kadar gider.

Tashihten her grubun hissesini bilmek istersen, asıl meseleden o grup için olan hisseyi, asıl meseleye darp ettiğin şeye darp et, darp edildikten sonra elde edilen şey, o grubun hissesidir.

Her vârisin hissesini bilme hususunda da, aynı muamele yapılır. İstersen her grubun asıl meseleden sehimleriyle, aded-i rüûsları arasında nispet et. Bundan sonra nispet ettiğin şeyin mislini darp edilmiş olandan her varise ver, her vârisin hissesi bulunmuş olur.

Vârisler arasında yahut alacaklılar arasında terekeyi taksim etmek istersen, tereke ile tashih arasına bak; Eğer tereke ile tashih arasında muvafakat bulunursa, tashihten her vârisin sehmini, terekenin vefkine darp et; bundan sonra hâsıl olanı tashihin vefkine taksim et. Taksimden hâsıl olan, o vârisin hissesidir. Mesela; bir kadın ölüp zevcini, anasını, ana-baba bir iki kız kardeşini bıraksa, mesele altıdandır. Sekize avleder, altının yarısı üçtür, zevce verdik. Altıda biri, birdir anaya verdik. Üçte ikisi dörttür, ana-baba bir, iki kız kardeşe verdik. Meselenin tashihi sekizdendir. Mesela; tereke hepsi elli dinar farz olunsa, tashih ile tereke arasında muvafakat binnısıf bulunur. Tashihten zevcin elinde olan üç sehmi terekenin vefki olan yirmi beşe darp ettik. Yetmiş beş hâsıl oldu. Bu yetmiş beşi tashihin vefki olan dörde taksim ettik. Ons ekiz dinar ve dörtte üç dinar olup, zevce verdik. Ananın elinde olan bir sehmi, terekenin vefki olan yirmi beşe darp ettik, yirmi beş hâsıl oldu ve tashihin vefki olan dörde taksim ettik, altı dinar ve dinarın dörtte biri olup anaya verdik; iki kızdan her birinin sehmi ikidir; terekeyi yirmi beşe darp ettik, elli oldu. Bundan sonra tashihin vefki olan dörde taksim ettik, iki kızdan her biri için on iki dinar ve yarım dinar hâsıl oldu. Misal;

Terike
50 Dinar

Terike
vefki

25
3
x —
75

75
—
18

Zevcenin hakkı
Zevcin elinde
olan üç sehimdir.

25
—
6

Ana hakkı

50	**Rubu'**	3	
—		1	
12		2	18
		2	6
İki kızdan herbiri için oniki Dinar		+ —	12
		8	12
			+ —
			48
			2
			+ —
			Yekun 50

Eğer tashih ile tereke arasında muvafakat bulunmazsa, her vârisin sehmini terekenin hepsine darp et, bundan sonra darptan hâsıl olan tashihin hepsine taksim et. Taksimden elde edilen, vârisin hissesidir.

Bir kadın ölüp zevcini, anasını, ana-baba bir iki kız kardeşini bıraksa, asıl mesele altıdandır. Meselenin avli, sekizdendir. Tereke yirm beş dinar farz olunsa, zevcin elinde olan üç sehmi yirmi beşe darp ettik Yetmiş beş hâsıl oldu. Avli meselesi sekizdir. Sekize taksim olunur. Anın elinde olan biri, yirmi beşe darp ettik, yirmi beş hâsıl oldu. Sekize taksim edildi, iki kızın elinde olan dört, yirmi beşe darp edildi yüz oldu. Sekize taksim edildi; herkesin hakkı kendisine teslim edildi.

	Terike	**Mal-i Metruk**	**Dinar**	**Terike**
	25	8 | 1	25	Dinar
	3	16 | 2	1	25
	x —	32 | 4	x —	4
	75	64 | 8	25	x —
				100
—			—	
9	—		3	—
	3			12
	Kalan		—	
			1	—
			Kalan	4
				Kalan

Sümün-i Dinar	Dinârın Yekunü	
3	9	8 | 1
1	3	16 | 2
4	12	32 | 4
x	+	64 | 8
8	24	
	Kesir 1	
	+	
	Yekun 25	

Vârislerden her grubun hissesini bilmek için aynı şekilde muamele yapılır. Yani, asıl meseleden her grubun elinde olan sehim, terekenin vefkine darp edilir. Eğer tereke ile tashih-i mesele arasında muvafakat bulunursa, darptan hâsıl olan meblâğ, tashih-i meselenin vefkine taksim edilir. Eğer tashih-i mesele ile tereke arasında mübayenet bulunursa, her grubun sehmi, terekenin hepsine darp olunur. Hâsıl olan meblâğ, o grubun hissesidir.

Muvâfakata misal; Bir kadın ölüp zevcini, ana-baba bir dört kız kardeşini, ana bir iki kız kardeşini bıraksa, asıl mesele altıdandır. Yarısı olan üç, zevç içindir. Üçte ikisi olan dört, ana-baba bir kız kardeşler içindir. Üçte biri olan iki, ana bir kız kardeşler içindir. Mesele dokuza avletti.

Mesela; Tereke otuz dinar farz olunduğunda, tereke ile tashih arasında muvafakat bissülüs bulunur. Bu takdirde zevcin elinde olan üç sehmi, terekenin vefki olan ona darp ettik. Otuz hâsıl oldu. Bu meblâğı, tashih-i meselenin vefki olan üçe taksim ettik, on hâsıl oldu. Zevce verdik. Ana-baba bir kız kardeşlerin elinde olan dört sehmi, terekenin vefki olan ona darp ettik, kırk hâsıl oldu. Tashih-i meselenin vefki olan üçte taksim ettik, on üç dinar ve bir dinarın üçte biri hâsıl oldu. Ana-baba bir kız kardeşlere verdik. Ana bir iki kız kardeşin elinde olan iki sehmi, ona darp ettik, yirmi oldu. Yirmiyi, üçe taksim ettik, altı dinar ve bir dinarın üçte ikisi hâsıl oldu, bunu kızlara verdik. Misal:

Nısıf	Sülüsan	Sülüs	Mes'ele
Zevc	Ana-Baba bir Kızkardeşler	Ana bir Kızkardeşler	
3	4	2	Avliyye 6
10	40	20	9

Mal-i Metruk, terikenin vefki	Dinar	
10	30	10
3		13
x ——		6
30		x ——
		29
		Kesir 1
		+ ——
		Yekun 30

Terekenin alacaklılar arasında taksimi;

Terekeden teçhiz ve tekfine ait masraflar çıkarıldıktan sonra, tereke borca ya yeter yahut yetmez. Eğer yeterse borç ödenir, bir şey kalırsa vârisler bunu aralarında taksim ederler. Eğer yetmezse, bu takdirde alacaklı ya bir kişi yahut birkaç kişi olur, bir kişi ise, terekenin hepsini alır. Birkaç kişi ise, alacakları ya müsavi veyahut farklı olur. Müsavi ise, terekeyi eşit olarak taksim ederler. Değilse, bu surette sehimleri muhtelif vârisler hakkında yapılan muamele veçhile hareket edilir. Yani, her alacaklının alacağı, bir vârisin hissesi yerine, borcun toplamı da, meselenin tashihi yerine konulur.

Mesela; Bir kimse ölüp dokuz dinar bıraksa; Zeyd'e on dinar, Amr'a beş dinar borcu olsa, bu ikisinin toplamı, on beş olur. Bu on beş, tashih yerinde olur. Zeyd'in on altını terekenin vefki olan üçe darp ettik, otuz oldu. Hâsıl olan meblâğı tashihin vefki olan beşe taksim ettik, altı hâsıl oldu, Zeyd'e verdik, Amr'ın elinde olan beş altını, terekenin vefki olan üçe darp ettik, on beş hâsıl oldu. Hâsıl olan meblâğı, tashihin vefki olan beşe taksim ettik, üç hâsıl oldu. Amr'a verdik. Misal;

Mal-i Metruk	Zeyd'in alacağı		Amr'ın alacağı	Mal-i Metrukun vefki
9 Dinar	10 Dinar		5 Dinar	3
Yekun 15	6	20 | 15	5 | 1	5 | 0
	3	6 | 3	10 | 2	0 | 1
	+ ——		20 | 4	0 | 2
Yekun	9		40 | 8	0 | 4

Ama bu zikredilen surette terekeyi on üç farz etsek, tereke arasında mübayenet vaki olup, bu takdirde Zeyd'in alacağı, terekenin hepsine darp edilip, yüz otuz olur. Bu meblâğı, borçların toplamı ki, tashih yerinde olmuştu, onun hepsine taksim edilip, sekiz dinar ve dinarın üçte ikisi

hâsıl olup, Zeyd'e verildi. Amr'ın beş altını terekenin hepsine darp edilip, altmış beş hâsıl oldu. Tashih yerinde olan on beşe taksim edilip, dört dinar ve dinarın üçte biri hâsıl olup Amr'a verildi, toplamı on üç oldu. **Misal;**

Mal-i Metruk : 13

Zeyd'in borcu	**Amr'ın borcu**
10	5

130
8

15 | 1
30 | 2
60 | 4
120 | 8

5
65
4

Zeyd'in borcu	**Amr'ın borcu**	**Bekir'in borcu**	**Alacaklılar arasında taksim**	**Yekun**
000	80	80	300	1600
100	100	100	400	1800
000	000	8000	600	2000
5000	7000	8000	800	
5000	7000	40		

Zeyd'in düştü	**Amr'a düştü**	**Bekir'e düştü**	**Sahih**
100	7000	1000	40
1000	35	1200	25
25		1400	35
			+ 100

Mesela; Bir kimse ölüp Zeyd'e elli akçe, Amr'a yetmiş akçe, Bekir'e seksen akçe borcu olsa, borcun toplamı iki yüz akçe olup, terekesi yüz akçe olsa, bu yüz akçe olan tereke, herkesin alacağına darp edilir, darptan elde edilenin toplamı alacaklara taksim edilir. Her ne hâsıl olursa, kendilerine düşen hisseleridir ki, yukarıdaki misalde zikredilmiştir.

Mal-i metruk: 50

Zeyd	**Alacak**	**Bekir**
30	40	6
30	40	60
38	38	38
114	8520	2280

Yekun	
11	
15	
Kesir 22	11
+ 48	5000
Baki 42	48
50	

Alacaklılar arasında terekenin taksiminin bir nevi

10 | 1
20 | 2
50 | 4
100 | 8

Terekeyi alacaklar arasında taksim etmenin kaidelerinden biri de şudur; Tereke hesabına fazladan iki sıfır ilâve edilip, bundan sonra borcun hepsine taksim edilir. Taksimden elde edilen her ne ise, alacak sahiplerinin alacaklarına darp edilip iki hanesi çıkarılır. Bu suretle, her birinin hissesi bulunmuş olur.

Vârislerden yahut alacaklılardan bir kimse, terekeden hissesine karşılık malum bir mal üzerine diğer vârisler yahut alacaklılar ile sulh olsa, o kimsenin hissesi tashihten yahut borçtan çıkarılır. Geri kalan tereke, diğer varislere yahut alacaklılara sehimlerine göre taksim edilir. Zevç, ana, amca gibi; mesele altıdandır. Yarısı üç olup zevç içindir. Üçte biri, iki olup, ana içindir. Baki bir kalıp, amca içindir. Zevç, hissesi olan nısftan zevcesi için zimmetinde sehim miktarı üçte bir hesabıyla sulh olup, vârisler arasında mahreç oldu. Mehirden maada olan tereke, ana ile amca arasında sehimleri miktarı üçte bir hesabıyla taksim edilir. Bu takdirde, bakiden bir sehim ana için ve bir sehim amca için olur. Nitekim tashihten sehimleri, bu minval üzere olmuştur.

Allah (c.c)'ın rahmetine muhtaç olan merhum müellif İbrahim-i Halebî der ki; **"Burada "Mülteka'l Ebhûr"** ismiyle yâd olunan kitap sonbulmuştur. Dört kitap (Kudûrî, Muhtâr, Vikâye, Kenz)ın meselelerinden bir şey bırakmamak hususunda gücümün yettiği kadar sa'y-ü gayrette kusur etmedim. Bu kitabı okuyan din kardeşlerim, bu dört kitabın meselelerinden bir meselenin yerinde zikredilmediğime muttali olurlarsa, onu yerine koymalarını kendilerinden rica ederim. -Çünkü insan, unutkandır- Fakat bu meselenin gerçekten nerede bulunması düşünüldükten sonra yerine konulmalıdır. Zira çok vakidir ki, meselelerin bazısı bu zikredilen kitapların bazısında bir yerde, diğerinde başka yerde zikredilmiştir. Binaenaleyh ben, bu meseleyi bir yerde zikretmekle iktifa ettim. Okuyan din kardeşim zanneder ki, bu meselenin yeri burası değildir, fakat düşününce veçhi zahir olur. Bundan sonra ben, **"Hidâye"** ile **"Mecmâü'l Bahreyn"** adı kitaplardan birçok mesele ziyade ettim. Bu kitabı okuyan bir kimse, zkredilen dört kitapta olmayan bir meselenin sahih olup, olmamasında şüphe ederse, kendisine o meselenin talebi kolay olsun diye **"Hidâye'** ile **"Mecmâü'l-Bahreyn"**den başka kitaplardan ziyade etmedim.

Allah (c.c), bana kâfidir,
O, ne güzel vekildir.
Tevfîkinden dolayı Allah (c.c)'a hamdolsun.

DÖRDÜNCÜ CİLDİN KONULARINA GÖRE FİHRİSTİ

TASARRUFTAN MEN ETME BAHSİ (KİTÂBÜ'L HACR) 5
Sefîh 5
Bülûğ (Ergenlik) Çağının Hükümleri 8

KÖLENİN TİCARET YAPMASINA İZİN VERİLMESİ BAHSİ
(KİTÂBÜ'L-ME'ZÛN) 11
Çocuk İle Bunamış Kimselerin Hükümleri 15

GASP BAHSİ (KİTÂBÜ'L GASP) 17
Gaspın ahiretteki hükmü 17
Gaspın dünyadaki hükmü 17
Gasp edilen Şeyin Aynının Değişmesinin Hükümleri 19
Gasp Eden Kimsenin Gasp Ettiği Şeyde Tasarrufu 23

ŞUF'A BAHSİ (KİTÂBÜ'Ş-ŞUF'A) 29
Şuf'anın Rüknü 29
Şuf'a Sahibi İle Satın Alan Arasındaki Hükümler 33
Kendisinden Şuf'a Vacip Olup, Olmayan ve Şuf'ayı İptal Eden Şeyler 36
Şuf'anın Bâtıl Olmasının Hükümleri 39

KISMET BAHSİ (KİTÂBÜ'L KISMET) 44
Mikyâs, Misliyyât, Kıyemiyyât 44
Taksimatın Nasıl Yapılacağı 48
Muhâyee (Menfaatlerin Taksimine Ait Hükümler) 51

MÜZÂREA BAHSİ (KİTÂBÜ'L MÜZÂREA) 55
Müzâreanın Sahih Olmasının Şartları 55
Ziraat Ortaklığı 57

MÜSÂKAT BAHSİ (KİTÂBÜ'L MÜSÂKAT) 61

HAYVANLARIN KESİLMESİ BAHSİ (KİTÂBÜ'Z ZEBÂYİH) 65

Kimlerin Keseceği Hayvanların Etleri Yenir? ...65
Hayvan Nasıl Kesilir? ...66
Eti Yenilen ve Yenilmeyen Hayvanlar ...70

KURBAN BAHSİ (KİTÂBÜ'L UHDİYYE) ...73
Kurbanlık Hayvanlarda Kusur Sayılıp Sayılmayan Şeyler ...75
Kurban Nasıl Kesilir? ...77

KERÂHİYET BAHSİ (KİTÂBÜ'L KERÂHİYET) ...79
Kerâhat-i Tahrimiyye ...79
Kerâhat-i Tenzihiyye ...79
Yeme, İçme Miktarı ve Bunların Âdâbı ...80
Kesb (Kazancın Ehemmiyeti, Çeşitli Kazanç Yollarının Faziletçe Dereceleri) ...84
Kazanç Yolları ...85
Giyilmeleri Caiz Olup, Olmayan Elbiseler ...91
Kadın veya Erkeğe Bakma Sınırı ...98
Öpmek Kaç Kısımdır? 101
İstibrâ (Mâlik Olunan Cariyenin Gebe Olmadığına Kanaat Getirmek İçin Bir Âdet Görünceye Kadar Ona Yaklaşmaktan Çekinme) 104
Bazı Şeylerin Satılmasının Hükümleri 109
İhtikârın Mahiyeti ve Hükümleri 110
DAĞINIK MESELELER 115
Vâsıle ...123
Müstevsile 123
Veşim ...123
Peygamber (s.a.v) Efendimizin Duaları 123

SAHİPSİZ YERLERİN İHYÂSI BAHSİ (KİTÂBÜ'L İHYÂ-I MEVÂT) 131
Şirb (Su Hissesi) ...136
Şefe 136
Büyük Irmakların Temizlenmesi ve Kazılması 139

EŞRİBE (KİTÂBÜ'L-EŞRİBE)
(ŞARHOŞLUK VEREN SIVI MADDELER BAHSİ) ...145
Şarap İçenin Cezası ...146
İçkinin Haram Olması 147

AV BAHSİ (KİTÂBÜ'S SAYD) ...157
Av Etinin Yenilmesi İçin Gereken Şartlar 157

REHİN BAHSİ (KİTÂBÜ'R REHN) 165
Rehin Olarak Alınması ve Rehin Olarak Verilmesi Caiz Olup, Olmayan Şeyler 171
Adaletli Olan Bir Kimsenin Yanına Konulan Rehinin Hükmü 178
Rehinde Tasarrufun, Rehinin Cinayeti ve Rehine Yapılan Cinayetin Hükümleri 182
Rehnin Değişmesi, Artması ve Sair DAĞINIK MESELELER 186

CİNAYETLER BAHSİ (KİTÂBÜ'L CİNAYAT) 190
Amden katl 190
Şibh-i amd 192
Hataen katl 192
Hata yerine geçen katl 193
Sebeple katl 193
Kısası Gerektirip, Gerektirmeyen Öldürmenin Hükümleri 195
Azâlara Ait Yaralama ve Kesmeden Dolayı Kısas Yapılması İçin Bulunması Gerekli Olan Şartlar 199
Kısası Düşüren Şeyler 201
Ayrı Ayrı Cinayetlerin Bir Cinayet Sayılıp Sayılmaması 203
Öldürmede ve Öldürme Halinde Muteber Olan Şahitliğin Hükümleri 206

DİYETLER BAHSİ (KİTÂBÜ'L DİYÂT) 212
Bint-i mahâd 212
Bint-i lebûn 212
Hıka 212
Cezea 212
Seniyye 212
Cinayetlerden Dolayı Tatbik Edilecek Cezaların Mahiyeti 215
Yaraların Kısası 218
Cenin İle İlgili Hükümler 224
Gurre 224
Yolda Yapılan Şeyin Hükümleri 228
Duvarların Yıkılmasından Meydana Gelen Ölüm Hadiseleri 233
Hayvanların Yaptıkları ve Hayvanlara Yapılan Cinayetlerin Hük. 237
Kölenin Cinayeti ve Köle Üzerine Yapılan Cinayetin Hükümleri 241
Köleye Yapılan Cinayetin Hükümleri 245
Müdebber ile Ümm-i Veledin Cinayeti 247
Kölenin, Çocuğun, Müdebberin Gaspı ve Gasptaki Cinayetin Hükümleri 248

Kasâmenin Hükümleri 252

MEÂKİL BAHSİ (KİTÂBÜ'L MEÂKIL) 259

VASİYYETLER BAHSİ (KİTÂBÜ'L VESÂYÂ) 263
Vasiyyetin Şartları 263
Mûsâ-bîh 263
Malın Üçte Biriyle Vasiyyetin Hükümleri 269
Hastalık Halinde Yapılan Vasiyyetlerin Hükümleri 276
Akraba ve Akraba Olmayanlara Yapılan Vasiyyetin Hükümleri 281
Kölenin Hizmeti, Evde Oturmak ve Bahçenin Meyvesiyle Yapılan Vasiyyetin Hükümleri 287
Zimminin Vasiyyetinin Hükümleri 289
Vâsinin Hükümleri ...292
Vâsilerin Şahitlikleri 296

HÜNSÂ BAHSİ (KİTÂBÜ'L HÜNSÂ) 299
DAĞINIK MESELELER ...304
Koyunun Neresi Yenmez? 311

FERÂİZ BAHSİ (KİTÂBÜ'L FERÂİZ) ..315
Terike İle İlgili Haklar ..315
Terikenin Varisler Arasında Taksimi ..316
Terikenin İntikâlinde Riayet Edilecek Tertip ..317
Ashâb-ı Ferâiz ..317
Asabe-i Nesebiyye ..317
Asabe-i Sebebiyye ..318
Ashâb-ı Red ..318
Zevi'l-Erhâm ..318
Mevle'l-Müvâlât ..319
Mukarrün-leh bi'n-nesep ale'l-gayr ...319
Kendisine Üçte Birden Fazla Vasiyyet Edilen ..319
Beyt'ül Mal 319
Mirasa Mâni Olan Sebepler 320
Vârislerden, Miras Alan Erkekler 320
Varislerden, Miras Alan Kadınlar ...322
Kitâbullah'ta Tayin Edilmiş Sehimler ..322
Asabâtın Hükümleri ..328
Asabe bi-nefsihi ..328
Asabe bi-gayrihi ...329

Asabe maa-gayrihi 330
Hacb 333
Hacb-i hirman 333
Hacb-i noksan 333
Mirastan hisseleri azalanlar 343
Avliyye 345
Reddiye Meseleleri 352
Zevi'l-Erhâm'ın Mirasçı Olmalarının Hükümleri 358
Gemide Gark Olanların ve Yıkıntı Altında Kalanların Hükümleri 365
Mecisinin ırsı ile ilgili 366
Münâsaha Meselesi 367
Ferâizin Hesabı 372
Mahreç 373
Tasnif 373
Taz'if 373
Tedâhül, Tebâyün, Tevâfük 380
Terikenin Alacaklılar Arasında Taksimi 384

İçindekiler 387

Alfabetik konu Fihristi 392

ALFABETİK MEVZU FİHRİSTİ

-A-

Abdest 1/20
Abdestin Adabı, bozan manâlar, Abdest duaları, farzı, manâsı, müstehapları sünnetleri, kısımları 1/20
Âbık 3/54
Adaletli olan bir kimsenin yanına konan rehinin hükmü 4/178
Âdet gören kadınla loğusa kadın hakkında ortak olan hükümler 1/84
Âdet gören kadına mahsus hük. 1/84
Adım 1/63
Ağaç üzerindeki meyve satılır mı? 3/88
Ağız kokusu ayıp mıdır?....3/105
Akçe bozma 3/161
Akile 4/259
Akraba ve akraba olmayanlara yapılan vasiyet 4/282
Akit şirketi 3/61
Akşam namazının vakti 1/107
Alacaklılardan birisinin sulh olması ..3/307
Alış-Veriş 3/75
Alış-verişe açık olarak söylenmeden girip girmeyen şeyler 3/88
Alış-verişi bozan şeyler 3/82
Alış-veriş, evlenme ve bunlardan başkaları hakkında yapılan yeminin hükümleri 2/337
Alış-verişle ilgili hükümler....3/122
Alış-veriş nevileri 3/76-114
Alış-verişin şartları 3/77
Ali Kuyusu 2/19
Altının zekâtı....1/332
Amden katl 4/190
Amel-i kalil -Kesir 1/190
Amme 4/218
Anne ile çocuğun arası ayrılır mı? 3/122
Ana karnındaki çocuğun hükmü....4/224
Arafat'a Arafat denmesinin sebebi 1/267
Arafat'ta yapılan duaların en faziletlisi....2/47
Arazi kaç kısımdır 1/345
Arazi mahsullerinin zekâtı 1/348
Arazi sahipleri kaç kısımdır? 1/345
Âriyet 3/330
Arka arkaya veya ayrı zamanlarda tutulan oruçlar 1/379
Arka arkaya tutulması şart olan oruçlar....1/379
Artırma yoluyla yapılan satış 3/79
Asabe 4/328
Asabe bi-gayrihi-bi-nefsihi-maa-gayrihi,
Asabe-i nesebiyye-sebebiyye 4/317-318
Ashâb-ı ferâiz -Red 4/317
Ashâb-ı Güzin'e sövenlerin hükmü ..3/214
Aşir 1/327
Atların zekâtı 1/327
Av 4/157
Av etinin yenilmesi için gereken şartlar 4/157
Avliyye 4/345
Avret yerine bakmak....4/98
Ayakta su içilir mi? 4/83
Ayrı ayrı cinayetlerin bir cinayet sayılıp sayılmaması 4/203
Azada yapılan yemin 2/88
Azâlara ait yaralama ve kesmeden dolayı kısas yapılması için b ulunması gerekli olan şartlar 4/199

-B-

Baba çocuğu karşılığında kısas edilir mi? 4/95
Bağilerin hükümleri....3/42
Bal hakkındaki rivayetler 1/345
Baş açık olarak namaz kılmak 1/198
Başa mesh hakkındaki kaviller 1/23
Bâtıl alış-veriş....3/114
Bâtıl olan oyunlar 4/118
Bayram günü 2/42
Bayram günü ve diğer günlerde oruç tutmayı nezretmek 1/384
Bayram namazları 1/275
Bayram Nam. Kılınışı, Vakti 1/277
Bazı şeylerin satılmasının hük. 4/109
Beş vakit namazın sünnetleri 1/208
Bey'....3/75
Bey'in şartları 3/75
Beytullah kaç defa yapılmıştır? 2/35
Beyt'ül Mal'da toplanan mallr 1/354, 4/319
Beyyine....3/142
Bidat nedir? 4/40
Bint-i lebûn -mahâd 4/212
Birden fazla evli olan erkeğin kadınların haklarını adalet üzere vermesi....2/163
Bir köle ve cariyeyi bir muayyen mal veya muayyen bir hizmet karşılığında azat etme 2/290
Bizaa....1/339
Borçta vâki olan sulh'un hük. 3/305
Boşama 2/175

Boşanan kadın kaç kısımdır?.....2/144
Bulunan çocuk 3/45
Bülûğ çağının hükümleri.....4/8
Bülûğ çağı nasıl anlaşılır? 4/8
Büyük ırmakların temizlenmesi
ve kazılması 4/139

-C-

Câife 4/218
Caiz olup olmayan sulh 3/301
Cariyenin ayıbı 3/105
Cedde-i Sahihe.....4/317
Cenin ile ilgili hükümler 4/224
Cemaat.....1/170
Cemaateli ilgili hükümler 1/171
Cemretü'l-Akabe'de taş atma.....2/50
Cenaze namazı 1/296
Cenaze ile ilgili hükümler 1/287
Cezalar 2/349
Cezea 4/212
Cihad 3/5
Cinayetler 4/190
Cinayetlerden dolayı tatbik
edilecek cezaların mahiyetleri 4/215
Cinsi yakınlıkta olan şüphe 2/356
Cinsleri değişik olan mal satılırmı.....3/89
Cirâhât 4/219
Cizye.....3/32
Cizye kimlerden alınır.....3/33
Cizye ne zaman vacip olur?.....3/33
Cuhfe 2/19
Cuma namazı 1/265
Cuma ile ilgili hükümler 1/266
Cuma, İki bayram, İhram ve
Arife için yıkanmak 1/43
Cuma ezanı okunurken
alış-veriş yapılır mı? 3/115
Cürsun 4/228

-Ç-

Çalgı dinlemek caiz midir? 4/124
Çalgıcıların şahitliği 3/215
Çocuk ile bunamış kimselerin
hükümleri 4/15
Çocukları sünnet etme zamanı 4/312
Çocuğun şahitliği kabul edilir mi?.....3/214

-D-

Dağınık meseleler .....2/99 -3/154-197
4/115-304
Dâima 4/219
Dar-ı harpte olan Müslüman ile kâfir
arasında faiz olur mu? 3/140
Dava 3/255
Davacı ile ilgili hükümler 3/187
Davacı-davalı arasında husumet 3/267
Davada yeminleşme 3/264
Davacı ile davalı tarafından Kadı'dan
başka birini hakem tayin etme 3/195
Davacı ile davalının nizâlaşması 3/275
Definelerin zekâtı 1/340
Deriyi tabaklamak.....1/50
Dilsizin muameleleri 4/304
Dirhem 1/359
Diş yaptırmak 4/95
Diyetler 4/212
Doktor, Sünnetçi hata yaparlarsa
diyet gerekir mi? 3/359
Domuz eti haram mıdır?.....1/50
Domuzun kılı satılır mı? 3/114
DmeYaptırılırmı.....4/122
Döşek kaç kısımdır? 2/118
Dövme öldürme ve bunlardan başka
şeylere yapılan yeminin hük. 2/342
Duvarların yıkılmasından meydana
gelen ölüm hadiseleri 4/233

-E-

Ecir 2/139
Efendisinden kaçan köle 3/53
Ehl-i divan.....4/259
Ehl-i nesep 4/284
Elbise ısmarlamanın hükmü.....3/362
Elbise nasıl olmalı ve renkleri.....4/91
El kesilmesinin ispatı ve tatbiki.....2/388
Elbiseyi pisletmeyen dört şey 1/58
Eller kaç yerde kaldırılır 2/36
Emanet 3/325
Erkekler için sünnet olan kefen 1/293
Eşribe 4/145
Eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlar ..4/70
Evin hisseleri satılır mı? 3/86
Evlenirken ziyafet verilir mi? 4/118
Evliya ve ekfa'nın halleri.....2/121
Eyman 2/303
Ezân ve Ezanın manası 1/115

-F-

Faiz.....3/136
Faiz yiyenin şahitliği 3/215
Farzlara yetişme.....1/229
Fasid alış-veriş 3/80-114
Fasid icare 3/353
Fasid olan şartın iptal etmediği
meseleler 3/157
Fasık, müftü olur mu? 3/186
Fazla ribâ 3/136
Ferâiz 4/315

Ferâizin hesabı 4/372
Fersah 1/63
Feyy-i zeval 1/106
Fıtır sadakası 1/356
Fıtır sad. ne zaman vacip olur? 1/358

-G-

Gaibin mektubu 4/304
Ganimetlerin ve taksiminin hük. 3/13
Gasp 4/17
Gasp edilen şeyin aynının değişmesinin hükümleri 4/19
Gasp eden kimsenin gasp ettiği şeyde tasarrufu 4/23
Gemide gark olanların ve yıkıntı altında kalanların hükümleri 4/365
Girme, çıkma, gelme, oturma ve bunlara benzer sözlerle yapılan yeminin hükümleri 2/317
Giyilmesi caiz olup olmayan elbiseler 4/91
Görme muhayyerliği 3/100
Gurre 4/224
Guslün efdal olanı 4/128
Gusül 1/38
Guslün farzı, efendisi, sünnetleri kısımları 1/38
Güneş tutulması namazı 1/222
Gümüşün zekâtı 1/332

-H-

Habersiz kıyılan nikâh 2/134
Hacb 4/333
Hacb-i hirman noksan 4/333
Hacc 2/5
Hacc ayları 2/17
Hacda avlanma cezasının orucu 1/379
Haccın cinayetleri 2/66
Haccın farzları 2/14
Haccı Kıran-Temettu' 2/60
Haccın kısımları 2/8
Haccın sünnetleri 2/8
Haccın şartları 2/5
Haccın vacipleri 2/15
Haccın yapılışı 2/23
Hacr 3/100
Had çeşitleri 2/349
Hadlerle ilgili olan şahitlik gizlenir mi? 3/207
Hafız kaç günde bir hatim y apmalıdır 4/312
Hafif pislik 1/91
Hak talep etme 3/142
Hakiki pislik 1/19
Hakkında ihtilâf olunan bey' 3/79
Halk kefaret orucu 1/379
Hamamda çıplak dolaşanın şahitliği 3/215
Hapis 3/187
Harac 3/29
Haricin zekâtı 1/343
Hârise 4/218
Hastanın namazı 1/246
Hastalıkların sebepleri 2/242
Hastanın talâkı 2/215
Hastalık halinde yapılan vasiyetlerin hükümleri 4/276
Hasta olan kimsenin, hastalık halinde vaki olan ikrarının hükümleri 3/294
Haşime 4/218
Hataen katl 4/192
Hata yerine geçen katl 4/193
Havale 3/180
Hayvanların yaptıkları ve hayvanlara yapılan cinayetlerin hükümleri 4/237
Hayvanların kesilmesi 4/65
Hayvanları enemek caiz midir? 4/126
Hayvanları kiralamak 3/360
Hayvanın memesindeki süt satılırmı ..3/82
Hayvan nasıl kesilir? 4/66
Hayz 1/81
Hayz'ın manası, hayz kanı 1/81
Hedy 2/96
Her türlü ticaret mallarının zekâtı 1/332
Heva ehlinin şahitlikleri 3/216
Hıdanenin hükümleri 2/256
Hıka 4/212
Hırsızlık ve tarifi 2/381
Hırsızlık hadisesindeki şahitlik 3/208
Hırz 2/385
Hıyar-ı Ayb 3/105
Hıyar-ı şart kaç nevidir? 3/92
Hıyarat'ın hükümleri 3/92
Hıyar-ı Rüyet ile ilgili meseleler 3/92
Hibe 3/335
Hibe ile ilgili meseleler 3/342
Hibeden dönmenin hükümleri 3/338
Hidanenin Hükümleri 2/256
Hudud 2/349
Hulkum 4/66
Hulle 2/222
Husumete ve herhangi bir şeyi teslim almaya vekil olanın halleri 3/247
Hutbenin sünnetleri 1/268
Hükmi pislik 1/19
Hünsâ - Hünsây-ı müşkil 4/299

-I-

Irakî rıtl 1/359
Istâr....1/359

-İ-

İarenin rükünleri 3/330
İbadat 1/315
İbadetler kaç nevidir? 2/91
İcare 3/345
İcareye ait dağınık meseleler 3/366
İçkinin fenalığı, haram olması 4/147
İçki haddi 2/367
İçki içenin şahitliği....3/215
İddetin hükümleri 2/244
İfâza tavafı 2/42
İhdad....2/249
İhramı, ihrama katma 2/83
İhramlıya yasak olan şeyler 2/66
İhsar ve Haccı kaçırma 2/85
İhtikârın mahiyeti ve hükümleri....4/110
İhya edilen arazi kimin olur?....4/131
İkalenin hükümleri 3/127
İki harf arasında mahreç yakınlığı ve uzaklığı 1/169
İki kimseden birisinin diğeri üzerine yaptığı davanın halleri 3/269
İki kimse arasında vâki olan yeminleşme 3/264
İki hür adam veya iki kölenin kefâleti 3/177
İki tarafın rızasıyla olan satış 3/79
İkindi namazının vakti....1/107
İkrâh ve İkrâh-ı gayr-i mülci 3/392
İkrâr 3/282
İlâ 2/224
İlimlerin en şereflisi....4/315
İmam-ı A'zam (r.a)'ın tevakkuf ettiği şeyler 2/332
İmam yapmadığı halde cemaatin yapacağı şeyler 2/207
İmamın aşikâr okuyacağı kıraatler 1/156
İnkâr edene yemin ettirilmeyen haller....3/260
İnnin 2/241
İnsan kılı organları satılır mı?
İnsanların ortak oldukları üç şey 1/51
İnsan kılı ve kemiği temizdir 1/51
İnsanın parçalanıp; alınıp satılması 1/51
İpek elbise giyilir mi? 4/93
İrtidad 3/37
İslâmiyet'te vacip kaç kısımdır? 1/357
İstibra 4/104
İstinca ve kısımları 1/100
İstilâdın hükmü 2/198
İstiska namazı 1/225
İstisna ve istisna manâsında olan şey 3/289
İtikâdâd....1/31
İtâk 2/273
İtikâf - İtikâf kaç kısımdır? 1/388

-K-

Kâbe-i Muazzama'da namaz 1/310
Kabir üzerine oturulur mu? 4/119
Kabirlerde efdal olan 1/303
Kabul edilen dua....4/123
Kâdı hediye kabul eder mi? 3/185
Kadınlar için sünnet olan kefen 1/293
Kadının yas tutması 2/249
Kâdının Kâdıya mektubu 3/189
Kâdı yerine başkası geçebilir mi? 3/192
Kadın veya erkeğe bakma sınırı 4/98
Kadından Kâdı olur mu? 3/201
Kadınların sütü satılır mı? 3/118
Kan satılır mı? 3/114
Kâfirin nikâhı....2/158
Kâfirlerin birbirini istilâ etmesinin hükümleri 3/20
Kapalı olarak azat edilen köle veya cariye 2/28
Karı koca ev eşyasında ihtilâf etseler mesele nasıl hal olunur? 3/265
Karn 2/19
Kasâmenin hükümleri....4/252
Kasm 2/163
Katık kaç kısımdır?....2/327
Katil kefareti 1/379
Kayıp kimse 3/57
Kazanç yolları....4/85
Kaza ve ilgili hükümler 3/183-192
Kazf haddi 2/370
Kazfin manâsı....2/370
Kefalet 3/167
Kefaletle ilgili meseleler 3/174
Kefaret 3/315
Kefareti olmayan büyük günahlar....2/306
Kendisinden şuf'a vacip olup-olmayan şuf'ayı iptal eden şeyler 4/36
Kendini kadına benzetenlerin şahitliği 3/215
Kerâhet-i Tahrimiyye 4/79-1/57
Kerâhet-i Tenzihiyye....4/79-1/57
Kerahiyyet....4/79
Kesb 4/84
Kılları yolmak 4/128
Kısas ile ilgili hükümler....4/195
Kısmet 4/44
Kıyemiyyat 4/49

Kimlerin eli öpülür? 4/103
Kinaye ve lafızları 2/197
Kiralama ve ilgili hükümler 3/345
Kitabet 3/370
Kitabullah'ta tayin edilmiş sehimler ..4/322
Koğuculuk 4/119
Komşuluk münasebetleri 3/197
Korku namazı 1/283
Koyunun nereleri yenmez? 4/311
Koyun ve keçilerin zekâtı 1/326
Kölenin cinayeti ve köle üzerine yapılan cinayetin hükümleri 4/241
Kölenin bir kısmının azat edilmesinin hükümleri 2/280
Köle ve cariye azat etme 2/273
Kölenin nikâhı 2/153
Kölenin hizmeti, evde oturmak ve bahçenin meyvesiyle yapılan vasiyetin hükümleri 4/287
Kölenin ticaret yapmasına izin verilmesi 4/11
Kuçaklaşmak 4/100
Kudret'in manâsı 2/321
Kudûm tavafı 2/42
Kumar 4/121
Kunut duasını bilmeyen ne okur? 1/206
Kur'ân-ı Kerim okurken terci olur mu? 4/120
Kur'ân okuyan ücret alır mı? 4/360
Kur'ân okuyanın sürçmesi ve okurken hata etmesi 1/164
Kurban ve ilgili hükümler 4/73
Kuvvetli borç 1/319
Kuyular ve artıklar 1/53
Küçük çocuk üzerine yapılan tasarruf 4/113
Küçük çocuğun nafakası 2/265
Küçük havuz veya durgun su 1/54
Külle teyemmüm edilir mi? 1/65

-L-

lahd 1/303
Lakit'in manâsı 3/45
Leş satılır mı? 3/115
Levs 4/252
Lian ile ilgili hükümler 2/237
Lika tavafı 2/42
Lükata 3/49

-M-

Maden kaç nevidir? 1/342
Madenlerin zekâtı 1/340
Mahalde olan şüphe 2/357
Mahreç 4/373
Maî müstamel 1/49
Mal davasında sulh olur mu? 3/302
Mala kefalet 3/158
Malın üçte biriyle vasiyetin hük. 4/259
Mal-i zımar 1/38
Meâkil 4/259
Mebi' 3/77
Mefkûd 3/53
Mehir 2/119
Mekruh alış-veriş 3/124
Mekruh olan vakitler 1/12
Men 1/359
Mendil taşımak 4/97
Mendup olan abdestler 1/21
Menfaatlerin taksimi 4/51
Meni pistir 1/31
Mer'a kiraya verilir mi? 3/177
Merî 4/66
Mesail-ı Mensûre 2/99
Mescitlerin hükümleri 3/72
Meshi bozan şeyler 1/77
Mesh müddeti 1/75
Mestler üzerine meshetmenin sünneti 1/74
Meş'ar-i haram 2/73
Meşhur olan kunut duası 1/205
Meşrûât 1/34
Mevâkit 2/9
Mevkuf alış-veriş 3/115-79
Mevlâ-yi atâka 4/38
Mevle'l-müvalât 4/39
Mezi 1/43
Me'zun 4/11
Mikat'ı ihramsız geçme 2/81
Mil 1/63
Mina'da taş atmaktan maksat nedir? ..2/76
Mirastan hisseleri azalanlar 4/343
Mirasa mani olan sebepler 4/320
Mirastan mahrum olma sebepleri 2/258
Mikyas, Misliyyat 4/49
Misvak kullanmak 1/26
Muâmelât 1/314
Muharremat 2/109
Muhakale 3/117
Muhâyee 4/51
Muhalun aleyh 3/130
Muhtal 3/130
Mukarrün-leh bi'n nesep ale'l-gayr 4/319
Mukaseme aracı 3/30
Mukayaza bey'i 3/77
Mukayyed tedbir 2/296
Murababa, tevliye, vazia suretiyle yapılan satışlar 3/130
Mûsâ-bih 4/253

Musafaha 4/102
Mutlak bey 3/77
Mutlak tedbir....2/294
Muttasıl istisna 3/289
Mûziha 4/218
Mücerred cerh 3/218
Müdebber ile ümmi veledin cinayeti 4/247
Müddea, Müddealeyh, Müddei....3/255
Mükâtebe 3/370
Mükâtebe ile ilgili hükümler 3/376
Münâbeze....3/121
Münakkile 4/219
Münâsaha meselesi 4/367
Mürekkeb cerh 3/219
Mürted'in hükümleri 3/37
Müsâkât 4/61
Müsâlaha 3/305
Müstevsile....4/123
Misafirin namazı 1/257
Müstehaza 1/88
Müstehap olan vakitler 1/110
Müste'men'in hükümleri 3/24
Mut'a orucu....1/179
Müşa olan şey rehin olur mu? 4/171
Müşteri kızıştırmak caiz midir?....3/125
Mütedahileyn 4/380
Mütevekkilin, vekili azletmesinin halleri 3/251
Muzabere 3/311
Muzarea ve şartları....4/55
Muzarebe ile ilgili hükümler 3/316

-N-

Nafaka 2/260
Nakî-i zebib 4/149
Namaz 1/105
Namazda abdestin bozulması 1/178
Namazda ayetleri ve tespihleri elle saymak 1/199
Namazın âdâbı 1/135
Namazı bozan ve bozmayan şeyler ve namazın mekruhları....1/184
Namazda huşû' 1/138
Namazda imamın yapmadığı zaman, cemaatin de yapamayacağı şeyler....1/207
Namazda kadınlarla bir hizada bulunmanın erkeği namazını bozması için lazım olan şartlar....1/175
Namaz kılınması yasak olan yerler 1/310
Namaz kılanın karşısında resim bulunması....1/199
Necasetler 1/91
Nefse kefalet 3/168
Nesebin sabit olmasının hükümleri ..2/252
Nesep dava etmenin keyfiyeti 3/278
Nısıf 4/322
Nifas 1/87
Nihle 2/139
Nikâh 2/203
Nikâhta İlgili hükümler 2/105
Nisap kaç nevidir? 1/357
Numune ile satılan mallarda hük....3/101

-O-

Ortak olan kölenin kitâbete kesilmesinin hükümleri 3/380
Ortak ecir ve ortak olmayan ecir'in hükümleri 3/359
Ortaklık....3/61
Orta borç 1/319
Otlayan ehli hayvanların zekâtı 1/322
Oruç 1/363
Orucula ilgili hükümler 1/372

-Ö-

Öğle namazının vakti 1/106
Öldürmede ve öldürme halinde muteber olan şahitliğin hük. 4/206
Öldükten sonra da devam eden ameller 4/280
Öpmek kaç kısımdır? 4/101
Öşür 3/29
Özür sahiplerine ait meseleler 1/88

-P-

Para nevileri 3/79
Parmak (24 parmak)....1/63
Pazarlık yapıldıktan sonra satılan malın teslim alınmadan satılması ve paranın arttırılıp, eksiltilmesi....3/134
Peygamber (s.a.v)'in duaları 4/123
Peygamber (s.a.v)'in misvakı 1/26
Peygamberlerin (a.s) ahlâkında olan üç şey 1/375
Pislikler 1/91

-R-

Rabbü'l-mal....3/311
Rabbü's-selâm 3/147
Radâ' 2/167
Ramazan orucunun kefareti olan oruç....1/379
Ramazan-ı şerifin kaza oruçları 1/379
Recm edileceklerde aranacak şartlar 2/354
Reddiye meseleleri....4/352
Rehin 4/165

Rehinle ilgili hükümler 4/171
Rehinde şahitlik olur mu?....3/223
Resulullah (s.a.v) kurban kestikten sonra nasıl dua etmişti? 4/65
Resulullah (s.a.v) vahiy ile abdest alışı 1/19
Riba ve kısımları....3/136
Ric'i talâk'ın şartları 2/219
Rikaz'ın zekâtı 1/340
Rubu' 4/372

-S-

Sa' 1/359
Sabah namazının vakti....1/105
Sadak 2/139
Sadakanın en faziletlisi....4/264
Sadaka kimlere verilir?....3/82
Sader tavafı 2/43
Sahipsiz yerlerin ihyası....4/131
Sahih alış-veriş 3/114
Sahih olan alış verişler 3/79
Salât'ın manâsı....1/105
Sargılara mesh 1/79
Sarf 3/161
Sarhoşluk veren sıvı maddeler....4/45
Sarık taşımak 4/93
Satın aldığı malda kusur bulan muhayyer midir?....3/105
Satılan malda hıyâr-ı tayin caiz midir? 3/106
Satmaya ve satın almaya vekil tayin edilen kimsenin halleri 3/238
Satranç oynayanın hükmü 3/215
Savm 1/363
Sebeple katl 4/193
Seferin hükümleri 1/259
Sefih 4/5
Sehiv secdeleri....1/239
Seker 4/148
Selem ve caiz olmasının şartları 3/147
Seniyye....4/212
Serikat 2/381
Sevâim'in zekâtı 1/322
Sığır ve mandaların zekâtı 1/324
Sidikten sakınmak 1/52
Siyer 3/5
Sofrada mekruh olan şeyler 4/82
Sövmek....4/120
Su artıkları hakkında hükümler 1/55
Suda yaşayan hayvanların hangisi yenir 4/71
Sularla temizliğin caiz olması 1/47
Sulh ve kısımları....3/298
Sun'i saç caiz midir? 4/122
Susmak kaç yerde konuşmak yerine geçer....2/131
Südüs 4/372
Sülüsan....4/372
Sümün 4/372
Süt ananın vazifesi....3/261
Süt emme 2/167

-Ş-

Şahitlik 3/213
Şahitlikle ilgili hükümler 3/213
Şakk 1/303
Şarap içenin cezası 4/145
Şarta taliki sahih olmayan şeyi iptal eden şeyler....3/155
Şahadet 3/205
Şahadetle ilgili hükümler 3/210
Şehit kimdir? 1/305
Şehit kaç kısımdır? 1/307
Şekk günü 1/367
Şer'i mahkemede hazır olup olmayanlar üzerine yapılan şahadetler....3/189
Şibh-i amd 4/192
Şirb 4/135
Şirketler 3/61
Şuf'a, Şuf'a hakkı 4/29
Şuf'anın bâtıl olmasının hükümleri....4/39
Şuf'a sahibi ile satın alan arasındaki hükümler 4/33
Şürb haddi 2/367

-T-

Taharet 1/19
Tahiyyatın manâsı 1/149
Tahıyye tavafı 2/42
Taksim / nasıl yapılır?....4/48
Talâk 2/175
Talâk ile ilgili hükümlür 2/194
Tasnif 4/373
Tasarruftan men etme 45
Tavaf'ın yapılışı....2/33
Tavla oynamanın hükmü 3/125
Taz'if 4/373
Ta'zir 2/377
Teâti ile yapılan alış-veriş 3/64
Tebâyûn 4/380
Techiz ve tekfin masrafları 4/315
Tedahül....4/380
Tedbirin hükmü 2/294
Telkin verilmesi....1/288
Temellük 4/119
Teravih namazı 1/217
Terike ile ilgili haklar 4/315-364

Tertip sahibi 1/234
Tevafuk 4/380
Tevliye....3/130
Teyemmüm 1/61
Teyemmüm ile ilgili hükümler 1/61
Tilâvet secdesi 1/250
Tilâvet secdesinin yapılması ve secde âyetleri 1/250
Traş olmak 4/128

-U-

Uhda lafzının manası 3/176
Ukr 2/139
Ukubat 1/314
Umre....2/19
Uruz'un zekâtı 1/332
Usûl-ü-fürû arasında şahitlik....3/215

-V-

Vacip olan abdestler 1/21
Vakıf 3/69
Vaktinde kılınmayan namazların kazası 1/233
Varislerden miras alan erkekler ve kadınlar 4/320
Vasinin hükümleri 4/292
Vasilerin şahitlikleri 4/296
Vâsıle 4/123
Vasiyyetler ve şartları 4/263
Vazia....3/130
Vazife haracı....3/30
Veda tavafı 2/43
Vedia....3/325
Vedi....1/43
Vekâlet 3/234
Vekil 3/243
Vekille ilgili meseleler 3/243
Velâ....3/387
Velâ-yı atâka-Velâ-ı nimet 4/317
Velâ-ı müvâlât akdinin hükümleri 3/389
Veresiye ribâ....3/137
Vesâyet....4/292
Veşim 4/123
Vitir namazı ve Nafile namazlar 1/204

-Y-

Yalan söylemek....4/119
Yaraların kısası....4/218
Yatsı ile vitrin vakti 1/109
Yelemlem 2/19
Yeme, içme, giyme ve konuşma hakkında yemin 2/324
Yeme içme miktarı ve adabı....4/80
Yeminler 2/303
Yemin kefareti....1/379
Yemin nasıl ettirilir? 3/260
Yemin ve şahitlikle ilgili meseleler 3/201
Yeminin şartı, sebebi, rüknü, hükmü....2/303
Yer altı suları kimin mülküdür? 4/137
Yol kesenlerin hükmü 2/392
Yolda yapılan şeyin hükümleri 4/228
Yüzük kullanmak 4/95
Yüzün tarifi 1/22

-Z-

Zan ve tahmin yoluyla şahitlik yapılır mı?....3/206
Zayıf borç 1/319
Zat-ı ırk 2/118
Zekât....1/313
Zekâtınla ilgili hükümler 1/313
Zelletü'l-Kari 1/164
Zeval....1/106
Zevi'l erham 4/318
Zevi'l erhamın mirasçı olmalarının hükümleri 4/358
Zıhar 2/233
Zıhar kefaret, 1/379
Zımmının alış verişi 3/155
Zımminin vasiyetinin hükümleri 4/289
Zina haddi....2/350
Zina haddi ile ilgili hükümler....2/356
Zinaya zorlanan kişinin hükmü....3/396
Zira'....1/63
Ziraat ortaklığı 4/57
Zi-rahmi mahrem 2/276
Ziyaret tavafı....2/42
Zü'l-huleyfe....2/19